

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

INDRĖ KARČIAUSKAITĖ

KATALIKIŠKOJI MOTERŲ JUDĖJIMO SROVĖ
LIETUVOJE (1907-1940)

Daktaro disertacija
Humanitariniai mokslai, istorija (05 H)

Kaunas, 2007

Disertacija rengta 2003-2007 metais Vytauto Didžiojo universitete.

Doktorantūros teisė suteikta Vytauto Didžiojo universitetui kartu su Lietuvos istorijos institutu 2003 m. Liepos 15 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 926.

Mokslinis vadovas:

Prof. habil. dr. Egidijus Aleksandravičius (VDU, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H)

ISBN 978-9955-12-234-0

Turinys

I. FEMINIZMO DAIGAI	19
I.1. Mokslo siekis.....	24
I.2. Nacionalizmo įtaka moterų judėjimui	27
I.3. Katalikų socialinė mintis ir moterys.....	36
I.4. Balsavimo teisės siekis.....	45
II LIETUVIŲ ATGIMIMO SUKŪRYJE: (NE)TOLERANCIJA IR (NE)BENDRADARBIAVIMAS.....	49
II.1. Pirmasis moterų suvažiavimas	49
II.2. Ginčai spaudoje ir LKMD įkūrimas.....	60
II.3. Antisemitiniai straipsniai <i>Lietuvaiteje</i>	73
II.4. Pastangos ištraukti į politinį gyvenimą	76
II.5. Katalikybės propaganda ir Katalikų akcija	82
II.6. Opozicijoje valdžiai	93
II.7. Bendradarbiavimas su lietuvių moterų organizacijomis	101
II.8. Bendradarbiavimas su užsienio moterų organizacijomis	109
III. KATALIKŲ MOTERŲ DISKURSAS	118
III.1. ŠEIMA	123
III.1.1 Žmonos ir vyro partnerystė.....	124
III.1.2.Pasipriešinimas civilinei metrikacijai	129
III.1.3. Šeimos planavimas	132
III.1.4. Moteris auklėtoja	136
III.1.5. Moteris šeimininkė	139
III.2 PROFESIJA	146
III.2.1. „Moterų ūkis“ ir amatai	150
III.2.2. Darbas įstaigose.....	154
III.3 VISUOMENĖ	177
III.3.1. Krikščioniškas feminizmas	179
III.3.2. Blaivybė.....	181
III.3.3. Dora	183
III.3.4. Religija.....	188
IV. VISUOMENĖS FORMAVIMO BARUOSE	192
IV.1 ORGANIZAVIMAS.....	192
IV.1.1. Dvasios vadų įtaka.....	202
IV.1.2. Skyrių kasdienybė	208
IV.2. ŠVENTĖS.....	209
IV.2.1. Motinos diena	210
IV.2.2. Šeimininkų diena.....	219
IV.3. ŠVIETIMAS	221
IV.3.1. Profesinis mokymas.....	222
IV.3.2. Socialiniai kursai	229
IV.4 SOCIALINIS DARBAS	235
IV.4.1. Motinoms ir vaikams patarimo punktai	235
IV.4.2. Motinystės namai.....	241
IV.4.3. Mergaičių globa.....	244
IV.5. EKONOMINĖ VEIKLA.....	250
IŠVADOS	257
ŠALTINIAI	260
LITERATŪRA	271

IVADAS

XIX amžiaus antrojoje pusėje Europoje išplito demokratiniai judėjimai, kovojantys už žmogaus bei tautų apsisprendimo teises. Tarpe jų buvo ir moterų judėjimas, reikalavęs moterims pagrindinių žmogaus teisių. XX amžiaus pradžioje demokratiniai judėjimai tapo svarbiu faktorium formuojančiu ir lietuvių visuomenę. Moterų judėjimas Lietuvoje prasidėjęs XX amžiaus pradžioje 1908 suskilo į liberaliąją ir katalikiškąją srovę. Jei pirmoji srovė, pasižymėjusi susiformavusiomis ir išskirtinėmis asmenybėmis, sugebėjo generuoti aiškias feministines idėjas, tai antroji buvo konservatyvesnė, pasisakiusi daugeliu atveju tik už nuosaikųjį feminizmą, sugebėjo pritraukti gausų moterų būrį. *Lietuvių Katalikių Moterų Draugija* (LKMD) plėsdama organizacinį tinklą per skyrius, per mergaičių mokyklas, per socialines įstaigas, pagaliau per keletą draugijos verslų – sukūrė pilietiškumo mokyklą. Katalikiškoji moterų judėjimo srovė sugebėjo geriau nei kitos organizacijos sutelkti lietuves bendram darbui. Tai jos pasiekė per išplėtotą spaudą, paskaitas, kongresus, išvystydamos moterišką viešąjį diskursą. Lietuvių katalikių moterų draugija savo pavadinime tarsi buvo užkodavusi pagrindinius draugijos tikslus: stiprinti lietuviškumą, katalikiškumą bei plėsti moterų įtaką visuomenėje. Per visą laikotarpį draugija laikėsi šių tikslų, kurie buvo artimai susiję su pagrindinėmis ideologijomis, formavusiomis XX amžiaus pradžios Europos veidą: tai yra nacionalizmu, katalikų bažnyčios socialine doktrina bei feminizmu. Šie visuomeniniai fenomenai tiesiogiai kreipė lietuvių moterų mąstymą, jų gyvenimus, iš jų formuodami pilnos atsakomybės pilietes.

Žlugus Sovietų Sąjungai, postkomunistinėse šalyse aiškiai pasijuto pilietinės visuomenės trūkumas, kartu išaugo susidomėjimas pačiu fenomenu. Šį fenomeną pasauliniu mastu aptarė Ernest Gellner, Italijos ir Amerikos kontekste Robert Putnam. Asocijaciniais tinklais susaistytą visuomenę mums, sovietinės sistemos atomizuotiems individams atrodo, kaip siekiamybė. Todėl sprendžiant pilietinės visuomenės sporadiškumo problemą šiandieninėje Lietuvoje, verta atkreipti dėmesį į tarpukario Lietuvos visuomeninių organizacijų patirtį. Stengiantis atlikti detalią analizę pasirinkta tik viena organizacija – *Lietuvių katalikių moterų draugija*, kuri daugeliu atžvilgiu buvo glaudžiai susijusi su visu katalikių moterų judėjimu. Kartu būtent šiai organizacijai istorikai skyrė itin mažai dėmesio. Šios Draugijos naujoviškas nagrinėjamas Europos tautinių, religinių judėjimų kontekste bei panaudotų archyvinių šaltinių naujumas būtent ir sudaro darbo aktualumą.

Tarpukariu aktyviai veikė įvairios tautinės, kultūrinės ir sportinės organizacijos, kurios organizavo socialinio pasitikėjimo tinklus, asocijavo žmones ir kartu sudarė sąlygas pilietiškai mąstysenai ir elgsenai egzistuoti. Daugeliui priklausymas kokiai nors organizacijai buvo tarsi

savaime suprantamas, tarsi moraliai privalomas dalykas.¹ Mokinių organizacijomis buvo smarkiai rūpinamasi: iš vienos pusės Bažnyčia per angelaičius, pavasarininkus, ateitininkus norėjo patraukti jaunimą į save, iš kitos pusės valstybė ypač po perversmo stengėsi vienyti jaunimą tautiškumo pagrindu. Tuo tarpu moterų organizavimas buvo paliktas savieigai. Šiame darbe tyrinėjama LKMD galima suprasti kaip priklausančią ir moterų judėjimui, ir Katalikų akcijai. Ji per savišvieta, per įvairias pramogas sugebėjo asocijuoti moteris ir tokiu būdu ugdyti pilietinę visuomenę. Per draugijos detalią analizę norima išvelgti, kaip buvo asocijuojamos moterys. Vienais epizodais ir veiksmais ši organizacija prisidėjo prie pilietinės demokratinės visuomenės ugdymo, kitais demonstravo netoleranciją – tradicinio antisemitizmo skleidimu ar perversmo palaikymu.

Disertacijos chronologinių rėmų pradžia 1907 metai, kai Pirmojo moterų sauvažiavimo Kaune metu pradėjo formuotis atskira katalikiškojo moterų judėjimo srovė. Kartu tai buvo laisvesnio kultūrinio gyvenimo laikmetis.² Koncentruojant dėmesį į moterų rezgamo pilietinio pasitikėjimo tinklą, į jų naudojamus diskursus, pasakojimas tęsiamas iki 1940 metų, kai LKMD buvo uždaryta bei pilietinis visuomenės tinklas šalyje išardytas. Nepriklausomybės atgavimas 1918 metais ypatingo lūžio katalikių moterų judėjime nežymėjo, greičiau tai tebuvo stiprus akstinas geriau susiorganizuoti savo svajonės apgynimui, dėl to ši data specialiai darbe neakcentuojama. Tiesa, po nepriklausomybės paskelbimo ir demokratinių reformų galima pastebėti didesnę moterų entuziazmą organizuojantis, aktyvų dalyvavimą rinkimuose, išaugusį moterų savigarbos jausmą, kad jos galinčios priimti tautai svarbius sprendimus. Savo organizacijos veiklą suprasdamos kaip darbą Lietuvos ir lietuvių tautos labui, jos dar prieškaryje užsibrėžtus tikslus stengėsi įgyvendinti ir nepriklausomoje Lietuvoje.

“Katalikės moterys” darbe yra suprantamos ne kaip moterys, išpažįstančios katalikų tikėjimą, bet kaip tos, kurios aktyviai dalyvavo katalikiškose organizacijose, katalikiškoje spaudoje ir socialinėje katalikų akcijos veikloje. Šv. Zitos draugijai, vienai pirmųjų katalikiškai moterų organizacijai, darbe neskiriamas dėmesys, nes ši draugija, būdama profesine draugija organizavusia tarnaites, itin išplisti negalėjo – buvo stipri tik Kaune, be to, jos uždaviniai buvo itin specifiniai – mažai domėtasi bendrais moterų reikalais. Greičiausiai dėl menko narių išsilavinimo Šv. Zitos draugijoje visą laiką buvo ryški kunigų įtaka. Kyla net klausimas, ar ši draugija nepriklausė senajai

¹ Įdomus yra Paulinos Kalvaitytės-Karvelienės prisipažinimas: „Visuomeninį darbą dirbau ne iš pamėgimo ir ne dėl garbės, o iš pareigos. Dirbau ten, kur, mano įsitikinimu, reikėjo dirbti, o nebuvo kas dirba“. (Paulina Karvelienė, *Gyvenimo vingiais*, d.2, London, 1968, p. 54)

² E.Aleksandravičius ir A.Kulakauskas po 1905 metų pilietinių teisių suteikimo pastebėjo radikalų gyvenimo sąlygų pokytį, kai „galimybės šviesti savo vaikus gimtąją kalba, savų mokytojų ugdymas, masiškesnė teatrinė, muzikinė veikla, be abejo žymėjo kokybinį lietuvių tautos dvasinės raiškos šuolį“. E.Aleksandravičius, A.Kulakauskas, *Carų valdžioje*, Vilnius, 1996, p.295. Vincas Trumpa recenzuodamas L. Gudaičio knygą *Platėjantys akiračiai*, kur nagrinėta lietuvių literatūrinė spauda 1904-1917 metais, pastebėjo, kad ši „knyga yra geriausias įrodymas, kad Lietuva tada ne šiek tiek, bet beveik visiškai netrukdoma pasinaudojo ta kultūrinės kūrybos laisve ir palyginus per labai trumpą laiką daug padarė“. Trumpos nuomone, Lietuva kultūriškai nepriklausoma tapo būtent šiuo laikotarpiu. Vincas Trumpa, „Į platesnius horizontus“, *Lietuva XIX amžiuje*, Chicago, 1989, p.123-124.

bažnytinių draugijų tradicijai, kurios buvo kunigų vadovaujamos, religiškai nukreiptos, paprastai organizuotos pagal specifinį socialinį statusą.³ Taip vadinama *Moterų kultūros draugija* iš tikrųjų buvo neviešoji Švč. Jėzaus Širdies tarnaičių šaka, o *Lietuvaičių švietimo draugija* buvo *Švenčiausios Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacija*, todėl nors savo darbais jos ir buvo reikšmingos, bet darbe jos neaptariamoms dėl jų vienuolinio gyvenimo pobūdžio. Pavasarininkų ir ateitininkų moksleivių veikla netyrinėjama, nes kaip jaunimo organizacijos jos labiau priklausė nuo dvasininkijos įtakos nei moterų organizacija. Šios studijos pagrindu pasirinkta *Lietuvių katalikių moterų draugijos* veikla, kuri žymėjo naują kryptį religingose organizacijose, nes stengėsi apimti įvairių socialinių sluoksnių moteris ir spręsti įvairias problemas. Ši draugija sugebėjo suburti kelias dešimtis tūkstančių moterų, dažnai ne vien tik mišioms ir eisenoms, bet ir socialiniam veikimui parapijos ribose. Ši draugija buvo pasirinkta dėl šių priežasčių: ji apėmė visą Lietuvą, buvo ypatingai gausiai atstovaujama – didžiausia moterų organizacija Lietuvoje, ir pagaliau užsiėmė ne tik dvasiniais dalykais, bet taip pat įvairiu socialiniu veikimu. Disertacijos objektas yra *Lietuvių katalikių moterų draugija*, jos diskursas bei pilietinės iniciatyvos.

Šio darbo tikslas: pristatyti *Lietuvių katalikių moterų draugiją* jos ideologiniame kontekste. Išsiaiškinti, kodėl būtent ši konservatyvi ultra katalikiška draugija įtraukė eilines moteris į platesnį visuomeninį gyvenimą, padarydama jų ir jų bendruomenės gyvenimą įvairesnį, kartu sutankinant pilietinės visuomenės tinklą Lietuvoje.

Darbui keliami uždaviniai:

- Pristatyti feminizmo bei socialinės katalikybės istoriją, atkreipiant dėmesį į lietuvių moterų žinias apie liberalių ir katalikių moterų pastangas pasaulyje..
- Atkreipti dėmesį į tautinio atgimimo faktorių, vedusį lietuves katalikes kiek skirtingu keliu nei Vokietijos, Belgijos ar Prancūzijos katalikėsėjo.
- Išanalizuoti draugijos susikūrimo aplinkybes
- Atsekti draugijos paramą katalikiškai stovyklai.
- Iširti draugijos bendradarbiavimą su kitomis organizacijomis.
- Analizuoti draugijos diskursą esminiais klausimais, katalikių požiūrį į šeimą, profesiją, visuomeninę veiklą.
- Iširti draugijos užmegztą pilietinį tinklą per organizacijos skyrius, švietimo, socialines įstaigas.

³ Gisela Breuer kalbėdama apie Vokietijos katalikių moterų organizacijas pastebėjo, kad būtent *Katholische Deutsche Frauenbund* žymėjo lūžį katalikiškų moterų draugijų tradicijoje. Nes tokios organizacijos kaip *Muttervereine* buvo kunigų vadovaujamos, be to itin specifinės, o KDFB formulavo tikslus, peržengiančius siauros draugijos rėmus, bei jungė skirtingo socialinio statuso moteris. Gisela Breuer, *Frauen-bewegung in Katholizismus, Der Katholische Frauenbund*, Frankfurt am Main, 1998, p.10

Darbo tikslas bei išsikelti uždaviniai lėmė tokią darbo struktūrą: darbas be įvado (kuriame formuluojamas darbo tikslas, iškeliami uždaviniai, aptariama istoriografija bei pristatomi šaltiniai), išvadų ir šaltinių bei literatūros sąrašų susideda iš keturių dalių.

Pirmoje darbo dalyje, stengiantis geriau suvokti procesus, lietuvių moterų judėjimo išskirtinumą, jo panašumą į kitų šalių moterų judėjimus pristatomas feminizmo atsiradimo Europoje kontekstas, naujos moterų galimybės nacionalizmo amžiuje. Atkreipiamas dėmesys į katalikų socialinės minties paplitimą Lietuvoje; galiausiai į feminizmo ir katalikų socialinės minties įtakoje susiformavusią atskirą krikščioniškojo feminizmo srovę.

Antroje dalyje Draugija aptariama įvairiais savo egzistavimo momentais pagal du pagrindinius pilietinės visuomenės bruožus – iš tolerancijos ir bendradarbiavimo perspektyvos. Pats LKMD įkūrimas 1908 metais, viena vertus demonstravo pilietinės iniciatyvos proveržį, kita vertus – nepakankamą suvokimą moderniai pilietinei visuomenei būtino bendradarbiavimo svarbos bendrų tikslų pasiekimui (mat buvo atsisakyta idėjos sukurti bendrą *Lietuvių Moterų Sąjungą*). Draugijos veikimo istorija pilna pavyzdžių, kaip, iš vienos pusės, ji įtraukdama daugybę moterų skatino jas pasijusti pilietėmis, bendrai atsakingomis už savo bendruomenės ir valstybės gerovę, iš kitos pusės, tą besikuriančią moterų visuomenę atiduodama kunigų įtakai, ją kreipė konservatyvizmo link. Kiek tokios konservatyvios religinės organizacijos galėjo prisidėti prie pilietinės visuomenės ugdymo ar prie moterų lygių teisių iškovojimo, tai vis dažniau analizuojamas klausimas Europoje. Savo studijoje *Kaip veikia demokratija* Robert Putnam pastebėjo ryšį tarp kažkada sėkmingai veikusios Katalikų akcijos ir pilietinio aktyvumo Italijoje penkiasdešimčia metų vėliau.⁴ Galime galvoti, kad ir Lietuvoje, panašiai kaip Italijoje, LKMD, skatindama moteris aktyviai įsitraukti į valstybės, vėliau tik į bendruomenės reikalus, prisidėjo prie lietuvių pilietinės visuomenės formavimo.

Darbo trečioje dalyje dėmesys skirtas viešojo diskurso analizei. Dar J.Habermas pabrėžė laisvos viešosios erdvės diskusijoms egzistavimo svarbą pilietinės visuomenės plėtotei. Pilietinė visuomenė demokratinėje santvarkoje kontroliuoja valstybę per daugybę savo organizacijų, kurios, vykstant nuolatiniam jų dialogui, sukuria viešąją erdvę. Čia svarbus ir kiekvienos atskiros organizacijos spaudos indėlis bendromis temomis. Pilietinė visuomenė funkcionuoja, tik kai yra daug įvairiausių organizacijų, kurios, nepaisant skirtumų, bendrojo gėrio (pavyzdžiui, demokratijos) labai sugeba taikingu būdu aptarti problemas. Tai viena iš priežasčių, kodėl pilietinė visuomenė ir laisva viešoji erdvė yra suprantama kaip demokratijos stuburas. Šioje darbo dalyje susikoncentruojama į to meto moterų pareigų ir teisių supratimą šeimoje, profesijoje bei visuomenėje.

⁴ Robert Putnam, *Kad demokratija veiktų*, Vilnius, 2001, p.144.

Vien tik laisvo viešojo diskurso pilietinei visuomenei gyvuoti neužtenka – reikia realios veiklos (laisvės viešai veikti). Dėl to darbo ketvirtoje dalyje yra tyrinėjama, kaip organizacijos nariai ėmėsi iniciatyvos pakeisti savo gyvenimą, jį pagerinti. Čia bus aptariamas praktinis organizacijos veikimas, atkreipiant dėmesį į organizacijos plėtrą, skyrių veiklą ir į tai, kaip eilinės moterys išitraukdavo į organizacinį gyvenimą, jų pastangas pajvairinti gyvenimą vietiniame kaime. Atkreiptas dėmesys į katalikių požiūrį į mokslą bei realias pastangas pagerinti moterų tiek elementarų švietimą, tiek ir sudaryti joms sąlygas toliau lavintis. Galiausiai aptariama LKMD socialinė veikla, grįsta jų katalikiškais įsitikinimais ir pilietiniu įsipareigojimu, jų rūpestis visuomenės silpnesniaisiais.

Tyrimo metodai. Katalikiškojo moterų judėjimo Lietuvoje užgimimo pristatymas, skyrių organizavimo, bendradarbiavimo su Bažnyčia, pagaliau švietimo ir socialinių iniciatyvų aptarimas suponavo aprašomojo ir analizės metodų naudojimą. Teksto analizės bei aprašymo metodai pasitelkti rekonstruojant katalikių moterų požiūrį į moters darbą šeimoje ir profesijoje, moters išitraukimą į visuomeninę veiklą. Pusiau struktūruoto interviu metodas naudotas tik ribotai, susidarant geresnį įspūdį apie to meto gyvenimą ir pažiūras, nes moterų galinčių iš asmeninės patirties papasakoti apie Draugijos veiklą nepavyko apklausti. Konstruojant tekstą itin svarbios buvo ir teorinės mokslininkų išvalgos apie pilietinę visuomenę.

Pilietinė visuomenė paprastai yra suprantama, kaip susidedanti iš daugelio skirtingų, dažniausiai savanoriškų organizacijų, draugijų, būrelių ir klubų, kaip vieta tarp valstybės ir rinkos, kuri veikia tarsi mediumas tarp individo privačios sferos ir valstybės. Ernest Gellner knygoje *Conditions of Liberty* pabrėžė būtent institucinio ir ideologinio pliuralizmo svarbą pilietinei visuomenei. Nes būtent tai neleidžia “įtvirtinti valdžios ir tiesos monopolio, atsveria centrinės [valstybės – I.K.] institucijas, kurios, nors ir būtinos, kitaip galėtų įtvirtinti tokį monopolį.”⁵ Taigi pilietinė visuomenė yra pluoštas įvairių nevyriausybinų organizacijų, kurios yra pakankamai stiprios būti atsvara valstybei, kartu netrukdo valstybei atlikti savo, kaip taikos saugotojos ar arbitro tarp skirtingų interesų, vaidmens, bet vis tik sugeba sukliudyti valstybei dominuoti ir atomizuoti visuomenę,⁶ paliekant žmogų tik mažu vienišu bejėgiu sistemos sraigtelium, nesijaučiančiu galinčiu įtakoti valstybinę politiką.

Kaip moterų kova už savo, savo tautos ir religijos teises siejasi su pilietine visuomene? Čia būtų galima prisiminti rusų feministės Praskovia Ariyan žodžius:

Daugelis žmonių galvoja, kad moterų interesai yra siauri, ir labiau norėtų moteris matyti eilėse tų, kurie kovoja dėl bendražmogiškų interesų. Bet jie nesugeba pamatyti, kad asmeninė mažų grupių kova, su jų specifiniais reikalavimais, norais ir visuomenės bei žmonijos idealais prisideda prie visuotinių idealų realizavimo.⁷

⁵ Ernest Gellner, *Conditions of Liberty: Civil Society and its Rivals*, London, 1994, p.3-4.

⁶ Ten pat, p. 4.

⁷ Cituota iš Richard Stites, *The Women's Liberation Movement in Russia*, Princeton, 1978, p. 202

Šiais žodžiais aprašytas ir pilietiškumo procesas, kai mažų grupių veikla, siekdama savo mažų tikslų, prisideda prie bendresnio gėrio. Šie žodžiai, nurodo į patį pilietinės visuomenės veikimo mechanizmą: susiorganizavimas ir bandymas patiems pasiekti savo tikslų (vadovaujantis teisingumo principais) prisideda prie bendrojo gėrio. Tokiu būdu moterų judėjimą galima laikyti vienu svarbiausių reiškinių, kūrusių pilietinę visuomenę. Moterys, susiorganizavusios į atskiras draugijas, stengėsi pakeisti valstybės įstatymus ir jos struktūrą teisingesne kryptimi – jos nekovojo prieš valstybę, tik norėjo padaryti visuomenę ir valstybę, kurioje gyveno, teisingesne, kur būtų ginami, ne tik galingųjų interesai, bet ir saugomas vergų, kalinių, pagaliau moterų žmogiškumas. Šie žodžiai tinka ne tik kalbant apie moterų kovą dėl lygių teisių, bet ir kalbant apie katalikų bandymą ketvirtame dešimtmetyje apginti turėtas privilegijas, ar apie lietuvių (tame tarpe ir LKMD) bandymą apginti lietuvių teises Lietuvoje. Juk įvairių grupių – demokratų, socialdemokratų, krikščionių demokratų – organizavimasis lietuviškumo gynyboje ir skleidime iš principo ir buvo vienas iš vaisingiausių Lietuvos pilietėjimo procesų.⁸ Dėl to šiai temai svarbu atsekti ne tik katalikiškosios moterų judėjimo srovės feministines ambicijas, bet taipogi jos darbus ir diskursą tautiniu ar religingumo klausimais.

J.Habermas pabrėžė, kad pilietinė visuomenė remiasi daugiau ar mažiau spontaniškai atsiradusių sąjungų, organizacijų ir judėjimų visuma, kur visuomeninės problemos randančios rezonansą privačioje gyvenimo sferoje, paimamos sukoncentruojamos ir balsais sustiprintos nukreipiamos į politinę viešumą.⁹ Šiuo apibrėžimu J.Habermas pabrėžė kelis dalykus: organizacijų spontaniškumą, jų atsiradimą iš apačios, organizacijų įvairiapusiškumą ir jų gausumą, sąlytį tarp privačių ir viešų problemų ir pagaliau kaip viso to tikslą – politinę viešumą, kuri deja, gerai veikia tik demokratinėje santvarkoje.

Ernest Gelner irgi panašiai kaip J.Habermas apibrėžė pilietinę visuomenę kaip kylančią iš apačios, iš eilinio asmens iniciatyvos. Jis manė, kad jos neįmanoma sukurti iš viršaus, nes nors Sovietų Sąjungoje buvo sukurtas platus tinklas įvairių organizacijų, tačiau jos būdamos atidžiai stebimos nepatiklios akies iš viršaus netapo pilietinės visuomenės kūnu ir viešąja erdve. Šios organizacijos laikui bėgant tik dar labiau išklibino pilietinės visuomenės likučius, pasėdamos nepasitikėjimą tarp žmonių bet kokių organizaciniu gyvenimu. Tiesa, kyla klausimas ar iš viršaus sukurtos organizacijos nefunkcionavo dėl to, kad jos buvo “iš viršaus” sukurtos, ar todėl, kad joms Sovietų Sąjungos sąlygomis niekad taip ir nepasisėkė “pabėgti” nuo institucinės kontrolės. Šie svarstymai yra svarbūs sprendžiant Bažnyčios galimos įtakos pilietinės visuomenės formavimui klausimą. Pavyzdžiui, ar grynai religinės organizacijos su stipria kunigo vadovaujama pozicija (tokios kaip brolijos, maldos ar rožančiaus grupelės) kaime, kur Bažnyčios įtaka buvo didžiulė, gali

⁸ Petkevičaitė Bitė, *Vilniaus Žinios*, 1907, spalio mėn.

⁹ Jurgen Habermas, *Between facts and norms*, Cambridge, 1996, p.443.

būti suprantamos kaip pilietinės visuomenės inkubatoriai, ar ne. Reikia pastebėti, jog šios organizacijos būdamos savanoriškos, mažos ir dažnai besirenkančios, sukūrė tarpusavio pasitikėjimo ryšius, taip reikalingus bet kokiam bendram veikimui. Tikrai, šios grupės ištikus nelaimėi, pavyzdžiui, valstybei bandant sumažinti Bažnyčios įtaką, galėjo būti sukeltos politinei kovai.¹⁰ Problema ta, kad grynai religinių grupių veikloje, kaip ir nuomonėse trūko savarankiškumo bei laisvės: jos buvo stebimos Katalikų Bažnyčios ar bent klebono.

Žymūs pilietinės visuomenės teoretikai, tokie kaip Habermas ar Gellner skeptiškai žiūrėjo į Katalikų Bažnyčios poveikį pilietinei visuomenei atsirasti. Habermas pilietinės visuomenės atsiradimą tiesiogiai siejo su viešosios erdvės atsiradimu, kuris, anot jo, buvo įmanomas tik žlugus religiniam viešpatavimui Vakarų Europoje XVIII amžiuje. Be laisvo pasikeitimo nuomonėmis apie esamą politinę ar kultūrinę padėtį, be formavimo “raštiškos viešosios sferos” (Habermas) nebuvo galimybės pilietinei visuomenei augti tose grupėse. Sekant Habermaso mintimis, svarbu atkreipti dėmesį į ribojantį religinio autoriteto vaidmenį grupėje, ypač kalbant apie Lietuvą, nes Katalikų Bažnyčiai pavyko išlaikyti dominuojančią įtaką Lietuvoje ir XX amžiaus pradžioje. Be to, Katalikų Bažnyčios požiūris, kad ji yra vienintelė teisi ir vienintelė tikra Bažnyčia, neskatino įvairovės pamėgimo ir tolerancijos kitaip galvojančioms žmonėms. Tai tapo ypatingai pavojinga, kai valstybė pati ribojo įvairių nuomonių pareiškimus, ir Bažnyčia buvo vienintelė jėga sugebanti atsispirti valstybės kontrolei. Tiesa, XX amžiaus pradžioje ir katalikiškoje aplinkoje galėjo pasireikšti nuomonių įvairovė ar siūlomi skirtingų sprendimų būdai. Jų būta, tai liudija vien tai, kad Bažnyčios hierarchai stengėsi, kad nuomonės per daug nenukryptų nuo jų linijos.¹¹

Iš kitos pusės, kai Bažnyčia ir Valstybė yra atskirtos, o valstybėje gyvuoja demokratinė santvarka, religinės grupės gali veikti kaip pilietinės visuomenės inkubatorius. Anot Robert Putnam, Jungtinėse valstijose:

Bažnyčia atlieka svarbaus pilietinių sugebėjimų, pilietinių normų, bendruomenės interesų, pilietinio užsirašymo inkubatoriaus vaidmenį. Religiškai aktyvūs vyrai ir moterys išmoka sakyti kalbas, vesti susirinkimus, spręsti ginčus, ir pakelti administracinę atsakomybę. ... Be to, einantys į bažnyčią yra labiau linkę įsitraukti ir į pasaulietines organizacijas, balsuoti ir politiškai veikti kitais būdais, o ir turi gilesnius neformalius socialinius ryšius.¹²

Bažnyčioje įgytą socialinį pasitikėjimą ir bendradarbiavimą, kaip pilietinės kultūros komponentus, anot Gabriel Arnold, pervertinti yra neįmanoma, nes tai bendras resursas, kuris leidžia demokratinėi sistemai veikti.¹³ Religinumo svarbą pilietinės visuomenės kūrime iš istorinės perspektyvos pastebėjo ir Frank Trentmann, nurodydamas, kad XVIII amžiaus Anglijoje galvota,

¹⁰ Taip atsitiko ir su LKMD, kuri savo narius kvietė aktyviai pasipriešinti numatomam tikybų pamokų pašalinimui iš mokyklų, kaip ir civilinių santuokų projektui.

¹¹ Čia turima omenyje *Kriščionybės Lietuvoje istorija* minimus atvejus, kai Maceina pasiūlė parduoti visus auksinius bažnyčios indus ir už juos sušelpiti vargstančius, ar kai kunigas Yla parašė straipsnį apie civilinę metrikaciją. Čia jau kraštutiniai atvejai, bet būta ir kitų nuomonių išsiskyrimų ir diskusijų, ypač moterų rolės viešajame gyvenime klausimu.

¹² Robert Putnam, *Bowling Alone*, New York, 2000, p.66.

¹³ Gabriel Almond, *The Civic Culture*, Boston, 1972, p.490.

kad religija (o ne prigimtis ar protas) skatino pagarbą kitiems, būtiną pilietinei visuomenei harmoningai funkcionuoti: manyta, kad jei žmogus nustotų bijoti savo Kūrėjo, jis tiesiog išduotų savo šeimą ar bendruomenę.¹⁴

Putnamo nuomone, pilietinės bendruomenės piliečiai yra “paslaugūs, pagarbūs ir pasitikintys vienas kito atžvilgiu, netgi kai jų nuomonės išsiskiria.” Tiesa, tai nereiškė, jog pilietinėje bendruomenėje nebuvo konfliktų. Jų būna, nes piliečiai, turi stiprias pažiūras viešaisiais klausimais, bet jie yra tolerantiški savo oponentams.¹⁵ Taigi tolerantiškumas kitų nuomonei yra suvokiamas kaip vienas svarbesnių pilietinės visuomenės bruožų. Kitas nemažiau svarbus bruožas yra sugebėjimas bendradarbiauti bendrų siekių įgyvendinimui. Čia, anot Putnam, ypatingai svarbi buvo draugijų, bendrijų rolė, mat jos išugdo savo nariuose kooperacijos, solidarumo įgūdžius. Pavyzdžiui, savo tyrime, jis atsekė, jog asociacijų nariai parodė daugiau politinio išprusimo, socialinio pasitikėjimo, politinio dalyvavimo, nei neasocijuoti žmonės. Anot jo, šie įgūdžiai gali būti išugdyti net tokių nepolitinių organizacijų, kaip choro ar paukščių stebėjimo klubo.¹⁶

Be didesnių tyrimų asociacijų naudą bendruomenei ir individui pabrėžė Povilas Januševičius XX amžiaus pradžioje. Anot jo, būtent draugijose žmonės vieni su kitais susipažįsta, draugijos žmonės suvienija ir įgalina pasiekti tikslus. Be to, jis pastebėjo, kad draugijos lavina individų protą ir valią, juos auklėja, dėl to organizacijose dalyvaujantys žmonės būna aktyvesni, yra atsparesni nelaimėms, moka pasisakyti.¹⁷ Jis ypatingai vertino draugijų svarbą tautiškumo puoselėjimui, pastebėdamas, „kad ne draugijos, mes šiandien nieko neturėtume, nei knygų, nei laikraščių, nei mokyklų. Visa mūsų krašto galybė, - tai draugijos. Mylėkime todėl jas, prisirašykime prie jų ir nesigailėkime joms aukų.“¹⁸ Kitame straipsnyje pastebėta, kad draugijos gerino ekonominę visuomenės padėtį, nes, pavyzdžiui, susikooperavusios šeiminkės galėjo įsigyti įrangą vaisiams džiovinti. Kartu draugijos ugdė solidarumo jausmą, primenant, kad nariai turėtų vienas kitą šelpti. Nepaisant to, kad kiekviena draugija atskirai darbavosi, „vienok eina prie bendro žmonių būvio pagerinimo“, nes jei pavieniams asmenims gera gyventi, tai ir visai tautai neblogai.¹⁹ Todėl neveltui P.Januševičius moterų spaudoje pastebėjo: „Draugijų, draugijų ir dar katą draugijų daugiau reikia mūsų kraštui.“²⁰

Pilietinė visuomenė, kaip ta, kuri įgalina demokratinę santvarką veikti, yra suvokiama, demokratinės santvarkos kontekste. Tuo tarpu aptariamam laikotarpiu Lietuvoje demokratija buvo greičiau “podukra,” nei tikroji šeiminkė. Tai, kad Lietuvoje jau laikinojoje konstitucijoje 1918

¹⁴ Frank Trentmann, „The Problem with Civil Society“, in *Exploring Civil Society Political and Cultural Contexts*, red. M.Glasius, D.Lewis, Routledge, 2004. p. 29.

¹⁵ Robert Putnam, *Making Democracy work*, Princeton, 1993, p.88.

¹⁶ Ten pat, p.90.

¹⁷ P.G. [Petras Gražbilys?], „Kokį aš pelną turėsiu?“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.10, p. 130.

¹⁸ Ten pat, p. 132.

¹⁹ J.L., „Kokią naudą turime iš draugijų“, *Lietuvaitė*, 1914, nr.2, p. 27.

²⁰ P.J. „Mūsų užsnaudimas“, *Lietuvaitė*, 1913, nr.2, p. 21.

metais buvo numatyta demokratinė santvarka, galima manyti, kad tokią santvarką “užsakė” tuo metu besiformuojanti pilietinė visuomenė. Bet ką reiškia faktas, kad per pusmetį tikros demokratinės laisvės 1926 metais buvo nesugebėta išlaikyti ir apginti pačios demokratijos, nei jos teikiamos laisvės – gal tai, kad vis tik pilietinė visuomenė iki pat 1926 metų nebuvo pilnai išsivysčiusi ar subrendusi? O kaip galima kalbėti apie pilietinę visuomenę po 1926 metų perversmo, kai po truputį ne tik politinis veikimas tapo sunkiai įmanomas, bet netgi draugijinis gyvenimas buvo varžomas. Taigi apie pilietinės visuomenės egzistavimą trukdytų kalbėti pačios demokratijos santvarkos su jos laisvėmis nebuvimas Lietuvos teritorijoje per visą aptariamą laikotarpį (1908 – 1940).

Čia į pagalbą ateina Joseph Bradley studija, kurioje jis nurodė pilietinės visuomenės užuomazgas caro režimo metu.²¹ Caro režimas nesugebėjo pasirūpinti visomis kultūros, o ypačingai ekonominio gyvenimo peripetijomis, ir dėlto leido kurtis draugijoms, kurios besirūpindamos tam tikrais siaurais klausimais, nors ir prižiūrimos caro, rezgė tarpusavio pasitikėjimo tinklus išeinančius už konkrečios bendruomenės ribų. Taigi pilietinė visuomenė ar bent jau jos užuomazgos gali egzistuoti ne tik demokratinėje visuomenėje, bet ir despotystės ar autoritarinio valdymo sukurtuose apribojimuose.²² Aišku, tokia pilietinė visuomenė paprastai yra menkai išsivysčiusi, o pilietinis sąmoningumas įsismelkęs tik į pačius jos paviršius. Su kokiomis išlygomis tai galima vadinti pilietinės visuomenės užuomazgomis? Gellneris pastebi, kad vyriausybės gyvavusios iki šių laikų modernių režimų, dažnai neturėjo efektyvių priemonių suskaldyti visuomenes, kurias jos kontroliavo, ir taip dominuoti. Joms labiausiai rūpėjo išgauti daugiau naudos ir užtikrinti paklusnumą, bet jos dažnai leido vietas bendruomenėms pačioms save administruoti. Todėl jis pastebi, jog “tradiciniame agrariniame pasaulyje, nepaisant monarchinės valdžios, dažnai buvo galima rasti viduje gerai organizuotas, save administruojančias ir dalinai ar visai autonomiškas bendruomenes.”²³ Bet jis griežtai primena, kad tokios segmentiškos bendruomenės, nepaisant to, kad joms pavykdavo išvengti centrinės diktatūros, negali būti laikomos pilietine visuomene, mat jos paversdavo individą integralia socialinio junginio dalimi be savo laisvės ir be savo nuomonės. Ir tiesa, nors iš pirmo žvilgsnio “tai panašu į pliuralistinę, centrui nepasiduodančią santvarką, bet tai neduoda bendruomenei priklausantiems individams tokios laisvės, kurios mes reikalaujame ir tikimės iš pilietinės visuomenės.”²⁴ Žiūrint į XX amžiaus pradžios Lietuvą, kyla klausimas, kiek stipri joje buvo bendruomenės diktatūra individui ir kiek

²¹ Joseph Bradley, “Subjects into Citizens: Societies, Civil Society, and Autocracy in Tsarist Russia”, *American Historical Review*, 2002 October, vol.107, no.4.

²² Kaip Joseph Bradley savo studijoje pastebėjo, caro režimas nesugebėjo pasirūpinti visomis kultūros, o ypačingai ekonominio gyvenimo peripetijomis ir dėlto leido kurtis draugijoms, kurios rūpinosi tam tikrais siaurais klausimais prižiūrimos caro. Ten pat.

²³ E. Gellner, *Conditions of Liberty ...*, p. 6.

²⁴ Ten pat, p. 8.

lietuvis laisvėjo, kartu organizuodamasis į draugijas ir taip sudarydamas visuomenę. Su kokiomis išlygomis galima kalbėti apie pilietinę visuomenę, jeigu krašte nėra demokratijos ir kartu sąlygų asocijuotiems individams ginti savo interesus aukščiausiam lygyje. Galima manyti, kad kaimo religinėje bendruomenėje spaudimas individui buvo didelis, daugelyje kaimo skyrių reta paprasta moteris išdrįsdavo prabilti. Iš kitos pusės, augant apsišvietimo lygiui, asmuo net ir religinėje organizacijoje vis dažniau išdrįsdavo išreikšti savo idėjas ir pažiūras, o kartu turėjo galimybę prikalbėti kitus narius kovoti už išsikeltuosius idealus.

Istoriografija. LKMD, nors buvo didžiausia moterų organizacija tarpukariu, didesnių studijų nesusilaukė. Tiesa, atskirų tokių studijų nesusilaukė ir kitos įtakingos moterų organizacijos. Bendrai ši draugija yra aptarta Virginijos Jurėnienės knygoje *“Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pirmoje pusėje.”*²⁵ Šioje knygoje pagrindinis dėmesys yra skiriamas organizuotų moterų veiklai lygioms moterų teisėms įgyti, įtvirtinti, o vėliau apginti. Autorė atsekė moterų organizavimąsi 1905 metais, jų pasireiškimą revoliucinėje ir tautinėje kovoje, detalai aptarė pirmąjį moterų suvažiavimą. Sutelkusi dėmesį į lygių moterų teisių diskursą, ji nesiaiškino katalikių moterų idėjų, jų bei kunigų norų. Jaučiant reikalą išryškinti įtampas tarp krikščioniškos, liberalios ir socialdemokratinės pasaulėžiūros ir atkreipti dėmesį į katalikų poziciją moterų judėjimo atžvilgiu, disertacija pradeda pirmuoju moterų suvažiavimu.

Jurėnienė išsamiai aprašė moterų politinę veiklą, mažiau dėmesio skirdama jų socialinei, labdarinei, kultūrinei veiklai. Knygoje bendrais bruožais yra aptarta ir LKMD - pažymima, kada draugija susikūrė, atskleidžiamas jos politinis bendradarbiavimas su krikščionių demokratų partija seimų laikotarpiu, pastebimi pagrindiniai katalikių atstovių parlamentinės veiklos bruožai, išvardinami kai kurie draugijos darbai. Bendras knygos pobūdis neleido atskleisti LKMD idėjų sklaidos. Todėl istoriografijoje liko neanalizuotas katalikiško feminizmo fenomenas lietuviškame kontekste, neaiškūs liko katalikių moterų santykiai su kitomis moterų draugijomis. Apskritai, katalikių moterų organizacijai, nors ir didžiausiai Lietuvoje, knygoje didesnio dėmesio neskirta, labiau simpatizuojant pažangesnes idėjas (šiandieniniu požiūriu) pristatančioms liberalios ar socialdemokratiškos pakraipos moterų organizacijoms. Autoriui ypatingai koncentruojantis į politinius lietuvių moterų pasiekimus ir pralaimėjimus, dalinai liko neįvertintas moterų angažavimasis tautinės kultūros skleidimui, krikščioniškos pasaulėžiūros gynimui ar šeimos instituto stiprinimui.

Pastaruoju metu pasirodė populiarūs straipsniai, aptariantys LKMD veiklą, jos pagrindines darbuotojas. Trumpas apžvalginis Angelės Buškevičienės straipsnis *XXI amžiuje* “Sunki pradžia,

²⁵ Virginija Jurėnienė, *Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pirmoje pusėje*, Vilniaus universiteto leidykla, 2006, p. 290.

graži praeitis, svarbi dabartis Lietuvos katalikių moterų draugijos 95-mečiui”²⁶ yra proginis straipsnis, kuriame stengiamasi pabrėžti organizacijos gerus darbus ir supažindinti šiuolaikinę visuomenę su plačia to meto organizacijos veikla. Straipsnių pavidalu periodikoje pasirodančios mažos biografinės žymių tarpukario moterų studijos rašytos A.Buškevičienės, A.Butkuvienės, D.Vailionytės, O.Voverienės bei kitų neleidžia toms iškiloms asmenybėms nugrimzti į nežinią.²⁷ Šiais metais išėjusioje Anelės Butkuvienės knygoje *Garsios Lietuvos moterys* pateikiamos ir dviejų katalikiškajam moterų judėjimui svarbių asmenybių – Magdalenos Draugelytės-Galdikienės bei Magdalenos Avietėnaitės biografijos.²⁸ Deja, daugelis visuomenininkių, tokių kaip Ona Gaigalaitė-Beleckienė, Veronika Kalvaitytė-Karvelienė, Stefanija Paliulytė-Ladygienė²⁹, Emilija Gvildienė, Ona Narušytė, Apolonija Sereikytė bei daugelis kitų taip ir liko neįtrauktos į joki žymių moterų sąvadą³⁰ ir dėl to įvertinti šias moteris bei jų darbus bendrame to meto veikėjų kontekste yra ypatingai sunku.

Ne daug dėmesio katalikių moterų veiklai ar net platesniam katalikiškosios akcijos fenomenai skirta ir istoriografijoje, nagrinėjančioje Bažnyčios istoriją. Kaip ir būdinga sovietinei istoriografijai, išvelgusiai tik negatyvius Bažnyčios aspektus, O. Gaigalaitė knygoje *Klerikalizmas Lietuvoje 1917-1940* pabrėžė negatyvią Bažnyčios įtaką moterų padėčiai Lietuvoje, tvirtinant, kad „pagal katalikų bažnyčios mokymą, vyras buvo laikomas moters valdovu ir viešpačiu“.³¹ Moterų sąmonėjimas aprašomas tik kaip „klerikalizmo“ objektas, neįvertinant pačių moterų iniciatyvos. Apskritai visuomeninėms katalikų organizacijoms skiriama mažai dėmesio. Ne daug dėmesio organizacijoms skirta ir 1997 metais pasirodžiusiame veikale *Krikščionybė Lietuvoje*; čia katalikių moterų iniciatyvoms aptarti skirta tik pusė puslapio, apsiribojant tik pagrindine faktografija.³² Paskutiniaisiais metais išleistame apibendriname veikale *Krikščionybės Lietuvoje istorija* apie katalikių moterų judėjimą užsiminta tik dviejuose sakiniuose.³³ Tiesa, ši knyga vertinga kitu požiūriu, čia atidžiai apžvelgiamos ne tik politinės problemos, su kuriomis susidūrė Lietuvos Bažnyčia konfrontuodama tautininkų režimui, bet ir pagrindinės pastoracinės

²⁶ Angelė Buškevičienė „Sunki pradžia, graži praeitis, svarbi dabartis Lietuvos katalikių moterų draugijos 95-mečiui”, *XXI amžius*, 2003, nr.31.

²⁷ Danutė Vailionytė, „Nenuilstanti Lietuvos pilietinės visuomenės kūrėja,” *XXI amžius*, 2001 balandžio 25, Nr.31, Anelė Butkuvienė, „Tiesos, meilės, meno vardan,” *Šeiminkė*, 2001, nr. 40; Straipsnis apie M. Avietėnaitę, Angelė Buškevičienė, „Lietuvių tautinės savimoneš žadintojų gretose”, *XXI amžius*, 2003, Nr.12.

²⁸ Anelė Butkuvienė, *Garsios Lietuvos moterys*, baltos lankos, 2007.

²⁹ Tiesa, Stefanijos Paliulytės Ladygienės asmenybei paminėti yra skirta knyga *Esame Stefanija Ladygienė*, Vilnius, 2003. Deja, čia nedaug aprašyta jos visuomeninė veikla nepriklausomoje Lietuvoje. Daugelis prisiminimų koncentruoti į jos sunkias sovietmečio patirtis lageryje ir tremtyje, tai geriausiai atskleidžia ir knygoje spausdinami jos laišakai.

³⁰ Pagrindiniai sąvadai: dar ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje pradėtas ruošti, bet tik 1997 metais išleistas *Žymios Lietuvos moterys: XIX a. antroji pusė - XX a. pirmoji pusė*, Vilnius, 1997 bei *Žymiosios XX amžiaus Lietuvos moterys*, Kaunas, 2000.

³¹ Aldona Gaigalaitė, *Klerikalizmas Lietuvoje 1917-1940*, Vilnius, 1970, p. 224.

³² Saulius Girmius, „Katalikų Bažnyčios vaidmuo nepriklausomos Lietuvos visuomenėje”, in *Krikščionybė Lietuvoje*, red. Vytautas Vardys, Čikaga, 1997. Čia neteisingai teigiama, kad „Lietuvių katalikių moterų draugija, įsteigta bendrame moterų grupių susirinkime 1907 rugsėjo mėnesį.“ (p. 285.)

³³ *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, sud. Vytautas Ališauskas, Vilnius: Aidai, 2006, p.398.

problemos: būtent elito religingumo sumažėjimas, vangus katalikiškos spaudos skaitymas, religijos virtimas tik ritualu. Iš populiariai parašytos Gečio knygos *Katalikiškoji Lietuva* taip pat nedaug galima sužinoti apie katalikių moterų veiklą, tik trumpai pristatomas jų socialinis darbas, pamirštant paminėti, kad ir kelias pavardes tų moterų, kurios suorganizavo keliasdešimt tūkstantinę moterų „armiją“ Katalikų Akcijai.³⁴

Šiai disertacijai svarbi yra Reginos Laukaitytės knyga *Lietuvos vienuolijos. XX a. istorijos bruožai*,³⁵ kur atskleista neviešųjų moterų kongregacijų, tokių kaip *Lietuvių moterų kultūros draugija* ar *Lietuvaičių švietimo draugija*, istorija. Šios vienuolijos ne tik aktyviai bendradarbiavo su LKMD socialinėje veikloje, bet ir užsiėmė panašia veikla: vaikų darželių steigimu, mergaičių žemės ūkio mokyklų išlaikymu, mokytojavimu. Disertacijai naudingas buvo ir R. Laukaitytės straipsnis apie katalikiškos spaudos pradžią Lietuvoje,³⁶ atskleidžiantis nesutarimus tarp konservatyvios bažnytinės vyresnybės ir tautiškai nusiteikusių kunigų, kurie ir buvo pagrindiniai katalikiškos spaudos iniciatoriai, o kartu tie, kurie labiausiai rūpinosi katalikių moterų draugijos gyvavimu. Įdomi yra Arvydo Gaidžio studija „Lietuvių katalikų draugijų bruožai 1905-1907“, leidžianti pažvelgti į katalikiškojo socialinio veikimo, kurio dalis buvo ir katalikių moterų draugija, ištakas Lietuvoje šiek tiek platesniame, europiniame kontekste.³⁷

Taip pat išsiskiria Valdo Pruskus darbai, kur jis detalai analizuoja katalikų socialinės doktrinos apraiškas Lietuvoje.³⁸ Knygoje *Katalikų socialinė mintis Lietuvoje* supažindinama su jaunųjų kunigų pastangomis nagrinėti Vakarų Europoje plintančią katalikų socialinį mokymą ir jį pritaikyti Lietuvoje. Nors moterų pastangos moderniai žvelgti į katalikų mokslą čia nepastebimos, bet gerai atskleidžiama aplinka, kurioje laisvesnės pažiūros į moters emancipaciją galėjo vystytis. Knygoje *Socialinė katalikybė tarpukario Lietuvoje* šabloniškai, naudojantis tik A. Gražiūno knygos *Krikščioniškoji demokratija Lietuvoje* informacija aptarta ir LKMD veikla.³⁹ Šioje knygoje analizuojamos tik žymių vyrų mintys socialinės katalikybės tema, tuo tarpu moterų mintys apie katalikės moters socialinius uždavinius, apie socialinę mokyklą autoriaus liko nepastebėtos.

Šaltiniai. Šaltinis, įgalinęs pasekti realią draugijos veiklą, praktinę viešojo diskurso įtaką gyvenime yra Lietuvos Centriniam Valstybės archyve saugomi *Lietuvių katalikų moterų*

³⁴ Lietuvių katalikų moterų draugijos veikla, in Gečys, *Katalikiškoji Lietuva*, Chicago, 1946, p. 303 – 309.

³⁵ Regina Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos. XX a. istorijos bruožai*, Vilnius, 1997.

³⁶ Regina Laukaitytė, „Legalios katalikiškos spaudos pradžia Lietuvoje“, *Lietuvių atgimimo istorijos studijos, Atgimimas ir Katalikų Bažnyčia*, t.7, 1994.

³⁷ A.Gaidys, „Lietuvių katalikų draugijų bruožai“, *Lietuvių atgimimo istorijos studijos, Atgimimas ir Katalikų Bažnyčia*, t.7, 1994.

³⁸ Valdas Pruskus, *Katalikų socialinė mintis Lietuvoje (XIX a. antroji pusė – XX a. pradžia)*, Vilnius, 1995 bei Valdas Pruskus, *Socialinė katalikybė tarpukario Lietuvoje*, Vilnius, 2001.

³⁹ Valdas Pruskus, *Socialinė katalikybė tarpukario Lietuvoje*, p.48-49; Albinas Gražiūnas *Krikščioniškoji demokratija Lietuvoje*, Vilnius, 1994.

draugijos fondai.⁴⁰ Fonde 567 saugomos centro valdybos protokolų knygos (deja, ne visų metų) bei keliolikos skyrių visuotinių susirinkimų ir posėdžių protokolų knygos. Saugomos kai kurių metų susirašinėjimo bylos tarp kurių yra įdomi susirašinėjimų su užsienio organizacijomis byla. Taip pat daug informacijos yra centro valdybos daugeliui skyrių užvestose bylose: kur paprastai buvo skyriaus įsteigimo dokumentai (steigiamojo susirinkimo protokolas, apskrities viršininko leidimas skyriui veikti bei vėliau nuo 1936 metų skyriaus valdybos sudėtis) bei susirašinėjimai su skyriumi. Dokumentai, esantys archyve, atskleidžia draugijos istoriją nuo 1919 iki 1940. Skyrių susirinkimų protokolai leidžia iš arčiau pažvelgti į skyriaus veiklą, kas buvo kalbama per susirinkimus, kas juose dalyvaudavo. Deja, dėl šių bylų fragmentiškumo pasekti vieno skyriaus veiklą per visą laikotarpį buvo neįmanoma. Taip pat reiktų atsargiai vertinti LKMD administracijos pateikiamus narių skaičiaus duomenis (tik nedaugelis šių dokumentų išlikę), nes jie dažnai rėmėsi poros metų senumo ataskaitomis iš skyrių, o šie dažnai įtraukdavo ne tik susimokėjusias nario mokesčių moteris, bet visas, kurios lankydavosi susirinkimuose. Todėl narių skaičius, kuris 1939 vasarą pasiekė 40 000, greičiau rodė Draugija besidominčiųjų skaičių nei aktyvių jos narių.

Tam tikrų dokumentų susijusių su katalikių moterų veikla iki 1919 metų galima rasti Kauno Arkivyskupijos Kurijos archyve (f.320, 323). Greičiausiai šį dokumentų rinkinį buvo sudaręs pats kunigas Povilas Januševičius, aktyviai dalyvavęs tiek LKMD veikloje, tiek ir kitų draugijų veikloje.

Pagrindinį dėmesį skiriant moterų inicijuotam viešajam diskursui ypatingai svarbi tapo periodinė katalikių moterų spauda: *Lietuvaitė*, *Moterų balsas*, *Moteris*, *Naujoji Vaidilutė*. Šiuose laikraščiuose ne tik buvo spausdinami ideologiniai šviečiamieji straipsniai, bet ir apžvelgiama moterų darbuotė pasaulyje, LKMD skyriuose ar draugijos centre. Pirmas atskiras moterims laikraštis lietuvių kalba pasirodė 1910 m. – tai buvo katalikių leidžiama *Lietuvaitė*. Laikraštis žymėjo naują moterų organizacijos etapą - dar Tocqueville pastebėjo laikraščio svarbą bet kokiam susivienijimui.

kad sąjunga demokratinėje valstybėje turėtų kokios galios, ji turi būti gausi. Jos nariai plačiai išsisklaidę po visą kraštą, ir kiekvienas jų prirakintas prie gyvenamosios vietos savo kuklių išteklių ir gausybės smulkių kasdienių rūpesčių. Jiems reikia kokio nors būdo nuolat pasikalbėti nesimatant ir eiti išvien nebūnant kartu. Todėl beveik nė viena demokratinė sąjunga negali išsiversti be laikraščio.⁴¹

Lietuvaitė vienijo katalikes moteris, kas buvo būtina, nes 1910 metais draugija jau turėjo didelius skyrius ne tik Kaune, bet ir Vabalninke, Marijampolėje. Tiesa, laikraštis buvo leidžiamas nedideliu 600 egzempliorių tiražu, bet jis bandė vienoje vietoje formuluoti su moterų klausimu, o kartu su moterų padėtimi tautiniame judėjime, susijusius klausimus. Iš karto po šios katalikių moterų pastangos pasirodė ir liberalių moterų *Žibutė*, kaip priedas prie *Lietuvos ūkininko*. Su *Lietuvos ūkininku Žibutė* pasiekdavo daug didesnę auditoriją. Deja, daliai prenumeratorių vyrų *Žibutė* buvo

⁴⁰ Didžioji dalis informacijos yra saugoma fonde 567. Negausios archyvinės medžiagos galima rasti Lietuvos centrinio valstybės archyvo f.570; f.652; f.1114; f.1488.

⁴¹ Alexis de Tocqueville, *Apie demokratiją Amerikoje*, Vilnius, 1996, p. 572.

neprašytas svečias.⁴² *Žibutė* rodėsi neperiodiškai, tik keletą numerių per metus ir 1913 metais visai liovėsi. Tuo tarpu *Lietuvaitė* tęsė savo egzistavimą iki pirmojo pasaulinio karo. *Lietuvaitės* nominalia redaktore buvo Teresė Kobelinskaitė, realiai kun. Povilas Januševičius turėjęs didelės reikšmės leidžiant laikraštį.⁴³ Tai nebuvo tik Lietuvai būdingas reiškinys – kunigai ir Vokietijoje netgi atvirai įtakojo katalikių spaudą.⁴⁴

1918 metais buvo bandyta atnaujinti katalikių moterų laikraštį, bet išleisti tik keli numeriai *Moterų balso*, kurio redaktore buvo Zuzana Čalkytė. 1920 metų pačioje pabaigoje dar kartą imtasi iniciatyvos leisti laikraštį. *Moters* pirmąją redaktore buvo Stefanija Ladygienė, vėliau ilgai laikraštį kuravo Magdalena Galdikienė. Pradėta tuo pačiu kukliu tiražu, bet tai nereiškė, kad iš tiesų jis turėjo tik 600 skaitytojų. Laikraščiu buvo dalinamasi, nes daugeliui moterų jis buvo per brangus. Iš kitos pusės dažnai moteriai Lietuvos kaime skaitymas vis dar buvo problema.⁴⁵ Stengiantis moteris pritraukti prie laikraščio skaitymo reikėjo ne tik mažinti kainą, bet ir paprasčiau rašyti, atsižvelgiant į kaimo moterų poreikius. Metai iš metų laikraštis darėsi paprastesnis, aukštos aspiracijos pasireiškusios nepriklausomybės pradžioje, buvo keičiamos praktiškais patarimais iš ūkinės srities. Persilaužimas buvo pasiektas tik 1934 metais, kai tiražas nuo 3000 pašoko iki 6000, to priežastis buvo nuo penkių iki trijų litų metams papiginta kaina. *Naujoji vaidilutė* 1921 m. Dovydaičio sumanytas kaip gimnazistėms ateitininkėms skirtas žurnalas, kartu su savo skaitytojomis ketvirtajame dešimtmetyje išaugo į katalikių inteligenčių žurnalą. Feministiniame kontekste Lietuvoje suvokti buvo pasitelkta ir kita lietuvių moterų spauda tai yra *Žibutė* (1911-1913), *Moteris ir pasaulis* (1937-1940). Bendrąja periodika *Šaltiniu*, *Vienybe*, *Viltimi*, *Rytu* remtasi nedaug, daugiausiai apžvelgiant laikus, kai moterų laikraščių nebuvo, ar papildant informaciją tam tikrais klausimais.

Iš publikuotų šaltinių svarbiausiu laikytina draugijos 25 metų gyvavimo proga išleista knyga *Tiesos ir meilės tarnyboje*,⁴⁶ kurioje atskiras knygos dalis rašė žmonės, tiesiogiai įsijungę į

⁴² Laiškuose net buvo grasinama neskaityti *Lietuvos Ūkininko*, jei jis toliau leis *Žibutę*. Žemaitė, „Moterų teisių suliginimo priešams“, *Žibutė*, 1912, nr.2 (birželio 13).

⁴³ Galima tai spręsti iš to, kad laikraštyje buvo daug Januševičiaus straipsnių, pasirašytų įvairiais slapyvardžiais.

⁴⁴ Pavyzdžiui, net Vokietijos katalikių mokytojų draugijos laikraštį įkurtą 1888 ilgus metus redagavo kunigas Waldeck, Saarbūrgo kunigų seminarijos rektorius. Pastebima, „moterys kaip laikraščio leidėjos, tuo metu buvo dar neįsivaizduojamos, bent jau katalikiškoje aplinkoje“. Laikraštukas, dažnai spausdino poeziją, vyrai autoriai paprastai rašė mergaičių auklėjimo klausimais pabrėžė būtinybę ugdyti: kantrybę, paklusnumą, „nes moteris likimas dažniausiai gyvenimo sąlygose priklauso nuo kitų.“ Tuo tarpu Paulina Herber atvirksčiai straipsniuose stengdavosi pabrėžti blaivaus proto naudą, realizmą, veiksmo galią. Taigi galime matyti, kad vyko tam tikra kova tarp tradicinės katalikybės ir katalikių emancipančių. Hergard Schwarte, „Unterrichten und erziehen, o welche Heiliger Beruf!“, Der verein katholischer deutscher Lehrerinnen, hg. Gisela Muschiol, *Katholikinnen und Moderne*, Münster, 2003, p.37-38 Taip pat Werthmann, arkivyskupijos Hofkaplan, 1902 metais pradėjo leisti „Die christliche Frau“, pirmą organą tarnaujanti katalikių moterų judėjimui. Dorothea Rohr, „Zur Grundungsgeschichte des Katholischen Frauenbundes in Freiburg“, *Katholikinnen und Moderne*, p.98.

⁴⁵ Surašymo duomenimis, Lietuvoje 1923 metais 33 procentai lietuvių moterų vyresnių nei 10 metų nemokėjo skaityti (vyrų nemokančių skaityti tebuvo 31 procentas). (*Lietuvos gyventojai : pirmojo 1923 m. rugsėjo 17 d. visuotinio gyventojų surašymo duomenys*, Kaunas, 1923, p. L.)

⁴⁶ *Tiesos ir meilės tarnyboje*, red. Ona Beleckienė, Kaunas, 1933.

draugijos veiklą. Ši knyga yra proginė – joje stengiamasi sureikšminti draugiją, parodyti jos nuveiktus darbus; čia įdedama ir atskirų skyrių istorija, aprašyti jų nuveikti darbai. Tai galima vertinti ne tik kaip pasigyrimą, bet kaip paskatinimą skyriams daugiau ir įvairiapusiškiau dirbti. Įdomūs yra Onos Gaigalaitės Beleckienės atsiminimai *Neužmirštami metai*,⁴⁷ kur ji pasidalino mintimis apie LKMD kasdienybę, apie pagrindines katalikes visuomenininkes. Moterų pilietinės iniciatyvos kontekstui suprasti yra svarbūs ir Paulinos Kalvaitytės Karvelienės⁴⁸ bei Vandos Tumėnienės⁴⁹ atsiminimai.

⁴⁷ Ona Gaigalaitė Beleckienė, *Neužmirštami metai*, Kaunas, 2004.

⁴⁸ Paulina Kalvaitytė-Karvelienė, *Gyvenimo vingiais*, Čikaga, 1963-1968.

⁴⁹ Vanda Mingailaitė-Tumenienė, *Mano atsiminimai*, Chicago, 1957.

I. FEMINIZMO DAIGAI

Peržiūrint feminizmo, nacionalizmo, katalikų socialinės minties įtaką procesams susijusiems su moterų judėjimu pasaulyje būtina atkreipti dėmesį į tai, kad lietuvės nebuvo visiškoje informacinėje izoliacijoje. Lietuvės žinojo apie moterų judėjimą XIX amžiaus Amerikoje, sekė anglių sufražisčių kovą, gėrėjosi suomių ir australių teisėmis, ir tai jas skatino eiti pasirinktu keliu. Prancūziškos kilmės žodis “feminizmas” pirmą kartą pasirodė 1880-aisiais *La Citoyenne* puslapiuose. Anglų kalboje žodis “feministė” debiutavo *Daily news* puslapiuose tik 1894.⁵⁰ Žodis “feminizmas” žymėjo moters teises savarankiškai apsispręsti apie jos pačios vietą visuomenėje ir laisvai išvystyti savo asmenybę.⁵¹ Anot Gisela Bock, pirmosios bangos moterų judėjimas XIX ir XX amžiaus pradžioje visų pirma stengėsi:

įgyvendinti fundamentalų pasikeitimą santykiuose tarp lyčių, pagerinant moterų situaciją ekonominėje, socialinėje, politinėje bei kultūrinėje perspektyvoje, lyginant su jų tradicine ar su vyrų situacija. Jų tikslas nebuvo apsikeisti lyties vaidmenimis su vyrais ar padaryti tuos vaidmenis tokiais pačiais, bet išsilaisvinti nuo subordinacijos bei pajungimo.⁵²

Tiesa, įvairios moterų organizacijos kėlė šiek tiek skirtingus tikslus, todėl greitai vien tik Prancūzijoje išplito įvairūs “feminizmai”: “šeimyninis feminizmas”, integralus feminizmas, krikščioniškas feminizmas, socialistinis feminizmas, buržuazinis feminizmas, radikalusis feminizmas.⁵³ Nepaisant įvairių pakraipų pagrindiniai moterų organizacijų tikslai buvo panašūs.

Dauguma moterų stengėsi praplatinti savo teises ir įtaką po truputį pradėdamos nuo moterų lavinimo klausimo: pavyzdžiui Pietų Europos moterys stengėsi užtikrinti, kad visos mergaitės išeitų pradžios mokyklą, tuo tarpu Vakarų Europoje vyko kova dėl universitetinio išsilavinimo moterims.⁵⁴ Antras tikslas buvo moterų įdarbinimo galimybių sukūrimas ir išplėtimas bei pastangos sulygtinti moterų atlyginimus su vyrų. Trečias tikslas siejosi su teisinės moterų padėties pagerinimu – stengtasi pakeisti civilinius įstatymus, susijusius su žmonos ir vyro santykiais, teisiškai įgalinti motinas spręsti savo vaikų ateitį, užtikrinti ištekėjusios moters teisę dirbti ir užsidirbti. Amžių sandūroje iškilo dar du uždaviniai: skirtingų moralės standartų vyrams ir moterims panaikinimas bei politinio dalyvavimo klausimas.⁵⁵ Ida Blom kalbėdama apie pirmosios bangos feminizmo tikslus pasauliniame kontekste į pirmą vietą iškėlė tikslą apsaugoti moters asmenybės fizinį ir psichologinį integralumą, keičiant įstatymus, potvarkius ir pažiūras, susijusius su seksualumu ir šeimyniniu gyvenimu.⁵⁶

⁵⁰ Karen Offen, *European Feminisms 1700-1950, a Political History*, Stanford, 2000 p.183.

⁵¹ Gisela Bock, *Women in European History*, Oxford, 2002, p. 83.

⁵² Ten pat p.116.

⁵³ K. Offen, *European Feminisms 1700-1950...*, p.183.

⁵⁴ G. Bock, *Women in European History*, p.121.

⁵⁵ Ten pat, p.121.

⁵⁶ Ida Blom, “International Trends: Feminism and Nationalisms in the Early Twentieth Century: A Cross-Cultural Perspective,” *Journal of Women’s History*, vol.7, 1995, p. 82-83.

Aktyvi moterų veikla, iš kurios dalinai išaugo ir modernus feminizmas, prasidėjo ne nuo specifinių moterų interesų gynimo, bet nuo asmeninių pasiturinčiųjų moterų pastangų padėti silpnesniesiems. Moterys, tokios kaip Amerikoje Lucretia Mott, Angelina ir Sarah Grimke, įnešė svarų įnašą kovoje prieš vergiją. Kai Angelina ir Sarah Grimke, pasiturinčios moterys, 1836 m. išdrįso viešai prabilti susirinkime, jos rizikavo sukelti didžiulį visuomenės pasipriešinimą, nes, anot tradicijos, viešas kalbėjimas derėjo tik vyrams, bet ne garbingoms moterims.⁵⁷ Gabrielė Petkevičaitė aprašydama moteris, kurios “pirmos sau lygių teisių su vyrais ėmė jieškoti”, pastebi, kad kai susikūrė antivergovinis moterų ratelis Bostone 1832 m. moterų “noras prigulėti prie viešai veikiančios ir politika besirūpinančios draugijos sukėlė didelį pasipiktinimą”.⁵⁸

Pirma moterė, kuri savo prakalbomis didžiausia už negrų išliuosavimą agitavo (darbavosi), buvo Abbi Kelli [turima omeny Abby Kelley – I.K.]. Kaip minia į jos tas prakalbas žiūrėdavo, aišku iš to pravardžiavimo, kuriuo buvo į tą moterę taikinama. Negrų vergavimo šalininkai jos kitaip nevadindavo, kaip “hijena” (toki Afrikos laukinė kiaulė, kuri numirėliais ir dviesena minta); kiti leisdavo paskalas: ji esanti girtuoklė. Kuomet jos pažiūrų šalininkė Anželina Grimkė sušaukė susirinkimą Filadelfijoje, kuriame buvo ketinama viešai išreikšti protestą prieš negrų vergavimą, minia padegė sale.⁵⁹

Moterų dalyvavimas antivergoviniame judėjime išjudino ir moterų teisių klausimą. A. Grimke pastebėjo, jog “Mūsų pareigos veikti neigimas, yra šiurkštus nepaisymas mūsų teisės veikti, o jei neturime teisės veikti, tai mes lygiai taip pat galime būti pavadintos “baltosiomis Šiaurės vergėmis””.⁶⁰ Grimke seserų darbas kovojant prieš vergovinę santvarką nuvedė iki Moterų teisių konvencijos (Women’s Rights Convention) priimtoms Seneca Falls 1848 metais. Žinoma kvakerė Lucretia Mott bei Elizabeth Cady Stanton šiai moterų deklaracijai kaip prototipą pasirinko Amerikos nepriklausomybės deklaraciją. Jos skelbė: “visi vyrai ir moterys yra sukurti kaip lygūs” bei reikalavo moterims platesnių galimybių moksle, darbe, teisės pačioms apsispręsti dėl savo ateities ir visiškos politinės lygybės.⁶¹ Ši deklaracija buvo pastebėta ir Gabrielės Petkevičaitės, bet įvertinta tik iš politinės, balsavimo teisių, perspektyvos. Petkevičaitė nurodė neigiamą visuomenės reakciją į tokius moterų reikalavimus, *Žibutėje* net buvo cituojami E. Stanton žodžiai: “Mano tėvas kaip tik tuo laiku yra buvęs Niu-Yorke ir grįžo tyčia nakties traukiniu įsitikinti, bene išėjau aš iš galvos... O kiek aš tuomet pajuokimų ir išniekinimų pakėliau!”⁶² Moterų kovos dėl lygių teisių istorija, pirmą kartą aprašoma lietuviškame laikraštyje turėjo būti paskatinimas lietuviams energingai reikalauti teisių.

Pasiturinčiųjų moterų teisė tiesiogiai rūpintis silpnesniaisiais XX amžiaus pradžioje jau visuotinai priimta, XIX amžiuje dar turėjo būti išsikovota. Tiesa, ir seniau grafiinės globodavo

⁵⁷ Cituota iš Kathryn Kish Sklar, *Women’s Rights Emerges within the Antislavery Movement, 1830–1870*, Boston, 2000, p. 21.

⁵⁸ G. “Moteris, kurios pirmos sau lygių teisių su vyrais ėmė jieškoti”, *Žibutė*, 1912, nr.1 (vasario 2), p.3.

⁵⁹ Ten pat, p.3.

⁶⁰ Cituota iš K.K. Sklar, *Women’s Rights Emerges within the Antislavery Movement*, p. 26.

⁶¹ Bonnie S.Anderson, *Joyous Greetings, the First International Women’s Movement, 1830-1860*, Oxford, 2000, p. 17.

⁶² G., „Moteris, kurios pirmos sau lygių teisių su vyrais ėmė ieškoti“, *Žibutė*, 1912, nr. 1, p.4.

našlaitynus ar duodavo pinigų ligoninių įrengimui. Panašias moterų iniciatyvas galime pastebėti ir Vilniuje. XIX amžiaus pradžioje patriotinis pilietinis susirūpinimas daugiausiai pasireiškė vakarėlių, koncertų, kur moterys buvo ypač aktyvios, organizavimu labdaros tikslais.⁶³ Nauja buvo tai, kad pačios pasiturinčios moterys aukėjo ne tik savo pinigus, bet ir savo laiką bei energiją: jos stengėsi surinkti daugiau pinigų iš įvairių finansinių šaltinių, taip pat asmeniškai lankė ligonius, skurstančius, kalinius.⁶⁴ Rūpinimasis moterimis kalinėmis buvo plati pasiturinčių moterų darbo sritis. Šiame darbe ypatingai išgarsėjo Elizabeth Fry. Ji lankė kalines kalėjimuose, stengėsi pagerinti jų gyvenimo sąlygas, jų vaikams, gyvenantiems kartu su motinomis kalėjime, įkūrė mokyklą. Apskritai ji sugebėjo iškelti kalėjimų klausimą valstybiniu lygiu ir įtakoti reformą Didžiojoje Britanijoje. Tokia jos veikla įgavo atgarsio ir susilaukė pasekėjų moterų tarpe. XIX amžiaus pradžioje galiojanti pažiūra, kad pasiturinti moteris neturėtų rodytis viena viešumoje ir dirbti kitų labui⁶⁵, XIX amžiaus pabaigoje nebegaliojo. Kaip 1884 m. olandė Elise Haighton pastebėjo: „Žodžio „moteriška“ apibrėžimas platėja kiekvieną dieną.“⁶⁶ Tikrai, atrodo, kad lietuvės bajoraitės tokios kaip Petkevičaitė Bitė nesijautė suvaržytos dirbdamos tiek liaudies, tiek ir tėvynės labui.

Didelė XIX amžiaus problema, pastūmėjusi moteris organizuotis, buvo alkoholio sukeltos negandos tiek Amerikoje, tiek ir Europoje. XIX amžiaus viduryje sparčiai dygo moterų misionierių ir blaivybės klubai. Tokie atskiri klubai atsirado Norvegijoje, Suomijoje. Blaivybės sąjūdžio agitacijoje buvo atkreipiamas dėmesys į smurtą prieš moteris ar vaikus bei seksualinę prievartą, kylančią iš vyrų piktnaudžiavimo alkoholiu. JAV blaivybės judėjimai turėjo didelės įtakos grindžiant kelią ir moterų judėjimui.⁶⁷ Deja, išsamesnių studijų kokios įtakos moterų susipratimui ir moterų reikalavimams Lietuvoje turėjo blaivybės sąjūdis, dar nėra. Tik galima pastebėti, kad XX amžiaus pradžioje daugelyje parapijų svarbiausia draugija buvo katalikų „Blaivybės“ draugija, kur moterys sudarė didžiąją dalį jos narių.⁶⁸ Nors moterys čia buvo gausiau organizuotos nei vyrai, bet jos retai įėjo į skyrių valdybas ir dėlto retai dalyvaudavo ir suvažiavimuose, kur buvo priimami sprendimai.⁶⁹ Vis tik blaivybė buvo viena svarbiausių lietuvių moterų išsikeltų uždavinių.

„Motiniška“ ar „moteriška misija“ – visų pirma atsirado religiniame kontekste, pastebėjo Bock. Britanijoje moterų filantropija buvo grįsta krikščionybės inspiruotu tikėjimu meilės galia

⁶³ Daugiau apie tai Indrė Karčiauskaitė, „Salonas – visuomeninio gyvenimo ląstelė“, *Metmenys*, 2006, p. 146-148.

⁶⁴ Bonnie Anderson, Judith Zinnser. *A History of their own*, vol.2, New York, 1988, p. 177.

⁶⁵ XIX amžiuje būtent pasiturinčios moterys buvo daugiausiai suvaržytos papročių bei tradicijų. Tai iliustruoja Catherine Cappe atvejis. Ji XIX amžiaus pradžioje norėjo aplankyti sergančias moteris ligoninėje, bet jai tai nebuvo leista, kol 1813 metais prie šio prašymo ji neprisegė dar ir didžiulės piniginės paramos ligoninei.

⁶⁶ cituota iš Anderson, Zinnser, *A History of their own*, vol.2, p. 177

⁶⁷ G. Bock, *Women in European History*, p.113.

⁶⁸ Sigitas Jegelavičius, *Nemunaitis*, t.2, Vilnius, 2002, p.779-781

⁶⁹ Ažuolas, „Blaivybė tarp lietuvių“, *Lietuvaitė*, 1914, nr. 3, p. 37-38.

transformuoti visuomenę.⁷⁰ Tiesa, religija galėjo, bet nebūtinai trukdė augančiam moterų pasitikėjimui savimi, bent jau ne tada, kada ji mobilizavo moteris keisti visuomenę, parodant moterų socialinio įsikišimo vertę. Kaip pastebi Drenth ir Haan, daugelis moterų, aktyviai dalyvavusių socialinėse reformose XIX amžiuje buvo inspiruotos religinio jausmo.⁷¹ Evangelikė Mary Ann Rawson, kovojusi už vergijos panaikinimą, išsireiškė “Malda be veiksmo yra apgavystė”.⁷² Galima pastebėti, kad daugelį Lietuvos veiklių katalikių dirbti neįgalinčių, nuskriaustų labai skatino krikščioniškosios artimo meilės pojūtis. Kalbėdamos apie protestantus Drenth ir Haan pastebi, kad religija ne tik riboja moteris, bet taip pat jas aktyvino. Nors, aišku, evangelikai pabrėžė moters skirtingumą nuo vyro ir jos šeimyninę prigimtį, bet tai turėjo prieštaringų rezultatų, nes tai ne tik sutvirtino moters šeimyninę tapatybę, bet ir skatino naują moteriškumo pojūtį.⁷³ Kita vertus, kaip rodo įvairūs pavyzdžiai, katalikiškoje visuomenėje moterys dažnai buvo diskriminuojamos. Bažnyčia priskyrė autoriteto vaidmenį vyrui, o iš moters reikalavo paklusnumo. Dėl tokių tradiciskų pažiūrų santykiai tarp katalikų bažnyčios ir moterų judėjimo buvo nevienareikšmiški, dažnai įtempti. Aktyvios katalikės moterys jautėsi kaip sugautos tarp moterų judėjimo, kuriam jos simpatizavo, ir savo tikėjimo. Karen Offen vieną knygos *European Feminisms* poskyrį “Contesting woman’s place within Roman Catholicism” skyrė įtampų, glūdinčių krikščioniškajame feminizme, aptarimui.

Labdaringa moterų veikla buvo žinoma jau nuo XVIII amžiaus pabaigos ir buvo populiari per visą XIX amžių. Drenth ir Haan pažymi, kad būtent per šiuos amžius išaugo ir susiformavo “globojimo galia”, kuri tarsi buvo ganytojiškos galios sekuliarizuota forma, išsivysčiusi krikščionybės tradicijoje. Moterų efektyvus rūpestis silpnesniaisiais, jų gebėjimas nurodyti visuomenės neteisingumą, leido paplisti nuomonei, kad moteris gali rūpintis ir globoti kitus ne tik savuose namuose, bet ir už jų ribų. “Globojimo galia” formavo moterį kaip naują visuomeninę kategoriją: moterys tapo veikėjomis socialinėje ir politinėje sferoje, ir būtent tai vedė jas prie reikalavimo formalaus pilietybės pripažinimo.⁷⁴ “Globojimo galia” leido moterims reikalauti didesnių teisių ne tik šeimyninėje srityje (teisės globoti savo vaikus, turėti įtakos šeimos finansų tvarkyme), bet taip pat galimybės užimti pozicijas, kur reiktų “globoti” vaikus, ar nelaimingas moteris. Šioje sferoje įgytas autoritetas leido moterims reikalauti teisės dalyvauti įstatymų leidyboje, kad šie būtų ne tik liberalūs, bet taip pat globojantys silpnesnius. Nenuostabu, kad būtent globaliai lietuvės moterys nuo pat nepriklausomybės pradžios skyrė didžiulį dėmesį, tiek dirbdamos seimuose, tiek steigdamos globos draugijas ir įstaigas.

⁷⁰ G. Bock, *Women in European History*, p.113.

⁷¹ Annemieke van Drenth, Francisca de Haan, *The Rise of Caring Power*, Amsterdam, 1999, p. 46.

⁷² Ten pat, p. 29.

⁷³ Ten pat, p. 45.

⁷⁴ Ten pat.

Didelę įtaką plečiant moterų veiklos sferą Bažnyčioje turėjo katalikių moterų kongregacijos. Žinojimas, jog veikiama Dievo pusėj “ranka darbui, širdis su Dievu”, davė jų veiklai kovojant su skurdu ypatingą tvirtumą. Vienuolės dirbo kaip mokytojos, rūpinosi vargšais ir tapo modernaus slaugymo pionierėmis.⁷⁵ Būtent kongregacijose moterų aktyvumas ir savarankiškumas buvo net ir katalikams, paprastai itin konservatyviems moterų atžvilgiu, priimtinas. Relinde Meiwes pastebi, kad moterys ypatingai XIX amžiaus antroje pusėje, kada sustiprėjo balsai reikalaujantys moterims mokslo, amato ir teisinės lygybės, pradėjo stoti į ordinus. Moterys, įstudamos į vienuolyną, išspręsdavo socialines, profesines ir su religingumu susijusias problemas: visų pirma joms buvo užtikrinta egzistencija (kai netekėjusioms moterims finansai buvo nuolatinė problema), be to, joms nereikėjo bijoti, kad jos nesukurdamos šeimos liks vienišos. Vienuolynai dažnai administruojami ir tvarkomi pačių vienuolių siūlė įvairias “profesines” galimybes, tad vienuolės galėjo imtis mėgstamos profesijos ir savo religinius įsitikinimus paversti veikla.⁷⁶ Turint omeny tuo metu Europoje bujojančias kongregacijas, prisimena ir tokios vienuolijos kaip *Lietuvių moterų kultūros draugija*, daugeliu atveju padėjusi LKMD skyriams veikti, *Lietuvaičių švietimo draugija*, padėjusi LKMD išlaikyti moterų darbo namus, bei pagaliau viena iš įtakingiausių lietuviškųjų kongregacijų *vargdienių seserys*, kurių nare buvo ir aktyvioji A. Sereikytė.

Pagalba vargšams ar skriaudžiamiems, iš pirmo žvilgsnio visai ne feministinė veikla, daugeliui Europos moterų iš viduriniojo ar aukštesniojo sluoksniu tapo parengiamuoju žingsniu įsitraukiant į darbą dėl jų pačių kaip moterų teisių.⁷⁷ Moterų veikla, net labdaros ar meilės veiksmai vargšams, ypatingai moterims ir vaikams, kaip pastebėjo Bock, reikalavo asmeninės stiprybės, nes prieštaravo moters silpnumo įvaizdžiui. Amžiaus viduryje Anglijoje įsibėgėjo aktyvi karitatyvinė moterų veikla. Jos rūpinosi kaliniais, ką tik išleistais iš kalėjimo, prostitutėmis ir nualintomis darbininkėmis, įkūrė maisto vaikams centrus. Tokią moterų veiklą galima matyti ir kaip pilietinės visuomenės kūrimą, kur piliečiai ėmėsi asmeninės iniciatyvos visuomenės santvarkos ydoms (tokioms kaip nepakankamas rūpestis silpnesniaisiais) ištaisyti. Toks darbas emancipuojančiai veikė pačias moteris, plėtė jų horizontus: jos keliavo, rinko aukas, sužinodavo apie institucijas, administracijos veikimą ir politiką, tapdavo pasitikinčios savimi, o kartu dažnai suvokdavo savo pačių nepakankamą išsimokslinimą.⁷⁸

⁷⁵ G. Bock, *Women in European History*, p.114.

⁷⁶ Relinde Meiwes, „Katholische Frauenbewegung und religiöses weibliches Genossenschaftswesen im wilhelminischen Deutschland,“ *Katholikinnen und Moderne...*, red. Gisela Muschiol, p.15-16.

⁷⁷ G. Bock, *Women in European History*, p.111.

⁷⁸ Ten pat, p.112.

I.1. Mokslo siekis

Daug moterų XIX amžiuje turėjo užsidirbti sau ir savo šeimai pragyvenimą. Vargo spiriamos, jos dirbo už mažesnę algą, nei kad buvo galima pragyventi. Moterims ir vyrams už tą patį darbą buvo mokami skirtingi atlyginimai. Vidurinio sluoksnio moterims tik reta specialybė buvo prieinama: jos galėjo būti guvernantėmis, jei turėjo gerą stilių, galėjo rašyti knygas, būti žurnalistėmis. Daugelis kitų specialybių buvo prieinamos tik vyrams, nes tik jie galėdavo gauti reikiamą išsilavinimą. Gerai apmokamo, prestižinio darbo gavimas tiesiogiai buvo susijęs su universitetiniu išsilavinimu, kuris moterims buvo neprieinamas. Todėl visoje Europoje, tarp jų ir Lietuvoje, pirmosios moterų judėjimo bangos vienas pagrindinių tikslų buvo mokslo pasaulio atvėrimas mergaitėms ir moterims.

Visame pasaulyje viena iš pirmųjų susiorganizavusių moterų iniciatyvų buvo moterų išsilavinimo galimybių pagerinimas, kas įgalintų moteris gauti geresnius darbus. Guvernantės susiorganizavusios į *Governess Benevolent Institution* padėjo 1848 m. sukurti Queens koledžą, pirmąjį koledžą moterims Anglijoje. Ši mokykla sudarė sąlygas užsiimti mokytojos profesija ir tokiu būdu daugiau užsidirbti.⁷⁹ Dar ilgai po to moterys nebuvo priimtos į aukštąsias mokyklas. Pirmasis universitetas, atvėręs moterims duris, buvo Ciuricho (1865 m.). Po dešimties metų moterys buvo priimamos ir į kitus Šveicarijos universitetus, bet šia galimybe daugiausiai naudojosi moterys iš Rusijos imperijos studijavusios mediciną, nes Rusijoje ypatingai trūkstant gydytojų ir moterys galėjo praktikuoti.⁸⁰ Tiesa, tuo metu tarp rusų emigrantų Šveicarijoje sklindžiusi radikalizmo dvasia patraukė ir ne vieną studentę. Stengiantis apsaugoti moteris nuo radikalizmo, 1872 m. buvo atidaryti medicinos kursai moterims Peterburge,⁸¹ tais pačiais metais buvo atidaryti Aukštesnieji moterų kursai prie Maskvos universiteto. Moterų lavinimosi galimybės sumažėjo į valdžią atėjus Aleksandriui III. 1886 m. visiems, tai yra Maskvos, Kazanės, Kijevo ir Peterburgo moterų aukštesiems kursams buvo įsakyta nebepriimti daugiau studentėlių, tad greitai šie kursai užsidarė ir tik Bestuževo kursams Peterburge pavyko toliau veikti.⁸² Persilaužimas moterų aukštojo mokslo srityje Rusijoje įvyko tik po 1905 metų revoliucijos. Nepaisant prastų sąlygų merginoms gauti medicininį išsilavinimą Aleksandro III laikais, Rusija buvo šalis, kur daugiausiai iš Europos šalių buvo moterų gydytojų. 1893 metais čia dirbo 546 gydytojų moterų, ją sekė Anglija, kur dirbo tik 186 medikės.⁸³ Europoje įvairiai stengtasi sutrukdyti moterims baigti medicinos studijas, o jau

⁷⁹ Anderson, Zinnser, *A History of their own*, vol.2, p.194.

⁸⁰ Neteisingai yra nurodyta A. Butkuvienės knygoje, kad tik 1897 metais moterims Rusijoje buvo leista dirbti gydytojoms. (A. Butkuvienė, *Garsios Lietuvos moterys*, p.255.). Kaip Stites pastebėjo tarp 1864 ir 1874 Ciuricho universitete mokėsi 120 studentėlių iš Rusijos, kurių net 85 studijavo mediciną. Stites, *The Women's Liberation Movement in Russia*, p.84.

⁸¹ Bianka Pietrow- Ennker, *Russlands "neue menschen"*, Campus, 1999, p. 303.

⁸² Stites, *The Women's Liberation Movement in Russia*, p. 168.

⁸³ Pietrow- Ennker, *Russlands "neue menschen"*, p. 305.

baigusioms gauti darbą.⁸⁴ Vokietijos universitetai ilgai nepriėmė moterų. Tik 1900 pirmasis Badeno universitetas leido ir moterims įsirašyti studentėms, tuo tarpu Berlyno universitetas įsileido moteris tik 1908.⁸⁵

Kaimyninės Lenkijos pavyzdys rodo, kaip profesinių galimybių moterims nebuvimas skatino moteris organizuotis ir reikalauti teisių. Po baudžios panaikinimo (1863 m) Lenkijoje įvyko demografinis sprogdimas, kurio pasėkoje tik apie pusė dukterų galėjo tapti ūkininkų žmonomis.⁸⁶ Kitos turėjo pačios užsidirbti pasogą ar užsidirbti pragyvenimui emigrudamos į miestus. Bajoraičių situacija taip pat buvo sunki – daug bajorų šeimų po sukilimo buvo ant finansinio žlugimo ribos, bajorų dukterims buvo sunku gauti “tinkamą” vyrą.⁸⁷ Robert Blobaum pastebėjo, kad “dukterų maištas” XIX amžiuje buvo dalinai padiktotas fakto, jog tos “moters neturėjo jokios kitos galimybės kaip tik pasikliauti savimi, ypač jei jos buvo *priverstos* ieškoti savo laimės miestuose.”⁸⁸ Todėl moterų judėjimo pionierės vadinamosios *emancypantki* didžiausią dėmesį kreipė į teisę dirbti, taip pat siekė teisės į mokslą, kuris leistų daryti profesines karjeras.⁸⁹ Siekiant lavintis 1885 m. slaptieji kursai Varšuvoje buvo paversti į slaptą moterų universitetą vadinamąjį skrajojantį universitetą (*Universitet latający*), nuolat keičiantį savo veikimo vietą. Lenkų universitetai Austrijos dalyje Krokovoje ir Lvove moterims duris atvėrė tik 1897 metais.⁹⁰

Lietuvoje jokios aukštosios mokyklos nebuvo. Lietuvėms mokslo teko siekti toli nuo gimtinės. Pirmoji lietuvaitė, anot Anelės Butkuvienės, gavusi aukštojo mokslo diplomą, buvo gydytoja Barbora Burbaitė, dar 1892 metais sėkmingai baigusi Ciuricho universitetą.⁹¹ Apskritai, iki 1907 metų buvo tik keletas žymesnių lietuvių ragavusių aukštųjų mokslų. Tai medicinos mokslus studijavusios Vanda Mingailaitė Tumėniene bei Veronika Janulaitytė-Alseikienė; Maskvoje studijavusi visuomenininkė Ona Brazauskaitė-Mašiotienė bei Krokovoje Sofija Kymantaitė Čiurlionienė.⁹² Galima pastebėti, kad ir šios lietuvaitės rinkosi visoje Europoje populiariausias specialybes: mokytojos (kaip O.Mašiotienė), arba gydytojos (kaip B.Burbaitė, V.Tumėniene, V.Alseikienė). Nei viena iš šių moterų nebuvo išitraukusios į katalikiškąjį moterų

⁸⁴ Pavyzdžiui, kai Elizabeth Blackwell Amerikoje bei Prancūzijoje baigusi mokslą, norėjo praktikuoti Anglijoje buvo specialiai įrašyta taisyklė, kad užsienietiškus diplomus turinčios negali praktikuoti Anglijoje. Anderson, Zinnser, *A History of their own*, vol.2, p. 189.

⁸⁵ Anderson, Zinnser, *A History of their own*, vol.2, p.187-188.

⁸⁶ Robert Blobaum, “The ‘Woman question’ in Russian Poland, 1900-1914,” *Journal of Social History*, 2000, p.803.

⁸⁷ Natali Stegmann, *Die Töchter der geschlagenen Helden, “Frauenfrage”, Feminismus und Frauenbewegung in Polen 1863-1919*. Wiesbaden, 2000, p.271.

⁸⁸ (Išskirta - I.K.) Blobaum, “The ‘Woman question’ in Russian Poland“, p.805.

⁸⁹ Stegmann, *Die Töchter der geschlagenen Helden*, p.271.

⁹⁰ Ten pat, p.73-75.

⁹¹ Anelė Butkuvienė, “Virgo Doctissima”, in *Garsios Lietuvos moterys*, p.256.

⁹² Prie jau išvardintų reiktų pridėti odontologes: Eleną Ziabickaitę –Lukauskienę, Janulaitytę-Biliūniene. Taip pat galima paminėti dar keletą ne tokių garsių moterų kaip: Viktorija Gruzdytė Kodatienė, Celina Petkevičiūtė – Mošinskienė, vėliau intensyviai išitraukusi į LMT organizuotą moterų klubą. Lengviausia atsekti pirmųjų studentų kelius (nors informacija ir ne išsami) yra pagal Janina Narūnė, *Pirmūnės akademikės*, Chicago, 1980.

judėjimą, nors kai kurias jų, kaip S.Čiurlionienę ir O.Mašiotienę, galima laikyti varomąją bendro moterų judėjimo jėga.

Daug lietuvių antrajame XX amžiaus dešimtmetyje patraukė studijuoti į Peterburgą. Kai kurios jų kaip Paulina Kalvaitytė rinkosi medicinos studijas, kitos – odontologijos kursus ar pedagogiką. Čia 1912 m. studijas Aukštuosiuose Pedagogikos kursuose pradėjo ir būsimoji katalikiškojo judėjimo lyderė Magdalena Draugelytė. Kita populiari studijų vieta buvo Šveicarija. Čia studijavo nemaža dalis žymių lietuvių: Magdalena Avietėnaitė (Ženevoje), Halina Kairiukštytė Jacinienė (Ciuriche), Marija Pečkauskaitė (ragavo mokslų Ciuriche ir Freiburge). Visa grupė lietuvių pradėjo studijas Freiburge 1918 m. pradžioje. Tai: Marija Andziulytė-Ruginienė, Ona Petrauskaitė–Krikščiūnienė, Uršulė Urnežiūtė-Starkienė.⁹³ Jos visos aktyviai dalyvavo tiek katalikiškajame moterų judėjime, tiek ir visuomeniniame gyvenime.

Per visą XIX amžių moterys intensyviai ieškojo profesijų, kur jos galėtų dirbti ir užsidirbti. Lietuvoje buvo populiarios gydytojos bei dantistės specialybės, bet pasiekti šią kvalifikaciją reikėjo ilgų studijų ir nemenkų finansinių išteklių. Nepasiturinčioms merginoms XIX amžiaus viduryje tapo prieinama gailestingųjų sesučių profesija. Ši iš socialinio karitatyvinio darbo - ligonių slaugymo – kylanti profesija buvo palyginti nauja. Europoje ligoninės, slaugos namai XIX amžiaus pirmojoje pusėje buvo blogos būklės, nebuvo ir specialiai ligonių slaugymui pasiruošusių pasauliečių moterų. Katalikiškuose kraštuose slaugydavo daugiausiai vienuolės. Prie sesučių profesionalizacijos ypatingai prisidėjo anglė Nightingale. Iš pradžių ji patyrimo sėmėsi moderniuose slaugos namuose Kaiserswerth'e, tuo metu vienintelėje protestantų mokykloje gailestingoms seselėms. Sugrįžus

Anglijon, ji tuojaus ėmėsi darbo – ligonines ir sanatorijas pertvarkyti. Nors tais laikais dar moterys buvo labai mažai pasirodžiusios visuomeniniame darbe ir vyrai veikėjai labai nepalankiai į jų darbą žiūrėjo, tačiau panelės Nightingale rimtas savo parinktojo darbo žinojimas ir pasišventimas privertė visus ją gerbti.⁹⁴

Taip apie šią žymią moterį rašė *Moteris* 1924 metais. Kartu buvo pristatyta lietuviams dar viena profesija, kuri šios anglės dėka buvo atverta pasaulietėms moterims, leidžiant užsidirbti bei būti savarankiška.

Daug moterų visoje Europoje rinkosi mokytojos specialybę, kuri XX amžiaus pradžioje jau turėjo “moteriškos specialybės” statusą. Moterims užimti šį veiklos barą susidarė palanki situacija, kai valstybės susirūpino pradiniu švietimu – reikėjo daug prastai apmokamų pradinių mokyklų mokytojų. Kita vaikų darželių auklėtojos profesija atsirado XIX amžiaus viduryje. Vaikų darželių judėjimas pagrįstas Friobelio auklėjimo metodu derino naujovišką vaiko auklėjimą su nauju moterų

⁹³ Freiburgo studentai lietuviai išsirūpino iš Amerikos lietuvių Tautos fondo keletą stipendijų, norintiems studijuoti Šveicarijoje, bet dėl karo tomis stipendijomis galėjo pasinaudoti tik moterys arba kunigai. Feliksas Sliesoriūnas, „Marija Andziulytė-Ruginienė – pirmoji lietuvių istorijos mokslų daktarė“, *Istorija*, 1999.

⁹⁴ “Moteris – amžina gailestingoji seselė”, *Moteris*, 1924, nr.5, p.67.

socialinių užduočių supratimu.⁹⁵ Vaikų darželiai turėjo atlikti ne tik auklėjamąją funkciją vaikams, bet ir palengvinti skurstančių moterų, o kartu ir jų šeimų dalią. Vaikų darželiai pagrįsti skirtingomis auklėjimo sistemomis tarp jų ir Friobelio išplito ir Lietuvoje XX amžiaus ketvirtame dešimtmetyje, sukuriant naujų darbo vietų moterims bei palengvinant darbininkių moterų našta. Ypatingai šioje srityje pasidarbavo *Lietuvos vaiko draugija* bei *Vincento de Paulo* katalikiška labdaros draugija.

I.2. Nacionalizmo įtaka moterų judėjimui

“Tautos kultūra matuojama laisve ir teisėmis, kurias turi moteris.”⁹⁶

Be feminizmo lietuvių moterų mąstymą įtakojo ir lietuvių tautinis judėjimas. Kaip jau pats pavadinimas *Lietuvių katalikių moterų draugija* nurodo, lietuvybė, t.y. moterų tautiškumas, buvo svarbi šių moterų tapatybė. Lietuvių tautinis judėjimas platesniu mastu prasidėjęs XIX amžiaus devintame dešimtmetyje greitai įtraukė ir moteris. Nepriklausomybės deklaravimas dar nereiškę tautos sukūrimo, ji ir nepriklausomybės laikotarpiu buvo kuriama, gal net intensyviau nei prieš tai. Kyla klausimas kaip moterys dalyvavo „tautų kūrime“⁹⁷, nacionalinėje politikoje. Kartu kyla ir atvirkštinis klausimas, kaip nacionalizmas, tautinė retorika įtakojo moterų savęs suvokimą. Karen Offen rašydama apie feminizmą Europoje vieną skyrių net pavadino “Nationalizing Feminism and Feminizing Nationalisms”⁹⁸.

Tiek nacionalizmo, tiek ir feminizmo gimimas dažnai siejamas su Prancūzijos revoliucija. Tarsi modernus nacionalizmas, pabrėžiantis broliškumo ryšius tarp visų tautos narių,⁹⁹ pagimdė ir modernųjį feminizmą su reikalavimu moterims lygių teisių politiniame tautos gyvenime. Ida Blom pastebėjo, kad tautinės tapatybės kūrimo procesai ėjo lygiagrečiai su moterų organizacijų augimu ir diskusijomis apie lyties tapatybę.¹⁰⁰ Taip kaip egzistuoja skirtingi nacionalizmo modeliai – vienaip

⁹⁵ Johanna Goldschmidt dar 1840-aisiais Hamburge įsteigė nereliginės pakraipos moterų klubą, propagavusį Friobelio idėjas. Tuo tarpu Henriette Goldschmidt nuo 1872 kūrė vaikų darželius darbininkų vaikams, tam kad jų motinos lengviau galėtų imtis apmokamo darbo. G. Bock, *Women in European History*, p.113.

⁹⁶ Šie Dr. Emanuele Meyer žodžiai išspausdinti *Moters* pirmame puslapyje iliustruoja moterų siekį išgauti moterims lygias teises visos tautos, tiek materialinės, tiek dvasinės kultūros pakėlimui. *Moteris*, 1929, nr.11, p.1

⁹⁷ Darbe sekama ne premordialistine Anthony D. Smitho koncepcija, jog modernios tautos tiesiogiai yra kilusios iš etninių darinių (Anthony Smith, *Nacionalizmas XX amžiuje*, Vilnius, 1994), bet modernistų, kalbančių apie tai, kad tauta yra suformuojama. Ne vienas jų užsiminė ir apie „tautos kūrybą“. Ernest Renan 1882 metais rašė, kad „užmarštis ... yra esminis faktorius kuriant tautą“ (E. Renan, „What is a nation?“, in *Nationalism in Europe 1815 to the present*, Routledge, 1996, p.50). Taip pat Ernest Gellner kalbėjo apie tautas kaip žmogaus kūrybos vaisių: „tautas sukuria žmogus; tautos yra žmonių įsitikinimų, lojalumo ir solidarumo artefaktai“ (E.Gellner, *Tautos ir nacionalizmas*, Vilnius, 1996, p.22). Benedict Anderson atsekdamas spaudos vietine kalba svarbą tautų formavimesi kalbėjo apie tautą kaip įsivaizduojamą bendruomenę. (B.Anderson, *Įsivaizduojamos bendruomenės*, p.62-63).

⁹⁸ Išvertus „Nacionalizuojantis feminizmas ir feminizuojantis nacionalizmas“. K. Offen, *European Feminisms...*, p.213.

⁹⁹ Kaip pastebėjo B. Anderson „nacija įsivaizduojama kaip *bendruomenė*, nes nepaisant tikros nelygybės ir išnaudojimo, kurie gali būti kiekvienoje iš jų, nacija visuomet suvokiama kaip stipri, horizontaliais ryšiais sutvirtinta bičiulystė.“ (B. Anderson, *Įsivaizduojamos bendruomenės*, p.23.) Anot Hrocho, lygybės tarp grupės narių suvokimas yra vienas svarbiausių elementų leidžiantis atsirasti tautai. Hroch, Miroslav. "From National Movement to the Fully-formed Nation: The Nation-building Process in Europe," in *Mapping the Nation*, red. Balakrishnan Gopal, New York, 1996, p. 79.

¹⁰⁰ I.Blom, „International trends...“, p.82

nacionalizmas buvo konstruojamas valstybingumą turinčiose tautose ir kitaip valstybingumą besistengiančių įgyti tautų – taip pat egzistuoja ir skirtingai požiūriai į feminizmo ir nacionalizmo interakciją. Didžiojoje Britanijoje, Prancūzijoje feministės turėjo ilgai kovoti, viešai kelti savo interesus, kad pagaliau būtų pripažinta, jog ir moterys priklauso tautai. Tokiu būdu išsivystė tam tikras priešiškus tarp tautinės valstybės (besiginančios nuo politinės moterų įtakos) ir feminisčių. Vis tik nacionalizmas ir feminizmas net ir Vakarų Europoje buvo ne visiškoje opozicijoje, galima išvelgti įvairialypę simbiozę tarp jų.¹⁰¹ Besiformuojančiose tautose, tokiuose, kaip lietuvių ar čekų, nelygybė tarp moterų ir vyrų nebuvo taip stipriai jaučiama, nes tiek vyrai, tiek moterys jautėsi prispausti valdančios tautos; šios priespaudos įveikimui reikėjo bendrai veikti.¹⁰² Todėl ir simbiozė tarp nacionalizmo ir feminizmo aiškiausiai matoma studijuojant valstybingumą besistengiančių įgyti tautų: ukrainiečių, lenkų, čekų, lietuvių pavyzdžius. Offen pastebėjo:

tautinių valstybių pakilimas kartu su nacionalistiniu mąstymu Prancūzijos revoliucijos laikais atvėrė naujus kanalus, kuriais feminisčių veikla galėjo vystytis. Valstybingumo trokštančios patriotinės ir nacionalistinės grupės stengėsi – pakankamai sėkmingai – patraukti moterų energiją valstybingumo siekiančios tautos pusėn, suteikiant joms rūpestingai nukreiptas galimybes veikti viešajame sektoriuje ir kartais joms net pasiūlant viltį galiausiai gauti sprendimų priėmimo galią.¹⁰³

Panašiai klostėsi kolonijinėse šalyse tokiose kaip Korėja, Indija, čia nacionalizmas irgi buvo išlaisvinimo ideologija, iš kurios kilo kiti išsilaisvinimo judėjimai. Čia taip pat feminizmas dažnai buvo panaudojamas nacionalizmo tarnybai.¹⁰⁴ Aleksandra Gripenberg 1893 metų pasauliniame moterų kongrese aiškiai pastebėjo, kad būtent tautinis klausimas išjudino moteris: “vadovaujantys vyrai kreipėsi į motinas, kad per vaikų auklėjimą gimtąja kalba idėja būtų perduota ateities kartoms. Moterys neliko tam abejingos, ir joms šis judėjimas tapo įdirbiu, kuris paruošė lauką kitai didžiai idėjai – tai yra jų pačių teisėms.”¹⁰⁵ Panašiai ir lenkių moterų judėjimas reikalavo “moterų klausimo” išsprendimo, bet joms moterų teisės buvo ne tiek svarbios, kiek bendras tautinio klausimo sprendimas – Lenkijos suvienijimas ir nepriklausomybės atgavimas. Anot D.Kalwos, “moterų pasaulio sąjungos idėja užleido vietą stipresniems tautinės vienybės jausmams.”¹⁰⁶ Jitka Malečkova nurodo čekų moterų judėjimo “specifiškumą” tautiškumo atžvilgiu: jame visą laiką

¹⁰¹ Nors Vakarų Europoje feministės dažnai buvo traktuojamos ne kaip lygiavertės tautos narės, nepaisant to moterys naudojo nacionalistinę retoriką savo tikslų pasiekimui. Pirmojo pasaulinio karo akivaizdoje visose šalyse feministės iškėlė savo tautinę tapatybę virš lyties. Taip Gertrud Baumer, viena įtakingiausių Vokietijos feminisčių, 1915 metais įtikinėjo, “jog visiškai aišku mums, jog tautinės kovos metu dėl išlikimo, mes moterys visų pirma priklausome mūsų tautai ir tik tai jai.” (G.Boock, *Women in European History*, p.144.)

¹⁰² Kaip pastebėjo Jitka Malečkova čekų moterų judėjimo ir tautinio atgimimo dalyviai dalijosi tuo pat “priešu” – Austrijos valdžia ir germanizacija. Jitka Malečkova, “The Emancipation of Women for the Benefit of the Nation: The Czech Women’s Movement”, in *Women’s Emancipation Movements in the Nineteenth Century: A European perspective*, red. Sylvia Paletschek, Bianka Pietrow-Ennker, Stanford, 2004, p. 187.

¹⁰³ K. Offen, *European Feminisms 1700-1950*, p.212.

¹⁰⁴ Barbara Molony, “Frameworks of Gender: feminism and Nationalism in Twentieth- century Asia”, in *A Companion to Gender History*, red. Teresa A.Meade, Merry E.Wiesner-Hanks, p. 513.

¹⁰⁵ cituota iš K. Offen, *European Feminisms 1700-1950*, p.215.

¹⁰⁶ Dobrochna Kałwa, *Kobieta aktywna w Polsce międzywojennej*, Krakow, 2001, p.26.

išliko moterų tikslų subordinacija tautos interesams.¹⁰⁷ Kitose Europos tautose šį fenomeną irgi lengva pastebėti: tai galiojo tiek ukrainiečių moterų judėjimui, tiek lietuvių, ir net dalinai lenkių. Turint omeny platesnį kontekstą nekelia nuostabos įtakingi vyrai čekių moterų judėjime, jų aktyvus moterų organizacijų palaikymas, ir moterų bendradarbiavimas su tautinio judėjimo dalyviais. Patriotinė atmosfera skatinusi moteris visų pirma šviestis, o vėliau ir veikti buvo naudinga ir pačioms moterims. Kaip pastebėjo J. Malečkova, čekėms rašytojoms nereikėjo teisintis, kodėl jos rašė, nes jos rašė ne tam, kad pasiektų asmeninės garbės ar paskatintų moterų išsilaisvinimą, bet kad sustiprintų tradicines šeimynines vertybes naujame tautiniame kontekste.¹⁰⁸ Lietuvos rašytojos, vėliau aktyvios moterų judėjimo dalyvės – G. Petkevičaitė, Žemaitė irgi buvo paskatintos vyrų,¹⁰⁹ ir visų pirma domėjosi tautiniu klausimu, tuo tarpu moterų klausimas pradžioje joms tebuvo išvestinis.

Ida Blom nuomone, nei viena tauta nebuvo sukonstruota nepanaudojant lytinių skirtumų.¹¹⁰ Nira Yaval-Davis ir Anne McClintock pastebi penkis pagrindinius kelius, kuriais moterys buvo įtrauktos į tautą. Visų pirma kaip biologinės reproduktorės tautinių bendruomenių narių; tada kaip tautinių grupių sienų “reproduktorės”, ribojant jų seksualinio ir vedybinio partnerio pasirinkimą (priimtinais buvo tik tos pačios tautos nariai); kaip aktyvios tautinės kultūros perdavėjos ir gamintojos; kaip simboliniai žymenys tautinių skirtumų (pavyzdžiui, nešiojant tautinius rūbus¹¹¹); kaip aktyvios dalyvės tautinėse kovose.¹¹² Galima pastebėti, kad pirmieji trys keliai tiesiogiai buvo susiję su šeimynine sfera. Napoleono kodekso įtakoje, pagal kuri moters pilietybė priklausė nuo jos vyro pilietybės (ką XX amžiaus pirmoje pusėje feministės, talkinamos ir katalikių moterų siekė panaikinti), moteriai pilietybė tautoje buvo tarpininkauta per santuoką ir įėjimą šeimą.¹¹³ Taip pat publicistikoje kalbant apie moters svarbą lietuvių tautai daugiausiai atkreiptas dėmesys į moters motinišką misiją, kurią pagal retoriką būtų galima skaidyti į moters tautos narių gimdytojos funkcijas ir motinos auklėtojos funkcijas. Pavyzdžiui, Gustaitytė -Šalčiuvienė *Moteryje* rašė: “Moteriška “karo prievolė” – duot tėvynei naują žmogų, jį užauginti, išauklėti, padaryti geru

¹⁰⁷ Jitka Malečkova, “The Emancipation of Women for the Benefit of the Nation...”.

¹⁰⁸ Ten pat, p. 170.

¹⁰⁹ Kaip tai perteikė Vytautas Kavolis: „Žemaitė valinga tikrai šeimoje. O kad išeitų į visuomenę ir į literatūrą, jai reikėjo kultūringo vyro, Povilo Višinskio, kuris atvežė jai pirmąjį „Aušros“ numerį, iniciatyvos.“ (V. Kavolis, *Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje*, 1992, p. 62-63)

¹¹⁰ I. Blom, “International Trends“, p. 90.

¹¹¹ Tautiškumo raiška bei tautybės konstravimas per rūbus lietuvių kontekste atsekta knygoje Irma Šidiškienė, *Būti lietuve: etninio stiliaus apranga XIX a. pabaigoje - XX a. pirmojoje pusėje*, Vilnius, 2004. Kaip pats knygos pavadinimas rodo, būtent moterys (o ne vyrai) turėjo dėvėti tautinius ar etninio stiliaus rūbus stengiantis pabrėžti savo priklausymą tautai.

¹¹² Anne McClintock, “‘No Longer in a Future Heaven’: Gender, Race and Nationalism,” in *Dangerous Liaisons: Gender, Nation and Postcolonial Perspectives*, red. Anne McClintock, Aamir Mufti, University of Minnesota Press, 1997, p. 90.

¹¹³ Anne McClintock, “‘No Longer in a Future Heaven’“, p. 91.

žmogumi. ...Daug moterų žūsta šitas savo pareigas eidamos.”¹¹⁴ Ji kvietė visus susirūpinti, kad valščiai turėtų akušeres, būtų suteikiamos piniginės pašalpos skurstančioms motinoms. Kita vertus, grūmojama moterims, kurios nenorėjo turėti vaikų, pastebint, kad tautoms svarbus gyventojų didėjimas tiek politiniu, tiek ir ekonominiu atžvilgiu.¹¹⁵ Ypatingai smerkiami abortai, sutapatinant juos su moderniu gyvenimo, aprangos stilium, laisvylaikio praleidimo forma. Gąsdinama, kad abortai veda prie tautos išnykimo.¹¹⁶ Prisimenant, kad vyrai tapo pilnateisiais tautos nariais už tautos gynimą kare, moterys irgi prilyginamos karžygėms, tik ne karine, o auklėjimo prasme.

Kiekviena tačiau moteris gali pasidaryti kantrybės, gailestingumo, teisingumo ir pasiaukojimo karžygė. Tokios karžygės buvo mūsų senosios močiutės, kurios vergijos laikais auklėjo mūsų tautos didvyrius. Kad Lietuva nežuvo ligi šioliai, tai dėka toms karžygėms, kurios vakarais prie ratelio darbuodamosi, mokė savo vaikučius pirmųjų elementoriaus raidžių.¹¹⁷

Moterų auklėjimo galia suabsoliutinama, teigiama, kad nuo motinų pasišventimo (tarsi tik nuo motinų) priklauso ir visos tautos laimė: “Jei mes, lietuvės moterys, norėsim mūsų tautą laimingą padaryti, tai ją ir padarysim. Jeigu mes jaunąją kartą sulaikysim nuo puvimo, tai tuo ir tautą išgelbėsime.”¹¹⁸

Nacionalizmo epochoje moterims pasisekė gauti geresnį statusą, iš kitos pusės, jos “pasijuto sugautos simbolinėje motinystės rolėje.”¹¹⁹ Suomijoje moterys kovodamos už savo tautos nepriklausomybę daug dėmesio skyrė motinos-auklėtojos vaizdiniui, kartu pabrėžiant, kad tai geriausia tautinė tarnyba. Suomės aktyvistės buvo suvokiamos kaip tautinės kovos dalyvės dėl jų pasišventimo mokant vaikus suomių kalbos, steigiant suomiškus laikraščius. Panašiai ir čekų patriotai iš moterų reikalavo ne tik dorybingumo, bet ir kad Motinos išmokytų “vaikus kalbėti čekiškai ir didžiulis čekų kultūra bei istorija. Ir būtent dėl to moterys pačios turėjo gauti geresnį išsilavinimą ir supratimą tautinių interesų.”¹²⁰ Kanalai, kuriais nacionalizmas nukreipė moterų energija, kaip rodo Suomijos, Čekijos, Lietuvos pavyzdžiai, buvo specifiniai, ne itin panašūs į vyrų veiklos sferą. Ladygienė 1924 m. LKMD kongrese skaitytoje paskaitoje aiškiai atskyrė vyrus, tėvynės gynėjus, nuo moterų, tradicijos išlaikytojų:

Kai senovėje vyrai savo gyvybe gynė Lietuvą ir išėję iš namų ar duonos kąsnio ieškoti ar prekiauti žūdavo gyvenimo kovoje, tai lietuvei moteriai savo šeimoj, namuose, išlaikiusiai tautinį kraują, tikrąją tėvynės meilę, teko būti nematomu būdu mirusiųjų atgaivintoja, kurie prabočių narsumu šiandien mūsų tarpe gyvena.¹²¹

Ši katalikių moterų ideologė moters uždavinį suvokė visų pirma šeimoje. Moteris, anot jos, visų pirma turėtų būti “tėvynės meilės vaidilutė, kurstyti šeimos ugniakure amžiną tėvynės meilės liepsnelę, kuri kaitindama mūsų pačių širdis, kaitins artimųjų širdis, suteiks trokštamo saulėto ūpo,

¹¹⁴ A. Šalčiuvienė – Gustaitytė, „Motinystė“, *Moteris*, 1930, nr.5, p.66

¹¹⁵ E. Gvildienė, „Šeimos piktžolė“, *Moteris*, 1927, nr.3, p.35.

¹¹⁶ Dr. E. Draugelis, „Moterų higiena“, *Moteris*, 1927, nr.10, p.140.

¹¹⁷ Kun. F. Kapočius, „Religinis moterų atgimimas“, *Moteris*, 1932, nr.6, p. 82-83.

¹¹⁸ Jonutė, „Antroji Motina“, *Moteris*, 1929, nr.12, p.166.

¹¹⁹ Barbara Molony, „Frameworks of Gender: feminism and Nationalism in Twentieth-century Asia“, p. 513.

¹²⁰ Jitka Malečková, “The Emancipation of Women for the Benefit of the Nation...”, p.169-170.

¹²¹ St. Ladygienė, „Patrijotizmas ir moterys“, *Moteris*, 1924, nr.12, p. 147

per vyrą, per savo šeimą sudarys tautoje tą malonią nuotaiką.”¹²² Taigi moteris tautai turėjo veikti per šeimą, per savo vyrą, bet ne tiesiogiai. Taip pat ir švedų feministės vaizdavo moterį kaip motiną, kurios vaidmuo tautoje turėjo būti silpnųjų, ypač vaikų, gynimas ir prisiėmimas atsakomybės už ateinančių kartų išauklėjimą, kad būtų išlaikyta Švedijos tauta. Svarbus yra Ida Blom pastebėjimas, jog moteris sugebėjo šį vaidmenį reikiamai sureikšminti ir net neturėdamos balsavimo teisės, kurią jos gavo tik 1919 m., išreikšti nuomonę, kad jos ir be balsavimo, kaip pilietybės ženklo, buvo tokios pat svarbios kaip ir vyrai stiprinant ir ginant tautą.¹²³ Taip pat ir Suomijoje moteris pabrėžė visa, kas yra “moteriška”, lyginant su tuo kas “vyriška”. Suomės tiek “motiniškas”, tiek ir “moteriškas” savybes karštai kėlė tiek socialinėje, tiek ir kultūrinėje sferoje. Net jau XIX amžiaus pabaigoje galima matyti jų aiškų savęs suvokimą kaip tautos motinų, o kartu sugebėjimą tuo pasinaudoti reikalaujant sau teisių.

Galima manyti, kad ir lietuvių moteris nesijautė mažiau nei vyrai prisidėjęsios prie tautos išsaugojimo. Petkevičaitė Bitė kaip pirmininkė kreipdamasi į Pirmąjį moterų suvažiavimą 1907 metais pastebėjo: “kaimietė moteris sugebėjo išsaugoti mūsų tautą nuo išnykimo.” Tiesa, vyrai ne visada buvo linkę pripažinti moterų nuopelnus. Kaip Dalia Marcinkevičienė parodė, Vincas Kudirka XIX amžiaus pabaigoje negalvojo, kad lietuvių patriotizmą ir tėvynės meilę įkvėpė motina.¹²⁴ Apskritai, ji pastebėjo, kad „atgimimo veikėjų nuomone, tradicinės šeimos moteris nebuvo geros motinos, nes tautiško ir išsilavinimo stoka užkirto kelią pagrindinei jų funkcijai – vaikų ugdymui“.¹²⁵ Panašia, nepalankia moterims nuotaika dvelkė ir Adomo Jakšto Pirmojo moterų suvažiavimo aprašymas, kur jis aiškiai pastebėjo, jog tautiško-atgijimo darbe “pirmą vietą visgi reikia pripažinti lietuviams vyrams.” Tiesa, jis pripažino, kad ir moteris čia šiek tiek nusipelnusios:

negalima pasakyti, kad ir lietuvių moteris visai čia nebūtų prisidėję. Jos vyrų pergabentas lietuviškas kningas noriai skaitė ir platino, ypač dvasiškausias, neviena net už tai ir kalėjime pasidėjo, bet apskritai sekant politiškas ir tautiškas susipratimas pas mūsų moteris stovėjo ir iki šiol da tebestovi daug žemiau negu pas vyrus.¹²⁶

Nepaisant tam tikro pripažinimo moterims namų sferoje, yra aiškiai parodyta, kad jos yra prastesnės, tautai mažiau nusipelnusios už vyrus. Būtent vyrams priskiriama vadovaujama rolė tautiniame atgimime. Po šio suvažiavimo moteris buvo maloniai pakviestos prisidėti prie vyrų darbo (ne bendro visų lietuvių darbo – bet prie vyrų darbo) “kuomet vyrams dirbant prisidės prie jų ir moteris”¹²⁷. Ir nors vėliau dėl šio straipsnio vyko aštri polemika spaudoje, niekas nekritikavo autoriaus už moterų įnašo nuvertinimą tautiniame darbe.

¹²² Ten pat, p. 147

¹²³ Ida Blom, „International Trends...“, p. 86.

¹²⁴ Dalia Marcinkevičienė, *Vedusiųjų visuomenė: santuoka ir skyrybos Lietuvoje XIX amžiuje - XX amžiaus pradžioje*, Vilnius, 1999, p. 75

¹²⁵ Ten pat, p. 76.

¹²⁶ Druskus [Adomas Jakštas], „Pirmasis lietuvių moterų susivažiavimas Kaune“, *Draugija*, 1907, nr.11, p. 292.

¹²⁷ Ten pat.

Lietuvės, kaip tautos motinos, kaip kalbos išsaugotojos ikona sustiprėjo tik XX amžiaus pradžioje, ypatingai Petrai Rimšai sukūrus garsią skulptūrą “lietuviška mokykla” (pirmą kartą eksponuotą 1907 lietuvių dailės parodoje). *Moteris* buvo taip pagauta šio vaizdinio jėgos, kad 1923-1924 metais šis paveikslėlis figūravo ant žurnalo viršelio. Anot Tomo Balkelio, ši skulptūra gerai perteikė lietuvių vyrų patriotų lietuviškos moters kaip “tautos motinos” viziją.¹²⁸ Kita vertus, šis vaizdinys aiškiai prigijo ir moterų sąmonėje, sugebėjo jas įgalinti:

Keturių dešimtų metų kova dėl lietuvių kalbos, dėl spausdinto žodžio, kurios laimėjimui lietuviškos moters yra daug nusipelnusi. Ji toje kovoje stiprino tautos dvasią, ugdė susipratimą, atgijimą, laikė tikėjimą papročius. Ir tai ne kokiais ginklais, kaip tik sėdėdama prie ratelio ir slėpdama elementorių ar maldaknygę, vedžiojo mažyčio piršteliu palei lietuviškas raides ir skiepijo savo kalbos, tikybos meilę.¹²⁹

Valstybinių švenčių proga moterys prisimindavo moterų nuopelnus kelyje į nepriklausomybę: “...išstisus šimtmečius ji buvo tautiškumo saugotoja, žadintoja. Tuo pačiu ji buvo kovotoja už laisvę ir nepriklausomybę, kuria mes šiandien džiaugiamės. Kovojo ji ne ginklu rankose, bet tyliai, nepastebimai savo lietuviška siela, savo lietuviška širdimi.”¹³⁰

Šis pasišventusios lietuvių kalbai, tradicijoms romantizuotas motinos paveikslas, stiprinimas ir per moterų spaudą, rado patogią dirvą. Jaunos studentės nepriklausomybės pradžioje jau neturėjo jokio nepilnavertiškumo komplekso kalbėdamos apie moterų įnašą tautiniame judėjime. Marija Andziulytė 1920 metais dalyvaudama *International Woman Suffrage Alliance* kongrese, kaip LKMD atstovė, bandė paaiškinti, kaip tokioje šalyje kaip Lietuva, moterys gavo politines teises. Trumpai pristatydama įvairias skriaudas, kurias lietuvių kultūra patyrė iš Rusijos, ji pastebėjo, kad tuo metu, lietuviškos moters įsigijo sau teisių “kovodama ne tiek dėl moters kiek dėl tautos, arba teisingiau žmogaus teisių.”¹³¹ M.Andziulytė ypač pabrėžė moterų vaidmenį išsaugojant lietuvių kalbą, pastebint, jog “moteris perdėm čia yra suvaidinusi savo rolę” sunkiame kelyje, kuriuo teko eiti lietuvių tautai į nepriklausomybę.¹³² Taigi nurodoma, jog moters kelias į lygiateisiškumą sutapo su visos tautos keliu į nepriklausomybę. Kita vertus, pati M.Andziulytė pabrėžė ne moterų visuomeninį vaidmenį sukuriant valstybingumą, bet jų pasišventimą šeimoje išsaugojant kalbą.

Moterų indėlis į tautos nepriklausomybę buvo pabrėžiamas daugiausiai moteriškoje auditorijoje, bet bendruose patriotiniuose, tautiniuose renginiuose jis buvo tiesiog pamirštas.

¹²⁸ Tomas Balkelis, „Lithuanian National Intelligensia and the Women’s Issue, 1883-1914“, *Canadian Slavonic papers*, 2004, vol. 46, nr. 3-4, p. 277.

¹²⁹ O.G-tė [Ona Gaigalaitė], „Moterys, visos į spaudos talką“, *Moteris*, 1929, nr.4, p. 54. Palyginimui dar porą beveik identiškų citatų: “Garbindama Aukščiausiąją lietuviškos motina ramiu ir tyliu būdu prie savo ratelio kūrė lietuvišką katalikišką mokyklą ir ten iš maldų knygelės mokė vaikus gimtosios kalbos, pūtė tėvynės meilę.” O G-tė [Gaigalaitė], „Rūpinkimės savąją spaudą“, *Moteris*, 1930, nr.7-8, p. 99. “Nemažesni nuopelnai Lietuvos močiutės mūsų tautos atgimimui. Kuomet sunkiais mūsų tautai ir tikėjimui laikais buvo uždraustas spausdintas lietuviškas žodis, lietuviškos motutės verpdama prie ratelio mokė savo sūnelį iš lietuviškos maldaknygės skaityti. Ji ir tik ji buvo mūsų visa anų laikų mokykla” A.Šalčiuvienė – Gustaitytė, „Motinystė“, *Moteris*, 1930, nr.5, p.65

¹³⁰ A.L. „Spalių 9-ta“, *Moteris*, 1929, nr.10, p.130.

¹³¹ „Tarpautinis Moterų kongresas Genevoje“, *Moteris*, 1921, nr.1, p.5.

¹³² Ten pat.

Minint dešimties metų Lietuvos Nepriklausomybės sukaktuves “labiausiai buvo pamirštos lietuvių moterys ir jų darbai. Dėl jų nudirbtų darbų valstybei tvarkantis ar ją atstatant veik visai neužsiminta. ... Kodėl taip įvyko? Dėl moterų kuklumo ir pasyvumo. Jos per daug užsidariusios savo kiautelyje, per daug jose įsikėrėjusi nedrąsa, neleido vyrų pasauliui priminti apie savo darbus.”¹³³ Panašiai buvo ir su 10 metų kariuomenės suorganizavimo sukaktuvėmis – moterų darbai buvo beveik ignoruojami “nemaža pastebėsime tokių pat kilnių žygių mūsų karžygių moterų, kurių dėl kuklumo vardai taip ir liko neįtraukti į mūsų atgimimo istoriją. O gaila: tai turėtų patriotizmo auklėjime didelės reikšmės. Kiek mes esame šykštūs su įvertinimu bei dėkingumu, parodo tai, kad tik viena kita moteris tapo vyties kryžium apdovanota.”¹³⁴

Iš tiesų moterų darbai retai kada buvo aprašomi ir dėl to gana greitai pamirštami. Ona Beleckienė buvo viena iš tų moterų, kuri suprato būtinybę aprašyti moterų darbus, nes kitaip jie išnyks.¹³⁵ Domėdamasi išskiliomis lietuvių moterimis, lietuvių moterų istorija, 1938 metais ji apklausė Viktoriją Lansbergienę, kuri apie savo darbo pradžią komitete nukentėjusiems dėl karo šelpti išsitarė: „Aš nors ir nemėgau organizacijoms vadovauti, bet gyvo reikalo spiriama 1915 m, vokiečiams užimant Vilnių, ėmiaus pirmininkauti Lietuvių centraliniam komitetui nukentėjusiems dėl karo šelpti. Neilgai jam vadovavau, susiorganizavome, apsitvarkėme ir jo vadovavimą perdaviau p. A.Smetonai.“¹³⁶ Subtiliai feministiška buvo O.Beleckienės reakcija į šią žinią: “nuostabu, daug kur skaičiau ir girdėjau apie to komiteto žymų vaidmenį mūsų tautos gyvenime, bet ... pirmą kartą girdžiu, kad jam vadovauti yra tekę moteriai.” Į šią pastabą V.Lansbergienė nemažiau įžvalgiai atsakė: “Mūsų istorija prasideda ten, kur vyrai pradeda dirbti ir vadovauti. Moterų darbas, kad ir viešas, dažnai paliekamas užnugaryje.”¹³⁷ Nepaisant šios taiklios feministinės pastabos, ji grįžo prie tradicinio moteriško diskurso, pabrėždama, kad ne vadovavime ir garsume yra veikimo prasmė.

Kyla klausimas kiek nacionalistinėje ideologijoje buvo priimtinas moterų dalyvavimas viešajame gyvenime. Tomas Balkelis teigęs, kad motinystės kultas buvo viena svarbiausių strategijų lietuvių tautiniame judėjimo socialinei ir kultūrinei mobilizacijai, pastebėjo, kad „socialinė pagarba moterims turėjo būti pasiekama per jų domestikaciją, ne per dalyvavimą viešojoje politikoje”.¹³⁸ Ši teiginį reiktų dar tikrinti, nes gretimoje Lenkijoje, nors partijų požiūris į moteris buvo panašus, bet visgi jos buvo numatę ir ribotą moterų dalyvavimą viešojoje politikoje.

¹³³ J. Mikalauskas, „Lietuvės moters gyvenimo istorijos bruožai“, *Moteris*, 1928, nr.6, p.82.

¹³⁴ Buvo apdovanotos M.Kubiliūtė ir Čarneckaitė-Birutavičienė. K.K.L., „Kariai ir Moterys“, *Moteris*, 1928, nr.12, p. 166.

¹³⁵ Beleckienė kartu su Marija Ruginiene buvo sumaniusios parašyti apžvalginę knygą apie moterų judėjimą pasaulyje ir Lietuvoje. Ruginiene buvo atsakinga už tarptautinę dalį, o Beleckienė už lietuvišką. Bet viskas žuvo. Beleckienė prisiminė: „Surinktos daug dokumentinės medžiagos ir šimtai prirašytų puslapių buvo ištaršyta ir minama po kojomis mano arešto metu 1941 m birželio 14 –ają...“ Ona Beleckienė, *Neužmirštami metai*, p. 27.

¹³⁶ O.Beleckienė, „Lietuvės Vilniaus Golgotoje“, *Naujoji Vaidilutė*, 1938, p.414.

¹³⁷ Ten pat.

¹³⁸ Balkelis, „Lithuanian National Intelligensia and the Women’s Issue, 1883-1914“, p. 277.

R. Blobaum pastebėjo, kad nors endekai žiūrėjo į moteris visų pirma kaip į lenkiškų vertybių perteikėjas ir ugdytojas, moterų patriotinę pareigą sulygino su motinyste ir vaikų auginimu, vis tik šiom užduotim įvykdyti tautinis judėjimas buvo pasiruošęs joms suteikti modernias kultūrinio ir socialinio, taip pat ir politinės organizacijos priemones.¹³⁹ Kurczewska tuo tarpu pastebėjo, kad nors pagal nacionalistinę lenkės modelį moteris buvo visų pirma šeimos organizatorė, bet ji turėjo būti aktyvi ir už namų ribų, tam tikrose ribotose funkcijose. Ji turėjo dalyvauti “įvairiose organizacijose ir sąjungose, daugiausiai vietinės bendruomenės lygyje – tai yra “mažoje politikoje” Lenkijos gyvenimo.”¹⁴⁰ Moterų dalyvavimą politiniame tautos gyvenime buvo bandoma pateisinti tuo, kad jos turi rūpintis šeima ir už privataus gyvenimo ribų.

Išblėsus natūraliam nepriklausomybės paskelbimo entuziazmui, Lietuvoje nuo trečiojo dešimtmečio pabaigos galima įžiūrėti šiek tiek dirbtinį tautiško palaikymą, per spaudą.

Katalikų tikėjimas moko mylėti ir savo tėvynę. O mūsų tautai stovinčiai tokioj kryžkelėj ir esant kaimynams nepageidajamu slenksčiu, visuomet bus reikalingas mūsų piliečių didelis pasiaukojimas, kilni tėvynės meilė. ... Ne vien patriotinių giesmių giedojimas ar eilių deklamavimas padarys mus geromis tautietėmis. Tėvynės meilė turi būt darbu pareikšta, mūsų kuo geriausiu pareigų atlikimu, pavyzdingu, taupiu šeiminkavimu, savo šalies dirbinių palaikymu¹⁴¹

1929 metų konferencijoje taip pat buvo priimtas punktas ir dėl patriotiško ugdymo. Skyriai įpareigoti susirūpinti tautiškų tradicijų palaikymu bei jų plėtimu. Nuspręsta viešose sueigose, konferencijose ir kitur dėvėti tautiškus rūbus.¹⁴² 1935 metais rajonų valdybos suvažiavime Galdikienė pastebėjo: “Moterų draugija buvo ir yra tautinė organizacija” bei nurodė, kad moterys naudotų savo tautinius audinius, namus puoštų tautiniais papuošalais.¹⁴³

Jubiliejiniai Vytauto didžiojo metai irgi pasitarnavo tautinės sąmonės stiprinimui, atkreipiant dėmesį į Birutės, Vytauto motinos, motiniškumą. “Šie tautos jubiliejaus metais turi dar mums priminti mūsų pareigas tautai. ... Kaip Birutė išaugino didvyrį Vytautą, taip išauginkime mes Lietuvai šventųjų, mokslininkų, išradėjų, didelių menininkų, rašytojų, muzikų ir t.t., kurie įneštų į bendrą dvasinį žmonijos lobyną naujų gražių indėlių.”¹⁴⁴ LKMD administratorė Lukošiuotė pastebėjo, kad moterims svarbu tinkamai “pagerbti to didžiadvasio karžygio Vytauto didžiojo – motinos brangią atmintį. Birutės diena, kaip tik ir duos galimumų, paskatins apibūdinti Birutės vaidmenį, iškelti jos nuopelnus.”¹⁴⁵ Ji siūlė tą dieną visoms narėms apsirengti tautiškais ar senoviniais rūbais. Dusetų skyriaus visuotiniame narių susirinkime buvo skaityta paskaita “Birutė Vytauto motina ir kokia turi būti mūsų motina”¹⁴⁶

¹³⁹ Robert Blobaum, “The ‘Woman question’ in Russian Poland“, ... p. 808.

¹⁴⁰ Joana Kurczewska, „Der fruhe polnische Nationalismus und die Frauenthematik“, *Geschlecht und Nationalismus in Mittel und Osteuropa 1848 – 1918*, Osnabrück, 2000, p.61.

¹⁴¹ „Mūsų uždaviniai“, *Moteris*, 1929, nr.6, p.83.

¹⁴² „LK Moterų d-jos konferencijos išreikštos padėkos ir rezoliucijos“, *Moteris*, 1929, nr.6, p.90.

¹⁴³ Galdikienės išskirti LKMD tikslai rajonų valdybų suvažiavime 1935 m. kovo 16 d; LCVA, f.567, ap.1, b.30. 1.4

¹⁴⁴ Elena Giliūtė, „Suvažiavimo belaukiant“, *Moteris*, 1930, nr.6, p. 83.

¹⁴⁵ A.Lukošiūtė, „Organizuokimės“, *Moteris*, 1930, nr.7-8, p. 98-99.

¹⁴⁶ Zarasų apskrities viršininko leidimas daryti Dusetų skyriaus susirinkimą 1930 07 27, LCVA, f.1114, ap.1, b.3, l.65

Viešas kalbėjimas apie tautą, tautinę valstybę ir nacionalizmą ilgą laiką buvo laikoma vyrų užsiėmimu, tad buvo ypatingai svarbu moterims pačioms prabilti apie tuos dalykus. Specifinio moters darbo svarba kaip įnašo į tautos gerbūvį buvo pabrėžiama visuose moterų laikraščiuose. Tai buvo svarbiausias moterų visame pasaulyje naudotas argumentas tam, kad praplėstų savo teises.¹⁴⁷ Pagaliau šis argumentas, o kartu pirmojo pasaulinio karo metu parodytas pasiaukojimas tautos labui, atnešė vaisių. Suomijos moterims balsavimo teisės suteikimas 1906 metais,¹⁴⁸ kaip ir Norvegijos moterims 1907 metais buvo palydimas jų darbų tautos labui retorika.¹⁴⁹ Taip pat teises pavyko gauti lenkėms - pirmojo pasaulinio karo pabaigoje netgi ne feministės, o tautinės lenkių organizacijos ėmėsi veiklos, kad moterys gautų politines teises besikuriančioje Lenkijoje¹⁵⁰ - joms balsavimo teisė suteikta 1918 lapkričio 28 Józefo Pilsudskio dekretu. Britų sufražetės pirmojo pasaulinio karo metu sustabdė savo antivyriausybinį puolimą ir net palaikė vyrų jungimąsi į kariuomenę. Jos išplatino į armiją verbuojančius plakatus skelbiančius "Britanijos moterys sako "Eik!""¹⁵¹. Karo metu moterys pademonstravo, kad jos jaučiasi tautos narėmis ir daugumoje šalių, tarp jų ir Didžiojoje Britanijoje už jų pasiaukojimą joms buvo pripažinta balsavimo teisė.

Tėvynės ir tautos sąvokos dažnai atsiranda tekstuose, kur kalbama apie namų sferą. Net jeigu iš pirmo žvilgsnio "tauta" ir "tėvynė" atrodo, kaip viešos erdvės, bet jau pats žodis tėv-ynė nurodo į šeimyninius santykius (šaknyje "tėvas", o galūnė moteriška). Anot Anne McClintock, tautos dažnai pasirodo per šeimynos ir namų sferos ikonografiją.¹⁵² Tautos kaip namų suvokimas, o moterų ir vyrų kaip atsakingų ir stiprių motinos ir tėvo figūrų, galėjo pasitarnauti kai kuriems feministiniams tikslams. Silpnųjų apsauga galėjo įtraukti moterų apsaugą nuo seksualinio ar ekonominio išnaudojimo, tiek šeimoje, tiek ir už šeimos ribų. Auklėjimo, ypač berniukų – būsimųjų tautos gynėjų – pabrėžimas kaip būtent moterų atsakomybės kartu pabrėžė lytinius skirtumus. Tokiu būdu "tikslas apšviesti moteris, buvo ne tas, kad sukūrus savarankiškus piliečius, bet kad sukūrus geras motinas ir žmonas" – pastebima apie moterų judėjimo pradžią Korėjoje ir Japonijoje, ir šis bruožas buvo būdingas ne tik šioms kultūroms, bet ir Lietuvai, kur apie moterų pareigą šviestis buvo kalbama būtent iš auklėjimo perspektyvos.¹⁵³ Moters kaip motinos sureikšminimas, ir jos rolės tautoje matymas vien tik per motinystę turėjo ir tam tikras neigiamas pasekmes. Priimant lyties pareigų perskyras šeimoje, kaip tautos simboliuje, įcementavo moters atsakomybę tik privačioje ir vyro tik viešajame gyvenime. Tokiu būdu strategija suprantant moteris

¹⁴⁷ K. Offen pastebėjo, kad tai buvo pagrindinis argumentas stengiantis iškovoti balsavimo teises. (K. Offen, *European Feminisms 1700-1950*.) Trečiojo pasaulio valstybėse tai buvo argumentas moterų geresniam išsilavimui (Aparna Basu, "Feminism and Nationalism in India, 1917 – 1947," *Journal of Women's History*, vol.7, 1995, p. 104-105.)

¹⁴⁸ Cituota iš K. Offen, *European Feminisms 1700-1950*, p. 216.

¹⁴⁹ G. Bock, *Women in European History*, p. 143.

¹⁵⁰ D. Kałwa, *Kobieta aktywna w Polsce międzywojennej*, p.26.

¹⁵¹ G. Bock, *Women in European History*, p.144.

¹⁵² Anne McClintock, "No Longer in a Future Heaven", p.90.

¹⁵³ I. Blom, „International Trends“, p. 86.

ir vyrus kaip skirtingus, bet lygius tautos narius, bendradarbiaujančius tautiniam tikslui, vedė ir prie lytinės hierarchijos išlaikymo.¹⁵⁴ Kita vertus pažymėtina, kad tai leido moterims geriau kontroliuoti savo gyvenimus kaip žmonoms ir motinoms.

I.3. Katalikų socialinė mintis ir moterys

Katalikų Bažnyčia XIX amžiaus pabaigoje išgyveno lūžinį laikotarpį. Reikėjo rasti priemonių kaip išlaikyti tikinčiuosius savo globoje, kaip atsakyti į visuotinę modernizaciją, vis labiau nutolinančią žmones nuo bažnyčios. Katalikų bažnyčios teologai ir hierarchai jau nuo XIX amžiaus vidurio pradėjo diskutuoti darbininkų, socialinės neteisybės klausimais.¹⁵⁵ Lemiamu posūkiu tapo Leono XIII 1891 m. enciklikos *Rerum Novarum* paskelbimas. Ši enciklika suformavo naują socialinę Bažnyčios politiką ir kartu tarsi užprogramavo būsimos Katalikų Akcijos (*Actio Catholica*) atsiradimą. Socialiniais klausimais besidomintys katalikai ir krikščionys demokratai, siekę sukrikščioninti visuomenę, negalėjo išsiversti be moterų pagalbos, o iš kitos pusės nepastebėti įvairių realių kliūčių, susijusių su darbininkų išnaudojimu bei skurdu, neleidžiančių motinoms atlikti “savo pareigų.” Todėl moterų likimo pagerinimui buvo steigiami sveikatos centrai, moterų profesinės sąjungos.

Katalikų bažnyčios socialinė mintis bei *Rerum novarum* susiformavo kaip atsakas socialistų vykdomai sėkmingai agitacijai darbininkų tarpe. Vietoj socialistų propaguojamos kovos popiežius siūlė darbininkų ir darbdavių bendradarbiavimą, ypatingai atkreipiant dėmesį į darbdavių pareigas darbininkams, tarp kurių buvo ir “duoti kiekvienam, kas jam teisingai pridera gauti.”¹⁵⁶ Tiesa, čia kalbama tik apie vyrus darbininkus, bet bendru popiežiaus išsireiškimu vėliau galėjo pasiremti katalikės moterys, kaip ir kitos feministės reikalaujamos, kad už lygų darbą būtų lygiai atlyginama. Moterų darbo klausimas šioje enciklikoje beveik neliečiamas. Tik skyrelyje pavadintame “Valstybė turi globoti darbininko sielos reikalus ir rūpintis jo gerove” moterys trumpai paminimos:

neteisinga reikalauti iš moters ar vaiko to, ką gali padaryti drūtas suaugęs vyras, įtempdamas savo jėgas. ... Panašiai ir kai kurie amatai netinka moterims, gimusioms namų darbams; prigimties sutvarkymu namų darbai labai gerai saugo moters vertę ir tinka vaikų auklėjimui bei visos šeimos gerovei.¹⁵⁷

Šie žodžiai po keturiasdešimt metų *Moteryje* buvo interpretuoti, kad “Leonas XIII savo enciklikoje gina moterų reikalus”, nes kaip moterų uždavinys yra visų pirma suprantamas darbas šeimoje:

Kilnūs vaikai būna dažniausiai tada, kai motina yra šeimos saulė, o ji tokia gali būti, kai nuo šeimos nenutolsta, todėl suprantama, dėl ko Leonas XIII stoja už tai, kad moterys nebūtų

¹⁵⁴ Ten pat.

¹⁵⁵ Jau tuo metu išryškėjo keturios pagrindinės socialinės katalikybės idėjos: “smerkimas individualistinės santvarkos, pagrįstos tariamąja darbo laisve – taigi libertarinės ekonomikos kritika, būtinumas organizuoti darbininkus ar apskritai darbuotojus į profesines arba korporacines organizacijas; reikalingumas tautinių ir tarptautinių socialinių įstatymų bei sudraudimas įvairių kapitalizmo formų piktnaudžiavimui.” Pranas Dielininkaitis, “Pijus XI ir socialinė katalikų doktrina”, in *Pijus XI*, Marijampolė, 1937, p.183.

¹⁵⁶ *Rerum Novarum*, in *Katalikų socialinė pasaulėžiūra*, Kaunas, 1931, p.xix.

¹⁵⁷ Ten pat, p.xxxii.

išnaudojamos tiems darbams, kuriems tėla prasme net savo prigimtim nėra skirta. Kai moterys labiau pamylės šeimą ir jos darbą, tai tada daug mažiau bebus blogių mūsų krašte.¹⁵⁸

Enciklikoje buvo bandoma ginti vaikus ir moteris kaip silpnesnius nuo išnaudojimo, kartu stengiantis įtvirtinti buržuazinę šeimos idealą darbininkų tarpe – vyro darbą už namų ribų, o žmonos namuose, taip apribojant moters veiklos sritį šeima. Dėl enciklikoje energingai propaguoto vyro, kaip duonpelnio vaidmens, Offen pastebi antifeministinę enciklikos charakterį, ją apibūdindama kaip “male-centered statement”.¹⁵⁹ Nepaisant to, ši enciklika, ypatingai pabrėžianti organizavimosi reikšmę šalinant visuomenės ydas, suvaidino teigiamą vaidmenį ir moterų emancipacijoje. Nuo *Rerum novarum* bei jos inspiruotos Katalikų Akcijos atsirado naujas gero kataliko supratimas. Geras katalikas buvo suprantamas visų pirma kaip organizuotas katalikas, aktyviai dalyvaujantis visuomeniniame gyvenime ir nebijantis visuomenėje išreikšti savo katalikiškų pažiūrų. Naujas kataliko apibrėžimas galiojo ir moterims. Pierre Froment žurnale *Le Feminisme Chretien* [krikščioniškas feminizmas] rašė: “yra būtina, kad moterys išmoktų domėtis bendraisiais reikalais: kad jos suprastų, jog religingumas pasireiškia ne tik nueinant į mišias, atliekant Velykines pareigas, pakrikštijant vaikus ar susituokiant bažnyčioje, bet daug daugiau stengiantis visuomenę persunkti religija.”¹⁶⁰

Lietuvoje Leono XIII enciklika *Rerum novarum* didesnio dvasininkijos bei visuomenės susidomėjimo ilgai nesusilaukė. Atsargiai ją sutiko konservatyviai nusiteikę lenkų vyskupai, mat enciklika buvo skirta pirmiausia darbininkijos problemai nušviesti, kuri jiems neatrodė aktuali. Panašiai elgėsi ir Lietuvos vyskupai, sekę Lenkijos vyskupų pavyzdžiu.¹⁶¹ Lietuvos Katalikų Bažnyčios prolenkiškos orientacijos vadovybė itin nesidomėjo socialinėmis krašto problemomis ir neskatino kunigų tuo domėtis. Jos abejingumą socialinei problematikai iliustruoja ir tai, kad tik pakankamai vėlai buvo įvesti specialūs sociologijos kursai klierikams.¹⁶² Anot Pruskaus:

Vietos socialistų veiklą, kaip ir patį socialistinį mokymą, Bažnyčios vadovybė laikė nereikšminga ir neperspektyvia, todėl tam neskyrė didesnio dėmesio. Popiežiaus Leono XIII išpėjimą apie ekonominio liberalizmo padarinius ir socialinio radikalizmo grėsmę ji nemanė esant aktualų Lietuvai, dar tik pradedančiai žengti kapitalizmo keliu.¹⁶³

Susidomėjimas katalikų socialine doktrina kilo iš apačios, tautiškai nusiteikusių klierikų tarpo. Šie kunigai, tokie kaip Juozas Tumas - Vaižgantas, Jonas Mačiulis- Maironis, Adomas Dambrauskas -Jakštas laikėsi pažiūros, kad kunigas turįs būti patriotas, susirūpinęs Lietuvos

¹⁵⁸ K.Br., „Enciklika Rerum Novarum ir moterys“, *Moteris*, 1931, nr.6-7, p. 5.

¹⁵⁹ Dalis feministiniam judėjimui priešišku dvasininkų ja pasinaudojo. Vienos kunigas Augustin Rosler 1893 išleido antifeministinį traktatą, labai išpopuliarėjusį Europoje. Britų kardinolas Manning moters ištekėjimą vaizdavo kaip kontrakto, kad ji dirbs namie, sudarymą, todėl moters darbą už atlyginimą priskyrė prie to kontrakto, o kartu ir santuokinės priesaikos, sulaužymo. K.Offen, *European Feminisms*, p. 196.

¹⁶⁰ James F. McMillan, “Wollstonecraft’s Daughters and the Daughters of Joan of Arc: Marie Maugeret and Christian Feminism in the French Belle Epoque”, in *Wollstonecraft’s Daughters: Womanhood in England and France 1780-1820*, red. Clarissa Campbell Orr, Manchester, 1996, p.190.

¹⁶¹ V. Pruskus, *Katalikų socialinė mintis Lietuvoje*, p 71

¹⁶² Kauno kunigų seminarijoje sociologijos kursas pradėtas dėstyti K.Šaulio 1909. Tuo tarpu Vilniaus kunigų seminarijoje tik 1916 m įvestas sociologijos kursas, kurį dėstė iš studijų Leveno ir Strasbūro universitetuose sugrįžęs M. Reinys kartu dėstęs ir filosofijos bei politinės ekonomikos disciplinas. Ten pat, p. 74-76.

¹⁶³ Ten pat, p.73.

ateitimi ir visuomenės reikalais. Tautiniam darbui esant pavojingu, jie suprato draugijos, kuri jungtų bendraminčius bei suteiktų paramą, kūrimo svarbą. Klieriko Tumo-Vaižganto iniciatyva 1888 metais seminarijoje buvo įkurta slapta klierikų organizacija "Lietuvos mylėtojai", kuri po metų buvo reorganizuota į Šv. Kazimiero draugiją. Šiai draugijai priklausė Jakštas, Maironis, Povilas Dogelis, vienas pirmųjų jos narių buvo ir Povilas Januševičius.¹⁶⁴ Amžininkai sutaria, jog jis buvęs vienas pagrindinių asmenų stūmusių *Katalikų moterų draugiją* į priekį, siūlantis idėjas, o esant reikalui suteikiantis ir piniginę paramą.¹⁶⁵ Anot Jakšto, Januševičius parašė Šv. Kazimiero Draugijos įstatus ir pats joje aktyviai dirbo kaip įždininkas ar valdybos narys.¹⁶⁶ Draugijos nariai skaitė ir platino lietuvišką spaudą, rengė šventojo rašto vertimą į lietuvių kalbą, domėjosi socialinio gyvenimo klausimais, rūpinosi lietuvių religinės spaudos kūrimu. Panašiu metu ir Seinų kunigų seminarijoje susiformavo kunigų būrelis, 1902 metais gavęs *Šaltinio* vardą, nuo 1905 pradėjęs leisti to paties vardo savaitraštį.¹⁶⁷ *Šaltinio* draugijai priklausę kunigai, tarp jų ir Mykolas Krupavičius, siekė būti praktiškai naudingi visuomenei ir ypatingai domėjosi Lenkijoje tuo metu plitusių žemės ūkio kooperatiniu judėjimu. Dar seminarijoje klierikai įkūrė smulkaus kredito bankelį ir kooperatyvą, kurie buvo tvarkomi pagal visus formalumus ir galiojančius įstatymus. Tapę kunigais nemažai buvusių seminarijos auklėtinių aktyviai išitraukė į ūkinę bendruomenių veiklą – steigė kooperatyvus, vartotojų draugijas ir patys aktyviai dalyvavo jų darbe.¹⁶⁸

Anot Juozapo Stakausko ir Povilo Dogelio, tautiniam atgimimui vystytis Kaune reikšmingas buvo žiurfikų vaidmuo. Anot J. Stakausko, jiems pradžia davė tik trys keturi žmonės: K. Olšauskis, advokatas Kazys Samajauskas, mokytojas Tadas Žilinskas, kun. Paulius Januševičius, bet vėliau jų slapti susijimai narių skaičium labai išaugo.¹⁶⁹ Galima pastebėti, kad pradininkai buvo žmonės, išitraukę į įvairialypę veiklą Kaune. K. Olšauskis buvo *Šv. Zitos* draugijos steigėjas bei *Saulės* kursų pagrindinis rėmėjas, Tadas Žilinskas mokytojas *Saulės* kursuose, kur mokėsi, o

¹⁶⁴ Juozapas Stakauskas, *Naujieji nacionalizmai ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*, Vilnius, 2003, p. 134-135.

¹⁶⁵ Iš S. Čiurlionienės, P. Dogelio atsiminimų galima spręsti, kad jis buvo ta žiežirba, kuri uždegė to meto vietines apsišvietusias katalikas, ypatingai Teresę Kubilinskaitę ir Jadvygą Stanelytę, kurti *LKMD*. Deja, nors jis buvo ir prelatas, nors buvo nenuilstantis įvairiausių lietuviškų draugijų steigėjas, visgi istoriografija apie jį kalba nedaug. Apie jį mažą populiarų straipsnelį *Katalikų pasaulyje* yra parašęs V. Pruskus, deja, ne visada su teisingomis detalėmis. Prelato septyniiasdešimtmečio proga periodikoje trumpai buvo paminėti jo darbai, bet tai ir viskas. Paskutiniu metu Vilma Žaltauskaitė parengė Povilo Januševičiaus dienoraštį iš 1895-1898 metų. Deja, tuo metu jis dar nebuvo susidomėjęs socialine katalikų doktrina. Įvadinis Žaltauskaitės straipsnis nušviečia jo kilmę, draugų ratą, bet mažai teužsimena apie jo veiklą prieš karą, nepaaiškina, kaip jis susidomėjo moterų judėjimu. *Povilas Januševičius. Visokių atsiminimų sąrašas: 1895-1898*, parengė Vilma Žaltauskaitė, Vilnius, 2004.

¹⁶⁶ A. Jakštas, "Žmogus pašventęs jėgas jaunimo auklėjimui (Prel. Povilo Januševičiaus sukakties proga 1867-1937), *XX amžius*, 1937 IX 22, nr. 215.

¹⁶⁷ Šiam savaitraščiui didelę įtaką darė vakarų Europoje mokslus baigę kunigai – pirmuoju redaktoriumi buvo friburgietis A. Cinvinskas, o nuo 1906 redaktoriavo kitas friburgietis J. Vailokaitis. Pruskus, *Katalikų socialinė mintis Lietuvoje*, p. 94.

¹⁶⁸ Anot Januševičius darytos analizės kunigai sudarė net 21 proc. vartotojų draugijų valdybose esančių žmonių. Povilas Januševičius, "Lietuvių vartotojų draugijos pagal 1912 m. anketos", *Viltis*, 1912, Nr. 70.

¹⁶⁹ J. Stakauskas, *Naujieji nacionalizmai...*, p. 179 – 180. Tuo tarpu, anot Dogelio, "žiurfikams" pradžia davė dvylika kunigų ir vienas pasaulietis, kurie rinkdavosi iš eilės pas savo narius skirtomis dienomis "ir prie arbatėlės stiklo tardavosi visuomenės reikalais." P. Dogelis, *Mano gyvenimo prisiminimai*, Kaunas, 1936, p. 123.

vėliau mokytojavo J.Stanelytė ir T.Kubilinskaitė, Kazys Samajauskas¹⁷⁰, kaip rodo P.Dogelio atsiminimai, irgi nebuvo pasyvus Pirmojo moterų suvažiavimo dalyvis.¹⁷¹ Truputį vėliau į žiurfiksu veiklą įsitraukė ir grįžęs į Lietuvą advokatas Petras Leonas, be to, kunigas Aleksandras Dambrauskas, Anupras Vaitkevičius¹⁷² ir Jonas Mačiulis Maironis.¹⁷³ Taigi nereikia stebėtis, kodėl būtent P.Leonas buvo paprašytas P.Januševiaus iš teisinės pusės padėti suorganizuoti pirmąjį moterų suvažiavimą. Šie susirinkimai Kaune veikė maždaug 1905 - 1914. “Čia būdavo svarstomi visi lietuvių katalikų veikimo planai, po to pavedami vykdyti paskiriems asmenims.”¹⁷⁴ Stakauskas pažymi, jog prieš pat karą žiurfiksuose susiburdavo apie šimtas žmonių “įvairaus amžiaus, įvairių pažiūrų, luomų ir lyties pas Maironį, kuris turėjo savo namuose didelę salę.” Taigi, kaip aiškiai pažymima, taip pat ir moterys galėjo dalyvauti šiuose susiejimuose, deja, nepažymima, kokios būtent moterys tuose susirinkimuose dalyvaudavo. Anot J.Stakausko, “žiurfikasai prasidėjo lietuvių susiartinimo tikslais”, nes per susirinkimus buvo keliami ir nagrinėjami ekonominiai, kultūriniai, politiniai Lietuvos atgimimo klausimai.¹⁷⁵ Turint omeny vadovaujančias asmenybes nenustebina J.Stakausko pastaba, jog būtent žiurfiksuose gimė daug tarpukario katalikiškų organizacijų: vaikų prieglauda, vaikų darželis, saulės draugija, katalikių moterų draugija, vėliau ateitininkai ir pavasarininkai.¹⁷⁶

Lietuvių dvasininkija moterų klausimui didelio dėmesio neskyrė. Turbūt įdomiausia yra Jurgio Matulaičio pastaba *Draugijoje* 1909 metais. Anot jo, moterų klausimas yra suskilęs į dvi dalis.

Žemesniųjų luomų moteris, rankpelnės kapitalizmas jau per daug yra į darbą įtraukęs, kad net šeimyną suardo. Taigi čia klausimas kyla, kaip moteris rankpelnės apginti nuo perdidelio darbo ir išnaudojimo? Kaip jas sugražinti šeimynai, vaikams? O vėl vidutiniųjų ir aukštesniųjų luomų moteris ilgus metus mokinusis, lavinusiosis nesuranda paskui šių dienų visuomenėje atsakančios dirvos, kur galėtų besidarbuodamos, savo mokslą, jėgas ir gerus norus kaip reikiant suvartoti. Taigi čia rūpi, kad praplatinti moterim darbo lauką, kad išgauti joms atsakančias teises, kad sutverti tokias gyvenimui sąlygas, kuriose galėtų savystai darbuoties.¹⁷⁷

Moterų jungimasis į religines draugijas prasidėjo anksčiau, nei susiformavo katalikiškojo feminizmo srovė. Prancūzijoje ir Vokietijoje buvo išplitusios motinų sąjungos. Jos atsirado Prancūzijoje kaip motinų maldos už vaikus grupė, ir veikė panašiai kaip religinė brolija.¹⁷⁸ Tik XIX amžiaus pabaigoje išeita iš maldos ribų ir taip pat susidomėta krikščionišku vaikų auklėjimu.¹⁷⁹ Tokiose organizacijose moterų išsilaisvinimas iš privačios sferos buvo ribotas. Tokios moterų

¹⁷⁰ Jakštas A, A.a. Kazys Samajauskas [Nekrologas], *Lietuvos aidas*, 1937 V 27, nr.233.

¹⁷¹ P. Dogelis, “Katalikių moterų organizuoto darbo pradžia”, *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p.24.

¹⁷² Jis buvo Elenos Vaitkevičienės, pirmosios LKMD pirmininkės, vyras. „Veteranės kalba“, *Moteris*, 1937, nr.20, p. 293.

¹⁷³ J. Stakauskas, *Naujieji nacionalizmai...*, p.179 – 180.

¹⁷⁴ P. Dogelis, *Mano gyvenimo prisiminimai*, p. 123.

¹⁷⁵ J. Stakauskas, *Naujieji nacionalizmai...*, p. 180.

¹⁷⁶ Ten pat.

¹⁷⁷ Jurgis Matulevičius, „Trumpas išaiškinimas šių dienų socialinio klausimo“, *Draugija*, 1909, nr.31-32, p. 329.

¹⁷⁸ Ketteler, vyskupas, katalikybės atnaujintojas Vokietijoje, nuo 1860 šią draugiją vokiškai vadinamą *Muttervereine* įsteigė ir savo vyskupijoje. A. Kall, *Katholische Frauenbewegung in Deutschland*. Paderborn, 1983, p.84-85.

¹⁷⁹ Ten pat, p.85.

brolijos buvo vadovaujamos tiek dvasiškių, tiek ir pasauliečių, bet draugijos pirmininkas buvo parapijos kunigas, tuo tarpu moterų taryba tik jam padėjo.¹⁸⁰ Kita vertus, Blobaum pastebėjo, kad gyvojo rožančiaus rateliai buvo ypatingai svarbūs kaimo moterims: “Daugeliui lenkių, rožančiaus ratelis leido viešai priimtina bei religiškai sankcionuotą atitrūkimą nuo jų kasdieninių šeimyninių gyvenimų, taip pat ir galimybę bendrauti su kitomis moterimis kitapus vyrų ir vaikų sferos”¹⁸¹ Lietuvoje gyvojo rožančiaus rateliai irgi buvo populiarūs. Kauno ir Suvalkų gubernijose tarp moterų ir merginų paplitusi gyvojo rožančiaus draugija rūpinosi ne tik malda – kasdien kalbėta po vieną rožinio paslaptį – bet taip pat, kad jos nariai dorai gyventų, skaitytų knygas ir bent keturis kartus per metus atliktų išpažintį.¹⁸² Nepriklausomybės metu Barzdų parapijoje ši draugija užsiėmė ir pasaulietiškesniais dalykais:

pirko knygas, jos nariai mokė vieni kitus skaityti ir rašyti, nemažai rūpinosi dorovės reikalais, vaikų auklėjimu, padėjo išlaikyti Barzdų mergaičių namų ūkio ruošos mokyklą, susirinkimuose kalbėjo namų švaros ir tvarkos palaikymo klausimais, jaunuolių pasilinksminimų dorovingumu ir etiketu, rengė su katalikių moterų draugija bendrus vakarus, tautines ir religines šventes.¹⁸³

Ten, kur atsirasdavo aktyvesnių apsišvietusių asmenybių po gyvojo rožančiaus priedanga galėjo vykti ir platus sąmoninimo darbas. J.Stakauskas pastebėjo, jog Biržuose nemažai įtakos savo draugėms ir kitiems to krašto gyventojams darė Ona Januševičiūtė (Povilo Januševičiaus sesuo). “Ji turėdama savo globoje gyvojo rožančiaus ratelius, darydavo pas save tų ratelių priedanga lietuvių susirinkimus. Įkūrusi Biržuose knygyną, ji mokėjo patraukti daug ano krašto žmonių, kuriuos žadindavo skaityti ir veikti.”¹⁸⁴ Gal būtent šio sąmoninimo darbo dėka po pirmojo moterų suvažiavimo Biržuose buvo surinkti net 78 parašai prieš degtinės pardavinėjimą.¹⁸⁵ Nors rožančiaus rateliai nebuvo moterų organizacija tikraja prasme, bet jie ruošė dirvą *LKMD* organizacijos paplitimui Lietuvoje.

Nuo *Rerum novarum* prasidėjo aktyvesnis pačių katalikių moterų organizavimasis ne vien tik maldai ar labdarai parapijos ribose, bet ir siekiant platesnės moterų įtakos visuomeniniame gyvenime. Kaip ir *Rerum novarum*, pirmosios katalikiškosios moterų draugijos pasižymėjo savo antisocialistine dvasia.¹⁸⁶ Daugelyje jų pradžioje buvo akivaizdi kunigų įtaka: *Ligue des femmes chretiennes de Bruxelles* buvo įkurta jėzuito Van Langermeersch 1893. Šios organizacijos tikslas

¹⁸⁰ Ten pat, p. 87.

¹⁸¹ R. Blobaum, “The “Women question” in Russian Poland...”, p.809.

¹⁸² Angelė Buškevičienė, *Barzdų parapija (istorija, žmonės likimai)*, Kaunas, 2005, p.143.

¹⁸³ Ten pat, p.143-144

¹⁸⁴ J. Stakauskas, *Naujieji nacionalizmai...*, p. 181

¹⁸⁵ “Lietuvių moterų reikalavimas panaikinti degtinės pardavinėjimą”, *Viltis*, 1908, nr.55. Tiesa, čia įrašyti ne “Biržai”, bet “Biržiai”.

¹⁸⁶ Tai, kad pats judėjimas kilo kaip atsakas socializmui galima justi iš to, kad pirmoji sukurta organizacija 1892 m. buvo pavadinta *Anti-socialistische Vrouwenbond*. RoSa moterų studijų dokumentacijos centro (Rol en samenleving Documentatiecentrum en Archief voor Gelijke kansen, Feminisme en Vrouwenstudies) parengtoje Belgijos pirmosios feminizmo bangos istorijoje pažymima, kad pirmosios bangos Krikščioniškas feminizmas yra ypatingai antisocialistinis.

buvo abipusiška pagalba ir labdara nepamirštant katalikiškos saviuklos.¹⁸⁷ Pagrindiniai tikslai buvo ekonominiai, religiniai ir moraliniai. Moteris, anot organizacijos, visų pirma savo talentą turėjo parodyti kaip šeimininkė ir šeimos motina. Šios organizacijos nedomino moters emancipacijos klausimas, nelygios moterų ir vyrų galimybės. Pasak Paul Gerin, šioje epochoje katalikių nuomonė, jei ir nebuvo priešiška moters emancipacijai, tai bent jau indiferentiška.¹⁸⁸ Moterų organizacijų veikla daugiausia apsiribojo moterų religiniu švietimu ir joms garbingo poilsio, tokio kaip savišvieta ar spektakliai, pasiūla. Intelektualinis moters vystimasis turėjo būti papildytas sveikatos centrais, kooperatyvais ir savišalpos ar taupomosiomis kasomis, kas tiesiogiai gerino dirbančių moterų gyvenimo sąlygas.

Panašus kelias buvo ir vokiečių katalikių. Vokietijoje pirmoji nelokalinė katalikių organizacija buvo *Verein katholischer deutscher Lehrerinnen* (VkdL - Katalikių mokytojų sąjunga) įkurta 1885 m. Pradžioje ji neturėjo ryškesnio feministinio charakterio, bijant katalikiškosios visuomenės reakcijos, nes "pagal katalikų liaudies požiūrį, tik tylus moteriškumas ir asmeninis kuklumas buvo profesijos idealas".¹⁸⁹ Draugija buvo organizuota kaip tarpusavio katalikių mokytojų pagalbos organizacija, įkuriant namus, kur vienišos pensininkės mokytojos galėtų gyventi, ligonių kasą, kuri padėtų susirgusioms mokytojoms, vėliau fondą, kuris rėmė studijuojančias būsimašias mokytojas. Šiai mokytojų organizacijai reikėjo įveikti didžiulį katalikų visuomenės skeptiškumą dėl viešos moterų veiklos ir atsargiai kovoti su katalikų bažnyčios konservatyvumu moterų klausimo atžvilgiu. Didelė dalis draugijų veikė kaip ekonominės savitarpio pagarbos organizacijos. Net ir taip veikdamos jos atliko pilietinę akciją, ugdė moterų sąmoningumą. Pavyzdžiui, VkdL išugdė aktyvias veikėjas Pauline Herber ir Albertine Badenberg, kurios tapo *Katholisches Deutsches Frauenbund* įkūrėjomis.

Nuo ekonominės veiklos pradėta organizuoti ir lietuvės katalikes. Dar 1906 m. Emilijos Vileišienės¹⁹⁰ bei kunigo A. Viskantos iniciatyva buvo įkurta *Vilniaus lietuvių tarnaičių šv. Mikalojaus bendrija*, kaip *Lietuvių savitarpiečių draugijos* padalinys, kuri vėliau virto zitietėmis.¹⁹¹ Jos steigė šalpos kasas, skalbyklas, siuivyklas, būrėsi į bendrojo lavinimo kursus. Įgijusios minimalų išsilavinimą, dalis tarnaičių ėmė dirbti mokytojomis pradinėse mokyklose. Zitietės įsteigė ir pirmąją lietuvišką juostų audyklą Vilniuje.¹⁹² P.Januševičius buvo ypatingai susirūpinęs Kaunan atvykstančių ir tarnybos beieškančių lietuvaikių klausimu. Jis įžiūrėjo grėsmę jų tautinei

¹⁸⁷ Magda Michielsens, *Egalite et inegalites en Belgique 1830-2005*, 2005, p.51.

¹⁸⁸ Paul Gerin, „Louise van den Plas et Les Debuts du „Feminisme chretien de Belgique““, *Revue Belge d'Histoire Contemporaine*, 1969, p. 255.

¹⁸⁹ Hergard Schwarte, „Unterrichten und erziehen, o welch Heiliger Beruf!“...“, p.37

¹⁹⁰ Jonas Aničas, „Iki galo liko ištikima Vilniui“, in *Vilniaus kultūrinis gyvenimas: moterų indėlis 1900-1945*, Vilnius, 2005, p.27

¹⁹¹ A.Gaidys, „Lietuvių Katalikų draugijų bruožai 1905 -1907“, in *Lietuvių atgimimo istorijos studijos, Atgimimas ir Katalikų Bažnyčia*, t.7, 1994, p. 314.

¹⁹² V. Pruskus, *Katalikų socialinė mintis Lietuvoje*, p.92.

savivokai, joms tarnaujant lenkakalbiuose ponų namuose. Jis tol nenurimo, kol tarnaitės nebuvo suburtos į atskirą *Šv. Zitos Draugiją*.¹⁹³ Kunigai kurdami šias draugijas rūpinosi ne tik darbininkų religingumu, bet ir jų medžiagine gerove: *šv. Zitos* draugijoje veikė savišalpa. P.Januševičius taip pat prisidėjo prie mergaičių katechečių kursų steigimo. Šiuos kursus išėjusios galėjo kaimuose vaikams dėstyti tikybą. Taip pat Maironio namuose jis 1905 buvo suorganizavęs lietuvišką skaityklą, kur už kelias kapeikas buvo galima užtekti pasiskaityti lietuviškų knygų ir laikraščių.¹⁹⁴ Anot Jakšto, neretai čia užeidavo ir pats skaityklos- knygyno įkūrėjas. Čia jis garsiai paskaitydavo įdomesnius straipsnius, tuo priviliodamas į savo skaityklą net ir nemokančius skaityti.¹⁹⁵

Prancūzijoje gana anksti moterų judėjimas inspiravo katalikes plačiau veikti ir kovoti už savo teises. Katalikiško feminizmo plitimas Prancūzijoje susijęs su Marie Maugeret vardu, kuri nuo 1896 m. leido *Le Feminisme Chretien* [Krikščionikas Feminizmas] laikraštį. Feminizmu ji susidomėjo dalyvaudama Paryžiaus kongrese, nagrinėjančiame moterų teisinę padėtį. Čia ji įsitikino, kad teisingumas yra feminisčių pusėje, kita vertus, ją išgąsdino tai, kad daugelis feminisčių buvo liberalių ar net socialistinių pažiūrų. Todėl ji nusprendė, kad reikia feminizmo, kuris veiktų katalikų doktrinos rėmuose. Ji 1897 m. aplink save subūrė katalikes moteris po bendru *Le Feminisme Chretien* lozungu ir “pradėjo kryžiaus žygį tam, kad įtikintų katalikus, kad feminizmas ir katalikybė nėra nesuderinami”.¹⁹⁶ Ne visi istorikai ją laiko feministe, bet ji pati drąsiai vadino save feministe, kai kitos katalikės moterys nedrįsdavo taip pasivadinti. Maugeret atvirai puikavosi šiuo vardu ir kartu priekaištavo toms, kurios šio vardo vengė. Pavyzdžiui, dar 1905 m. ji kalbėjo: “Jūs esate labai nedėkingos feminizmui, nes tai yra pradžia viso to, ką dabar krikščionės moterys daro, ir apie ką jos neturėtų supratimo, jei laisvamanės moterys, besivadovaudamos savo vidinėmis nuostatomis ir darydamos tai, ką mes apibrėžiame kaip bloga, nebūtų išmokinusios mus išeiti ir daryti tai, ką mes vadiname gera”.¹⁹⁷

Nuo 1900 ypač aktyviai veikė studijų ratelis *Action sociale de la femme*, įkurtas Jeanne Chenu. Čia susibūrę moterys nelaikė savęs religine draugija, bet organizacija, kuri buvo inspiruota katalikiškos socialinės minties. *Action sociale* savo tikslais laikė: “informuoti moteris apie jų vaidmenį visuomenėje, leisti joms geriau suprasti, kaip jų veikla galėtų įtakoti šeimą, švietimą, profesinį gyvenimą, miestą, ir padėti joms ginti tuos principus, kuriais laikėsi mūsų prancūziškas

¹⁹³ A. Jakštas, “Žmogus pašventęs jėgas jaunimo auklėjimui (Prel. Povilo Januševičiaus sukakties proga 1867-1937)“, *XX amžius*, 1937 IX 22, nr.215. Įdomu, tai kad 1907 rugpjūčio 29 d. draugijos steigiamajame susirinkime pirmininko kun. Jarašūno pagalbininke išrinkta Račkauskienė, kuri buvo ir būsimoji LKMD steigėja. A.Gaidys, „Lietuvių katalikų draugijų bruožai 1905-1907“, in *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t.7, p.293.

¹⁹⁴ Juozapas Stakauskas, “Prelatas Paulius Januševičius Jo 70 metų amžiaus sukakties proga”, *Lietuvos aidas*, 1937 IX 27, Nr.438.

¹⁹⁵ A. Jakštas, “Žmogus pašventęs jėgas jaunimo auklėjimui...“, *XX amžius*, 1937 IX 22, nr.215.

¹⁹⁶ James F. McMillan, “Wollstonecraft's daughters and the daughters of Joan of Arc“, p. 193.

¹⁹⁷ Cituota pagal James F. McMillan, “Wollstonecraft's daughters and the daughters of Joan of Arc“, p. 192.

gyvenimas.”¹⁹⁸ Tiesa, ši organizacija atvirai nesiskelbė kaip feministinė, bet vis tik tai, kad jos narės ypatingai domėjosi platesniais moters vaidmens visuomenėje klausimais, darė jas potencialiomis “krikščioniškojo feminizmo” veikėjomis. Katalikiškojo feminizmo idėjoms skleisti katalikų tarpe reikėjo didelės išmonės ir gerų sąjungininkų. Tokiais sąjungininkais tapo abatas Lagardene ir domininkonas Sertillanges, pastarasis įtakingos knygos *Feminisme et christianisme* autorius. Literatūroje galima rasti apibūdinimą, kad ši knyga buvo antifeministinė, nukreiptą prieš moterų judėjimą, bet turint omeny, kaip išmoningai ja rėmėsi S. Ladygienė kalbėdama *Ateitininkų* kongrese¹⁹⁹, galima sutikti su Offen, kad šie kunigai daug prisidėjo propaguodami pačioje Bažnyčioje pažangų požiūrį į moterų klausimą.²⁰⁰

Viena pažangiausiai mąstančių katalikų tuo metu buvo Louise van den Plas (1877-1967), kuri 1902 metais įkūrė feministinę grupę *Le Feminisme chretien de Belgique* [Belgijos krikščioniškas feminizmas]. Šios organizacijos tikslas buvo užkariauti katalikiškos spaudos simpatijas feminizmo, kuris nepažeidžia katalikiško šeimos supratimo, atžvilgiu. Iš kitos pusės, darbas buvo nukreiptas ir į valdžios pusę: buvo siekiama, jog valdžia išleistų teisingesnius įstatymus moterų atžvilgiu.²⁰¹ Verta atkreipti dėmesį, kad šios organizacijos tikslai iš principo buvo artimi lietuvių katalikų tikslams, tai yra organizacija siekė teisinės moterų emancipacijos, vienodų galimybių dirbti, moterų teisės balsuoti ir pagarbos moters moraliniam integralumui. Jau XX amžiaus pradžioje Van den Plas kalbėjo apie būtinybę atverti netekėjusioms moterims įvairias profesines karjeras bei padidinti moterų užmokestį už darbą. Jos požiūris į ištekėjusios moterų profesinį darbą nebuvo aiškus: ji manė, „jog geriausiai, kad jos liktų namie, bet moterims išeinančioms dirbti reikalavo geresnių darbo sąlygų.”²⁰² Ir nors ji reikalavo, kad ištekėjusi moteris turėtų teisę kontroliuoti savo turtą, vis tik ir toliau pabrėžė, kad vyras šeimos hierarchijoje stovėjo aukščiau už moterį. Daug naujų socialinių darbuotojų ir vėliau aktyvių feminizmo puoselėtojų išėjo iš gilių tradicijas turinčios parapijinės moterų veiklos. Maria Baers (su kurios mintimis ketvirtajame dešimtmetyje susipažino ir lietuvės, *Naujosios Vaidilutės* skaitytojos) vadovavo 1910 metais įkurtam *Antwerp Constance Teichmannsbond*, kurios tikslas buvo šviesti vidurinėsios klasės moteris, tam kad jos galėtų vadovauti darbininkėms. Taip pat krikščioniškojo feminizmo nuostatos buvo skleidžiamos ir per Flamanų Katalikų moterų aukštąją mokyklą. Victoire Cappe organizavo moterims sveikatos centrų ir profsąjungų tinklą. Būtent Baers ir Cappe vadovavo *Algemeen Secretariaat der Christene Vrouwenvakverenigingen* (galima palyginti su labai panašiu pavadinimu turinčiu *Lietuvių katalikų moterų sekretoriatu*), kuris veikė kaip skėtinė organizacija

¹⁹⁸ Ten pat, 187

¹⁹⁹ Stefanija Ladigienė, „Modernioji kultūra ir katalikės moters uždaviniai“, *Naujoji Vaidilutė*, 1933, Nr.8-9, p. 357-386.

²⁰⁰ K. Offen, *European Feminisms 1700-1950*, p.198.

²⁰¹ P. Gerin, „Louise van den Plas...“, p. 260.

²⁰² Ten pat.

įvairioms katalikių moterų gildijoms ir sindikatams. Taip pat jau nuo 1906 atskira katalikių organizacija organizavo ir ūkininkes. Taigi katalikės moterys išplėtė savo darbo, organizavimo sferą į įvairias sritis, visur besistengdamos pagerinti moterų kasdienybę, papildant darbininkių ir tarnaičių išsilavinimą ar siūlant jas globojančius įstatymus.

Vokietijoje amžių sandūroje katalikės moterys vis labiau persiėmė moterų judėjimo ir moterų teisių bei emancipacijos diskursu. Jos 1903 metais sukūrė *Katholischer Frauenbund* (KFB), plačią nacionalinę organizaciją, jungiančią tiek pavienes aktyvias katalikes, tiek ir ištisas katalikių moterų organizacijas.²⁰³ Šio religinio moterų judėjimo pradininkėm buvo aišku, kad jų judėjimas turėjo tapti dalimi bendrojo moterų judėjimo, kurio išraiška buvo laikoma *Bund Deutscher Frauenvereine*. Katalikės konfesinę orientaciją norėjo padėti pagrindu sprendžiant moterų klausimą bei įnešti katalikišką pasaulėžiūrą į neutralią *Bund Deutscher Frauenvereine*. Joms buvo svarbu katalikes moteris paskatinti veikti už savo šeimyninio rato, perimti viešuosius ir politinius uždavinius ir tokiu būdu visuomenėje sustiprinti katalikų įtaką. Jų įkūrimo rašte buvo pastebėta jog: “Tik stipri ir plati katalikių moterų organizacija sugebės stipriai įtakoti, kad visuose valstybiniuose ir miesto įstaigose religija užimtų jai priklausančią vietą.”²⁰⁴

Katholischer Frauenbund, kaip ir kitų katalikiškų moterų organizacijų, padėtis buvo ideologiškai komplikauta, mat reikėjo priešingas orientacijas integruoti. Kaip moterų organizacija pasisakė už moters asmeninį apsisprendimą, tuo tarpu kaip katalikiška organizacija turėjo paklusti Bažnyčios tvarkai ir autoriteto valdžiai. Irmgard Niehaus pastebėjo, kad pozicijas, kurias užėmė katalikiškos moterų draugijos, vis judėjo link špagato tarp solidarumo su bendruoju moterų judėjimu iš vienos pusės, ir ištikimybe katalikų bažnyčios tradicijai, iš kitos pusės.²⁰⁵ Jau nuo pat organizacijos įkūrimo pradžios prasidėjo galios varžytinės tarp moterų ir dvasininkijos. Tai liudija ir faktas, kad Kėlno kardinolas Fischer naujos draugijos - *Katholischer Frauenbund*, apie kurios įkūrimą jis perskaitė tik laikraščiuose, atsiradimui nepritarė.²⁰⁶ Stengiantis įtikti vyriškajai katalikų visuomenei renkant moteris į draugijos valdybą, buvo stengiamasi nepasirodyti kaip “emancipuotų moterų būrys”, dėl to ir pirmąją draugijos pirmininke buvo pasirinkta Emilie Hopmann, aštuonių vaikų motina (tarsi pabrėžiant, kad pareigos šeimynai turi visada būti pirmoje vietoje), o kartu ir žinoma visuomenės veikėja, kurios lojalumu Bažnyčiai niekas neabejojo.²⁰⁷

Lietuvės gyvendamos Rusijos imperijos sudėtyje žinojo tik nuotrupas apie katalikių moterų veikimą kitose šalyse. Pirmajame *Lietuvaitės* numeryje 1910 metais labai trumpai aprašoma katalikių moterų veikla Europos valstybėse. Minima, Katalikių moterų lyga Paryžiuje, kuri savo

²⁰³ Gisela Breuer, *Frauen-bewegung in Katholizismus...*, p.9.

²⁰⁴ Ten pat.

²⁰⁵ Irmgard Niehaus „Die Krone unserer Berufswurde“, in *Katholikinnen und Moderne, Katholische Frauenbewegung zwischen Tradition und Emanzipation*, red. Gisela Muschiol. Münster, 2003, p.60.

²⁰⁶ A. Kall, *Katholische Frauenbewegung in Deutschland*, p. 296.

²⁰⁷ G. Breuer, *Frauen-bewegung in Katholizismus...*, p.60-61.

tikslu laikė atgaivinti „tikėjime ir doroje nuslinkusius savo tautiečius ir apsaugotų nuo ištvirkimo”.²⁰⁸ Apie austres katalikes Vienoje pažymima, kad jos išlaiko daug visokių įstaigų, taip pat budį geležinkelio stotyje, kad “atvykusios miestan iš kitur moterys, mergaitės nepakliūtų į ištvirkusių žmonių nagus.”²⁰⁹ Vis tik turbūt geriausiai žinotas Vokietijos katalikių gyvenimas, pastebint, kad jos “labai puikiai yra susivienijusios.” Pažymima, kad neturtingų mergaičių šelpimui moksle Vokietijoje įsteigta draugija, kuri savo lėšomis leido į aukštesnius mokslus keletą mergaičių, kad jos užbaigusios mokslą, mokytojautų.²¹⁰ Pabrėžiama, kad katalikės skatino moteris studijuoti “kad savo darbais ir mokslo dalykuose iškovotų sau teises ir neprigulmybę”.²¹¹

Katalikiškasis feminizmas, kaip srovė, pradėjo formuotis paskutiniame XIX amžiaus dešimtmetyje, bet ypatingai brendo XX amžiaus pirmajame dešimtmetyje. Tokiu būdu, palyginti su liberalia ir socialistine feminizmo srovėmis, tai buvo vėliausiai susiformavusi pirmosios bangos feminizmo srovė Vakarų Europoje. Bet būtent katalikiškos moterų organizacijos pritraukė tūkstančius katalikių moterų, daug daugiau, nei liberalus feministinis judėjimas.²¹²

I. 4. Balsavimo teisės siekis

Moterų judėjimo pradžioje moterys daugiau rūpinosi labdara, tarpusavio pagalba, švietimo, moterų teisinio statuso bei profesinių galimybių pagerinimu, nei balso teisės iškovojuimu.²¹³ XIX ir XX amžių sandūroje politinio moterų dalyvavimo klausimas plėtėsi, kol tapo centriniu feminizmo klausimu. Moterys bandydamos išgauti politines teises rėmėsi dvejopais argumentais. Dalis moters teisę dalyvauti politikoje argumentavo moterų ir vyrų lygybės principu, stengiantis pabrėžti demokratinę reformą, kuri savo ruožtu nacionalizmo retorikoje buvo suvokiama kaip būdas sutvirtinti tautą. Vis tik daugiau moterų argumentavo atvirkščiai, kad moterys ir vyrai skirtingi, turi skirtingus interesus, ir būtent todėl moterys turėtų būti reprezentuojamos. Įdomu, kad Clara Zetkin, garsi feministė socialistė, 1907 m. išleistame manifeste, smerkė “buržuazinį” feminizmą, kuriuo vidurinėsios klasės moterys reikalavo “moterų balsavimo teisės kaip natūralios teisės”. Zetkin pati stengėsi pabrėžti moters kaip žmonos ir kaip motinos nuopelnus plačiajai visuomenei.²¹⁴ Pastarosios strategijos laikėsi ir katalikės moterys.

Dar 1849 metais Deroin, laikraštyje *L'opinion des femmes* esė apie moters misiją išvystė argumentus, kodėl moterys dėl savo skirtingumo turėtų gauti teises. Anot Deroin, moterų ir vyrų indėlis į visuomenę buvo visiškai skirtingas, o pačios lytys komplimentarios. Ji “šventomis motinos funkcijomis” ir jos “aukštesne humaniška motinyste” grindė moters teisę dalyvauti priimant

²⁰⁸ „Žinios iš užsienio“, *Lietuvaite*, 1910, nr.1, p.15

²⁰⁹ Ten pat, p.14.

²¹⁰ Ten pat.

²¹¹ Ona Biržietė, „Mūsų teisės ir veiklumas“, *Lietuvaite*, nr.1, 1910, p.5.

²¹² Cituota iš K. Offen, *European Feminisms 1700-1950...*, p.199.

²¹³ R. Stites, *The Women's Liberation Movement in Russia*, p. xvii

²¹⁴ Clara Zetkin, *Zur Frage des Frauenwahlrechts*, Berlin, 1907, p. 3.

politinius sprendimus, kad taip galėtų įvykdyti pareigą rūpintis savo vaikų ateitimi.²¹⁵ Tokios mintys buvo iššūkis ilgamečiam diskursui, pagal kurį moterys buvo nepajėgios priimti politinių sprendimų ir imtis politinio veikimo dėl jų kaip motinų pareigų.²¹⁶ Millicent Fawcett, žymi Anglijos sufražetė, argumentuodama moterų politinės reprezentacijos būtinybę pabrėžė lyties skirtumus:

Jei moterys ir vyrai būtų visiškai panašūs, tai vyrai galėtų atstovauti ir mums [moterims]; bet nebūnant tokiems patiems, tas, kuo mes skiriamės nuo vyrų lieka neatstovaujama dabartinėje sistemoje. Moterų motinystė, nesvarbu tiesioginė ar galima, yra vienas iš tų svarbių gyvenimo faktų, kurių nedera niekad pamesti iš akių. Moterims, kaip motinoms, yra duota rūpintis namais ir vaikais. Dėl to moterys natūraliai dėl savo užsiėmimo ir lavinimo labiau nei vyrai koncentruoja savo mintis apie namus ir naminę dalykų pusę. Bet šis skirtumas tarp vyrų ir moterų, užuot buvusi priežastis nesuteikti balsavimo teisių moterims, man atrodo kaip svarbiausia galima priežastis remianti šį reikalavimą; mes norime, kad namai ir šeimyninė dalykų pusė daugiau reikštų politikoje ir viešųjų reikalų administravime, nei tai daroma dabar.²¹⁷

Gali atrodyti, kad toks skirtumų pabrėžimas tik sutvirtindavo tradicinį požiūrį į moters rolę. Kita vertus, tai atkreipė dėmesį į interesų reprezentaciją. Skirtingų interesų argumentu buvo ginama ir visų vyrų teisė į balsavimą. Gisela Bock pastebi, jog ne tik Europoje, bet ir JAV, Naujojoje Zelandijoje, Australijoje ir Kanadoje, buvo būdinga amžių sandūroje kalbėti apie “motiniškos įtakos” įnešimą į politiką ar tapimą “tautos šeiminkėmis”. Tuo metu nebuvo nieko keisto sufražistėms iškelti moters lygų žmogiškąjį statusą, kartu iškeliant moterų specifines dorybes. Tai buvo būdinga tiek radikaliam, tiek militiniam (millician), tiek ir nuosaikiam feminizmui – įvairūs feministiniai sparnai daugiau skyrėsi savo metodais nei principiniais reikalavimais.²¹⁸

Verta atkreipti dėmesį, kiek nacionalistinė retorika įgalino moteris reikalauti lygių pilietinių teisių. Tautos vienybės diskursu buvo pasinaudojama kalbant apie visuotinę vyrų balsavimo teisę, dėl amžių senumo tradicijos sugretinant kario ir piliečio sąvokas. Teisė balsuoti reiškė daugiau, nei tik balso turėjimas sprendimų priėmime; visų pirma ir svarbiausia, tai simbolizavo priklausymą tautai. Ida Blom pastebėjo, kad nacionalistinė retorika slėpė paradoksą. Iš vienos pusės, tautos sąvoka sukurta Prancūzų revoliucijos metais, nurodo į žmonių bendruomenę jungiamą horizontaliais ryšiais.²¹⁹ Iš kitos pusės, pats nacionalizmas nebuvo toks egalitarinis, kaip jo retorika. Anot Blom, vidinė hierarchija buvo prigimta nacionalizmui “tautos narius sustatant į gerai disciplinuoatą piramidę su vadovaujančiu elitu viršuje.”²²⁰ Perskyra tautoje buvo sukurta klasės ir

²¹⁵ K. Offen, *European Feminisms 1700-1950*, p. 114.

²¹⁶ G. Bock, *Women in European History*, p.142.

²¹⁷ Ten pat, p.140-141.

²¹⁸ Ten pat, 141.

²¹⁹ B. Anderson, *Įsivaizduojamos bendruomenės*, baltos lankos, 1999. Broliškumo jausmai gerai aprašyti A.D. Smith: “The new imagination pictures the nation as a homogenous body of individuals, who are generalized equals or ‘citizens’, and whose connections are impersonal but fraternal.” Anthony D. Smith, *The Ethnic Origins of Nations*, Blackwell, 1991, p.170.

²²⁰ Ida Blom, “International Trends...”, p.84.

lyties principu.²²¹ Nepaisant to, mitas, apie tautinę sąjungą, pagrįstą bendra tautine tapatybe, buvo sėkmingai išlaikomas. Blom tai aiškina individualiu priėmimu skirtumų, ne kaip nelygybės ženklų, bet kaip nurodančių į skirtingas, bet vienodai vertingas įnašus tautai. Strategija pabrėžti moters įnašą, skirtingą nuo vyro, bet vienodai svarbų tautos formavimuisi, buvo viena populiariausių Europoje, moterims bandant įsitraukti į tautą ir stengiantis gauti politines teises.

Katalikės moterys reikalaujamos balso teisių moterims rėmėsi panašiais argumentais kaip nacionalistai - ypatingai pabrėžė moters atsakomybę už šeimos gerovę. Daugelis katalikų kalbėdami apie moterų balsavimą, pabrėžė ne teisę, bet pareigą. Katalikės moterys turėjo pasiruošti balsuoti ne todėl, kad tai buvo jų kaip individų teisė, bet dėl jų pareigos apginti šeimą, bažnyčią ir tėvynę. Pirmoji katalikė nuosekliai kėlus šį klausimą buvo prancūzė Maugeret. Ji nuo pat savo veikimo pradžios 1896 m., kai dar daugelis liberalių pažiūrų feminisčių nedrįso reikalauti moterims balsavimo teisių, pabrėžė, kad moterys turi įsitraukti į politiką ir stengtis išgauti balsavimo teisę.²²² Maugeret ragino moteris tapti politiškai aktyvioms visų pirma tam, kad jos savo jėgomis palaikytų kovą už katalikišką Prancūziją. Anot jos, vyrai per ilgai nepastebėjo moters įnašo, ir ji manė, kad jos užduotis įtikinti moteris, kad laikas mesti atgyvenusius prietarus.²²³

Vis tik vieningos katalikų moterų nuomonės dėl politinio moterų dalyvavimo valstybės gyvenime nebuvo. Tai priklausė nuo katalikų feministinio užsiangažavimo bei autoritetų nuomonės. Reikia turėti omeny, kad popiežius Pijus X tiek 1906 m., tiek 1909 m. išreiškė neigiamą nuomonę šiuo klausimu.²²⁴ Offen pastebėjo, kad nepaisant šio popiežiaus išsireiškimo katalikės feministės toliau propagavo lygias politines moterų teises. Popiežiaus nuomonės poveikyje ilgai prie moterų kovos dėl balsavimo teisės neprisidėjo gausiausios prancūzių organizacijos – *Ligue des Femmes Françaises* (LFF) įkurta Lione 1901 m. ir *Ligue Patriotique des Françaises* (LPF) įkurta 1902 m.. Van den Plas buvo viena iš tų, kuri katalikų moterų susirinkimuose vis iškeldavo moterų balsavimo teisės klausimą. 1912 metais buvo įkurta *Ligue Catholique du Suffrage féminin*, kuri veikė kaip sekcija didesnėje *Féminisme Chrétien* organizacijoje. Šios sekcijos iniciatyva 1913

²²¹ Moterų subordinacijos tautiniam judėjimui pavyzdį galime atrasti Joana Kurczewska straipsnyje “Der frühe polnische Nationalismus und die Frauenthematik”, in *Geschlecht und Nationalismus in Mittel und Osteuropa 1848 – 1918*, red. Sophia Kemlein, Osnabruck, 2000.

²²² Ji suorganizavo *Fédération Jeanne d'Arc*, kurios tikslas buvo kas metus šaukti kongresus, įtraukiant katalikes moteris, dirbančias skirtingose sferose. Pirmasis toks suvažiavimas įvyko 1904. Čia buvo diskutuojami ne tik religiniai, labdaros ir socialiniai klausimai, bet ir keliamas moterų politinių teisių ar balsavimo teisės klausimas.

²²³ James F. McMillan, “Wollstonecraft's daughters and the daughters of Joan of Arc“, p. 192.

²²⁴ 1906 m. interviu su Austrijos feministe Camille Theimer, vėliau perspausdintame įvairiuose laikraščiuose, jis pasisakė prieš moterų tiesioginį dalyvavimą politikoje. 1909 m. jis išplėtojo savo nuostatas audiencijoje skirtoje *Italian Unione delle Donne cattoliche*, *Ligue des femmes francaises* ir *Ligue patriotique des Francaises* vadovėms, kur jis pastebėjo, kad yra klaida moterims norėti “tų pačių teisių ir socialinės rolės kaip vyrai, kad turi”. Anot jo, “moterys turi paklusti vyrų autoritetui”, bet nepaisant to, moteris nėra nei vergė, nei tarnaitė vyrui. Ji yra draugė, padėjėja. Jų funkcijos yra skirtingos, bet vienodai kilnios ir turi vieną tikslą: auginti vaikus ir sudaryti šeimą.” Cituota iš K. Offen, *Women in European History*, p.199.

metais buvo vykdoma plati kampanija, kad moterys gautų teisę rinkti parlamentą.²²⁵ Vėliau katalikėms įtikinamu argumentu pasitarnavo Rusijos revoliucija, kuri parodė konservatoriams, jog moterys turi būti mobilizuotos socialinės tvarkos palaikymui.²²⁶ Visos katalikių moterų organizacijos susidomėjo politinėmis teisėmis, kai naujasis popiežius Benediktas XV 1919 m. pareiškė savo pritarimą moterų balsavimui.²²⁷ Katalikei moteriai kalbėti apie moterų balsavimo teises bei apie dalyvavimą politikoje reikėjo itin atsargiai ir išmoningai. Moterų religinė socialinė veikla XIX amžiaus pabaigoje, besiplėtusi per įvairiausias maldos grupes, gausias naujas moterų kongregacijas, visų pirma aktyvino pačias moteris, suteikė joms progų kartu susitikti bei darė moterį vis labiau matomą Bažnyčioje, nors vis dar nuvertinimą. Tuo tarpu moterų socialinis darbas bendruomenėse įgijo naujos reikšmės Bažnyčiai suformulavus savo socialinę doktriną ir tokiu būdu atsigręžus į pasaulietines problemas, kurioms išspręsti reikėjo moterų pagalbos.

²²⁵ P. Gerin, „Louise van den Plas...“, p.271-272.

²²⁶ J. McMillan, “Wollstonecraft's daughters and the daughters of Joan of Arc...”, p 197.

²²⁷ S. Hause, A. R. Kenney, *Women's Suffrage and Social Politics in the French Third Republic*, Princeton, 1984, p 217.

II LIETUVIŲ ATGIMIMO SUKŪRYJE: (NE)TOLERANCIJA IR (NE)BENDRADARBIAVIMAS

II.1. Pirmasis moterų suvažiavimas

Vadinamasis “Pirmasis moterų suvažiavimas”²²⁸ rodė tiek katalikiškų pažiūrų moterų, tiek ir “liberalių”²²⁹ moterų norą bendradarbiauti. Kitas klausimas, kiek tas bendradarbiavimas buvo nuoširdus, o kiek jis buvo padiktuotas aplinkybių. Kaip aiškėja iš įvykių ir diskursų rekonstrukcijos, katalikės moterys neturėjusios patyrimo vedant susirinkimus, tad norėjo pasinaudoti liberaliomis inteligentėmis, kad sudomintų paprastas moteris moterų klausimu, apsišvietimo galimybėmis ir ekonominėmis iniciatyvomis. Tuo tarpu liberalios moterys norėjo pasinaudoti katalikėmis, o ypač kunigų prielankumu, ir tokiu būdu laimėti feminizmui platų palaikymą. Taigi abi pusės turėjo savo išskaičiavimų, be to, viltasi, kad bus galima veikti kartu. Nors pagrindinės kalbos buvo išsakytos liberalių moterų, bet dauguma katalikių moterų irgi jas išgirdo, todėl detalus suvažiavimo kalbų aptarimas, svarbus geresniam katalikiškojo moterų diskurso Lietuvoje suvokimui. Lietuvoje įvairiomis ideologinėms grupėms ir partijoms intensyviai konkuruojant dėl platesnio palaikymo, katalikai turėjo spręsti problemas, keliamas socialdemokratų ar liberalų, ieškoti savų atsakymų į jų iškeltus klausimus. Galima tai pastebėti ir moterų atveju: liberalių moterų iškeltos problemos dalinai įtakojo ir katalikių moterų diskursą.

Pirmas moterų suvažiavimas Kaune 1907 m. žymėjo kunigų susidomėjimą moterų judėjimu. Dar daugiau, kaip aiškėja iš spaudos, tai buvo pirmasis viešas kunigų visuomeninio darbo pademonstravimas. Netgi *Žarija* tarp įvairiausių priekaištų dvasininkijai pažymėjo ir teigiamą poslinkį šiame luome. Kalbėdamas apie kunigų destruktivią veiklą moterų suvažiavimo metu, *Žarijos* korespondentas pastebėjo “Vienok per tą keletą metų jie išaugo, apsitrynė, išrodė visai žmoniškai.”²³⁰ Petkevičaitė dar aiškiau nusakė pasikeitusį dvasininkijos santykį su tautiniu judėjimu. Anot jos, “Vilniaus seime matome kunigiją dar nusiminusią, ... dauguma kunigų turėjo anuomet viešai prisipažinti mažai tėvynės naudai teveikusi ir mažiau už kitus inteligentus esanti

²²⁸ “Pirmasis moterų susivažiavimas” nebuvo pirmas lietuvių moterų susivažiavimas, nes kaip pažymėjo *Vilniaus Žinios*, pirmasis įvykęs dar 1905 metais Šiauliuose gegužinės metu. Tiesa, 1905 metais susirinkimas nebuvo gausus, jame nedalyvavo tokio įvairaus statuso ir pažiūrų moterys, kaip kad 1907 metais. Daugiau apie pirmuosius lietuvių moterų susibūrimus V. Jurėnienė, *Lietuvių moterų judėjimas*, p. 44-48.

²²⁹ Istoriografijoje naudojama perskyra tarp katalikų ir liberalų nėra labai tiksli, bet patogi aptariant lietuvių ideologinę sklaidą. Sofijos Kymantaitės, Ona Pleirytė-Puidienės, Gabrielės Petkevičaitės, Julijos Žymantienės, Felicijos Bortkevičienės apibūdinimas „liberaliomis“ tėra sąlyginis, visiškai suprantant, jog jos sugebėjo simpatizuoti tiek demokratinėms, tiek ir socialdemokratinėms partijoms. Dar Rimantas Miknys, pastebėjo, kad liberalų sąvoka lietuviškame kontekste nėra aiški, vis tik jis nurodė, kad *Aušra* atskleidė lietuvių tautinio „judėjimo skatintojų pasidalijimą į dvi idėines sroves: katalikišką ir liberalinę, t.y. konfesinio ir pasaulietinio pobūdžio.“ R. Miknys, *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t.10, *Lietuvos demokratų partija 1902-1915 metais*, 1995, p.18. Tokiu supaprastintu modeliu bus pasinaudota ir šiame darbe.

²³⁰ „Moterų seimas Kaune“, *Žarija*, 1907, nr. 14.

apsišvietusi.”²³¹ Daugumos aukštosios dvasininkijos ar net klebonų abejingumą lietuvių tautiniam judėjimui pastebėjo ir Jakštas Dambrauskas: “Dauguma mūsų garbių prelatų, kanonikų, klebonų lietuviystė pasirodė dalyku įtartinu ir net pavojingu, nes nauju, ardančiu seną vienybę su lenkais, ir priešingu augštesnei aristokratizmo dvasiai. Apmirę savo sename konservatizme, jie instinktyviškai neapkentė naujo ir gyvo lietuviystės judėjimo.”²³² Anot Petkevičaitės, moterų suvažiavimo metu buvo negalima nepastebėti kunigų neišsakomo darbštumo, kuriant ir organizuojant įvairias draugijas. Ji ypatingai vertino kunigų praktinį – švietimo, organizacinį darbą.

Jie supratę tautos medžiagišką nuvargimą pradėjo uoliai užsiiminėti žmonių būvio pagerinimu. Tat suteikia praktiškus nurodymus, tat patį vadovauja įkurime visokių vartotojų bendrovių, tat tveria taip vadinamas ubagines, kur visos parapijos pavargėliai prieglaudą gauna, tat prikalba sodžius mesti pragaištingą ūkininkavimą su išblaškytais siaurais rėžiais laukais ir skirties į viensėdijas. ... Tautos gerovė nuo tokio jų darbavimos, žinoma, nesumažės.²³³

Taip pat ji pastebi, kad būtent kunigai leido daug laikraščių, kūrė mokyklas. Pakankamai gerai suprasdama, kad tie “gerieji” dvasiškių darbai yra daromi su išskaičiavimu – sustiprinti savo įtaką tarp žmonių, Petkevičaitė pastebėjo, jog “Vis tai liudija aiškiai, kaip tas luomas brangina tą savo įtekmę ant žmonių ir kad jis stengsis tą įtekmę visoms keturioms prie savęs užlaikyti.”²³⁴ Turint omeny, visą socialinę katalikų doktriną, kuri ir buvo nukreipta ne kam kitam, kaip tikinčiųjų išlaikymui Bažnyčioje, reikia su tokiu Petkevičaitės pastebėjimu sutikti. Kitas klausimas, kokiems tikslams, tą savo įtaką kunigai naudojo.

Pati plataus suvažiavimo idėja susiformavo dvasininkams artimame rate, ir būtent dėl kunigų aktyvaus palaikymo suvažiavimui pasisekė sutraukti tokią gausią publiką. Anot Žemaitės, ypatingai aktyvią agitaciją važiuoti į suvažiavimą pravedė kunigai: “Vietiniai kunigai – organizuodami, tolimesnieji – prikalbinėdami ir siūsdami sodietes, kiti vėl kaip girdėjome, - net pinigus kelionei parūpindami.”²³⁵ Taigi buvo kunigų nuopelnas, kad toks didelis skaičius – vienu nurodomas kaip 350 kitų net kaip 700 moterų, ypatingai sodiečių moterų – dalyvavo susivažiavime.

Sofija Čiurlionienė savo prisiminimuose suvažiavimo priežastimi nurodo ekonominę motyvą – vienos kaunietės sumanymą įsteigti naminių audeklų krautuve.²³⁶ Ieškodama patarimo, ji kreipėsi į kunigą Povilą Januševičių, kuris buvo Kauno kunigų seminarijos profesorius ir ūkvedys, be to, ryški figūra lietuvių kooperatyvų veikloje, gana gerai išmanantis praktinius dalykus. Buvo nuspręsta, kad “Geriausią sukviesti suvažiavimą, išdėstyti kaimietėms apie jų namų pramonės pakėlimą ir ... pradėti biznį.”²³⁷ Grynai ekonominio tikslo deklaravimas turėjo ir kitą privalumą –

²³¹ Petkevičaitė, „Įspūdžiai iš moterų susivažiavimo“, *Vilniaus Žinios*, 1907, nr.198.

²³² Druskis [Adomas Jakštas], „Pirmasis lietuvių moterų susivažiavimas Kaune“, *Draugija*, 1907, nr.11, p. 291.

²³³ Petkevičaitė, „Įspūdžiai iš moterų susivažiavimo“, *Vilniaus Žinios*, 1907, nr.198.

²³⁴ Ten pat.

²³⁵ Žemaitė, „Dar trigrašis apie lietuvių moterų susivažiavimą Kaune“, *Lietuvos ūkininkas*, 1907, nr. 49.

²³⁶ Sofija Kymantaitė Čiurlionienė, „Žemaitė atsimenu...“, *Raštai*, t.3, p. 203. Greičiausiai tai buvusi Lebkauskienė, nes būtent ji skaitė pranešimą apie audimo pramonę.

²³⁷ Ten pat.

tokiam suvažiavimui tikėtasi lengvai gauti leidimą iš gubernatoriaus. P.Januševičius, ypatingai susidomėjęs vietinių amatų išvystymu, nusprendė suorganizuoti moterų suvažiavimą, į jį kviesdamas visų pažiūrų ir luomų moteris. Būtent jis suformavo komitetą suvažiavimui paruošti, ir pats pakvietė žymias rašytojas, tokias kaip Gabrielė Petkevičaitė Bitė, Sofija Kymantaitė, Ona Pleirytė-Puidienė skaityti pranešimų. Taip pat jis pakvietė ką tik į Lietuvą grįžusį Petrą Leoną padėti sutvarkyti teisinius reikalus.

Buvo sudarytas organizacinis komitetas, kuris turėjo paruošti suvažiavimą. Į šį komitetą įėjo: V.Lebkauskienė, Robašauskienė, Teresė Kobelinskaitė, Elena Voitkevičienė (Vaitkevičienė), Celina Leonienė, Teklė Augustinaitė, Al.Petkevičaitė ir Daugelytė. Šios moterys ne tik sugebėjo pasirūpinti įvairiais praktiniais reikalais: bilietų pardavimu, atvažiavusiųjų pasitikimu ir jų apnakvindinimu, bet taip pat paruošė ir referatus: Leonienė apie visuomenišką moters padėjimą Lietuvoje ir jos kultūrinius uždavinius; Vaitkevičienė apie moterų organizavimąsi ir laikraščio leidimą; Al. Petkevičaitė “apie mokyklas”; Lebkauskienė apie naminę amatininkystę, audėjystę; Robašauskienė apie daržovių ir vaisių pramonę; Kobelinskytė apie profesinį moterų apšvietimą.²³⁸ Nepaisant pasiruošimo, kaip matyti iš Čiurlionienės prisiminimų, jos jautėsi nedrąsiai, “lakstė be galvos”, turėjo būti raminama P.Januševičiaus ir su tikra viltimi laukė “inteligentių” iš Vilniaus pagalbos. Atvažiavusios “vilnietės” iš tiesų perėmė darbą iš Kauno moterų – Gabrielė Petkevičaitė tapo suvažiavimo pirmininke, Sofija Kymantaitė, Marija Pečkauskaitė – vicepirmininkėmis, Pleirytė-Puidienė sekretore, kandidatėmis – Celina Leonienė, Žemaitė, patarėju P.Leonas. Čiurlionienės prisiminimai aiškiai nužymėjo skirtumą tarp pasimetusių kauniečių katalikių ir savimi pasitikinčių Vilniaus inteligentių. Problema ta, kad šį skirtumą pajuto ir katalikės, kurios tarsi užsikompleksavo savyje. Įvairūs kompleksai atsiskleidžia Vaitkevičienės replikoje į Žemaitės suvažiavimo aprašymą:

Tiesa, organizaciniame komitete buvo nieku neatsižymėjusieji ir visai tautai nežinomi asmenis, bet visgi tos platesnei visuomenei nežinomos moters prirengė susivažiavimą, daug pasidarbavo susivažiavimo įvykdymo dėlei, visiškai nelaukdamos už tai nė garbės nė tuščių garsų, bet taip pat nelaukdamos ir tokio paniekinimo ir beveik išjuokimo kaip organizacinio komiteto, taip ir tūlų susivažiavimo momentų.²³⁹

Kaip aiškėja iš Vaitkevičienės laiško *Vilniaus Žiniose*, kaunietės jautėsi nustumtos nuo vadovavimo suvažiavimui ir negalinčios ką nors įtakoti. Taip pat galima pastebėti, kad Vilniaus inteligentės net nesistengė surasti bendros kalbos su “katalikėmis,” o tiesiog perėmė vadovavimo darbą į savo rankas, mažai paisydamos kitų norų. A.Dambrauskas vilnietėms prikišo autokratiškumą vedant suvažiavimą.²⁴⁰ Iš kitos pusės, reikia pripažinti, kad būtent vilnietės

²³⁸ Komitetas, „Moterų susivažiavimo dienos tvarka“, *Vilniaus Žinios*, 1907 rugsėjo 23, nr. 150.

²³⁹ Elena Voitkevičienė, *Vilniaus žinios*, 1907 gruodžio 15, nr.219,.

²⁴⁰ Druskus, „Pirmasis lietuvių moterų susivažiavimas Kaune“, *Draugija*, 1907, nr.11, p. 294. Jis pastebėjo, jog vilnietės atvažiavo su “gal ir neper daug raudona, bet vis gi žymiai rausva politika ir jos vardan norėjo sąjungos organizavimą autokratiškai į savo rankas paimti.”

sugebėjo sudominti publiką ir kelti platesnius, su moters įsitraukimu į tautinį judėjimą susijusius klausimus.

Nors suvažiavimo idėja ir buvo ekonominė, bet pačiame suvažiavime buvo svarstomi daug platesni reikalai. Kad suvažiavimas stengėsi moteris užverbuoti platesniam darbui tautos ir šalies labui, sužadinti jose lygiateisiškumo troškimą, žymi jau vien pakvietimas į suvažiavimą išspausdintas įvairiuose lietuviškuose laikraščiuose, pradedant *Šaltiniu* ir baigiant *Žarija*.²⁴¹

Pilietės! Valdžios jau leista įtaisyti lietuvių moterų susivažiavimą Kaune." ... "Lietuvės! Mes privalome pasirūpinti, idant tasai susivažiavimas atneštų mūsų tautai naudą." "Sesers! Tautos labas ir laimė teparagina mus prie bendro darbo! Kadangi politikos klausimai iš susivažiavimo programos išmesti, tai partvyiškumas negali stovėti mums ant kelio į tą susivažiavimą atvykti."²⁴²

Kreipiniu "pilietės" buvo pabrėžiama moterų lygiateisiška kartu ir savarankiška pozicija tautoje, o gal net ir krašte. Iš kitos pusės, juk moterys tuo metu pilnų pilietinių teisių neturėjo, todėl reikia manyti, kad čia kalbama labiau apie simbolinę pilietybę, nei apie realiai naudojamą. Kreipiniu "lietuvės", buvo tiesiai apeliuojama į jų tautinį susipratimą. Tuo tarpu kreipinys "sesers" pabrėžė naujai (būtent moterų judėjimo) atrastą lojalumą tarp visų moterų.

Petkevičaitės, kaip pirmininkaujančios, prakalba irgi pabrėžė moterų atsakomybę už kraštą, į jas kreipiantis "Pilietės!". Vis tik kalboje buvo labiau pabrėžiamas tautiškumo principas: "Džiaukimės, lietuvės – tautietės, sulaukusios tos linksmos dienos, kuomet susirinkusios viešai galime pasikalbėti, savo vargus išreikšti, pasiguosti viena kitai, susitarti ir susivienyti prie tokio darbo, kuris tėvynę ir mus, moters, kartu keltų ir judintų"²⁴³ – tik trumpai atkreipus dėmesį į moters vargus, Petkevičaitė siūlė pereiti prie idėjų, kaip pakelti tėvynę. Tai liudija, kad Lietuvoje, kaip ir kituose savo valstybingumo dar neturinčiose, bet jo siekiančiose tautose, tautinis klausimas moterims buvo ne mažiau svarbus, nei jų feministinės aspiracijos.

Suvažiavimo metu prie jau minėtų "katalikių" paruoštų referatų prisidėjo ir iš Vilniaus atvykusių moterų referatai. Visų pirma S.Kymantaitė perskaitė atsišaukimą į lietuves, kuriame nurodoma, kokia jų darbų dirva ir kokia kaip piliečių užduotis. G.Petkevičaitė skaitė "Mūsų priedermės kas link priaugančios kartos", S.Kymantaitė - "Kaip mokyti Lietuvos istorijos", M. Pečkauskaitė - "Moterų garbės apgynimas", Žemaitė - "Sodžiaus mergaičių skriaudos", Milašaitė - "Sumanymas apie girtuoklystės panaikinimą."²⁴⁴ Deja, ne visi referatai, skaityti suvažiavime, dabar yra prieinami. Dar suvažiavimo metu planuota referatų knyga taip ir nepasirodė, todėl apie dalį kalbų ir sumanymų galima spręsti tik iš bendrų suvažiavimo aprašymų. Tiksliai *Vilniaus žiniuose* buvo perspausdinti tik Žemaitės, G.Petkevičaitės, C.Leonienės referatai. Iš jų ir galima susidaryti įspūdį, kokios temos buvo labiausiai nagrinėjamos, kokie akcentai buvo dedami. Galima manyti, kad C.Leonienės referatas, perskaitytas dar suvažiavimo pradžioje, turėjo padaryti įspūdį. Referatas

²⁴¹ *Šaltinis*, 1907, nr.39, p. 618; *Lietuvos Ukininkas*, 1907, nr.36, p.542.

²⁴² *Šaltinis*, 1907, nr.39, p. 618.

²⁴³ "Lietuvių moterų susivažiavimas Kaune", *Šaltinis*, 1907, nr. 43,

²⁴⁴ Komitetas, „Moterų susivažiavimo dienos tvarka“, *Vilniaus Žinios*, 1907 rugsėjo 23, nr. 150.

buvo feministiškas, aiškiai nurodantis pagrindines sritis, kuriose moterys diskriminuojamos, ir raginantis esamą padėtį keisti. Ji pastebėjo, jog: “ir dabar moterų teisės visur mažesnės už vyrų teises. Daugelis visuomenės ir valstybės darbų moterims neprieinami; net mokintis neviską jai galima, ką mokosi vyrai. Maža to. Ir turto valdyme moterų teisės mažesnės.” Įdomu, kad savo pranešime Leonienė apžvelgė ne tik moters visuomeninę padėtį Lietuvoje, bet pastebėjo pagrindinius moterų padėties aspektus pasauliniame kontekste. Ji pateikė tiek Prancūzijos pavyzdį, kur “pati yra pilnoje vyro globoje turto valdyme”, tiek ir Vokietijos. Taip pat ji pastebėjo ir beteisę musulmonių padėtį vidurinėje Azijoje (kur ji kurį laiką pati gyveno). Anot jos, tokia beteisė moterų padėtis susiformavo, nes:

Paėmę į savo rankas visokią valdžią, vyrai įstatais neleidžia moterų prie tokio pat apšvietimo ir mokslo, kaip patys gali turėti, ir draudžia moterims užsiimti darbais, kurie lengvesni ir geriausiai apmokami. Moterų gi lytis, per ilgus amžius pavergta ir ypatingai auklėjama, susigyveno su toms globėjų pažiūromis ir daugeliui iš mūsų rodo toks padėjimas prigimtu dalyku.²⁴⁵

Kita vertus, ji pastebėjo, kad vyrai “saugodami” moteris nuo “per sunkių” darbų, nebuvo nuoseklūs, nes neleidami moterims užimti teisėjų ar net gydytojų pareigų, nieko nedarė prieš moterų keliolikos valandų kasdieninį darbą fabrikuose.

... sunkiausias darbus, prasčiausius ir tokius, kur nuo moterų daugiau naudos gaunama, vyrai nedraudžia mums dirbti. Kaip tik padėkim fabrikai užstojo rankdarbystę, tuo moters tapo jų darbininkėms. Ir nors išaiškinta, kad fabrikų darbas labai kenkia moterų sveikatai ir ardo šeimynų gyvenimą, bet vyrai neskubina įstatais taisyti tą visuomenės ligą. Neskubina dėlto, kad moterų darbas pigiau apmokamas, taigi pelningesnis išnaudotojams.²⁴⁶

Taigi, Leonienė savo kalboje sujungė tiek viduriniojo luomo moterų reikalavimą turėti didesnes profesionalaus darbo galimybes su darbininkių moterų reikalavimu geresnių darbo sąlygų bei lygaus su vyrais atlyginimo. Tiek vienu, tiek kitų moterų išnaudojimo priežastį ji nurodė tą pačią – vyrų egoizmą.²⁴⁷ Anot Leonienės, lietuvių moterų padėtis buvo blogesnė nei kitur. Ir nors G.Petkevičaitė į susirinkusias kreipėsi “piliėtės”, Leonienė pastebėjo, kad “iš mūsų atimta daugelis pilietišku teisiu.”²⁴⁸ Ji pastebėjo, jog dauguma inteligentiškų darbų, išskyrus mokytojų, gydytojų, akušerių, telegrafisčių, moterims buvo uždrausta, be to turtų valdyme ir vaikų auginime moterų teisės buvo mažesnės už vyrų teises. Ji nurodė turto valdymo bei paveldimo įstatymus galiojančius Suvalkijoje bei kitose Lietuvos dalyse, pastebėdama, kad turtiniuose dalykuose moterys labai diskriminuojamos.

Savo pranešimo pabaigoje ji suformulavo uždavinius, ypatingai pabrėždama būtinumą lietuviams prisidėti prie kitų šalių moterų darbo, reikalaujant teisių lygybės. Anot jos (skirtingai nuo katalikiškojo diskurso), teisių lygybė buvo pirmutinis uždavinys. Iš kitos pusės, ji nebuvo radikali feministė, ji irgi manė, kad moterys visų pirma turi būti motinos: “Tegul nekalba mums, kad

²⁴⁵ C.Leonienė, „Visuomeniškas moterų padėjimas Lietuvoje ir jų kultūriški uždaviniai“, *Vilniaus Žinios*, 1907 X 24, nr.176.

²⁴⁶ Ten pat.

²⁴⁷ Ten pat.

²⁴⁸ C. Leonienė, „Visuomeniškas moterų padėjimas Lietuvoje...“, *Vilniaus Žinios*, 1907 X 25, nr.177.

moterų švenčiausias ir didžiausias uždavinys – tai būti motina ir šeimininke – mes nemanome eiti prieš savo prigimtį. Lyties skirtumo nieks nepermainys ir mes liksime, kaip buvusios, pirmiausiai motinomis. Bet nevisoms lemta motinoms likti.”²⁴⁹ Turint omeny, kad nevisos gali ištekėti, ji formulavo ir siekį, kad moterims būtų leista užsiimti tokiu darbu, kuris joms patinka. Tais laikais paplitusią nuomonę, jog moterys ne tokios gabios kaip vyrai, “kad jos smegenis mažesni” ji atmėtė pastebėdama, kad “vyrai patys per amžius užvedė kitokią menkesnę ne kaip sau mums auklėjimą ir mokslą kaltina mus menkesniame gabume. Istorija vienok žino ir moteris didelio gabumo.”²⁵⁰ Jos reikalavimai teisių lygybės bei galimybės pasirinkti profesiją pagal pašaukimą, liudijo ją kalbėjus iš viduriniojo sluoksnio moterų interesų.

Tiesa, vėliau ji iškėlė ir gana praktinių moterų būvio pagerinimo uždavinių, tokių kaip rūpestis didesniu pribuvėjų bei gydytojų skaičiumi, geresniu paprastų moterų švietimu higienos, maisto gamybos bei auklėjimo srityse. Pastebėjo, kad naujoviškesnis supratimas apie rūbus moterims būtų naudingas. Be to, ji įvardino ir prostitucijos problemą: “Merginos kaip sakiau negali visos ištekėti, būdamos be mokslo ir be užsiėmimo kuris užtikrintų jų gyvastį, jos greitai pasiduoda vyrų viliojimams ir žūsta paleistuvystės pragare. Reikalinga kiek galint stengtis gelbėti savo seseris nuo tos pragaišties.”²⁵¹ Ji nurodė, kad reikia moterims pačioms nustoti gerti ir kovoti prieš girtuoklystę Lietuvoje, pabrėžė įvairialypio mokslo bei jungimosi į draugijas svarbą. Jos iškelti uždaviniai atitiko ir kitoms suvažiavime skaitytų referatų mintims.

G.Petkevičaitė savo referate apžvelgė moters inteligentės pareigas. Atkreipdama dėmesį į politinę moterų diskriminaciją, jog moterys neturi Lietuvoje rinkimo teisių ir joms neleista “dumoje viešai užtarti tėvynės reikalų”, ji ragino jėgas sunaudoti jaunos kartos auklėjimui.²⁵² Pasiturinčias merginas ji skatino dirbti mokytojomis, nes nors jų atlyginimas mažas, bet darbas labai naudingas, arba savanoriauti ligonių slaugyme. Kaip pavyzdį nurodė Kurše (taip pat ir Vokietijoje) paplitusį paprotį pasiturinčioms merginoms kelis metus be užmokesčio slaugyti ligonius.²⁵³ Ji skatindama pasiturinčias moteris būti idealistėmis, įsipareigojusiomis visuomenei tautietėmis, iš kitos pusės tarsu suponavo, kad moteris gali dirbti ir už dyką, kad už jų darbą, už kurį kiti gauna algas, jos nebūtinai turi būti atlygintos.

Žemaitė savo referate apie sodžiaus merginų skriaudas atkreipė dėmesį į išsigimusius kaimo vedybų papročius, kur mergina neturi teisės žodžio pasakyti: “mergaitė nemitusi turi klausyti, kaip tėvas rėdo”²⁵⁴. Taip pat ji nurodė ir iškreiptą jaunikių požiūrį į pasogą, kai vedama tik tada, kai dar šliūbo dieną gauna visą pasogą. Tokie egoistiški vyrai dažnai, anot Žemaitės, sugriauna merginų

²⁴⁹ Ten pat.

²⁵⁰ Ten pat.

²⁵¹ Ten pat.

²⁵² G.Petkevičaitė, „Inteligentių moterų pridermės sulyg jaunosios kartos“, *Vilniaus Žinios*, 1907 X 19, nr.172.

²⁵³ Ten pat.

²⁵⁴ Žemaitė, „Sodžiaus mergaičių skriaudos“, *Vilniaus Žinios*, 1907 IX 29.

laimę: “vos kelis sykius jį mačiusi, turi gyventi ir prie jo būdo taikyties. Jis prasigėręs pirma, apsivedęs prageria ir gautąją dalį. Pati užginti negali jam atiduotos savo dalies, be to būtų jos nevedęs”.²⁵⁵ Žemaitė taip pat pastebėjo, kad žmonos su vaikais neretai buvo paliekamos likimo valiai vyrams tiesiog iškeliavus į Ameriką. Beteisis dukters gyvenimas pratęsimas kaip beteisė žmonos egzistencija:

Pačiai užginta kištis į vyro reikalus: jam turgus, jam- valsčius, jam visokie reikalai, išjoja ar išvačiuojam maž kasdien, o tu mergele plukies po namus, rūpinkies lauko darbais, veizėk gyvulius, auklėk vaikus, valgyk duoną, kurios nėra; nes pabumbėjusi ant girto vyro, paliksi mėlyna nuo jo smūgių, niekam pasiskūsti, niekas nepaguos: ko netylėjai prieš tvirtesni.²⁵⁶

Taip pirmajame moterų suvažiavime buvo iškelta ir smurto prieš moteris problema. Deja, visuomenės požiūris į šią problemą išreikštas posakiu “ko netylėjai prieš tvirtesni”, rodė nepajėgumą spręsti šią problemą. Jeigu prostitucija, žmonių apleidimas bus vėliau įvardintas kaip problemos, tai smurtas prieš moteris dažnai bus nutylimas, tik retsykiais pastebimas.

Didžiausia skriauda mergaitėms, anot Žemaitės, buvo jų diskriminacija mokslo atžvilgiu, kai net turtingesnis tėvas, leisdamas sūnus kartais net į gimnaziją, dukterų niekur neleidžia. Ji nurodė visuomenėje įsivyravusį požiūrį: “Kam to kašto, joms nereikia: nutekės už vyro ir visas mokslas pražus” arba “mergaitė – nė kokio raštininko neužims vietos; reikia tik poterius išmokyti, ant maldaknygės truputį paslebezuoti ir gana.”²⁵⁷ Tokiu būdu, neragavus jokio mokslo, kaimietės tampa “vergės tėvų, vergės vyro, ant galo vergės ir sūnų. Toksai vergavimas eina kartomis nuo motinų ant dukterų ir nemaž nesirūpina išsiliuosuoti iš po letenos vyrų.”²⁵⁸

Antrą dieną Žemaitė užkabino ne mačiau skausmingus girtuoklystės ir dvigubos moralės klausimus. Pradėdama nuo “arielkos kenksmingumo” ji perėjo prie to, kaip degtinė iškreipia dorą, ypatingai pasmerkdamą dvigubą moralę: merginų-motinų smerkimą ir pasileidusių vaikinių išteisinimą. Dėl dvigubos moralės egzistavimo ji kaltino ne tik vyrus ir jų egoizmą, bet pastebėjo, kad dėl to dažnai kaltos yra ir moterys, kurios pačios pirmos pasmerkia neturtingą merginą, tuo tarpu vyrams neprikaišioja. Žemaitė klausia: “Kodėl mes nebadome pirštais mūsų sūnų, jos suvadžiotojų, kodėl netardome, kuris jų kaltesnis?”²⁵⁹

Mes bobelės pasergėjusios tokią mergaitę, labiau kokią neturtėlę jaunutę tarnaitę, matydamos įtariame, vien kitai kaiminkos suskišdamos per tvorą šnibždame pirštais rodome, juokiamės: “žiūrėk, ta ir ta jau nušlypo, nepasisekė nabagei, te nepaleistuvauja, te nemandravoje, vienas kartas nepamelavo”. Taip nelaimingoji tuoj palieka musu akyse paskutinioji paleistuvė, visos niekiname, visos pirštais badome, liežuviais plakame. Niekas nepaguodžia, niekas nepriglaudžia, širdingo žodelio neprataria, rodos, būtų jos tik vienintelės kalčia.²⁶⁰

²⁵⁵ Ten pat.

²⁵⁶ Ten pat.

²⁵⁷ Žemaitė, „Sodžiaus mergaičių skriaudos“, *Vilniaus Žinios*, 1907 X 2, nr.157.

²⁵⁸ Ten pat.

²⁵⁹ Žemaitė, „Iš lietuvių moterų susivažiavimo“, *Vilniaus Žinios*, 1907, nr.174

²⁶⁰ Ten pat.

Ji pastebi, kad tas moterų “pirštų badymas” nevieną merginą priveda prie to, kad ji “ieško pasigelbėti, dažnai palysdama ir pati po žemės”.²⁶¹ Nors Žemaitė aiškiai to nepasako, bet greičiausiai šioje vietoje ji užsiminė apie abortą, kuris dar ilgą laiką– beveik iki pat ketvirto dešimtmečio – neįeis į moterų diskutuojamų problemų sąrašą. Deja, net Žemaitė šios temos neišplėtojo, tik atsargiai užsiminė iš karto peršokdama prie to, kiek neteisybės nuo visuomenės, o kartu ir nuo moterų turi iškesti nekaltas merginos vaikas. Žemaitė savo referatuose vaizdžiai išanalizavusi skaudžias papročių, visuomeninių įsitikinimų pasekmes moters gyvenimui, atkreipė į tai ir katalikių moterų dėmesį. Tiesa, pradžioje katalikės naudojo panašią į Žemaitės retoriką, tik populiarindamos mergaičių mokslo idėją ar merginos apsisprendimu grįstas vedybas; dvigubos moralės klausimo jos ilgai dar nejudino.

Antrą suvažiavimo dieną buvo palikta praktiškiems referatams ir suvažiavimo nutarimams suformuluoti. Jeigu visi dalyviai sutiko, kad moterims reikia imtis priemonių kovai su girtuoklyste, tai dėl kitų dalykų nuomonės išsiskyrė. Daug pasakantis skirtumas tarp katalikių ir liberalių moterų išaiškėjo po Elenos Vaitkevičienės pranešimo apie moterų laikraščio reikalingumą. Šiam sumanymui aktyviai pasipriešino S.Kymantaitė, manydama, jog tai nebūtų naudinga, nes “vyrų ir moterų turi dirbti sykiu, o skirstyties esą nereikalinga; atskiras moterims laikraštis taip pat būtų negeistinas, nes jisai įneštų skirtumą tarp vyrų ir moterų, kas yra negeistina; nes jei moteris norinčios būti lygios, turinčios būti vienybėje.”²⁶² Iš šios S.Kymantaitės minčių parafrazės galima pastebėti, kad ji labiau nei E.Vaitkevičienė stengėsi pabrėžti moterų ir vyrų lygumą ir panašumą. Tuo tarpu Vaitkevičienei atrodė svarbiau, kad specifiniai moterų interesai būtų aptariami spaudoje. Laikraščio leidimo klausimas į nutarimus nepapuolė, nors matyti, kad katalikų galvota, kad reikia moterims specialaus moterų laikraščio ar bent jau priedo, nes paprastuose laikraščiuose “merginoms nerandančios žinių apie savo vargus, apie savo reikalus.”²⁶³ *Vilties* korespondentas aiškiai pabrėžė laikraščio naudą moterų susiorganizavimui: “jei būtų tam tikras laikraštis, tuomet atsirastų ir daugiau norinčių skaityti, greičiaus pamylėtų apšvietimą ir drąsiau galėtų kovoti už savąsias teises”²⁶⁴. Nepaisant šio gana įdomaus pasvarstymo, platesni debatai dėl moterų laikraščio taip ir neišsivystė.

Prasidėjus diskusijai dėl moterų organizacijos įkūrimo ypatingai pradėjo reikštis vyrai: net trys iš keturių kalbėtojų šiuo klausimu buvo vyrai: K.Grinius, P.Januševičius ir P.Leonas. Po pertraukos, per kurią prezidiumas suderino nutarimus, jie turėjo būti priimami. Iš pirmo punkto

²⁶¹ Ten pat.

²⁶² “Lietuvių moterų susivažiavimas Kaune”, *Šaltinis*, 1907, nr. 43.

²⁶³ Skausmas, “Argi nereikalingas moterų laikraštis?,” *Viltis*, 1907, nr.9. Kaip gero laikraščio merginoms pavyzdį autorius duoda *Šaltinį*, nors patstebi, kad moterims jis permažai skiria dėmesio.

²⁶⁴ Ten pat.

formulavimo galima pastebėti, kad nutarimus redagavo vilnietės, ypatingai pabrėždamos moterų teises ir bendradarbiavimą su kitų tautų moterimis.

1. Dėl iškovojo moterų teisių, užmegzti sąjungą, kuri susijungtų su panašiomis kitų tautų sąjungomis.
2. Dėl pagerinimo naminio moterų būvio steigti moterų sąjungas pagal užsiėmimą.
3. Moterų sąjungos turės veikti skyriumi arba drauge su vyrais.
4. Tai sąjungai sutvarkyti išrenkamas komitetas.

Pirmieji trys punktai buvo priimti, bet prezidiumo pasiūlyta organizacinio komiteto sudėtis buvo nepriimtina katalikams. Suvažiavimo prezidiumas siūlė, kad sąjungai sudaryti komitetas turi būti išrenkamas iš dešimties asmenų: šešių iš Vilniaus, keturių iš kitur; komiteto buveine numatytas Vilnius.²⁶⁵ P.Januševičius vietoj to pasiūlė šešias kandidates iš Kauno ir kad Kaunas būtų komiteto buveinė. Pauliukonio nuomone, nesnaudė ir kiti kunigai, “mat Vilnius – pirmeiviškesnis; persikėlus Komiteto buveinei į Vilnių, kunigų protektoratas ant moterų sąjungos žūtų; pati sąjunga ir gi patektų pirmeivių rankosna. Taip galvoja kunigai. Todėl jie kovos už Kauną ir už kandidates iš Kauno, kurios turbūt nesipriešina kunigų protektoratui.”²⁶⁶ Pauliukonis pastebėjo, kad kilus ginčams apie kunigus susispietė moterys iš kaimo, laukdamos iš jų patarimo: “kun. Olšausko už skaruotų galvų visai nesimato – taip jį aptupo moters; beveik tas pats dedasi apie kun. Januševičių. Tvarka irsta – galutinai ją suardo kun. Stakelė.”²⁶⁷ Taip pat ir G.Petkevičaitė pastebėjo, kad būtent kunigai įnešė sumaištį į moterų suvažiavimą, tiesa, tai ji išreiškė daug diplomatiškiau. Ji *Vilniaus Žiniose* rašė:

esu giliai persitikrinusi, kad kunigų betaktiškumas, skandališki pasielgimai moterų susivažiavime bus paskutiniai liudytojai to luomo neišmanymo, kaip elgtis viešuose susirinkimuose, svarstančiuose svarbius visuomeniškus reikalus. Perdaug kunigai jau šiandien yra susiorganizavę, perdaug supranta savo naudą, kad nepasistengtų sušvelninti savo elgimosi būdo, kad nepasistengtų prisitaikyti prie vietos ir valandos reikalavimų.²⁶⁸

Kilus debatams dėl komiteto sudėties, kartu kilo klausimas, ar ir vyrai gali balsuoti už komiteto narius, ar tik moterys. Aiškiai buvo matyti, kad P.Januševičius norėjo, jog vyrai neturėtų sprendžiamąjį balsą moterų suvažiavime (greičiausiai bijodamas socialistų įtakos), bet jis pats būtinai norėjo dalyvauti priimant šį sprendimą, kaip sarkastiškai pastebėjo Pauliukonis: “kun. Januševičia priskaito save prie moterų ir einant balsavimui, dalyvauja jame.”²⁶⁹ Prezidiumui pritarus – stengiantis susilpninti kunigų įtaką – ir vyrai gavo teisę balsuoti rinkimuose į komitetą. Taigi tapo išrinkti Tumas, Janulaitis, Leonas, bet Tumui pasiūlius jie patys atsisakė darbo komitete. Anot Tomo Bakelio, “tai reiškė, kad vyrai išlaikė kontrolę priimant sprendimus ir galėjo išnaudoti

²⁶⁵ Vl. Pauliukonis, „Pirmasis Lietuvių moterų susivažiavimas“, *Vilniaus Žinios*, 1907 spalio 2, nr.157.

²⁶⁶ Ten pat.

²⁶⁷ Ten pat.

²⁶⁸ Petkevičaitė, „Išpūdžiai iš moterų susivažiavimo“, *Vilniaus Žinios*, 1907, nr. 198.

²⁶⁹ Vl. Pauliukonis, „Pirmasis Lietuvių moterų susivažiavimas“, *Vilniaus Žinios*, 1907, spalio 2, nr. 157.

suvažiavimą kaip politinį įrankį pelnyti savo politinėms partijoms taškus.²⁷⁰ Galima sutikti, kad vyrai stengėsi nukreipti moterų suvažiavime savo partine linija, bet tai dar nereiškė, kad suvažiavimas tapo žaisliuku “vyrų politikoje”, ar kad kaip teigė T.Balkelis, suvažiavime dominavo vyrai. Savo teiginį jis grindė tuo, jog vyrai aktyviai dalyvavo debatuose, sudarydami net trečdalį kalbėtojų. Bet didžiąją dalį suvažiavimo būtent moterys buvo pagrindinės kalbėtojos (tai visai naujas reiškinys), o ypatingas vyrų aktyvumas pasirodė ne moterims svarstant savo teises ir teisių trūkumus, bet diskutuojant apie organizacinius reikalus. Tik ribotą vyrų įtaką nurodo ir Žemaitės pastebėjimas, jog “kiti kunigėliai, nors visomis jiegomis varė agitaciją, tarp savo davatkėlių ir gaišino darbo, bet visgi neiškreipė susirinkimo iš vagos.”²⁷¹ Vėliau iškilus nesutarimams tarp liberalių ir katalikių moterų, *Viltis* išvelgė vyrų neigiamą įtaką moterų suvažiavime: “Per suvažiavimą dviejų kraštutinių partijų vyrai norėjo saviškai vieni vienon, antri antron pusėn nukreipti moterų sąjungos tikslą.”²⁷² Ginčas dėl komiteto sudėties buvo išspręstas kompromisiniu variantu, kad naująją draugiją organizuos tiek “inteligentės iš Vilniaus”, tiek “Kauno katalikės”, bet kaip pasirodė, šiuo kompromisu nei viena iš pusių nebuvo itin patenkinta.

Po komiteto rinkimų toliau buvo skaitomi kai kurie pranešimai. Greičiausiai jie nebuvo įdomūs, nes daugelis laikraščių šių pranešimų nė nepaminėjo – gal būt dėl to, kad jie nebuvo aiškiai ir raiškiai perskaityti. Kaip pastebėjo A.Dambrauskas išskyrus S.Kymantaitę, G.Petkevičaitę, O.Pleirytę-Puidienę, J.Žymantienę ir iš dalies C.Leonienę, “kiti referatai buvo perskaityti taip negarsiai ir neaiškiai, kad klausytojos salėje vos tik vieną antrą atskirą jų žodį teisgirsdavo; tatai ir neįstabu, kad joms pasirodė būk tuose referatuose nebuvo ko klausyties.”²⁷³ Vienintelė *Žarija* neaiškiai pakomentavo šių pranešimų turinį. *Žarijos* korespondentą labiausiai supykde greičiausiai Al. Petkevičaitės pranešimas apie mokyklas. Anot jo, “Dargi viena jų [zitiečių – I.K.] ėmė reikalauti, kad būtų įkurta tarnaičių mokykla, kur mokytų, kaip galima geriau ponams įtikti. Ji skaitė savo vardu svetimą, ponų berno sumanymą. Nesuprato ji, kad visa tat jos, ir jos draugių apsunkinimui padaryta.”²⁷⁴ Taigi jis atvirai teigė, kad pranešimas buvo ne jos, moters, tarnaitės parašytas, bet vyro, tuo tarsį teigdamas, kad moterys darbininkės pačios nesupranta, kas joms yra geriau, ir turėtų būti apšviestos socialistų. Lebkauskienės, Rabašauskienės pranešimai – pirmasis apie audimą, antrasis apie vaisių pramonę - greičiausiai irgi nebuvo įtikinami, nes jokio sumanymo apie namų pramonę taip ir nebuvo suformuluota. Apie ką buvo šnekėta, nužymi *Žarija*, sarkastiškai perteikdama katalikių pasiūlymus. Bloga tėvynės padėtis neva kylanti dėl

to, kad poniškumas visur įlindęs į sodiečių tarpą, kad vienas kelias beliekas tėvynės pakėlimui – nebeimti fabriko išdarbių, o moterims vėl pradėti austi ir verpti kiauras naktis. Paskui, reikia

²⁷⁰ T. Balkelis, “The Lithuanian National Intelligentsia and the Women's Issue, 1883-1914”...p. 280.

²⁷¹ Žemaitė, „Dar trigrašis apie lietuvių moterų susivažiavimą Kaune“, *Lietuvos ūkininkas*, 1907, nr. 49

²⁷² „Dvi iš vienos“, *Viltis*, 1908 balandžio 9, nr.48.

²⁷³ Druskus, „Pirmasis lietuvių moterų susivažiavimas Kaune“, *Draugija*, 1907, nr.11, p. 298.

²⁷⁴ „Moterų seimas Kaune“, *Žarija*, 1907, nr. 14.

palaikyti savo pramoniją, prekyba, nors tai ir brangiau apseitų. Buvo išgirti naminiai išdarbiai, kurie esą geresni ir pigesni už fabrikinius. Taigi lai moters tuo užsiima. Žinomas daiktas, tie ką gyre naminius išdarbius, patįs atėjo apsitaisę fabrikiniais drabužiais. Juos siulijo prasčiokams.²⁷⁵

Taigi *Žarijai* užkliuvo, kad pasiturinčios “katalikės” ragino paprastas moteris daugiau dirbti. Taip vienpusiškai žvelgiant *Žarija* nepastebėjo, jog tas papildomas darbas, duotų joms kelis skatikus, kuriuos jos vėliau galėtų išleisti savo nuožiūra užsisakant laikraštį ar įsigyjant naujų buities rakandų, galėtų atnešti moterims didesnę ekonominę savarankiškumą. *Žarija* tai suprato itin vienpusiškai: “Norėjo pakinkyti jas ponų naudai, kad pristatytų pigių ir gerų audeklų. Pasikinkius gi nebebus laiko nė pasilsėti, nė apsišviesti. Taigi tėvynės labai siūlė didesnę vargą ir tamsybę.”²⁷⁶

Pasibaigus kalboms suvažiavimas priėmė dar du trumpalaikius nutarimus.

5. Apie mokyklas: Pirmasis Lietuvos moterų susivažiavimas nutarė rūpintis: 1) kad mokytojais būtų lietuviai, 2) kad būtų daugiau mokyklų, ypač sodžiaus mokyklėlių ir 3) kad daugiau būtų steigama mokytojų seminarijų. – Apie tai rūpintis sąjungos komitetas.

6. Apie girtuoklybę. – pasiūsti atstovams dūmoje prašymą, kad jie reikalautų, idant degtinės pardavinėjimas būtų panaikintas ir degtinė būtų pardavinėjama tiktai aptiekose, kaip vaistas.²⁷⁷

Šie papildomi nutarimai ypatingai pabrėžė kultūrinę ir socialinę moterų veiklos sferą. Suvažiavimo koncentravimasis prie moters vaidmens tautiniame judėjime užuot pabrėžus moteris išlaisvinančią politiką, T.Balkelio nuomone, liudijo moterų priklausomybę nuo vyrų.²⁷⁸ Taigi jis anachronistiškai vertino pirmąjį suvažiavimą iš XX amžiaus pabaigos feministinių pozicijų, nekreipdamas dėmesio į daugelyje šalių paplitusią feminizmo ir nacionalizmo simbiozę. Galima pastebėti, jog moterys nors ir diskriminuojamos, save suvokė kaip svarbias tautinio atgimimo dalyves. Tai kad vyrai bandė manipuliuoti moterų judėjimu ir jį įtakoti, kad bandė moterims nubrėžti ribas, dar neliudija, kad moterys atliko tik pasyvų vaidmenį formuojant tautą, nors dalis vyrų jas būtent taip norėjo matyti.

Pirmasis moterų suvažiavimas, jo masiškumas įgalino moteris ir leido pajusti, anot Petkevičaitės, jog “kovoje už moterims priklausančias teises nepasiliksime vien keletu ypatų, bet žengsime drąsiai didelėje kuopoje.”²⁷⁹ Šis suvažiavimas įvyko bendromis kunigų, liberalių moterų bei katalikių pastangomis. Vis tik bendradarbiavimas tarp šių grupių buvo daugiau priverstinis nei savanoriškas, nes nei liberalios moterys vienos būtų suorganizavusios tokio masto renginį, nei vienos katalikės moterys, kurių buvo tik kelios²⁸⁰ būtų taip gerai pravedusios suvažiavimą. Šios sąjungos silpnumą rodė jau suvažiavime pasireiškęs nepasitikėjimas iš katalikų pusės “laisvamanėmis” bei liberaliau mąstančių moterų visiškas katalikių nuvertinimas, stengiantis organizavimą išlaikyti savo rankose. Suvažiavimo metu pasireiškusios varžybos dėl galios būsimoje *Moterų sąjungoje* buvo pratęstos tai organizacijai kuriantis.

²⁷⁵ Ten pat.

²⁷⁶ Ten pat.

²⁷⁷ Tumas, „Pirmasis lietuvių moterų suvažiavimas“, *Viltis*, 1907, nr.1, 2.

²⁷⁸ T. Balkelis, “The Lithuanian National Intelligentsia and the Women's Issue, 1883-1914”, p. 280.

²⁷⁹ Petkevičaitė, „Išpūdziai iš moterų susivažiavimo“, *Vilniaus Žinios*, 1907, nr.200.

²⁸⁰ Anot Dogelio, to meto Kaune “Lietuvių katalikių inteligenčių anais laikais buvo tiek, kad abiejų rankų pirštų būtų užtekę joms suskaičiuoti.” P. Dogelis, „Katalikių moterų organizuoto darbo pradžia“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p.23.

II.2. Ginčai spaudoje ir LKMD įkūrimas

Pirmasis moterų suvažiavimas buvo plačiai komentuojamas spaudoje, pradedant *Žarija* iš vienos pusės, baigiant *Draugija* iš kitos pusės. *Šaltinis* pasitenkino kelių puslapių Zanavyko aprašymu, kur stengiasi nesureikšmint konflikto tarp dvasininkijos ir socialdemokratų.²⁸¹ Tuo tarpu *Vilniaus Žiniose* išsamus Vl. Pauliukonio straipsnis sarkastiškai aprašė dvasininkų veiklą suvažiavime.²⁸² *Žarija*, kaip ir reikia tikėtis iš socialistuojančio laikraščio, gana aiškiai priekaištavo ne tik dvasininkams, bet taip pat ir inteligentėms moterims, kad jos nieko nepatarė darbininkėms. *Žarijai* bandė atsakyti Žemaitė *Lietuvos ūkininke*, bet savo straipsneliu “Dar trigrašis apie lietuvių moterų susivažiavimą Kaune” ji ne tik kad nenuramino diskusijos, kurią dvasininkija su socialdemokratais nusprendė pratęsti periodikoje, bet ją dar įkaitino. Nebepadėjo nė G.Petkevičaitės apgalvotas ir geranoriškas tiek socialdemokratams, tiek dvasininkams, tiek savarankiškam moterų judėjimui straipsnis *Vilniaus Žiniose*.

Korespondentai, aprašinėdami įvykius, nevengė naudoti gana aštrios ir sarkastiškos kalbos bei kritikos, taip priešindami katalikių ir liberalių puses ir gilindami nesusipratimus.²⁸³ Suvažiavimo metu išaugusi įtampa tarp kauniškės ir vilniškės komiteto dalių, tarp Kauno dvasininkų ir inteligentių, buvo sustiprinta lietuviškoje periodikoje, kiekvienam iš savos stovyklos pateikiant suvažiavimo eigą. Moterų klaida buvo ta, kad jos pirmos nepateikė savojo suvažiavimo vertinimo ir leido vyrams jį aptarinėti – pirmieji ir išsamiausi aprašymai buvo pateikti būtent vyrų. Gal ir negalima pasakyti, kad Tumo straipsnis *Viltyje*²⁸⁴ būtų vedęs prie nesusipratimų, bet vis tik galima pastebėti, panašiai kaip tai padarė S.Kymantaitė, kad jie “mūsų [moterų – I.K.] tikslų nesuprato.” Iš tikrųjų Tumas matė suvažiavimą, visų pirma, kaip įrankį tautiniam identitetui paskleisti tarp moterų. Tik iš tautinės pusės suvažiavimą norėjo matyti ir Jakštas Dambrauskas.²⁸⁵ Jo straipsnis *Draugijoje* žymėjo išaugusią įtampą, požiūrį, kad nebeįmanoma katalikėms dirbti kartu su liberaliom moterimis. Jo kalba apie moterų judėjimo skilimą kaip apie realų dalyką, neilgai truko išsipildyti. Tokiu būdu klaidos bei tendencingumas aprašant suvažiavimą spaudoje įnešė daug nesusipratimo į vos suklijuotą organizacinį komitetą, ir atskleidė Kauno “katalikių” moterų kompleksuotumą ir trumparegiškumą, iš kitos pusės, ne mažesnę Vilniaus “inteligentių” aroganciją, nesugebant rasti bendros kalbos. Spaudoje vyko kartėlio pilna korespondencija tarp Vilniaus ir Kauno komiteto dalių.

Ypatingai netikslus ir tendencingas buvo Vl.Pauliukonio straipsnis *Vilniaus žiniose*. Visų pirma jis teigė, kad “sumanymą susivažiuoti, kad apsvarstyti klausimus, sujungtus su moterų

²⁸¹ Zanavykas, „Lietuvių moterų susivažiavimas Kaune“, *Šaltinis*, 1907, nr. 43.

²⁸² Vl. Pauliukonis, „Pirmasis Lietuvių moterų susivažiavimas“, *Vilniaus Žinios*, 1907 spalio 2, nr.157.

²⁸³ Tiesa, kaip pastebėjo Vincas Trumpa „Visi tada mėgo griežtesnę frazę, nikas nieko nevyniojo į medvilnę“. Į platesnius horizontus, *Lietuva XIX amžiuje*, p.119.

²⁸⁴ J. Tumas, „Pirmasai lietuvių moterų suvažiavimas“, *Viltis*, 1907, nr.1,2.

²⁸⁵ Druskus, „Pirmasis lietuvių moterų susivažiavimas Kaune“, *Draugija*, 1907, nr.11.

naminiu ir kultūriškuoju padėjimu, padavė žinoma mūsų rašėja pana Gabrielė Petkevičaitė.²⁸⁶ Vargu ar galima tai įvertinti kaip netyčinę klaidą. Ši klaida buvo skaudi, nes katalikės moterys, kurios suorganizavo šį renginį, jautėsi užmirštos ir paniekintos, kai jų nuopelnai buvo priskirti kitoms. Taip pat kaip tyčinę klaidą reiktų vertinti pirmojoje straipsnio dalyje naująją moterų organizaciją įvardinant ne kaip “Lietuvių moterų sąjungą”, bet kaip “Moterų teisių lygybės sąjungą”. Taip formuluojant organizacijos pavadinimą, pati organizacija buvo aiškiai kreipiama radikalumo link. Tai taip pat galėjo supykinti dvasininkus ir katalikes, nes joms atrodė, kad per anksti buvo kelti moterų teisinės lygybės klausimą.

Apie kunigų įtaką suvažiavimui pastebimi vien tik neigiami aspektai. “Įdomu, kad visą susivažiavimą norėjo paimti į savo globą kunigai, kurių tuli nemažai prisidėjo prie ardymo tvarkos.” VI.Pauliukonio tonas buvo aiškiai įžeidžiantis “koks ten kunigas atvyko susivažiavimui su saujale dievobaimingų davatkėlių.”²⁸⁷ Apie nesutarimą tarp kunigų ir liberalesnių moterų rašyta: “Visa atydzia atkreipta estrados linkon, kur sėdi pirmeiviškas gaivalas. Tam gaivalui bus iškirsta kova: susivažiavimo iniciatoriai (sumanytojai) – Kauno kunigai kovos už savo protektoriatą ant moterų sąjungos.”²⁸⁸ Tokias korespondencijas perskaičius nenorom peršasi Bakelio²⁸⁹ mintis, kad tikrieji veikėjai buvo kunigai ir socialdemokratai, o moterys tik kovos laukas. Tiesa, reikia nepamiršti, kad tai buvo vyro – VI.Pauliukonio, vaizdinys, tuo tarpu moterys aprašydamos suvažiavimą sugebėjo atkreipti dėmesį į kitus aspektus.

Ne geriau apie kunigus atsiliepė ir *Lietuvos Ūkininkas*. Kalbant apie komiteto rinkimus pastebėta, kad prezidiumas nurodė dešimt asmenų, “daugiausiai atsižymėjusių darbais ir veikimu mūsų tautos dirvoje.”²⁹⁰ Taigi, viskam vadovavęs prezidiumas pats norėjo paskirti komitetą naujai sąjungai kurti. Apie kunigų pasipriešinimą tam atsiliepta:

visur ir visame [jie] nori vieni vadovauti ir dirbti taip, kaip jiems geriau patinka. Jie, žinoma, nenori, kad mūsų moters per daug įgytų šviesos ir mokslo, nes tada jau taip akiai nebeklausys savo dvasišku vadovų. Taigi ir pradėjo jie visokiais būdais, turi pasakyti visai nedorais, gaisinti nurodytų ypatų išrinkimą ir kiek galėdami jas šmeižti.²⁹¹

Kaip išsireiškė Mikas iš *Lietuvos ūkininko* suveikė savimeilės ir noro vadovauti refleksas.²⁹² Galima pastebėti, kad tai veikė ne vien katalikes, bet ir liberalias moteris, tik jos jautėsi nusipelnusios to darbo.

Žemaitė taip pat neatrado gerų žodžių kunigų veiklai per susivažiavimą apibūdinti: kunigai “turbūt turėjo kokį nors tikslą, norėjo ką nors pasiekti, pakreipti susirinkimo darbą į tinkamąją saupusę, bet savo užmanymų jie neiškėlė aikštėn, slėpė juos, ir tik patyliai tai maišė, kaip košinuotų

²⁸⁶ VI. Pauliukonis, „Pirmasis Lietuvių moterų susivažiavimas“, *Vilniaus Žinios*, 1907 IX 28, nr.154.

²⁸⁷ Ten pat.

²⁸⁸ VI. Pauliukonis, „Pirmasis Lietuvių moterų susivažiavimas“, *Vilniaus Žinios*, 1907 X 2, nr.157.

²⁸⁹ T.Balkelis, “The Lithuanian national intelligentsia...“, p. 279-280.

²⁹⁰ Mikas, „Lietuvių moterų susivažiavimas Kaune“, *Lietuvos ūkininkas*, 1907, nr. 42.

²⁹¹ Ten pat.

²⁹² Ten pat.

menturiu, po susirinkimą, tai vėl sėdėjo, kaip nieką neišmaną.”²⁹³ Ypatingai ironiškai aprašoma kunigo (greičiausiai P.Januševičiaus arba K.Olšausko) veikla:

Pagalios, išrinkus jau komitetą, vienas kunigėlis dar kartą iššoko su savo trigrašiu, kaip “Pilips iš kanapių”, ir rodydamas pirštu į prezidijumą, šaukė: “Ar jūs pažįstate tas ypatas, kurias renkate į komitetą? ... Kam jum vilnietės, ar kokios ten pašalaitės? ... Rinkite kaunietes, žinomas, pažįstamas...” ... Susirinkimas, lyg stebėdamosi tokia jo kalba, tylėjo, nes prezidijume sėdėjo atsižymėjusios ir visai tautai žinomos ypatos. Apie organizacinio komiteto tūlas ypatas, niekas net ir negirdėjęs buvo. Kunigėlis gal manė, kad sodietės, mažai teskaitydamas, nemoka atskirti jau seniai užsitarnavusiųjų tautai veikėjų nuo naujų ypatų, niekur dar neapsireiškusiųjų savo darbais.²⁹⁴

Taigi, pati Žemaitė priskyrė save prie “tautai žinomų ypatų”, kai tuo tarpu katalikes nuvertino. Toks jos skirstymas komiteto į pirmarūšes ir antrarūšes moteris ar pareiškimas, jog “prezidijumas buvo priverstas visas organizacinio komiteto ypatas priskaityti prie įvykdinančiojo komiteto”²⁹⁵ galėjo tik neigiamai įtakoti būsimojo komiteto darbą. Būtent į Žemaitės, o ne į kurio nors vyro straipsnį reagavo išsižadusi Vaitkevičienė.²⁹⁶ Ši reakcija bylojo, kad vyrų socialistų katalikių nuvertinimas nebuvo priimamas rimtai, bet tai, kad pačios moterys nepastebėjo katalikių darbo, kauniškes įžeidė.

Tuo tarpu Petkevičaitė, nors ir diplomatiškiau, bet taip pat kandžiai nurodė kunigų aktyvų domėjimąsi suvažiavimu “Kokis jų karščiaivimas, agitavimas pasiekimui savo tikslo!...” Ji pastebėjo kunigų autoritariškumą: “Juk dviejų metų trumpas laikas negalėjo išdildyti to luomo visą įpratimą viešpatauti, svetimų pažiūrų nepaguodoti. Neturime pamiršti kokių valdonų rolę lošia iki šiai dienai kunigai savo parapijose.”²⁹⁷ Iš kitos pusės, ji išreiškė savo “gilų įsitikinimą”, kad kunigai ateityje elgsis geriau. G.Petkevičaitė be to sukritikavo ne tik kunigų, bet taip pat ir socialdemokratų elgesį. Tiesa, pastarieji kritikuoti už neveiklumą, neatsiliepimą į to meto problemas bei beatodairišką moterų suvažiavimo kritiką *Žarijoje*. *Žarijos* korespondentas gana tiksliai pastebėjo, kad suvažiavime kalbant apie visas moteris apskritai, buvo kalbama apie turtingųjų (gal, geriau sakyti, šį tą turinčiųjų, tokių kaip ūkininkų ar inteligentių) moterų reikalus²⁹⁸. Iš tiesų būtent joms buvo svarbu sureguliuoti turtinius santykius šeimoje ar siųsti dukteris į mokyklas, ar pagaliau gauti teisę dalyvauti politiniame šalies gyvenime, nes neturtingos, tik iš savo darbo gyvenančios darbininkės į šią sferą įeiti tikėtis negalėjo. Reaguodama į tokius priekaištus G.Petkevičaitė pastebėjo, jog jie nevisiškai adekvatūs. Pati G.Petkevičaitė pritartų O.Puidienės patarimui stengtis kuo daugiau šviestis, pabrėžiant doros aspektą: “mokslo iš šviesa įgyta *dora* gali tik visas žmonijos opas gydyti. Be doros niekuomet!”²⁹⁹ Todėl, anot jos, vienas svarbiausių moterų uždavinių turėjo būti prostitucijos panaikinimas, nes kol “dalis mūsų lyties leis

²⁹³ Žemaitė, „Dar trigrašis apie lietuvių moterų susivažiavimą Kaune“, *Lietuvos ūkininkas*, 1907, nr. 49

²⁹⁴ Ten pat.

²⁹⁵ Ten pat.

²⁹⁶ Elena Voitkevičienė, *Vilniaus Žinios*, 1907 XII15, nr. 219.

²⁹⁷ Petkevičaitė, „Išpūdžiai iš moterų susivažiavimo“, *Vilniaus Žinios*, 1907, nr.198.

²⁹⁸ „Moterų seimas Kaune“, *Žarija*, 1907, nr. 14.

²⁹⁹ Petkevičaitė, „Išpūdžiai iš moterų susivažiavimo“, *Vilniaus Žinios*, 1907 lapkričio 21, nr. 199.

savo žeminti, kol pasaulyje bus nors vieni paleistuvystės namai apkenčiami, tol negali būti nė kalbos apie tikrą vyro ir moters lygybę.”³⁰⁰

Nepaisant nesusipratimų G.Petkevičaitė 1907 m. rudenį intensyviai galvojo apie vieningą *Moterų sąjungą*. Tuo tarpu, kaip matyti, vyrai ta vienybe jau netikėjo. Visų pirma, *Žarija* baigiant aprašymą pabrėžė moterų susiskaldymą. “Seimas pastatė priešais dvejų srovių moteris. Bandė tuo tarpu veikti sykiu. Nesuprato savęs. Vėliau gyvesniems reikalams esant, eis kiekviena srovių sau, įvairiais keliais, ir gali būti vargdienės nebesikreips prie “poniulių”, prašydamos užtarimo, o pačios pasirūpins atsistoti ant savo kojų.”³⁰¹ Galima pastebėti, kad tai tikrai nebuvo taiklus pastebėjimas: darbininkų buvo maža ir, atrodo, kad ir jos suprato inteligenčių siekius. Gal dėl to į ne itin vykusią *Žarijos* pranašystę visuomenė dėmesio neatkreipė.

Didžiausios kritikos susilaukė Adomo Dambrausko straipsnis *Draugijoje*. Reikia pripažinti, kad straipsnis ne tik atvirai pranašavo moterų judėjimo skilimą tarp liberalių ir katalikių, bet pasižymėjo ir gana patriarchališka pasaulėžiūra moterų atžvilgiu, moterų atliktų darbų nuvertinimu. Skaitant šį straipsnį prisimena Balkelio mintis, jog moterys lietuviams vyrams patriotams tebuvo mažosios sesutės – nepastebimos, nevertinamos. Bet ar jos išties tebuvo mažosios sesutės, ar tik tokie vyrai kaip Jakštas- Dambrauskas mielai jas taip įsivaizdavo, būtų kitas klausimas. Jakštas vienareikšmiškai pripažino vyrų pirmenybę tautiniame darbe, o susirinkimą vertino tik iš tautinio darbo pozicijų, tarsi nieko nebuvo girdėjęs apie moterų judėjimą. Jam šis susirinkimas buvo reikalingas tik tam, kad efektyviau įtraukus moteris į kultūrinį tautinį darbą. Ypatingai jis kritikavo pagrindinį nutarimą, reikia pripažinti, pakankamai feministinį – sąjungos dėl moterų teisių iškovojimo steigimą. Anot jo, šie žodžiai, buvo tiesiog nusižiūrėti bei “įtraukti nutariman be jokio gilesnio apsvaistymo. Nes jei moteris kaimietės būtų supratę tikrą jų prasmę, būtų be abejojimo pareikalavę jų pakeitimo kitais.”³⁰² Taigi jis moterims, o ypač kaimietėms, nepriskiria net galvojančio subjekto savybių. Kad kaimietės moterys, pagal jį, nesugeba mąstyti, liudija ir jo patronuojantis kaimiečių apgailėjimas: “vargšės nežinojo, už ką bebalsuoti ir ką į sąjungos komitetą berinkti.” Taigi užuot dalyvavusios komiteto rinkimuose (turbūt daugeliui pirmą kartą), anot jo, jos geriau būtų pasakiusios “mes kaimietės visai nežinome, katros iš peršamųjų į sąjungos komitetą kandidačių tinka, katros ne” ir būtų palikusios prezidiumui ir organizaciniam suvažiavimo komitetui tai spręsti tarp savęs.³⁰³ Taigi jis akivaizdžiai nepasitikėjo paprastų moterų sprendimo galia. Ir kiti jo pastebėjimai rodė jo požiūrį, jog moterys ir vyrai yra skirtingų prigimčių, o moterys

³⁰⁰ Petkevičaitė, „Įspūdžiai iš moterų susivažiavimo“, *Vilniaus Žinios*, 1907, nr.200.

³⁰¹ „Moterų seimas Kaune“, *Žarija*, 1907, nr. 14.

³⁰² Druskus, „Pirmasis lietuvių moterų susivažiavimas Kaune“, *Draugija*, 1907, nr.11, p. 294.

³⁰³ Ten pat.

prastesnių sugebėjimų.³⁰⁴ Net nesugebėjęs prisiminti konkretaus suvažiavimo nutarimo dėl degtinės pašalinimo, jis nutarimą sukritikavo, nes “Jau jei vyrai, daužydami monopolius nepašalino degtinės iš Lietuvos, tai moteris vienu savo “rūpesčiu” nepasieks to nei to tiek.”³⁰⁵ Jam užkliuvo kova už teises, mat, anot jo, “kova, kovojimas, tai vyrų, ne moterų pašaukimas”. Jis vietoj kovos “rimtoms moterims” siūlė pozityvų “tvėrimo darbą”. Anot jo, ir pats *Lietuvių moterų sąjungos* tikslas turėjo būti “tautiškai kultūriškas darbas, o ne kaž-koki kova už moterų teises.”³⁰⁶

Užtat Jakštas pats būdamas aktyvus socialinės katalikybės šalininkas, pasiryžęs kovoti prieš medžiaginį skurdą, pritarė nutarimui kurti moterų sąjungas pagal užsiėmimą. Anot jo, būtent moterų profesinės sąjungos – tarnaičių, siuvėjų, skalbėjų – yra naudingos ir lengviau įvykdomos. Dėl savo siauro ir aiškaus tikslo, anot jo, jos sugebėtų pritraukti daugiau narių, nes duotų apčiuopiamą naudą. “Tos tai sąjungos tiesą sakant, ir tepadės tvirtą pamatą anai visuotinai lietuvių moterų sąjungai. Tvėrimas –gi visuotinos sąjungos, nesant tų siauresnių sąjungų, labai panėši į namų statymą, pradedant nuo stogo, pamatų nepadėjus.”³⁰⁷

Ypatingai Jakštas kritikavo “margo komiteto” išrinkimą. Jis abejojo, ar komitetas galės sėkmingai veikti ir “ar nesusiskaldys į dvi kuopeli, iš kurių viena panorės eiti į kairiąją, antra – į dešinią pusę.” Įtarimų kelia jo išankstinis žinojimas, jog “abejotina, ar tie kauniškių moterų nutarimai galės būt sutaikinti su nutarimais Vilniškių.”³⁰⁸ Apskritai, anot jo, buvo klaida suvažiavimą šaukti kaip bespalvį. Pasak jo, “susiorganizavimas negali būti kitoks, kaip tik aiškiai konfesijoniškas, ant tvirto katalikystės pamato”, nes “tiktai toki organizacija turės pas mus ateitį, kaipo turinti plačių minių užsitikėjimą, duok-gi dieve idant ta svarbi moterų organizacija kuo graičiausia įvyktų!”³⁰⁹ Taigi, Jakštas aiškiai tikėjosi, kad įvyks moterų sąjungoje skilimas pagal pasaulėžiūrą. Tiesa, jis norėjo pagal ideologiją skirstyti visą visuomenę: “Laisvamaniai tegu veikia sau, katalikai sau.”³¹⁰

G.Petkevičaitė lapkričio mėnesį išspausdino *Lietuvių moterų sąjungos* įstatų projektą *Vilniaus žiniose*. Įdomu, kad į projektą reagavo tik Elena Vaitkevičienė. Tiesa, jos pasiūlymas nebuvo aiškus. Atrodo, ji palaikė Jakšto idėją, kad reikia moterims visų pirma dirbti kultūriniam, šviečiamajame darbe, ir tik kai bus sąlygos domėtis moterų teisėmis. Ji kritikavo pernelyg platų moterų sąjungos uždavinį, nes tai „būtų tiktai svajonė”, anot jos, sąjunga visų pirma turėjo kelti artimiausius uždavinius, tokius kaip “mūsų tamsesniųjų ir bėdininesniųjų seserū doriško,

³⁰⁴ Moterys, anot Jakšto, nesugeba suprasti idėjų ir joms rūpi tik šios dienos būvio pagerinimas: “Moterų būdas gyvennis neg vyrų: joms rūpi daugiau dabartis, negu ateitis; jos trokšta, kad jų geismai išsipildytų tuojau.” Ten pat. p. 298

³⁰⁵ Ten pat, p. 296

³⁰⁶ Ten pat, p. 293.

³⁰⁷ Ten pat, p. 295.

³⁰⁸ Ten pat, p. 295.

³⁰⁹ Ten pat, p. 299.

³¹⁰ Ten pat.

medegiško ir kultūriško būvio“ pakėlimas. Tuo tarpu “pilietiškai teisiško moterų padėjimo pagerinimo”³¹¹ tiesiog neužmiršti, bet jį kelti tik progai pasitaikys. Taip pat ji siūlė naudotis jau valdžios patvirtintais įstatais; nors laikraštyje ir nenurodė kokiais, bet turėjo galvoje Varšuvos lenkių pavyzdį.³¹²

Petkevičaitė lapkričio 21 d. sušaukė komiteto narių susirinkimą Vilniuje. Iš kauniškių į tą susirinkimą atvažiavo tik C.Leonienė ir Norkytė. Tiesa, E.Vaitkevičienė ir T.Kobelinskytė teisinosi, jog jos negalėjusios atvažiuoti, tuo tarpu J.Robašauskienė ir V.Lebkauskienė pripažino, jog net neketinusios važiuoti į Vilnių.³¹³ Jos tą susirinkimą boikotavo, įrodinėdamos, kad jeigu suvažiavimas įvyko Kaune, tai ir komitetas turi dirbti Kaune. Tiesa, klaidų buvo padaryta ir iš G.Petkevičaitės pusės, pavyzdžiui, skelbiant komiteto susirinkimą Vilniuje, be kita ko, pastebėta, kad susirinkimas bus teisėtas, nesvarbu kiek narių tenai dalyvaus – tokiu būdu tarsi pabrėžiant, kad katalikių palaikymo vilniškėms ir nereikia.

Vilnietės į kauniškių neatvažiavimą reagavo pakankamai aštriai. Greičiausiai Petkevičaitė rašė: “Dar vos tik pirmus žingsnius pradėjo daryti lietuvių moters, kad įvykdinti “lietuvių moterų sąjungą”, o jau iširuolės kirminai pradėjo ją graužti.”³¹⁴ Čia pat buvo prisimintas ir Jakšto straipsnis *Draugijoje*, kuriame įžiūrėta ir *Moterų sąjungos* ardymo priežastis. Ypatingi piktai į “katalikes” reagavo Griuniuvienė savo laiške “Išvirkščiasis moterų komitetas” *Vilniaus Žiniose*. Ji nužymėjo paraleles: “Matyt, kad svietas teip sutvertas, jog kuone kiekvienas daiktas turi dvi pusi – gerąją ir išvirkščiąją. Pirmutinio Lietuvių moterų susivažiavimo komitetas, su dideliu vargu išrinktas parodė, kad turi ir jisai savo išvirkščiąją pusę.” Aišku, kad ta išvirkščiąją pusę buvo pavadintos septynios moterys iš Kauno, kurios nepaisė pirmininkės balso ir “pakėlė revoliuciją.” Ir nors ji ragino kaunietes susiprasti, bet jos tono negalima būtų pavadinti diplomatišku: “neieškant giliaus, kas išvertė į išvirkščiąją pusą tas komitetines moterėles, visgi malonu būtų, kad josios persitikrintų, kad tokiu būdu elgtis negalima.”³¹⁵ Geranoriškumo Griuniuvienė neparodė ir vadinant kaunietes “moterėlėmis.”

Tokie laišakai, užgaunantys Kauno moterų savimeilę, netrukus sulaukė atsakymo. “Kai kurios kauniškės moterų komiteto dalininkės”, bet greičiausiai V.Lebkauskienė atrašė *Vilniaus žiniose*: “vos tik žengėme pirmąjį žingsnį tuoj atsirado: koliojimai, pravardžiavimai, “išvirkščias komitetas”, revoliucionieriai, bobelės ir t.t. Ir tai dėlto tik, jog mes kaip kurios kauniškės komiteto dalininkės nesuskubome per tris dienas sužinoti, prisiruošti ir galop nuvažiuoti Vilniun.”³¹⁶ Jos aiškinosi, jog suprato, kad suvažiavimas nutarė, kad moterų komitetas veiks Kaune, todėl

³¹¹ Elena Voitkevičienė, „Prie lietuvių moterų susivienijimo“, *Vilniaus Žinios*, 1907 lapkričio 18, nr. 197.

³¹² *Vilniaus Žinios*, 1908, nr. 27.

³¹³ Sofija Kymantaitė, „Lietuvių moterų sąjungos pranešimas“, *Viltis*, 1908, nr.2.

³¹⁴ be autoriaus, *Vilniaus žinios*, 1907 lapkričio 25, nr. 203.

³¹⁵ Griuniuvienė, „Išvirkščiasis moterų komitetas“, *Vilniaus Žinios*, 1907 XI 30, nr.207.

³¹⁶ „Dar prie lietuvių moterų komiteto susivažiavimo“, *Vilniaus Žinios*, 1907 XII14, nr. 218.

prieštaravo “prieš tai, jog pirmojo lietuvių moterų susivažiavimo nutarimai, kas link moterų komiteto veikimo vietos nebuvo užlaikyti.” Taip pat jos protestavo ir prieš Griniuvienės laišką, kuriame, anot jų, dominavo “siauras ir šlyktus partiviškumas”.³¹⁷

Sąskaitų suvedinėjimai spaudoje šiuo laišku nesibaigė. *Vilniaus žiniose* pasirodė C.Leonienės skundas, kad jai nesisekė perimti izdo iš M.Rabašauskienės, nors pagal lapkričio 21 d. nutarimą pinigai likę iš suvažiavimo turėjo būti perduoti Leonienei, kaip naujai sąjungos išdininkei.³¹⁸ *Vilniaus žinios* taip pat išspausdino ir neaiškios autorystės piktoką “Jaunos lietuvaitės” laiškeli, visiškai nesirūpinant kokias problemas šis laiškelis galėjo sukelti *Moterų sąjungoje*.

Tikriausia jų [kauno “katalikių” – I.K.] nevažiavimo priežastis, tai bijojimas socialistų. Bijo socializmo kaip choleros, kad jų nepagriebtų. Keli vyrai padarė joms dezinfekciją, prileisdami į jas navatno skystimo, nuo kurio nebustoja šaukusios: socialistai! Socializmas! Lyg drigių apsisvalgiusios.

Neturi nė gabumo, nė mokslo, o svajoja apie vadovavimą, nori būti jenerolais, by tik lermą kelti.³¹⁹

Vėliau dėl šito laiškelių teko S.Kymantaitėi aiškintis Kaune. Ji tik galėjo pastebėti, juk toks *Vilniaus žinių* žingsnis buvo netaktiškas, ir jį pasmerkė.³²⁰ Į diskusiją greitai įsikišo ir Petras Leonas, stengdamasis išlaikyti gerą toną, nors akivaizdžiai palaikydamas vilnietes. Jis pastebėjo, kad kai kurių kauniškių moterų komiteto narių pirmieji žingsniai “mūsų tautai garbės nedaro.”³²¹ Jis stengėsi paaiškinti, kad tikrai Petkevičaitė turėjo teisę šaukti komiteto susirinkimą, nes komiteto pirmininkas iš karto po suvažiavimo nebuvo išrinktas.³²² Kitame numeryje jis ypač plačiai komentavo ir analizavo Jakšto straipsnį, nurodydamas, jog Jakšto nuomonė išsiskyrė su kitų katalikiškų laikraščių nuomone. Taip jis pastebėjo, jog pirmojo nutarimo formulavimas, kaip kova už moterų teises yra visai priimtinas katalikams, nes kovos terminą naudoja tiek *Vienybė*, tiek *Šaltinis*. Pastarasis net aptardamas suvažiavimą pats pastebėjo “jog moteris turi kovoti už savo teises, turi ieškoti lygybės su vyrais, nes be kovos teisių neduodama”.³²³

Gruodžio 17 d. Sofija Kymantaitė buvo *Lietuvių moterų sąjungos* valdybos nusiųsta į Kauną pasikalbėti su kauniškėmis narėmis, stengiantis ne per laikraščius, bet pokalbio metu išsiaiškinti nesusipratimus. Pokalbyje dalyvavo Leonienė, Rabašauskienė, Norkytė, Kobelinskaitė, Lebkauskienė, Vaitkevičienė, Kymantaitė, Bortkevičienė. Lebkauskienė sakėsi turinti įgaliojimus Daugelytės, Augustinavičiūtės ir Al. Petkevičaitės kalbėti už jas. Pokalbyje Kymantaitė paaiškino kauniškėms, kad susirinkimą “tegalai šaukti pirmininkė ir jos tame dalyke reikia klausyti (taip yra

³¹⁷ Ten pat.

³¹⁸ Leonienė, *Vilniaus Žinios*, 1907 gruodžio 14, nr. 218.

³¹⁹ Jauna Lietuvaitė, „Moterų sąjungos komitetui“, *Vilniaus žinios*, 1907 XII 15, nr. 219.

³²⁰ Sofija Kymantaitė, „Lietuvių moterų sąjungos pranešimas“, *Viltis*, 1908, nr. 2.

³²¹ P.Leonas, „Dar apie pirmąjį lietuvių-moterų susivažiavimą ir apie jų būsimą sąjungą“, *Vilniaus Žinios*, 1908, nr. 4.

³²² P.Leonas, „Dar pie pirmąjį lietuvių-moterų susivažiavimą ...“, *Vilniaus Žinios*, 1908 I 4, nr.3.

³²³ P.Leonas, „Dar pie pirmąjį lietuvių-moterų susivažiavimą ...“, *Vilniaus Žinios*, 1908, nr. 4.

priimta visose kultūrinėse šalyse).³²⁴ Aptardama Griuniuvienės laišką Kymantaitė pripažino, kad žodžiai “Išvirkščias komitetas”, kalbant apie kauniškius komiteto narius, nemandagūs, bet, anot jos, jie buvo visiškai pamatuoti. Taip pat jos nuomone, kaunietėms nereikėjo išsižeisti dėl žodžio “moterėlės”, “nes “moterėlė” – tai susmulkinimas žodžio „moteris“, susmulkinimo gi pavartojimas reiškia prielankumą ar gerą pažintį.”³²⁵ Tokiai žodžio interpretacijai, anot jos, pritarė ir kiti kalbos žinovai, todėl, jos manymu, Griniuvienės laiškas neužgauna tų, kurios pačios neieško paviršutinių užgavimų³²⁶ Kymantaitei tiesiai paklausus, ar vilniečių elgesyje jos išvelgė tikybos dalykų “užgavimą”, aiškaus atsakymo negavo. Tuo tarpu Vaitkevičienė “išrado partiviškumą savo kandidačių pravedime.”³²⁷

Aiškliai jautėsi ir kauniečių nenuoširdumas užsispiriant, kad ir Račkauskienė esanti išrinkta į komitetą, nors ji ir nebuvo įrašyta suvažiavimo protokole. Tai, jog neaiškios intrigos gyvavo kauniečių tarpe, galima spręsti iš to, kad be anksčiau kauniečių stovyklą palikusių Leonienės ir Norkytės, dabar ir Vaitkevičienė nusprendė išstoti iš komiteto.³²⁸ Moterų vienybės reikalai kryo į blogąją pusę, tai liudija ir tai, jog Kymantaitei, paklausus ar kaunietės darbuosis komitete, Robašauskienė, Lebkauskienė ir Kobelinskytė prižadėjo duoti atsakymą už mėnesio – gruodžio 17 jos dar nebuvo tikros, kaip apsispręsti. Reikalų problemišumą rodė ir tai, kad Robašauskienė, Lebkauskienė ir Kobelinskytė atsisakė rinkti parašus po *Moterų sąjungos* reikalavimu panaikinti degtinės pardavinėjimą, kurį suvažiavimas buvo nutaręs siųsti į Dūmą.³²⁹ Iš kauniečių komiteto narių tik Leonienė ir Norkytė rinko parašus dėl degtinės pardavinėjimo panaikinimo. Taip pat Vaitkevičienė paėmė penkis lapus, bet ne kaip komiteto narė, o tiesiog kaip pašalinis asmuo.³³⁰

Nesąžiningą kauniškių elgesį rodė ir tai, jog kaip vėliau paaiškėjo, Teklė Augustinavičiūtė nebuvo įgaliojusi V. Lebkauskienės už ją kalbėti. Vilniškiam *Moterų sąjungos* organizaciniam komitetui Augustinavičiūtė parašė:

kas link įgaliojimų, tai nežinau, ar juokai, ar koks nesusipratimas, bet jokių įgaliojimų aš nedaviau ... Apie susirinkimą buvusį Kaune [gruodžio 17 – I.K.] aš nieko nežinojau. Kas skambino, kad aš nenoriu išvieno su tamstoms eiti, taitas turbūt pats nenori, kad aš prie tamstų prigulėčiau. Aš netikt noriu prigulėti, bet ir už pridermę laikau, kad reikia darbuotis mūsų nuvargintos Tėvynės labui.³³¹

Be to, ji pareiškė, kad nuo atstovavimo ir darbo ji neatsisako bei pažadėjo stengtis visada dalyvauti susirinkimuose, jei tik jie nebus dažni, nes kitaip finansiškai negalės sau to leisti. Taip pat ji pažadėjo rinkti parašus dėl degtinės panaikinimo.³³²

³²⁴ Sofija Kymantaitė, „Lietuvių moterų sąjungos pranešimas“, *Viltis*, 1908, nr.2.

³²⁵ Ten pat.

³²⁶ Ar tikrai Kauno moterys neturėjo pagrindo išsižeisti galima pagalvoti palyginus “moterėlės” terminą su lietuvių mielai naudojamu “žydėlio” terminu, kuris vargiai rodė vien tik meilę žydų atžvilgiu.

³²⁷ Sofija Kymantaitė, „Lietuvių moterų sąjungos pranešimas“, *Viltis*, 1908, nr.2.

³²⁸ „Lietuvių moterų sąjungos posėdžio protokolas“, *Vilniaus žinios*, 1908, nr. 27.

³²⁹ Sofija Kymantaitė, „Lietuvių moterų sąjungos pranešimas“, *Viltis*, 1908, nr.2.

³³⁰ „Lietuvių moterų sąjungos posėdžio protokolas“, *Vilniaus žinios*, 1908, nr. 27.

³³¹ Laiškas į *Vilniaus Žinių* redakciją, *Vilniaus Žinios*, 1908 sausio 18, nr.15.

³³² Ten pat.

Taigi, apie 1908 sausio 30 buvo gautas atsakymas iš Kauno, kur kelios kaunietės išdėstė apsisprendimą veikti atskirai: “Visas komiteto teises ir atsilikusius nuo pirmojo lietuvių moterų susivažiavimo pinigus pasilikame prie savęs.”³³³ Toliau išdėstė tokio apsisprendimo argumentus: jog suvažiavimas “visą mūsų organizacinį komitetą be jokių pereinamųjų išrinko į komitetą būsiančiai lietuvių moterų sąjungai įvykdinti”, ką jos interpretavo kaip faktą, jog “organizacinis mūsų komitetas per pirmąjį lietuvių moterų susivažiavimą tapo vien tik padidintas naujais trijų gubernijų sąnariais. Jo sąstata pasiliko nepajudinta.”³³⁴ Pasirašė: „Lietuvių moterų sąjungos komitetas“: pirmininkė V.Lebkauskienė, sekretorė – niekas (seniau buvo Leonienė), už įždininkę – M.Robašauskienė ir paprastais nariais – Kobelinskytė, Petkevičaitė, Račkauskienė.³³⁵ Nešvarų žaidimą iš “katalikių” pusės liudijo tai, kad konfliktinėje situacijoje jų pusę apleido didelė dalis jų pirminio komiteto, tai: Leonienė, Norkytė (jos prisidėjo prie “vilniečių” organizuojamos *Moterų sąjungos*), pagaliau Vaitkevičienė ir Augustinavičiūtė. Taip pat neaišku, kas atsitiko su Daugelyte, nes ji nepasirašė po šiuo laišku.

G.Petkevičaitės dar rudenį išsakyta viltį dėl kunigų susipratimo po kauniečių atsisakymo kartu dirbti pakeitė neslepjamas kartėlis:

Aiškliai pasirodo, kad vienam mūsų tautos luomui negeistas mūsų susipratimas, mūsų meginimas nusikratyti nuo amžių mus slegiančių ir varžančių pančių. Bet kodėl taip negeistinas?...

Kila klausimas, ar tas luomas nebrangina tik palaikymą savo autoriteto, ginimą savo luominių interesų auksčiau už tėvynės gerovę ir laisvę?...³³⁶

Petkevičaitė toliau puoselėjo viltis įsteigti *Lietuvių moterų sąjungą*, prie kurios galėtų priklausyti visų luomų bei visokių tikėjimų moterys, o vienijančia grandimi tarp visų moterų turėjo tapti “nuoskaudos.”

Sąjungos tikslas būtų darbas “visuomenės labui”, bet kaip pirmą sąjungos žingsnį ji įvardino “reikalavimą lygių mums moterims su vyrais balsavimo teisių.”³³⁷ Petkevičaitės politinių teisių sureikšminimas liudijo, kad ji iš pat pradžių nenorėjo derintis prie katalikiškos ideologijos arba nesuprato katalikiškojo feminizmo tikslų bei metodų. Kova už moterų balsavimo teisę net ir palyginti modernioje lietuvių katalikų pasaulėžiūroje buvo suvokiama ne kaip aktuali, o tik kaip tolima problema. Tuo tarpu Petkevičaitė vis kartojo, kad “Moterų sąjunga šalia kultūriškų tikslų, turi pirmoje vietoj statyti kovą už lygias teises apskritai, o ypačingai iškovojimą moterims lygių su vyrais balsavimo teisių netik rinkimuose į parlamentą (dumą), bet ir į visas vietines; valsčių ir parapijų; pavietų ir gubernijų savyvaldos įstaigas.”³³⁸

³³³ „LMS reikaluose“ „Lietuvių moterų sąjungos komiteto atsakymas Vilniaus moterų delegatėms“, *Vilniaus Žinios*, 1908 vasario 5, nr.29.

³³⁴ Ten pat.

³³⁵ Ten pat.

³³⁶ G.Petkevičaitė, „Moterų sąjungos tikslas“, *Vilniaus Žinios*, 1908 vasario 7.

³³⁷ Ten pat.

³³⁸ Ten pat.

Galima pastebėti, kad dar suvažiavime prasidėję ginčai dėl būsimosios moterų sąjungos krypties toliau buvo tęsiami ne tik polemniais straipsniais apie moterų judėjimą bei jo uždavinius, bet ir pateikiant savo suvažiavimo interpretaciją. Būtent spaudoje galutinai išsiskyrė “katalikių” ir “liberalių” keliai. Iš *Vilties* komentaro apie LKMD įkurimą Kaune irgi matyti svarbus spaudos faktorius moterų judėjimo skilime: “Tie kurie netikėjo lietuvių- moterų gyvybe, sugrižę iš Kauno pasiskubino pranešti spaudoje, kad negalima esanti viena lietuvių moterų sąjunga iš luomų įvairumo atžvilgio. Tie žmonės ir per suvažiavimą tą patį tvirtino; jie rodos to tik ir buvo nuvykę Kaunan.”³³⁹ Galima jausti ypatingą vyrų aktyvumą spaudos disputuose: jie tendencingai aprašinėjo suvažiavimą ir savaip pranašavo tolimesnę sąjungos ateitį. Liberalios moterys taip pat raštu išreiškė savo poziciją, nors ir pavėluotai. Tuo tarpu katalikės spaudoje beveik visiškai savosios pozicijos neišsakė. Kaip taikliai pastebėjo *Vilties* korespondentas: “Prasidėjo ginčai, barniai ir vaidai. Vieni vienus kaltino, kiti – kitus. Kaunas vadina save Lietuvos centru ir tempė visus į save: Vilnius skaitė save Lietuvos viduriu ir skelbė esąs suvažiavimo įgaliotas čia įkurti moterų draugijos būseną.”³⁴⁰

Dauguma nekatalikiškų laikraščių LKMD įkūrimą balandžio 9 d sutiko skeptiškai. *Vilniaus žinios* nors ir išspausdino pranešimą apie įkūrimą, bet kvestionavo tokios draugijos naudingumą, klausiant ar tikrai reikėjo “kurti katalikių draugiją, ar neužtenka apskritai lietuvių moterų draugijos arba sąjungos” bei “kokie ypatingi reikalai skiria lietuvę katalikę nuo visų kitų moterų...”³⁴¹ *Vilniaus žinios* įtarė, kad šioje draugijoje nebus sprendžiamos vien moterų problemos, bet moterų darbas naudojamas katalikų Bažnyčios problemų sprendimui.

Jeigu tyčia pabrėžiama, kad prie Draugijos tegali prigulėti tik katalikės tai galima spręsti, kad be grynai moterų reikalų ši draugija turėsianti užsiimti ir reikalais katalikų tikėjimo, turėsianti ar tai jį platinti, ar ginti jį nuo užpuolimų, ir pagaliaus užsistoti už neva užgaunamus svietiškujų kunigus. Toksai darbas, paprastai vadinamas davatkų darbu, yra labai platus ir moteris katalikės, besidarbuodamos ant šios dirvos, gali užmiršti visai ir apie savo kaipo moterų reikalus.³⁴²

Už kritiką, kad būtent katalikių moterų draugija yra kuriama vietoj bendros moterų draugijos, *Vienybė* įtarė *Vilniaus* laikraščius esant katalikybės priešais. *Vilniaus žinių* korespondentams prikišta, kad jie “nenori suprasti, kad tikėjimas apima ir tvarko visą gyvenimą.” *Vienybė* nurodė daug ideologinių skirtumų tarp laisvamanių ir katalikų:

Šitai “*Vilniaus Žinių*” rašytojai sako, kas kam darbo, kaip aš tikiu, ar poteriauju, ar vaikščioju į bažnyčia, bile bučiau tiktai doras žmogus. Katalikas gi pasakys, kad dora prideri nuo tikėjimo: kuo kieno tvirtesnis, gyvesnis tikėjimas, tuo dora tvirtesnė. “*Vilniaus Žinių*” rašytojai šaukia, kad tikėjimą reikia pašalinti iš mokyklų, katalikas gi pasakys, kad vaikai turi būti visų pirmu tikėjimo išmokinti.³⁴³

Todėl, anot korespondento, moterų draugija turėtų rūpintis, kad visas gyvenimas būtų katalikiškas. Jo nuomone, nekatalikės moterys gali atskirai organizuotis, nes “juo vienodesnių nuomonių bus

³³⁹ „Dvi iš vienos“, *Viltis*, 1908 balandžio 9, nr. 48.

³⁴⁰ Ten pat.

³⁴¹ „Lietuvių katalikių moterų draugija“, *Vilniaus Žinios*, 1908 balandžio 9, nr. 80.

³⁴² Ten pat.

³⁴³ Kauno Kardas, „Moterų klausimas“, *Vienybė*, 1908, nr.17, p.251-252.

draugijos sąnariai, juo mažiau bus ginčų, tuo daugiau liks laiko ir energijos veikimui.”³⁴⁴

LKMD įstatai buvo užregistruoti kovo 21 d. Draugijos tikslu buvo įvardinta “Suvienyti lietuvės katalikes moteris bendram kultūriškai – visuomeniškam darbui dėl moterų apšvietimo, doros ir ekonomiškos jų gerovės pakėlimo; išrišti moterų klausimą pagal katalikų Bažnyčios mokslą”.³⁴⁵ Vyrai, tarp jų ir kunigai, galėjo būti draugijos nariais, bet priimant sprendimus turėjo tik patariamąjį balsą; draugijos kapelionas, kurį rinko pati draugijos valdyba, o dvasinė vadovybė tik tvirtino, taip pat turėjo tik patariamąjį balsą.³⁴⁶ *Vienybėje*, stengiantis išvengti priekaištų, jog kunigai bando kontroliuoti moterų judėjimą, toks sprendimas buvo pagirtas:

Labai išmintingai padaryta L.K.M. Sąjungoje su sąnarių įmokėjimu ir balsu: moteris labai mažai temoka ir turi pilną balsą, o vyrams paskirta mokėti daug daugiau, ir duota jiems vos tik patariamasis balsas; tokiu būdu savystovis moterų veikimas yra iš augšto užtikrintas, pavojus gi iš vyrų pusės visai pašalintas.³⁴⁷

Moterys įstojimo mokesčio turėjo mokėti 50 kapeikų bei 50 kapeikų metinio mokesčio, tuo tarpu vyrai turėję mokėti po 3 rublius.

Galbūt turėdamas specifinius kunigų interesus moterų judėjimo atžvilgiu *Vilties* korespondentas karčiai pastebėjo: “Taip pat negalima pasakyti, kad tos draugijos įsikūrimas reikštų lietuvių moterų susipratimą, jų sąmonės subrendimą: jos įkūrėjas vedė vyriškių ranka ir reikia tikėtis, ves ir toliau.” Tiesa, pripažino, kad ir tokia Kauno Moterų Sąjunga, jei veiks, galės atnešti naudos tautai. “Darbuodamos ir susidūrusi su gyvenimu, daug ką pataisyti galės iškelti aikštėn, galės veikti kultūros dirvoje, aiškiau ims suprasti savo teises ir priedermes lietuvių šeimynos ir visuomenės gyvenime. Tik kažin ar draugija mokės išvengti vienašališkumo.”³⁴⁸ Tuo tarpu *Vienybės* korespondentas tvirtai tikėjo, kad įsikūrusi LKMD padarys krašte “nemažų permainų, ypač apšvietimo, naminės ūkės ir pramonės, vaizbos (prekybos) ir tautos gyvenimo dalykuose. Iš Lietuvių Katalikių Moterų Sąjungos Lietuva gali tikėtis sulauksianti didelės naudos.”³⁴⁹

Daugiausiai reikia manyti prie draugijos įstatų ruošimo prisidėjo P.Januševičius ir T. Kobelinskaitė. Didelį Januševičiaus įnašą redaguojant įstatus nurodė Jurgis Skrebys, minėdamas, kad jam pavyko *Lietuvių katalikių moterų draugijos* archyve užtikti medžiagos iš 1908 m.. Rankraštyje buvę ir “pirmieji LKMD įstatai, prelado surašyti.”³⁵⁰ Kadangi jokios lietuviškos moterų organizacijos legaliai veikiančios nebuvo, tai jie pavyzdžiu pasirinkę Belgijos ir Vokietijos katalikių moterų draugijas.³⁵¹ Reikia pastebėti, kad *Katolischer Frauenbund* buvo ir lenkių suvokiama kaip pavyzdinė katalikiška moterų draugija. Su LKMD veikla susijusių dokumentų

³⁴⁴ Ten pat.

³⁴⁵ [Januševičius], „Lietuvių katalikių moterų draugija prieš didįjį karą“, *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 28

³⁴⁶ Ten pat.

³⁴⁷ Kauno Kardas, „Moterų klausimas“, *Vienybė*, 1908, nr.17, p.251- 252.

³⁴⁸ „Dvi iš vienos“, *Viltis*, 1908, nr. 48.

³⁴⁹ Kauno Kardas, „Moterų klausimas“, *Vienybė*, 1908, nr.17, p. 252.

³⁵⁰ Jurgis Skrebys, „Prelatas Povilas Januševičius tautos dirvonuose“, *Lietuvos mokykla*, 1937, nr.11, p.710

³⁵¹ P. Gražbylys [P.Januševičius], „Teresė Kubilinskaitė : jos gyvenimas ir mirtis: dovanėlė 25 lietuvaitėms ir mylinčioms tėvynę mergaitėms“, Kaunas, 1931.

rinkinyje, saugomame Kauno kurijos archyve, brošiūroje „Związki kobiet“, pristatant moterų judėjimą, pastebima, kad katalikės moterys buvo likusios moterų judėjimo nuošalyje, kol Vokietijoje neįsisteigė *Katolische Frauenbund*, kuris ir buvo pavyzdžiu lenkėms katalikėms. Po LKMD įstatais pasirašė: V. Lebkauskienė, M.Rabašauskienė, M.Račkauskienė, T.Kublinskaitė, M.Liorentienė, J.Stanelytė.³⁵² Taigi, galima pastebėti, kad į draugijos organizavimą nebeįtrauktos tarnaitės Daugelytė ir Petkevičaitė, vietoj jų kooptuota Saulės kursų kursistė Jadvyga Stanelytė, gydytojo Stanelio dukra³⁵³ ir M. Liorentienė.

Balandžio 26 d. įvyko steigiamasis LKM draugijos susirinkimas. Dalis vilniečių, tarp jų ir Žemaitė bei Smetonaitė, atvyko į šį susirinkimą, deja, jų į salę neįleido.³⁵⁴ Nuo pat pradžios buvo mėginama pabrėžti draugijos katalikišką charakterį. Susirinkimas prasidėjo mišiomis katedroje, kurias laikė prelatas Povilonis. Dauguma atėjusių moterų buvo turtingos: „prisirinko į bažnyčią daugybė ponių, išsipuošusių, šnabždančių, bryliuotų; prastesniųjų visiškai mažai.“³⁵⁵ Žemaitė pašiepdamą pastebėjo, kad kunigas priminęs, jog ypatingai svarbu saugoti katalikų tikėjimą: „Kuomet steigsite kokią mokyklą ar prieglaudą, visupirmu žiūrėkite, kad katalikų tikėjimas būtų statomas pirmiausioje vietoje. Sergėkitės bedievių, netikėlių, išklydusių iš tikėjimo žmonių, labiausiai gi sergėkitės neištikimų žmonių, ypač gi išėjusių augštus mokslus.“³⁵⁶ Be to, patariama neaiškiuose klausimuose visada kreiptis pas vyskupą. „Kaip vyskupas jums patars, taip darykite, visuomet išeis ant gero.“³⁵⁷

Susirinkime dalyvavo 65 tikrieji nariai ir 9 nariai patarėjai³⁵⁸, tikriausiai – vyrai. Posėdį miesto valdybos salėje atidarė V.Lebkauskienė, viena iš draugijos steigėjų, „trumpai paaiškindama moters priedermes, kaipo šeimininkės, lietuvis ir katalikės.“³⁵⁹ Palyginimui, Petkevičaitė pradėjo moterų suvažiavimą pasiguodimais, moterų vargų išvardinimu. Būdinga, kad katalikiška moterų organizacija pradėjo susirinkimą ne nuo teisių, kaip visada savo straipsnius pradėdavo Sofija Kymantaitė, o nuo pareigų. Konservatyvumu dvelkia ir tai, kad į pirmąją vietą iškelta šeimininkės pareiga, o ne platesnio apsišvietimo reikalaujančios lietuvis ir katalikės pareigos. Tai signalizavo

³⁵² [Januševičius], „Lietuvių katalikų moterų draugija prieš didįjį karą“, *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 29. Šiame straipsnyje nurodyta S. Stanelytė, bet tai yra klaida, turėtų būti Jadvyga Stanelytė.

³⁵³ Jadvyga Stanelytė aktyviai veikusi viešajame lietuvių gyvenime Kaune, vis tik nėra gerai žinoma lietuvių istoriografijai. Daugiausiai ji žinoma kaip Maironio draugė, nors buvo ir bendrabučio prižiūrėtoja ir mokytoja. Savo atsiminimuose ją aprašė Mykolas Vaitkus, *Per Giedrą ir audrą* (atsiminimai 1909-1918), d.4, London, 1965, p. 212.

³⁵⁴ Žemaitė, „Lietuvių katalikų moterų susirinkimas Kaune Balandžio 28d.“, *Lietuvos ūkininkas*, 1908, nr.22. Straipsnyje „Įsteigiamasai Lietuvių Moterų Katalikų Draugijos susirinkimas Kaune“, *Viltis*, 1908, nr.50. Redakcijos prierasas skelbė: „Balandžio 23 dieną Vilniuje buvo susirinkimas 50 lietuvių moterų, katalikų, kur buvo nuspręsta prisidėti prie Kauno LMK draugijos. Tuo reikalu buvo nuvažiavusi Kaunan Julija Smetonaitė, bet Kauno susirinkimas jos ne tik neišklausė, bet net neišleido, kadangi „visos“ vilnietės esančios – socialistės, kaip apskelbė p. Leb. Šauktasi į kitus susirinkimo narius, bet neišklausyta. Kuo vardu pavadinti toksai pasielgimas ir kieno naudai tai padaryta?“

³⁵⁵ Žemaitė, „Lietuvių katalikų moterų susirinkimas Kaune Balandžio 28d.“, *Lietuvos ūkininkas*, 1908, nr.22.

³⁵⁶ Ten pat.

³⁵⁷ Ten pat.

³⁵⁸ Anot Januševičiaus dalyvavo apie 200 moterų iš visos Lietuvos, 80 tikrųjų narių ir 16 narių patarėjų. [Januševičius], „Lietuvių katalikų moterų draugija prieš didįjį karą“, *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 29.

³⁵⁹ „Įsteigiamasai Lietuvių Moterų Katalikų Draugijos susirinkimas Kaune“, *Viltis*, 1908, nr.50.

klausytojoms, kad ši organizacija svarbiausiu dalyku laikė materialinės moterų šeiminkavimo kultūros pakėlimą Lietuvoje. Šiuo savo praktiškumu katalikių moterų draugija tapo populiarsnė, nei Vilniuje kuriama moterų sąjunga, kurios numatytas statusas, kaip teisingai pastebėjo *Viltis* korespondentas, buvo atitrauktas nuo gyvenimo. “Pirmoje vietoje stovi kuone po kiekvienu straipsniu politika ir politika; visuomenės gyvenimo tikslas užima antrą eilę.”³⁶⁰

Ypatingas katalikių susirūpinimas praktiniais dalykais netruko pasireikšti. M.Robašauskeinė pirmoji pasiūlė įsteigti mergaitėms ūkio mokyklą. Tuoju po to sekęs M.Račkauskienės pasiūlymas “ginti moterų teisių lygybę šeimynoje” didesnio susidomėjimo nesusilaukė, tuo tarpu namų ūkio mokyklos reikalu svarstymai prasidėjo.³⁶¹ J.Januševičius patarė steigti daugelio skyrių mokyklą, kur būtų ruošiamos virėjos, siuvėjos, skalbėjos, audėjos, daržininkės, šeiminkės. Jurkaitytė papasakojo apie moterų ūkio mokyklą Zakopanėje; Uogintaitė – apie tokią pat mokyklą Ingenbohl’ės mieste, Šveicarijoje³⁶², kur, be viso to, dar buvo mokoma ir buhalterijos.³⁶³ Taigi draugijos veiklos pradžia buvo panaši kaip ir kitose šalyse: stengtasi pakelti moterų apsišvietimo lygį.

Naująją draugiją susirinkime sveikino kitos organizacijos raštu ir per pasiuntinius. Kunigus pasiuntinius galima identifikuoti, kaip tuos, kurie ypatingai domėjosi moterų judėjimu ir norėjo jį nukreipti katalikiška kryptimi. Draugiją sveikino kun. Pranciškus Žadeikis nuo *Draugijos* redakcijos, kun. Tomas Žilinskas – Vilkaviškio *Žiburio* skyriaus vardu; kun. Konstantinas Olšauskas – *Saulės* draugijos vardu, kun. Juozapas Bikinas – *Šv. Kazimiero draugijos*, kun. Dogelis – *Žemaičių vyskupijos kunigų susišelpimo draugijos*, kun. Povilas Januševičius – *Vienybės* redakcijos, kun. Fabijonas Kemėšis³⁶⁴ – Subačiaus *Šviesos* draugijos.³⁶⁵ Visi šie kunigai buvo itin susidomėję naujos socialinės katalikybės plėtra Lietuvoje ir su LKMD siejo daug vilčių.

Reikia pripažinti, kad šiame epizode katalikės nesugebėjo išžiūrėti bendrųjų su kitomis moterimis jas siejančių interesų. Taip pat išryškėjo jų nenoras į savo tarpą priimti kitų įsitikinimų žmones. Kauniškės “lyderės” žiūrėjo tik savo galios pozicijos, kurios būtų netekusios bendrojoje organizacijoje. Jos pačios norėjo užimti vadovaujančią vietą, o turint omeny vilniečių išsilavinimą tai būtų buvę neįmanoma. Iš kitos pusės, reikia pripažinti, kad jau ir tuo metu ideologiškai pakankamai išsiskyrė vilniečių ir kauniečių moterų artimiausių tikslų suvokimas. Jei kaunietės svarbiausiu dalyku laikė ekonominės moters padėties pagerinimą, tai vilnietės iš karto numatė politines moterų teises.

³⁶⁰ „Dvi iš vienos“, *Viltis*, 1908, nr. 48.

³⁶¹ „Isteigiamasai Lietuvių Moterų Katalikių Draugijos susirinkimas Kaune“, *Viltis*, 1908, nr.50.

³⁶² „Lietuvaitės Šveicarijoje“, *Šaltinis*, 1907, nr.44.

³⁶³ „Isteigiamasai Lietuvių Moterų Katalikių Draugijos susirinkimas Kaune“, *Viltis*, 1908, nr.50.

³⁶⁴ Vėliau Fabijonas Kemėšis sėkmingai šefavo Vabalninko skyrių, jam besikuriant.

³⁶⁵ „Isteigiamasai Lietuvių Moterų Katalikių Draugijos susirinkimas Kaune“, *Viltis*, 1908, nr.50.

II.3 Antisemitiniai straipsniai *Lietuvaitėje*

V. Pruskus kalbėdamas apie socialinę Bažnyčios mintį platinančius kunigus, ypatingai tuos, kurie buvo susidomėję kooperacijos idėja, pastebėjo, kad kunigai norėjo sukurti lietuvių prekybą ir pramonę tam, kad būtų galima atsikratyti svetimtaučių įtakos. Knygoje vartojamas „svetimtaučių“ terminas yra pernelyg aptakus, nes to meto spaudoje dažnai būdavo įvardinama tiesiau – lietuviai turi apsiginti nuo žydų įtakos. Taip pat ir P. Januševičius savo analizėje apie vartotojų draugijas Lietuvoje pastebėjo, kad jų vedėjus veikti skatino jų antisemitizmas.³⁶⁶ Pruskus kalbėdamas apie kunigų iniciatyvą steigiant kooperatyvus, pastebi jų ksenofobiją, bet ją įvardina kaip lietuvių tautos interesų gynimą.

Katalikų dvasininkija, ragindama lietuvius neužleisti pozicijų, neleisti lobti kitataučiams, prekiaujantiems Lietuvos gamtos turtais, pirmiausia juos rėmė morališkai. Kartu ji išpėjo apie pavojų, kuris gresia kraštui dėl tokios grobuoniškos prekybos. Taigi ji gynė ne tik siaurus „savų“ prekybininkų, bet ir bendrus lietuvių tautos interesus.³⁶⁷

Pruskaus dvasininkijos išteisinimas buvo nacionalistinis. Iš kitos pusės, nacionalizmas buvo tos epochos pagrindinė ideologija, dažnai lydima ksenofobijos. Pruskaus pateiktas kooperatyvų, vartotojų draugijų skatinimo diskursas beveik atitiko diskursą skatinusį moteris praktiškai veiklai *Lietuvaitėje*.

Tiesa, antisemitizmas *Lietuvaitėje* daugiausiai pasireiškė ne tiek žydų šmeižimu, kiek pastangomis pajudinti apsnūdusius lietuvius, kad jie parodytų, jog nėra prastesni nei žydai. Taip pavyzdžiui eilėje straipsnių Sofija Jastremskaitė klausė: „Kodėl-gi pas mus – Lietuvoje – beveik visi amatai svetimtaučių rankose? Nejaugi mums dievas butu pasigailėjęs gabumo?“³⁶⁸ Iš pirmo žvilgsnio nekaltas pastebėjimas, iš kurio, deja, galėjo išaugti ir nepasitenkinimas „svetimtaučiais“, suvokiant juos kaip lietuvių skriaudėjus: „Nejaugi Dievas mums nedavė gabumo ir supratimo, kas verta branginti? Mes labai tankiai užsilaikome taip, tarsi butumėme vien tik žiopsojimui sutvertos... tuo tarpu kitataučiai, - gudresni už mus, skriausdami mus, naudojami ir milijonus krauna į savo kišenes.“³⁶⁹ Tekste laviruojama: kartais apkaltinant svetimtaučius dėl prastos lietuvių medžiaginės padėties, o kartais pačius lietuvius už jų apsnūdimą.

Šiandien sunku praminti mums takus, nes jie yra svetimtaučių užimti, nes kasgi šiandien mūsų krašte užsiima pramonija? Argi ne atėjūnai ir atėjūnės? Kas šiandien užsiima, padėkime, pienininkyste? Daržininkyste? Siuvėjyste? Mėsiniųkyste? Saldainiais? Pipirnikais? Pinimais? Nerimais? Ir t.t. ir t.t? Argi ne žydaitės? Lenkės? Vokietės? Latvės? Lietuvaitės ir su žvake nerasi! Tarytum ji neturėtų akių ir rankų. Kas gi tam kaltas? Niekas! Mes pačios esame kaltos.³⁷⁰

Ypač antisemitinė ir ksenofobinė retorika pasireiškėdavo, kai moterys, kaip pagrindinės vartotojos, buvo skatinamos rinktis lietuvišką prekę ar lietuvišką parduotuvę, o jų trūkstam pačioms imtis prekybos:

³⁶⁶ P.K. [Januševičius], „Lietuvių vartotojų draugijos pagal 1912 m. ankietos“, *Viltis*, 1912, nr.74.

³⁶⁷ V. Pruskus, *Katalikų socialinė mintis Lietuvoje...*, p.62.

³⁶⁸ Zosė Jastr-tė, „Mokinkimės amatų“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.9, p. 123. Sofija Jastremskaitė M. Vaitkaus nuomone nominali *Garnio* redaktorė.

³⁶⁹ Zosė Jastr-tė, „Moterų klausimas, Kur mūsų laimė? Turtas?“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.12, p. 167.

³⁷⁰ Zosė Jastr-tė, „Imkimės už pramoninos“, *Lietuvaitė*, 1910, nr. 12, p. 171.

Vienintelis budas, kuriuo galima išsigelbėti nuo perkupčių, tai „vartotojų draugija“. Ar viename miestelyje pralobo žydėlis su savo krautuvele? Kodėl gi jo vietoje negalėtų būti Vartotojų draugija? Argi negalėtumėme joje mes viso ko gauti, kas yra mums reikalinga be jokio apgavimo? Nusukimo? Taigi, lietuviai ir lietuvaitės, mokinkimes prekybos, spieskimės į Vartotojų draugijas, tuomi pagerinsime ir savo, ir tėvynės buvį. Visi skatikai, kuriuo dabar ima žydėlis, pasiliks mūsų kišenėje.³⁷¹

Jau 1914 metais kalbant apie būtinybę šalia kredito draugijų turėti ir vartotojų draugijas, argumentuojama tuo, kad „nemalonu paskolinamosios draugijos sąnariui, pasiskolinus pinigų eiti pas žydus į krautuves ir už prekes permokėti.“³⁷² Tuo tarpu, jeigu šalia būtų ir vartotojų draugija, „tai paskolinti pinigai atneštų daug daugiau naudos; visupirmu jie tektų saviesiems žmonėms, o antra čia niekuomet nepermokės.“³⁷³ Nors ir nedažnuose straipsniuose, bet *Lietuvaitėje* apie žydus yra atsiliepiama kaip apie sukčius, jie yra suprantami kaip nesavi. Nestigo ir pavydo žydams dėl jų neva geresnio gyvenimo:

Kas gi valdo mūsų miestus ir miestelius? Kenogi puikiausi rumai namai? Kasgi gyvena mūsų miestų ir miestelių širdyje? Ant didžiausių ir gražiausių gatvių? Kiekvienas atsakys: - žydai, svetimtaučiai. Kodėl? Dėl to, kad mes keistai žiūrėjome ir tebežiūrime į prekybą ir pramoniją ...kad mes savųjų vaizbininkų nepalaikome: mes akiai laikomes svetimtaučių ir pertat žudome savo tėvynę.³⁷⁴

Nepaisant pastangų lietuviai dar ir 1928 metais nesugebėjo įgyti gero vardo amatininkystėje bei smulkiojoje pramonėje. *Moteris* Parušaitis pastebėjo: „Mūsų amatininkai – daugiausiai žydai ar vokiečiai. Lietuvių nedaug terasime ir tie dažnai menki savo amato žinovai“. Jis pastebi, kad dėl blogo draugijų (tarp jų ir LKMD įstaigų) vedimo kalti nenusimanantys darbuotojai: „„draugijos“ kepyklos duonos nei pyrago niekas nenori pirkti, nes ten jie blogesni, negu žydo ar vokiečio kepykloje.“³⁷⁵ Todėl moterims siūlo susidėti pinigų ir į savo kaimą parsikviesti specialų mokslą baigusią lietuvę amatininkę, tada, anot autoriaus, nebereiks „išmesti daug pinigų, supelėjusiems ir greit plyštantiems pirkiniais žydų parduotuvėse.“³⁷⁶ Jeigu lietuviai susikooperavę duotų darbo mokslą baigusiams lietuvičiams, tai „neužilgo pamatysime, kad ir lietuvių lietuvičių yra gerų amatininkų-ių. Nebereikės kreiptis prie svetimšalių – nekatalikų, nesąžiningų amatininkų.“³⁷⁷ Reikia pripažinti, kad šiame straipsnelyje tiesiogiai prieš žydus nebuvo agituojama, žydai ir apskritai „svetimtaučiai“ net nepristatomi, kaip pagrindinė lietuvių amatininkų skurdo priežastis, tik kaip svetimai. Skurdo priežastimi yra suvokiamas pačių lietuvių nežinojimas ir nesusipratimas.

Su kuo reiktų sieti šį *Lietuvaitėje* pasirodžiusį antisemitizmą? Ar tai buvo būdinga tik Lietuvai, ar ir kitų kraštų moteris nevengė naudoti antisemitinės retorikos savo pozicijai sustiprinti. Antisemitinė retorika, kaip jau minėjome, buvo būdinga apskritai lietuviškai katalikiškai spaudai, kuri stengėsi plėtoti, burti lietuvių kapitalą. Daug ryškių antisemitizmo pėdsakų galima aptikti ir

³⁷¹ L.Jante, „Vartotojų Draugija“, *Lietuvaitė*, 1912, nr.2, p.21

³⁷² M-tė, „Vartotojų ir paskolų arba kredito draugijos“, *Lietuvaitė*, 1914, nr.3, p.38-39.

³⁷³ Ten pat, p.39.

³⁷⁴ A.B., „Žydai Lietuvoje“, *Lietuvaitė*, 1913, nr.4, p. 51.

³⁷⁵ Parušaitis, „Mums trūksta specialistų“, *Moteris*, 1928, nr. 9, p. 123.

³⁷⁶ Ten pat, p. 124.

³⁷⁷ Ten pat.

užsienio katalikių moterų pasisakymuose. Jau minėta prancūzių katalikių moterų judėjimo pradininkė Maugeret žydus apibūdino “kaip žmones, kuriuos dievas išvėmė”, kaip “amžinai svetimą ir nepagydomai blogą rasę, natūralizuotą įstatymuose, bet ne jų širdyse, besisaugančia nuo bet kokios asimiliacijos, kuri, džiovinu tautą atimdama jos auksą bei gyvybingumą.” Antisemitizmą ji laikė tik “tautinio gynimosi” darbu ar net “kova apiplėštųjų su plėšiku.”³⁷⁸ Galima pastebėti, kad žydai buvo atakuojami ne tik dėl to, kad priklausė kitai religijai, bet iš principo, kad priklausė kitai tautai. Įvairių tautų moterų antisemitizmui didžiausią įtaką turėjo modernaus nacionalizmo ksenofobiškumas. Antisemitinės tendencijos atpažįstamos ir lenkių moterų judėjime. Lenkijoje “žydų klausimas” pasiekė apogėjų 1912 m. prieš rinkimus į Rusijos dūmą. 1912 m. endekai lenkų prekybos sustiprinimo pretekstu suorganizavo žydų parduotuvių boikotą. Moterų organizacijos palaikė šį boikotą.³⁷⁹ Visuomenė tai priėmė kaip moterų judėjimo suartėjimą su lenkų tauta. Kai Teresa Lubińska, žinoma feministė, pasisakė prieš lenkų visuomenėje paplitusį antisemitizmą, feministiniame laikraštyje *Ster* buvo išspausdintas straipsnis, kuriame *Związek Równouprawnienia Kobiet Polskich* nusišalino nuo jos, argumentuojant, kad moterų judėjimas turi aiškiai palaikyti lenkų tautinį judėjimą.³⁸⁰ Lenkų boikotas buvo pastebėtas ir *Lietuvaitėje* “Štai lenkai dėlei nusikratymo nuo žydų susitarė nieko nepirkti nuo jų: viską pirkti pas savuosius – lenkus.”³⁸¹ Ir lietuvės buvo raginamos pasekti jų pavyzdžiu:

Mes irgi galėtumėme tappat pasielgti. Kas do pelnas iš žydų? Gyvenimas rodo, kad žydai nėra mums prielankūs: jie nenori visai mūsų žinoti; Kaune, Šauliuose, Panevėžyje ir kitur jie nenori net parašų ant iškabų padėti mūsų – lietuvių kalba, jie deda parašus rusų, lenkų, žydų kalbomis, o mūsų – lietuvių visai apleidžia; argi tad verta juos palaikyti? Anaip tol.³⁸²

Švedija *Lietuvaitėje* pristatoma kaip viena kultūringiausių valstijų, kurioje žydai atseit neturi lygių teisių – galima jausti, kad straipsnio autorius tam visiškai pritaria. Kartu pastebima, kad nežiūrint suvaržymų Švedijos žydai taikosi prie vietinių gyventojų visuose dalykuose: visi moka švedų kalbą, ją vartoja net namuose. Vis tik pabrėžiama, kad švedai žydų nemyli, bet “nuo seniai myli nevien žemę, bet ir savo prekybą, pramoniją.” Bei laikosi principo “Savasis pas savąjį, ... tautietis pas tautietį.”³⁸³

Nepriklausomybės laikais susilpnėjus kooperatyvų ir vartotojų draugijų propagandai, rečiau pasitaikydavo ir antisemitinių straipsnių. Vėlesnėje katalikių moterų spaudoje: *Moteryje*, *Naujojoje Vaidilutėje* išsišokimų prieš žydus beveik nepasitaikė. Tai galima sieti su pakitusiu laikraščių tikslu. Nei *Moteris*, nei *Naujoji Vaidilutė* nebeskyrė tiek daug dėmesio ekonominiams draugijos reikalams, nesidomėjo tiek moterų prekyba, ar moterų banko steigimu. *Moteris* ypatingai domėjosi

³⁷⁸ James F. McMillan, “Wollstonecraft’s Daughters and the Daughters of Joan of Arc...“, p. 191.

³⁷⁹ Natali Stegmann, *Die Töchter der geschlagenen Helden “Frauenfrage”, Feminismus und Frauenbewegung in Polen 1863-1919*, Wiesbaden, 2000, p. 213.

³⁸⁰ Ten pat, p.217.

³⁸¹ A.B., „Žydai Lietuvoje“, *Lietuvaitė*, 1913, nr.4, p. 52.

³⁸² Ten pat.

³⁸³ Kamyle D-te, „Žydai Žuvėdijoje“, *Lietuvaitė*, 1913, nr.4, p. 52.

šeimininkių tobulinimu ir namų pramonės išvystymu (čia žydai nebuvo ypatingi konkurentai), o *Naujoji vaidilutė* lietuvis inteligentės lavinimu, kur žydų konkurencija nebuvo didelė. Taip pat tarpukariu prie spaudos darbo labiausiai prisidėjo moterys, nesusijusios su verslu. Tuo tarpu vienas pagrindinių *Lietuvaitės* bendradarbių Januševičius, per vartotojų draugijas buvo su verslu tiesiogiai susijęs, nors nei vienas antisemitinis straipsnis nėra pasirašytas jam įprastais slapyvardžiais. Antisemitizmas neprigijo prie moterų draugijos, o dalis garsių katalikų net rizikavo savo šeimomis gelbėdamos žydus.³⁸⁴ Turbūt įsimintiniausia yra Stafanijos Ladygienės ir Irenos Veisaitės istorija. I. Veisaitė dar paauglė buvo atvesta 1944 m. pavasarį pas S. Ladygienę, kuri tuo metu viena augino šešis vaikus. Ji nepaisydama rizikos apsisprendė padėti, nes jos manymu “Lietuvoje įvyko didžiulė žydų tautos tragedija, ir ji, kaip lietuvė ir tikinti katalikė, norėtų bet kiek atitaisyti, išpirkti tai tautai padarytą skriaudą.”³⁸⁵

II.4. Pastangos įsitraukti į politinį gyvenimą

LKMD pirmojo pasaulinio karo metais nustojo veikusi. Jos veikla atgijo tik 1917 metais, kai vokiečių administracija leido suorganizuoti keletą viešų susirinkimų Kaune. Komplikuojantis Vokietijos padėčiai bei vokiečiams ieškant vietinio palaikymo buvo leista sušaukti lietuvių konferenciją, kuri vėliau išrinko Lietuvos Tarybą. Deja, nė viena moteris nebuvo pakviesta į šią konferenciją. Į tokį moterų nepaisymą reagavo katalikės moterys. Kaip Jurėnienė nurodo, konferencijai prasidėjus LKMD įteikė organizaciniam komitetui protestą, reikalaujama paaiškinti, kodėl moterys nebuvo pakviestos į konferenciją bei reikalavo kooptavimo būdu jas įtraukti.³⁸⁶ Jurėnienė atskleidė kai kurių lietuvių konferencijos dalyvių antifeministines, patriarchalines pažiūras – Juozas Rimša moterų nepakvietimą prilygino jaunimo nepakvietimui. Tiesa, daugelis vyrų tai komentavo diplomatiškiau, bet vis tik nesiėmė jokių veiksmų įtraukti moteris. Nors galimybė buvo, bet moterys nebuvo kooptuotos.³⁸⁷ To pasėkoje nebuvo moterų ir Lietuvos taryboje, kartu moterys netapo ir vasario 16-osios nepriklausomybės akto signatarėmis.

Aktyviosios katalikės jautėsi nepelnytai nušalintos nuo svarbių sprendimų. Vasario 10 dieną turėjo įvykti LKMD visuotinis susirinkimas, bet, kaip aiškėja iš Margalio paskvilio³⁸⁸, dėl menko susirinkusiųjų skaičiaus jis buvo nukeltas į kitą savaitę. Vasario 17 moterys pakartotinai susirinko į

³⁸⁴ Žydai prieglobstį rado Onos Krikščiūnienės, Emilijos Gvildienės, Elenos Starkienės šeimose. Ona Šimaitė, karo metais būdama Vilniaus universiteto bibliotekininkė, gelbėjusi žydus, irgi reikia manyti simpatizavo katalikų moterų draugijai. 1927 Moters paskutiniame numeryje buvo spausdinamas jos straipsnis apie Oną Šabanovą, garsią rusų feministę.

³⁸⁵ Irena Veisaitė, *Esame Stefanija Ladigienė*, Vilnius, 2003, p. 88.

³⁸⁶ V. Jurėnienė, *Lietuvių moterų judėjimas...*, p. 79.

³⁸⁷ Ten pat p. 79–80.

³⁸⁸ Margalis, “Iš Lietuvos, Kaunas”, *Vienybė*, 1918, no.7, p.108

visuotiną susirinkimą miesto salėje.³⁸⁹ Susirinkime dalyvavo apie 200 moterų, dar du prelatai bei trys kunigai.³⁹⁰ Kad iš anksto buvo planuota kalbėti apie moterų teisinę lygybę, apie moterų teisę dalyvauti priimant valstybinius sprendimus aiškėja iš susirinkimo eigos. Dar susirinkimo pradžioje J.Naujalytė³⁹¹ nuosekliai papasakojo apie moterų teises kitose šalyse, pavyzdžiui, Naujojoje Zelandijoje, ir “pareiškė, kad ir Lietuvos moteris su laiku turi įgyti sau platesnes teises, negu šiandyktės.”³⁹² Kazimierai Zienytei iš anksto buvo pavesta ištirti ir papasakoti “apie teisių lygybę ir kas išeina iš teisių nelygybės.”³⁹³ Taigi, nors tai buvo ir “eilinis” visuotinis draugijos susirinkimas, bet vis tik jame esmine tema buvo politinių teisių moterims iškovojimas. Šiame susirinkime, pirmininkaujant tuo metu dar tik dvidešimt trejų metų Pranciškai Pikčilingienei, buvo aiškiai protestuota prieš tai, jog Lietuvos Taryba nekooptavo moterų į savo tarpą.

Feministinės kalbos LKMD susirinkime sukėlė katalikų vyrų nepasitenkinimą ir iššaukė diskusijas spaudoje. *Vienybėje* buvo išspausdinti du straipsniai besityčiojantys iš LKMD ir jos narių feministinių nuotaikų. Reaguodamas į Zienytės kalbą apie moterų teises Šmulkstys pastebėjo, jog “Teisės moterims visu pirma pačios prigimties paskirtos: būti gera moterimi ir motina... Moterystė tai ne vergija, bet pasišventimas išauginti, išauklėti vaikučius gerais, dorais, naudingais piliečiais.”³⁹⁴ Šmulkstys piktinosi, kad moterys reikalavo lygių su vyrais teisių bei galimybių dalyvauti viešajame gyvenime ar užimti įvairias vietas. Nors jis stengėsi pabrėžti, kad nėra “moteriškujų teisių priešininkas,” bet vis tik, anot jo, moterys turėtų eiti pirmyn “neiškrypdamos iš paties Dievo ir prigimties joms paskirtųjų vėžių.”³⁹⁵ Straipsnis buvo pilnas patriarchalinių išsireiškimų: “Vyras visgi yra šeimos galva; jis perviršija moteriškę spėkomis ir proto privalumais.”³⁹⁶ Teisių lygybės reikalavimas, anot jo, buvo per didelis, nes “nereikia užmiršti to, kad nelygybė paeina iš pačios prigimties, kurios nei jokios gražios prakalbos nepermainys.”³⁹⁷ Kalbėdamas apie profesines moterų galimybes, jis pastebėjo, kad “dideliai tinka moteriškos į mokytojas ypač pradinėse mokyklose,” bet “negali būti moteriškė geru advokatu, rimtu teisėju, nes

³⁸⁹ Istoriografijoje paprastai šis susirinkimas įvardinamas kaip mitingas. Ona Mašiotienė referate II moterų suvažiavime pastebėjo: “LKMD 1918 m. vasario 17 d. sušaukė Kaune did. mitingą ir išnešė rezoliuciją “Lietuvos Tarybai Vilniuje”, kurioje protestavo prieš moterų neįtraukimą į Lietuvos tarybą.” Ona Mašiotienė, *Moterų politinis ir valstybiniai – tautiškas darbas 1907-1937*, p. 16. Mitingo terminą, aprašant šį susirinkimą naudoja ir V. Jurėnienė, *Lietuvių moterų judėjimas* p.80.

³⁹⁰ K.Zienytė, „Žodis “Vienybės” skaitytojams“, *Vienybė*, 1918, nr.11.

³⁹¹ Greičiausiai tai buvo Juozo Naujalio dukra Jadvyga Naujalytė, nes būtent ji draugavo su Zuzana Čalkyte. (Z.Naujalytė Didenkienė „Naujalio gyvenimo kelias“, in *Juozas Naujalis*, Vilnius, 1968, p.40) Taip pat ir kompozitoriaus žmona Monika Naujalienė tuo metu aktyviai dalyvavo LKMD veikloje. „Veteranės kalba“, *Moteris*, 1937, nr. 20. p.291.

³⁹² Margalis, “Iš Lietuvos, Kaunas”, *Vienybė*, 1918, nr.7, p.108

³⁹³ K.Zienytė, „Žodis “vienybės” skaitytojams“, *Vienybė*, 1918, nr.11

³⁹⁴ Kabarkšteika [Šmulkstys], “Lietuvos Moteris”, *Vienybė*, 1918, nr.7, p.104.

³⁹⁵ Kabarkšteika, “Lietuvos Moteris”, *Vienybė*, 1918, nr.7, p. 99.

³⁹⁶ Kabarkšteika, “Lietuvos Moteris”, *Vienybė*, 1918, nr.8.

³⁹⁷ Ten pat.

gi ji vadovaujasi jausmais ir neišlaikys bešališkumo.”³⁹⁸ Įdomu, tai kad tokiame požiūryje jis nematė moterų teisių varžymo, nesgi, anot jo, tai diktuoja pati prigimtis. Tiesa, turėdamas omeny Norvegiją, jis pripažino, kad yra kraštų, kur moterys dalyvauja rinkimuose ir atstovauja parlamente, bet, anot jo, Lietuvoje moterys dar nebuvo tam priaugusios: “Šią valandą dar kažin ar mūsų krašto moteris privalo sau tos teisės reikalauti ir prikaišioti, kad jų Lietuvių konferencijon arba Tarybon nekviesta.”³⁹⁹

Tuo tarpu Margalis, t.y. kun. Juozas Šnapštys, *Vienybės* redaktorius, net asmeniškai nebuves LKMD susirinkime⁴⁰⁰, savo korespondencijoje atvirai pasityčiojo iš K.Zienytės kalbos: “Mes, gird, lipsime į viešąjį gyvenimą be jokių kopiečių. ... Dabar, gird, yra tautos Taryba; ją išrinko apželtlupiai, mūsų visai nesiklausdami ir – sudrebėkite visos Lietuvos moteris! Nei vienos iš mūsų į tarybą nepasikvietė.”⁴⁰¹ Jis peikė LKMD valdybą už tai, kad Zienytės kalbos nesustabdė, kam leido visuotiniame susirinkime “kalbėti tokias nesąmones.”⁴⁰² Jį dar labiau papiktino, kad susirinkimas priėmė sprendimą LKMD vardu įteikti protestą Tarybai. Reportažo pabaigoje jis pateikė “konkrečių pavyzdžių”, kaip panašios feministinės kalbos ardančios šeimas ir paliekančios vaikus augti be motinų.

Į šiuos piktus moterų atžvilgiu straipsnius greitai reagavo katalikės moterys. J.Naujalytė, LKMD sekretorė, Zuzana Čalkytė, *Šv. Zitos* draugijos sekretorė, ir J.Mažeikaitė viešai Margalio korespondenciją užprotestavo ir ją apkaltino ėjimu “prieš teisių lygybę”.⁴⁰³ Jis nenusileido, spaudoje retoriškai klausė “kiek toli mūsų panelės [ketina] toje teisių lygybėje palipti ir kame jas ketina apsistoti? P-lės Z. prakalboje girdis net protestas prieš prigimtį.”⁴⁰⁴ Anot pačios Zienytės, ji savo kalboje tik išdėstė “skriaudas, kurias Lietuvos moteris kenčia delei pilietišių teisių nelygybės.”⁴⁰⁵ Ji nekursčiusi prieš moterystę tik atkreipusi dėmesį į prievartinį ištekinimą ir apie nelaimingas to pasekmes [Galima atkreipti dėmesį, kad panašia tema Žemaitė kalbėjo pirmajame moterų suvažiavime]. Be to, ji pastebėjo, kad visa salė jai pritarė rankų plojimu, niekas neprieštaravo. Anot jos, visame susirinkime nebuvo nei žodelio pasakyta prieš Lietuvos Tarybą. Pagaliau ji deklaravo: “Teisių lygybės trokštu, - tai viso pasaulio susipratusių moterių obalsis, tai ne mano vienos, bet visų susipratusių Lietuvos moterų balsas, tai reikalavimas teisingas, pamatuotas, subrendęs – jis turi įvykti; iki šiol nei vienas Lietuvos laikraštis nėjo prieš teisių lygybę.”⁴⁰⁶

³⁹⁸ Ten pat.

³⁹⁹ Ten pat.

⁴⁰⁰ K.Zienytė, „Žodis “vienybės” skaitytojams“, *Vienybė*, 1918, nr.11

⁴⁰¹ Margalis, “Iš Lietuvos, Kaunas”, *Vienybė*, 1918, nr.7, p.108.

⁴⁰² Ten pat

⁴⁰³ J.Naujalytė, Z. Čalkytė, J. Mažeikaitė. "Gerbiamoji Redakcija!..", *Vienybė*, 1918 kovo 21, nr. 9, p. 143.

⁴⁰⁴ Juozas Šnapštys, „Į protestą“, *Vienybė*, 1918 kovo 21, nr. 9, p. 143.

⁴⁰⁵ K.Zienytė, „Žodis “vienybės” skaitytojams“, *Vienybė*, 1918, nr.11.

⁴⁰⁶ Ten pat.

Toks katalikų vyrų pasišaipymas iš moterų teisių, aiškus pasakymas, kad, anot jų, lietuvės moterys dar nėra priaugusios lygiateisiškai dalyvauti kuriant valstybę užgavo moteris. Reaguodama į tai Vargelienė neišdėstė feministinių pažiūrų, bet, anot jos, moterims teisės buvo būtinos, nes “tik iš doros moters gali kilti dora šeimyna. Bet kaipgi ta dora pasiekti. Ar be veikimo? Darbo? Be mokyklų? Be teisių?”⁴⁰⁷ Anot jos, moterys reikalavo lygių teisių, tam, kad norėjo ir tėvynės Lietuvos darbuose padėti. Turėdamos lygias teises “galėtų kartais neapleisdamos savo priedermių mūsų visuomenei padėti pasikelti iš vargo.” Taigi šiame pasakyme nerasime radikalus feminizmo, nereikalaujama teisių vardan teisių, bet kalbama, visų pirma, apie tradicines moterų vertybes – dorą ir pareigą. O gal tai tebuvo pastanga įsiteikti tradicionalistams, nes ji pastebėjo: “moterų siekiai – įsitikinai visai nėra taip baisūs ir priešingi visuomenei, kaip nupiešė Kabarkšteika ir Margalis.”⁴⁰⁸

Katalikės moterys nepriklausomybės aušroje parodė, kad jos gali ginti moterų teises net jeigu dėl to turi iškęsti katalikų vyrų kritiką. Politikų moterų nepaisymas, kuris buvo pademonstruotas pamirštant pakviesti moteris į lietuvių konferenciją, sujudino moteris ginti savo teises. Protestas prieš moterų neįtraukimą į Lietuvos tarybą buvo pasirašytas ir kartu su parašais⁴⁰⁹ išsiųstas į Vilnių. Pranciška Pikčilingienė, LKMD pirmininkė, ir Konstancija Jakovickienė, draugijos vicepirmininkė,⁴¹⁰ buvo tos LKMD atstovės, kurios įteikė Antanui Smetonai, Lietuvos Tarybos pirmininkui, šiuos parašus ir pareikalavo į Lietuvos tarybą kooptuoti moteris, taip pat užtikrinti moterims lygias politines ir pilietines teises būsimoje konstitucijoje.

Reikia pripažinti, kad lietuvės katalikės elgėsi drąsiai, nepaisydamos ne visada geranoriškų katalikų visuomenės pažiūrų. Tuo metu dar galiojo neigiama popiežiaus nuostata dėl politinių moterų teisių, bet katalikės visoje Europoje drąsiau reikalavo teisių. 1918 m. kovą Jeanne Chenu ir jos vadovaujamos *Action Sociale* moterys nusprendė, jog politinės teisės yra “būtinybė”. Teigiamai į moterų balsavimo klausimą žiūrėjo tik naujas popiežius Benediktas XV, kuris 1919 m. audiencijoje Anglijos katalikų tiesiai užklaustas nuomonės apie moterų sufražismą atsakė: “Taip, mes sutinkame. Mes norėtume matyti moteris renkančias visur”.⁴¹¹ Tik nuo šio viešo popiežiaus sufražismo palaiminimo katalikų sufražizmas yra suprantamas kaip masinis judėjimas. Pavyzdžiui, Prancūzijoje prie jo prisijungė ir konservatyvios katalikės, kurioms popiežiaus nuomonė buvo

⁴⁰⁷ Vargelienė, „Lietuvos moteris“, *Vienybė*, 1918, nr.13.

⁴⁰⁸ Ten pat.

⁴⁰⁹ Anot O. Mašiotienės (*Moterų politinis...*p.16) ir Jurėnienės (*Lietuvių moterų judėjimas...*, p.81), buvo surinkta 20 000 parašų, bet tokiu skaičiumi sunku patikėti. A.Tyla pastebėjo, kad LKMD Linkuvos skyriaus moterys 1918 04 16 parašė protestą Lietuvos Tarybai, kad nepakviesta moterų organizacinį komitetą bei nurodė, kad po analogišku protestu pasirašinėjo moterys iš Biržų, Subačiaus, Troškūnų, Vabalninko parapijų. Iš viso būta 423 parašai. A.Tyla, *Lietuva prie vasario 16-osios slenksčio*, Vilnius, 2004, p.23.

⁴¹⁰ Konstancija Jakovickienė (1875-1927) vyrui 1913 metais mirus su penkiais vaikais grįžo į Kauną, kur turėjo dalį tėvų palikimo – namus ir sodą prie Laisvės Alėjos. Ji verstėsi prekyba manufaktūros ir galanterijos krautuvėje. “Kilusi iš seno pavidalo miesčionijos, ji ir liko nuo jos neatskilusi ... bet drauge be atodairos ar bet kokio išrokavimo visuomet reiškėsi esanti lietuvė ir savo šeimą išauklėjo grynai lietuviškos visuomenės nariais.” I.P., „A.A. Konstancija Jakovickienė“, *Moteris*, 1927, nr.7-8, p.102-103.

⁴¹¹ S. Hause, A. R. Kenney, *Women's Suffrage and Social Politics in the French Third Republic*, p. 217.

ypatingai svarbi.⁴¹² Greitai, jau trečiojo dešimtmečio pabaigoje, tai buvo vienas iš didžiausių sufražistinių judėjimų Prancūzijoje.⁴¹³ Bet net Benedikto XV negalima laikyti simpatizuojančiu feminizmui: nors įvairiais pasisakymais ir praplatino moters veiklos sritį, tačiau tai darė grįsdamas konservatyviais argumentais. Jis pripažino moterų balsavimo neišvengiamumą, kartu, pasikliaudamas religinga moterų prigimtimi tikėjosi, kad jos balso teisę naudos katalikų moralės apgynimui. Tiesa, ir pačios katalikės sufražistės balso reikalavo, tam kad “išsaugotų šeimos tradiciją, visuomenėje jau įtvirtintą tvarką, ir seną žmonos ir motinos pareigų supratimą.”⁴¹⁴ Balsavimas buvo suvokiamas ne kaip individo teisė, bet kaip bendruomeninė pareiga.

Lietuvoje moterims politinės teisės buvo pripažintos 1919 m., o jomis jos galėjo pasinaudoti rinkdamos Steigiamąjį seimą 1920 metais. Dalis dvasininkijos ir toliau liko skeptiška moterų teisių klausimu. Netgi Tumas Vaižgantas 1922 m. LKMD visuotiniame susirinkime skaitydamas paskaitą pastebėjo, kad moterų pasidavimas svetimai įtakai, suvyrėjimas yra lygių teisių priežastis. Pasibaigus paskaitai Galdikienė į jo kalbą reagavo, visų pirma pastebėdama, kad lietuvė „suvyrėjo“ „ne dėlei teisių lygybės, kurių įstatymas vos tik seime praėjo ir padaryti vieną ar kitą įtaką į moteris dar nespėjo, o trūkstant atitinkamo auklėjimo.“⁴¹⁵ Įdomus buvo ir Stefaniijos Ladygienės laiškas LKMD centro valdybai 1922 metais, kur ji širdingai dėkojo adresatei „už jūsų taip gražų uždrožimą kun. Bučiui – bravo.“⁴¹⁶ Ji pastebėjo netaktišką kunigo pasisakymą moterų atžvilgiu ir iš to kylančius sunkumus katalikėms moterims: „reikia galutinai būti nebekataliku ir nediplomuotu taip rašant ir duodant vienu daugiau motyvų mūsų socialistėms ir socialistams dėl dėjimos su dvasiškąja.“ Ji pastebėjo, kad priešišku nuotaikų moterų atžvilgiu būta kunigų tarpe: „Nors ir slepias kunigai, bet kai kada parodo savo veidą, tik jau rinkimuos sunkiau bus jiems su moterimis, kurios žinos.“⁴¹⁷

Teisė balsuoti, net ir vėliau aktyvių lietuvių moterų buvo suvokiama kaip ypatingai svarbi teisė. Jauna studentė ateitininkė Jadvyga Drungaitė apžvelgdama prancūzių beteisiškumą ragino moteris aktyviai naudotis balsavimo teise: “mes norime balso”, tas obalsis moterų, kovojančių žmonijos gerovei privalo būti visų Lietuvos padorių moterų obalsiu, kad visas jas skatintų ne vien melstis bažnyčiose, bet eiti gyvą darbą dirbti Seime, savivaldybėse ir kitose įstaigose Tėvynės ir

⁴¹² Jeanne Chenu *Action sociale* apjungė net tokias konservatyvias katalikių organizacijas kaip *LPF*, *LFF* į *Commission d'education sociale civique de la femme* (CESC), kurios tikslas buvo paruošti moteris politinėms teisėms. Ši komisija, vienijanti virš milijono narių, 1920 m. kongrese įpareigojo katalikes moteris kovoti dėl balsavimo teisės. Net *LPF* vadovė, tokios kaip markizė De Moustier, išreiškė naują pažiūrį, sakydama: “aš kaip katalikė esu visai patenkinta matydama, jog moterų balsavimo teisės įtvirtinimas pasiekė tiek daug... yra gera visa, kas gali sutvirtinti šeimos gyvenimą... būtų pageidautina, kad visos katalikės moterys dalyvautų šioje [balsavimo teisės gavimo] kampanijoje.” Cituota iš S. Hause, A. R. Kenney, *Women's Suffrage and Social Politics in the French Third Republic*, p.219.

⁴¹³ James F. McMillan, “Wollstonecraft's daughters and the daughters of Joan of Arc”, pp. 186-98.

⁴¹⁴ S. Hause with A. R. Kenney, *Women's Suffrage and Social Politics in the French Third Republic*, pp. 212-47.

⁴¹⁵ LKMD visuotinio susirinkimo 1922 sausio 15 d. protokolas. LCVA, f.567, ap.2, b.137, l.9.

⁴¹⁶ St. Ladygienės laiškas 1922 kovo 15. LCVA, f. 567, ap.1, b.687, l.190.

⁴¹⁷ Ten pat.

Dievo labui.”⁴¹⁸ Katalikių spaudoje buvo karštai įrodinėjama, kad moterys turi naudotis savo balsavimo teisėmis, domėtis politika, pagaliau balsuoti už krikščionis demokratus, kurie pasirūpinę moterų teisių išplėtimu. Jeigu laimėdavo krikščionys demokratai, tai moterys būdavo įvertinamos kaip susipratusios, bet 1926 m. rinkimus laimėjus kairiesiems, korespondentės pastebėjo įvairialypį moterų nesusipratimą.

Stebėtis reikia tuo nerangumu, kurį parodo moterys Lietuvoje rinkimų metu ar tai Seiman, ar tai į savivaldybes. Jos dažniausiai dalyvauja ne aukštų tikslų supratimu ir ne savo sąžinės balso vedamos, bet paprastą agitaciją gyvendamos. Jos vis dar sunkiai savo balsą duoda už kitą moterį paskirtą rinkti šion ar kiton vieton. Vienos jų balsuoja, kuomet “klebonas bažnyčioje” įragina, kitos –nebalsuoja, kuomet joms berniokas gatvėje visokių blevyzgų priplepa ir “protą sumaišo”, o kitos visai neina iš namų “dėl švento pakajaus”, lyg Dievo tvarai be proto, sąžinės širdies ir valios!⁴¹⁹

Deja, daugiau laisvų rinkimų nepriklausomoje Lietuvoje neįvyko, tad ir kvietimas balsuoti, visų pirma, už moteris nuėjo niekais.

Ona Gaigalaitė pabrėžė, kad moterims reikia domėtis tiek politiniu, tiek visuomeniniu šalies gyvenimu. Ji pastebėjo, kad kaimo moterys “nusiskundžia, kad maža tesupranta apie visuomeninį, kultūrinį taip pat politinį gyvenimą, o dažniausia ji jaučia ekonominio gyvenimo sunkumą, su kuriuo šandie reikia daug kovoti. Iš kur rasis tas supratimas, jei jo nesistengiama išigyti, jei jo neieškoma. Juk iš dangaus nenusileis.”⁴²⁰ M.Krupavičius iš dalies patronizavo moteris kalbėdamas, kad Dievas sutvėrė moterį, kaip vyro draugę ir pagalbininkę, vis tik jis ir autoritetingai nurodė, kad Dievas moteriai “davė ne tik kūną, su kurio pagalba ji turi gimdyti žmones, bet ir sielą, kuriai skirta uždavinys gimdyti mintis. ... Visuomenė ... iš moters laukia ne tik sveikų vaikų gimdymo, bet ji iš jos reikalauja, pasiremddama Dievo planu, ir atlikimo dvasinių pareigų savo visuomenės atžvilgiu.”⁴²¹ Jis kaip ir Gaigalaitė pastebėjo, jog svarbus domėjimasis politiniais klausimais: “Politinis ir visuomeninis išsąmoninimas yra svarbi moters pareiga, nes jei ji nesupras politikos ir visuomenės reikalų, bus visuomet paniekinta, užuita, nustumta į gyvenimo užpečkį.”⁴²² Kalbėdamas apie moters visuomeninį susipratimą jis nurodė, kad tai būtina motinoms, kad jos išlaikytų ryšį su vaikais jiems bręstant. Anot jo, jei motina turėtų nors elementarių žinių apie politiką, ekonomiką, visuomenės reikalus tai sugebėtų su grįžusiu iš mokyklos vaiku pakalbėti “išigyti jo pasitikėjimo ir tapti jo gyvenimo vadove.”⁴²³

Trečio ir ketvirto dešimtmečio sandūroje vis garsėjo šūkiai, kad moterys turi grįžti į namus, kad moterims ne vieta politikoje. Katalikės moterys atsakė į kai kurias šovinistines pastabas. Pavyzdžiui, Mussolini mintims, kad “Moteris neprivalo pamiršti savo vietos” – tai yra namų, ir į tai kad “parlamente moterys temoka intriguoti ir pletkuoti. ... Moterų emancipacija nėra naudinga

⁴¹⁸ J. D. [Drungaitė], „Mes norime balso“, *Moteris*, 1926, nr. 10, p. 82-83.

⁴¹⁹ Ten pat.

⁴²⁰ O. G-tė [Gaigalaitė], „Sudėję rankų nelaukime“, *Moteris*, 1927, nr.3, p. 34.

⁴²¹ Kun.M.Krupavičius, „Moteris, visuomenė ir politika“, *Moteris*, 1932, nr.11, p. 146.

⁴²² Ten pat, p. 147.

⁴²³ Ten pat, p. 148.

pažangai. Priešingai, kadangi moteris apleido šeimą ir namus, ji grąsys žmonijai išsigimimu”. Tam straipsnio autorė priešpastatė Anglijos finansų ministro žmonos Snauden atsakymą, kuriam aiškiai simpatizavo. “Žinoma, vaikų gimdymas ir jų auklėjimas – svarbiausias moters uždavinys, bet negalima reikalauti, kad ji šituo tik savo gyvenimą apribotų. Moteris turi politika rūpintis kaip tik dėl savo šeimos ir vaikų meilės”.⁴²⁴ Taigi ji, iš vienos pusės, gynė moterų teisę įsitraukti į politiką ir kitus visuomeninius reiškinius, iš kitos pusės, jos vis tik nurodė, kad pagrindinis moters uždavinys yra šeima.

Ketvirto dešimtmečio pabaigoje moterys juto savo teisių ribojimą. E.Petrauskaitė pastebėjo, kad moteris diskriminuojanti politika, besireiškianti pas Lietuvos kaimynus, atgarsio susilaukė ir Lietuvoje.

Paskutiniųjų kelių mūsų valstybės gyvenimo metų reiškiniai aiškiai rodo šią žalingą tendenciją moters atžvilgiu. Moteris vis labiau izoliuojama ir išstumama iš valstybinio gyvenimo: jos nebebuvo galima išrinkti Seiman, ji neprileidžiama prie įstatymo leidimo tarti savo, daugumos, žodį; ji dažnai neturi balso nė tada, kai sprendžiami auklėjimą liečią klausimai. Tarytum moteriai nerūpėtų tautos reikalai ir jos ateitis. Pagaliau, paskutiniaisiais laikais iškilęs ištekejusių moterų iš apmokamų tarnybų šalinimo įkarštis dar labiau šią tendenciją paryškina.⁴²⁵

Tiesa, be nedrašių pastabų spaudoje, prašymų vyriausybei – nieko nebuvo padaryta. Panašiai kaip ir prieškaryje, kada buvo nepalankios sąlygos kovai už politines moterų teises, taip ir Smetonos autokratinio režimo metais katalikės susikoncentravo ties kultūriniu – socialiniu darbu.

II.5. Katalikybės propaganda ir Katalikų akcija

Katalikybė daliai žmonių tarpukario Europoje, o taip pat ir Lietuvoje, tapo ne tik tikėjimu, bet visas kasdienines gyvenimo realijas persunkiančia aplinka. Pavyzdžiui, Olandijos visuomenei po Pirmojo pasaulinio karo buvo būdinga vertikali socialinė segregacija pagal tikėjimą ir dalinai pagal politinius įsitikinimus. Šioje sistemoje katalikai turėjo ne tik

dalyvauti bažnytinėse apeigose ir balsuoti už katalikų partiją, bet taip pat sudaryti santuoką tik su kitu kataliku, lankyti tik katalikišką mokyklą, dirbti tik katalikų darbdaviui, prisijungti tik prie katalikiškos profsąjungos ar prie katalikiškos moterų organizacijos, ar katalikų sporto klubo, ar katalikų gyvulininkystės sąjungos; skaityti tik katalikiškus laikraščius ir žurnalus, klausytis tik katalikų radijo.⁴²⁶

Olandijoje iš protestantų buvo tikimasi tuo paties. Netgi socialistai ir liberalai išvystė savo atskirus kultūrinius ir socialinius tinklus. Bet, anot Martin Conway, negalima to apibūdinti kaip katalikų “geto”, nes nepaisant savo atskirų organizacijų, šios organizacijos nedraudė katalikams dalyvauti platesnės visuomenės gyvenime.⁴²⁷

Lietuvoje situacija buvo panaši. Stengiantis pasipriešinti liberalizmui ir modernizmui, buvo naudojama kovinga retorika prieš laisvamanybę: “Griežtas nusistatymas prieš įvairius šių laikų

⁴²⁴ Pelenė, „Kova Snaudienės su Mussolini“, *Moteris*, 1930, nr.2, p. 19.

⁴²⁵ Em.Petrauskaitė, „Šviesuolė ir darbas“, *Naujoji Vaidilutė*, 1939, nr.3, p.140.

⁴²⁶ Mieke Aerts, „Catholic Constructions of Femininity Three Dutch Women’s Organizations in Search of a Politics of the Personal, 1912-1940“, in *Women in Culture and Politics...*, red. Judith Friedlander, Bloomington, 1986, p. 257-258.

⁴²⁷ Martin Conway, *Catholic politics in Europe 1918-1945*, 1997, Routledge, p. 18.

laisvamaniškus vėjus, madas, padės mums katalikybės dvasia gyventi.”⁴²⁸ Katalikų veikimo Centro aplinkšraščiuose pabrėžiama, jog katalikas turi skaityti tik katalikiškus laikraščius ir priklausyti katalikiškom draugijom. Žmogui buvo sudarytos sąlygos visą savo gyvenimą priklausytų kokiai nors katalikiškai organizacijai: vaikystėje angelaičiams, paauglystėje pavasarininkams ar ateitininkams, pagaliau katalikių moterų ar katalikų vyrų draugijoms. LKMD susirinkimuose buvo atkreipiamas dėmesys, kad moterys skatintų savo šeimos narius priklausyti katalikiškom organizacijom. 1929 metų LKMD konferencijoje nuspręsta: “Kad motinos ... leistų vaikus į Angelo sargo vaikų sąjungos kuopas, o kur jų nėra, patys draugijos skyriai jas steigtų ir vestų.”⁴²⁹

Katalikiškos draugijos stiprino tikinčiųjų religinį identitetą. Šūkis “Visų pirma katalikas” buvo dažnai naudojamas kovingų katalikų judėjimų tarpukario Europoje.⁴³⁰ Tiesa, lietuvių katalikių moterų retorikoje jis nėra sutinkamas, nes galima matyti, kad tiek katalikybė, tiek lietuvybė užėmė pirmaujančias pozicijas. Draugijos turėjo parodyti likusiai visuomenės daliai katalikų vienybę bei organizacinę stiprybę. Pagaliau tai turėjo padėti pasiekti, kad katalikybė būtų įtvirtinta tiek švietimo sistemoje, tiek ir politikoje: buvo reikalaujama galimybės katalikų vaikams lankyti katalikiškas mokyklas: “Kartą ant visados turim pasakyt, kad šalin bedieviai mokytojai iš katalikų tėvų vaikų lankomų mokyklų!”⁴³¹ Visoje Europoje tikintieji palaikė Krikščionis demokratus. Conway tai aiškino tuo, kad bendros tapatybės pojūtis bei tikėjimas, kad katalikybė siūlė sprendimą visoms visuomenės problemoms, sukūrė neatskiriamą ryšį tarp religinių įsitikinimų ir politinio angažuotumo. Daugumai katalikų tarpukario Europoje ryšys tarp katalikybės ir politikos atrodė būtinas ir natūralus, kai tuo tarpu liberalų įsitikinimu, tikėjimas buvo tik privatus sąžinės reikalas.⁴³² Ne išimtis buvo ir Lietuva.

Kova tarp katalikų ir nekatalikų buvo smarki parlamentinės demokratijos metais, ypatingai prieš rinkimus. Moterys, kaip lygiateisės rinkėjos, į šią katalikų kovą dėl valdžios irgi buvo įtrauktos: “Lietuvos moterys savo balsų skaitlingumu gali prisidėti prie to, kad krašte būtų katalikų valdžia, kuri garantuotų sąžinės ir tikybos laisvę, šeiminio gyvenimo pamatą – moterystę, visuomeninę dorą ir moterų teisių laisvę.”⁴³³ Rinkiminė agitacija už katalikus dažniau buvo vykdoma ne pastebint katalikų privalumus, kiek bauginant socialistų valdžios galimybe. Kalbėdama apie Steigiamojo Seimo darbą *Moters* bendradarbė pastebėjo aršią kovą “tarp tikrųjų tėvynės sūnų katalikų ir jos posūnių socialistų. Kiek katalikai išsijuosę dirbo ir statė, tiek socialistai

⁴²⁸ „Mūsų uždaviniai“, *Moteris*, 1929, nr.6, p.83.

⁴²⁹ „LK Moterų d-jos konferencijos išreikštos padėkos ir rezoliucijos“, *Moteris*, 1929, nr.6, p.89.

⁴³⁰ M. Conway, *Catholic politics in Europe 1918-1945*, p. 16.

⁴³¹ „Liaudies mokyklos ir vaikai“, *Moteris*, 1926, nr. 9. p. 1.

⁴³² M. Conway, *Catholic politics in Europe 1918-1945*, p. 19.

⁴³³ LKMD Mažeikių skyriaus valdyba, „Moters būkime atsargios ir neapsivilkime“, *Moteris*, 1922, nr. 11-12, p. 11.

iš kailio nerdamiesi griovė.”⁴³⁴ Moterys buvo gąsdinamos, kas atsitiktų, jeigu kuri nors iš moterų patingėtų nuvykti balsuoti

visokio plauko socialistai, bedieviai, laisvamaniai, tikrai dalyvaus balsavime, sujunks savo balsus ir tokiu būdu pravedę savo daugumą į Seimą mindžios ir niekins mūsų katalikių moterų šventus reikalus. Uždraus mokyklose vaikeliams minėti Dievo vardą, nes tikybos mokslas bus pašalintas iš mokyklų, paniekins šv. sakramentą Moterystės, nes socialistai reikalauja civilių šliūbų valsčiaus savivaldybėse...⁴³⁵

Tendencingai pastebima, kad “socialistai nepripažįsta moteriai žmogaus teisių ir laiko ją vien vyro užgaidų žaislu.”⁴³⁶ Ypatingai atkreipiamas dėmesys į socialdemokratų projektus, siūlančius panaikinti tikybos pamokas mokyklose. Moterys yra raginamos prieš tokią “bedievystę” gintis: “Ta lietuvė nebus katalikė, kuri nesigintų prieš užplūdančią bedievystės bangą, ta ne motina būtų, kuri leistų savo vaikus į bedieviškas mokyklas!”⁴³⁷ Dėl šių priežasčių moterys yra raginamos balsuoti, “nes tada tik atliksi savo pareigas, tada tik jausies, jog prisidedi prie mūsų valstybės tvarkymo, kaip pilnateisė pilietė.”⁴³⁸

Ne mažiau pykčio, nei socialistai susilaukė ir *Lietuvos moterų sąjunga*, bandžiusi atsikurti prieš pirmojo seimo rinkimus 1922 metais. LKMD Mažeikių skyriaus valdyba perspėjo moteris, kad jos turi būti “atsargios su naujai steigiamą “Moterų sąjungą””. Ir vietoj to kvietė eiti “su jau esančia ir daug moterų labai nuveikusia, Lietuvos Katalikų Moterų draugija.”⁴³⁹ *Moteryje* pastebima: “Šiandien jūs jau nubudusios stojat į L.Kat.Moterų Dr-jos priešų eiles ir mūsų galutinam kovos laimėjimui pradėsite daryt visokių kliūčių.”⁴⁴⁰ Įdomu tai, kad kaip vyrai netikėjo savaimingu moterų veikimu, ir pačios katalikės netikėjo, kad moterys savarankiškai sekė socialdemokratų ideologiją. “socialistų suagituotos ir pažadintos jau bunda ir socialistės moters ir kuria “Lietuvos Moterų sąjungą”. Jos socializmo idėjų užliuliuotos saldžiai ligi šioliai miegojo, ir jeigu ne rinkimai į Seimą, tai socialistai dar jų nebūtų žadinę.”⁴⁴¹ LKMD Mažeikių skyriaus valdyba pranešdama apie Moterų sąjungos agitaciją Mažeikiuose pastebėjo: ““Lietuvos moterų sąjunga” yra socialistų įkurta tam, kad naudoti moterų balsus rinkimuose į Seimą socialistų naudai.”⁴⁴² Taigi, *Moterų sąjunga* yra pristatoma, ne kaip savarankiška moterų organizacija, o visų pirma tik kaip socialistų darbo vaisius.

Prieš rinkimus pasirodydavo *Moteryje* straipsniai, aiškiai nurodantys skaitytojoms, ką moterys turėtų rinkti. Ypatingai griežtai būdavo pasisakoma prieš socialdemokratus. Ant *Moters* 1923 m. gegužės numerio viršelio puikavosi didžiulis užrašas: “Lietuvės moterys rinkdamos

⁴³⁴ M. R...tė, „Rinkimų į seimą akivaizdoje“, *Moteris*, 1922, nr.9-10, p.1.

⁴³⁵ P.S. Š-tė, „Mūsų moterys ir būsimieji Seimo rinkimai“, *Moteris*, 1922, nr.8, p. 3.

⁴³⁶ M. R...tė, „Rinkimų į seimą akivaizdoje“, *Moteris*, 1922, nr. 9-10, p.2

⁴³⁷ „Katalikės moterys!“, *Moteris*, 1922, nr.4, p. 15.

⁴³⁸ P. S. Š-tė, „Mūsų moterys ir būsimieji Seimo rinkimai“, *Moteris*, 1922, nr.8, p. 3.

⁴³⁹ LKMD Mažeikių skyriaus valdyba, „Moterys būkime atsargios ir neapsivilkime“, *Moteris*, 1922, nr. 11-12, p. 11.

⁴⁴⁰ M. R...tė, „Rinkimų į seimą akivaizdoje“, *Moteris*, 1922, nr.9-10, p.3.

⁴⁴¹ Ten pat, p.2

⁴⁴² LKMD Mažeikių skyriaus valdyba, „Moterys būkime atsargios ir neapsivilkime“, *Moteris*, 1922, nr. 11-12, p. 11.

katalikišką Seimą apsaugosite tikėjimą, tėvynę, dorą ir savo teises.”⁴⁴³ Tame pačiame numeryje nedviprasmiškai nurodoma: “Moterys jūsų sąrašų numeriai šie” ir parašoma, kokius rinkiminiuosius numerius turi “lietuvių krikščionių demokratų, Katalikių moterų, Pavasarininkų ir “Blaivybės” sąrašas.⁴⁴⁴ Panašiais skelbimais puoštasi ir prieš savivaldybių rinkimus, nors agitacija ir nebuvo tokia stipri.⁴⁴⁵ Politinis diskursas buvo naudojamas ne tiek apšviesti moteris, kokie yra vienos ar kitos programos plusai ar minusai, bet parodyti kairiuosius kiek galima blogesnėje šviesoje, o katalikus pristatyti kaip vienintelius ginančius “tikruosius” lietuvių interesus.

Toks, politiškai gana infantilus bei populistinis diskurso pobūdis ryškėja ir iš Mykolo Jeronimo Krupavičiaus straipsnio *Moteryje* “Moterys ir politika”. Straipsnio pradžioje jis stengėsi pristatyti ir apginti moterų teises dalyvauti politikoje, tuo tarpu jau viduryje tiesiai perėjo prie agitacijos už krikščionis demokratų. Nors jam ir svarbu buvo padrašinti moteris domėtis politiniu gyvenimu, bet ne tiek tam, kad jos taptų politiškai aktyvios, bet tam, kad katalikiškasis sparnas per jas laimėtų daugiau balsų. Bandant nusakyti programinius skirtumus tarp partijų krikščionys demokratai vaizduojami tik teigiamai, o valstiečiai liaudininkai suplakami į vieną gretą su socialistais, lenkais ir žydais – taip aiškiai priskiriant jiems “svetimųjų” statusą: „Politika veda valstybės gyvenimą. Jei stovėtų mūsų politikos priešaky žmonės, kurie būtų nenorėję Lietuvai nepriklausomybės, kaip socialistai ar lenkai, mes jos būtumėm neturėję. Atidavę politiką vesti katalikams, šiandien nepriklausomybę turime.“⁴⁴⁶ 1923 m. balandžio mėnesyje vykusioje LKMD konferencijoje taip pat neapeitas politikos klausimas. Čia šį klausimą specialiai referavo profesorius Bistras, krikščionių demokratų atstovas seime. Kaip seimo paleidimo priežastimi jis nurodė kairiojo sparno trukdžius. “Kairysis sparnas: valstiečiai liaudininkai, socialdemokratai, darbo kuopa – bolševikai, žydai ir lenkai būdami daugumoj ir nenorėdami dirbti trukdė ir krikščioniškajai pusei darbą.”⁴⁴⁷ Demonizavo valstiečius liaudininkus, jiems prikišant, kad jie dirba su “Lietuvos priešais”, kuriais paprastai buvo suvokiami lenkai ir žydai. Pradžioje nurodyta jų žala Lietuvai, tada Bažnyčiai, pagaliau šeimai ir privačiai nuosavybei. Galima matyti, kad valstiečių liaudininkų ir jų “draugų” portretas buvo specialiai sukonstruotas, kaip didžiausias katalikės lietuvės ūkininkės baubas. Tokių kalbų pasėkoje konferencijoje buvo priimtos politinės rezoliucijos raginančios moteris elgtis gana vienašališkai:

2) kad visos Lietuvos moterys katalikės uoliai dalyvautų rinkimuose, platindamos žmonių tarpe politinį susipratimą, nurodydamos jiems, kurios partijos yra kenksmingos Lietuvai ir Bažnyčiai, kad katalikai nieku gyvu negali balsuoti už valstiečių liaudininkų, socialdemokratų, darbininkų kuopų ir jų draugų sąrašus, bet tik už savo katalikų sąrašus.⁴⁴⁸

⁴⁴³ *Moteris*, 1923, nr.5.

⁴⁴⁴ Ten pat.

⁴⁴⁵ 1924 rugsėjį skelbta: “Savivaldybes renkant, Moterys! Balsuokite tikrai už katalikiškų organizacijų sąrašus.” *Moteris*, 1924, nr.9.

⁴⁴⁶ M.J.K. [Krupavičius], „Moterys ir politika“, *Moteris*, 1923, nr.5, p. 66.

⁴⁴⁷ „Liet. Katalikių Moterų Dr-jos metinis suvažiavimas“, *Moteris*, 1923, nr.5, p.69

⁴⁴⁸ „L.K. Moterų Draugijos 1923 m konferencijos rezoliucijos“, *Moteris*, 1923, nr. 5, p. 73.

Kaip rodo archyviniai šaltiniai, LKMD aktyviai agitavo moteris balsuoti tik už katalikus ir prieš 1926 metų rinkimus. Prieš rinkimus suintensyvėjo skyrių lankymas bei naujų draugijos skyrių steigimas. Pavyzdžiui, 1926 m. gegužės 2 d. Ariogaloje klebonijos kieme susirinko apie 500 žmonių, kur buvo padarytas pranešimas apie rinkimus bendrai visoms katalikiškoms organizacijoms. Vėliau buvo padarytas politinis pranešimas tik moterims “kaip ginti moterų teises, tikybą ir t.t. Kad tai gali jos padaryti tik eidamos su katalikiškais sąrašais ir už juos balsuodamos.”⁴⁴⁹ Taip pat Subačiaus miestelyje, kur tebuvo merdėjantis draugijos skyrius, balandžio 25 dieną buvo sušauktas susirinkimas. Be kitų dienotvarkės punktų, buvo kalbėta dėl rinkimų.⁴⁵⁰ Tą pačią dieną Kaimelyje, kuriame draugijos skyriaus dar nebuvo, buvo padarytas pranešimas moterims bei “pakalbėta bendrai apie rinkimus”. Ataskaitoje buvo pažymėta, jog “rinkimus moters pasiryžusios savo balsais nusverti katalikiškųjų partijų naudai.”⁴⁵¹ Iš tokio turinio ataskaitų aišku, kad centrui buvo svarbu ne tiek skyrių lankymas ir jų sustiprinimas paskaitomis, bet balsų užtikrinimas katalikiškoms partijoms. Tai matyti ir iš būsimos aktyvios veikėjos Onos Noruštės ataskaitos:

1926 gegužės 2 d. Žemosios Panemunės moterų skyriuje kalbėta apie moterų organizacijas, Lietuvos moteris ir jų pareigas visuomenėje – kartu rinkimuose į seimą. Išdalyta literatūra. Dalyvavo virš 80 moterų. Naujai į skyrių įsirašė 39 moterys. Bendrai: moterys susidomavusios rinkimais ir moterų organizacijomis. Reikėtų jas planingai organizuoti ir turėtum labai stiprią armiją. Beveik visos balsuos už katalikus. Yra žinoma ir išimčių.⁴⁵²

Taigi organizacijos stiprinimu ypatingai susirūpinta prieš Seimo rinkimus, lankant skyrius nevengtą vykdyti politinę agitaciją. Taip pat prieš rinkimus LKMD išspausdino atsišaukimą, raginantį lietuves moteris balsuoti už bendrą krikščionių demokratų sąrašą. Jame gąsdinama, kad “Mūsų valstybė” gyvena sunkias valandas ir būtent dėl to, kad ardoma vienybė ir griunama Lietuvos tvarka. “Tie griovikai yra valstiečiai liaudininkai ir kiti socialistai.” Anot atsišaukimo, “Jie visą laiką stengėsi sugriauti Bažnyčia ir tikybą ... Valstiečiai liaudininkai pasikvietė į talką žydus, lenkus ir bolševikus.”

Su tais mūsų priešininkais jie sugriovė valdžią ir Seimą. Valstiečiai liaudininkai susivienijo su jais tuo metu, kada lenkai draskė mūsų tėvynę ir liejo mūsų brolių ir sūnų kraują, kada žydai kiek įmanydami šmeižė Lietuvą, kada bolševikų darbininkų kuopos stengėsi Lietuvą į Maskvą nuvesti. Lietuvos priešininkai su valstiečiais liaudininkais vieni kitiems rankas padavė. Ta valstiečių liaudininkų, socialdemokratų, bolševikų, žydų ir lenkų sąjunga savo tikslo pasiekė. Valdžią ir Seimą sugriovė. Džiaugiasi tuo jų darbu Varšuva, džiaugiasi Maskva ir Palestina. Nesidžiaugia ir liūdi tokių sūnų palaidūnų išsiauginusi Lietuva.⁴⁵³

Kreipiantis į moteris buvo pabrėžiama “Mes privalome Lietuvą išgelbėti”. Kaip įkvepiantis pavyzdys turėjo tarnauti lietuvė moteris, kuri išgelbėjo nuo pražūties lietuvių kalbą, kuri, “mokindama savo vaikelius lietuviškai poterėlių, išmokino juos mylėt savo kalbą ir kraštą.” Ir

⁴⁴⁹ Ataskaita iš Ariogalos, LCVA, f. 567, ap.1, b. 57, l.1.

⁴⁵⁰ Ataskaita iš Subačiaus, LCVA, f. 567, ap.1, b. 57, l.6

⁴⁵¹ Krajnickaitės ataskaita iš Kaimelio, LCVA, f. 567, ap.1, b.57, l.9

⁴⁵² O. Noruštės ataskaita iš Žemosios Panemunės, LCVA, f. 567, ap. 1, b.57, l.11

⁴⁵³ LKMD plakatas, LCVA, f. 567, ap. 1, b. 17, l. 9.

dabar ji turinti išgelbėti Lietuvą, nes ji turi lygias teises su vyrais, o be to Lietuvoje moterų buvę daugiau, negu vyrų, tai jei visos moterys balsuotų, būtų išrinktas katalikiškas Seimas. Nurodoma, kad balsuoti už katalikus skatina ir moters asmeniniai interesai, nes į Seimą išrinkus “didžiumą valstiečių liaudininkų ir kitų socialistų bedievių” šie pražudys Bažnyčią ir tikybą. Taip pat “sumins mūsų dukrelių vainikus ir sugriaus dorą” versdami tuoktis milicijos ar valsčių raštinėse, panaikins tikybės pamokas bei “mums mirus paspirs mūsų grabus koja ir tokiu būdu palaidos visa, kas mums moterims yra brangiausia.”⁴⁵⁴ Atsišaukimas perspėjo, jog socialistai nenorėdami, kad balsuotų moterys, dažnai jų į tuos sąrašus neįrašo. Todėl moterims primenama iš anksto pasitikrinti, ar jos į rinkėjų sąrašus įrašytos. Nėjimas balsuoti apibūdinamas kaip „nusidėjimas prieš Bažnyčią ir Lietuvą.”⁴⁵⁵ Net ir M.Galdikienė, LKMD pirmininkė, balsuoti ragino ne tik primindama moterims jų teises, nes, anot jos, kuri neitų balsuoti, “parodytų savo visišką nesusipratimą, parodytų neverta esanti gavusi lygias teises,” bet ir grasindama, kad kas nebalsuos “turės atsakyti Dievui už pasekmes savo nedalyvavimo balsavime ... nebalsavusis atsakys už tos valdžios piktus darbus, kuriuos ji padarys prieš Dievą, Bažnyčią ir Tėvynę.”⁴⁵⁶

Tiesa, prieš 1926 m. rinkimus *Moteris* šiek tiek nuosaikiau agitavo už katalikišką sąrašą, pateikė ir trumpą savo programą “ko mes norime Lietuvoj.” Visų pirma pažymima, kad Bažnyčios ir tikėjimo dalykai turėtų būti pirmoje vietoje seime, kad katalikų vaikams būtų katalikiškos mokyklos, o “bedieviai mokytojai” galėtų mokyti tik “bedievių tėvų” vaikus, taip dar aiškiau suskirstant visuomenę į tikinčią ir netikinčią. Žadama atkreipti dėmesį į dorą, tai yra įvesti griežtesnę kino ir “šlykščių knygų” cenzūrą, ir deklaruojama, kad: “sekantis seimas turi privesti kraštą prie degtinės vartojimo panaikinimo!”⁴⁵⁷, nors buvo kalbama tik apie įvairių klubų ir restoranų, pardavinėjančių alkoholį suvaržymą bei paramą blaivybės propagandai. Tiesa, pažymima, jog svarbu ir teisingas moterų teisių lygybės išaiškinimas, bet plačiau nekomentuojama, kaip suprantamas žodis „teisingas“. Šis katalikių moterų programos pristatymas, nors ir nevisais punktais tikslus, švietė moteris daugiau, nei vien oponentų juodinimas. Gal šis objektyvesnis politinis diskursas rodė, kad sąmoningėjo tiek rinkėjos, tiek ir *Moters* bendradarbiai.

Taigi, LKMD įvairiai – tiek per spaudą, tiek betarpiškai per kalbas agitavo balsuoti už krikščionis demokratų. Kaip pastebėjo Jurėnienė, nors katalikų sąrašas buvo renkamas moterų balsais, bet pačios moterys iš to mažai telaimėdavo. Panašiai ir kitose partijose paprastai moterys buvo įrašomos sąrašo antrojoje pusėje ir tokiu būdu likdavo neišrinktos.⁴⁵⁸ Kita vertus, apie moterų netoleranciją kitaip manantiems, griežtą katalikišką propagandą reiktų lyginti su bendruoju to meto

⁴⁵⁴ Ten pat.

⁴⁵⁵ Ten pat.

⁴⁵⁶ M. Draugė [Magdalena Draugelytė?], „Visos į rinkimus“, *Moteris*, 1926, nr. 5, p. 43.

⁴⁵⁷ „Ko mes norime Lietuvoj?“, *Moteris*, 1926 balandžio 30, nr.5, p. 41-42.

⁴⁵⁸ Jurėnienė, *Lietuvių moterų judėjimas...*, p.253 pateikė moterų kandidačių skaičių III seimo rinkimų kampanijoje.

politinio diskursu. Pavyzdžiui, palyginus *Moterį su Tėvynės sargu* aiškėja, kad pastarojo politinis diskursas nebuvo sofistškesnis, jame naudota gal net daugiau stereotipų nei *Moteryje*. Netolerantiška katalikų retorika buvo būdinga ne tik Lietuvai, bet ir visai Europai. Anot Conway:

Katalikybė tarpukariu buvo labiau matoma, rėksminga ir kai kuriais atvejais mažiau tolerantiška. Bažnyčios ir jos rėmėjų kalba buvo karinga ir dažnai nepripažįstanti kompromisų, siekianti paskelbti katalikų tiesų universalumą, laikė nesvarbiomis kitų tikėjimų ar politinių tradicijų vertybes.⁴⁵⁹

Iš retorikos susidaro išpūdis, kad katalikų tikėjimas stengėsi konfrontuoti su moderniu pasauliu be kompromisų. Hierarchine struktūra paremta katalikybė pateikė save kaip tiesos bastioną sugedusioje ir dekadentiškoje visuomenėje. Vis tik realybėje visoje Europoje katalikai buvo pakantesni. Liberalų ir socialistinių “erezijų” pasmerkimas iš sakyklų ir to atkartojamas katalikiškoje spaudoje, neturėtų trukdyti pastebėti bendrojo gėrio motyvus, kurie skatino katalikus bendradarbiauti su netikinčiais.⁴⁶⁰

Jeigu parlamentinės demokratijos laikais katalikus vienijo bendras politinis sąrašas, tai Smetoninio režimo metu reikėjo kito centro, aplink kurį susitelktų aktyvūs tikintieji. Daugelis katalikiškų organizacijų trečiojo dešimtmečio pabaigoje buvo suvienytos Katalikų akcijos, tai yra lietuviško Katalikų veikimo centro (KVC).

Katalikų Akcija apima visus katalikus be lyties, kultūros ir socialinės būklės skirtumo ir suburia juos į organizacijas, turinčias savo skirtingus betarpiškus tikslus, pritaikytus savo narių ypatingoms sąlygoms, tačiau jų darbą jungia bendriems reikalams ir visose srityse, kaip religinė, taip lygiai ir pilietinė, šeimos, mokyklos, privatiniam ir viešam gyvenime.⁴⁶¹

Katalikų akcijai postūmį davė *Rerum novarum* enciklika, pabrėžianti katalikų susiorganizavimo svarbą. Pijaus X 1905 m. paskelbta enciklika *Il fermo proposito* jau gana aiškiai apibrėžė Katalikų akcijos kontūrus. Bažnyčia nuo šiol viešojoje sferoje turėjo veikti per vyskupų vadovaujamus pasauliečius.⁴⁶² Aktyviausias Katalikų akcijos propaguotojas buvo Pijus XI. Jis 1922 m. paskelbė encikliką *Ubi arcano Dei*, kurioje pažymi, jog

katalikiškoji akcija yra pasauliškų katalikų dalyvavimas hierarchiškame apaštalavime tikslu ginti tikėjimo ir dorovės principus ir plėtoti sveiką ir naudingą visuomeninį veikimą, vadovaujant bažnytinei hierarchijai aukščiau visų politinių partijų ir nuo jų nepriklausomai, kad atsinaujintų katalikiškas gyvenimas šeimose ir visuomenėje.⁴⁶³

Nepaisant taikios idėjos, katalikų akcija buvo suvokiama kaip kovos prieš socializmą ir individualizmą metodas. Popiežius Pijus XI dėjo didžiules pastangas suburti visus tikinčiuosius aplink Katalikų akciją, kad tikintieji organizuotai, “tvarkingomis gretomis” stotų į “ofensyvinį veikimą”⁴⁶⁴ vadovaujami iš Vatikano eitų vidurio keliu tarp socializmo ir liberalizmo, „kaip tvarkingos karių eilės į gražiausią žmonijos išganymo darbą.”⁴⁶⁵ Verta atkreipti dėmesį į

⁴⁵⁹ M. Conway, *Catholic politics in Europe 1918-1945*, p. 19.

⁴⁶⁰ Ten pat.

⁴⁶¹ M. Krupavičius, „Moterys katalikų akcijoje“, *Naujoji Vaidilutė*, 1933 spalio, nr.10, p.428.

⁴⁶² *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, sud. Vytautas Ališauskas, Vilnius, 2006 p.393.

⁴⁶³ A.Šablinskas [Butvila], *Kūrybinis katalikų veikimas*, Kaunas, 1939, p. 23.

⁴⁶⁴ Ten pat, p. 13

⁴⁶⁵ Brizgys, „Šventasis tėvas Pijus XI ir katalikų akcija“, in *Pijus XI*, Kaunas, 1937.

militaristinę Bažnyčios naudojamą retoriką, kurios nevengė ir lietuviai. KVC uždaviniu buvo suprantama katalikiškų jėgų apjungimas, kad

sudaryti vienas frontas prieš įvairius Lietuvos priešus: skurdą, tamsumą, tikybos bei doros priešus ... Ne ta kariuomenė pusė laimi kovą, kurios kiekviena kariuomenės dalis veikia savotiškai, savaimingai, bet ta, kurios visos kariuomenės dalys gauna įsakymus iš vieno generalinio štabo. Mūsų katalikiškos draugijos yra tarsi atskiros kariuomenės dalys. Jos (draugijos) turi gražius savo įstatus ir uždavinius, jų darbuotė neapsakomai naudinga. Gražūs yra uždaviniai ir kiekvienos dalies kariuomenės. Bet kovų metu ji (kariuom.) žus, jei nebus susiklausymo, išeinančio iš vieno punkto.⁴⁶⁶

Nors Katalikų akcija, kaip idėja, jau buvo suformuota pačioje XX amžiaus pradžioje, nors Lietuvoje KVC, kaip koordinuojantis visą katalikų akciją susikūrė dar 1919 m., bet greičiausiai dėl to, kad intelektualai visų pirma dirbo atskirų draugijų sustiprinimui, KVC nesugebėjo išvystyti stipresnio veikimo. Po valstybės perversmo katalikiškų draugijų privilegijų amžius baigėsi ir reikėjo rasti naujų veiklos būdų savo įtakai išlaikyti. Iš naujo KVC įsikūrė 1927 metais, ir nors pradžioje daugelis kunigų į tai žiūrėjo skeptiškai, bet vis tik centro veikla stiprėjo. Steponaitis 1928 metais straipsnyje *Tiesos kelyje*, prisimindamas vyskupų laišką apie katalikišką veikimą pastebėjo:

Kada aukštesnieji vadai taip ėmėsi darbo, tai rodos kitiems nebūtų galimybės dvejoti ir dar ko tai darytis. Visgi atsiranda net iš kunigų vienas ar kitas, kuris pasako: “jau ir seniau buvo bandyta įgyvendinti pas mus Katalikų Veikimo centras, bet nepasisekė, tai ir dabar vargu bau kas išeis”, arba “ką tas KVC duoda: draugijos gyvuoja ir be jo.” ... Darydami pranešimus apie praeities darbuotę du skyriai (čia kalbama apie Vilkaviškio rajoną) pažymėjo: “kadangi mūsų skyrius gyvuoja tik ant popieros, tai nėra kas pranešti apie veikimą⁴⁶⁷

Lietuvoje buvo nuspręsta perimti Italijos Katalikų akcijos modelį, kuris rėmėsi keturiomis pagrindinėmis organizacijomis: merginų, vaikinių, moterų ir vyrų. Manytina, kad dar 1929 metais ir LKMD prisijungė prie KVC šeimos, nes būtent nuo tų metų vyskupas šiai draugijai paskyrė dvasios vadą.⁴⁶⁸ Jaunimą jungė gausi Pavasario organizacija, kuri 1931 m. pasidalino į pavasarininkus ir pavasarininkes. Bandant į Bažnyčios gyvenimą labiau įtraukti ir pasauliečius vyrus, 1934 buvo įkurta Lietuvos Katalikų vyrų sąjunga.⁴⁶⁹

Nuo ketvirtojo dešimtmečio pradžios aiškiai jaučiamas susidomėjimas moterų veikla Katalikų akcijoje,⁴⁷⁰ KVC prisideda formuojant naujus LKMD skyrius⁴⁷¹. Iš 1932 metų LKMD centro laiško parapijų kunigams, galima spręsti kad tarp KVC ir LKMD buvo susitarta, kad visos moterys esančios parapijiniuose KVC centruose ir dar nepriklausančios kokiai nors organizacijai, turi pereiti LKMD draugijon, o kartu ir jų žinion. Be to, tame pačiame laiške kunigai yra raginami

⁴⁶⁶ Kun. A. Steponaitis, „Katalikiškoji akcija“, *Tiesos kelias*, 1928, nr. 4.

⁴⁶⁷ Ten pat.

⁴⁶⁸ Pruskus, *Socialinė katalikybė tarpukario Lietuvoje*, Vilnius, 2001, p.58

⁴⁶⁹ *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, p. 415.

⁴⁷⁰ Dažniau pristatomas Katalikų akcijos diskursas katalikėms moterims, pavyzdžiui, M.Krupavičiaus straipsniai *Moteryje ir Naujojoje Vaidilutėje*. Be to, LKMD Kauno regiono konferencijos 1934 m. vasario 11 d. Kaune, pirmasis priimtos rezoliucijos straipsnis irgi kalbėjo apie moters asmeninį prisidėjimą prie Katalikų akcijos dalyvaujant LKM Draugijoje bei skatinant savo šeimos narius prisidėti prie angelaičių, pavasarininkų ir Katalikų Vyrų sąjungos.

⁴⁷¹ Vajaus metais LKMD centras prašė įvairių KVC rajonų, kad tie finansuotų išlaidas, susijusias su LKMD instruktorės važinėjimu po parapijas ir naujų LKMD skyrių kūrimu jose.

kurti LKMD skyrius savo parapijoje, taip užtikrinant, kad katalikė moteris nuo angelaitės per pavasarininkes ir LKMD visą savo gyvenimą būtų kokioje nors katalikiškoje organizacijoje.⁴⁷²

LKMD įsijungus į KVC gretas draugijos feministinis angažuotumas susilpnėjo: koncentruotasi į socialinę ir švietimo sritį, politinė sritimi beveik nesidomėta, kas galėjo būti lemta ir bendros politinės Lietuvos situacijos. Iš kitos pusės, griežtėjo Bažnytinė kontrolė: išlikti visiškai nepriklausomu ir išlaikyti katalikiškos draugijos vardą buvo neįmanoma. Vyskupas K.Paltarokas dar 1929 m. aiškiai apibrėžė, kokia organizacija gali vadintis katalikiška, tai yra tik ta, kuri: 1) savo įstatuose garbingoje vietoje turi straipsnį, kuris sako, kad organizacijos nariai turi būti praktikuoją katalikai, 2) gauna iš vyskupo savo įstatų patvirtinimą 5) penktu pilnateisiu valdybos nariu priima vyskupo skiriamą dvasios vadą, kuris yra organizacijai vyskupo atstovu ir turi veto teisę tikybos ir doros dalykuose 6) pateikia savo dvasios vadui metinės apyskaitos vieną egzempliorių. Na ir dar gauna iš vyskupo dekretą, kad organizacija yra pripažinta katalikiška.⁴⁷³ Skirtumas nuo priklausymo KVC buvo tik toks, kad vietoj vyskupo dekreto, reikėjo pateikti prašymą KVC priimti į savo narių tarpą ir gauti KVC vyriausios valdybos priėmimo nutarimą. Taigi vienu ar kitu atveju reikėjo tapti priklausomu nuo vyskupo.

Katalikų akcijoje buvo pabrėžiamas pasauliečių paklusnumas Bažnyčios hierarchams. Tai gerai iliustruoja Butvilos išsireiškimas, kad pasauliečių vadovybė turėjo laikytis dėsnio „nieko be vyskupo, nieko be klebono.“⁴⁷⁴ Tam tikra Bažnyčios hierarchijos kontrolė draugijoms buvo išreiškama per Dvasios vadų rolę. Knygoje *Krikščionybės Lietuvoje istorija* yra rašoma, kad „kiekviena KVC priklausiusi draugija turėjo vyskupo patvirtintus įstatus ir jo paskirtą dvasios vadą.“⁴⁷⁵ Kyla klausimas, kiek draugijos buvo savarankiškos, jei vienas svarbiausių asmenų buvo joms primetamas. Galima klausti, kaip buvo iš tikrųjų, nes, pavyzdžiui, LKMD įstatuose priimtuose 1932 m. (jau po tapimo integralia KVC dalimi) parašyta: „Centro valdybos posėdžiuose sprendžiamuoju balsu dalyvauja Draugijos Religijos Vadovas, kurį skiria Jo Ekscelencija Arkivyskupas Metropolitai neribotam laikui iš trijų Draugijos rekomenduotų kandidatų.“⁴⁷⁶ Todėl gali būti, kad draugijos vis tik turėjo daugiau savarankiškumo nei iš pirmo žvilgsnio atrodo. Galima pastebėti, kad toks Dvasios vadas kaip F.Kapočius, savarankiškai LKMD centro valdybai tikrai nebuvo problema: modernus, geras kalbėtojas, geras organizatorius. Be to, Kapočius buvo labai užsiėmęs žmogus,⁴⁷⁷ kaip centro valdybos protokolai rodo, retai kada jis sugebėdavo dalyvauti centro valdybos posėdžiuose⁴⁷⁸ nors tam teisę ir turėjo. Kita vertus, dalis moterų nematė

⁴⁷² LKMD Moterų draugijos Centro valdybos laiškas klebonams 1932 liepos 26 d. LCVA, f. 1114, ap.1, b.1, l.6.

⁴⁷³ Kazimieras Paltarokas, *Katalikų veikimo centras ir svarbiausi jo uždaviniai Lietuvoje*, p.6-7, 1929.

⁴⁷⁴ A.Šablinskas, *Kūrybinis katalikų veikimas*, p.51.

⁴⁷⁵ *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, p. 398.

⁴⁷⁶ „Lietuvių Katalikų Moterų Draugijos įstatai“, *Moteris*, 1933, nr.1, p. 15.

⁴⁷⁷ Angelė Buškevičienė, „Jį vadino antruoju Tumu“, *XXI amžius*, 2005, nr.69.

⁴⁷⁸ Centro valdybos protokolų knygos, LCVA, f. 567, ap.1, b.76.

problemos, kad vyskupai galėjo kištis į draugijos reikalus. Pavyzdžiui, L.Juodišienė pritarė Katalikių Sekretoriato Belgijoje tvarkai, kur “pirmininkė ir dvasios vadas skiriami arkivyskupo, nes [nuo] jų sugebėjimo, numatymo ir dvasingumo pareina pačios organizacijos nuodugnus tikiybinis įsisąmoninimas.”⁴⁷⁹ Moterys sugebėjo išsaugoti dalinį savarankiškumą ir glaudžiai susietos su KVC. Nors gal būt, KVC įtakoje jos kalbėjo ne apskritai apie moterų teises, bet išreiškė būtent katalikiškąjį feminizmą.

Tendencija išryškinti hierarchijos svarbą pasireiškė ir kituose trečiojo ir ketvirtojo dešimtmečio sandūros tekstuose. Anot arkivyskupo Pizzardo, katalikų veikimo dvasios vado “visiška priklausomybė nuo J.E. vyskupo niekuomet nebus perdidelė.”⁴⁸⁰ Hierarchijos piramidė buvo aiški: pačiame viršuje vyskupas, po to jam paklusnūs dvasios vadai, kurie turėjo instruktuoti KVC skyrius. Pavyzdžiui, arkivyskupas Pizzaro aiškiai propagavo įtakingesnę dvasios vado vaidmenį organizacijoje. Tiesa, galios principas egzistavęs Katalikų akcijoje nebuvo toks vienpusiškas, kaip kad gali pasirodyti: tam tikrų galių Katalikų akcijoje turėjo ir pasauliečiai, kurie savo aktyviu dalyvavimu stengėsi tą galią plėsti, modernizuoti bažnyčią, tuo tarpu vyskupai per daug galios igyjančius pasauliečius ir jų iniciatyvai prijauciančius kunigus stabdydavo. Kaip pastebima *Krikščionybės Lietuvoje istorijoje* Bažnyčios hierarchai ne visuomet pritarė “jaunųjų katalikų” pažiūroms. Ypatingai hierarchus erzinusi kritika pačios Bažnyčios atžvilgiu, “priekaištai dėl per didelio suformalėjimo ir sumaterialėjimo, siūlymai įtvirtinti didesnę sąžinės laisvę, t.y. įvesti civilinę metrikaciją bei sudaryti sąlygas netikinčiųjų vaikams nesimokyti tikiybos.”⁴⁸¹ Iš tokių jaunųjų katalikų buvo atimami svarbūs postai KVC.⁴⁸²

Katalikų akcija aktyvino ir moteris, skatino nepasilikti nuošalyje ir prisidėti prie tikėjimo skleidimo bendruomenėje. M.Krupavičiaus paskyrė keletą straipsnių *Moteryje* ir *Naujojoje Vaidilutėje* moters vietos Katalikų akcijoje nagrinėjimui. Kalbėdamas apie iniciatyvią moterį Bažnyčioje, Krupavičius rėmėsi ne tuometinio popiežiaus Pijaus XI požiūriu į moterį, bet Benedikto XV, kuris 1919 pasakęs:

Reikalinga pripažinti, kad nūdieniai visuomeninės tvarkos pakitėjimai praplėtė moterų darbo dirvą. Prie ligšiolinių moteries darbų šeimos židiny prijungiamas apaštalavimo darbas už namų sienų. Tačiau tą savo išorinio apaštalavimo darbą ji turi atlikti tuo būdu, kad būtų aišku, jog moteris lygiai už namų sienų kaip ir šeimoje visuomet atsimena, kad net šiais laikais geriausia savo rūpesčių dalelę turi pašvęsti šeimai.⁴⁸³

Ši mintis, nors ir pabrėžianti išskirtinį moters vaidmenį šeimoje, tapo vienu svarbiausių atraminių punktų visoje katalikių moterų ideologijoje.

⁴⁷⁹ E.J.J [Juodišienė?], „Ką pasiekė Belgijos katalikės“, *Moteris*, 1931, nr. 3, p. 9.

⁴⁸⁰ Juozapas Pizzardo, „Katalikiškojo veikimo direktyvos“, *Tiesos kelias*, 1930, nr. 12, p.201.

⁴⁸¹ *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, p.411-412.

⁴⁸² Pavyzdžiui, kai A.Maceina vienoje KVC konferencijoje pasiūlė parduoti visus auksinius liturginius indus ir už gautas lėšas sušelpiti neturtinguosius, jis tuo metu nebuvo išrinktas į KVC valdybą. Kun. S. Ylai buvo uždrausta spausdinti savo tekstus iš anksto jų nesuderinus su kurija, kun. P Jakas dėl savo radikalių pasisakymų, kaip pažymima *Krikščionybės Lietuvoje istorijoje*, net buvo suspenduotas. *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, p.411-412.

⁴⁸³ Cituota iš M.Krupavičiaus, „Moterys katalikų akcijoje“, *Naujoji Vaidilutė*, 1933, nr.10, p. 422.

Anot Krupavičiaus, “Katalikų Akcija kiekvienam katalikui yra gyvenimo pareiga.“ Jis specialiai pabrėžė, jog tai galiojo ir moterims. Tiesa, uždėdamas šią pareigą moterims, jis *Moters* skaitytojas visapusiškai išgyrė, taip tarsi paskatindamas jas aktyvesnei veiklai:

Bergždžias dalykas būtų šis klausimas aiškinti. Bažnyčia jokių skirtumų tarp žmonių nedaro. Jai nėra taip pat nei vyro nei moters. Jai yra tik Kristaus krauju atpirkti Dievo vaikai; ir visiems ji skiria lygias teises ir pareigas. Tą gražų ir kilnų jos mokslą ir praktiką paliudija visa Bažnyčios ir Katalikų Akcijos istorija. Jų lapuose rasim labai ilgą virtinę moterų vardų, kurios savo darbais, savo pasišventimu, savo aukomis ir kančiomis ... stebino ir šiandien tebestebina ne tik katalikiškąjį, bet ir nekrikščioniškąjį pasaulį. ... nemenkesnį vaizdą ir šiandien matom. Moters geruose darbuose ir apaštalavime, tarsi lenktyniauja su vyrais. Kai kur dažnai jos savo pasišventimu, savo darbštumu, savo laiko dvasios ir savo katalikiškų pareigų supratimu net pralenkia vyrus. Pavyzdžių toli ieškoti nereikia. Tokį pavyzdį matome čia pat savo tėvynėj.⁴⁸⁴

Krupavičius pagyrimų moterims straipsnyje *Moteryje* negaili, bet jų pagaili *Naujosios Vaidilutės* skaitytojoms. Šis šiaip jau labai panašių straipsnių skirtumas rodo, jog į moteris inteligentes to meto Lietuvoje žiūrėta kritiškiau, jos kaltinamos savųjų šeimyninių ir visuomeninių pareigų nevykdymu.

Krupavičius susieja pareigą dalyvauti Katalikų akcijoje su pilietiškumu, pilietine pareiga. Jam Lietuvos laisvumas priklauso grynai nuo piliečių įsitraukimo į Katalikų akciją, arba, kitaip sakant, į visus viešuosius reikalus.

Jei norime būti laisvos Lietuvos laisvi piliečiai, jei norime būti katalikiškos Lietuvos vadai ir šeiminkai ir ją tvarkyti taip kaip Dievas ir Bažnyčia nori, jei norime, kad Lietuva – katalikų žemė, - būtų katalikiška, turim pirmą eilę nusikratyti savo dvasinio surembėjimo, sustingimo, apsileidimo, pražūtingo nesąmoningumo ir tapti šviesiais, susipratusiai, veikliais, gerai organizuotais, gerai sąžiningai atliekančiais savo pareigas ir ginančiais savo teises katalikais ir piliečiais. ... Toji svarbi ir šventa pareiga saisto ne tik vyrus, bet ir moteris. Moteris gal dar daugiau negu vyrus, nes viena, moterų mūsų laikais yra daugiau negu vyrų, o antra – moteris savo pašaukimu, kaip žmona, motina ir būsimųjų kartų auklėtoja yra įtakingesnė už vyrą. Prie progos turiu su džiaugsmu pripažinti, kad nors moters būklė yra sunkesnė dėl išgalėjusios vyrų tarpe prietaringos pažiūros į moterį kaip į žemesnės rūšies sutvėrimą, kuris aklaui turi klausyti savo vyro, kuriam vieta tik virtuvėj ir prie lopšio, kuris net skatiko negali turėti savoms išlaidoms, kuri be to daug daugiau turi darbo, vargo ir rūpesčių negu vyras, tačiau ji pasirodo veiklesnė, labiau pasišventusi ir susirūpinusi katalikybės ir visuomenės reikalais. ... Tačiau tuomi dar nenoriu pasakyti, kad moteris yra jau pasiekusi reikiamo tobulumo. Toli gražu ne. Ji tiesa, pralenkė vyrą, bet jai reikalinga dar daug darbo, kad ji taptų gera katalikė ir visuomenės narė, gera ir tobula Bažnyčios ir Lietuvos respublikos duktė, gerai, sąmoningai ir sėkmingai ginanti savo teises ir atliekanti savo pareigas.⁴⁸⁵

Taigi Krupavičius iškelia moterį, įvertina jos nuveiktus darbus, jos įtaką aplinkai. Jis pastebi įvairialypę neteisybę moters atžvilgiu bei šovinizmą to meto Lietuvoje, padaro ją lygiai tiek pat atsakingą už Lietuvos ateitį kaip ir vyrą, „gal dar daugiau“ – taigi tokiu būdu skatina moteris aktyviai veiklai ne tik savo šeimos ribose, bet ir už jos ribų. Iš kitos pusės, kaip nurodo metafora „Bažnyčios ir Lietuvos respublikos duktė“, ne moteriai Krupavičiaus retorikoje priklauso autoriteto teisė. Moralinis autoritetas ir toliau priklausytų Bažnyčiai (metafiziniui subjektui, kuriam praktiškai vadovauja vyrai) ir Lietuvos respublikai (subjektui, kuriam irgi „atsitiktinai“ vadovavo vien vyrai).

Įdomu tai, kad *Naujoje Vaidilutėje*, skirtingai nei *Moteryje*, Krupavičius prabyla apie katalikų akcijos sąryšį su politika, ką greičiausiai sąlygojo skirtingi žurnalų adresatai: *Naujoji*

⁴⁸⁴ M.Krupavičius, „Moterys ir Katalikų Akcija“, *Moteris*, 1933, nr.10, p.145.

⁴⁸⁵ M.Krupavičius, „Moterys ir Katalikų Akcija“, *Moteris*, 1933, nr.7, p.97.

Vaidilutė buvo skirta katalikėms inteligentėms, kai tuo tarpu *Moteris* – kaimietėms moterims. Krupavičius kalbėdamas apie Katalikų akciją pažymi, jog: „religinė sritis yra tiesioginis katalikų akcijos objektas; politika gi, ekonomika, socialinė sritis – netiesioginis.“⁴⁸⁶ „Visi geri piliečiai yra verčiami turėti įgudimo politikoje, o katalikai ypatingai dėl to, kad pati katalikų religija reikalauja iš jo, kad jis būtų geriausias pilietis“.⁴⁸⁷ Katalikėms inteligentėms cituojami popiežiaus Pijus XI žodžiai: „katalikai, kurie pirmininkauja Katalikų akcijai ar joje dalyvauja... sunkiai prasižengs savo prievolei, jeigu sulig savo išgalių neprisidės prie vadovavimo jų miesto, jų provincijos, jų tautos politikai.“⁴⁸⁸ Taigi, Krupavičius skirdamas pakankamai dėmesio politikos Katalikų akcijoje aptarimui, turint omeny, kad straipsnis skirtas moterims, tarsi nurodo, kad politikos sritis neturėtų būti svetima ir moterims. Dar daugiau, domėjimasis politika ir pastangos daryti tam įtaką turėtų būti jų pareiga. Turint omeny kontekstą, kuriame šis straipsnis buvo spausdinamas, reikia manyti, kad jis tik sustiprino feministiškas moterų aspiracijas, nepaisant to, kad jos buvo kreipiamos didesnei Bažnyčios garbei.

Katalikių moterų aktyvumas visuomeniniame ir bendruomeniniame gyvenime jau nuo XX amžiaus pradžios vaidino ypatingą vaidmenį tiek Katalikų akcijoje, tiek apskritai katalikiškų idėjų sklaidyme pasaulyje. Ne veltui K.Gečys aprašydamas Katalikų akciją ypatingą dėmesį skyrė moterų veiklai.⁴⁸⁹ Ypatingai sėkminga moterų veikla Katalikų akcijoje tarsi žymėjo įvairių interesų simbiozę: kunigams reikėjo nuolankių darbininkų, moterims reikėjo prasmingo darbo, bendruomenei kasdieninių socialinių problemų sprendimo – visa tai galėjo būti suderinama moterims dalyvaujant Katalikų akcijos darbe.

II.6. Opozicijoje valdžiai

Po kairiųjų laimėjimo 1926 metų rinkimuose, *Moteris* kartu su katalikiška stovykla atsirado opozicijoje kairiosios vyriausybės atžvilgiu. 1926 m. pavasarį suformuota kairiųjų vyriausybė nuo pat pradžių ėmėsi riboti Bažnyčios veiklos. Vyriausybė “atsisakė pripažinti naujai įkurtas vyskupijas, nustojo mokėti atlyginimus dvasininkams, pradėjo svarstyti teologijos-filosofijos fakulteto filosofijos skyriaus likvidavimo klausimą.”⁴⁹⁰ Moterų spaudoje staiga labiau susidomėta valdžios veikla, nuodugnai buvo sekami poslinkiai švietimo politikoje. Aprašant naujos valdžios veiksmus nestokota jai kritikos, nuolat prikišama, kad nepaisoma katalikų nuomonės ir tėvynės gerovės. Socialdemokratų vyriausybė kaltinama, kad ji nedirbo su katalikais: “socialistams nebuvo reikalingi tikri Tėvynės mylėtojai dėlto, kad jie katalikai”, priekaištaujama, kad “jie pasirinko sau

⁴⁸⁶ M.Krupavičius, „Moterys katalikų akcijoje“, *Naujoji Vaidilutė*, 1933, nr.10, p.426.

⁴⁸⁷ Cituota iš ten pat.

⁴⁸⁸ Ten pat.

⁴⁸⁹ Gečys, *Katalikiškoji Lietuva*, p. 303 – 309.

⁴⁹⁰ *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, p.401.

tokius žmones, kuriems Tėvynės reikalai niekada nėra rūpėję ir niekad nerūpės” ir čia turima omenyje lenkai, kuriems “rūpi dvarai apginti,” ir žydai, kuriems “prekybą gerai varyti, ir dar gal ministerį savo reikalams gauti.”⁴⁹¹ Kaltinama, kad norima sugriauti ką katalikai buvo padarę ankstesnių seimų metu, “o paskui ant griuvėsių jau pradėti statyti nauji socialistiško kurpaliao rūmai.”⁴⁹² Taip pat kritikuojamas dar tik svarstomas amnestijos įstatymas, “kurį priėmus bus paleisti visi bolševikai, komunistai ir visoki nedorėliai, kurie mūsų sūnų brangiu krauju išvaduotą Tėvynę kėsinosi nekartą Maskvai atiduoti.”⁴⁹³

Ypatingai buvo kritikuojama tai, kad buvo keičiami kadrai, katalikai žeminami pareigose. “Visu smarkumu puolė socialistų pastatyti ministeriai valyti ministerijas nuo katalikų valdininkų. Mat valdininkas jeigu tik ne socialistas, tai jau ir negeras.”⁴⁹⁴ Tarp pažemintų pareigose buvo ir Magdalena Avietėnaitė, kuri prieš tai buvo ir draugijos centro valdybos narė.⁴⁹⁵ Buvo pradėti keisti mokytojai ir mokyklose, kas to meto *Moters* redaktorei Onai Labanauskaitei atrodė ypač grėsminga: “Paėmus valdžią socialistinėms partijoms, švietimo reikalai atsidūrė pavojuj. Visokiais balsais pradėjo reikšti visokie socialistai ir bedieviai, kad reikia pašalinti tikybos mokymą iš mokyklos, kunigus iš ten išvyti ir išviso katalikams burnas užčiaupti. Ir šalinami dabar katalikai mokytojais...”⁴⁹⁶ Pastebima, jog dalis mokyklų inspektorių arba buvo atleisti iš darbo, arba perkelti kitur.⁴⁹⁷ Jau po perversmo *Moteris* bendradarbė pastebėjo, jog į valdžią atėję kairieji “smulkmeniškai prisiminė visas jiems žodžiu ir darbu padarytas skriaudas ir ėmė keršyti. Prasidėjo barniai kitų niekinimai, plepalų rinkimai ir nenaudingi ginčai.” Seime, anot bendradarbės, buvo tik tuščiai ginčijamasi. Be to, dirbantieji nebebuvo tikri dėl ateities: “Prasidėjo darbininkų mėtymas iš tarnysčių. Valdininkai ir karininkai nežinojo rytojaus. Daugelis iš jų stojo universitetan, juridinin ar kitan fakultetan, kas pasijutus be tarnystės galėtų kitais būdais sau pragyvenimą užtikrint.”⁴⁹⁸

Kritikos neišvengė vadinamųjų “kunigų algų” panaikinimas. Visų pirma *Moteris* pabrėžė, kad tai nebuvusios jokios kunigų algos, o kompensacija dar nuo rusų valdžios laikų už nusavintus Bažnyčios turtus ir žemes. “Kadangi tie turtai Lietuvai tapus nepriklausomai perėjo Lietuvos valdžios žinion tai ir seimas skirdavo tam tikrą sumą visų tikybu dvasiškiams už metrikų vedimą ir įstaigų išlaikymui. Tuo tarpu “socialistai” tai dabar panaikino.”⁴⁹⁹ Reaguojant į tai, pastebima, kad

⁴⁹¹ „Seimas“, *Moteris*, 1926 gegužės 25, nr.7, p.59.

⁴⁹² Ten pat.

⁴⁹³ Ten pat.

⁴⁹⁴ „Naujiems vėjams pradėjus pūsti“, *Moteris*, 1926 liepos 22, nr. 8, p. 65.

⁴⁹⁵ Ten pat. Įdomu, kad vėliau Avietėnaitė daugiau nedirbo LKMD centro valdyboje.

⁴⁹⁶ „Liaudies mokyklos ir vaikai“, *Moteris*, 1926, nr. 9. p. 1.

⁴⁹⁷ Tą pačią tendenciją nurodė ir Aldona Gaigalaitė pastebėdama, kad „liaudininkų ir socialdemokratų vyriausybė atleidinėjo klerikalus iš mokyklų direktorių, mokytojų pareigų ir skyrė į jų vietą pažangesnius mokytojus“. A. Gaigalaitė, *Klerikalizmas Lietuvoje 1917-1940*, Vilnius, 1970, p.106.

⁴⁹⁸ Žvirgždė, „Daugiau taikumo, laiko taupumo ir darbštumo“, *Moteris*, 1927, nr. 1, p. 4.

⁴⁹⁹ „Naujiems vėjams pradėjus pūsti“, *Moteris*, 1926 liepos 22, nr. 8, p. 65.

katalikai išsilaikys, bet valdžia išpėjama: „jūsų darbeliai jus pražudys. Katalikai ne tam mokesčius moka, kad socializmas Lietuvoj viešpatautų, o katalikai kampininkais liktų.“⁵⁰⁰

Finansiškai buvo apkarpytos ir LKMD įstaigos. Rugsjūčio 13 d. iš Žemės ūkio ministerijos buvo gautas raštas, kad LKMD, kaip politinė organizacija, negali gauti iš Žemės ūkio ministerijos pašalpos.⁵⁰¹ LKMD atgal parašė raštą pastebėdama, kad draugija iš ministerijos jokių pašalpų negaudavo, o jas gaudavo tik draugijos laikomos Mergaičių žemės ūkio mokyklos: „Pašalpos buvo sunaudotos tik tiems tikslams, kuriems jos buvo skiriamos.“⁵⁰² Nepaisant to, finansavimas nebuvo atstatytas, o tai buvo skaudus smūgis draugijai, kuri, iš vienos pusės, daug investavo įsteigdama tas mokyklas, iš kitos pusės, buvo nepajėgi be valstybės pašalpos jas išlaikyti. Centro valdyba tokią negatyvią valdžios veiklą netruko paviėšinti savo draugijos tarpe. Galima spėti, kad moterys buvo raginamos prieš tokį ministerijos sprendimą protestuoti. *Moteryje* buvo išspausdintas LKMD Aukštosios Panemunės skyriaus visuotino susirinkimo, kuriame dalyvavo apie 200 moterų, protestas. Jame be kitų argumentų taip pat pateikiama:

kad socialistinio plauko panašioms draugijoms pašalpa ir dabar neatsakoma – randa, kad atėmimas pašalpos LKMD globojamoms ūkio mokykloms yra nusižengimas prieš Konstituciją, yra ne visuomenės gerove rūpinimasis, bet partijos kromeliu ir todėl kuo griežčiausiai prieš šį Žemės ūkio M-jos nusistatymą protestuoja.⁵⁰³

Dar didesnę LKMD valdybos pasipiktinimą sukėlė, kai rugsėjo 25 atvyko valstybės kontrolės revizorius padaryti reviziją draugijos knygoje. Pirmininkė valdybos vardu neleido revizoriui daryti revizijos, motyvuodama, kad „LKMD, kaip tokia, atsiskaitytinis pašalpos iš valstybės išdo negauna, tad įstatymai neuždeda valstybės kontrolei pareigos ją revizuoti. Gauna tokios pašalpos tik draugijos laikomos švietimo įstaigos būtent Karmėlavos, Rietavo ir Balbieriškio žemės ūkio mergaičių mokyklos.“⁵⁰⁴ Tokiu būdu nurodoma, kad tik jas gali valstybės kontrolė revizuoti. Kaip juridškai teisėtai atsikratyti revizoriaus, Galdikienei pataręs P.Leonas.⁵⁰⁵

Moteryje, buvo pastebimi tik katalikams žalingi socialdemokratų potvarkiai, neatsižvelgiant, kodėl vienas ar kitas dalykas yra daromas. Katalikių moterų viltys buvo siejamos tik su naujais seimo rinkimais, kuriems raginama iš anksto pasiruošti, suaktyvinant moterų dalyvavimą visuomeniniame, organizaciniame gyvenime. Tik pralaimėjus rinkimus pastebima: „budėkim, kad nauji Seimo rinkimai neužkluptų mus apirusiame padėjime, kaip tai atsitiko šį kartą su keletu mūsų skyrių.“⁵⁰⁶ Moterys buvo skatinamos aktyviau dalyvauti ir mokyklų tėvų komitetų rinkimuose, kurie turėjo teisę prižiūrėti mokslą „reikalauti, kad mokykla būtų vedama dorai ir

⁵⁰⁰ Ten pat.

⁵⁰¹ „LK Moterų draugijai atimama pašalpa mokyklos“, *Moteris*, 1926 spalio 5, nr.10, p.86

⁵⁰² Ten pat.

⁵⁰³ „Protestas“, *Moteris*, 1926, nr.10, p.87.

⁵⁰⁴ „Dėlei Kat. moterų draugijos revizijos“, *Moteris*, 1926, nr.10, p.87.

⁵⁰⁵ O. Beleckienė, *Neužmirštami metai*, p.91.

⁵⁰⁶ „Rinkimams praėjus“, *Moteris*, 1926, nr.6, p. 50.

katalikų dvasioj.”⁵⁰⁷ 1926 m. lapkričio ministrų kabinetas svarstė civilines metrikacijos įstatymo projektą, o LKMD taip pat ruošėsi prieš jį protestuoti. Galdikienė lankydamą Panevėžio skyrių gruodžio 8 d. pastebėjo valdžios ketinimus įvesti civilinę metrikaciją bei pabrėžė moterų organizavimosi svarbą. “Ypatingai moterys domėjosi ir reiškė pasipiktinimo dėlei buvusios valdžios norimų įvesti civilių moterysčių.”⁵⁰⁸

Katalikiškos visuomenės dalis, turėdami omeny įvairius kairiųjų suvaržymus, “tylomis pritarė ar bent jau aktyviai nesipriešino 1926 m gruodžio 17 d. įvykdytam valstybės perversmui” – pastebima knygoje *Krikščionybės Lietuvoje istorija*.⁵⁰⁹ Kita vertus, dauguma jų tikėjosi, jog po perversmo bus galima grįžti prie demokratinės santvarkos. Galima manyti, kad panašios nuotaikos gyvavo ir LKMD, kuri dar 1926 metais pasiskubino pasveikinti Antaną Smetoną su perversmu:

Visa Tauta džiaugiasi vėl matydama Tave garbingas Vyre jos priešaky.
Džiaugiasi ir jautrioji Tautos dalis – Lietuvos moterys. Širdingai sveikindamos Tave mes linkime
laimingai išvesti Tautą aukštų pasiryžimų keliu.
Valio garbingam Tautos Vadui!⁵¹⁰

Taip pat *Moteryje* pasirodė keli straipsniai nevienareikšmiškai sveikinantys perversmą. Esybė rašė, jog ji taip ilgai tylėjusi, nes “buvo skausmo sukaustyta širdis, todėl, kad buvo geležies replėmis surakintos lūpos. ... Matant, kaip vilkai avies kaily, didelę mūsų tautos dalį gramzdino netikėjimo jūron; regint kaip tie patys Lietuvos posūniai privedė brangiąją Tėvynę prie pat prapulties krašto – trūko žodžių kalbėti!”⁵¹¹ O apie perversmą rašė: “Štai gerieji Lietuvos sūnus drąsiai atstato griaunamajai vėtrai savo galingas krūtines ir sušunka: “ganal!” Išvargintas ir nusiminimo prislėgtas Lietuvos pilietis, greit pajuto laisvės švelnų dvelkimą ir su džiaugsmu griebiasi kuriamojo darbo, kad greičiau krašte įgyvendintų pageidaujamą tvarką.”⁵¹² Žvirgždė irgi buvo nepatenkina buvusiaja valdžia: “Čia toji nelemtoji laisvė, bolševizacija ir polonizacija galutinai pakasė kairiosios valdžios pamatus ir išvedė iš kantrybės visus tuos, kam rūpėjo tautinė Lietuva.” Apie perversmą pastebima: „Įvyko tai, kas turėjo įvykti. Įvyko, norint išgelbėti Lietuvą nuo pražūties. Tautiniai nusistačiusių dėka pastatyta Lietuva į tinkamas vėžias. Lietuva tapo Lietuvai. Visi priešvalstybiniai ir priešautiniai elementai nusiminė ir išsisklaidė.”⁵¹³ Ji sausio mėnesio numeryje tarsi pastebėjusi autoritarinio režimo naudą: “Turėtų nutilti partijų kovos”, nes žmonėms nusibodo partijų peštynės ir jie matą jų bergždumą. “Liaudis nori ramybės ir būties pagerinimo.”⁵¹⁴ Tokie pageidavimai išreiškė griežtos rankos, o ne demokratinės santvarkos ilgesį.

⁵⁰⁷ „Liaudies mokyklos ir vaikai“, *Moteris*, 1926, nr. 9, p. 1

⁵⁰⁸ *Moteris*, 1927, nr.1, p. 13.

⁵⁰⁹ *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, p.401.

⁵¹⁰ Centro valdybos sveikinimas Antanui Smetonai, *Moteris*, 1927, nr.1, p. 12.

⁵¹¹ Esybė, „Moters uždaviniai naujai gadynei išaušus“, *Moteris*, 1927, nr.1, p. 2.

⁵¹² Ten pat.

⁵¹³ Žvirgždė, „Daugiau taikumo, laiko taupumo ir darbštumo“, *Moteris*, 1927, nr.1, p. 4.

⁵¹⁴ Ten pat.

Katalikės moterys, kritiškai vertindamos socialdemokratų valdžios darbus, skatino kitas moteris aktyviau įsijungti į visuomeninius procesus, pilietiniais būdais ginti katalikišką įtaką visuomenėje. Straipsniuose moterys kviečiamos aktyviai naudotis įstatymų teisėmis, primygtinai prašoma, kad visi dalyvautų rinkimuose į tėvų tarybas mokyklose ir neleistų pašalinti tikybos iš mokyklų bei informuoja, apie valstybės konstitucijos būsimą pažeidimą, jei vienas iš sutuoktinių bus atleistas iš tarnybos⁵¹⁵. Panevėžio rajono valdyba, aplinkraščiu pranešdama apie tokį Ministro kabineto nutarimą, pastebėjo, kad praktikoje šitas nutarimas bus nukreiptas prieš moteris. Todėl buvo prašoma „kuo skubiausia į tai reaguoti iškeliant ir nušviečiant tą klausimą susirinkimuose, išnešant protestų, rezoliucijų prieš tokius sprendimus“ bei nurodyta, kad medžiagos susirinkimams bei protestams galima rasti *Ryto* 260, 262 numeriuose.⁵¹⁶ Tokiu savo elgesiu LKMD tarsi ir veikė pilietinės visuomenės rėmuose, kaip išmanydama gindama savo narių interesus, tiesa, grūmodama savo oponentams. Iš kitos pusės, trūko pagarbos demokratiškai išrinktam seimui bei kitaip galvojančioms. Akivaizdus perversmo sveikinimas liudijo, kad katalikių socialdemokratų baimė buvo didesnė, nei demokratijos meilė.

Pasveikintasis Smetonos režimas greitai atsisuko ir prieš katalikus. Kaip pastebėjo Liudas Truska, jau 1927-1928 m. vyriausybė nutraukė finansinę paramą ūkinėms krikščionių demokratų organizacijoms (taip pat ir LKMD žemės ūkio mokykloms) ir daugelis jų sužlugo, suvalstybino kai kurias „Saulės“ bei „Žiburio“ gimnazijas, kabinėjosi prie Teologijos filosofijos fakulteto.⁵¹⁷ Valdžia stengėsi ir labiau kontroliuoti gerai susiorganizavusią *Katalikų veikimo centrą*, įvairias jo organizacijas, turinčias plačią įtaką visuomenėje. Skaudžiausias valdžios smūgis buvo 1930 m. rugsėjo 4 d. švietimo ministerijos aplinkraštis, uždraudęs gimnazijose ideologinių organizacijų veiklą; tai buvo taikyta ateitininkams. Todėl, kaip L. Truska tai įvardina, nuo 1930 metų rudens tarp valdžios ir dvasininkijos „prasidėjo kone karas“⁵¹⁸, į kurį buvo įtraukta ir LKMD.

Nors nesklandumų registruojant LKMD skyrius pasitaikydavo ir nepriklausomybės pradžioje,⁵¹⁹ bet didžiausios problemos organizuotam katalikių moterų gyvenimui iškilo Smetonos autoritariniam režimui galynėjantis su Katalikų Bažnyčia trečiojo ir ketvirtojo dešimtmečio sandūroje. Katalikių moterų organizacijoms, o ypač LKMD, teko patirti veiklos suvaržymus. LKMD, kaip ir kitų organizacijų veiklai, ypatingai kenkė naujas draugijų įstatymas, kuriuo

⁵¹⁵ Po perversmo *Žvirgždė* pripažino, kad „Lietuvos moterys pastaruoju laiku pasijuto didžiai įžeistos, kuomet kairiųjų valdžia padarė žygius, kad susiauryti jų teises: liuosuoti iš tarnysčių tekėjusias moteris“. *Žvirgždė*, „Daugiau taikumo, laiko taupumo ir darbštumo“, *Moteris*, 1927, nr.1, p. 4.

⁵¹⁶ Panevėžio rajono valdybos aplinkraštis nr. 5. Kupiškio skyriui, 1926 XII 7. LCVA, f. 652, ap.1, b.4, l.15.

⁵¹⁷ Liudas Truska, *Antanas Smetona ir jo laikai*, Vilnius, 1996, p. 240.

⁵¹⁸ Ten pat, p.241.

⁵¹⁹ Pavyzdžiui, LKMD Akmenės skyrius, anot centro, buvo 1920 m. balandžio 13 įregistruotas pas Mažeikių apskrities viršininką, bet jam leidimas veikti nebuvo duotas. „Visi formalumai yra atlikti tik, matomai, Mažeikių apskrities viršininkas yra priešas LKMD ir visokiais būdais stengiasi jai kliudyti.“ LCVA, f. 567, ap. 1, b.158, l.30.

remiantis ketvirtojo dešimtmečio pradžioje policija dažnai neduodavo leidimų susirinkimams rengti.⁵²⁰

Skyrių veikla pradėta varžyti nuo 1928 metų pabaigos. Lygumų skyriaus valdyba jau gruodyje centrui skundėsi, kad keletą kartų padavę prašymą leidimui susirinkimui sušaukti, jo taip ir negavo.⁵²¹ 1929 metų metinėje konferencijoje nemažai skyrių nusiskundė negaunantys leidimų ar susilaukiantys trukdymų susirinkimams sušaukti.⁵²² Iš Biržų skyriaus buvo reikalaujama prašymus leidimams apmokėti keturiais litais žyminio mokesčio, mat atseit, skyrius esąs neįregistruotas, nors pranešimo, kad skyrius buvo uždarytas, nebuvo gauta.⁵²³ Plungės skyrius dėl trukdymo susirinkimus daryti skundėsi tiesiai KVC.⁵²⁴ Susidūrusi su problemomis išgauti oficialų leidimą, ilgametė LKMD veikėja Sofija Jastremskaitė-Žilevičienė siūlė rengti susirinkimus neoficialiai, kaip bažnytinei draugijai: “Ar mes negalėtume daryti kokis neva, šeimyniškus susirinkimėlius, ar tai vakarines iš savo organo paskaitas, ar tai po priedanga kokių neva maldų, kaip tai pav. tretininkai kas mėnesį daro dieną pasirinkę toj pačioj salėj susirinkę aptaria savo reikalus prie uždarytų durų, jokio leidimo neprašydami.”⁵²⁵ Taigi draugijos varžymas vertė draugiją pasitenkinti paprastais pasisėdėjimais ar religinėmis praktikomis. Pavyzdžiui, 1931 m. gegužės 3 d. Radviliškyje, negavus leidimo numatytam susirinkimui Motinos diena paminėti, moterys turėjo “pasitenkinti bažnyčioj pamaldomis.”⁵²⁶

Ypatingų valstybės apsaugos įstatymų 9 ir 10 paragrafai reikalavo leidimo “visokiems susirinkimams (viešiesiems ir privatiems)”. Leidimui gauti reikėjo ne vėliau nei prieš 7 dienas prieš susirinkimą paduoti prašymą, kuriame turėjo būti pažymėta prašytojo pavardė, vardas ir gyvenamoji vieta, kur ir kada norima padaryti susirinkimą bei kas bus atsakingas už padarytą susirinkimą. Taip pat reikėjo pridėti susirinkimo programą ir paskaitų konspektą. Tada raštiškas sutikimas privalėjo būti per 24 valandas prieš susirinkimą įregistruotas vietos policijos, kur bus daromas toks susirinkimas nuovadoj.⁵²⁷ Daug nepatogumų skyriams sudarydavo tai, kad jie iš anksto turėjo pateikti paskaitų, skaitomų per susirinkimus konspektus. Galima numanyti, kad dėl to labai sumažėjo paskaitų, jas stengtasi skaityti buitine tematika. Dėl to kentėjo net tokie stiprūs skyriai kaip Marijampolės, turėjęs apie 400 narių (160 susimokėjusių). 1931 m. konferencijoje buvo pastebėta, kad per metus skyrius padarė 14 susirinkimų (labai didelis skaičius), bet juose buvo perskaityta tik viena paskaita. Kaip ataskaitoje pastebėta: “Paskaitų būtų daugiau, jeigu būtų

⁵²⁰ *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, p. 408.

⁵²¹ Lygumų skyriaus ataskaita LKMD Centro valdybai 1928 XII 20, LCVA, f. 567, ap. 1, b. 388, 1.33.

⁵²² „Lietuvių katalikių moterų draugijos konferencija“, *Moteris*, 1929, nr.6, p. 85.

⁵²³ Centro valdybos laiškas Biržų skyriui 1929 XII 6, LCVA, f. 567, ap.1, b.159, 1.64.

⁵²⁴ Sofijos Jastremskaitės Žilevičienės laiškas centrui 1929 VII 22, Plungė, LCVA, f. 567, ap.1, b. 437, 1.69.

⁵²⁵ Ten pat. 1.68-69

⁵²⁶ „Radviliškis dirba“, *Moteris*, 1931, nr.6-7, p.21.

⁵²⁷ Utenos Karo Komendanto įsakymas 1930 I 15 Utena, LCVA, f. 1114, ap.1, b.3, 1.68.

nereikalaujama konspektų.” Paskaitų pradėta vengti, nes užkliuvus konspektui, susirinkimui leidimas galėjo iš viso nebūti duotas.⁵²⁸

Vis didesne problema darėsi inteligenčių, kurios padėtų kaimietėms moterims organizuotis, trūkumas. Tiesa, inteligenčių nevisuomeniškumu, jų neįtraukimu į bendrą darbą buvo skundžiamasi nuo pat organizacijos atgaivinimo, bet problema gilėjo nuo 1926 metų: kai kurios moterys nebedrįso dirbti draugijoje, draugijai patekus į valdžios nemalonę. Kartais dėl aktyvaus moters dalyvavimo draugijoje galėjo nukentėti ir jos sutuoktinis. Sklido kalbos, kad Zabulionienei dirbant LKMD Utenos skyriuje, “Zabulionis buvo pakviestas Apskrities viršininko, kuris pareiškęs, kad p. Zabulionis tarnyboje pažemintas už tai, kad jo žmona dirba LKMD.”⁵²⁹ Alytaus skyrius 1929 metais dėl neveiklumo pasiaiškino: “Alytus smarkiai veikti negali, nes valdyba – valdininkės, o provincijoje, tai labai kreipiama dėmesio.”⁵³⁰ Viršininkų šnairavimas į aktyvias katalikes tęsėsi ir vėliau. 1936 LKMD konferencijoje atstovės nusiskundė, kad “paskutiniaisiais laikais mokytojos vengia padėti LKMD kultūros darbe, nes nenori turėti dėlei to nemalonumų iš savo tiesioginių viršininkų.”⁵³¹ Todėl konferencija nusiuntė atstoves M.Galdikienę ir M.Sidaravičienę užklausti švietimo ministro asmeniškai. Ministras patikino, kad “Švietimo Ministerija nedaro jokių trukdymų mokytojoms prisidėti prie LKMD kultūrinio veikimo ... Jeigu kartais atsirastų kokiose nors vietose trukdymas iš Šviet. Ministerijos darbininkų pusės, prašau mane apie tai painformuoti”.⁵³² Žinutė *Naujojoje vaidilutėje* baigiama pastaba: “Labai džiugu, kad tas klausimas liko pagaliau išaiškintas. Dabar mokytojos drąsiai gali eiti dirbti su kaimo moterimis.”⁵³³

Skyriams buvo trukdoma dirbti ir 1930 bei 1931 metais. 1930 metų konferencijoje paaiškėjo kad tokių skyrių, kuriems valdžia trukdė buvo net dauguma. Konferencijoje pastebima, kad trukdymas moterims organizuotis buvo itin neteisingas ir kenksmingas kultūrai.

jei ne motinų tvirtas religinis nusistatymas, karšta tėvynės meilė ir dora, tai šiandien kažin ar turėtume, kas mūsų valstybę tvarko ir valdo. Už šitą moterų rūpestį ir vargus joms dabar net laisvai susirinkti negalima. Reikia daryti žygiai, kad būtų leista moterims laisvai šviestis ir rūpintis auklėjimo klausimais, nes viena mokykla be šeimos paramos negalės atsiekti gero auklėjimo uždavinių.⁵³⁴

Bronė Liūdžiūtė pastebėjo, kad 1930 metais sąlygos darbui nebuvo palankios. Nors draugija “dirba tik grynai kultūrinį darbą, bet jai vis tik yra daroma daug visokių kliūčių, trukdoma. Neleidžiama daryti susirinkimų, išbraukiama iš susirinkimų darbų tvarkos paskaitos, reikalaujama smulksiausi

⁵²⁸ Vienam susirinkimui negautas leidimas, nes užkliuvęs paskaitos konspektas. Marijampolės skyriaus ataskaita. LCVA, f.567, ap. 1, b. 411, l.77-78.

⁵²⁹ Centro valdyba prašė kunigą išsiaiškinti gandus ir jei jie pasitvirtintų užklausti Zabulionių, ar jie sutinka, kad ši problema būtų iškelta valdžios įstaigoms. LKMD Centro valdybos laiškas kun. Mozūriui, LCVA, f. 567, ap.1, b. 48, l.209.

⁵³⁰ Alytaus skyriaus ataskaita 1929 XI 16, LCVA, f. 567, ap. 1, b. 162, l. 57.

⁵³¹ „Mokytojos į talką LKMoterų Dr-jai“, *Naujoji vaidilutė*, 1936, nr. 6-7, p.296.

⁵³² Ten pat.

⁵³³ Ten pat.

⁵³⁴ „Lietuvių katalikių moterų draugijos konferencija“, *Moteris*, 1930, nr. 7-8, p.108.

konspektai. Yra skyrių, kurie negavo leidimo nė sykio susirinkti per ištikus metus.⁵³⁵ Vis tik nepaisant trukdymų, draugijos veikimas laikėsi, anot jos, daugiausiai paprastų moterų dėka. Draugijoje “rasime visą eilę tikrai sąmoningų, išsilavinusių, kad ir bemokslių, moterų, kurios visiškai sėkmingai vadovauja visos apylinkės moterims.”⁵³⁶

1931 metais skundai buvo tokie patys: “visų rajonų atstovės nusiskundė dėl administracijos trukdymų, neleidimo susirinkimų, skyrių uždarinėjimų ir t.t. Iš Pilviškio skyriaus policija net jos turtą pasisavino – anspaudą atėmė, nors skyrius jau nuo 1920 m. balandžio veikia ir daug moterų apšvietos ir kultūros kėlimo darbe yra pasidarbavęs.”⁵³⁷ Tiesa, daug skyrių savo atkaklumu išsilaikė. Iš 1931 metų Lygumų skyriaus ataskaitos aiškėja, nors dviems susirinkimams leidimai nebuvo gauti, bet valdybai pavyko vis tiek sušaukti šešis visuotinius susirinkimus.⁵³⁸ Nepaisant to, 1931 m. konferencijoje pastebėta, kad daugelio skyrių darbas išsiplėtė.⁵³⁹ “Veikimas 1931 metais, prie kiek geresnių sąlygų, buvo tikrai gyvas.... Beveik nerasime nė vieno skyriaus, kuris nebūtų vienu ar kitu didesniu darbu pasireiškęs ar tai bažnytinę vėliavą įsitaisydamas, laikydamas vaikų ar senelių prieglaudą, darželius, remdami pavargėliams ar kaliniams kūčias ir šiaip jų būklės pagerinimo rūpindamiesi.”⁵⁴⁰

Dar ir 1932 metais skyrių veikla priklausė nuo viršininko malonės. Švėkšnos protokolų knygoje pastebima, kad leidimo visuotinam susirinkimui spalio 2 dienai skyrius ilgai laukęs, kol paaiškėjo, kad norėtą valandą rinktis vis tik negalima.⁵⁴¹ Dusetose 1932 m. taip pat du kartus nebuvo gautas leidimas susirinkimui, o skyriaus pirmininkė Murelienė buvo nubausta už žinių apie skyrių nesuteikimą apskrities viršininkui.⁵⁴² Kurkliuose 1932 m. įsteigtas skyrius negalėjo pradėti veikti, nes “tolimesnis jo veikimas sustabdytas policijos. Kiek buvo įteikta pareiškimų dėl susirinkimo, visi buvo atmesti be aiškių priežasčių. ...Policija priežasčių nepaaiškina tik pasakė, yra tam tikros paslaptis dėl kurių negalima leisti. Ir 1933 sausio 30 d. irgi neleistas. Pasakė, kad iš apsk. viršininko įsakyta neleisti.”⁵⁴³

Konflikto su valdžia metu draugijai plačiau išvystyti veiklą kliudė ir tai, kad dalis kunigų buvo patekę į valdžios nemalonę ir negalėjo skirti pakankamai laiko organizaciniams reikalams. Valdžia kunigams ir aktyvesniems pasauliečiams už aštrią valdžios kritiką pradėjo kelti bylas, kaltinti antivyriausybinės agitacijos vykdymu.⁵⁴⁴ 1932 metais atsakydamas į centro prašymą įkurti

⁵³⁵ A.Lūkošiūtė, „Organizuokimės“, *Moteris*, 1930, nr. 7-8, p. 97.

⁵³⁶ Ten pat, p. 98.

⁵³⁷ „Katalikių rajonų suvažiavimas“, *Moteris*, 1931, nr. 2, p. 15.

⁵³⁸ Lygumų skyriaus 1931 m. veikimo pranešimas pasirašė pirm. Mickeliūnaitė. LCVA, f. 567, ap. 1, b. 388, l.30.

⁵³⁹ „LK Moterų draugijos konferencijos priimtos rezoliucijos“, *Moteris*, 1931, nr.10, p. 4.

⁵⁴⁰ „LK Moterų draugijos konferencija“, *Moteris*, 1931, nr.10, p. 6.

⁵⁴¹ Švėkšnos visuotinio narių susirinkimo 1932 spalio 2 protokolai, LCVA, f. 1488, ap. 1, b.2, l.12.

⁵⁴² Dusetų skyriaus ataskaita 1933 II 9, LCVA, f.1114, ap.1, b.3, l.22.

⁵⁴³ Em. Sercikytės laiškas Centro valdybai 1933 III 15, Kurkliai, LCVA, f. 567, ap. 1, b. 301, l. 25.

⁵⁴⁴ Nuo 1930 rudens iki 1932 m. pradžios buvo patraukti atsakomybėn 146 kunigai, kuriems iškeltos 262 bylos, nubausti 60. Daugiausiai bylų iškelta A.Lipniūniui. L. Truska, *Antanas Smetona ir jo laikai*, p.244.

Kuktiškėse skyrių kunigas Daukša tuometinę situaciją aprašė taip:

Įkurti Kuktiškėse prie dabartinių gyvenimo sąlygų labai sunku dėl šių motyvų. Mano asmuo iš teismo kameros neišeina, leidimo susirinkimams mano vardu negaunamas, pakviesti talkon vietos jėgos studentus ir studentės, kurių čia mažas skaičius randasi ir tie paragavę „valstybinio ragaišio“ pasislėpė, kaip blakės. Iš pavasarininkų likę motinomis ūmai apauga samanomis ir negalima priprašyti. Inteligentų apart valdininkijos, kuri įvairiais būdais trukdo kultūrinį darbą nėra.⁵⁴⁵

Vėliau reikia pripažinti nesusipratimų tarp draugijos ir valdžios mažėjo, nors vis dar pasitaikydavo skundų, kad vienas ar kitas skyrius buvo neteisingai išregistruotas.⁵⁴⁶ Tiesa, katalikės nebuvo aršioje opozicijoje valdžiai, aktyviau jos pasisakė tik prieš valdžios ketinimus įvesti civilinę santuoką. Jos nuo valdžios nukentėjo daugiausiai dėl jų aiškios paramos Bažnyčiai, kurios įtaką visuomenėje valdžia stengėsi sumažinti.

II.7. Bendradarbiavimas su lietuvių moterų organizacijomis

...kurs neskirtų mus, dėl mūsų asmeninių įsitikinimų, siekimų, ir pamėgimų, bet duotų galimybę pajauti bendrus moterų reikalus, idealus, teises, pareigas ir prievoles.⁵⁴⁷

Įvairios konfesinės ir pasaulietinės moterų draugijos nepriklausomoje Lietuvoje sparčiai dygo. Ypač greitai besiplečiančiai LKMD trūko vadovujančių asmenybių, o kartu trūko žinių apie kitų draugijų veiklą. *Lietuvių Katalikių moterų vyriausio sekretoriato* [toliau - Sekretoriato]⁵⁴⁸, kaip skėtinės organizacijos, sumanytoja buvo Magdalena Galdikienė, pateikusi katalikiškų organizacijų atstovėms būsimo sekretoriato įstatų projektą.⁵⁴⁹ Šis sekretoriatas, kaip galima spręsti iš pavadinimo, kopijavęs Belgijos katalikių moterų skėtinę organizaciją, buvo įkurtas 1922 m. gruodžio 3 LKMD iniciatyva sušauktame posėdyje. Posėdyje dalyvavo LKMD atstovė M.Galdikienė, *Lietuvių Moterų kultūros draugijos* atstovės Ona ir Marija Žastautaitės⁵⁵⁰ ir E.Urbonaitė, studentų ateitininkų „vaidilučių“ atstovės Šaltenytė ir Murelytė; *Šv. Zitės draugijos* Mažeikaitė ir tretininkų Zabutauskaitė⁵⁵¹. Sekretoriatas rūpinosi katalikių organizavimu, kultūrinimu, moters sąmoningumo kėlimu, šeimos auklėjimo svarbos pabrėžimu.⁵⁵² Iš kitos pusės, sekretoriatas suprato, kad

negalima laikyti moterį visai nuošaliai ir nuo politikos, nes vieni vyrai, sudarydami tik vienpusišką visuomenės dalį, patys vieni negali visiškai ir teisingai krašto valdyti ir tvarkyti. Užtat Vyriausiam sekretoriatui rūpėjo, kad moterys įeitų į visas katalikiškas seimo frakcijas, nes iš čia geriausia proga ginti ne tik tai moterų reikalai, bet ir tie bendrieji, kurių vyrai taip karštai nejučia, kaip tai: religiniai, doriniai, socialiniai.⁵⁵³

⁵⁴⁵ Kun. Daukšos laiškas LKMD centro valdybai 1932 17 VIII, Kuktiškės, LCVA, f. 567, ap.1, b.47, l.361.

⁵⁴⁶ „Gavome iš Merkinės policijos pranešimą, kad mūsų Liškiavos LKMD skyrius Alytaus apskrities viršininko yra išregistruotas – išbrauktas ir laikomas jau kaip neegzistuojantis. Susirinkimų pernai padaryta keletas, o šįmet tik vienas – vasario mėnesį. Taigi atsiklausiamo ar iš tikrųjų ir už ką skyrius likviduotas.“ Liškiavos skyriaus laiškas cento valdybai 1935 III 6, LCVA, f. 567, ap. 1, b. 387, l.9.

⁵⁴⁷ O.G. [Gaigalaitė] „Moterų solidarumas“, *Moteris*, 1927, nr. 12, p.162.

⁵⁴⁸ Vėliau pervadinamas *Katalikių organizacijų sąjunga*.

⁵⁴⁹ Elena Starkienė, „LK moterų vyriausias Sekretoriatas“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 122.

⁵⁵⁰ Žastautaitė - būsimoji Bardzų pradinės mokyklos vedėja. Marija Žastautaitė nuo 1909 Vyžuonose buvo „Saulės“ draugijos mokyklos vedėja, dar anksčiau ten lietuvių kalbą pradėjo dėstyti jos sesuo Ona Žastautaitė.

⁵⁵¹ Vėliau tretininkės sekretoriato veikloje aktyviai nedalyvavo.

⁵⁵² Elena Starkienė, „LK moterų vyriausias Sekretoriatas“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 125.

⁵⁵³ Ten pat.

Katalikių sekretoriato vietoj tam tikros bendros Moterų Sąjungos ar Moterų Tarybos įkūrimas žymėjo nesugebėjimą ar greičiau nenorą jungtis su kitomis liberalesnėmis moterų organizacijomis. Visuomenės skilimas į katalikišką ir nekatalikišką buvo priimtas kaip duotybė, neižvelgiant būtinumo formuoti bendrą frontą moterų teisių išplatinimui.

Sekretoriato įstatuose buvo numatyta „jungti visas katalikiškas, tikybinės, kultūrinės, ekonomines, profesines ir visuomenines moterų organizacijas“ tam, kad jas stiprinti ir derinti jų tarpusavio santykius.⁵⁵⁴ Sekretoriatai turėjo būti koordinuojamas naujų moterų organizacijų steigimas, moterų spaudos rėmimas ir skleidimas, knygų leidyba, paskaitų, suvažiavimų rengimas. Pirmąją valdybą sudarė Galdikeinė, Mažeikaitė, Bajorienė, Gerulaitytė ir Šaltenytė. 1933 metais valdyboje dirbo Elena Starkienė, Ona Pakštienė, Monika Sidaravičienė, El. Balčiūnaitė ir A. Kudirkaitė.⁵⁵⁵

Daug pastangų buvo įdėta skleidžiant moterų spaudą. Sekretoriatas savo raštais rėmė *Tėvynės sargo* skyrių „Šeimyna“, *Ūkininko* „šeimininkę“, *Darbininką*.⁵⁵⁶ Tiesa, galima pastebėti, kad šie priedai, kaip *Tėvynės sargo* „Šeimyna“, mažai ką bendro turėjo specifiniais moterų reikalais: čia nebuvo diskutuojamos nei moterų savišvietos, nei teisinės problemos. Nuo 1930 m. prie katalikiško dienraščio *Rytas* buvo įsteigtas moterų skyrius – vienas puslapis pasirodantis kartą per savaitę. Galima matyti, kad šiam moterų skyriui dažnai trūko medžiagos, jis ne visada pasirodydavo, kartais buvo spausdinami tie patys straipsniai kaip ir *Moteryje*. Daugiausiai jame rašė Ona Beleckienė, taip pat bendradarbiavo Veronika Karvelienė bei Paulina Kalvaitytė. Sekretoriato uždavinys taip pat buvo parūpinti straipsnius įvairiomis progomis, pavyzdžiui, Motinos dienos proga jis spausdindavo straipsnius *Lietuvos Aide*, *Ryte*, *Mūsų rytojuje*, *Žvaigždutėje*, *Sargyboje* ir kituose laikraščiuose.

Kitas Sekretoriato uždavinys buvo suvažiavimų ir kursų organizavimas. M. Galdikienės iniciatyva,⁵⁵⁷ 1929 metais buvo surengti dešimties dienų socialiniai kursai moterims, kad jas parengtų visuomeniniam darbui. Kursuose paskaitas skaitė universiteto profesoriai ir katalikiškos visuomenės veikėjai. Kalbėta apie pagrindines ideologijas: liberalizmą, socializmą, krikščionišką visuomenės sutvarkymą, nagrinėta socialinio klausimo Lietuvoje specifika: ūkininkų, ūkio darbininkų bei pramonės darbininkų problemos. Pastebėta, kaip moterys turėtų prisidėti prie socialinio veikimo per auklėjimą, mokyklą, labdarybę, kultūrinės organizacijas, Motinos dienos šventimą – tai yra aptartos nišos, kuriose ir taip katalikės moterys veikė. Speciali paskaita buvo

⁵⁵⁴ Ten pat.

⁵⁵⁵ Ten pat. 1931 m. gruodžio 2 Sekretoriato pasėdyje valdyba pareigomis pasiskirstė: pirmininkė Ona Pakštienė, vice pirmininkė Bronė Liūdžiūtė, sekretorė užsieniui Monika Požėlaitė, vidaus sekretorė Magdė Matulionytė, išdėminkė Antanina Čilytkaitė. Prie valdybos sudaryta anketų komisija, kuri turėjo teikti žinias apie katalikių moterų veikimą Lietuvoje Tarptautinei katalikų sąjungai. Į komisiją įėjo V. Karvelienė, M. Galdikienė, L. Juodišienė. „Vyriausias Moterų Sekretoriatas“, *Moteris*, 1931, nr. 12, p. 13.

⁵⁵⁶ Elena Starkienė, „LK moterų vyriausias Sekretoriatas“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 122.

⁵⁵⁷ „LK Moterų Vyriausiasis Sekretoriatas“, *Moteris*, 1929, nr. 1, p. 15.

skirta kovai su visuomenės ydomis, atkreipiant dėmesį į kovą su prostitucija ir girtuokliavimu. Taip pat aiškinta, kokias teises pagal įstatymus moterys turi Lietuvoje. Atskira paskaita buvo skirta socialinėms praktikoms užsienyje aptarti.⁵⁵⁸

1933 metais vyriausiam sekretoriatui priklausė: *LKMD*, studentėlių ateitininkų draugovės, pavasarininkų organizacija, *Lietuvių Moterų kultūros draugija* ir *Šv. Zitos tarnaičių draugija*.⁵⁵⁹ Galima iš karto pastebėti, kad organizacijos buvo labai įvairialypės. Studentėlių ateitininkų draugovės buvo pagrindinė visų katalikiškų draugijų intelektualinė jėga, dažnai propagavusi pakankamai liberalią katalikybę. Joms buvo ypatingai svarbu sudaryti sąlygas moters asmenybės atsiskleidimui. Draugijos, ypač *LKMD*, stengėsi pritraukti ateitininkes platesniam visuomeniniam darbui. Ateitininkų studentėlių buvo dažnai prašoma bendradarbiauti moterų spaudoje ar vizituoti skyrius⁵⁶⁰, ten skaityti paskaitas, ar net globoti atskirus skyrius.⁵⁶¹ Tokiu būdu į platesnę visuomeninę veiklą buvo įtraukiamos ir studentės, primenant jų pareigą visuomenei; iš šių studentėlių vėliau formavosi jaunosios *LKMD* veikėjos.

Pavasarininkų vadovybės ir zitičių pažiūros buvo konservatyvesnės ir už *LKMD*. Bendradarbiavimas su pavasarininkėmis taip pat buvo ypatingai svarbus *LKMD*, nes būtent pavasarininkuose merginos turėjo įgyti organizacinius įgūdžius, kuriuos vėliau skyriuose norėjo panaudoti *LKMD*. Galdikienė Panevėžyje 1931 m. gruodžio 28 d. organizuotuose kursuose pabrėžė katalikų akcijos vieningumo reikalą: „Į *LKM* moterų draugiją turėtų savaime pereiti visos pavasarininkės, kai jos dėl amžiaus ir ištekėjimo iš jų išeina, tuo būdu atsijaunintų ir *LKMD* veidas ir pilnesnė būtų akcijos apimtis.“⁵⁶² Sekretoriatas taip pat įkūrė ir savo draugiją pavadintą *Moterų talka*, kuri turėjo jungti lietuves katalikes inteligentes religinio, dorovinio, tautinio ir kultūrinio susipratimo visuomenėje kėlimui. Jos turėjo gilintis į moterų, šeimos ir kitus socialinius bei auklėjimo klausimus ir talkininkauti kitoms katalikių moterų organizacijoms.⁵⁶³

1933 metais, 25 metų jubiliejui nuo *LKMD* įkūrimo pažymėti Sekretoriatas organizavo didelį katalikių moterų suvažiavimą. Vėliau jis, jau persivadinęs į KOS - Katalikių Organizacijų Sąjungą, - 1939 m. gegužės 28-29 d. suorganizavo platų moterų suvažiavimą. Tuo metu Sąjungai priklausė: *LKMD*, *LKJ* „*Pavasario*“ *Mergaičių Sąjunga*, *Šv. Zitos Draugija*, *Lietuvos Moterų Kultūros draugija*, *Ateitininkų Taryba* (Ateitininkų Sendraugių ir Studentėlių atstovės), *Moterų Talka*, *Katalikės auklėtojos* (vaikų darželių auklėtojos). Jos kartu atstovavo per 112 000

⁵⁵⁸ „Socialiniai kursai“, *Moteris*, 1929, nr.3, p. 45.

⁵⁵⁹ Elena Starkienė, „LK moterų vyriausias Sekretoriatas“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 125.

⁵⁶⁰ 1928 *LKMD* kreipėsi ir „Birutės“ draugovės ateitininkės sutiko lankyti rajonus ir skyrius. Skyrius lankė A.Baršytė, A. Sereikytė. O. Gaigalaitė, „Pranešimas rajonų ir skyrių dėmesiui“, *Moteris*, 1928, nr.11, p. 160.

⁵⁶¹ Ypatingai buvo naudojamos Dotnuvos žemės ūkio akademijos ateitininkėmis, kurios globojo aplinkinius skyrius, tokius kaip Gudžiūnų. (Konstancijos Balčiūnaitės ataskaita apie motinos dieną Gudžiūnuose, 1935 V 5, LCVA, f.567, ap.1, b.49. l.70) ar net buvo atsakingos už *LKMD* Kėdainių rajono veiklą.

⁵⁶² St. L-nė, „Rekolekcijos ir paskaitos“, *Moteris*, 1932, nr.2, p. 34.

⁵⁶³ *Moterų talkos* statuto projektas, LCVA, f. 567, ap.2, b.132, l.248.

organizuotų Lietuvos moterų (galima pastebėti, kad tai daugiausiai LKMD narės ir net už jas gausesnės pavasarininkės). Šiame suvažiavime Galdikienė perspėjo dalyves dėl tendencijos varžyti moterų teises. Suvažiavime buvo suformuluoti pasiūlymai Lietuvos vyriausybei, atkreipiant dėmesį į realios padėties neatitikimą Konstitucijos deklaruojamai lygybei. Visų pirma pasisakoma, kad valdininkai būtų komplektuojami konkurso keliu, neatsižvelgiant į lyčių skirtumą, kad už lygų darbą būtų lygiai atlyginama, nepaisant lyties.⁵⁶⁴ Pagaliau raginama moteris įleisti į tas institucijas, kur nagrinėjami bei sprendžiami “tautos kultūriniai, moterų darbo reikalai ir civilinės bei pilietinės teisės.” Tos institucijos tai Darbo rūmai, Kultūros rūmai, įstatymų rengimo komisijos. Taip pat buvo prašoma pakeisti savivaldybių įstatymą taip, kad į valsčių, miestų ir apskričių tarybas galėtų patekti ir moterų. Stengiantis sustiprinti šeimas ir pagerinti jų padėtį prašoma: remti “doras ir gausias šeimas” joms sumažinant įvairius mokesčius.⁵⁶⁵ Taip pat “už šeimų suardymą bausti, kaip už kriminalinį nusikaltimą ne tik vyrą ar žmoną, bet ir trečiąjį asmenį, išsiskverbusį į šeimą.” Valdininkai, suardę šeimas, jų manymu, “turėtų būti atleidžiami iš vietų ir skelbiami kaip garbės netekę piliečiai, panašiai elgtis ir su kitų profesijų žmonėmis.”⁵⁶⁶ Taigi moterys siūlė panaikinti barjerus moterims užimti svarbias vietas valstybės ar savivaldybės valdyme, pagaliau priimti įstatymus, kurie gintų žmoną ir vaikus, vyrui palikus šeimą. Taigi ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje vėl išdrįsta formuluoti feministiškus pasiūlymus, nurodyti sunkią moters padėtį tiek šeimoje, tiek profesiniame gyvenime.

Negalima sakyti, kad LKMD draugija visiškai atsiribojo nuo kitų, nekatalikiškų organizacijų. Įvairių bendradarbiavimo pavyzdžių ypač miesteliuose buvo gausu. Buvo bendradarbiaujama su kitomis draugijomis, ypatingai su pavasarininkėmis, šaulėmis, organizuojant Motinos dieną. Su šaulėmis buvo kai kur bendradarbiaujama ruošiant tautos šventes. Vis tik bendradarbiavimas labiau apsiribojo bendru tautinių švenčių šventimu, rūpinimosi prostitucijos reglamentacijos panaikinimu ar prostitucijos prevencija, merginų auklėjimu, steigiant sveikatos centrus ar vaikų darželius – tai yra kultūriniame socialiniame darbe, bet tik retai ir tai tik formaliai moterų teisių gynime. LKMD neįėjo ir į *Lietuvos moterų tarybą* (toliau LMT) – daugiausiai moterų organizacijų vienijančią sąjungą.

Tarptautinė moterų taryba (*International Council of Women* – toliau TMT) buvo įkurta 1888 m., o jos ištakos siekė 1882 m., kai Elizabeth Stanton ir Susan Anthony keliavo į Angliją ir Prancūziją ir kvietė aktyvias moteris atstoves dalyvauti 1888 m. susirinkime. Nepaisant to, kad jos pačios aiškiai pasisakė už moterų balsavimo teises, buvo pakviestos „visos apsišvietusios moterys, visi moterų amatų, profesijų susivienijimai, kaip ir tos, kurios stengiasi gauti politines teises”, taigi

⁵⁶⁴ K.O.S. suvažiavimo 1939 gegužės 28-29 pasiūlymai vyriausybei. LCVA, f. 567, ap.1, b.56, l.40.

⁵⁶⁵ Ten pat, l.41

⁵⁶⁶ Ten pat.

buvo stengtasi praplėsti bazę, taip kad įeitų literatūros klubai, blaivybės sąjungos, darbininkų grupės, dorą saugojančių grupelės, taikos organizacijos ir profesinės sąjungos.⁵⁶⁷ TMT jungė jau egzistuojančias atskirų valstybių moterų tarybas, kurios savo ruožtu turėjo jungti visas (arba bent jau daugelį) tos šalies moterų organizacijų.⁵⁶⁸ Lietuvos apskritai mažai domėjosi šia organizacija, jų kongresai likdavo nepastebėti moterų spaudoje. Susidomėjimas šia Taryba padidėjo tik kai 1928 m. rugsėjį į Lietuvą atvažiavo TMT atstovė Louise van Eeghen.⁵⁶⁹

Louise van Eeghen susitiko su moterų ir labdaringų organizacijų atstovėmis, nupasakojo TMT veiklą, pastebėdama, kad prie veiklos prisideda visos Europos šalys, išskyrus Lietuvą ir Ispaniją.⁵⁷⁰ Susirinkime dalyvavo ir LKMD atstovė, bet ji nepateko į LMT organizacinį komitetą. Čionai buvo išrinktos Ona Mašiotienė, Jadvyga Tūbelienė, Paulina Kalvaitytė, Felicija Bortkevičienė ir Kutkauskaitė, kurios paruošė įstatus. Slaptu balsavimu 1929 m. steigiamajam susirinkime į Tarybos Valdybą buvo išrinktos: Mašiotienė, Kalvaitytė, Lašienė, Tūbelienė, Jackevičaitė, A.Ragaišienė, Kazakaitytė.⁵⁷¹ Tik vienintelė A.Ragaišienė iš šių moterų tuo metu veikė LKMD, tiesa, Paulina Kalvaitytė taip pat neatsisakydavo pagelbėti LKMD. Pirmajame steigiamajame posėdyje pilnomis teisėmis dalyvavo ir LKMD atstovės Pranciška Pikčilingienė ir Ona Gaigalaitė.⁵⁷² Gaigalaitė sekretoriavo tiek pirmo, tiek ir antro steigiamojo susirinkimo metu. *Moteryje* taip pat buvo sekama LMT kūrimasis, teigiamai atsiliepta apie šios Tarybos veiklą,⁵⁷³ todėl, galima manyti, kad rimtai buvo svarstoma prisijungti prie LMT. Manytina, kad LKMD prisijungimo prie LMT šalininkė buvo P.Pikčilingienė, kuri ir vėliau dalyvavo LMT darbe, nors ir ne kaip LKMD atstovė. Galima manyti, kad LMT idėjai simpatizavo ir O.Gaigalaitė, kuri kartu su A.Ragaišiene vėliau įėjo į LMT Vienodos Dorovės Sekciją, vadovaujamą P.Kalvaitytės.⁵⁷⁴ Deja, LKMD Centro valdybos posėdyje 1929 m. vasario 8 d dalyvaujant Galdikienei, Staškienei, Pakštienei, Gaigalaitei nuspręsta LMT organizaciniam komitetui pranešti raštu, dėl kurių priežasčių LKMD į šią Tarybą nemano stoti.⁵⁷⁵ LMT sekcijoms,⁵⁷⁶ tiesiog nukopijuotoms nuo TMT

⁵⁶⁷ Leilla Rupp, *Worlds of Women. The Making of an International Women's Movement*, Princeton, 1997, p. 15.

⁵⁶⁸ Ten pat.

⁵⁶⁹ Halina Jacynienė jos pavardę nurodė kaip "Luiza van Eeghen". Halina Jacynienė, "Tarptautinės Moterų Tarybos atstovė Lietuvoje", *Moteris*, 1928, nr. 10, p. 137. Tuo tarpu 1929 sausio numeryje jos vardas nurodomas kaip "Sonita van Eeghen". L. "Lietuvos Moterų taryba", *Moteris*, 1929, nr.1, p. 9.

⁵⁷⁰ Palyginimui: Estijos moterų taryba į TMT įstojo 1921, Latvijos – 1922, Lenkijos – 1924. L.Rupp, *Words of women*, p.17-18

⁵⁷¹ LMT II steigiamojo susirinkimo įvykusio 1929 vasario 17 protokolas. MAB, f. 181/34, l.7.

⁵⁷² LMT posėdžių ir susirinkimų protokolai, MAB, f.181/ 34, l.1.

⁵⁷³ „Lietuvos Moterų Tarybos metinis susirinkimas“, *Moteris*, 1930, nr.6, p.94.

⁵⁷⁴ LMT dvylikto posėdžio 1929 XI 18 protokolas, MAB, f.181/ 34, l.21

⁵⁷⁵ LKMD centro valdybos posėdžio 1929 vasario 8 protokolas, LCVA, f. 567, ap.1, b.23, l.90.

⁵⁷⁶ Šių sekcijų buvo numatyta: finansų, spaudos (su dviem posekcijomis - meno ir tautodailės, literatūros ir muzikos), taikos ir arbitražo, švietimo ir auklėjimo, moterų teisių, politinių teisių realizavimo, kovai su dvejojama morale ir su prekyba moterim, viešosios higienos, migracijos, moterų darbo ir profesijų, vaikų globos, kinematografų sekcijos. *Lietuvos Moterų Taryba neperiodinis biuletėnis, nr.1*, p.3. Įstatų 38 paragrafas numatė, jog sekcijos turėtų rinktis ne mažiau nei vieną kartą per mėnesį. Kaip galima pastebėti iš susirinkimų protokolų, tik retai iš sekcijų iš tikrųjų pavyko įgyvendinti šį įstatų reikalavimą. Viena iš problemų buvo sekcijų gausa, kurioms reikėjo ne

struktūros, trūko patyrusių visuomeniškų moterų, kurios dirbtų, todėl Lašienė prie Vienodos moralės sekcijos bandė pritraukti ir Galdikienę, bet toji nesutikusi.⁵⁷⁷ Nepaisant to LKMD dar kartą 1929 m. kovo 26 d. posėdyje, šį kartą dalyvaujant ir P.Pikčilingienei, svarstė prisijungimo galimybę, nes M.Galdikienė pranešė, kad LMT atstovės kreipėsi į ją prašydamos LKMD prisidėti prie LMT. Nepaisant pakartotinio prašymo, LKMD ir šį kartą atsakė neigiamai.⁵⁷⁸

Nors LMT stengėsi įgyvendinti įvairias idėjas: įsteigė moterų klubą (moterų seklyčią), atidarė audimo kursus, gynė moterų teises, bet darbas sunkiai sekėsi: dėl klubo ir audimo kursų kilo finansinių problemų, ne visos sekcijos veikė. 1934 metais O.Mašiotienei atsisakius pirmininkauti, V.Lozoraitienė už akių buvo išrinkta pirmininke, o P.Pikčilingienė – vice-pirmininke. Jos abi dalyvavo ir 1938 metų vasarą įvykusiame jubiliejiniame Tarptautiniame Moterų Tarybos kongrese Edinburge.⁵⁷⁹

Nors LKMD ir neįėjo į LMT, bet ryšiai buvo palaikomi per tokias aktyvias katalikes kaip P.Pikčilingienė, A.Ragaišienė bei per visuomenišką P.Kalvaitytę⁵⁸⁰. Nepaisant nedalyvavimo LMT veikloje, kritiniais atvejais, tokiais kaip moterų galimybės dirbti susiaurinimo bandymais 1931 m., 1933 m., 1936 m., 1939 metais, LKMD bendradarbiavo su LMT. Prieš šiuos įstatyminius bandymus suvaržyti moteris ypatingai pasisakė LMT, bet ir katalikės neatsisakydavo pasirašyti po LMT parašytomis rezoliucijomis. Taip pat dar 1929 metais Kalvaitytė LMT vardu paruošė reglamentacijos klausimu memorandumą vidaus reikalų Ministrui. Po memorandumu numatė, kad pasirašys apie 18 organizacijų jų tarpe ir LKMD.⁵⁸¹ LMT pirmininkė O.Mašiotienė pirmus du Tarybos metus jautė pareigą dalyvauti ir LKMD suvažiavimuose bei viešai pasveikinti katalikes LMT vardu.⁵⁸² 1930 metais konferencijoje LKMD sveikino ir Sofija Čiurlionienė *Mergaičių Bičiulių draugijos* vardu.⁵⁸³ LKMD bendradarbiavimo ir su skėtine *Žmogaus globos Draugija*,⁵⁸⁴ LKMD atstovė įėjo į „Motinos Dienai ir Šeimos Savaitei ruošti“ vykdomąjį komitetą.⁵⁸⁵

tik jų pirmininkų, bet ir daugiau narių. Tuo tarpu itin LMT darbu suinteresuotų moterų bebuvo vos 7-8. Kitos dažnai turėję daug pareigų savo organizacijose, neturėjo nei laiko, nei noro daug laiko pašvęsti LMT veiklai.

⁵⁷⁷ LMT Valdybos posėdžio 1929 III 22 protokolas, MAB, f. 181/ 34, l.50.

⁵⁷⁸ LKMD centro valdybos posėdžio 1929 kovo 26 protokolas, LCVA, f.567, ap.1, b.23, l.95.

⁵⁷⁹ Vėliau *Moteris ir Pasaulis* rugsėjo numeryje jos plačiai nupasakojo kongreso dvasią. Šiame numeryje buvo išspausdintas Pikčilingienės straipsnis „Tarptautinė Moterų Taryba ir lietuvės“ aptariantis TMT ir lietuvių moterų santykius; taip pat V.Lozoraitienės „Aukštinis Jubiliejus“, kuris įpynė kongrese svarstytas problemas į pažintinį Edinburgo aprašymą.

⁵⁸⁰ Paulina Kalvaitytė dalyvavo *Lietuvos Abolicionistų draugijoje*, kurios veiklą rėmė katalikės Galdikienė, Ragaišienė, Pikčilingienė, Gvildinė, Karvelienė, Juodišienė, Gaigalaitė. Ji aktyviai dalyvavo ir *Lietuvos Aukštąjį mokslą baigusiu moterų sąjungoje*, kur dalyvavo ir Galdikienė, Krikščiūnienė, Gaigalaitė. Be to, Kalvaitytė dalyvavo ir *Lietuvos moterų tarybos* veikloje. (Paulina Kalvaitytė-Karvelienė, *Gyvenimo vingiais*, t. 2, p.36-53.)

⁵⁸¹ LMT valdybos posėdžio 1929 III 22 protokolas, MAB, f. 181/ 34, l.50.

⁵⁸² „Lietuvių katalikių moterų draugijos konferencija“, *Moteris*, 1929, nr.6, p. 84.; „Lietuvių katalikių moterų draugijos konferencija“, *Moteris*, 1930, nr.7-8, p. 107.

⁵⁸³ „Lietuvių katalikių moterų draugijos konferencija“, *Moteris*, 1930, nr.7-8, p.107.

⁵⁸⁴ *Žmogaus globos Draugijos* centro valdybos kvietimas LKMD atstovui. LCVA, f.567, ap.1, b.47, l.95.

⁵⁸⁵ Tubelienės laiškas LKMD prašant paramos, LCVA, f. 567, ap.1, b.83, l.44.

Pastebėta, kad tarpusavyje bendradarbiavo panašią socialinę užduotį atliekančios moterų organizacijos – Beleckienės vadovaujama LKMD Mergaičių globos sekcija ir Čiurlionienės vadovaujama *Mergaičių Bičiulių draugija*. Organizacijos skyrėsi tik tuo, kad “Mes vadovavomės katalikiškąja pasaulėžiūra, o jų organizacija orientavosi neutralia kryptimi” – prisiminė Beleckienė. Apskritai, anot Beleckienės,

mūsų veikime mes draugiškai sutarėme. Vidaus reikalų ministerijos socialinis skyrius mums kasmet skirdavo pašalpą mergaičių globai 20 000 litų. Bičiulių organizacijai 10 000. ... Kai iškildavo kokie bendri klausimai, pvz: už lygų darbą – lygų atlyginimą moterų darbo vietose, moterys inspektorės kartu rašydavom memorandumus, kartu mynėm įstaigų slenksčius su reikalavimais.⁵⁸⁶

Tiesa, prie šio bendradarbiavimo turbūt daugiausiai prisidėjo Beleckienės asmenybė, kuri būdama plačių pažiūrų sugebėdavo teigiamai įvertinti įvairių moterų veiklą. Būtent ji buvo toji, kuri *Moteryje* kvietė moteris prie solidarumo. “Kai moters būklė nėra garantuota (užtikrinta), nei amžinu ekonominių sąlygų tinkamumu, nei laisvu aukštesnių idėjų pasireiškimu bei vykdymu, tai solidarumo klausimas moterų tarpe turėtų būti aktualiausias (labiausiai rūpimas).”⁵⁸⁷ Taip pat ji nurodė, kad dažnai pačios moterys trukdo kitoms moterims pasireikšti, pasiekti aukštumų:

Gyvenime pasitaiko gan daug įvairių atsitikimų, kur moterų sugebėjimas, jų savistovi ir savaranki iniciatyva (sumanymas) yra pačių moterų silpninama, neigiama, paremta egoistine baime, kad tik kuri nors iš mūsų tarpo neiškiltų, žymiau nepasireikštų, arba jei iškyla ieškome krislo blogo, paneigti rastą gero; arba vėl, naujai pasireiškusiai nepadėdame sudaryti aplinkumos, kurioje galėtų žymiau pasireikšti, kad amžiams patalpintų į archyvą pasenusią ir atgyvenusią nuomonę, - kad moters darbas yra menkesnis ir negali prilygti vyro darbui.⁵⁸⁸

Šis lytimi grįstas solidarumas, visas moteris matant kaip seseris, buvo viena iš svarbiausių feminizmo bruožų, matyt, nesvetimas ir išsilavinusioms katalikėms moterims. Gaigalaitė pastebėjo, kad moterys besiekdamos savo tikslų susiduria su kliūtimis, “kurias išskaidytomis pajėgomis yra sunku įveikti.” Kita vertus, ji pastebi negatyvių stereotipų pačiose moteryse egzistavimą “moterų tarpe šiaip ar taip yra dar įsisenėjusi pažiūra – moteriai neprilygti vyrui, kuri atkakliai mus valdo ir neugdant to solidarumo, kuris paskutiniu metu turėtų būti daugiau ar mažiau išsivystęs, mums ką nors tinkamo prvesti yra sunku.”⁵⁸⁹ Iš tiesų, įvairių pažiūrų moterys turėjo įvairių progų susitikti, pasikalbėti. Tokiomis progomis tapdavo ir Gabrielės Radvilaitės⁵⁹⁰, Tautų Lygos sekretoriato tarnautojos, viešnegės Kaune, kur surengtose vaišėse dalyvaudavo įvairių moterų organizacijų atstovės. Ji pasakodavo apie moterų veikimą užsieniuose, ragino lietuves “daugiau dalyvauti tarptautiniame moterų veikime, nes tai gali atnešti ne tik moterims, bet ir visai Lietuvai naudos.”⁵⁹¹ Vaišės parodydavo, kad Lietuvos moterys vis dėlto gali dar rasti bendrą kalbą, nepaisant įsitikinimų skirtumo.

⁵⁸⁶ Ona Beleckienė, *Neužmirštami metai*, p.26

⁵⁸⁷ O.G. [Gaigalaitė], „Moterų solidarumas“, *Moteris*, 1927, nr.12, p. 162.

⁵⁸⁸ Ten pat.

⁵⁸⁹ Ten pat.

⁵⁹⁰ Gabrielle Jeanne Anne Marie Radziwill buvo gimusi 1878. Ji dirbo Tautų Lygos sekretoriatoje socialinių klausimų ir narkotikų pervežimo ir informacijos sekcijoje.

⁵⁹¹ Palitikė, „Kunigaikštė Radvilaitė Kaune“, *Moteris*, 1931, nr.1, p.17.

Taip pat katalikės, nepaisant pasaulėžiūrinių skirtumų, mielai tapatinosi su žymiomis lietuvių moterų rašytojomis, šiltai pristatė jų jubiliejus savo spaudoje. 1931 metų kovo mėnesio *Moteryje* buvo minima 70 metų Gabrielės Petkevičaitės-Bitės jubiliejus. Kaip išsireikšta laikraštyje: „Ji gali būti mums darbštumo, rūpestingumo, pasiaukojimo pavyzdžiu.“⁵⁹² „Gabrielė Petkevičaitė –Bitė, yra viena iš tų tveriančių tautos kovotojų įstengusių sveikai išeiti iš daugelio mūšių už tautos idealus. Ji yra iš pulko tų veteranių moterų kovojusių už tautos laisvę, už prispaustųjų teises.“⁵⁹³ Apie Žemaitę atsiliepta: „ji mums brangi ne tik kaip didelė rašytoja – stilistė, bet ir kaip visuomeninkė.“⁵⁹⁴ Gal būt galima pastebėti, kad Žemaitėi mirus, o Petkevičaitėi pasitraukus iš aktyvaus politinio gyvenimo, jos tapo simbolinėmis vienijančiomis figūromis, bendra istorija, kuria galėjo didžiulis lietuvių moterų organizacijos, nepaisant jų pakraipos.

LKMD vadovybė taip pat rašydavo sveikinimus ne vien tik katalikiškom moterų draugijom, bet ir kitom moterų organizacijom. 1935 metais iškilmingai sveikinta *Karininkų Šeimų moterų draugija*.

Mūsų draugija gyvai pritaria Karininkų Šeimų Moterų draugijai, šiandien pasivadinusiai Kunigaikštienės Birutės vardu ir norinčiai atgaivinti Kunigaikštienės Birutės vardą Lietuvių moterų širdyse, kad eidamos jos kilniu pavyzdžiu išaugintų Lietuvai didvyrių, kurie garbingai išsaugotų mūsų valstybės nepriklausomybę ir duotų galimumo pasiekti mūsų laisvai tautai dvasinės ir moralinės didybės.⁵⁹⁵

Tarp įvairių LKMD dokumentų galima rasti ir įvairiausių pakvietimų dalyvauti kitų organizacijų renginiuose. Pavyzdžiui „*Kunigaikštienės Birutės*“ *Karininkų Šeimų Moterų Draugijos* Kauno skyrius 1935 m. pavasarį rengė nemokamus „Motinų antradienius“ Karininkų ramovėje, kur buvo pakviestos dalyvauti ir LKMD atstovės.⁵⁹⁶ Čia buvo įtraukta ir aktyvių katalikių paskaitos, būtent O.Krikčiūnienės paskaita „Valios ugdymas“, M.Ruginienės paskaita „Auklėjimo sąlygos“.⁵⁹⁷

Nežinia ar LKMD sugebėjo užmegzti tampresnius ryšius su klaipėdietėmis, bet matyti, kad tam tikrų nors ir paviršutiniškų kontaktų būta ir su jomis. 1933 metais L. Evangelikių moterų draugijos narei M. Kavolytei buvo nusiųstas jubiliejinis leidinys *Tiesos ir meilės tarnyboje*. Ji savo draugijos susirinkime iš knygos perskaitė „kas svarbiausia ir mūsų sielai arčiausia. O mūsų moterėlės susijaudinusios iki ašarų pakėlė balsą. Ar tai katalikų moterys? Tai kas skiria mus? Siuskit mūsų sesutėms Kaune esančioms sveikinimus.“ Taigi dėka šios knygos M. Kavolytė užsiprenumeravo *Moters* vieną egzempliorių.⁵⁹⁸ Kartais ir valstybės iniciatyva įvairios draugijos buvo skatinamos bendradarbiauti, pavyzdžiui kovai su naminės degtinės darymu ir vartojimu.⁵⁹⁹

⁵⁹² J.Valinčaitė, „Gabrielė Petkevičaitė“, *Moteris*, 1931, nr.3, p.4-5.

⁵⁹³ J.Drungaite, „Vakar, šiandien, rytoj“, *Moteris*, 1931, nr. 3, p. 6.

⁵⁹⁴ Vargo dukrelė, „Žemaitė“, *Moteris*, 1931, nr.12, p. 4-5.

⁵⁹⁵ LKMD valdybos sveikinimas Karininkų Šeimų moterų draugijos suvažiavimui 1935 III 2, LCVA, f. 567, ap.1, b.48, l.93.

⁵⁹⁶ Kvietimas į „Motinų antradienius“. LCVA, f.567, ap.1, b.47, l.80-81.

⁵⁹⁷ Ten pat.

⁵⁹⁸ M. Kavolytė LKMD pirmininkei 1933 XII 7 Klaipėda, LCVA, f.567, ap.1, b.47, l.226.

⁵⁹⁹ Valstybės saugumo departamentas 1938 m. gegužės 21 d. įvairių kultūrinių organizacijų, tarp jų ir LKMD, atstovus pakvietė pasitarti kaip kovoti su naminės degtinės darymu. Susirinkusieji pripažino, kad tam reikalinga visų Lietuvoje

II.8. Bendradarbiavimas su užsienio moterų organizacijomis

Katalikės moterys pirmaisiais savo organizacijos metais didesnių kontaktų su užsienio moterų organizacijomis neišvystė. Jaučiama tik didesnė lenkių įtaka lietuvėms ypač per jų geras ūkininkavimo mokyklas Chiličkose, Zakopanėje. Pirmiausia oficialius kontaktus LKMD užmezgė su Rusijos *Suliginimo teisių moterų draugija*. T.Kobelinskaitė, LKMD pirmininkė, ir Petronėlė Valavičaitė, draugijos išdininkė, 1912 m. gruodžio 26 d. – 1913 m. sausio 4 d. dalyvavo Peterburge vykusiame Visos Rusijos moterų veikėjų suvažiavime, kurį sušaukė *Suliginimo teisių moterų draugija*.⁶⁰⁰ Vėliau šie kontaktai nebuvo puoselėjami.

Po pirmo pasaulinio karo pradėta bendradarbiauti su *Amerikos Lietuvių Romos Katalikių Moterų Sąjunga* (toliau – *Moterų Sąjunga*). Šis bendradarbiavimas tęsėsi visą tarpukarį ir buvo grįstas abipuse pagalba ir domėjimusi. Katalikės Lietuvoje keletą kartų buvo sušelptos iš Amerikos. Bendradarbiavimas buvo naudingas ir amerikietėms, kurios sužinodavo daugiau apie Lietuvą, be to Moterų sąjungos narės galėjo kreiptis į LKMD, kad ši joms padėtų surasti jų giminaičius.⁶⁰¹ Lietuvės skirtingose Atlanto pusėse vienos į kitas kreipdavosi “seserys”, šie ryšiai leido LKMD pasijusti stipresnėms, nes jos galėjo tikėtis pagalbos iš *Moterų Sąjungos*, o jos narės galėjo tikėtis būti maloniai priimtos Lietuvoje. *Moterų Sąjunga* sveikindavo Lietuvos katalikes su jų suvažiavimais, kai tuo tarpu iš Lietuvos tautietės už Atlanto buvo sveikinamos Moterų Seimų proga.

Lietuvių katalikių moterų draugijos konferencija Kaune širdingiausiai sveikina seseris amerikietes linkėdama, kad kultūrinis Jūsų darbas tolimoj ir didžioj Amerikoje ne tik keltų Lietuvos vardą ir jos garbę, bet ir gaivintų ir ugdytų tautinę dvasią. Nei platusis vandenynas nei tolimoji erdvė nei turtinga Amerikos šalis tegul neužslopina Jumyse gražių tėvynės meilės jausmų. Idėjinė dvasia tegyvena kiekvienoj lietuvės katalikės sieloj jungdama visas į bendrą darbą.⁶⁰²

Paprastai sveikinimuose būdavo pabrėžiamas tautiškumas, tėvynės meilė, ryšys siejantis lietuvius Lietuvoje ir Amerikoje.

Sveikos brangios ir mylimos sesės, iš visos didžiulės Amerikos susirinkusios aptarti savo organizacijos reikalų ir tuo pačiu gyvųjų lietuvių reikalų, tiek gyvenančių Amerikoje, tiek Lietuvoje, nes Jūs gyvenat ir rūpinatės didžiausiais Lietuvių tautos reikalais. ...

Katalikų bažnyčiai ir mūsų brangiai tėvynei per kilnų jūsų veikimą tenušvinta skaidri giedresnio gyvenimo aušra.

veikiančių kultūrinių organizacijų ir draugijų talka valdžios organams. Pasirašė tarp kitų ir *Lietuvos katalikų Blaivybės draugijos* raikalų vedėjas; *Lietuvių Tautininkių Moterų draugijos* “*Gražina*” sekretorė Bardauskienė; *Lietuvos Moterų kultūros draugijos* atstovės A.Petraitytė, O.Kumpikevičiūtė; LKMD – Galdikienė. Kovokime su naminės degtinės darymu ir jos vartojimu, 1938 gegužės 21, LCVA, f. 567, ap.1, b.83, l.146.

⁶⁰⁰ „Visos Rusijos moterų susivažiavimas“, *Lietuvaitė*, 1913, nr.1, p. 4. Suvažiavimo eiga ir kalbas aprašė Valavičaitė. Petronėlė Valavičaitė, „Apie pirmąjį visos Rusijos moterų susivažiavimą“, *Lietuvaitė*, 1913, nr. 2,3,4.

⁶⁰¹ Pavienių moterų kreipimaisi padėti surasti gimines. LCVA, f.567, ap.1, b. 63, l.1-3. „Mes sutinkame atlikti Jums ir šiaip kai kuriuos patarnavimus. Jūs turite Lietuvoje giminių, su kuriais nevienu iš Jūsų negalite susižinoti, kartais net mažiausios žinutės apie juos negaunate. Suprasdamos kaip brangus lietuvei išeivei kiekvienas prisiminimas iš tėvynės, kiekvienas žmogus ir net daiktas, mes mielai patarpininkausime tarp Jūsų ir Lietuvoje esančių Jūsų giminių: parūpinsime Jums Jūsų giminių adresus ir kitokių žinių apie juos pateiksime.“ LKMD valdybos laiškas *Moterų Sąjungai* 1935 spalio 30, LCVA, f. 567, ap.1, b.63, l.8.

⁶⁰² LKMD sveikinimas *Amerikos L.K.Moterų Sąjungai* 1931 spalio 12, LCVA, f.567, ap.1, b. 63, l.18.

Keturiasdešimts tūkstančių lietuvių moterų širdžių – LKMD narių – nuoširdžiai sveikina Jūsų seimą ir spaudžia Jūsų rankas, džiaugdamosios, kad savo darbais iškelsite Lietuvos vardą kitataučių akyse.⁶⁰³

Moterų Sąjungos, įsikūrusios 1914 m. gruodžio 13 d., tikslas buvo “jungti lietuves katalikes moteris Amerikoje bendram tautinės kultūros darbui, kelti jų religinę ir tautinę sąmonę ir savišalpos keliu rūpintis materialine moterų būkle.”⁶⁰⁴ Matyt, sąjungos reikėta, nes tik per kelis metus narių skaičius išaugo iki poros tūkstančių, vėliau per kelis dešimtmečius nedaug padidėjęs.⁶⁰⁵ Ryšiai su panašia organizacija Lietuvoje užsimezgė 1919 metais, kai paskelbta, kad *Tautos fondas* Amerikoje⁶⁰⁶ LKMD darbams paskyrė 5000 dolerių. Deja, ir pusės metų draugija tų pinigų dar negavo. Tuometinės LKMD narės A. Kaupelytė (būsimoji Ragaišienė) ir L. Paliulytė paprašė *Moterų Sąjungos* pagalbos pinigams gauti.⁶⁰⁷ Amerikietės išgirdusios šį prašymą suskubo padėti – išsiaiškino koks fondas skyrė pinigus, ar juos jau išsiuntė. Pasirodė, kad *Tautos Fondas* tiesiog nenorėjo pervesti LKMD paskirtų pinigų. Toks akivaizdus nesiskaitymas su moterimis, jų darbu užgavo Amerikos lietuves:

Iš mūsų taip vadinamų “lyderių” tankiai matome atsišaukimus (ypatingai kuomet reikia pinigų ir darbo...) Tuomet jie švelniausiai mus glosto girdi jūs, moterėlės, duokite pinigus, rinkite aukas, dirbkite kiek galėdamos Lietuvai, nes jūs moterys tai tautos pamatas ... bet iš atsišaukimo Lietuvos moterų suprantame, kad jos ypatingai dirba dėl pakėlimo tautos, dėl josios kultūros... taigi kodėl vilkinimas tasai pinigų išsiuntimas Lietuvos moterims? ... kuomet mes matysime, kad Tautos fonas vienaip gerbia ir vyrų ir moterų darbą mes labiau juo pasitikėsime, matydamos, kad ir mūsų darbas eina ant pozityvios naudos tėvynei, tuomet lengviau ir maloniau bus mums ir darbuotis.⁶⁰⁸

Amerikos lietuviams pasisekė įtikinti *Tautos fondą* pinigus persiųsti LKMD.

Ir toliau buvo bendradarbiaujama: 1925 Lietuvoje viešėjo A.Nausėdienė⁶⁰⁹, 1926 m. pavasarį Ona Aleliūnienė.⁶¹⁰ Ją pristatant *Moteryje* buvo pabrėžiama, kad ji yra aktyvi įvairių katalikiškų organizacijų narė, pastebimas jos dosnumas besimokančiam jaunimui. Lietuvoje ji susipažino su LKMD veikla, aplankė mergaičių ūkio mokyklą Karmėlavoje. Padėkos laiške ji gerai vertino draugijos darbą, ypač pastangas kurti mergaitėms žemės ūkio mokyklas: “Malonu matyt, kaip mūsų katalikių moterų organizacija išsiplėtusi ir aukštai pakilusi kultūriniam moterų darbe.”⁶¹¹ Viešnia taip pat pastebėjo moterų įgytas politines teises: “Garbė ir mums amerikietėms moterims, kad mūsų sesutės toli už jūrų nepriklausomoje Lietuvoj, naudojasi lygiomis tiesomis, kaip ir kitose kultūringose šalyse.”⁶¹² Lietuvės iš Amerikos buvo pagerbiamos LKMD valdybos,

⁶⁰³ Sveikinimas *Amerikos Lietuvių Katalikių Moterų Sąjungos* Seimui 1935 VII 27, LCVA, f. 567, ap.1, b. 63, l.10.

⁶⁰⁴ Pikčilingienė, „Amerikos Lietuvių R. Kat Moterų sąjunga“, *Moters*, 1929, nr.1, p. 9.

⁶⁰⁵ Pagal knygą *A.L.R.K. Moterų Sąjunga 1914 – 1964 metai*, red. Donna Zilis, Chicago, 1964, p.24-36.

⁶⁰⁶ Tautos fondas buvo įkurtas katalikų “stovyklos” žr D.Noreikaitė-Kučėnas, *Žemaitė Amerikoje*, Chicago, 1994, p.19-20.

⁶⁰⁷ *Moterų Dirva*, 1920, nr.3, p. 3.

⁶⁰⁸ „Ar galime patikėti?“, *Moterų Dirva*, 1920, nr. 1, p. 4.

⁶⁰⁹ Fr. Pikčilingienė, „Ponios A.Nausėdienės visuomeninio darbo sukaktuvės“, *Moteris*, 1929, nr. 5, p.74-75.

⁶¹⁰ P.Pikčilingienė, „Ponią Aleliūnienę palydėjus“, *Moteris*, 1927, nr.2, p.24

⁶¹¹ O.Aleliūnienė, „Žodelis iš užjūrio“, *Moteris*, 1927, nr.5, p. 67.

⁶¹² Ten pat.

pavyzdžiui, atsisveikinimui su O.Aleliūniene, M.Galdikienė savo namuose suruošė vakarienę, kurioje dalyvavo centro valdybos nariai, tiek svarbiausi katalikiškos visuomenės veikėjai.⁶¹³

Valdžiai nutraukus paramą Draugijos mokykloms 1926 metais, LKMD pateko į finansinę krizę. Pristigus pinigų buvo prisiminta *Moterų Sąjunga*, anksčiau padėjusi katalikėms išgauti pašalpą. LKMD paprašė jos 5000 dolerių paskolos Karmėlavos mokyklos statyboms baigti. Bet *Moterų Sąjunga* kaip pašalpinė draugija buvo griežtai prižiūrima valdžios, kuri draudė duoti paskolas į užsienį. Nepaisant to, ieškota būdų, kaip pagelbėti tautietėms. *Moterų Sąjungos* seime vykusiame 1926 m. buvo nuspręsta pakviesti vieną atstovę iš Lietuvos, kad ji papasakotų apie Lietuvą, jos situaciją bei parinktų aukų.⁶¹⁴ Atrodo, kad nei viena iš centro valdybos “ponių” nelabai norėjo palikti namiškius pusei metų bei tris savaites praleisti kelionėje per Atlantą. Galiausiai vykti sutiko Pranciška Pikčilingienė. Motyvai nulėmę apsisprendimą iki galo nėra aiškūs: gal norėjo išgelbėti pačios įkurtą mokyklą, o gal masino nematytas pasaulis. 1927 m. liepos 21 dieną ji pasiekė New Yorką. *Moterų Sąjunga* buvo patenkinta atsiųsta atstove: “Geresnės reprezentantės ir negalėjęt išrinkti – jos taktu, gražiu išauklėjimu, gabumais, iškalba ir pasišventimu mes didžiuojamės. Ji taip Jūsų, kaip ir mūsų moterų vardą kelia – jūsų draugiją ir josios darbuotę gražiai garsina.”⁶¹⁵ Amerikoje ji beveik visus metus važinėjo iš vienos lietuvių kolonijos į kitą, pasakojo apie Lietuvą, apie lietuvių moterų padėtį krašte, apie jų darbo sąlygas. Taip betarpiškai užmegzti kontaktai davė gražių vaisių: grįžusi Pikčilingienė susirašinėjo su aktyviausiomis lietuviškomis moterimis Amerikoje, draugijos pasikeisdavo sveikinimais.

Ona Pakštienė, kuri buvo kilusi iš Amerikos, VDU universitete dėščiusi anglų kalbą⁶¹⁶ dalyvavusi LKMD veikloje, viešėdama 1935 m. Amerikoje buvo ir LKMD pasiuntine Amerikoje, turėjusi sustiprinti ryšius tarp *Moterų sąjungos* ir LKMD. Ji *Moterų Sąjungos* susirinkimuose skaitė pranešimus apie “mūsų draugijas ir veikimą Lietuvoje.”⁶¹⁷ Savo laiškuose į Lietuvą ji pastebėjo, kad sąjungietės Lietuvos moterų veikla labai domėjosi, žinios iš Lietuvos buvo laukiamos: „Visus atsiveštus egzempliorius “Moteris” išdalinau kaip karštus pyragus ir pageidaučiau daugiau, jeigu galima nes moters čionai noriai skaito tą laikraštėlį.”⁶¹⁸ LKMD valdybos kreipimesi į Amerikos lietuves nepamiršta padėkoti amerikietėms už piniginę paramą, kurią jos suteikusios, bei už bendradarbiavimą per spaudą, prašant pasidalinti su lietuviškomis skaitytojomis savo organizaciniais pasiekimais, žiniomis iš kuopų veikimo.⁶¹⁹ Dvidešimt metų trukęs bendradarbiavimas, nors buvo

⁶¹³ P.Pikčilingienė, „Ponią Aleliūniene palydėjus“, *Moteris*, 1927, nr.2, p.24

⁶¹⁴ „Protokolas“, *Moterų dirva*, 1926, nr.10, p.19

⁶¹⁵ Antaninos Nausiedienės laiškas LKMD 1928 sausio 14. LCVA, f. 567, ap. 1, b. 63, l.29.

⁶¹⁶ Janina Narūnė, Ona Vasiliūtė- Pakštienė, in *Pirmosios akademikės*, p.20. Ji taip pat buvo baigusi Freiburgo universitetą.

⁶¹⁷ O Pakštienės laiškas A. Sereikytei, 1935 XI 24, LCVA, f. 567, ap.1, b. 63, l.7.

⁶¹⁸ Ten pat.

⁶¹⁹ LKMD valdybos laiškas *Moterų Sąjungai*, 1935 spalio 30d, LCVA, f. 567, ap.1, b. 63, l.8.

mandagus ir sustiprinantis draugiją, vis tik didesnės įtakos katalikių pažiūroms Lietuvoje nedarė. Daug labiau tas pažiūras įtakojo tarptautinės moterų organizacijos, į kurių sudėtį įėjo LKMD.

Pačiame pirmajame *Moters* numeryje puikavosi ilgas Lietuvos atstovės aprašymas iš Ženevoje vykusio *International Woman Suffrage Alliance*, vienos svarbiausių feministinių organizacijų pasaulyje, kongrese.⁶²⁰ Įdomu tai, kad lietuvės moterys visų pirma susidomėjimo šia, laisvesnių liberalesnių pažiūrų organizacija, o ne konservatyvesne TMT. Apie šią organizaciją G.Petkevičaitė prabilo jau 1908 metais, bet kadangi nepasisekė sukurti *Lietuvos moterų sąjungos*, tai lietuvės negalėjo patekti ir į šią tarptautinę organizaciją. Po nepriklausomybės paskelbimo buvo pajauta, jog ir lietuvėms būtina prisidėti prie tarptautinių moterų organizacijų. 1920 metų kongrese dalyvavo ne tik laisvesnių pažiūrų Petkevičaitė, bet ir dvi LKMD atstovės Ambraziejutė ir Marija Andziulytė (būsimoji Ruginienė). Kartu tai buvo ir naujosios Lietuvos pristatymas tarptautinei moterų publikai: kongrese be lietuvių dalyvavo dar trisdešimties tautų moterų atstovės. Kongrese G.Petkevičaitė pabrėžė gerą moterų padėtį Lietuvos valstybėje, kur net moteris turėjo teisę atidaryti parlamentą.⁶²¹

Dalyvavimas šios sąjungos veikloje atvėrė LKMD platesnėms pažiūroms, neleido apsiriboti vien tik tuo, kas yra katalikiška. LKMD atstovė Marija Andziulytė tuo metu studijavusi Freiburgo universitete,⁶²² maloniai prisiminė kongreso pradžią – pamaldas kalvinų katedroje, kur pamokslininkė Maud Royden sakė du pamokslus. Įdomiausią kalbą, anot LKMD atstovės, pasakė kongreso pirmininkė Chapman Catt, ypatingai pabrėžusi, jog “moteris turi budėti, sergėti savo balsą ir juo naudotis Europos atnaujinimui, turi emansipuoti savo lytį ir parengti busimoms kartoms tinkamesnio gyvenimo.”⁶²³ Šiame kongrese iškėlus klausimą, ar apsimoka moterims būti atskirai susiorganizavusioms, kai jos jau pasiekė politines teises, buvo pabrėžiama, kad balsavimo teisė tai ne galutinis tikslas, o tik įrankis, kuriuo moterys siekė ne vienpusiškos, bet pilnos politikos. Pastebėta, kad moterų emancipacija nebaigta, pabrėžta saviuklos per draugijas būtinumas: “Reikia iš savęs auklėti pilietės, moterys, naujos politikos nešėjos... Šalia partijų moterys turi bendrą platformą, bendrą darbui dirvą.”⁶²⁴

Šiame suvažiavime buvo priimta dvylika punktų, pagal kuriuos moterų organizacijos turėtų dirbti. Šie punktai su pritarimo gaidelėmis buvo pateikti ir lietuvėms skaitytojoms.

Moterų teisės privalo būti lygios su vyrų teisėmis įstatymų leidžiamojai valdžiai, taip pat tautinei ir tarptautinei administracijai.

Moterys privalo būti tų pačių įstatymų globojamos, kaip ir vyrai, tad neprivalo būti jokio vergavimo, koks dar šiandien yra praktikuojamas Rytų Europoje, Azijoje ir Afrikoje.

⁶²⁰ „Tarptautinis Moterų kongresas Genevoje“, *Moteris*, 1921, nr.1, p. 1-6.

⁶²¹ Ten pat, p. 5.

⁶²² Marija Andziulytė 1918–1923 metais studijavo Freiburgo universitete. F.Sliesoriūnas, „Marija Andziulytė-Ruginienė – pirmoji lietuvė istorijos mokslų daktarė“, *Istorija*, 1999.

⁶²³ „Tarptautinis Moterų kongresas Genevoje“, *Moteris*, 1921, nr.1, p. 2.

⁶²⁴ Ten pat.

Išėjusi už vyro moteris privalo naudotis visomis asmens ir piliečio teisėmis, t.y. moteris turi teisės savo uždarbį ir savo nuosavybę vartot, kaip tinkama, ir vyras neturi teisės elgtis su savo žmona, kaip globėjas su nepilnamete.

Motina turi tokių pat teisių globoti savo vaikus, kaip ir tėvas.

Ištekėjusi moteris turi teisės, kaip ir vyras, laikytis savo tautybės.

Kiekvienas technikos ir profesijos mokslas turi būti lygiai prieinamas moteriai, kaip ir vyrui,...

Moterims privalo būti teikiama lygių palengvinimų, įgyjant kurią nors profesiją arba amatą.

Moterys už lygų darbą turi gauti lygų su vyrais atlyginimą.

Ištekėjusi moteris turi tokios pat teisės paimti vietą kaip ir vyras. ...

Prekiavimas moterimis paleistuvybės tikslams turi būti draudžiamas ir panaikintas; prostitučių reglamentuotė irgi privalo būti panaikinta, ir nusižengę moralei vyrai lygiai baudžiami kaip ir moterys.

Ne vien motina, bet ir tėvas privalo būti atsakingi vaikui, gimusiam be šliūbo, arba kontrakto.

Netekėjusi moteris turi teisės reikalauti vaikui iš tėvo lygaus mokslo su kitais jo vaikais, gimusiais po šliūbo.⁶²⁵

Galima pastebėti, kad šiuose punktuose nebuvo jokių radikalių reikalavimų, kurie būtų nepriimtini katalikėms. Priimtose nuostatos daugeliu atveju buvo nuosaikios, visų pirma besirūpinančios visos visuomenės gerove. Kongresas pabrėždamas karo žalą taip pat nurodė visoms moterims, “kurioms pati gamta paskyrė vaikų globojimą ir kurios atsako už visų tų vaikų gerovę”, grįžus namo gelbėti beturčius, taupiai tenkinti asmenines reikmes.⁶²⁶ Apskritai savo tikslais *International Woman Suffrage Alliance* nedaug skyrėsi nuo LKMD tisklų.

LKMD atpažinusi *International Woman Suffrage Alliance*⁶²⁷ kaip sau artimą organizaciją, dar 1923 metais įstojo į ją – vieną didžiausių ir aktyviausių tarptautinių moterų organizacijų, jungiančią ne tik katalikiškąsias, bet ir kitų pažiūrų moterų organizacijas.⁶²⁸ Šios tarptautinės organizacijos tikslas buvo užtikrinti politinių teisių gavimą visų tautų moterims, skatinant moterų balsavimo teisę ir kitas reformas būtinas sukurti tikrą laisvių, statuso ir galimybių lygybę tarp vyrų ir moterų.⁶²⁹ 1923 m. Romoje vykusiame *International Woman Suffrage Alliance* kongrese dalyvavo Lietuvos moterų atstovė Julija Žilevičaitė. Ji prancūziškai papasakojo apie Lietuvą, pastebėdama, jog Lietuva nepriklausoma nuo 1918 m. bei kad moterys turi lygią vyrams pilietinę padėtį. Ji savo kalboje pabrėžė, kad

gailėstingumas ir žmonijos meilė – humaniškumo išreiškimai – yra kuriamosios jėgos. Moterų širdys ir protas labai prieinami tiems jausmams ir idėjoms. Todėl reikia tikėtis, kad moterys, dalyvaudamos visuomeninio gyvenimo tvarkyme, pirmoje eilėje rūpinsis tuo, kas liečia šeimynų bei atskirų individų labą ir ko iki šiol politikoje mažai taip buvo paisoma.

Ji išreiškė viltį, kad politikoje dalyvaudamos moterys sugebės atitolinti karą. Kaip to pavyzdį pastebėjo, jog dėka Lietuvos moterų dalyvavimo politiniame šalies gyvenime, Lietuvą aplenkė Rusijos teroras.⁶³⁰

Per *International Alliance* LKMD centras susipažindavo su tarptautinėmis problemomis, gaudavo įvairios korespondencijos. Trečiojo ir ketvirtojo dešimtmečio sandūroje buvo itin aktuali

⁶²⁵ Ten pat, p. 3-4.

⁶²⁶ Ten pat, p. 2.

⁶²⁷ Taip pat dar vadinamam *International Alliance of Women for Suffrage and Equal Citizenship*.

⁶²⁸ „Tarptautinis Moterų kongresas Romoje“, *Moteris*, 1923, nr.7, p. 105.

⁶²⁹ *International Woman Suffrage Alliance* kvietimas į konferenciją Romoje, LCVA, f.567, ap.1, b.14, l.151.

⁶³⁰ „Tarptautinis Moterų kongresas Romoje“, *Moteris*, 1923, nr. 7, p. 105.

taikos problema. 1930 m. LKMD iš *International alliance* gavo laišką, kur pastebima, kad konferencija dėl jūrinio nusiginklavimo Londone⁶³¹ patyrė krizę, todėl prašė kuo greičiau pasirašyti atsiųstą rezoliuciją už nusiginklavimą. Pastebima, kad “praktinis šios konferencijos rezultatas gyvybiškai svarbus vyrams ir moterims visų tautų, nes nuo to priklauso pasisiekimas ateinančios nusiginklavimo konferencijos Ženevoje.” Lietuvės pasirašė: “Mes, moterys [Lithuanian R.K. Alliance of Lithuania - įrašyta pieštuku – I.K.] kurios susidomėjusios sekame jūsų darbus, prašome parodyti drąsą ir apsisprendimą rekomenduojant sumažinti ginkluotę, kad suteiktume efektyvų postūmį nusiginklavimui Ženevoje.”⁶³² Šios akcijos apžvalgą, rodančią tarptautinį moterų organizuotumą, spausdino ir *Moteris*.⁶³³ Lietuvės iš tarptautinės organizacijos galėjo pasimokyti kongresų organizavimo. Prieš Romos kongresą lietuvės iš anksto buvo prašomos atsiųsti delegačių bei kitų svarbių moterų fotografijas kartu su trumpa biografine žinute, nes per spaudą bandyta išgarsinti kongresą.⁶³⁴

Lietuvės aktyviai nedalyvavo *International Women Suffrage Alliance* veikloje, be to, nuo 1927 metų nemokėjo nario mokesčio. LKMD atsiliepė tik tada, kai 1929 m. gavo laišką iš sekretorės Bompas, kur perspėjama, jog jei draugija nesusimoka tris metus iš eilės dviejų svarų metinio nario mokesčio, tai yra pašalinama iš sąjungos narių. Bompas pastebėjo, kad būtų “labai liūdna prarasti Lietuvą, ne vien tik dėl pačio praradimo, bet ir dėl to nedidelio ryšio, kuris dabar per LKMD jungia tarptautinę draugiją su Baltijos valstybėmis.”⁶³⁵ Po šio laiško suskubta atsakyti ir sumokėti už 1929 metus du svarus bei pažadėti už prieš tai buvusių metų sumokėti vėliau.⁶³⁶ Nario mokesčio nemokėjimą greičiausiai reiktų sieti su finansiniais draugijos sunkumais, nes noras išlaikyti kontaktus, prisidėti prie pasaulinių įvykių buvo juntamas. Tad 1930 m. kovo 1 dieną M.Galdikienė išsiuntė *International Alliance* žinutę, kur nurodė, jog susirinkimas 1930 vasario 26 deklaravo, kad visos moterys, ištekėjusios ar ne, turi teisę išlaikyti savo tautybę.⁶³⁷ Deja, 1931 m. išstota iš šios organizacijos,⁶³⁸ motyvuojant tuo, kad LKMD draugija priklausė prie *Lietuvių Katalikių Moterų Vyriausiojo Sekretoriato*, kuris savo ruožtu dar 1930 metais įstojo į *Tarptautinę Moterų Katalikių Sąjungą (International Union of Catholic Women's Leagues (UILFC))*.⁶³⁹ Kas sąlygojo tokį apsisprendimą sunku spręsti: sustiprėję organizacijos ryšiai su UILFC ar vis stipresnė *Katalikų Veikimo Centro* įtaka organizacijai? Keista, tai, kad LKMD 1930 buvo dar kitos nuomonės.

⁶³¹ London Naval Conference vyko 1930 sausio 21 – balandžio 22.

⁶³² Deja, neaišku, ar buvo suskubta rezoliuciją laiku išsiųsti. Rezoliucija 1930 II 22, LCVA, f.567, ap.1, b.14, l.3.

⁶³³ Pelenė, „Moterys ir nusiginklavimas“, *Moteris*, 1930, nr.2, p. 27.

⁶³⁴ *International Woman Suffrage Alliance* kvietimas į konferenciją Romoje, LCVA, f. 567, ap.1, b.14, l.152.

⁶³⁵ Kath. Bompas laiškas Galdikienei 1929 VII 10, LCVA, f.567, ap.1, b.14, l.9.

⁶³⁶ Laiškas poniai Bombas, 1929 IX 21, LCVA, f.567, ap.1, b.14, l.8.

⁶³⁷ Pasirasė pirmininkė Galdikiene ir sekretorė Gaigalaite. 1930 III 1. LCVA, f.567, ap.1, b.14, l.1. Įdomu, kad tai visiškai neminima draugijos spaudoje *Moteris*.

⁶³⁸ ‘Tarptautinis Moterų kongresas Romoje’, *Moteris*, 1923, nr. 7, taip pat ir Leila Rupp, *Worlds of Women...*, p. 17..

⁶³⁹ Elena Starkienė, „LK Moterų Vyriausias sekretoriatas“, *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p.124.

Nepaisant to, kad jau 1931 m. LKMD išstojo iš *International Alliance*, bet ši sąjunga ir toliau stengėsi palaikyti ryšius su lietuvėmis. Gourde, *International Alliance* susirašinėjimo sekretorė 1935 m. lankėsi Kaune, kur susitiko su Galdikiene. Kita organizacijos atstovė ponija Heneker 1937 metų birželį susitiko su lietuvėmis viename iš kongresų. Pati organizacijos pirmininkė Corbett Ashby, įtakota Heneker žinių apie Lietuvos moteris, parašė ilgą laišką klausdama valdybos, ar ši nepastudijuotų galimybės vėl prisidėti prie tarptautinės sąjungos, “juo labiau, kad mūsų programa kai kuriuose punktuose panaši į Katalikų moterų sąjungos.”⁶⁴⁰ Deja, jokio atsakymo iš lietuvių nebuvo gauta. 1938 m. pradžioje Gourde iš Šveicarijos parašė M.Galdikienei ilgą laišką, vėl klausiant, ar LKMD nenorėtų įeiti į šią sąjungą.⁶⁴¹ Laiške taip pat tikėtasi, kad 1938 m. *International Alliance* organizuojamoje moterų studijų konferencijoje Švedijoje dalyvaus ir Lietuvos atstovė. “Taika yra toks degantis klausimas, kad būtinai visos organizuotos moterys turi tuo užsiimti, o kadangi ekonominiai klausimai moterims iš kaimo, kaip daugelio jūsų narių ypatingai svarbūs yra, mes labai nudžiugtume jūsų atstovę ir jus pačią konferencijoje sutikę.”⁶⁴²

Bažnyčios hierarchija katalikiškąją moterų judėjimo srovę įtakėjo per *Tarptautinę Moterų Katalikių Sąjungą*. Ši sąjunga buvo įkurta 1910 m., po to kai daugelyje šalių įsikūrė katalikių moterų organizacijos. Iš pirmųjų metų veiklos atrodo, kad katalikės norėjo atsiriboti nuo pasaulinio moterų judėjimo. Pirmajame suvažiavime buvo kalbama ne tiek apie moterų judėjimą, bet visų pirma apie “krikščionišką socialinį atsinaujinimą”, kurio dėlei moterys turėtų sutelkti visas jėgas. Tiesa, čia pabrėžta ir tai, kad atėjus naujiems laikams nebeužtenka moterims būti nuolankioms, bet reikia veiklumo. Dar 1910 metais buvo numatyta, kad ši organizacija bus nepriklausoma nuo politinių partijų, ir kad jos tikslas bus “dirbti tikėjimo išlaikymui, religinių laisvių gynimui ir organizuoti Katalikų socialinę akciją visiškoje ir pastovioje nuolankumo dvasioje valdančiojo pontifiko nurodymams.”⁶⁴³ Tiksluose net nebuvo užsiminta apie moterų klausimą, apie kovą už moterų teises, bet kalbama tik apie tikėjimo dalykus. Bandant lyginti IUCWL tikslus su pirminiais LKMD tikslais iš karto pastebėtina daug feministiškesnės lietuvių moterų nuostatos bei pastangos įvairiapusiškai pagerinti moterų gyvenimą, ne tik jį pagilinti religinėje srityje.

Iš pirmo žvilgsnio IUCWL buvo labai priklausoma nuo Bažnyčios hierarchijos: popiežius skyrė pirmininkę bei dvasios vadą. Iš kitos pusės, nuo pat pradžių IUCWL suvažiavimuose buvo nagrinėjamos ne tik religinės problemos, bet ir feministiniai klausimai – moters darbo, dvigubos moralės. Kad realiai buvo sprendžiami klausimai panašūs kaip ir kitose tarptautinėse moterų organizacijos liudija ir tai, kad IUCWL ketvirtajame dešimtmetyje veikė dešimt komisijų: tik viena

⁶⁴⁰ Emilie Gourde laiškas Galdikienei, 1938. LCVA, f.567, ap.1, b.83, l.220.

⁶⁴¹ Ten pat.

⁶⁴² Ten pat.

⁶⁴³ *World Union of Catholic Women's Organisations* puslapis <http://www.wucwo.org/wucwostory.htm#>

iš jų buvo religijos, kitos buvo moralės ir higienos, šeimos, auklėjimo ir civilinė. Dar trys komisijos studijavo klausimus liečiančius atskiras moterų darbo sritis: inteligenčių, darbininkių ir ūkininkių. Dvi komisijos studijavo klausimus surištus su Tautų Lyga.⁶⁴⁴ Taigi galima pastebėti, kad ir *Tarptautinė katalikių sąjunga* sprendė įvairesnius klausimus nei iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti. Tai iliustruoja ir tai, jog IUCWL 1937 metais buvo pateikusi Tautų Lygai eilę memorandumų: dėl ištekėjusios moters pilietybės, moters teisinio statuso, už taiką, dėl moters darbo, dėl prostitučių gražinimo į tėvynę reikalų ir kitas.⁶⁴⁵ Taigi, jų interesų laukas buvo beveik toks platus kaip ir kitų tarptautinių moterų organizacijų. Tiesa, per visą laiką popiežiai stengėsi išlaikyti moteris visiškai paklusnias Vatikanui. Pavyzdžiui, Pijaus XII žodis susirinkusioms moterims pabrėžė nuolankumo hierarchijai svarbą.

Jūs žinote taip pat, kad Katalikiškajai Akcijai bendradarbiaujant su hierarchiniu apaštalavimu, jos nariai turi būti pasidavę Bažnyčios hierarchijai, kuriai tesėtai priklauso apaštalinė Misija ir jos tvarkymas visame pasaulyje: „Eidami mokykite visas gimines“. Kaip ką tik esate pasakiusios atnešdamos savo žinias, kurios yra turtingos ir pilnos paguodos, kad tik tam jūs čia atvykote, kad gautumėte nurodymų, jus ypatingai padrašinančių.⁶⁴⁶

Bet visgi ir jis pastebėjo, kad nebeužtenka moters veiklos vien tik šeimos rate: „gal buvo laikas, kada apaštališka moters veikla galėjo apsiriboti saugojimu ir palaikymu krikščioniško gyvenimo namų židinyje. Netaip yra mūsų dienomis, kada visas šeimos gyvenimas būtinai ir betarpiai pasiduoda įtakai visuomeninio sukūrio, kuriame tas gyvenimas vystosi.“⁶⁴⁷

Susidaro įspūdis, kad pradžioje lietuvės nedaug žinojo apie *Tarptautinę Moterų Katalikių Sąjungą*. Tik 1912 metų *Lietuvaitėje* pastebima, kad rugsėjo 23-28 dienomis Vienoje vyko Moterų katalikių draugijų susivienijimo „Ligos“ kongresas. Pastebėta, kad kongreso metu prie „Ligos“ prisidėjo moterų draugijos iš Varšuvos ir Lvovo. Kauno LKMD tik nusiuntė sveikinimą.⁶⁴⁸ Vėliau „Liga“ ilgam dingo iš LKMD akiračio – sustiprėjusi LKMD įstojo į *International Alliance*, o ne į IUCWL. Tik 1930 m. Sekretoriatas nutarė prisidėti prie IUCWL.⁶⁴⁹ Po truputį katalikės įsitraukė ir į šios organizacijos darbą. Tarptautiniame katalikių moterų kongrese Romoje 1934 m. pavasarį dalyvavo O.Norušytė.⁶⁵⁰ IUCWL vadovaudamasi principu „gerovė ir laisvė“ bandė spręsti įvairias moterų padėtį liečiančias problemas, derindama katalikiškas nuostatas ir hierarchų pasisakymus su jų pačių dažnai aiškiai jaučiamu feminizmu. Per šią organizaciją Belgijos bei kitų šalių moterų socialinis veikimo patirtys ir metodai pasiekė ir lietuves.

Lietuvėms katalikėms vienas įdomiausių klausimų išliko socialinis klausimas, todėl jos ne tik kūrė įvairias socialines įstaigas, panašias į jau egzistuojančias Europoje, bet taip pat

⁶⁴⁴ O. P-nė [Pakštienė?], „Katalikių sąjunga“, *Naujoji Vaidilutė*, 1937, p.555.

⁶⁴⁵ Ten pat.

⁶⁴⁶ „Pijaus XII žodis moterims“, *Naujoji Vaidilutė*, 1939, p.558.

⁶⁴⁷ Ten pat.

⁶⁴⁸ „Žinios iš užsienio“, *Lietuvaitė*, 1912, nr. 9, p.126.

⁶⁴⁹ „Iš Vyriausiojo Kat. Moterų Sekretoriato“, *Moteris*, 1930, nr.2, p. 30

⁶⁵⁰ „Tarptautinis katalikių moterų kongresas Romoje“, *Rytas* 1936 IV 10, nr. 80.

dalyvaudavo ir konferencijose skirtose socialiniams klausimams svarstyti. Pavyzdžiui, į Tarptautinį socialinės moralės kongresą Budapešte 1934 m. Sekretoriatas siuntė Pikčilingienę. Šį kongresą organizavo *International Alliance, Tarptautine krikščionių mergaičių globos draugija*, su kuria bendradarbiavo LKMD mergaičių globos sekcija, *Tarptautinė moterų taryba, Tarptautinė Mergaičių Bičiulių Federacija*, su kuria bendradarbiavo S.Čiurlionienės *Mergaičių Bičiulių draugija, Aboliucionistų federacija*. Grįžusi P.Pikčilingienė plačiai papasakojo apie šį kongresą, kur daugiausiai kalbėta apie prostituciją, jos priežastis. Konferencijoje pastebėta, kad “Reglamentacijos sistemos palaikymas neturi šiandien jokio pateisinimo.” Prostitucijos “priežastys - mūsų laikų civilizacijos nereikalingos pagundos, jaunų mergaičių charakterio silpnumas, blogai apmokamas moterų darbas, blogos butų sąlygos (butų ankštumas), netinkamos pasilinksminimo vietos, blogi kino filmai, alkoholis.”⁶⁵¹ Prieita prie nuomonės, kad valstybė ir visuomenė turi užkirsti kelią prostitucijai ne tiek baudžiant, kiek užbėgant už akių – tai yra prevencija ir pataisymu, pagaliau specialių įstaigų, padedančių prostitutėms grįžti į normalų gyvenimą, kūrimu.⁶⁵² LKMD Motinos ir vaiko sekcijos atstovės dalyvaudavo tarptautinėse konferencijose, pavyzdžiui P.Pikčilingienė ir V.Karvelienė buvo Antrojoje Pabaltijo motinos ir vaiko apsaugos konferencijoje 1931 m. spalį, kur bandyta spręsti ir nesantuokinių vaikų klausimą.⁶⁵³

Tolerancija ir bendradarbiavimas tarp įvairių skirtingų visuomenės dalių užtikrina pilietinės visuomenės egzistenciją. *LKMD* istorija atsiskleidė kaip įvairialypė: vienais istorijos etapais draugija buvo linkusi bendradarbiauti, kitais – laikytis nuošaliau nuo bendrų rūpesčių. Kaip pasirodė draugijos egzistavimo pradžioje, LKMD nebuvo linkusi bendradarbiauti su kitų pažiūrų žmonėmis. Nepaisant to, kad draugija nepriklausomybės pradžioje išdrįso ginti moterų teises, tai vėliau “nepriekaištingai” rėmė katalikišką stovyklą, panašiai kaip ir krikščionys demokratai kartais net itin netolerantiškai atsiliepdama apie savo “priešus”. Iš kitos pusės, galima matyti, kad draugijos tolerancijai ar netolerancijai didelės įtakos darė jos dvasinių vadų ar Bažnyčios hierarchų pozicija vienu ar kitu klausimu. Į centro valdybą patekus aukštąjį išsilavinimą pasiekusioms moterims, bendradarbiavimas su kitomis organizacijomis sustiprėjo, bet gerai veikė jis tik tarp katalikiškų organizacijų. Tuo tarpu su kitomis organizacijomis bendradarbiavimas daugiausiai buvo grįstas asmeniniais kontaktais, aktyvioms katalikėms paprastai priklausant kelioms organizacijoms, tarp jų ir nekatalikiškoms.

⁶⁵¹ „Tarpt. Socialinės moralės kongresas Budapešte“, *Rytas*, 1934 XI 16, nr. 262

⁶⁵² Ten pat.

⁶⁵³ „Iš motinos ir vaiko apsaugos darbų“, *Moteris*, 1931, nr.12, p.7.

III. KATALIKIŲ MOTERŲ DISKURSAS

Viešas kalbėjimas, rašymas spaudoje yra svarbios priemonės keistis mintimis. Tam reikėjo išmolti formuluoti mintis, pagaliau išdrįsti prabilti viešai, kas daugelį šimtmečių laikyta išskirtine vyro prerogatyva. Pačioms moterims reikėjo išdirbti reikšmių lauką, ilgus amžius veik vyrų formuotą moterų tipažą pildyti savais pastebėjimais. Vytautas Kavolis studijoje *Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje*, naudodamasis daugiausiai vyrų tekstais, stengėsi atsekti moterų ir vyrų bruožus, kurie atsiskleidė grožinėje literatūroje. Jis atskleidė konservatyvių kūrėjų Maironio ir Dambrausko Jakšto pažiūras, pasak kurių, moteris pasitenkino savo natūralia būtimi, neišgyveno transcendentinio ilgesio, nebuvo linkusi kovoti.⁶⁵⁴ Aptarė būsimo arkivyskupo Matulaičio požiūrį, kad moterys ne tokios svarbios kaip vyrai, kad vadovavimas joms labai išvargina.⁶⁵⁵ Tiesa, Kavolis pastebėjo, kad moterys rašytojos Žemaitė, Bitė, taip pat palyginti konservatyvių pažiūrų Šatrijos Ragana kitaip nei konservatyvūs vyrai suvokė moterų ir vyrų skirtumus.⁶⁵⁶ Turint omeny konservatyvių mąstytojų moters siejimą su gamta, su emocijomis, katalikių uždavinį formuluoti savitą, moterims palankų diskursą patriarchališkoje aplinkoje reikia analizuoti atskirai.

Viešas moterų kalbėjimas net ir „moteriškais temomis“ XX amžiaus pradžioje buvo daugeliui moterų problema. Net ir LKMD skyrių susirinkimuose galima pastebėti, kad būtent vyrams – kunigams, studentams, klierikams – dažnai buvo atiduodama teisė šnekėti net apie grynai moteriškus reikalus kaip apie švaros palaikymą namuose.⁶⁵⁷ Tiesa, anot Vargo dukrelės, kai kuriuose skyriuose moterys buvo pratinamos prie viešo kalbėjimo.

Atvirai pasakysiu, kad pačioje pradžioje, kai tik aš įsirašiau į ją [LKMD – I.K.], aš tik klausydavau ką kitos ar kiti susirinkimuose ar pasikalbėjimuose kalba. ... Kartą pirmininkė pasakė, kad aš turiu kalbėti ir tempte užtempė ant kėdutės. Ką aš pasakiau neatsimenu, bet greit nuo kėdutės nulipau ir stovėjau susigėdusi ir pykau pati ant savęs, kodėl aš negalėjau kalbėti. Tas pats buvo ir su kita kalbėtoja, mat valdyba sumanė visas nares pratinti viešai kalbėti. Kiek vargo ir bėdos buvo, vienos bėgiojo, kitos slapstėsi, kad tik vėliau jų eilė būtų. Pirma baimė greit virto dideliu pamėgimu. Ir taip po keletos bandymų retai kuri neišdrįso viešai pakalbėti. ... Įvairūs kursai, paskaitos ir bendri dalyvavimai praplėtė mano akiratį tiek, kad aš visai drąsiai galiu išeiti š žmones, buvoti ir spręsti įvairius klausimus, apie ką pirma ir supratimo neturėjau.⁶⁵⁸

Taip pat ir Viekšnių moterys kaip didžiausią jų skyriaus darbą įvardino suaugusiems kursų organizavimą 1920 metais. Anot jų, šiuose šventadieniais vykusiuose kursuose kelios dešimtys žmonių išmoko skaityti ir rašyti. Taip pat moterys buvo šviečiamos ir per susirinkimus, stengiantis jas padrašinti viešai kalbėti. “Per susirinkimus nariai buvo pratinami skaityti. Kiekvienas narys paimdavo iš “Moters” ar šiaip kokios auklėjančios knygelės straipsnelį ir iš eilės skaitydavo. Tuo

⁶⁵⁴ Vytautas Kavolis, *Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje*, Vilnius, 1992, p. 68-70.

⁶⁵⁵ Ten pat, p.87.

⁶⁵⁶ Ten pat, p.72.

⁶⁵⁷ Januševičiaus ranka rašyta paskaita ar straipsnis “Apie ruošą, ir dulkių valymą”, KKA, f.320.

⁶⁵⁸ Visiškai pasitikėti Vargo dukrelės samprotavimais negalima, nes gali būti, kad po slapyvardžiu slepiasi Ona Gaigalaitė. Vargo dukrelė, “Kodėl aš priklausau prie LK moterų draugijos”, *Moteris*, 1931, Nr.6-7, p.8-9.

būdu nemažai moterų išmoko viešai pasirodyti. Vėliau iš skaitymo pereita prie kalbų.⁶⁵⁹ Taip LKMD per savo laikraščius, per susirinkimus skatino moteris mąstyti, reflektuoti padėtį. Kad moterys buvo skatinamos mąstyti apie moters pareigas, apie veikimą liudija ir Ievos Garmutės, merginos, kuri net nebuvo baigusi pradžios mokslo, rašinėlis spaudai 1922 gruodį.⁶⁶⁰ Galima pastebėti, kad pati Ieva Garmutė rašydama buvo įtakota *Moters* laikraščio, jo feministinio diskurso.

Mūsų Moterims atgavusiom savo teisas.

Palengvėjus gyvenimo sunkioms aplinkybėms, kada jau ne vien turi rūpėti krosnis ir kiaulių šėrimas. Bet draugie privalo ir rūpintis kelti tarpie save dorinį bei tautinį susipratimą.

Norint būti doroms ir susipratusioms pilietėms reikalinga:

- 1) skaityti naudingas knygas ir laikraščius o ipatingai savo laikraštį „Moterį“, kuri suteiks nemaža žinių. Kaip antai: vaikų tinkama išauklėjimą, kokias pasiakmes neša girtybė, kaip usieniuose Moterys darbuojasi, kaip Lietuvoje, iš šeiminkystės riakalų ir t.t.
 - 2) Moterys privalo vaikus dorai gražiai užauklėti
 - 3) Toliau Moteriai naudinga, švarumas ir tvarka namie ir kitur palaikyti
 - 4) Kad gauti daugiau išsilavinimo išgirsti daugiau privalo lankyti visuomet susirinkimus
- Naudinga Moterims turėti bent kokias istaigas.⁶⁶¹

Šioje darbo dalyje dėmesys kreipiamas į katalikių moterų laikraščiuose keliamas problemas, siūlomus sprendimo būdus. Mažesnis dėmesys – susirinkimų metu skaitomoms paskaitoms, nes skyrių susirinkimų protokolų yra išlikę nedaug, dažnai žinomos tik paskaitų temos. Be to, dažnai kalbėtojais buvo vyrai, kunigai. Pastarųjų diskursas buvo konservatyvesnis, nei išsilavinusių katalikių moterų ar moterų vardu rašančių tokių kunigų, kaip Januševičius ar Krupavičius.

Atskiro laikraščio leidimo klausimas buvo iškeltas pirmajame moterų suvažiavime E.Vaitkevičienės. Tuo metu ši idėja nebuvo įgyvendinta, nes Sofija Kymantaitė pažėrė argumentų, kodėl nereikia atskiro laikraščio. Svarbiausias iš jų buvo S.Kymantaitės noras su moterų lygiateisiškumo idėja supažindinti kuo platesnę visuomenę. Todėl jos nuomone buvo svarbu moterų klausimu rašyti straipsnius į įvairius bendrus laikraščius. Tiesa, šis argumentas svarus, bet tada laikraštis negalėjo atlikti moterų judėjimui tos funkcijos, kurią pilietinės visuomenės sąlygomis jam buvo numatęs A.Toqueville: “Laikraštis ne tik įteigia tą pačią mintį daugeliui žmonių; jis paskatina juos bendrai įgyvendinti savo pačių subrandintas mintis.”⁶⁶² Laikraštis turėjo vienyti jį skaitančiuosius bendrajam tikslui, tuo tarpu nors S.Kymantaitė *Viltyje* kartais parašydavo straipsnį moterų klausimu, bet sporadiškai išsimėtę straipsniai galėjo tik informuoti moteris, bet ne sutelkti bendram darbui. Bendram darbui galėjo telkti nebent *Lietuvos ūkininko* priedas *Žibutė*, bet jis buvo pernelyg neigiamai sutiktas. S.Kymantaitė bandė visų pirma įvesti moterų klausimo diskusiją į lietuviškąją spaudą. Deja, turint omeny, kiek moterų skaitė įvairią spaudą ir tai, kad specialiai moteris liečiantys klausimai laikraščiuose pasirodydavo retai didesnę judėjimą buvo sunku sukurti.

⁶⁵⁹ „Viešniai“, *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 246.

⁶⁶⁰ Ieva Garmutė (Kairiūkštienė). Nebuvo baigusi pradžios mokyklos, nes reikėjo padėti šeimai, mat ji vyriausia buvo. Iš I.Karčiauskaitės interviu su Kazimiera Galaunienė.

⁶⁶¹ Ieva Garmutė Būčkėmis 1922 XII 8, atiduotas Galaunių namams.

⁶⁶² Alexis de Tocqueville, *Apie demokratiją Amerikoje*, Vilnius, 1996, p. 571.

Po pirmųjų *Moters* numerių 1921 m. į Centro valdybos anketos klausimą, ko trūksta laikraščiu, Žemosios Panemunės moterys pageidavo, kad *Moteris* būtų suprantamesnė kaimietėms bei, kad būtų daugiau žinių iš kulinarijos.⁶⁶³ Panašiai savo atsakymą po poros metų formulavo ir Dusetų moterys, siūlydamos laikraštį supopuliarinti “vertėtų nusuprantamus žodžius skliausteliuose paaiškinti.” Joms labiausiai norėjosi literatūros iš namų ruošos, savęs lavinimo ir vaikų auklėjimo srities.⁶⁶⁴ Metams bėgant praktiškoji gyvenimo sfera nenustojo aktualumo. Pavyzdžiui, į 1939 m. anketos klausimą, kokie klausimai domina moteris, Daugailių skyrius atsakė: “Kulinarijos klausimai, nes norim būti geromis šeiminkėmis.”⁶⁶⁵ Turint omeny, kad daugelis draugijos narių visų pirma domėjosi šeiminkavimo klausimais, vertė ir pačią redakciją labiau kreipti į tai dėmesį. Iš kitos pusės, *Moteris* per visą trečiąjį dešimtmetį buvo vieninteliu moterų laikraščiu Lietuvoje, todėl buvo stengtasi užimti visą nišą, kas buvo itin sudėtinga. 1927 metų konferencijoje redaktorė M.Galdikienė skundėsi, kad “sunku patenkinti kaimo moteris ir miestietes, kurių rūpimieji reikalai labai nevienodi ... reiktų leisti daug platesnį, su keliais skyriais laikraštį, kas yra praktikuojama Vokietijoje ir kitur.” Vis tik esant tik ribotoms galimybėms redaktorė pabrėžė, kad bus “stengiamasi kiek galint vidurio laikytis ir visoms prisitaikyti.”⁶⁶⁶ Proga laikraštį pritaikyti kaimo moterims atsirado, kai *Naujoji Vaidilutė* 1931 m. tapo katalikių inteligenčių žurnalu. 1933 metų susirinkime *Moters* redakcijai jau aiškiai pageidauta rašyti populiariai, straipsniams naudoti dialogų formą, duoti daugiau religinio turinio straipsnių ir užsienio žinių.⁶⁶⁷ Nuo 1937 metų ypatingas dėmesys *Moteryje* skirtas iliustruotam „Šeiminkinių skyriui“, kuri vedė šeiminkinių sekcija.⁶⁶⁸ Be buitinių klausimų *Moteris* stengėsi kreipti dėmesį ir į platesnes problemas. Redaktorė Jadvyga Drungaitė 1937 metams numatė gvildinti moterims aktualius klausimus, susijusius su teisine moters apsauga, su darbo sąlygų pagerinimu namų ruošoje, lauko darbuose, kaip galima panaudoti elektrą, ir kitus bendro lavinimo ir specialaus moterų profesijų klausimus. Ji žadėjo pristatyti garsias istorines moteris, rašytojas, mokslininkes, menininkes, šventąsias, teikti žinių apie moterų padėtį kituose kraštuose, tai pat sekti lietuvių išeivių moterų veiklą. Svarbią vietą *Moteryje* turėjo užimti auklėjimo klausimai, atkreipiant dėmesį į mokyklos ir šeimos bendradarbiavimą. Religiniai straipsniai buvo numatyti tik tam tikromis progomis. Ruošiant laikraštį redaktorė naudojos keliais užsienio moterų žurnalais, tarp jų *Zeltene* (Latvijos moterų žurnalu), *Koresp Frauenpresse*, *Journal de la Famme*.⁶⁶⁹

⁶⁶³ Žemosios Panemunės skyriaus anketa pildyta 1921 rugsėjo 17, LCVA, f.567, ap.1, b.461, l.39.

⁶⁶⁴ Dusetų skyriaus anketa pildyta 1923 kovo 1, LCVA, f. 567, ap. 1, b. 205, l.35.

⁶⁶⁵ Daugailių skyriaus anketa pildyta 1939, LCVA, f. 567, ap.1, b.198, l.2.

⁶⁶⁶ „Lietuvių Katalikių moterų draugijos konferencija“, *Moteris*, 1927, nr. 7-8, p. 102.

⁶⁶⁷ LKMD centro valdybos, draugijos sekcijų, *Moters* redakcijos ir administracijos atstovių, regionų valdybų pasitarimo 1933 m. spalio 5 d. protokolas. LCVA, f. 567, ap.1, b. 48, l.272.

⁶⁶⁸ LKMD Centro valdybos protokolas 1936 gruodžio 21. LCVA, f. 567, ap.1, b.76. l.84.

⁶⁶⁹ Ten pat, l.84

Finansai buvo viena pagrindinių draugijos bei laikraščio problemų – daug narių negalėjo sau leisti prabangos susimokėti nario mokesčių ar nusipirkti laikraštį. Delsimas sumokėti nario mokesčių, arba faktas, kad dalis narių buvo atleidžiama nuo šio mokesčio, žymėjo šią problemą. Laikraščio kaina – 5 litai metams – dažnai moteriai buvo per brangu. Platintojos kalbėjo, kad už tokią kainą tam tikrose vietovėse niekam nepasiseka laikraščio įsiūlyti. Pasitaikydavo, kad tik įkurtame skyriuje pavykdavo parduoti tik keletą *Moters* egzempliorių, o visi kiti išdalunami nepasiturinčioms.⁶⁷⁰ Iš tiesų laikraštį skaitydavo ne tiek daug draugijos narių. Pavyzdžiui, 1927 metais *Moters* tiražas siekė tik 2000 egzempliorių,⁶⁷¹ kai tuo tarpu narių nominaliai skaičiuota apie 20000. Todėl ir Gaigalaitės džiaugsmas dėl laikraščio, “kad turime, kur pareikšti, pasidalinti savo manymais, žinojimais viena su kita”⁶⁷², buvo pritemdytas. Ona Jonaitytė-Gratkaušienė prisimindama savo kaip *Moters* redaktorės darbą rašė:

Moteris dideliu tiražu girtis negalėjo, nes prenumeratos kaina – penki litai metams. Tai didelė suma tais laikais, kai tiek pat kainavo kviečių centneris, jei, žinoma, pavykdavo jį parduoti. Taip, tai buvo patys tamsiausi ekonominės krizės metai. Kaimas duso nuo maisto produktų pertekliaus, miesto bedarbiams trūko duonos.⁶⁷³

Kaip aiškėja iš Mošaičių Mildos pranešimo, moterys dažnai tiesiog neturėdavo pinigų, jos net mažose išlaidose nebuvo savarankiškos, todėl negalėjo užsisakyti ir laikraščių. Kai 1932 metais Virbalio skyriaus susirinkime narės buvo raginamos užsisakyti *Moterį*, “dauguma moterų pareiškė, kad jų vyrai jau išrašė kitokį laikraštį ar net kelis, o moterys neturinčios lėšų ar net teisių savo organą išsirašyti: vadinasi, vyras išrašo kokį jis nori ir kiek nori, o moteriai varžo tas teises.”⁶⁷⁴ Čia Mošaičių Milda pastebėjo didelę nelygybę pažymėdama, kad “moterys, turi savo teises ginti ir savo laikraštį “Moteris” savo ūkio pajamomis išsirašyti.”⁶⁷⁵ Švėkšnoje gavus iš centro paraginimą užsisakyti, *Moteryje* skyriaus pirmininkė pasisiūlė tarpininkauti, o vietos akušerė M.Valiulienė praktiškai patarė, kaip tam reikalui gauti pinigų: „Ciupt nuo kiemo kokią nedėslę vištą, ant turgaus ir bus “Moterų laikraštis. ... reikia tik gerų norų!” Na matyti, kad tokie raginimai paveikė moteris, nes anot protokolo net trečdalis užsisakė *Moterį* “po vieną ir dvi susidėjusios nes jis yra mėnesinis galima suskubti kelioms perskaityti.”⁶⁷⁶

Padidinti *Moters* tiražą padėjo administratorės pastebėjimas, kad tik pirmasis tūkstantis egzempliorių labai brangiai kainuoja – prieš tai dirbę darbuotojai turėjo būti labai nepatyrę, kad to nepastebėtų. Nuo 1934 metų buvo nuspręsta papiginti *Moterį* iki 3 litų, tikintis, kad daugiau moterų

⁶⁷⁰ Janušaitytė iš Nemunaičio, įkūrusi skyrių Dauguose rašė: “Aš pardaviau penkiolika numerių moteries kita penkiolika teko išdalinti ir prašau nedaugiau atsiusti *Moteries* numeriu kaip penkiolika. Aš stengsiuos kiek galima juos išplatinti ir kiek daugiau užsiprenumeruoti, bet vienas tai dalykas, kad pusė moterų nemoka skaityti Dzūkijoje.” Janušaitytės laiškas centro valdybai 1926 VI 26, LCVA, f. 567, ap. 1, b. 407, l.29.

⁶⁷¹ E. Norvilienė, „Pirmoji moterų organizacija Lietuvoje“, *Naujoji vaidilutė*, 1938, nr.3, p.143-147.

⁶⁷² O. G-tė [Gaigalaitė], „Sudėję rankų nelaukime“, *Moteris*, 1927, nr. 3, p.34.

⁶⁷³ Ona Jonkaitytė Gratkaušienė, „Donelaičio 24“, in *Tiesos ir Meilės keliu*, Vilnius, 1995, p.54

⁶⁷⁴ Mošaičių Milda, „Virbalis“, *Moteris*, 1932, nr. 2, p. 29.

⁶⁷⁵ Ten pat.

⁶⁷⁶ Švėkšnos LKMD visuotinio susirinkimo vykusio 1932 kovo 13 protokolas, LCVA, f. 1488, ap.1, b. 2., l.5.

įstengs užsisakyti. Ši kaina nominaliai galiojo tik skyriams, kurių bent pusę narių užsisakė *Moterį*.⁶⁷⁷ Kainos sumažėjimo dėka tiražas šoktelėjo dvigubai – nuo 3000 iki 6000. Stengiantis piginti leidybą buvo priimtas *Vargdienių seserų* iš Marijampolės pasiūlymas spausdinti žurnalą pas jas per pus pigiau. Pradėjus spausdinti Marijampolėje, išaugo išlaidos redaktorės kelionėms. Jonkaitytė, kad gautų nuolaidą traukiniams, net įstojo į žurnalistų sąjungą. Tiesa, jai buvo svarbus ir feministinis motyvas: “O dar prestižas! Tik pagalvokit – vienintelė moteris Žurnalistų sąjungoje! Neatrodė, kad toji sąjunga labai trokšta pagausėti šituo nariu. ... vis tik priėmė.”⁶⁷⁸

Laikraščių platinimui buvo skiriama daug dėmesio. Kad moterys ypatingai buvo raginamos platinti laikraštį *Moteris*, liudija ir L.Karoblienės, buvusios Pasvalio LKMD pirmininkės, prisiminimas: “Mūsų tikslas tada buvo kuo daugiau šviesti kaimo moteris ir platinti leidžiamą žurnalą “Moteris“.”⁶⁷⁹ Platintojos buvo viliojamos įvairiomis dovanomis – nemokama *Moters* prenumerata, knyga *Tiesos ir Meilės tarnyboje*. Ypatingai buvo apeliuojama į moterų susipratimą, argumentuojant, kad moteris be savo laikraščio ne daug ką tegalėtų “nei savo gerovėje nei savo teisių bei reikalų gyvenime. Laikraštis yra tas gyvas ir neišsemiamas žinių šaltinis, lavinti ir šviesti save, kurio dėka yra lengviau bet kuris darbas dirbti.”⁶⁸⁰ Dar 1910 metais *Lietuvaitėje* buvo nurodoma modernios savišvietos priemonės – laikraščio svarba tradiciniai moterų kultūrai išlaikyti:

Sesutės sodietės ... geruose laikraščiuose mes atrasime pamokinius, kaip dorai, dievobaimingai gyventi; geras laikraštis paragins mus prie darbštumo, nurodydamas, kaip yra svarbiu daiktu sodietei mergaitei mokėti gražiai austi, siuti, verpti, dailiai namų ruošą atlikti ir t.t.; geram laikraštyje mes atrasime nurodyta, kad mergaitės ne vien tiktai apie savo gražumą turi mąstyti, bet ir apie tai, kaip būti geromis motinomis, šeimynikėmis, geromis pilietėmis.⁶⁸¹

1938 metais pastebima, kad negalima būti nei gera lietuve, nei katalike neskaitant laikraščių: “Neskaitančios nėra geros tėvynės Lietuvos dukros, nes nekalia jos kultūros, nekalia jai dvasinį ginklą, taigi nestiprina jos. Nepatinka jos ir Dievui, nes jis davė žmogui protą, dvasines pajėgas ir reikalauja, kad jos būtų pilnai išnaudojamos ir gyvenime pritaikomos.”⁶⁸²

Per tris dešimtmečius katalikių moterų diskursas stengėsi šviesti moteris, atrasti naujus kelius, formuoti naujas tiek iš feministinės, tiek ir iš katalikiškos perspektyvos priimtinas roles moteriai šeimoje, profesiniame gyvenime ir visuomenėje. Jeigu anksčiau moteriai vienintelė veiklos sfera buvo šeima, nors ir ten ji neturėjo teisių, tai XX amžiaus pradžioje moterys nors ir sunkiai, bet galėjo veikti ir profesinėje, ir visuomeninėje veikloje. Nepaisant to, moterų suvokimu, šios naujos veiklos sferos nebuvo griežtai atskirtos nuo vadinamosios svarbiausios moters misijos šeimoje. Moters kaip motinos vaidmuo paliečiamas, kai kalbama apie namų šeimininkės pareigas, moters profesinį darbą ar dalyvavimą politikoje. Spausdoje galima aptikti du skirtingus poliūs:

⁶⁷⁷ Ona Jonkaitytė Gratkauskienė, „Donelaičio 24“, in *Tiesos ir Meilės keliu*, p.56.

⁶⁷⁸ Ten pat, p.55

⁶⁷⁹ Regina Trepekūnienė, „Ošia savo šilui“, *XXI amžius*, 2005 vasario 25.

⁶⁸⁰ O.G. [Ona Gaigalaitė?], „Moterys ir laikraštis“, *Moteris*, 1929, nr.1, p. 2.

⁶⁸¹ Zitietė, „Žodis į sesutes“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.9, p. 117

⁶⁸² A.Volotkienė, „Kaip moterys siekia pažangos“, spausdinta paskaita 1938 XI 18, LCVA, f.567, ap.2, b.132, l.97.

pasiaukojančios tradicinės moters idealą bei aktyvią feministę. Šiuos skirtingus polius bandžiusios jungti moterys pasirinko “aktyvios katalikės” vaidmenį. Tokia būti reiškė turėti savo nuomonę, kovoti prieš blogį ir prieš moterų diskriminaciją, kuri trukdė visuotinei gerovei. Laikraščiuose bei susirinkimuose keltos tobulesnio šeiminkavimo, blaivybės, labdarybės idėjos, nors ne visada pilnai įgyvendinamos, buvo svarbios kuriant skaitančiųjų, o kartu ir veikiančiųjų bendruomenę.

III.1. ŠEIMA

Šeima buvo ta vieta, kur moterys praleisdavo daugiausiai laiko, įdėdavo daugiausiai darbo. Būtent šeimos problemos jas daugiausiai domino. Emilija Gvildienė, seimo narė, net viso moterų judėjimo tikslą matė šeimoje. Ji nevienareikšmiškai pastebėjo: “Moterys atgavo lygias teises tik dėlto, kad jos geriau galėtų atlikti savo aukštas pareigas šeimose.”⁶⁸³ Tuo tarpu kiti moterų uždaviniai, kurie sekė iš moterų lygybės dėsnio, anot jos, buvo antraeiliai, nors visuomenei ir svarbūs.⁶⁸⁴ Moteriai buvo primenama, kad jei ji sukūrė šeimą ir tapo motina, tai “pirmoji pareiga yra rūpinti kasdieninius savo šeimos reikalus ir auklėti vaikus.”⁶⁸⁵ Šeima to meto diskurse apibrėžiama kaip pagrindinė tautos ląstelė, o kartu kaip pagrindinė moters darbo vieta. Tokiu būdu moteriai retoriškai buvo atiduota atsakomybė už šeimą, o per tai ir už tautą, ne visada sugebant pamatyti moters įtakos šeimoje silpnumą ir to priežastis. Tiesa, katalikės moterys išsakė įvairių pasiūlymų, kaip sustiprinti moters padėtį šeimoje, pastebėdamos, kad tuo būdu bus sustiprinta ir šeima, ir tauta.

Pirmoji moterų judėjimo banga kvestionavo ne santuoką ir šeimą, bet vedybinį pajungimą, suvaržymus ir privalomą žmonos paklusnumą vyrui.⁶⁸⁶ Anot Gisela Bock, ši moters nepriklausomybės šeimoje vizija buvo lūžis senose tradicijose ir dėl to daugeliui moterų svarbesnė už “laisvos meilės” gyvenimo būdą ar motinystę už santuokos ribų. Turint omeny, kaip moterys sunkiai santuokoje pasiekdavo nepriklausomybę, daug moterų rinkosi vienišą savarankišką gyvenimą vietoj šeimyninio ar “laisvos meilės” gyvenimo.⁶⁸⁷ Feminisčių kritika buvo nukreipta ne prieš vaikų gimdymą ir motinystę, bet prieš moterų subordinaciją tėvams, o paskui vyrui. Feministės griežtai pasisakė prieš šeimyninį nenaudingą nuobodų darbą ir energijos eikvojimą, grindų blizginimą, niekniekių siuvinėjimą, bet jos kategoriškai neatmetė lytimi pagrįsto darbų pasidalinimo šeimoje. Tik reta iš feminisčių kalbėjo apie tai, kad vaikų auklėjimą ir namų ruošos darbus reiktų dalintis su vyrais. Tokias dominuojančias feminisčių pažiūras šeimos klausimu, galima pastebėti ir lietuvių katalikių moterų judėjime.

⁶⁸³ E. Gvildienė, „Šeimos piktžolė“, *Moteris*, 1927, nr.3, p. 36.

⁶⁸⁴ Ten pat.

⁶⁸⁵ B., „Netikę papročiai“, *Moteris*, 1927, nr.7-8, p. 107.

⁶⁸⁶ G. Bock, *Women in European History*, p. 124.

⁶⁸⁷ Ten pat, p.124. –125.

Feministes neramino vos ne vergiška moterų padėtis šeimose, kur jos dirbo ilgas valandas, bet jų darbas buvo nei skaičiuojamas, nei apmokamas. Vokiečių moterų judėjimas 1901 m. pareikalavo, kad statistika įtrauktų namų darbą į “produktyvių darbų” sąrašą, ir kad namų šeimininkės į sąrašus būtų įtrauktos kaip išlaikytojos, o ne kaip išlaikytinės. Norvegės moterys reikalavo to paties.⁶⁸⁸ Lietuvos moterys tarpukariu taip pat stengėsi atkreipti visuomenės dėmesį į moterų sunkų, bet nevertinamą darbą namuose, deja, didesnio rezonanso nesukėlė.

III.1.1 Žmonos ir vyro partnerystė

Katalikės stengėsi įtvirtinti moters kaip lygiateisės vyrui statusą šeimoje. Pakeisti santykius šeimoje, kur vyras buvo despotas, o moteris tarnaitė, stengtasi įtakojant viešąjį diskursą, drąsinant moteris bei iš kitos pusės inicijuojant įstatymų, diskriminuojančių moteris, kaitą. Dar *Lietuvaitėje* buvo pastebėta, kad “įstatų rinkiniai ant kiekvieno žingsnio mūsų teises karmo, visur mums kelią užstoja ir atiduoda vyrams išnaudoti mus.”⁶⁸⁹ Kitas pareiškimas irgi buvo nemažiau feministinis: “Taigi matote kokia pas mus liuosybė: vyras, tai viduramžio kunigaikštis, o moteris - tai vergė.”⁶⁹⁰ Aptariant Napoleono kodeksą pastebima, šis kodeksas “kas link moterų teisių perpildytas yra biauriu egoizmu ir neteisybėmis į dangų šaukiančiomis.”⁶⁹¹ Kaip pavyzdys, nurodomas paragrafas, anot kurio, “žmona nors turėtų bendrą turtą su vyru ar ir nuosavą, negali jo dovanoti nei parduoti, nei naują įgyti be vyro pritarimo. Tuo tarpu vyras turi pilną valią ant savo žmonos turto be jos žinios ir pritarimo.”⁶⁹² Ir nors šiame laikraštyje moterų pažanga doros bei apsišvietimo srityje buvo suvokta kaip svarbiausia, bet priminta, kad “turime nesiliauti dunksenę, reikalavę par savo atstovus, Dumoje esančius, kad vyrams ir moterims būtų vieni ir tie patys įstatai, ne taip kaip iki šiol yra, kad moterims nebūtų trukdoma padoriais būdais uždarbiauti, savo gyvastę pačioms apsirūpinti, idant už duonos kąsnelį nereiktų parsiduoti, kaip dabar tankiai atsitinka.”⁶⁹³ Šioje citatoje galima išžiūrėti ir ilgalaikę LKMD strategiją – iš vienos pusės, pačioms moterims šviestis, ekonomiškai sustiprėti, o iš kitos pusės, palaikyti ir tam tikrą teisių reikalavimo diskursą, pabrėžiant, kad tos teisės reikalingos dorai išlaikyti. *Lietuvaitė* ypatingai kreipė dėmesį į žalingas nelygias vyro ir žmonos teises į turtą:

Kadangi moteris mažai tesusipratusio, beveik jokių teisių jos neturi: vyras šeimynoje ponas: jis turi balsą valsčiuje; jis esti teisdarys, jam valia duota važiuoti, kur tik nori, be jokio žmonos pasiklausimo; jis gali užtraukti skolas, parašyti kas-žin kokias permainas, sutartis – be jokio atžvilgio į savo pačią, kuri kuomet tiek yra pasidarbavusi, kad sunku yra apkainuoti jos pelną. Ir ką gi ji už tat turi? Beveik nieko, - yra vyro pavaldinė; privalo jo klausyti, auginti vaikus; darbuoties, vargti ir mirti be jokių teisių.⁶⁹⁴

⁶⁸⁸ Ten pat, p. 100.

⁶⁸⁹ Juzė Šlumštytė, „Moterų klausimas“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.1, p.7.

⁶⁹⁰ Valerija Kryžkelaitė, „Mūsų liuosybė ir galybė“, *Lietuvaitė*, 1910, nr. 9, p. 120.

⁶⁹¹ Juzė Šlumštytė, „Moterų klausimas“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.1, p.7.

⁶⁹² Ten pat.

⁶⁹³ Ten pat, p.8

⁶⁹⁴ Ona Biržietė, „Mūsų teisės ir veiklumas“, *Lietuvaitė*, nr.1, 1910, p.5.

Taigi, autorė kviečia moteris “susiprasti ir pareikalauti tam tikrų teisių, kad galėtų nors maž-daug susilyginti su vyrais.”⁶⁹⁵ Su panašia problema susidūrė ir kitų šalių moterys, katalikės Prancūzijoje protestavo prieš tai, kad vyras nevaržomai galėjo iššvaistyti moters atsineštą turta, pastebėdamos, kad “sutuoktuvės daugeliu atveju tėra finansiniai susitarimai.” Todėl jos reikalavo

uždraudimo netoleruotino neteisingumo, kai vyras, tuo pretekstu, kad jis yra šeimos galva, dieną po vestuvių, gali naudotis savo žmonos kraičiu be jokios kontrolės, ne tik jį statyti į pavojų rizikingai spekuliuodamas, bet taip pat iš jo apmokėti savo skolas, kurias užsitraukė dar būdamas viengungis, ir jei jam norisi, tęsti malonumus ir draugystes iš savo buvusio gyvenimo.⁶⁹⁶

Kritikos iš moterų pusės susilaukė lietuvių paprotys derėtis dėl pasogos. Šį paprotį kritikavo dar Žemaitė pirmajame moterų suvažiavime. *Lietuvaitėje* irgi buvo nurodytas šio papročio pragaištingumas, kurio pasėkoje “pas mus šventas moterystės sakramentas pavirto kažin-kokiu pirklių įrankiu.”⁶⁹⁷ “Argi gali kas abejoti, kad tokie ponaičiai atvažiuoja ne ko kito, kai tik jieškomi rublių savo kryptančiai gryčiai paspirti arba skolininkams atsikratyti, kurie kaip vapsvos yra juos apspietę... Jie visiškai nejieško gyvenimo draugės; jie ne iš meilės ima sau žmoną, bet dėl kasžin kokių tenai planų.”⁶⁹⁸ Todėl *Lietuvaitė* patarė motinoms neleisti dukterų už tokių jaunių: “Susipraskime tautietės; tokiems jauniams, kurie atvažiavę pas mus pradeda nuo pasogų, parodykime vartus; tegu sau eina, kur pipirai auga; gana jau kitų skriaudų.”⁶⁹⁹ *Lietuvaitėje* nebuvo teigiama, kad pasogos papročio reiktų visiškai atsisakyti: “Kiek mums pridera dalies iš namų, tiek mes privalome atsiimti.” Tiesiog, kad “vyrai vestų mus, o ne mūsų dalį”.⁷⁰⁰

Iškovojus nepriklausomybę, moterys kėlė reikalavimus keisti moteris diskriminuojantį civilinį kodeksą. Pavyzdžiui, Akmenės LKMD skyriaus susirinkime 1920 m. rugsėjo 26 d. buvo parašyta rezoliucija: “Susirinkimas apsvarstęs nelygias moterims civilias teises, nutarė per savo atstoves reikalauti, kad valdžia pakeistų tuos įstatus, sulig kurių tėvams mirus, mergelė jei ji turėjo brolių, tai tegalėjo paveldėti tik 1/7 dalį tėvų turto.”⁷⁰¹ Katalikių moterų dėka, dar 1922 metais esminiais klausimais buvo sulygintos moterų ir vyrų civilinės teisės.⁷⁰² Moterų emancipacijos priešininkai teisių sulyginimą matė kaip priežastį šeimos pakrikimo, pasireiškusio mažu vaikų skaičiumi, vis dažnėjančiais išsiskyrimais. Problema, anot jų, buvusi ta, kad “moteris gavo profesijos pasirinkimo teisę, paveldėjimo teisę ir užtat dabar, turėdama užtikrintą sau pragyvenimą, nesiveržianti vestis, kaip anksčiau buvo, o apsivedusi dėl nesutikimų greičiau išsiskirianti.”⁷⁰³

⁶⁹⁵ Ten pat.

⁶⁹⁶ James F. McMillan, “Wollstonecraft's daughters and the daughters of Joan of Arc”, p. 193-194.

⁶⁹⁷ Našlė Nebutienė, „Moterų klausimas apie pasogą“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.2, p. 22.

⁶⁹⁸ Ten pat.

⁶⁹⁹ Ten pat.

⁷⁰⁰ Ten pat.

⁷⁰¹ S.Valaitės Akmenės skyriaus vardu surašyta rezoliucija 1920 rugsėjo 26, LCVA, f. 567, ap. 1, b. 158, l.31.

⁷⁰² Nelygė liko tik smulkiuose klausimuose “dėl moterų vekselių išdavimo, žmonos parsisamdymo tarnystėn, užsiėmimo prekyba ir ištekėjusių moterų gyvenamos vietos.” „Mūsų uždaviniai“, *Moteris*, 1929, nr.6, p.82.

⁷⁰³ Šalčiuvienė-Gustaitytė, „Šeimos pakrikimas“, *Moteris*, 1931, nr.4, p. 4.

Taigi, galima matyti, kad dar buvo populiarī tradicinė šeimos samprata su pageidaujama visiška moters subordinacija vyrui.⁷⁰⁴

Nepaisant teisių sulyginimo, moterų padėtis Lietuvoje nebuvo gera per visą trečiąjį dešimtmetį. Net M.Krupavičius pastebėjo, jog po karo daugelyje Europos valstybių teisiniu aspektu moterų sulyginimas su vyrais, likęs tik įstatymuose.

Gyvenimo praktikoje – labai plačiai viešpatavo senovės prietarai vyrų tarpe ir užaušimas ir surambėjimas moterų tarpe. Daugelis vyrų skyrė kaip skyrė moterims tik vokiečių k teises: Kirche, Kuche, Kinder, Kleider; būtent teisę tik į bažnyčią, virtuvę, vaikus ir parėdus. Jų protas, ar teisingiau pasakius, valia, toliau dirbti moteris nenori leisti. Daugelis moterų vyrų priešingos politikos išaugintos lėlėmis ar pusvergėmis senovės būkle tenkasi ir pilnateisiu žmogum nenori būti; mat, tai reikalauja ir daugiau darbo, ir pasišventimo, ir pasiaukojimo ir proto, žodžiu, viso to, ko iš žmogaus visuomeninis darbas reikalauja.⁷⁰⁵

Teisinės lygybės menka nauda pastebėta ir 1932 metų *Moteryje*, klausiant, kas iš lygių teisių, jei “rankos surištos, užčiauptos burnos, pavergtos mintys,” jei tai tik žvaigždės “padangėse, kurių nei pasiekti, nei susišildyti.”⁷⁰⁶ Straipsnyje pastebima neteisybės moterų ir varguomenės atžvilgiu, nepalankumas jiems įstatymuose.

Kitas iki šių dienų svarbos nepraradęs klausimas buvo smurto prieš moteris problema.⁷⁰⁷ Deja, katalikės moterys, nors akivaizdžiai žinojo apie šią problemą, jos nespėdė. Mošaičių Milda iš Virbalio prisiminė atvejį, kai nepaisant žmonos gero šeiminkavimo, vyras tiesiog nieko nebijodamas prieš ją smurtaudavęs:

ją tiek mušė, kiek tik jis norėjo, niekas nesuvaldė ir nenubaudė už tai. Paskiau vieną kartą taip sudaužė, kad žmona trumpai pasirgus mirė. Už kelių savaičių paima jis kitą jauną merginą; su ta pagyvenęs su viršum metus ir vėl tą savo jauną žmonelę taip sumuša, kad ta sudaužyta galva iš proto išėjo. Ir kas gi, ar jis yra kieno nors baudžiamas? Ar ko bijo taip darymas?⁷⁰⁸

Todėl ji iškėlė moterų atstovėms seime tikslą apsaugoti moteris nuo smurto. “Moterys kovodamos su vyrais už lygias teises, pirmučiausia turėtų apsirūpinti tokiais įstatymais, kad vyras paėmęs

⁷⁰⁴ Moterų subordinacija ryškėja ir iš pusiau struktūruotų interviu su moterimis, užaugusiomis tarpukario Lietuvoje. Nors visos respondentės pabrėžė, kad šeimos gerai sutarė, bet galima numanyti, kad tai buvo moterų nuopelnas. Galima numanyti, kad daugelis respondenčių atvirai apie šeimos problemas nekalbėjo, nes blogai kalbėti apie privačius šeimos dalykus dar išlikęs tabu. Atviriausiai apie “bjaurius” moterų ir vyrų santykius prabilo Anastazija Kizienė, užaugusi Prienų rajone. “Moterys neturėdavo savo žodžio. Moteris buvo labai engiama... Jo žodis viskas. O ji klausydavo jo, nusileisdavo. Tai čia tipiška kiekvienai prieškarinei moteriai – prieš vyrą nė bur bur. Va jisai valdovas, jisai viskas yra.” Interviu su Kiziene 2003 lapkričio 25. Julija Lukėnienė apie savo tėvus irgi prisiminė: “Gerai tėvai sugyveno, bet mano mamutė labai nepaprastai nuolaidaus būdo. Tėtė toks valdingas, toks jau.” Interviu su Lukėniene 2003 lapkričio 13.

⁷⁰⁵ M.Krupavičius, „Moteris, visuomenė ir politika“, *Moteris*, 1932, nr.11, p. 145.

⁷⁰⁶ „Darbymetė“, *Moteris*, 1932, nr. 7-8, p. 97.

⁷⁰⁷ Šią problemą nurodė Kizienė, kalbėdama apie kaimynės šeimas. “Vyras buvo despotas, visavaldis jis su tom moterim elgėsi kaip norėjo ir mušė, ir mušė.... mano teta viena labai kentėjo nuo vyro. Kaip jis ją mušdavo, eidavo jis pas kitas ir tu prieš jį nieko nepasakyk. Ir neduok dieve, jeigu moteris, su kuriuo nors vyru pajuokautų – neduok dieve, ką ji nuo jo atsiimtų. Jie šitai sau leisdavo. Jie sau leisdavo gerti, prisigerti.” Indrės Karčiauskaitės interviu su Kiziene 2003 lapkričio 25. Tiesa, Kazimiera Galaunienė, prisimindama savo vaikystę prie Pakuonio pabrėžė, kad jų šeimoje santykiai buvo labai darnūs, bet kai kur būdavo nesutarimų: “artimiausi kaimynai, kur jau jie šiek tiek ir išgerdavo, ir ką. Girdėdavom kartais ar ten išgėrę, ar ką pakeltais balsais šnekėdavo kažką, bardavosi, keikdavosi, vo ten taip. Bet aš tokių negirdėjau, kad ten muštųsi...” Interviu su Kazimiera Galauniene 2003 lapkričio 26.

⁷⁰⁸ Mošaičių Milda, „Virbalis“, *Moteris*, 1926, nr.7, p. 62-63.

žmoną neturėtų teisės ją skriausti ir mušti, o už panašius dalykus, turėtų tam tikrais įstatymais būti baudžiamas.”⁷⁰⁹ Deja, situacija buvo panaši ir po penkerių metų:

Argi dar kaimuose permaža tebėra mušamos ir daužomos savo vyrų moterys. Kokių būdu mes, tai išvysime iš gyvenimo, tai čia kitas klausimas, bet, kad reikia moterims dėl to susirūpinti ir užstoti savo seselės – tai gyvas reikalas. Argi čia per mažas dalykas, dėl kurio moterims nereikėtų organizuotis – nevertėtų kovoti. Daužo girtas ar negirtas vyras žmoną, o ši kenčia ir tyli, ką ji viena padarys. Guodžiasi, gal tik, kad jos toks likimas. O tam keliui užkirsti be paguodos yra priemonė – reikia įstatymo.⁷¹⁰

Ši problema buvo iškelta, nurodyta kuria kryptimi reiktų veikti, bet didesnės reakcijos nesukėlė. Pastebėjimai *Moteryje* apie smurtą prieš moteris buvo grįsti tikromis istorijomis, apie kurias žinojo centro valdyba. Panašu, kad pačios katalikės jautėsi bejėgės spręsti šeimos viduje išskylančias smurto, moters suvaržymo problemas. Centro valdyba 1935 gavo pagalbos prašantį laišką.

Taigi esu moteris šaukiuosi į tamstas, kad aš esu labai sunkiai varginama įvairiais būdais kūno ir dvasios reikaluose. Esu 26 metų amžiaus septyni metai kaip vedus turiu tris vaikučius ir turiu 32 metų vyrą, dėl kurio ir turiu tiek daug kentėti, kadangi jis yra mėgėjas svaiginančių gėralų dėl to jis yra ir labai žiaurus man ir vaikučiams esu taip suvaržyta, kad nieko negaliu veikti be jo valios. Jis yra ne visuomeninis žmogus jis nepriklauso nei prie kokios organizacijos, man irgi gina, aš nieko negaliu nuveikti, nei jokio gero darbo nei laikraščelio negaliu užsisakyti, kaip mano širdis trokšta savo namuose laikraštį laikyti, moterį ir semti iš jo katalikiškas dorybes ir auklėti dorą šeimą dėl manęs tas ir uždrausta. Esu suvaržyta kaip kalinyje, labai graudus mano gyvenimas. Buvau nevedus daug galėjau nuveikti visuomenei, priklausiau visoms organizacijoms. O dabar užsidarius namuose su savo vargšais vaikučiais triusiu apie savo kasdienį gyvenimą. Esu savo vyro kankinama žiaureis smūgiais, esu baisiai niekinama, tarsi neverčiausias sutvėrimas pasaulyje.⁷¹¹

Galdikienė atsakydama į šį laišką pastebėjo, kad nežinant tikslesnių aplinkybių sunku ką nors patarti. Ji stengėsi laiško autorę “nuraminti” pastebėdama, kad “Panašus likimas ištinka daugelį moterų. Iš galutinio nusiminimo jas išgelbsti tik gilus religingumas ir malda.” O kaip paguodą šiai moteriai išsiuntė kelis egzempliorius *Moteris* bei knygelę *Ką valgome*.⁷¹² Iš principo Galdikienė nesiūlė šiai moteriai nieko konkretaus, kas galėtų palengvinti jos kasdienybę. Pasitenkinta tik paguoda ir maža dovanėle, bet nebandyta spręsti šios moters problemų. Tiesa, katalikės nebuvo vienintelės, kurios Lietuvoje nesugebėjo šios problemos iškelti į sprendžiamų problemų sąrašą. Šios problemos nekėlė ir liberalesnės moterys susiorganizavusios į *Lietuvos moterų tarybą*.

Katalikėm kalbėti apie moterį, kaip lygiateisę partnerę šeimoje, buvo sudėtinga. Dar XX amžiaus pradžioje Vokietijoje net kunigai, kurie skatino aktyvesnę moterų veiklą, nekalbėjo apie moterį kaip lygią vyrui, moters subordinacija vyrui buvo suprantama kaip būtina ir natūrali.⁷¹³ Vokietės katalikės susiorganizavusios į KDFB veikė moters, kaip menkesnio žmogaus, diskursas, dalinai egzistavęs bažnyčioje.⁷¹⁴ Ir lietuvėms reikėjo spręsti problemą, ar gali moteris iš vienos pusės būti paklusni vyrui, kaip kad moko apaštalas Paulius, o iš kitos pusės jam lygiateisė.

⁷⁰⁹ Ten pat.

⁷¹⁰ Vargo dukrelė, „Kodėl aš priklausau prie LK moterų draugijos“, *Moteris*, 1931, nr.6-7, p.8.

⁷¹¹ Laiškas LKMD centro valdybai 1935 X 30, LCVA, f. 567, ap.1, b.47, l.22-23.

⁷¹² LKMD Centro valdybos laiškas pasirašytas M. Galdikienės 1935 XII 5, LCVA, f. 567, ap.1, b. 48, l.20.

⁷¹³ G. Breuer, *Frauen-bewegung in Katholizismus*, 47-51.

⁷¹⁴ R. Meiwes, „Katholische Frauenbewegung ...“, *Katholikinnen und Moderne...*, p.21.

Lietuvaitė šioje dilemoje stengėsi išlaviruoti: nors ir pripažino, kad moteriai dera paklusnumas, bet kartu nurodė, kad situacija, kai vyrai laiko žmonas tarnaitėmis irgi prieštarauja Kristaus mokslui:

Tiesa, Bažnyčia mums įsako būti paklusnioms savo vyrui, kaip šeimos galvai, bet tuomi nenori mūsų paversti vergėmis ir visiškai neuždraudžia stengties reikalauti, kad šeimynoje būtumėme laikomos ne už tarnaites, bet už gyvenimo drauges, kad viešame gyvenime mus skaitytų pilietėmis. Tas visiškai nesipriešina Bažnyčios mokslui, dorai ir yra būtinai reikalinga mūsų gyvenimo pagerinimui ir žmogaus vertės atgavimui.⁷¹⁵

Konservatyvi prancūzių LPDF specialiai cituodavo apaštalo Pauliaus žodžius, tuo grįsdama aiškios hierarchijos šeimoje svarbą. Moterims buvo patariama elgtis taip, kad aplinkiniai būtent vyrą matytų kaip vienintelį viršininką. Net 1921 metais pastebima, kad patarnavimas kitiems yra sudėtinė apvaizdos moteriai skirtos lemties dalis, pažymint, kad Dievas nepatikėjęs moteriai vadovavimo, bet pasiaukojimo kitiems kelią.⁷¹⁶ Galima pastebėti, kad Pauliaus žodžius Tarptautinė Katalikių moterų Sąjunga (*IUCWL*) interpretavo taip pat konservatyviau nei lietuvės. Ji aiškino, kad Šv. Pauliaus žodžiai “vyras yra šeimos galva kaip Kristus yra Bažnyčios galva, kuri yra jo kūnas ir kurios jis yra Viešpats”, reiškia, kad “vyras privalo naudoti savo autoritetą išmintingai susivaldydamas ir žiūrėti į savo žmoną kaip į prietelį, tartis su ja kaip su drauge visuose šeimos gyvenimo reikaluose. ... Motina iš savo pusės privalo atsiduoti šeimos ir vaikų rūpesčiams.”⁷¹⁷ Susidaro įspūdis, kad *IUCWL* labiau nei katalikės Lietuvoje pabrėžė vyro autoritetą. Panašiai kaip ir lietuvės, užsienio katalikės nenumatė, ką reiktų daryti, jei vyras ne “išmintingai susivaldydamas” naudotų savo autoritetą. Lietuvės kaip ir prancūzės katalikės, dažnai ignoravo problemą, kad santykiai šeimoje nepriminė idealizuotų krikščioniškų principų.⁷¹⁸

Šiek tiek aiškumo apie lietuvių katalikų požiūrį dėl moters paklusnumo vyrui įnešė Krupavičius, analizuodamas Pijaus XI encikliką *Castii Conubii*. Jis pastebėjo, kad šeima yra geriausia terpė ugdyti klusnumą, kaip priemonę prieš savimeilę.

Mokydamiesi kasdien gyvenimo smulkmenose savo valią derinti su išmintiga vyro valia galima laimėti vieną priemonių dvasinei pažangai. ... Moteris atsižadėdama smulkių ambicijų, savo valios pravedimo kasdieninio gyvenimo smulkmenose, privalo nepajudinamai stovėti prie savo nuomonės, kai klausimas liečia dorovinius klausimus.⁷¹⁹

Taigi moteris, anot Krupavičiaus, turėjo elgtis savarankiškai, net pasipriešinti savo vyrui, ginant dorovę, moralę, priešinant nuodėmei. Šiame kontekste galima įžiūrėti ir subtilų priminimą, kad ir moterys atsakingos, kad pagrindinė, anot to meto Bažnyčios požiūrio, šeimos funkcija – vaikų pradėjimas – būtų pildoma. Ne tokioje pasveriančioje kalboje panašūs žodžiai galėjo nuskambėti ir

⁷¹⁵ Juzė Šlumštytė, „Moterų klausimas“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.1, p.8

⁷¹⁶ O. Sarti, *The Ligue Patriotique des Francaises (1902-1933): a Feminine Response to the Secularization of French Society*, Hamden, 1992, p. 187.

⁷¹⁷ „Tarptautinės katalikių moterų sąjungos dėsniai“, *Moteris*, 1931, nr. 4, p. 3.

⁷¹⁸ Anot Pedersen, *Union feminine civique et sociale* visiškai nepastebėjo, jog šeimose dažnai santykiai buvo neharmoningi, o jei vyras nevertino žmonos darbų, tai tik patariama geriau dirbti, nes anksčiau ar vėliau įvertins. (p.252.) Pati UFCS buvo įkurta 1925 pavasarį tam, kad užtikrintų, jog moterų balsai, jei moterims bus suteiktos politinės teisės, pasitarnautų katalikų tikslams. Susan Pedersen, „Catholicism, Feminism, and the Politics of the Family during the late Third Republic“, in *Mothers of a New World, Maternalist Politics and the Origins of Welfare States*, red. Seth Koven, Sonya Michel, Routledge, 1993, p.247-248

⁷¹⁹ Kun. M.Krupavičius, „Katalikė Moteris griūvančios šeimos akivaizdoje“, *Moteris*, 1932, nr.9, p. 116.

patriarchališkai. Palangos skyriaus dvasios vadas kun. J.Galdikas, skaitydamas 1939 metais LKMD skyriuje paskaitą „Moteris šeimoje“, pastebėjo, kad vyras ir žmona turi vienas kitą atjausti ir mylėti, pažymėdamas, kad „žmona turi visuomet savo vyrui nusileisti kaip tankiausiai iš kaprizų išsina nesutikimas.“⁷²⁰ Čia aiškiai nujaučiama, kad būtent moteris tuos kaprizus šeimoje kelia.

Vaitkienė atkreipė dėmesį į vargingą neturtingų motinų padėtį, kurios neturėjo galimybių iš neatsakingų vyrų išreikalauti savo vaikams išlaikymo. Tokios padėties aukomis buvo moterys: motina su krūva vaikų ir girtuokliu ar tinginiu vyru ar paviliota mergaitė, užmušanti kūdikį, kai „tuo tarpu kaltininkas vyras neneša jokios atsakomybės ir laisvas vaikšto.“⁷²¹ Ji pastebėjo šių moterų beviltišką situaciją: nes dėl mažų vaikų jos pačios negali užsidirbti, o vyrai neįpareigoti jas finansiškai remti. Autorė išsitarė apie girdėtą sprendimo būdą Amerikoje ir siūlė tą patį įvesti ir Lietuvoje: „Moteris, turėdama tinginį vyrą apskundžia jį policijai, kuri ištyrus dalyką, sustato protokolą ir traukia jį atsakomybėn. Teismas jį nuteisia kalėti ir paskiria jam darbą, užmokesnis atiduodamas šeimai.“⁷²² Taip pat ir Gustaitytė-Šalčiuvienė pastebėjo sunkią atskirai gyvenančių motinų padėtį, nes išsiskyrus dažnai vyrai nerasdavo lėšų savo vaikams išlaikyti. Todėl, anot jos, svarbu buvo rasti būdą lėšas vaikų išlaikymui iš tėvo išgauti. Ji tai pat pastebėjusi, kad Amerikoje tėvui neaprupinus šeimos, jis sodinamas į kalėjimą, tuomet ir lėšos atsiranda.⁷²³ Taip ir 1931 metų LKMD konferencijoje buvo priimtas nutarimas „veikti į įstatymdavystės įstaigas, kad įstatymo keliu būtų pravesta griežti reikalavimai, kad tėvai pildytų savo pareigas žmonių ir vaikų moraliniu ir materialiniu atžvilgiu. Reikalui esant, duoti teisės moteriai šeimos išlaikymui gauti dalį vyro uždarbio betarpiškai iš darbdavių.“⁷²⁴

III.1.2.Pasipriešinimas civilinei metrikacijai

Visoje Europoje katalikės moterys palaikė Bažnytinę hierarchiją kovoje prieš civilinę metrikaciją ir aktyviai pasisakė už šeimos nesuardomybę. Taip pat ir lietuvės 1929 metų LKMD konferencijoje nutarė, kad turint „galvoje dorovingumo svarbumą, iš esmės smerkia civilinę metrikaciją, kuri į Lietuvos įstatymus rengiamasi įvesti.“⁷²⁵ Griežtai civilinę metrikaciją smerkė ir *IUCWL*. Ji remdamasi Leono XIII *Rerum Novarum* pastebėjo, jog klaidinga norėti, kad valstybės valdžios autoritetas brautųsi į šeimos šventovę. „Kadangi jungtųjų sutartis buvo išaukštinta iki sakramento, aišku, kad valstybės valdžios autoritetas negali tvarkyti ir organizuoti krikščioniškos moterystės.“⁷²⁶ Nepripažindama civilinės santuokos *IUCWL* savo dėsniuose nurodė, kad „visi

⁷²⁰ LKMD Palangos skyriaus visuotinio susirinkimo 1939 m. sausio 6 d. protokolai, LCVA, f.567, ap.1, b. 462, l.23.

⁷²¹ J.Vaitkienė, „Moters reikšmė senovėje ir dabar“, *Moteris*, 1928, nr.6, p. 88.

⁷²² Ten pat.

⁷²³ Šalčiuvienė-Gustaitytė, „Šeimos pakrikimas“, *Moteris*, 1931, nr.4, p. 5.

⁷²⁴ „LK Moterų draugijos konferencijos priimtos rezoliucijos“, *Moteris*, 1931, nr.10, p. 4.

⁷²⁵ „LK Moterų d-jos konferencijos išreikštos padėkos ir rezoliucijos“, *Moteris*, 1929, nr.6, p.90.

⁷²⁶ „Tarptautinės katalikių moterų sąjungos dėsniai“, *Moteris*, 1931, nr. 4, p. 2.

katalikai, kurie yra suėję į moterystę ne sulig Bažnyčios nustatyta tvarka gyvena viešame konkubinate” ir yra laikomi nusidėjėliais.⁷²⁷

Dalyje straipsnių agituojančių piliečius prieš civilinę metrikaciją buvo tiesiog stengiamasi ginti Bažnyčios teises *per se*, pastebint, kad Bažnyčia, o ne valstybė turi teisę kontroliuoti dvasinį žmogaus pasaulį. Civilinė santuoka “pirmiausia ižeidžia katalikų religiją, nes paneigia moterystę, kaip tikrą Kristaus įsteigtą sakramentą, kurį tik vien Bažnyčia gali teikti.”⁷²⁸ Pasitelkiant panašaus pobūdžio sofistikuotus argumentus, kurie sunkiai galėjo būti suprantami filosofijos nesimokiusiems žmonėms, nurodoma, kad prigimties autoriumi yra Dievas ir todėl moterystę, turi tvarkyti dvasiškoji teisė.⁷²⁹ Tokie argumentai mažai galėjo apeliuoti į kaimo moterų protą, gal tik nesuprantamais išsireiškimais stiprino pagarbą Bažnyčios autoritetui. Sprendžiant civilinės metrikacijos klausimą iškilo valstybės ir bažnyčios konfliktas dėl įtakos visuomenei, tautos gyvenimui. LKMD konferencijoje pastebėta:

Paviršutiniškai pažiūrėjus, atrodo, kad tie metrikacijos reikalai pereidami į pasaulinės valdžios rankas nėra jokios atmainos ir skriaudos negali padaryti tikintiesiems. Atrodo, kad tikėjimui vistiek ar metrikacijos dokumentai yra rašomi valsčiaus raštinėje ar pas kleboną, nes krikštas, šliūbas ir laidotuvių apeigos nėra draudžiamos tikintiesiems esant ir civilinei metrikacijai. Tačiau giliau išžiūrėjus į šį dalyką pasirodo visai kas kita. Valdžia iš Bažnyčios tam ir atima metrikacijas ir auklėjimo reikalus, kad atpalaiduotų bažnyčią nuo visų visuomeninių reikalų ir padarytų ją nereikalingą visuomenei ir valstybei.⁷³⁰

Taigi atvirai pastebima, kad egzistuoja priešprieša tarp tautininkų valdžios, kuri stengėsi visą visuomeninį gyvenimą telkti aplink sau pavaldžias įstaigas, ir Bažnyčios, kuri laikė savo teise telkti katalikus. Tai buvo vienas iš daugelio valdžios ir Bažnyčios konfliktų dėl įtakos.

Antra rūšis argumentų, nukreiptų prieš civilinę metrikaciją, buvo aiškūs praktiniai pastebėjimai, kaip teisė išsiskirti pakeistų moterų gyvenimą. Radikalia nuomone pasižyminti Esybė rašė: “Moters pirmos turi stoti už sakramentų šventumą, neišardomą moterystę. Viena – gindamos tikėjimo teises, o antra – savo likimą. Juk ne kas kitas, kaip moteris daugiaus nukenčia šeimai pakrikus. Ji kenčia moraliai – likusi pažeminta, ir fiziniai – turėdama rūpintis savo vaikučių išlaikymu.”⁷³¹ Taigi, autorė manė, kad skyrybų teise daugiausiai naudosis vyrai, o ne moterys. Galima manyti, kad mažai moterų inicijuodavo skyrybas, nes dėl nesubalansuotų įstatymų, daugeliu atveju būtent moterys nukentėdavo finansiškai: bendras turtas, paprastai užrašytas vyro vardu, atitekdavo vyrui, išieškoti alimentus vaikų išlaikymui dažnai buvo sunku. Neveltui, katalikės gausėjant išsiskyrusių šeimų, nors pačios buvo priešiškos skyryboms, savo siūlymuose vyriausybei ragino padaryti pataisas, kad “kilnojamas ir nekilnojamas turtas, nors ir vyro vardu

⁷²⁷ Ten pat.

⁷²⁸ J.S., „Moterystės tvarkymas“, *Moteris*, 1932, nr.1, p. 1.

⁷²⁹ Ten pat.

⁷³⁰ E.A.Mačiulienė, „Civilinė metrikacija ir persiskyrimų pasekmės moterims“, *Moteris*, 1932, nr. 5, p. 66.

⁷³¹ Esybė, „Dėl šeimų pakrikimo“, *Moteris*, 1931, nr. 11, p. 9.

užrašytas, turėtų būti laikoms visos šeimos nuosavybe,” o “vyras, nemokąs priteistos teismo sumos, šeimai užlaikyti, turėtų būti už tai baudžiamas, kaip už kriminalinį nusikaltimą.”⁷³²

Mačiulaitytė savo straipsnį pavadinusi “Civilinė metrikacija – šeimų nelaimė”, atkreipė dėmesį, kad “civilinė metrikacija netik moteris veda į vergiją ir išniekinimą, bet taip pat nieko gero neduoda tautoms nė visuomenei. Ji tik laiduodama laisvę žmonių žemesniems palinkimams veda visuomenę prie dorinio puolimo ir tautas prie išsigimimo.”⁷³³ Galima matyti, kad katalikių spaudoje argumentacija buvo pateikiama itin vienpusiškai, net nebandant įsigilinti į netikinčiųjų padėtį, juos tik paniekinant. Mačiulaitytei atrodė, kad valstybei neverta buvo įvesti civilinę metrikaciją dėl to, “kad atsiranda vienas kitas išsigimėlis, kuris nepripažįsta jokios religijos, arba, kuriems yra nepatogi religinė moterystė, dėl to, kad ji smerkia jų palaidą gyvenimą.”⁷³⁴ LKM Dr-jos Konferencija, išklausiusi Mačiulaitytės paskaitą apie civilinę metrikaciją konstatavo:

- a) kad civilinė metrikacija pataikaudama palaidos visuomenės užgaidoms, legalizuoja įstatymais viešą palaidumą.
- b) Griauna šeimos, o per tai ir valstybės gyvenimo pamatus, vesdama šeimas prie pakrikimo
- c) paneigia moters, kaip motinos garbę ir prigimties teisę.
- d) rengia moterims moralinį ir materialinį skurdą.
- e) atima jaunajai kartai niekuo nepamainomą šeimos auklėjimą, didindama tuo nusikaltėlių skaičių.⁷³⁵

Dėl to buvo nuspręsta prašyti vyriausybės “šio pragaištingo tautai ir visuomenei” įstatymo neįvesti. Pas prezidentą šiuo klausimu buvo pasiūstos veiklios LKMD narės V.Karvelienė, A.Sereikytė, S.Žilevičienė ir Endziulaitienė.⁷³⁶

Taip pat ir LKMD skyriai rašė valdžiai prašymus nepriimti civilinės metrikacijos įstatymo. Pavyzdžiui, Surviliškio LKMD skyrius prašė ministrą pirmininką atsižvelgti į tai, kad šis įstatymas netinka katalikams.

- I Kadangi Civ. Jungtuvės katalikų bažnyčia smerkia (kan. 1099), nes a) civ. Jungtuvės neigia moterystės sakramentą b) civ. Jungtuvės dažniausiai leidžia persiskyrimus ir ardo katalikų bažnyčioje sudarytas jungtuves, c) civ. Jungtuves skleidžia tikiybinių ir dorinių atšalimą.
- II kadangi iš laisvamanių kongreso paaiškėjo, kad civilinių jungtuvių projektas Lietuvos katalikams yra žalingas tikiybinių, dorinių ir tautinių atžvilgiu, nes a) juo galės naudotis ir katalikai b) juo numatomi moterystės perskirimai ir katalikų bažnyčioj sudarytų moterystės ardymas civilinio teismo keliu. C) Civilinės jungtuvės varžo bažnyčios teises, neigia moterystės sakramento šventumą, griauna katalikiškas šeimas, o tuo pačiu silpnina bažnyčios ir tautos gyvenimą.⁷³⁷

Keista, kad būtent tokį gerai argumentuotą prašymą pasirašė net 16 beraščių ir tik septynios raštingos narės.⁷³⁸ Tiesa, nebuvo pasisakoma prieš bet kokią civilinę metrikaciją valstybėje, bet

⁷³² Katalikių Organizacijų Sąjungos suvažiavimo 1939m. gegužę pasiūlymai vyriausybei, LCVA, f.567, ap.1, b.56, l.42.

⁷³³ E.A.Mačiulaitytė, „Civilinė metrikacija – šeimų nelaimė“, *Moteris*, 1932, nr.6, p. 86.

⁷³⁴ Ten pat, p. 87.

⁷³⁵ Michalina Korgaudaitė, „L.Katalikių Moterų dr-jos konferencija“, *Moteris*, 1932, nr.5, p. 74.

⁷³⁶ Ten pat.

⁷³⁷ LKMD Surviliškių skyriaus prašymas Ministrų Pirmininkui 1933 m. vasario 12 d. LCVA, f. 567, ap.1, b.47, l. 294.

⁷³⁸ Ten pat.

buvo prašoma, kad civilinės metrikacijos įstatymas nebūtų taikomas katalikams ir apskritai, kad sudariusiems santuoką katalikų bažnyčioje nebūtų jokios teisinės galimybės persiskirti.⁷³⁹

Sulaukus tokio visuomenės pasipriešinimo civilinės metrikacijos klausimu, sprendimas buvo vilkinamas. Dar ir 1937 m. LKMD agitavo savo nares aktyviai pasipriešinti šiam įstatymui, nes “svarbiausias krikščioniškos moterystės ypatumas – nesuardomybė, nes pats Kristus yra pasakęs: “ką dievas sujungė, žmogus teneperskiria”⁷⁴⁰. Pažymėjus, kad be Bažnyčios sudaryta santuoka tik sutartis, kurią taip pat žmonės gali išardyti, o išsiskyrus daugiausiai nukenčia moteris ir vaikai, moterys raginamos netylėti civilinės metrikacijos klausimu: “Jei mes tylėsime, tai susidaro pavojus, kad civilinė metrikacija gali būti įvesta.”⁷⁴¹ Šie žodžiai autoritarinio režimo sąlygomis iliustruoja katalikių, kaip piliečių, pasitikėjimą tam tikra savo įtaka valstybės sprendimams. Tiesa, jos pasitikėjo ne tik savo pilietinėmis teisėmis, kurių dalį jos buvo praradusios, bet ir maldos galia. Moterys buvo raginamos pavesti “Dieviškai širdžiai savo rūpesčius ir reikalus, savo pačių šeimas ir savo parapijos dabartines ir būsimasias šeimas, organizuotai prašykime šv. Jėzaus širdies, kad pašalintų pavojų krikščioniškajai moterystei.”⁷⁴²

III.1.3. Šeimos planavimas

Enciklikoje *Castii Cannubii* svarbiausiu šeimos tikslu yra nurodomas vaikų užauginimas. Šį tikslą pabrėžė ir Krupavičius detaliai moterų spaudoje išnagrinėjęs šią encikliką, jį priminė ir pačios moterys įvairiuose straipsniuose. *Castii Cannubii* enciklikoje pakankamai senamadiškai pabrėžiama ir tai, kad moteris visų pirma turi atsiduoti šeimai. Skaitant tokias enciklikas kyla klausimas, kiek aktyvių moterų veikla visuomenėje iš viso galėjo būti pateisinama pagal Bažnyčios mokymą. Kaip pateisinamas aktyvių moterų tariamas šeimos apleidimas rūpinantis viešaisiais reikalais. Lietuvoje aktyvių katalikių, sukūrusių šeimas buvo daug: Magdalena Draugelytė-Galdikienė, Veronika Bakšytė-Karvelienė, Ona Gaigalaitė-Beleckienė, Stefanija Paliulytė-Ladygienė, Pranciška Pikčilingienė, Aleksandra Kaupelytė-Ragaišienė, Marija Andziulytė-Ruginienė. Jos aiškiai pasisakė už moterų emancipaciją, dažnai sugebėdavo surasti bendrą kalbą su kitomis moterų judėjimo srovėmis. Pasižiūrėjus į jų visuomeninį angažuotumą ir turint omeny kai kurių jų (Galdikienės, Ragaišienės, Ruginienės) dar ir profesinius išipareigojimus, aiškėja, kad joms nedaug laiko galėjo likti šeimai. Tiesa, ilgametei LKMD pirmininkei M.Galdikienei, Šv. Širdies mergaičių seminarijos mokytojai, tarsi ši kritika ir nebūtų skirta, nes ji vaikų neturėjo. Pačioje enciklikoje kritikuojamos tik tos moterys, kurios būdamos motinos neskiria pakankamai dėmesio vaikų auklėjimui.

⁷³⁹ Ten pat.

⁷⁴⁰ Centro valdybos laiškas Karmelitų skyriui 1937 m. gegužės 28 d., LCVA, f. 567, ap. 2, b. 132, l. 146.

⁷⁴¹ Ten pat

⁷⁴² Ten pat

Iš kitos pusės keistai atrodo, kad šios socialiai aktyvios katalikės turėjo tiek nedaug vaikų: net trys moterys iš čia paminėtų teturėjo tik po vieną vaiką. Tai yra galima numanyti, kad katalikės inteligentės prisilaikė šeimos planavimo, kaip ir daugelis to meto Kauno inteligentų.⁷⁴³ Tik vienintelė S.Ladygienė turėjo gausią šeimą – šešis vaikus. Mažas vaikų skaičius daugelio katalikių šeimose atrado keistai, ypatingai turint omeny, kad *Castii Conubii* vienareiškiškai smerkia kontracepciją: „Kiekvienas moterystės naudojimas, vis tiek, koks jis būtų, kurį vykdant iš akto, dirbtinėmis žmonių priemonėmis, atimama gyvybės veisimo natūralioji galia, žeidžia Dievo ir gamtos įstatymą, ir tie, kurie padaro ką nors panašaus, susitepa sunkiu nusidėjimu.”⁷⁴⁴ Vaikų vengimas “moterystėje”, pasak enciklikos, nėra pateisinamas nei dėl eugeniskų (genetiškai nepageidaujamų), nei dėl socialinių (skurdo), nei dėl medicininių (grėsmės motinos gyvybei) priežasčių. Taigi atrodytų, kad pačios moteriai vadovaujantis katalikų pasaulėžiūra reguliuoti savo vaisingumą (vienas iš radikaliųjų feminisčių reikalavimų) buvo visiškai neįmanoma.

Katalikės moterys, kaip ir eugenika besidomintys dvasininkai, įvairiai interpretuodami enciklikas ieškojo ir šiuo klausimu išeities. Išeitis buvo rasta susivaldyme: „prigimties įstatymas nežino ... priedermės moterystėje naudotis; jis neapriboja moterystės akto leistinumo vien tik žmonių dauginimu. Bet būtinai reikalauja, kad tas kilniausias moterystės tikslas nebūtų šalinimas, moterystę vartojant.”⁷⁴⁵ Taigi, pasakyta, kad galima gyventi santuokoje ir neturėti lytinių santykių, tokiu būdu ribojant vaikų skaičių. Panašiai problema buvo aiškinama ir *Naujojoje Vaidilutėje*. Kad problema to meto inteligentėms buvo aktuali iliustruoja faktas, kad K.Barausko straipsnis „Eugenikos klausimas enciklikoje „Casti Connubii““ buvo išspausdintas vedamuoju. Jis pakankamai aiškiai išsireiškė:

Gimdymų kontrolė, suprantama kaip tyčia daroma limitacija, pasigaunant visų priemonių, frustruojančių moterystės veiksmą, yra neleistina katalikų moralės akimis žiūrint. Bet jei gimdymų kontrolė yra suprantama, kad vedusieji negali akiai atsiduoti instinktui, jei neautorizuoja antikoncepcijonaliųjų priemonių vartojimą socialiniais ar biologiniais sumetimais, tada gimdymų kontrolė gali būti katalikų pripažinta.⁷⁴⁶

Eugenika – socialinė genų inžinerija – Lietuvoje nebuvo tokia populiari, kaip kitose to meto Europos valstybėse, kaip kad Anglijoje⁷⁴⁷ ar prie priverstinę sterilizaciją naudojusioje Vokietijoje⁷⁴⁸, bet galima matyti, kad ir Lietuvoje būta to mokslo pasekėjų. Tai liudija, kad ir K.Barausko sakiny: “vaisingumas negali būti neribotas, būtų neprotingas, nes tada jis turėtų akiai

⁷⁴³ Tai ryškėja iš P.Kalniaus atliktos miesto šeimų analizės – tarnautojai turėdavo daug mažesnes šeimas nei miestų darbininkai, o apskrityje paėmtus mieste šeimos buvo mažesnės nei provincijoje. Angelė Vyšniauskaitė, Petras Kalnius, Rasa Paukštytė, *Lietuvių šeima ir papročiai*, Vilnius, 1995, 184-185.

⁷⁴⁴ *Castii Conubii*, *Tiesos kelias*, 1931, nr. 3, p. 51.

⁷⁴⁵ V.K.P., „Depopuliacija ir pastoracija“, *Tiesos kelias*, 1931, nr. 10, p. 545.

⁷⁴⁶ K.Barauskas „Eugenikos klausimas enciklikoje „Casti Connubii““, *Naujoji Vaidilutė*, 1934, nr. 4, p.148.

⁷⁴⁷ Anna Davin, „Imperialism and Motherhood,“ in *Tensions of Empire: Colonial Cultures in a Bourgeois world*, red. F.Cooper ir A.Stoler, University of California Press, 1997.

⁷⁴⁸ Gisela Bock, „Antinatalism, maternity and paternity in National Socialist racism“, in *Maternity and Gender Policies*, red. G.Bock ir P.Thane, London, 1991.

vergauti instinktui.”⁷⁴⁹ Vadinasi, „vaisingumą“ reikėjo riboti. Katalikams vienintelis ideologiškai priimtinas būdas buvo susilaikymas.

Socialinės, moralinės, fizinės sąlygas gali priversti gimdytojus, vaikų ir visuomenės naudai kiek sulaikyti vaisingumą. O kadangi draudžiama įvairiais neomaltunizmo prietaisais naikinti moterystės vaisių ir, tuo labiau, sunaikinti abortu jau užsimezgsių vaisių, telieka kaip tik vienas kelias – susilaikymas. Visiems neomaltunizmo metodų vartotojams, randantiems įvairių priešasčių ir reikalų tam save pateisinti, galima pasakyti: - priešastys ir reikalai savaime aiškūs, bet jūs klystate pasirinkdami metodą ir jį pritaikydami.⁷⁵⁰

Panašų požiūrį į šeimos planavimą turėjo ir feministiškai nusiteikusios katalikės inteligentės. *Naujojoje vaidilutėje* atsakant į *Židinio* išsakytą kritiką, atseit moterų profesinis darbas mažina gimimų skaičių, pastebėta, jog “šių dienų kiekvienas vyras ir kiekviena moteris yra gyvenimo verčiami spęsti, kiek ir kada jie gali turėtų vaikų. To iš jų reikalauja moters ir vaiko sveikata, šeimos aprūpinimas, svarbu tik, kad čia nebūtų priešingų katalikų moralės dėsniams veiksmy.”⁷⁵¹ Tai yra, kaip nusakė Karvelienė *LKMD* išleistoje knygelėje *Krikščioniškoji šeima*: “Kiekvienas vaikų skaičiaus apribojimas dėl pačių vedusiųjų arba jau esamų vaikų dorinės ir medžiaginės gerovės yra teisėtas ir gali didinti Dievo malones, tik su sąlyga, jei šis apribojimas remiasi lytiniu susivaldymu, kurio reikalauja doriniai dėsniai.”⁷⁵²

Abortai katalikių moterų spaudoje buvo be išlygų pasmerkti. Nors abortų darymas feministinėje retorikoje siejamas su moterų teise pačioms kontroliuoti savo kūnus, bet tai jau daugiau antrosios bangos retorika. Pavyzdžiui, Bock pastebėjo, jog daugelis feminisčių Europoje, panašiai kaip ir Lietuvoje, pasisakė prieš abortus, nes tame jos matė didesnių galimybių neatsakingam vyrų elgesiui nei sprendimą moterų padėčiai pagerinti. Iš kitos pusės, Europoje XIX ir XX amžiaus sandūroje feministės vis aiškiau reikalavo kontracepcijos,⁷⁵³ kai tuo tarpu katalikės liko griežtai nusistačiusios prieš kokią nors dirbtinę kontracepciją. Taigi, lietuvės katalikės su savo požiūriu į abortus nebuvo išimtis, bet greičiau taisyklė. Buvusi seimo narė Emilija Gvildienė rašė:

Joks mokslas, joks sveiko proto galvojimas tokio vaikų užmušimo nepripažįsta. O vienok pas mus yra moterų inteligenčių, kurios tokius dalykus daro. Paskutiniu laiku tie blogi darbai jau ir į kaimą nuėjo. Ponios apie abortus šandie viešai pasikalba. Taip tvarkomos šeimos nustoja savo esmės. Matome šeimas be vaikų ar mažavaikes.⁷⁵⁴

Pastebėjusi, kad tai daro ne tik ištekėjusios moterys, bet ir netekėjusios tapusios nėščiomis, ji pripažino, kad prie to jas priveda gėda. Anot jos, “Visuomenė taip pat turėtų neleisti toms nelaimingoms žudyti savo gemalus. Tokie dalykai mūsų tautą stumia prapultin, naikina jos sveikatą, dorą, šviesią ateitį.”⁷⁵⁵ Taigi, galima matyti, kad Gvildienė ne tik buvo susirūpinusi apskritai krikščioniška morale, bet ir visos “tautos gyvybingumu”, kas tais laikais Europoje, susiduriančioje su gimstamumo mažėjimu, vis dažniau sieta su gimstamumo lygiu. “Vaikų gemalo

⁷⁴⁹ K.Barauskas „Eugenikos klausimas enciklikoje „Casti Connubii““, *Naujoji Vaidilutė*, 1934, nr. 4, p.149.

⁷⁵⁰ Ten pat.

⁷⁵¹ „Atsakymas „Židiniui““, *Naujoji Vaidilutė*, 1938, nr.8, p.392.

⁷⁵² V. Karvelienė, „Šeimos moralės klausimai“, in *Krikščioniškoji šeima*, Kaunas, 1936, p. 60.

⁷⁵³ G. Bock, *Women in European History*, p. 125.

⁷⁵⁴ E.Gvildienė, „Šeimos piktžolė“, *Moteris*, 1927, nr.3, p. 36.

⁷⁵⁵ Ten pat.

žmogūdybė, doros nupuolimas, ištvirkavimas plečiasi, mat mėginama kovoti su gamta, su Dievu su įstatymais. Taip darydamos moterys naikina mūsų tautą, mėgina kovoti su Dievo duotu pašaukimu.”⁷⁵⁶ Ji pastebėjo ir visuomenės neigiamą požiūrį į daugiau vaikų turinčias šeimas: “net priėjo prie to, kad motinas gimdančias vaikus pajuokia, vadina “naiviomis” t.y. kvailomis.” Vaikų vengimas šeimose, anot Gvildienės, kilo dėl to, kad jaunos merginos nėra pasiruošę šeimai “eina be prisiruošimo nesusipažinę su sunkiomis ir svarbiomis motinos pareigomis. ... Negano to; jos ramiai prieina prie didžiausių nusikaltimų, užmušimo dar negimusių vaikų.”⁷⁵⁷ Moterų prastą pasiruošimą santuokai analizavo ir Karvelienė, jos nuomone, visuotini moterų tarnybos metai (panašiai kaip vyrams karinė tarnyba) arba suaugusių moterų kursai turėtų išspręsti šią problemą. Tokie kursai auklėjamai įtakotų “mergaičių paruošimui tautos palaikymo klausimais. Visiems žinoma, kad pastaraisiais laikais gimimų skaičius labai sumažėjo. ... jos [blogybės – I.K.] nugalėtos tegali būti tik pakėlus moterų idealizmą ir pasikeitus vyrų gyvenimo įpročiams.”⁷⁵⁸

Ketvirtajame dešimtmetyje sustiprėjus pronatalistinei kritikai moterų atžvilgiu, t.y kaltinimams, kad jos vengia tapti motinomis, pasirodė ir straipsnis, pastebintis, kad dėl gimimų mažėjimo kalti daugiau lietuviai vyrai nei moterys. Anot “moters kaimietės”, kaimuose vyrai labiau rūpinosi gyvuliais negu vaikais, vyrai meiliai pakalba su veršiukų atsivedusia karve, “o kai žmona pagimdo kūdikį, tai ne tik jokio malonaus žodžio nesako, bet dažniausiai būna supykęs, nes jei jau turi keletą vaikų ir naujas atsiranda, tai aišku būna nepatenkintas, ir net išmetinėja moteriai, kad ji kalta, kad pas juos daug vaikų.”⁷⁵⁹ Taip pat vyrai kaime visai neprisideda prie vaikų auginimo. Todėl jos nuomone, nieko stebėtino, kad “moterys taip vyrų verčiamos pradeda vengti nėštumo.”⁷⁶⁰ Šis feministinis straipsnis taip išsiskyrė savo realistiškumu iš kitų, paprastai idealistiškai nuspalvintų *Moters* straipsnių, kad net redakcija nuo savęs pareiškė, žinanti, “kad dėl gimimų mažėjimo kalti ir vyrai. Todėl pilnai sutinkame su šiuo straipsnio rašytoja, kad vyrus šeimyniniam gyvenimui reikia taip pat paruošti, kaip ir moteris.”⁷⁶¹ Nors ir redakcija žinojo apie vyrų įtaką šiuo klausimu, bet vis tiek paprastai *Moters* straipsniuose dėl abortų buvo kaltinamos tik moterys.

Tiek *Naujajai vaidilutei*, tiek ir *Moteriai* plėtojant šeimos planavimo klausimu katalikišką diskursą išryškėjo ir tam tikrų skirtumų. Pavyzdžiui, apie susivaldymą, kaip šeimos planavimo priemonę, kalbėta tik *Naujojoje vaidilutėje*, o *Moteryje* apie tai neužsiminta. Tuo tarpu *Moters* skaitytojoms daug dažniau pabrėžtas abortų pragaištingumas nei *Naujosios vaidilutės* skaitytojoms. Greičiausiai šie diskursai skyrėsi dėl skirtingo žurnalų adresato, dauguma skaitančiųjų priklausė

⁷⁵⁶ Ten pat.

⁷⁵⁷ Ten pat.

⁷⁵⁸ V. Karvelienė, „Vedusios moters darbai“, *Moteris*, 1930, nr. 7-8, p.105.

⁷⁵⁹ Moteris kaimietė, „Kaimietės moters balsas!“, *Moteris*, 1936, nr.11, p.166-167.

⁷⁶⁰ Ten pat.

⁷⁶¹ Ten pat, p. 167.

kitoms socialiniams sluoksniams. Jeigu inteligentės katalikės galėjo pareikalauti iš savo vyrų susivaldymo lytiniame gyvenime, tai neaišku, kiek to būtų paisoma paprasto kaimiečio šeimoje. Tokiu būdu smerkiant kontracepciją bei pagaliau net įstatymais baudžiant abortus, kaimo moteris buvo palikta savo vyrų malonei ir nepaliaujamam neštumui. Nepaisant to, galima pastebėti, kad katalikės moterys Lietuvoje moderniau žiūrėjo į vyro ir moters santykius šeimoje ir netgi į šeimos planavimą, nei to meto oficialūs popiežiaus tekstai skelbė.

III.1.4. Moteris auklėtoja

Moterų spaudoje išimtinai motinoms buvo priskirta atsakomybė už vaikų auklėjimą, tėvo įtaka auklėjime buvo tiesiog pamirštama.⁷⁶² Tokiu būdu moterys buvo kaltinamos dėl įvairių visuomeninių nelaimių, taip pat ir dėl to, kad jos blogai išauklėjusios sūnus, jei jie per mažai gerbia moteris. LKMD dvasios vadas Kapočius pastebėjo: “Jūs skundžiatės, kad vyrai jus visokiais būdais skriaudžia. Na gi pasakykit, ar tie patys “nevidonai” vyrai ne ant jūsų rankų išaugę? Ar ne jūs buvot pirmosios tų pačių vyrų mokytojos? Ar nėra čia kaltės kartais ir pačių mokytojų, jeigu jų mokiniai negeria.”⁷⁶³ O ir pačios moterys kaltino kitas moteris dėl blogai išauklėtų vaikų. Rimtą Sofijos Čiurlionienės pastabą, pasakytą įkuriant *Aukštąjį mokslą baigusiujų moterų sąjungą*, daug kas pamiršo. Čiurlionienė pastebėjo, jog “rimtieji vyrai sako esat motinos, gimdot, auklėjat vaikus, kokios jums didesnės įtakos bereikia”, tuo tarpu, anot jos, tuos tvirtinimus pats gyvenimas paneigia. “Ką padės geriausios protingiausios motinos įtaka vaikui, jei gyvenimas priešingai tai įtakai tvarkomas. Kiekviena motina turi rėkte rėkti: kam reikalinga ta mūsų įtaka auklėjant, jei gyvenimas padaro mūsų sūnus ištvirkėliais, mūsų dukteris – vergėmis.”⁷⁶⁴ Tiesa, ir katalikiška spauda primindama moterų pareigą dalyvauti politikoje visų pirma rėmėsi argumentu, kad vaikų auklėjimas nesibaigia namuose, kad visą gyvenimą reikia sutvarkyti krikščioniškai. Bet tai katalikiškame moterų diskurse buvo tik šalutinė tema. Moterų atsakomybė, o kartu įtaka auklėjant jaunąją kartą buvo virtusi pagrindinė katalikių moterų tema.

Daug dėmesio moterų spaudoje ir susirinkimų metu buvo skiriama auklėjimo klausimams nagrinėti. Pedagogika buvo viena iš tų sričių, kur moterys ypatingai daug dirbo ir pasiekė gerų rezultatų. Tarpukario Lietuvoje dirbo nemažai darželių auklėtojų pagal naujausias pasaulio vaikų auklėjimo metodikas. Iškilė problema, kaip supažindinti moteris su naujausiais pasiekimais. “Plačioji visuomenė, ypač liaudis, esamais auklėjimo darbo rezultatais labai mažai arba visai nepasinaudoja. Kas tuo reikalu daroma, dažniausiai nežinoma, o jei ir žinom, tai gyvenimo

⁷⁶² Kaip išimtį galima nurodyti O. Krikščiūnienės pastebėjimą, kad neaišku, kodėl “mergaitėms pedagogika gimnazijose reikalinga, o tuo tarpu berniukai nuo jos atleidžiami. Moterų nuomone, vaiką šeimoje veikia ir motina, ir tėvas ir abu turi gerai pedagoginiai pasiruošę, kad jų įtaka vaikui būtų teigiama.” *Naujoji vaidilute*, 1938, nr.8, p. 356. Deja, ši pastaba didesnės diskusijos nesukėlė.

⁷⁶³ Kun. F. Kapočius, „Religinis moterų atgimimas“, *Moteris*, 1932, nr.6, p. 81.

⁷⁶⁴ „Lietuvos moterų baigusiu aukštąjį mokslą sąjunga“, *Moteris*, 1928, nr.6, p.85.

praktikai paprastai kažkodėl nepritaikoma.”⁷⁶⁵ Ypatingai buvo stengiamasi įdiegti moterims požiūrį, kad neužtenka vaiko auginti, jį taip pat reikia auklėti, o tam buvo reikalingos žinios. Kaip pastebėjo gydytoja A.Ragaišienė: “Vaiką užauginti ir išauklėti nepakanka vien motinos instinkto ir motinos meilės. Čia reikalinga tam tikrų žinių ir nusimanymo.”⁷⁶⁶ Anot LKMD vadovių, didelė dalis kaimo ir miesto moterų neturėjo gero supratimo apie kūdikių auginimą ir auklėjimą, apie jų sveikatos priežiūrą. Anot jų, “Savo nemokėjimu jos sužaloja jaunos kūnus, kurie užaugę tampa paliegieliai ir gula sunkia našta ant valstybės ir visuomenės pečių.”⁷⁶⁷

Katalikės atkreipė dėmesį į Lietuvoje paplitusį blogą paprotį mušti vaikus. Dar T.Kubilinskaitė pirmaisiais *Lietuvaitės* metais, nors griežtai ir nepasmerkė mušimo, bet perspėjo, kad “tėvai perdaug tankiai baudžia savo vaikus. Mušimais ir plakimais retai tegalima vaiką pataisyti; beveik visados darosi jis širdingas, piktas.”⁷⁶⁸ Vaikų mušimas buvo paplitęs ir 1929 metais: “Savo vaikus, mažiukus vaikus, muša kaimiečiai, darbininkai ir inteligentai, žodžiu visų luomų žmonės. Baisu ir skaudu.”⁷⁶⁹ Tiesa, nebuvo siūloma suteikti vaikams visišką laisvę: “Reikia vaikus už blogus darbus drausti ir net bausti, bet tam tikslui yra daug priemonių ir be mušimo.”⁷⁷⁰

Kartais būdavo teikiama tiesioginių žinių apie auklėjimo metodiką. Taip, pavyzdžiui, 1931 metais *Moteryje* buvo išspausdintas interviu su Marija Varniene, Montessori auklėjimo pasekėja Lietuvoje. Čia buvo pristatytas pagrindinis principas, kad vaiko aplinka turi būti pritaikyta vaiko fiziologijai – žaislai, baldai viskas specialių vaikiškų dydžių. Ji 1931 metais rengėsi atidaryti montesorišką mokyklą Kaune, bet skundėsi *Moters* redakcijai, kad negaunanti pašalpos specialiems žaislams, specialių namų statybai.⁷⁷¹ *Moteryje* buvo pastebimos įvairios tėvų klaidos auklėjant vaikus, kaip jie patys nejučia moko vaikus meluoti ar neprisiimti atsakomybės.

Moterims tobulėti ir šviestis, anot LKMD, būtina buvo visų pirma tam, kad sugebėtų auklėti vaiką ir bendrauti su juo:

Ir motina vaikui turi duoti daug daugiau įvairiausių žinių iš visų gyvenimo sričių. O norint ką nors duoti kitam, pirmoji sąlyga visko pačiam daug turėti. Vaikas juk yra visas lyg ištas klausimas: kas, kaip, kodėl, iš kur? ... Taigi jai vaikai nuklystų šunkeliais, ar tu galėtum būti rami, ar neprikaišiotų tau sąžinė, kad nesugebėjai jiems būti kelrodžiu, nes dėl savo atsilikimo nustojai jų pasitikėjimo?”⁷⁷²

Pastebima, kad nuo motinos apšvietimo priklausys, kokį ji sugebės išlaikyti ryšį su vaiku, o kartu kiek sugebės jį įtakoti. Katalikės kalbėdamos susirinkimuose pabrėždavo, kad auklėjimas yra

⁷⁶⁵ St. Ivaškevičiūtė-Prapuolenienė, „Šeima ir naminis auklėjimas“, *Moteris*, 1932, nr.2, p. 19.

⁷⁶⁶ A. Ragaišienė, „Motina ir vaikas“, *Moteris*, 1929, nr.1, p. 10.

⁷⁶⁷ „Konferencijai besitarianant“, *Moteris*, 1931, nr.8-9, p. 1.

⁷⁶⁸ Teresė Kobėlinskaitė, „Mažų vaikų auklėjimas“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.8, p.106.

⁷⁶⁹ J.Vaitkienė, „Nemuškime vaikų“, *Moteris*, 1929, nr. 2., p. 19.

⁷⁷⁰ Ten pat.

⁷⁷¹ Antonija Č-tė, „Montessori auklėjimas Lietuvoje“, *Moteris*, 1931, nr. 2, p.5.

⁷⁷² A.Volotkienės spausdinta paskaita „Kaip moterys siekia pažangos“, 1938, LCVA, f. 567, ap.2, b.132, l.97.

nelengvas darbas reikalaujantis tinkamo pasiruošimo.⁷⁷³ Sereikytė naujai steigiamame Lekėčių skyriuje nurodė, kad “moterys norėdamos tinkamai išauklėti savo vaikus, bei apsaugoti nuo grėšiančių pavojų turi sekti gyvenimą ir jam paruošti savo vaikus.” Tai yra jos pačios turi šviestis, skaityti, lankyti kursus. Viso to uždavinys “išauginti sveiką, naują kartą stiprią tautą.”⁷⁷⁴ Kvedarnoje rajono valdybos narė išsireiškė dar nacionalistiškiau: “atiduoti tautai sveiką ir švarų sūnų bei dukterį.”⁷⁷⁵ Ši prelegentė tiesiai kaltino motinas dėl jų vaikų nupuolimo “daug mergaičių ir berniukų nupuola doroje, ir nepajėgia iš blogų papročių atsikelti dėlto, kad motina neįskiepijo į mažą ir jautrią vaiko sielą.”⁷⁷⁶

Stengiantis paskleisti vaikų auginimo ir auklėjimo žinias tarp paprastų moterų, LKMD centro valdyba su ateitininkų pagalba įkūrė Motinos ir vaiko globos sekciją, kuri turėjo kovoti su kūdikių mirtingumu, punktuose teikti patarimų ir pagalbos motinoms, steigti darželius, dienos lopšelius.⁷⁷⁷ Tam tikrų žinių iš vaiko kūno priežiūros ir iš jo auklėjimo stengėsi duoti ir *Moteris*. Pavyzdžiui, Ragaišienė 1929 keliuose straipsniuose “Motina ir vaikas” pateikė svarbiausius patarimus nėščiosioms, kūdikio sveikatos priežiūrai. Ragaišienė atkreipė motinų dėmesį į gryno oro reikalingumą vaikams. Pastebėdama, kad daugelis vaikų dėl apavo ar rūbų trūkumo visą žiemą turi būti name uždaryti, arba kad kūdikiai be gryno oro sumenksta, griežtai patarė kūdikius ir žiemą trumpam išnešti į lauką, o taip pat ir priešmokyklinio amžiaus vaikus išleisti bent trumpam į lauką.⁷⁷⁸ Dar geriau skaitytojų buvo sutikti 1929 spausdinti gydytojos Vandos Tumėnienės straipsniai *Moteryje*. Šiuose straipsniuose detalai buvo aiškinama, kaip elgtis nėštumo metu, kaip prižiūrėti naujagimį. Neveltui Elžbieta Skuodienė, kai jai gimė sūnus, net į Ameriką buvo užsisakiusi *Moterį*.⁷⁷⁹ Vėliau šie Vandos Tumėnienės straipsniai buvo LKMD išspausdinti atskira knygute *Tavo kūdikis* ir platinami už penkiasdešimt centų. Tokia maža kaina padarė pagrindinę informaciją apie motinos ir kūdikio sveikatą plačiai prieinama.

Populiarios skyriuose buvo A.Ragaišienės paskaitos apie kūdikio priežiūrą bei auklėjimą. Ji aptardavo kūdikio maudymą, aprengimą, maitinimą, pažymėdavo, kad kūdikiui reikalingas grynas oras. Kartais ji važiuodavo kartu su kilnojamąja motinos ir vaiko parodėle ir viską praktiškai parodydavo. Savo patarimuose ji pažymėdavo, kad “kiekvienos motinos šventa pareiga savo kūdikį žindyti.”⁷⁸⁰ Taip pat ji kalbėjo apie moters higieną, apie taisyklingos mitybos merginoms svarbą,

⁷⁷³ LKMD Kvedarnos skyriaus visuotino susirinkimo 1935 sausio 27 protokolas, LCVA, f. 1488, ap.1, b.1, l.37; A.Sereikytės paskaitos konspektas Lekėčių skyriaus įsteigimui, LCVA, f. 567, ap.1, b. 48, l.143.

⁷⁷⁴ Apolonijos Sereikytės paskaitos konspektas Lekėčių skyriaus įsteigimui, LCVA, f. 567, ap.1, b. 48, l.143.

⁷⁷⁵ LKMD Kvedarnos skyriaus visuotino susirinkimo 1935 sausio 27 protokolas, LCVA, f. 1488, ap.1, b.1, l.37.

⁷⁷⁶ Ten pat.

⁷⁷⁷ „Konferencijai besitarianant“, *Moteris*, 1931, nr.8-9, p. 1.

⁷⁷⁸ A.Ragaišienė, „Grynas oras – vaikų sveikata“, *Moteris*, 1931, nr.1, p. 12.

⁷⁷⁹ Elžbieta Skuodienė, *Kai vėluoja laimė*, Vilnius, 2002, p.230.

⁷⁸⁰ LKMD Pažerų skyriaus susirinkimo 1938 lapkričio 8 protokolas, LCVA, f. 567, ap. 2, b.170, l.5.

kad jos gerai išsivystytų ir nesunkiai pakeltų būti motinomis. Tokios paskaitos moteris domindavo – gydytoja susilaukdavo klausimų, kas retai pasitaikydavo po kitų paskaitų.⁷⁸¹

Sunku kokybiškai ar kiekybiškai įvertinti, kiek šis po kaimus paskleistas diskursas sugebėjo įtakoti moterų auklėjimo sugebėjimus. Galima tik tikėtis, kad motinai, kuriai finansinės galimybės leido užsisakyti knygas, pasisamdyti tarnaitę ir tokiu būdu pačiai praleisti daugiau laiko su vaikais, LKMD patarimai leido geriau organizuoti auklėjimą, bet didelei moterų daliai tai buvo neprieinama. “Moters kaimietės” išsakyti priekaištai inteligentėms moterims feministiškai buvo radikalesni, nei kurios nors tuo metu veikusios moterų organizacijos.

Daug dabar kalbama apie gerą vaikų auklėjimą, atvažiuoja iš Kauno ponios ir moko kaimo moteris, kaip virti ir maitinti kūdikius. Bet kiek tas atsieks tikslo, jei moterys neturi laiko ir išteklių. Jei jos turėtų daugiau teisių, tai ir pačios galėtų daugiau skaityti ir įsigilinti į vaikų auginimą ir jų auklėjimą.⁷⁸²

Taigi, kaimietė atkreipė dėmesį į skurdą, kylanti iš moters beteisiškumo. Dar ir trečiajame dešimtmetyje daug kur kaimo moteris šeimoje neturėjo jokių teisių, neturėjo pinigų, neturėjo laisvo laiko laikraščiu paskaityti, pačiai apsišviesti, o kartu ir galimybės išlaikyti intelektualinį autoritetą vaikų akyse. Jei ji būtų turėjusi platesnes teises ir galimybes, tai, “kaimietės” manymu, ir pačios moterys sugebėtų daugiau sužinoti apie auklėjimą, ir tas žinias plačiau taikyti.

III.1.5. Moteris šeiminkė

Pirmuose *Lietuvaitės* numeriuose šeiminkavimui namuose nebuvo skiriama daug dėmesio. Didesnis dėmesys tuo metu buvo skiriamas naminio ūkio, kitaip dar vadinamo “moterų ūkiu”, pelningam vystymui. Vis tiktai moterys buvo raginamos laikytis švaros, ją siejant su grožiu ir sveikata.⁷⁸³ Indrulytė gana tamsiai piešė lietuvių namų vaizdą švaros atžvilgiu:

Visur matyti apsileidimas, visur betvarkė, visur nešvarumas, ir kas įdomesnia, kas įpatinga, tai mūsų krašto šeimynikės (gaspadinės): jos to viso kaltos; jos labiausiai yra apsileidusios; nuo jų jų galima pasakyti, paeina visa, neva įgimta viso mūsų krašto žmonėms, betvarkė, apsileidimas. ... Tenai grįčia neiššluota arba prastai iššluota; tenai vaikai murzini; neapsiprausę, poterų nekalbėję; tenai durys be reikalo atidarytos; langus vėjai daužo; indai apstyre, rubai apdulkėję ir t.t.⁷⁸⁴

Ji pastebėjo, kad daugelis moterų teisinosi, kad neturinčios “tiek laiko, kad galėtume visur ir visuomet švariai užsilaikyti...” Bet autorė pabrėžė, kad “tokia nuomonė nuo galvos iki kojų yra klaidinga, nes laiko švarumo užlaikymui daug nereikia: reikia tik suprasti švarumo naudą ir reikalingumą, o laiko užteks.”⁷⁸⁵ Tvarkingai gyventi, anot autorės, yra:

visų mūsų priedermė, kurios neatlikus negalimas yra daiktas Dievui ir žmonėms patikti; nes kas nešvarus yra kuno reikaluose, tas nešvarus esti ir dušios reikaluose. Šalip to reikia atminti, jog niekas taip nekenkia žmogaus sveikatai, kaip nešvarumas; niekas taip nepažemina ir pavienių įpatų, ir šeimynų ir tautų, kaip jų apsileidimas, betvarkė: iš to gema nuskurdimas, paniekinimas.⁷⁸⁶

⁷⁸¹ Ten pat.

⁷⁸² „Kaimietės moters balsas!“, *Moteris*, 1936, nr.11, p.166.

⁷⁸³ Vabalniko Juozas, „Moterų papročiai įvairiose Lietuvos vietose“, *Lietuvaitė*, 1910, nr. 3, p. 55.

⁷⁸⁴ Pelicija Indrulytė, „Švarumas ir nešvarumas“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.9, p. 117.

⁷⁸⁵ Ten pat, p. 119.

⁷⁸⁶ Ten pat.

Vis tik praktiškų patarimų neturtingiausioms moterims, kaip išlaikyti švarų ir sveiką būstą *Lietuvaitėje* nebuvo. Kaip galima suprasti iš straipsnių, buitį, apie kurią kalbėta laikraštyje, buvo pakankamai pasiturinti: 1912 metų *Lietuvaitėje* pabrėžiama, kad gera tvarka privalo būti kambariuose, balduose ir apyskaitoje, o kaip vieni svarbiausių buitinių darbų yra nurodoma dulkių valymas ir kambarių vėdinimas.⁷⁸⁷

Šeiminkavimo kokybė iš šeimynos sveikatos taško ypatingai susirūpinta tik nepriklausomybės laikais. 1929 metų LKMD konferencijoje garsi rentgenologė Kalvaitytė skaitė paskaitą apie švaros ir šviesos įtaką sveikatai.⁷⁸⁸ Iš moters pradėta reikalauti ypatingos švaros, pastebint, kaip nešvara sukelia įvairias ligas. Beleckienė pastebėjo, kad daug moterų nesilaikė ir nevertė šeimynykščių laikytis tvarkos. “Pirkios ir pravėdyti bijoma: žiema, kad šiluma neišeitų, o vasarą, kad skersvėjų nebūtų. Prirūkytose, tvankiose pirkiose auginami ir mažutėliai, kurie neretai nepakeldami sunkaus oro dar maži išmiršta.”⁷⁸⁹ Todėl LKMD moters ir vaiko sekcija išleido paskaitas, kuriose gana aiškiai buvo nurodyta, kad kambarys prieš gulant turi būti vėdinamas. “Patalinė irgi laiks nuo laiko bent kartą į mėnesį turi būti vėdinama, išnešama į gryną orą, į vėją, į saulę. Vėjas išpučia prisigėrusį prakaitą, saulė naikina ligų antkričius ir vabzdžius. Pasinaudokime bent vasarą tais mūsų sveikatos priedeliais.”⁷⁹⁰ Paskaitoje bandoma paprieštarauti minčiai, kad neturtingi dėl nešvaros nieko negali padaryti. “Išgirsime sakant: kur jau mums, mes neturtingi, tas tik turtingesniems tinka. Ne. Šitai norima tik savo tinginys paslėpti.” Anot paskaitos, išplauti grindis, išvėdinti trobą, išskalbti baltinius ir pačiai nusiprausti nedaug tekainavo, bet nepastebima, kad neturtingos moterys ir taip buvo persidirbusios. Gana praktiškai pastebėta, kad neturtingos moterys “turi daugiau kreipti dėmesio į sveikas gyvenimo sąlygas už turtingąsias: juk jos daugiau ir sunkesnę darbą dirba, tad turi būti stiprios, atsparios ligoms, užgrūdintos. Juk jos neturi pinigų brangiems daktarams, vaistam įvairioms gydymo priemonėms.”⁷⁹¹ Pastebima, kad labai svarbu, kad namas būtų sausas, šiltas ir, kad į vidų įeitų saulės šviesos.

Gera todėl daryti didesni langai, negu, kad mūsų kaimo senose gryčiose daroma, bet negana to: per apdulkėjimą, stiklą saulės spinduliai sunkiau beįsiskverbia ir nustoja didelės dalies savo gydomosios galės. Ir čia jau šeiminkinių uždavinys, laikyti švariai stiklus. Tokiu būdu ir mūsų kiek mažiau turėsite, nes musės mėgsta ant stiklo kiaušinėlius dėti. Nemažiau svarbu yra buto švara. Dulks patekusios į plaučius iššaukia kosulį, silpnina plaučius ir paruošia dirvą džiovai.⁷⁹²

Nors buvo atkreiptas dėmesys į namo konstrukcijas, išplanavimą, bet visgi daugiausiai moterys buvo atsakingos už higieniškos aplinkos palaikymą.

⁷⁸⁷ “Dulkės, kadangi yra labai kenksmingos žmogaus sveikatai, kadangi iš jų gema visokios ligos, reikia kasdien su tikru atsidėjimu iš visų kambarių ir iš visų pagaliau namų suimti, prašalinti. ...Reikia kasdien kambariai vėdinti: reikia pasirūpinti, kad visuose kambariuose butu tyras – sveikas oras.” Ona Šeimynikė, „Naminė tvarka – mūsų pareigos“, *Lietuvaitė*, 1912, nr.1, p.13.

⁷⁸⁸ Kalvaitytė, „Švaros reikšmė sveikatai“, *Moteris*, 1929, nr.7-8, p. 103.

⁷⁸⁹ O. Beleckienė, „Mums reikia mokslo“, *Moteris*, 1932, nr. 7-8, p. 99.

⁷⁹⁰ „Moters higiena“ Motinos ir vaiko sekcijos paskaitos konspektas, LCVA, f.567, ap.1, b.38, l.210.

⁷⁹¹ Ten pat, l. 205.

⁷⁹² Ten pat, l. 211.

Spaudoje moteris buvo vaizduojama kaip šeimos vaidilutė, kaip ta, kuri yra atsakinga, kad namuose būtų jauku ir gera. Pačios moterys kaltino savo ne tiek laimingas seseris, kad jos pačios kaltos dėl nesutarimų šeimose, dėl vyro girtavimo, mat yra nepakankamai geros šeiminkės. „Girdėti moteris nusiskundžiant, kad vyras negeras, kad per savaitę po dvi dienas praleidžia mieste daugiausia prie bonkutės. Bet tas vyras būtų irgi daugiau namieje ir būtų nuoširdesnis, jei jo moteris sugebėtų tinkamai sutvarkyti gūžtelę, kad ji būtų jauki pritraukianti, o ne dvokianti.“⁷⁹³ Vyro girtavime ar paleistuvavime buvo ieškoma netinkamo žmonos elgesio, pareigų nevykdymo.

Vyras grįžęs iš sunkaus darbo namo, turi jame surasti malonų poilsį ir šypsančią žmoną. Jeigu jis grįžęs ras savo bute betvarkę, apsileidusią ir paniurusią žmoną, tai eis ieškoti kitur sau malonumų ir kitos moters, kuri jam duos tą, ką jis namie nesurado... Man rodos, kur moteris sugebėjo sukurti tikrą šeimyninį aukurą, jos vyras niekur nebėgs ir šeimos nemes.⁷⁹⁴

Šioje ištraukoje moters asmenybė buvo nužeminta iki besišypsančios žmonos, suteikiančios malonų poilsį vyrui, taigi iki vyro priedėlio. Nuo siūlomo moterų pataikavimo vyrams buitiniame lygmenyje netoli buvo iki „geros žmonos vadovo“, išspausdinto Anglijoje 1955, kur be kita ko, pažymėta „sutik jį [vyrą] su šilta šypsena ir nuoširdžiu noru jį patenkinti,“ pastebima, kad būtina jam leisti pirmam kalbėti, nes jo rūpesčiai yra įdomesni nei moters.⁷⁹⁵ Būtent tokiam moters sumenkinimui iki namų šeiminkės [tarnaitės] pasipriešino antrosios bangos feministės. Tuo tarpu katalikių moterų diskursas dar nebuvo toks radikalus – moteris stengtasi tik sustiprinti jų pareigose, kartu neužveriant joms galimybės pasireikšti kitose sferose.

Moters skaitytojos buvo supažindintos su maisto įvairovės teigiama įtaka sveikatai. Moterys buvo skatinamos gaminti skanius bei įvairius patiekalus, buvo spausdinami įvairūs receptai. Taip 1928 metais pastebima, kad ir kaime negalima pasitenkinti vien barsčiais, bulvėmis, mėsa,

nes šie vieni ir tie patys gaminami valgiai, vieni ir tie patys vartojami dalykai nepatenkina žmogaus kūno, ir jie nusibosta, o tuo labiau, kad šeiminkinių nešvara, nemokėjimas gerai išlaikyti maisto produktų verčia kitus maitintis dažnai sugedusiais ar nepakankami švariai užlaikytais produktais, o iš šitų dažniausiai ir ligos pasirodo.⁷⁹⁶

Ypatingas dėmesys moterų spaudoje buvo atkreiptas į daržovių, kaip pagrindinio vitaminų šaltinio, vartojimą. Beleckienė pastebėjo, kad nors ir plito daržovių ir vaisių valgymas vasarą, bet žiemai moterys nemokėjo jų išlaikyti. „Žiemą ir varomi lašiniai, mėsa.“⁷⁹⁷ Paulina Kalvaitytė LKMD Kongrese skaitydama paskaitą apie ligų išvengimą, atkreipė dėmesį, kad būtina valgyti maistą, kuris savyje turi daug vitaminų.⁷⁹⁸ Į sveiką maistą dėmesys buvo atkreipiamas ir paskaitose:

Įvairus valgis yra sveikesnis, negu vienodas. Svarbu ir mėsa, ir duona, ir žalios daržovės, ir riebalai ir vaisiai. Paprastai esame per daug įpratę į mėsą ir riebalus, o daržovės visai užmirštame. Nedirbant sunkiai mėsos visiškai pakanka vieną kartą į dieną per pietus, bet mėsą valgyti su daržovėmis: su bulvėmis, morkom, burokėliais, griesčiais. Vakare mėsos niekada nevalgykime. Į kasdieninį maistą įtraukime daugiau daržovių, virtų ir žalių...⁷⁹⁹

⁷⁹³ Mošaičių Milda, „Kaimo moterų kultūra“, *Moteris*, 1929, nr.3, p. 31.

⁷⁹⁴ J.Vaitkienė, „Moters pareigos šeimyniniame gyvenime“, *Moteris*, 1928, nr.11, p. 151,

⁷⁹⁵ „The Good Wife’s Guide“, *Housekeeping Monthly*, 1955 May 13.

⁷⁹⁶ Ad.B, „Žmogaus maitinimas“, *Moteris*, 1928, nr.1, p. 5.

⁷⁹⁷ O.Beleckienė, „Mums reikia mokslo“, *Moteris*, 1932, nr. 7-8, p. 100.

⁷⁹⁸ Kalvaitytė, „Brangiausias mūsų turtas“, *Moteris*, 1928, nr.7-8, p.114-118..

⁷⁹⁹ „Moters higiena“ Motinos ir vaiko sekcijos paskaitos konspektas, LCVA, f.567, ap.1, b.38, l.212.

A.Sereikytė steigdama Lekėčių skyrių nurodė, kad būtina daryti pažangą šeiminkavime: “Iš tų pačių produktų geriau, sveikiau gaminti. Pakelti daržininkystę, nes tik daržą tinkamiau sutvarkius galima pagerinti šeimos valgi.” Šeiminkavimo diskurse atsirado ir tautos dimensija, pastebint, kad tautos ekonominiai padėčiai pakelti reiktų viską, ką galima, gaminti namie. “Gražiausias apdaras turėtų būti namie gamintas.”⁸⁰⁰ Net tokios iškalbingos kalbėtojos retorikoje moterys buvo tautos dalimi tik per šeimyninių pareigų išpildymą: gerų vaikų tautai užauginimą bei sumanų šeiminkavimą.

Iš moterų pradėta reikalauti ne tik išmanymo maisto gaminime, tvarkos palaikyme, bet taip pat pageidauta, kad atlikdamos darbus jos pasižymėtų ir taupumu. Anot Karvelienės, tautai buvo svarbu, kad moterys mokėtų būti labai taupios, nes būtent jos išleidžia apie šešiasdešimt procentų krašto pajamų. Kadangi moterys daugiausiai išleidžia maistui, todėl ji siūlė moterims paskaičiuoti pietų dydžius, kad šeima nepersivalgytų ir tokiu būdu nebūtų eikvojamas maistas. “Moters pareiga nutiesti kelią sveikam, produktingam ir taupiam šeimos ir tautos gyvenimui. Tad yra moters socialinė pareiga, ypač šiais laikais, kai daugybė žmonių neturi duonos kąsnio.”⁸⁰¹ Taupymas buvo suvoktas kaip moters tautinė visuomeninė pareiga. Ji pastebėjo, kad moteris turi sąmoningai rinktis prekes ir tokiu būdu “nustatyti gamybos kryptį. Sąmoningai tvarkydama šeimos pajamas ji gali nemažai sutaupyti turto, reikalingo vargšams aprūpinti.”⁸⁰² Pirkdamos iš vienu, o ne iš kitų moterys turėjo remti lietuvišką verslą.

Moterys mūsų valstybės materialiai nepriklausomybei išsaugoti daug gali padėti. Jos kaip šeiminkės yra didžiausios vartotojos; tad svarbu, kad jos būtų šioms pareigoms kuo geriausiai pasirengusios. ... Lankydamos parodą, turėsime dėl tautos garbės ir gerovės padaryti pažadų būti ne tik pažangiomis šeiminkėmis, bet ir palaikyti tautinę pramonę.⁸⁰³

Kaip šeiminkavimo pavyzdys, lietuviams buvo nurodyta Ona Porsperi Pecci, popiežiaus Leono XIII motina. Ji pristatoma, kaip rūpestinga ir sumani šeiminkė, kuri pasižymėjo darbštumu ir apsukrumu. Pažymima, kad tik

dėka Onos sumanumui ir energijai ji išgelbėjo Peccių šeimą nuo visiško suvargimo. Kada skurdas ir nelaimės siautė krašte Peccių namai buvo tarytum prieglauda visiems nuskriaustiems ir vargšams. Pati grafienė tarnavo vargšams, juos užjausdama sielvartuose, rūpindamosi padėti tiems, kurie turi sunkiai kovoti dėl kasdieninės duonos kąsnio.⁸⁰⁴

Šie žodžiai parašyti ekonominės krizės metais turėjo raginti ir lietuves sumaniai šeiminkauti, o kartu iš krikščioniškojo solidarumo remti vargšus ir tuos kurie turėjo kovoti dėl kasdieninės duonos.

Ketvirtajame dešimtmetyje išaugus naujiems aprangos, tvarkos, higienos standartams, visa naujų darbų našta krito ant moterų. Be to, moterims buvo primenamos jų visuomeninės pareigos, kad jos privalo dalyvauti visuomeniniuose susirinkimuose, skaityti laikraščius. Visam tam surasti

⁸⁰⁰ Apolonijos Sereikytės paskaitos Lekėčių skyrių steigiant konspektas, LCVA, f. 567, ap.1, b. 48, l.143.

⁸⁰¹ V.Karvelienė, „Vedusios moters darbai“, *Moteris*, 1930, nr.6, p. 87.

⁸⁰² Ten pat.

⁸⁰³ Elena Giliūtė, „Suvažiavimo belaukiant“, *Moteris*, 1930, nr.6, p. 83.

⁸⁰⁴ „Leono XIII motina“, *Moteris*, 1931, nr. 6-7, p. 4-5.

laiko moterys buvo raginamos racionalizuoti šeiminkavimą, o sektinomis pristatomos amerikietės Frederick, kuri pritaikė taylorizmo principą šeiminkaujant namuose, idėjos.⁸⁰⁵

Nepaisant padidėjusių reikalavimų, moterų darbas namuose ir toliau buvo nuvertinamas. Katalikės moterys stengėsi atkreipti visuomenės dėmesį į tai, kiek moterys atlieka namuose darbų.

Tas toks menkas iš pirmo pažvelgimo moters darbas, krūvoje – toks didelis, tiek daug reikalaujantis laiko ir energijos. Jis taip išsemia jėgas, jog ta paprasta sodžiaus šeiminkė, visą savo namų apyvoką atlikusi, vakare vos kojas bepavelka. Ir kai vyras iš lauko vos grįžęs dar šūkauja: “Ką tu dirbai, koks čia tavo darbas” – šie žodžiai toks aštrus peilis jos širdžiai.⁸⁰⁶

Nedaug geresniu darbo įvertinimu, anot autorės, galėjo džiaugtis ir miesto moteris.

Beveik tas pats ir su inteligente, kuri daugumoje ir vyrui uždarbiauti padeda, parengia maistą, sutvarko kambarius, jo drabužius ir visas kitas neva smulkmenas atlieka, kurios taip pat ir daug laiko ir kantrumo reikalauja. Ir jei vyras ne tik to nesupranta, bet dar ir nevertina, tuo jis stumia moterį šeiminkę iš vėžių.⁸⁰⁷

Ji pastebėjo: “Įdomu kiek daug vyras galėtų sukurti, jei jis visas smulkmenas turėtų pats atlikti.”⁸⁰⁸

Šis pastebėjimas iš dalies primena antros feminizmo bangos, kilusios šešiasdešimtaisiais, požiūrį, kad būtent šeimyniniai rūpesčiai neleidžia moteriai pasiekti tiek, kiek pasiekia vyras. Tiesa, straipsnio autorė norėjo tik pasakyti, kad už vyro pasiekimų slepiasi nepastebimas žmonos darbas, leidęs jam tiek pasiekti. Katalikės neatsisakė šeiminkavimo darbų, bet prašė, kad tie darbai būtų vertinami, kaip kad vyro darbas už namų sienų. Skirtingas įvairių darbų prestižas, anot katalikių, kėlė problemų, nes moterys, nesulaukdamos pripažinimo savo darbuose, vis labiau domėjosi “vyrų sferomis”, apleisdamos “savašias” sritis. Apie ūkininkes O.Beleckienė pastebėjo: “Moterys ... labiau mėgsta kištis į bendrus ūkio reikalus, negu į savo darbo sritis gilintis ir tvarkytis, švarą palaikyti, vaikus prižiūrėti, pirkia sutvarkyti”.⁸⁰⁹ Atkreipiant dėmesį į šeiminkavimą, kaip svarbų tautos gerbūviui darbą, buvo mėginama pakelti patį šeiminkavimo prestižą.

LKMD vadovių nuomone svarbu buvo ir gerinti įstatymus liečiančius šeimos sritį, nes “veikiančiais įstatymais moteris vis dėlto lieka didelėje priklausomybėje nuo vyro.”⁸¹⁰ Besirendamos konstitucija, kurioje buvo parašyta, kad šeimyninio gyvenimo pagrindas “abiejų lyčių teisių lygybė”, jos pastebėjo, kad ta “lygybė turėtų pasireikšti lygiame įvertinime moters darbo šeimoje. Reikėtų, kad vaikų auklėjimas ir šeiminkavimas būtų nemažiau vertinamas, kaip vyro darbas šeimos išlaikymui. ... nereiktų jaustis iš vyro malonės gyvenama.”⁸¹¹ Taigi, katalikės stengėsi pabrėžti moterų naudingą darbą šeimos ribose ir spręsti dėl šio darbo pobūdžio kylančią moters priklausomybės problemą. Vienu metu, sekdamas Danijos pavyzdžiu, jos siūlė apibrėžti

⁸⁰⁵ E.R., „Kristina Frederick ir jos idėjos namų ūkio srityje“, *Moteris*, 1928, nr.1, p.4.

⁸⁰⁶ Juzė Norvaišytė, „Vyro ir moters darbas“, *Moteris*, 1931, nr.3, p. 10.

⁸⁰⁷ Ten pat.

⁸⁰⁸ Ten pat.

⁸⁰⁹ O. Beleckienė, „Mums reikia mokslo“, *Moteris*, 1932, nr. 7-8, p. 100.

⁸¹⁰ „Mūsų uždaviniai“, *Moteris*, 1929, nr.6, p.82.

⁸¹¹ Ten pat.

moterų šeiminkavimą, kaip naudingą darbą,⁸¹² kitu atveju, vėl sekdamas užsienio pavyzdžiais, siūlė, kad būtent šeiminkaujančiai moteriai tiesiai iš darbdavio būtų skirta dalis vyro algos.

Katalikės atkreipė dėmesį, kad moterys, išaugus šeiminkavimo bei ūkininkavimo reikalavimams, auklėjimo standartams dažnai būdavo pervargusios, ypač jei sąžiningai atlikdavo savo pareigas. Dar 1927 metais buvo pastebėtas nelygus darbo pasidalinimas šeimoje: moterys dirbo tiek “moteriškus”, tiek “vyriškus” darbus, kai vyrai “dirba tik, taip vadinamą, savo, “vyrišką” darbą. Moterų, kaip jie dažnai vadina “bobų” darbo jie paprastai nemėgsta, skaitydami tajį “bobų” darbą kaip ir kokia sau negarbe, pažeminimu.”⁸¹³ Anot autorės, vyras “tik paskutinio reikalo prispirtas” panešioja kūdikį ir iš viso retai padeda žmonai ruošti.⁸¹⁴ Pati autorė nebuvo prieš darbų pasidalinimą, bet pastebėjo, kad moteriai dirbant “vyriškus” darbus, “vyras, turėdamas laisvo laiko, privalėtų nesidrovėti padėti žmonai tuos, niekad nepabaigtus ir smulkius, namų ruošos darbus nudirbti, arba prie vaikų žmoną užvaduoti.”⁸¹⁵ Autorė iškėlė pernelyg didelio moterų išnaudojimo buityje problemą, bet redakcija į ją pasižiūrėjo paviršutiniškai, tik kaip į auklėjimo spragą: “Šį straipsnį dedame į “Moterį” nors jis labiau nukreiptas į vyrus, nes manome, kad didelėj daly [moterys – I.K.] kaltos už šiuos blogus vyrų papročius. Motina auklėdama savo vaikus iš mažens turėtų pratinti berniukus padėti jai ar seserims namų darbą dirbti.”⁸¹⁶

Nepaisant propagandos už įvairesnį maistą, už švaresnius namus, padėtis kaime nesikeitė taip greitai, kaip kad norėjo inteligentės moterys. Kiek iš viso vertinga tokia propaganda, kai moterys stokojo laiko ir išteklių, abejojo turbūt ne viena moteris.

Daug moterims primetama, kad jos mažiau skaito už vyrus, taip pat dėl tvarkos namuose moteris kaltina, bet aš manau, kad kiekvienas supras, kad jos dėl to mažiau skaito, kad laiko neturi. Daug gražių ir moterims naudingų žinių būna prirašyta šio žurnalo puslapiuose, bet ar tas atsiek tikslo, jei vyrai moterų atžvilgiu pasiliks apsamanoje.⁸¹⁷

Straipsnio autorė pasirašiusi “moteris kaimietė” pastebėjo, kad propaganda dėl tvarkos namuose mažai turės reikšmės, kol vyrai į tai rimtai nežiūrės. Panašias mintis apie varganą moterų darbo sritį išsakė ir Elena Starkienė, pastebėdama, kad pinigus už gyvulius ar pieną, kur daug moters darbo įdėta, vyras sunaudoja savo nuožiūra, geriausiu atveju žemės ūkio reikalams, o moters darbo aplinkos patobulinimui pinigų neskiria. “Tokiu būdu moters darbo sritis, neturėdama jokių materijalinių išteklių skursta ir pagaliau pačiai darbininkei tampa nemaloni. ... Koks akstinas tvarkingai dirbti virtuvėj jei iš viso yra tik vienas puodas ir tas pats išplikęs, arba net pakulomis užkemšamas, nes kiauras?!”⁸¹⁸ Taip pat ji pastebėjo, kad moterys užverstos svarbesniais darbais nei švaros palaikymas.

⁸¹² Ten pat.

⁸¹³ B., „Netikę papročiai“, *Moteris*, 1927, nr.7-8, p. 107.

⁸¹⁴ Ten pat, p. 106.

⁸¹⁵ Ten pat, p. 107.

⁸¹⁶ Redakcijos priedas prie straipsnio. B., „Netikę papročiai“, *Moteris*, 1927, nr.7-8, p. 107.

⁸¹⁷ Moteris kaimietė, „Kaimietės moters balsas!“, *Moteris*, 1936, nr.11, p. 167.

⁸¹⁸ El. Starkienė, „Kaimietės kultūrinė padėtis“, *Rytas*, 1935 XI 22, nr. 268.

Turint tiek darbo, kiek jo turi kaimo moterys, tenka tokius darbus, kaip grindų valymas, laikyti nesvarbiais. Juk nepaliksi nemelžtų karvių, nešertų gyvulių, neravėtų daržų, nenuvežtų į rinką prekių, neausto audeklo, nekeptos duonos ir kitų darbų, kurie nepadaryti duotų daug nuostolių. Užtai, norint pakelti mūsų kaimo kultūrinį lygį, būtina reikia moterims sumažinti darbą. Reikia kai kuriuos darbus, pav. karvių melžimą, gyvulių šerimą, daržus ir k., pavesti vyrams, kad būtų tikslesnis darbo pasidalinimas.⁸¹⁹

Apskritai ketvirto dešimtmečio pabaigoje katalikiškasis moterų judėjimas priėjo išvados, kad kaimietės moterys per daug ir per sunkiai dirba. Sunkų lietuvių moterų darbą pastebėjo ir Lietuvoje viešintis, bet Amerikoje kunigaujantis Jonas Bakšys.

Svečio nuomone Lietuvoj kaimietė vis dar per daug ir sunkiai dirba, o tai nėra džiuginantis reiškinys, nes krašto kultūra tol nepakils, kol moteris nebus atleista nuo sunkių lauko ir daugelio kitų darbų. Kur moteris mažiau dirba, ten ir švara, ir vaikai kitoki. O kur darbais apkrauta, ten namuose tikra kiaulinyčia. Ir ar galima dėl to kaltinti moterį?⁸²⁰

Jis pastebėjo, kad Amerikoje šeimose, kur tiek vyras, tiek moteris dirba už namų ribų, parėjus abu vienodai dirba namų ruošos darbus, “Amerikoje vyrai nesigėdina dirbti, taip vadinamus moteriškus darbus: plauti indus, šluoti kambarius, dulkes šluostyti ...”⁸²¹ Katalikės lietuvių vyrų nenorą padėti moterims visų pirma siejo su jų blogu auklėjimu, kur išvelgė pačių moterų kaltę: “mūsų moterys dažnai blogai supranta, tai, kad vyrui neturi rūpėti namų dalykai – jis gali tik reikalauti, kad viskas būtų padaryta.” Todėl Starkienė, pastebėjo, kad “iš pat mažens tiek berniukai, tiek mergaitės turi būti pratinami viską ką tik gali patys pasidaryti ir švarą, tvarką namie palaikyti.”⁸²²

Katalikės moterys stengėsi atnaujinti santykius šeimoje, pagal vakarietiškus standartus skiriant daugiau dėmesio buities sutvarkymui, vaikų auklėjimui. Visa tai reikalavo iš moters daug pasiaukojančio darbo, kuris ir toliau buvo nuvertinamas, o kartu su juo ir moteris. Dažnai motinos pasiaukojanti meilė katalikiškame kontekste buvo idealizuojama, ją padarant esmine kategorija: “Tai ką motina dovanoja, yra jos meilė, jos rūpestis, jos atjautimas, jos gyvenimas. Gyvenimas ne viešumoje, bet gyvenimas vaikams ir vyrui, kuris irgi moters rūpestingos rankos yra reikalingas.”⁸²³ Su siūlymas moteriai gyventi vien tik vaikams ir vyrui bei tame matyti gyvenimo prasmę teoriškai daugelis katalikių ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje sutiko. Katalikės moterys per spaudą ir susirinkimus propagavo idealius santykius, kur motina turėjo pasiaukoti vardan šeimos, o šeima turėjo tą pasiaukojimą įvertinti. Mažai buvo kalbama apie vyrų pareigą padėti moterims namų ruošoje ar auginant vaikus, pabrėžiama tik moters atsakomybė už vaiko auklėjimą. Tad nieko keista, kad buvo paplitusi nuostata, kad “motinai nereikia jau visiškai poilsio, kad ir pavidale vieno ar kito užsiėmimo už savo namų sienų.”⁸²⁴ Galdikienė šią nuostatą įvardino kaip klaidingą, nors pačių katalikių diskursas netiesiogiai tokią nuostatą rėmė. “Moteris kaimietė” pastebėjo: “visur tik manoma, kad moteris turi kentėti, pasiaukoti, ir pačios moterys nekartą kala tai į galvą. Bet juk ir

⁸¹⁹ Ten pat.

⁸²⁰ “Lietuvė moteris per daug ir per sunkiai dirba, sako užsienio lietuviai”, *Moteris*, 1937, nr.16, p.229.

⁸²¹ Ten pat.

⁸²² E. Starkienė, „Berniukų paruošimas šeimai“, *Moteris*, 1936, nr. 6, p. 85.

⁸²³ „Motinystė ir tarnyba“, *Moteris*, 1927, nr.11, p.1-2.

⁸²⁴ M.Galdikienė, „Ar turi ištekėjusi moteris tarnauti“, *Naujoji Vaidilutė*, 1933, nr.2, p.79.

moteris yra tolygi vyrams būtybė, turi tokią pat nemirtingą sielą.” Kartu ji taikliai nusakė ir tokio diskurso pasekmes: “jei mes pačios tik kalbėsime apie pasiaukojimą ir kančias, vadinasi sutiksime su esame tvarka, tai aišku niekas kitas apie mus nepasirūpins ir ilgai dar teks vergauti, ilgai kaimas atrodys niurus, ilgai vaikai ir žmonos kentės dėl vyro pragerto turto.”⁸²⁵ Ketvirtajame dešimtmetyje ir aktyvios katalikės pradėjo kvestionuoti nuolankaus pasiaukojimo naudą, jos išvelgė, kad besivadovaudamos vien tik idealiomis nuostatomis moterys daug praranda. “Iš moters per amžius buvo reikalaujama aukų ir skaitoma, jog ji yra tik tam sutverta kad aukotųsi. Bet juo moteris daugiau aukojosi, juo ji labiau buvo pažeminta ir pavergta – jos aukos niekad neįvertinamos. Tai yra toji žiauri tikrovė.”⁸²⁶ Nors iki galo moters pasiaukojimo vertybė nebuvo kvestionuota, bet šiose eilutėse skambėjo ir feministinis nepasitenkinimas esama padėtimi.

III.2 PROFESIJA

Moters pagrindinis darbas turėjo būti skirtas šeimai, bet ekonominis moters savarankiškumas lietuvių katalikių taip pat buvo iškeltas kaip privaloma naujųjų laikų sąlyga. Argumentuojant už profesines galimybes moterims būdavo nurodoma į ekonomines bei socialines to meto aplinkybes: moterų statistinę persvarą, ir iš to sekančią išvadą, kad dalis moterų tiesiog neturėjo galimybės ištekėti ir pačios turėjo užsidirbti pragyvenimui. Pastebima, kad ir ištekėjusiai moteriai patartina turėti profesiją, kad vyrui mirus nereiktų jai ir jos vaikams skursti. Katalikės moterys nuo pat savo veikimo pradžios 1908 m. įsteigdamos namų ūkio mokyklą, kur buvo mokoma profesijos, rūpinosi moterų savarankiškais uždarbiais. Jos kėlė klausimą, kokios profesijos tinkamiausios merginoms ir moterims, kuriuo gyvenimo tarpsniu moteriai tinka atsiduoti profesijai, o kuriuo gyvenimo metu ji turi jos atsisakyti, apskritai, kiek šeimos ir profesinis gyvenimas gali būti suderinamas.

Katalikių spaudoje buvo diegiama, kad moteriai ypatingai svarbu turėti savo profesiją bei gerai išmanyti savo amatą (kad ir šeiminkavimą) tam, kad ji galėtų pati sau duoną užsidirbti. Praktinis, amatininkiškas moterų darbas turėjęs sustiprinti ir lietuvių tautą. Pirmais metais *Lietuvaitėje* jautėsi net tam tikras priešiškas moterų aukštesniajam mokslui, pastebint, kad maža galimybių po to rasti produktyvaus darbo: “daugelis mergaičių, užbaigusių gimnaziją, negaudamos vietų valdiškose mokyklose, pasilieka prie paprastų lekcijų.”⁸²⁷ Dėl tokios mažos jų mokslo naudos kraštui “gerovė eina mažyn, o nuskurdimas didyn”. Tokios merginos negali išsiversti be kitų pagalbos: “jau vargiai tegali apseiti be tarnaitės, ruošos arba visai nemoka arba mažai temoka, ūkės kuria užsiėmė tėvai, nesupranta; pavalgyti nori, bet valgio pagaminti neišmano.” Ir, anot autoriaus, jas užplūsta tokia ateities nežinia, kad belieka „atsisėsti prie lango su kniga ir laukti, ar neatvažiuos

⁸²⁵ Moteris kaimietė, „Kaimietės moters balsas!“, *Moteris*, 1936, nr.11, p. 167.

⁸²⁶ Em.Petrauskaitė, „Šviesuolė ir darbas“, *Naujoji Vaidilutė*, 1939, nr.3, p.140.

⁸²⁷ Katryna Kryžkelaitė [P.Januševičius?], „Mergaičių apšvietimas“, *Lietuvaitė*, 1910, nr. 3, p. 44. Šio straipsnio tematika ir stilistika artima P.Januševičiaus tekstams.

kas ir neapims...” – tai yra laukti vyro, kas yra gana žeminantis dalykas.⁸²⁸ Todėl, autoriaus nuomone, geriau moterims tiko praktinis mokslas, ūkininkėms leidžiantis atlikti savo pareigas namuose, o neturtingas merginas paruošiantis tarnavimui.

Man rodos mūsų lietuvaitė, užbaigusi ūkiškąją mokyklą, daug būtų laimingesnė ir naudingesnė visam mūsų kraštui, negu išėjusi mokslus kitose mokyklose, nes ūkiškoje mokyklose ji apsišviestų ir įgytų amatus, kuriuos mokėdama siuti, virti, kepti, ūkę vesti ir kitus dalykus atlikti – gyvenime bėdos neišvystų.⁸²⁹

Tiesa, galima manyti, kad jis ne tiek buvo nusiteikęs prieš moterų aukštuosius mokslus, kiek manė, kad kraštui reikia daug gerų specialistų, o ne šiaip išsilavinusių žmonių. Net ir, anot LKMD draugijos vicepirminikės J.Stanelytės, “prasilavinusios ir apsišvietusios kaimietės, lietuvaitės, kurių širdyse tebežydi dora visoje savo grožybėje, atneš mūsų tautai daug daugiau naudos, negu kokie gudruoliai, kurie apleidžia tėvynę, svetur gaudydami laimę.”⁸³⁰ *Lietuvaitėje* kritikuota, kad mokslus pabaigę vyrai dažnai nebegrįždavo Lietuvon ir tokiu būdu neteikė naudos kraštui.

Reikalingas yra visam mūsų kraštui ne tiek sausas mokslas, kiek praktiškas, pritaikintas prie mūsų gyvenimo sąlygų: lietuviams ir lietuvaitėms reikalingas yra toksai apšvietimas, kursai padarytų iš jų ne tiek ponaičius ir panytes, kiek šviesius ir sumaningus šeiminikus ir šeimininkes, pramuonikus ir pramuoninkes, kurie nesbijotu darbo, juosties mylētu jį ir turėtų iš jo, gyvendami savo krašte duoną be jokios kitų, įpač svetimtaučių, malonės.⁸³¹

P.Januševičius buvo surengęs anketą, kurią išsiuntė įvairioms moterims su klausimu, “kas yra reikalingiausia Lietuvos moterų ir mergaičių buvio pagerinimui?” Pasak jo, gavęs virš šimto atsakymų, kuriuose pabrėžiama mokslo svarba. Atsakymuose buvo kalbama tiek apie praktinį, tiek apie dvasinį ar “svietišką” mokslą, todėl jis darė išvadą “jog praktiškas Lietuvos moterų ir mergaičių apšvietimas privalo būti pastatytas ant tikėjimo ir doros tarsi ant pamato.” Anot jo, “reikia įkurti ir lankyti *praktiškas* mokyklas – reikia mokintis įvairių amatų, nes jie šiandien pilnai apsimoka ir daro žmogų laimingu ir neprigulmingu.”⁸³² Taigi, apklausa, kurią jis darė, tik patvirtino jo ir taip aktyviai propaguotą praktiško mokslo kryptį. Tai tikrai buvo apleista sritis, nuo kurios ypatingai priklausė medžiaginis žmonių gerbūvis, o kartu ir tos valstybės, kurios idėją jie kūrė.

Todėl nieko keista, kad Januševičius stengėsi „Moterų amatų ir namų ruošos mokyklą“ praplėsti įvairiais skyriais, ypatingai audimo. Tai daryta sumaniai, visų pirmą stengiantis šią specialybę, kaip pragyvenimo šaltinį išpopuliarinti per spaudą.

lietuvių katalikių moterų draugija labai daug gero lietuvaitėms padarytų, jeigu tuo dalyku užsiimtų; o padaryti butu galima atidarius prie “mergaičių amatų ir naminės ūkės vedimo mokyklos” audimo skyrių – su tam tikra mašina ir staklėmis. Tokia mokyklė yra Štabine Suvalų Mozurijoje, taip pat Vištytyje bando panašiai austi, bet ten Vištytyje, nors persiaurai tas mokslas vedamas, bet visgi naudinga yra.⁸³³

⁸²⁸ Ten pat.

⁸²⁹ Ten pat.

⁸³⁰ Jadvyga St-tė [Jadvyga Stanelytė], „Kaimo mergaitė“, *Lietuvaitė*, 1910, nr. 2, p.23.

⁸³¹ Katryna Kryžkelaitė, „Mergaičių apšvietimas“, *Lietuvaitė*, 1910, nr. 3, p. 44.

⁸³² P.J. “Kas yra reikalingiausia Lietuvos moterų ir mergaičių buvio pagerinimui”, *Lietuvaitė*, 1910, nr.7, p. 85.

⁸³³ Marijona Aleksytė, „Naudokimės talentais“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.8, p. 108.

Lietuvaitėje buvo dedamos įvairios žinios ir apie kitas mokyklas. Pavyzdžiui, išplatinta žinia, jog prie Aleksandro instituto atsidarė moterims aukštesnieji “kaimo ukės kursai”, kuriuos baigus moterys galės užimti agronomų, miškininkų ir matininkų vietas.⁸³⁴ Pasirodo, kursai buvo atviri moterims, nes vyrai, net ir baigę tas mokyklas, nenorėjo dirbti tų mažai apmokamų darbų. Tuo tarpu “Moteris yra mažiau reikalaujančios, nes da mažiau išlepintos kas link užmokesnio. Šiandien kiek tai moterų baigusių vidutinės mokyklas pastenkina algelėmis, į kurias vyrai su tokiuo pat apsišvietimu nei kreivom nenori žiurėti”.⁸³⁵

Grynai praktinis, materialinis išgyvenimo motyvas moteris stūmė gauti profesiją. Be to, profesija suteikdavo moteriai pasirinkimo galimybę. Pastebima, kad ekonomiškai savaranki moteris galėjo laisviau rinktis vyrą, negašdinama minties, kad reiks skursti vienišai.

mūsų gadynės mergaitėms taip reikia apsišviesti, kad kiekviena turėtų savo rankose duoną, kad savyrankiškai galėtų gyventi – be jokio atžvilgio į tai, ar išeis už vyrą, ar ne. ... Mokėdamos amatų mes išvengsime vargų, nevedžios mus už nosies: atsiras geras vyras, eisime už jo, neatsiras – tuščia jų, bus gerai ir be jų..!⁸³⁶

V.Karvelienė dvidešimčia metų vėliau panašiai pastebėjo, kad netekėjusios užsidirbančios moterys vertos pagarbos: “Moterys, kurios savarankiai uždarbiauja, nebūdamos niekam našta, nėra senos panos. Jos yra drąsūs savo gerbią žmonės, kurie geriau sutinka kovoti dėl savo būvio, negu žeminti save ištekant už nedoro vyro. Tokias grynas, stiprias ir garbingas moteris reikia tik gerbti.”⁸³⁷

V.Karvelienės nuomone, jos laimingesnės, “negu vargšės moterys –nedorų vyrų žmonos.”⁸³⁸ Vertindama savarankiškumą V.Karvelienė 1930 m. siūlė, kad kiekviena mergina “baigusi mokyklą, turėtų, imtis bent kurio, pagal jos linkimus ir gabumus profesinio darbo, kuriame galėtų ugdyti kalbamas būdo ypatybes. ...profesinis mergaitės pasiruošimas ir darbas prieš vedybas gali ir turi duoti moteriai galimumo gyventi savarankiai be tėvų globos, pirm negu ji subręs vaikus auginti.”⁸³⁹

Katalikės moterys ekonominę moters priklausomybę nuo vyro įvardino kaip ypatingai skaudžią problemą. Anot Emilijos Petrauskaitės, moterys pačios atsisakytų “neduodančio pasireikšti biuro darbo, jei ne toji moters ekonominio priklausomumo nelaimė.” Ji pastebėjo:

Tur būt, kaip sotus alkano, taip vyrai čia moters niekad nesupras. Jie niekad nesupras to pažeminimo, kurį jaučia žmona, klausydama priekaištus dėl būtino jos šeimai ir jai reikalingo cento. Kol nebus pašalinta toji neteisybė, nepripažįstanti moters darbą šeimoje lygiaverčiu vyro darbui ir jo pajamos nebus skaitomos bendru uždarbiu, tol moteris, nors ir prašokančio nustatytos normos vyro žmona, daugiau ar mažiau bus priversta ieškoti uždarbio už šeimos ribų.⁸⁴⁰

Taip pat, anot V.Karvelienės, didelė moterų grupė ieško darbo ne tiek materialinio vargo verčiama, kiek dėl ekonominio savarankiškumo. Šių moterų ji nepasmerkė, net atvirkišciai, pastebėjo, kad toks jų apsisprendimas teisingas.

⁸³⁴ J.T., „Moteris-žemietės“, *Lietuvaitė*, 1910. nr. 8, p. 102-103.

⁸³⁵ Ten pat.

⁸³⁶ Ona Č-tė, „Moteris ir jųjų gyvenimas“, *Lietuvaitė*, 1912, nr.7, p. 84.

⁸³⁷ V. Karvelienė, „Dorinis jaunuomenės auklėjimas“, *Moteris*, 1931, nr.2, p.4.

⁸³⁸ Ten pat.

⁸³⁹ V.Karvelienė, „Vedusios moters darbai“, *Moteris*, 1930, nr. 7-8, p.106.

⁸⁴⁰ Em.Petrauskaitė, „Šviesuolė ir darbas“, *Naujoji Vaidilutė*, 1939, nr.3, p.140.

Suaugusiam žmogui būti ekonominiai priklausomu yra negarbingas, stačiai pažeminantis dalykas. Tuo tarpu kai profesinį darbą dirbanti moteris yra ekonomiai visai savarankus žmogus, moteris motina eidama sunkiausias jai prigimties duotas pareigas yra panašiai nepilnamečiui ar nepilnapročiui ekonominiai priklausoma ir dažnai turi kęsti, negalėdama aprūpinti savo ar kūdikio reikalų dėl stačiai nepateisinamų vyro nuotaikų ar dėl jo išlaidaus gyvenimo pasėkų.⁸⁴¹

Todėl, anot Karvelienės, svarbiausias moterų reikalavimas ketvirtajame dešimtmetyje turėtų būti moters ekonominis savarankumas jos šeiminkės ir motinos profesijoje. Jei tai būtų užtikrinta, jos nuomone, didelė dalis moterų „grįžtų į šeimą, į savo igimtą pašaukimą.“⁸⁴² Čia kaip pavyzdį lietuvėms, Karvelienė nurodė švedų bei norvegų moterų judėjimą, kuris pareikalavo, kad žmona gautų vyro atlyginimo dalį savo asmens ir šeiminkavimo reikalams tiesiog iš darbdavių.⁸⁴³

Išsilavinusios moters ekonominės priklausomybės tragediją apsakyme „Kas kaltas?“ pasakojo Antonija Žagrakalienė. Herojė baigė gimnaziją, universitetą, pradėjus tarnauti pas fabrikantą kontoroje, jis jai pasipiršęs ir jie apsivedę. Su santuoka prasidėjusi jos tragedija:

Iki šiol aš buvau gyvenusi savarankiškai. Įpratau kitiems duoti, o iš kitų pati nieko neimti. O dabar keleto centų man reikėjo iš vyro prašyti ir net pasakyti, kuriam reikalui. Daug dalykų jis išrasdavo nereikalingais, nors tai ir pačius niekus kainavo. Štai ir prasidėjo mano gyvenimo kančia. Kada kurią valandą pasinervinusi prisiversdavau nueiti ir prašyti vyro kokiam nors reikalui kiek pinigų, jis visada paklausdavo, gal koku litu užteks mažiau. ... kai jis man į ranką dėdamas po litą ar centą skaičiuodavo, tai didelėmis pastangomis laikydavaus, kad netėkščiau jam į akis tuos skatikus ir neišeičiau. Tik dėl savęs aš niekad neprašiau. Juk aš esu gyva jo firmos reklama.⁸⁴⁴

Taip buvo pristatomas kraštutinis atvejis, kai vyras buvo turtingas, bet ji pati neturėjo savų pinigų, kuriuos galėtų savarankiškai išleisti. Netekėjusi herojė iš savo uždarbio padėdavo vyresnei seseriai, bet ištekėjusi to daryti nebegalėjo, nes neturėjo savų pinigų, o vyras nedavė. Pasibaisėjusi sesers skurdu, ji slapčia pardavė savo kailinius, o pinigus nusiuntė seseriai. Vyras iškvietė policiją. Apsakymas baigiamas žodžiais: „Argi moteriškė tvarkydama namų ūkį nėra tiesioginė dalininkė vyro uždarbio? Ir ką ji tokiu būdu uždirba, mes jai kyštelejame kaip išmaldą ir reikalaujame dėkingumo.“⁸⁴⁵

Tiesa, ūkininkės pradžioje buvo geresnėje situacijoje, finansiškai savarankiškesnės nei inteligentės, nes pagal tradiciją, jos galėjo visas smulkaus ūkio pajamas suvartoti savo reikalams. U.Starkienė pastebėjo: „Prieš karą kiekviena šeiminkė turėjo savo žinioj kad ir nedidelę pinigų sumą, su kuria ji galėjo elgtis kaip tinkama. Toji pinigų suma susidarydavo iš parduodamo sviesto, kiaušinių, sūrių, paukščių, kartais bičių ir t.t. šiais laikais visos tų ūkio šakų pajamos perėjo vyrų žinion.“⁸⁴⁶ Pakitusią situaciją pastebėjo ir L.Juodišienė: „smulkaus ūkio šakoms išsivysčius ir tapus nemažais ūkininkų pajamų šaliniais, jos perėjo į vyrų rankas ir moters tuo daug nustojo.“⁸⁴⁷ Sumažėjęs ekonominis savarankiškumas, anot Starkienės, atsiliepė ir moterų iniciatyvai, nes nors

⁸⁴¹ V.Karvelienė, „Vedusios moters darbai“, *Moteris*, 1930, nr.7-8, p.106.

⁸⁴² Ten pat.

⁸⁴³ Ten pat.

⁸⁴⁴ Antonija Žagrakalienė, „Kas kaltas?“, *Naujoji Vaidilutė*, 1933, nr. 9, p. 497.

⁸⁴⁵ Ten pat, p. 498.

⁸⁴⁶ El. Starkienė, „Kaimietės kultūrinė padėtis“, *Rytas*, 1935 XI 22, nr. 268

⁸⁴⁷ L.J., „Ar turi ištekėjusi moteris tarnauti?“, *Naujoji Vaidilutė*, 1933, nr.3, p. 132.

jas ir domina organizacinis gyvenimas, jos mažai prisideda. Dirbančios, bet ekonomiškai nesavarankiškos moters padėtis buvo bloga:

Žiūrėk moteris liubia gyvulius, o kai juos vyrai parduoda, tai moteris ne tik nė cento negauna būtiniausiems dalykams nusipirkti, bet net nežino, kur vyras padeda pinigus. ... Gal kiekvienas supras, kaip skaudu yra dirbti, kai nieko nežinai, kur pinigai padedami, nēr už ką nē muilo nusipirkti, vaikai cukraus gabaliuko nemato, o vyrams degtinei ir tabakui vis pakanka pinigų.⁸⁴⁸

Nepaisant to, anot Juodišienės, ūkininkė vis tik ekonomiškai savarankiškesnė “už tą inteligentę, kuri žiūri sau dalies iš vyro algos, nes vyras ūkininkas apčiuopiamai jaučia savo žmonos darbo vaisius – prie visų ūkio darbų ji juk atstoja jam vieną samdytą žmogų, taigi bent tą paguodą, moralinę paramą, pripažinimą turi kaimietė”.⁸⁴⁹ Reikia sutikti su Juodišiene, kaimietei likdavo “paguoda”.

XX amžiaus pradžioje buvo svarbu rasti būdų pačioms moterims užsidirbti ir tokiu būdu sutvirtinti savo poziciją. Visų pirma, P.Januševičius *Lietuvaitėje* stengėsi pabrėžti moterų naminio ūkio išvystymą, gaminant ne tik savo šeimai, bet ir pardavimui, iš kitos pusės, jis ypatingai pabrėžė moterims prieinamus amatus. Diskursas, naudojamas katalikių moterų laikraščiuose, kvietė nuolat tobulinti savo darbą. Tiek šeimnininkė, tiek siuvėja ar skalbėja turėjo gerai išmanyti įvairias savo darbo sritis, žinoti, kaip jos gali racionalizuoti darbą. Taigi, net pats šeimnininkavimas galima sakyti buvo paverstas tam tikra profesija, kurią galima išmokti nepriekaištingai atlikti ir, kas svarbiausia, uždirbti pinigus. Vienas iš būdų moters savarankiškumo santuokoje problemą spręsti buvo tinkamos profesijos pasirinkimas. V.Karvelienė pastebėjo, kad “jaunosios moterų kartos uždavinys derinti namų ir profesinį darbą. Tik sutaikius šias gyvenimo sritis gali būti užtikrinta moters gyvenimo lygsvara.”⁸⁵⁰ Jos nuomone, būtina buvo ruošti moterį jos dvigubai profesijai.

III.2.1. „Moterų ūkis“ ir amatai

Lietuvaitė stengėsi propaguoti pelningesnę moterų šeimnininkavimą namuose. Kaip “moterų ūkis” buvo suprantama tiek gyvulininkystė, tiek pienininkystė, tiek vištų auginimas. Dėmesys kreiptas ne tik į maisto žaliavos gaminimą, bet ir galutinių produktų: kumpių, sūrių, sviesto, riestainių gamybą. *Lietuvaitėje* buvo pabrėžiama, kad šio ūkio išsivystymas buvo visos šalies civilizacijos indikatorius. Anot vieno straipsnio, tai “yra šeimynų ir tautų dūšia ir barometras; ji kuo aiškiausiai rodo, kokia yra šeimynų ir tautų kultūra; nuo jos priklauso viso krašto gerovė.”⁸⁵¹ Ypatingai “naminė ūkė” rūpėjo Povilui Januševičiui.⁸⁵² Jis ragino imtis praktinės veiklos, mokytis amatų, o turinčius bent kiek pinigų imtis prekybos verslo.⁸⁵³ Jis visur akcentavo praktiškumą: *Moterų balse*,

⁸⁴⁸ „Kaimietės moters balsas!”, *Moteris*, 1936, nr.11, p.166.

⁸⁴⁹ L.J., „Ar turi ištekejusi moteris tarnauti“, *Naujoji Vaidilutė*, 1933, nr.3, p. 132.

⁸⁵⁰ V.Karvelienė, „Vedusios moters darbai“, *Moteris*, 1930, nr.7-8, p.107.

⁸⁵¹ Paulina Linkuvė, „Mūsų apsileidimas ūkėje“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.1, p.12.

⁸⁵² Daugelis straipsnių pasirašyti jam priskirtiniais slapyvardžiais.

⁸⁵³ A. Jakštas, “Žmogus pašventęs jėgas jaunimo auklėjimui...”, *XX amžius*, 1937 IX 22, nr. 215. Jis ir pats skatino vartotojų bendrovių kūrimą: pavyzdžiui 1907 sušaukė pirmąjį vartotojų bendrovių suvažiavimą, įsteigė “Nemuno” bendrovę. J. Skrebys, „Prelatas Povilas Januševičius tautos dirvonuose“, *Lietuvos mokykla*, 1937, nr.11, p.716.

aptardamas to meto apšvietimo būklę, jis kritikavo lietuviškus laikraščius, kad jie pilni “ne praktiškumo, bet svajonių, abstrakcijos, aštrumo..., - buvo toli nuo matušės namelių, nuo tetušio laukelių..., ji skraidžiojo aukštai, per maža atsižvelgdama į gyvenimą”. Literatūra, anot jo, taip pat turėtų “kviesti mus į *praktišką darbą* [išryškina originale – I.K.] į tokį apšvietimą ir lavinimąsi, kuris mus keltų aukštyn, .. vestų į didesnę apsukrumą, darbštumą.”⁸⁵⁴

“Naminės ūkės” padėtis XX amžiaus pradžioje Lietuvoje, anot *Lietuvaitės*, buvo prasta. Lietuvoje mėginęs supirkinėti maisto produktus agentas pastebėjo “reikės važiuoti į Gudiją, ar Vokietiją, nes čia nieko žmonės neturi.” Situaciją jis apibūdino taip: “galima vienur –kitur Lietuvoje rasti po du kumpiu, po tris, o kai pasakai žmogui, įpač ukinįkui: “man reikia vagono”, tai ir kalbėti nebekalba, sutraukia pečius ir atsako, tiek neturiu ir niekur Tamsta pas mus tiek nerasi: mes tuo neužiimame.”⁸⁵⁵ Panaši situacija buvo su medumi, džiovintais vaisiais, daržovėmis – visi turėjo tik po nedaug. Todėl rašyta: “Lietuvoje naminės ūkės nėra arba, jei ji yra, tai taip menkai yra pastatyta, kad iš jos žmonės jokio pelno neturi, tuo tarpu kitur naminė moterų ūkė kasmet atneša šimtus, tūkstančius. Jei Lietuvoje nepasikels naminė moterų ūkė, jei nemokės lietuviai sutverti savo krašte pramonijos, vargiai bepasikels...”⁸⁵⁶

Dėl pelno ir dėl krašto gerovės moterys turėjo daug labiau išplėtoti paukštininkystę bei gyvulininkystę. Kaip pelningi verslai moterims nurodomi “siuvėjyste, kepurnikyste, slodyste, knygtaisyste, daržininkyste, sodininkyste, bitininkyste, upininkyste, audejyste, vaisvynyste, zeceryste, pirklyste”⁸⁵⁷ Galime pastebėti, kad iš dalies šia veikla galėjo užsiimti ir mikli ūkio šeiminkė: tiek daržininkyste ar sodininkyste, daržovių konservavimu, bitininkyste ar vaisinių vynu gamyba. Moterys buvo raginamos užsiimti virimu, kepimu bei skalbimu.⁸⁵⁸ Apie tai kalbama ne tik kaip apie namų ruošos darbus, bet kaip apie verslą – siūloma atidaryti kepyklas ir skalbyklas, kurių tais laikais buvo dar mažai.

Mūsų lietuvės nemoka baronkos iškepti, o kitos moteris vežimais siunčia savo rankomis padirbtus biskvitus, piernikus, marmeladas, čokoladas – pas mus nuvažiavus meistan, negalima surasti savo valgyklos, savų išdirbinių, tarytum mūsų nebūtų, o kitur ir kaimuose minėtus daiktus moteris turi ir užlaiko.⁸⁵⁹

Gero gyvenimo ilgėjimasis buvo viena pagrindinių paskatų ieškoti naujų būdų uždarbiui: “Mes lietuvės, lietuvaitės, norime gerai gyventi. ... Kame yra turtų šaltiniai? Kokiuo budu mes galėtumėme buti visam mūsų kraštui naudingos?” Į tai atsakoma: “Vienas iš gausiausių turtų šaltinių, tai amatai: jie didžiausius duoda žmogui turtus.”⁸⁶⁰ Priekaištai lietuvėms dėl jų nerangumo išsakyti ir Viktorijos Kryžkelaitės straipsnyje

⁸⁵⁴ P.J., „Moterys ir apšvietimo dalykai“, *Moterų balsas*, 1918 liepa, nr.1.

⁸⁵⁵ Viktorija Kryžkelaitė, „Naminė moterų ūkė ir pramonina“, *Lietuvaitė*, 1910, nr. 4, p.59.

⁸⁵⁶ Ten pat.

⁸⁵⁷ Paulina Linkuvė, „Mūsų apsileidimas ūkėje“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.1, p.12.

⁸⁵⁸ Ten pat.

⁸⁵⁹ Ten pat.

⁸⁶⁰ Zosė Jastr-tė, „Mokinkimės amatų“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.9, p. 123.

Juk kasgi pas mus su atsidėjimu užsiima ar mėsininkyste? Ar daržininkyste? Ar saldainiu dirbimu?? Ar pieninkyste ir tt.? Niekas. Jei kuomet kas užsiima, tai tankiausiai žydelis, totoris ar kitas koksai nors svetimtautis! Kodėl musiškės neužsiėma? Sunku išspėti. Rodos galėtų, juk netruksta joms sumaningumo, ale vat, taip sau skursta ir gana!⁸⁶¹

Ūkininkės buvo skatinamos užsiimti gyvulininkyste. S.Jastremskaitė perspėjo skaitytojas, jog jos netikėtų “šeiminikių (gaspadinių) nuomonės ... buk gyvulių auginimas, kaip antai: karvių, kiaulių ir naminių paukščių neapsimokas dėlei to, kad maistas būk esąs per brangus.”⁸⁶² Ji tvirtino, kad apsimoka, o tarp lietuvių nepopuliaru, nes “mės nenorėjome nei kapeikos pridėti prie tos pramonijos.”⁸⁶³

Nepriklausomos Lietuvos laikais diskursas, raginęs moteris atkreipti dėmesį į “moterų ūkį”, prarado populiarumą. Tiesa, ir vėliau pateikiama įvairių žinių apie vištas ir apie gyvulius, bet taip smarkiai neraginama imtis to verslo. Turint omeny, kad viena didžiausių Lietuvos eksporto šakų buvo kiaušiniai, galima manyti, kad moterys jau tais laikais buvo išvystę savo “naminį ūkį.” Tarpukariu moterys daugiau dėmesio skyrė ne pinigų uždirbimui, bet šeimos sveikatą ir kultūrą keliančiam moterų darbui namuose. Tai galima pastebėti ir iš Mošaičių Mildos, Virbalio korespondentės, pastebėjimo, kad moterims kelis savo ūkio produktus realizuoti turguose “tikras vargas”, nes besistengiant parduoti savo produkciją, nukenčia namų tvarka ir vaikų auklėjimas.⁸⁶⁴ S.Ladygienės nuomone buvo svarbiau rūpintis vaikais, nei ūkio produktyvumu.

Rodom susirūpinimo vištų karvių veislės gerinti, o mažiausia pastangų dedam žmogiškai giminei pakelti. O tas kėlimas yra didžiausias, pelningiausias moteriškas ūkis, nes jis gamina visa tai, kas yra pagaminama žmogaus: darbininko, šeimos laikytojo, amatininko, valsčiaus viršaičio, pirklio, teisėjo, ministerio, kunigo ir t.t.⁸⁶⁵

Jos nuomone, moterims daugiau energijos reikėjo skirti auklėjimui. Taigi jau trečiajame, o ypač ketvirtajame dešimtmetyje dėmesys krypsta ne į tai, kaip moteriai geriau išvystyti savo ūkį, bet kaip tinkamai, pagal to meto standartus prižiūrėti namus ir vaikus.

Prieš Pirmąją pasaulinį kartą moterys ypatingai buvo skatinamos užsiimti amatais. Tiesa, pavyzdžiui siuvimas jau ir tuo metu buvo populiarus amatas tarp moterų. Anot S.Jastremskaitės, gera siuvėja per mėnesį galėjo uždirbti iki 30 rub.⁸⁶⁶ Patariama austi ir megzti, bet ne paprastai, o nusipirkus tam tikras mašinas. Moterims gerai išmokus virti ir kepti siūloma atidaryti arbatines, valgyklas bei viešbučius, nes tada “būtumėme neprigulmingos; turėtume nemažą iš to pelną ir galėtumėme visuomenei patarnauti geriaus, negu mūsų krašte apsigyvenę svetimtaučiai, kurių rankose ir karčiamos, ir viešbučiai, ir krautuvės, ir keptuvės.”⁸⁶⁷ Anot S.Jastremskaitės, lengvas amatas buvo laikrodžių bei kitokių prietaisų taisymas. Taip pat ji pastebėjo knygų rišimą, kaip

⁸⁶¹ Viktorija Kryžkelaitė, „Naminė moterų ūkė ir pramonina“, *Lietuvaitė*, 1910, nr. 4, p. 59.

⁸⁶² Zosė Jastr-tė, „Imkimės už pramoninos“, *Lietuvaitė*, 1910, nr. 12, p. 171.

⁸⁶³ Ten pat.

⁸⁶⁴ Mošaičių Milda, „Kaimo moterys ir miestelių turgai“, *Moteris*, 1929, nr.12, p.171.

⁸⁶⁵ St. L-ienė, „Iš praeities į ateitį“, *Moteris*, 1928, nr. 2, p. 22.

⁸⁶⁶ Zosė Jastr-tė, „Mokinkimės amatų“, *Lietuvaitė*, 1910, nr. 9, p. 123.

⁸⁶⁷ Ten pat.

tinkantį moterims amatą, nors “iki šiolei jis buvo vien tik vyrų rankose”⁸⁶⁸. Buvo patariama susidomėti ir tuo metu Europoje populiarėjančiomis foto paslaugomis: “Visuose miesteliuose galėtų būti dirbtuvės. Darbas nesunkus, o uždarbis nemažas. Mokinkimės ir to amato; kamgi vis vyrams ir vyrams atiduoti?”⁸⁶⁹ S.Jastremskaitė atkreipė dėmesį į kirpėjų profesiją, konkrečiai pastebėjo, kiek didesniuose miestuose galima iš to užsidirbti. Bažnytiniai daiktai: škaplieriai, rožančiai, žvakės į Kauną daugiausiai buvo vežami iš užsienio, todėl ji ragino lietuves užsiimti šių daiktų gamyba: “Kiek tai tukstančių pasiliktų mūsų krašte!”⁸⁷⁰ Nors buvo pastebėtas įvairių amatininkų reikalingumas, bet lietuviams pradėti verstis buvo sunku: “Daugelis mūsiškių bėga iš savo krašto į Ameriką, į miestus sau laimės jieškoti; tuotarpu jeigu kas, iš kitur pas mus atvykęs, įsitaiso dirbtuvę, užsiėma pramonija mūsų krašte, užtektinai gerai jam sekasi, susideda pinigų, gyvena, kaip ponas! Argi tat negėda mums?”⁸⁷¹

Iš moterų per visą XX amžiaus pradžią buvo tikimasi, kad jos savo rankomis pagamins rūbus namuose. Retas autorių atkreipė dėmesį, koks varginantis darbas buvo verpimas ar audimas. *Moteryje* neaptiksime raginimų pirkti medžiagas, tiesa, kartais buvo siūloma moterims ieškoti palengvinimų rūbų gamyboje. Milevičienė 1926 metais atkreipdama dėmesį į ilgą ir nuobodų verpimą siūlė “pasiliuosuoti nuo to sunkaus darbo t.y. gaminimo baltinių rateliu” ir didesniuose miestuose pačioms šeiminkėms susikooperavus įkurti linų verpyklas. “Mes pačios turime rūpintis savo būvio pagerinimu”, nes ūkininkės “nenori ir negali atsilikti nuo vyrų, nes jaučiasi pilnateisiais žmonėmis. Todėl stokim į darbą, susirūpinkim savo būvio pagerinimu.”⁸⁷²

Raginiai net ir iš moterų daugiausiai intelektualių pusės “viską gamintis pačioms namie” sustiprėjo krizės metais. U.Starkienė tuo šūkiu nesidžiaugė, nes, anot jos, toks gamybos būdas rodė ne kultūrinį progresą, bet regresą. Be to, tai buvo neracionalu, nes gamyba namuose iš moterų reikalavo daug darbo, ir dėl to nukentėtų kitos jų darbo sritys. Jos nuomone, negalima buvo reikalauti “iš šeiminkės, kad ji padarytų visus ūkio darbus, skaitytų laikraščius, auklėtų vaikus, bet dar primegztų kojinių, pirštinių netik savo šeimai, bet ir pardavimui.” Atsižvelgdama į krizę, stengdamasi paremti savo kraštą, ji siūlė rūbus “gamintis savo krašte, net savo apylinkėje, bet ne kiekvienai savomis rankomis.”⁸⁷³

Ketvirtajame dešimtmetyje vėl pradėta ieškoti naujų profesijų moterims. Tarp lietuvaikių populiarī siuvėjos profesija, kaip pastebėjo agronomė Petrušauskienė, buvo jau per populiarī: “Nedideliām miestely pasitaiko kiekvienoj gatvelėj po 3-4 siuvėjas, tai jų dabas yra labai pigiai

⁸⁶⁸ Zosė Jastr-tė, „Mokinkimės amatų“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.11, p. 153.

⁸⁶⁹ Ten pat.

⁸⁷⁰ Ten pat.

⁸⁷¹ Pelicija Indrulytė, „Moterų klausimas ir mūsų apsileidimas“, *Lietuvaitė*, 1910, nr. 10, p. 132.

⁸⁷² E. Milevičienė, „Kas apsunkina sodžiaus moteris“, *Moteris*, 1926, nr. 2, p.21-22.

⁸⁷³ El. Starkienė, „Kaimietės kultūrinė padėtis“, *Rytas*, 1935 XI 22, nr. 268.

atlyginamas ir iš tokių uždarbių vos galima pramist.⁸⁷⁴ Petrušauskienės manymu, labiau įsigalėti turėjo mezgimo, o ypač audimo amatas. Ji taip pat siūlė pabaigus mokslą dirbti labdarinėse įstaigose, prieglaudose, bet vargu ar ten trūko darbo jėgos. Taip pat ne itin realistiškas buvo pasiūlymas miesteliuose laikyti “švarius užteigos namas – valgykla užkandinė ar panašiai, kurių taip trūksta mūsų krašte.” Turint omeny, kaip silpnai gyvavo bažnytkaimių arbatinės, iš tokių užteigų vargu ar būtų galima pragyventi. Šiek tiek įdomesnis buvo pasiūlymas moterims užsiimti sulčių ar žaislų gamyba. Užsiimti žaislais raginama daugiausiai dėl to, kad žaislai dideliais kiekiais dar nebuvo gaminami Lietuvoje, o atvežami iš svetur ir buvo palyginti brangūs.⁸⁷⁵

Galima būtų svarstyti, kodėl *Lietuvaitė* ypatingai kreipė dėmesį į amatų populiarinimą ir naminio ūkio profesionalizaciją, užuot raginusi merginas stoti į gimnazijas, užimti mokytojų vietas, o gal net tapti gydytojomis ar advokatėmis.⁸⁷⁶ Tiesa, didžiajai daugumai Lietuvos moterų aukštesnis mokslas buvo finansiškai neprieinamas. Be to P.Januševičius, vienas įtakingiausių LKMD narių, asmeniškai buvo susirūpinęs amatų išvystymu Lietuvoje. Kita vertus, žiūrint iš katalikiško feminizmo ideologijos, moterys turėjo būti ekonomiškai savarankiškos, bet idealiau atveju pinigus turėjo uždirbti namie arba netoli savo šeimos. Dar *Rerum Novarum* nurodė, kad moteriai pats tinkamiausias darbas yra darbas namie. Būtent naminis ūkis ir amatai, netgi jei jie profesionaliai atliekami, galėjo būti lengviau suderinami su darbu namie, tokiu būdu įgalinant moteris ir uždirbti, ir “saugoti namus”. Būtent taip Tarptautinės katalikių moterų sąjungos dėsniai nurodė.

Mūsų gyvenamoji ekonomišką santvarką verčia ir moterį ieškoti uždarbio už šeimos ribų. ... Teisiniu atžvilgiu ji [moteris darbininkė] turi būti čia lygi su vyru. Šeimos motinos, kuri turi auklėtinių vaikų darbas už namų sudaro didelį socialinį pavojų, nes jis ardo šeimos gyvenimą ir kliudo krikščionišką vaikų auklėjimą. ... Mažiausia šeimos ir auklėjimo reikalams kenktų moterų atsineštinis darbas, kur jis gerai įstatymais sutvarkytas.⁸⁷⁷

III.2.2. Darbas įstaigose

Didesnės diskusijos moterų tarpe kilo dėl moterų darbo biure, įstaigoje, kur ji negalėjo vienu metu ir dirbti darbų, ir prižiūrėti namų. Šias diskusijas įtakojo ir vyrų nenoras įsileisti moteris į pelningesnes tarnybas bei profesijas. Apskritai katalikės moterys pripažino moterims lygias proto galimybes kaip ir vyrams, kartu pažymint, kad jos gali dirbti ir įvairius protinius darbus bei užimti įvairias vietas. Dar Maugeret kaip krikščioniškojo feminizmo vieną svarbiausių bruožų nurodė moters “teisę dirbti”. Tiesa, Maugeret nepaneigė, kad moters pagrindinė užduotis liko būti žmona ir motina, bet kartu ji pastebėjo, kad moterys turėjo teisę būti tuo, kuo jos yra:

žmonės, apdovanoti protu kaip ir širdimi, nevienodos vyrams, bet lygios jiems, lygiai gerai sugebančios dirbti, kaip ir jie, kartais gal net labiau ... visada sąžiningai ir su dideliu atsakomybės

⁸⁷⁴ Agr. R.Petrušauskienė, „Netekėjusių kaimo moterų verslai“, *Moteris*, 1937, nr.11, p.161.

⁸⁷⁵ Ten pat.

⁸⁷⁶ Tiesa, lietuvės katalikės niekada nebuvo priešiškos aukštesniam moterų mokslui, net jeigu kartais skelbė, kad tai nėra racionaliausias pasirinkimas. Lietuvės atrodė pažangiai palyginus su prancūzių LPDF katalikėmis, kurių nuomone universitetinis išsilavinimas ir profesinė karjera kliudė moters kaip žmonos ir motinos pareigoms. O. Sarti. *The Ligue Patriotique des Francaises (1902-1933)*..., p. 190.

⁸⁷⁷ „Tarptautinės katalikių moterų sąjungos dėsniai“, *Moteris*, 1931, nr. 4, p. 3.

jausmu ne tik prastose vietose, kurias vyrai taip peikia, bet taip pat ir daugelyje tų, kuriose iki dabar [vyrai] išlaikė savo monopolį.⁸⁷⁸

Taip pat ji pabrėžė moterų teisę į švietimą, teisę lavintis profesijai, kurią jos laisvai pasirenka.

Panašiai ir *Lietuvaitėje* 1912 metais pastebėta:

Proto gi darbai, nors būtų ir sunkiausi skyriami ir vyrams ir moterims lygiai; dėlei to kad dievas suteikė moterims nemažesnę už vyrus protą. ... Iš gerai apsišvietusios moteriškės išeina nevien gera motina, bet ir mokytoja, išeitū iš jos be abejonės geras advokatas, inžinierius, gydytojas, puikiausias teisėjas ir, žodžiu sakant, ji galėtų užimti visas, nors ir sunkiausias proto darbų vietas, - duokite jai tik daugiau liuosybės ir mokslo.⁸⁷⁹

Panaši pozicija dar nebuvo visuotinai priimtina. Moterų lygiateisiškumas, užtikrintas Lietuvos konstitucijos, užimant įvairias ypatingai valdiškas vietas, daugeliui nepatiko. Daugiausiai diskusijų kėlė švarus moterų darbas biuruose, tuo tarpu, kaip pastebėjo Pikčilingienė, visuomenei akių nebadė Kauno gatves šluojančios moterys ar tos, kurios nešiojo plytas į antrą ar trečią aukštą.⁸⁸⁰

Tiesa, pačios moterys nežinojo, kaip reaguoti į išpopuliarėjusią moterų darbą už šeimos ribų. Jos diskutavo, ar mažų vaikų motina galėjo dirbti vaikus palikus auklei. Ši diskusija prasidėjo 1922 metais, kada vis daugiau moterų užėmė tarnautojų vietas. *Moteryje* buvo pareikšta, kad darbas biure yra kliūtis tikrai motinystei. Darbo biure kenksmingumas motinystei grindžiamas moters nebuvimu namie: „motina namie buvo svečias.“⁸⁸¹ Tai, anot autorės, sukelia šeimos tragediją. Įdomu tai, kad autorė nelaikė savęs „norinčia siaurinti, taip sunkiai išgautas moterų teises. Anaipol. Man tik rūpi pajudinti svarbus klausimas: ar iš aukščiaus išvardintų moterų darbo visuomenė daugiau naudos, ar žalos turės?“⁸⁸² Galiausiai padaroma išvada, kad visuomenė iš moters darbo biure patiria daugiau žalos nei naudos dėl to, kad biuro darbas nesveikas pačiai besilaukiančiai moteriai, nes reikia sėdėti „nepatogioj pozoj, prirūkytam, tvankiam kambary.“ O po gimdymo nenaudingas dėl to, kad „motina vos dar pati paeidama, palikusi savo mažutį dažniausiai tarnaitei, visiškai analfabetei doros, auklėjimo ir higienos klausimuose – eina vėl biuran.“⁸⁸³

Verta prisiminti, kad tais laikais motinystės atostogos buvo labai trumpos. E.Gvildienė Steigiamajame seime naudodama tautinę retoriką siūlė moterų gimdymo atostogas pratęsti iki 8 savaičių: „Jeigu norima, kad mūsų tauta neišnyktų, tai kaip tik turime duoti galimybės ir palengvinimų visom moterim ... geriau prisiruošti prie gimdymo ir sveikatai pataisyti po gimdymo.“ Dėl to prašė dviejų savaičių atostogų prieš gimdymą, ir šešias po.⁸⁸⁴ Socialdemokratams ją palaikius, pataisai buvo pritarta.⁸⁸⁵ II seimo metu 1925 m. lapkritį, buvo siūloma pataisa valstybės tarnautojoms duoti ne 8 savaites motinystės atostogų, bet tik šešias. Tam pasipriešino M.Galdikienė pastebėdama, kad „daugelyje valstybių šita norma jau pakelta yra net iki

⁸⁷⁸ K. Offen, *European Feminisms 1700-1950*, p.197.

⁸⁷⁹ „Kas moterims o kas vyrams skyriama“, *Lietuvaitė*, 1912, nr. 2, p. 24.

⁸⁸⁰ Fr.P. [Pikčilingienė], „Moterų darbo tikrovė“, *Moteris ir Pasaulis*, 1939, nr.2, p. 2.

⁸⁸¹ Tulauskienė, „Kokioj padėty atsidūrė motina inteligentė?“, *Moteris*, 1922, nr.1, p.9.

⁸⁸² Ten pat.

⁸⁸³ Ten pat.

⁸⁸⁴ Ligonių kasų įstatymo sumanymas. *Steigiamojo Seimo darbai*, 102 posėdis, 1921 birželio 8.

⁸⁸⁵ Ten pat

12 savaičių. Toks sumažinimas būtų žalingas mūsų valstybei. ...Ir taip jau pas mus dabar į motinystės pareigas pradedama žiūrėti kaip Prancūzijoje, pradedama „Zweikindersystem“ prisilaikyti.⁸⁸⁶ Bet M.Galdikienės niekas nepalaikė, net ir iškalbinga Liuda Purėnienė. Atstovo Jono Diržio nuomone, jeigu gimdyvei bus duotos aštuonios savaitės, tai „padarysite tai, kad moters niekur tarnybos negalės gauti.“ Netgi Galdikienės brolis Eliziejus Draugelis nepritarė ilgesnėms motinystės atostogoms ir apskritai moterų darbui. „Kokia įstaiga gali imti tarnautoją, jei ji kas met ar kas antri metai du tris mėnesius nieko nedirbs. ... Man visai suprantama, kodėl jau dabar įstaigos nori atsikratyti ir kiekviena proga atsikrato ir braukia visas tas paneles mašinistes ir raštininkes. Tai yra dėl to, kad jos ne į savo vežimą įsėdo.“⁸⁸⁷ Galdikienė dar kartą mėgino apginti moterų interesus, be kita ko, siūlydama pažaboti viršininkų savivalę: „kad viršininkai liuosuoja moteris valdininkes, tai mes žinome, ir jeigu jie tai daro nepamatuotai, tai su tuo reikėtų seimui, stovinčiam V. konstitucijos sargyboje, kovoti visu smarkumu. Paliuosavimo priežastis – tai dažniausia paprasta konkurencija.“⁸⁸⁸ Katalikės seimuose stengėsi sukurti geresnes sąlygas motinystei, bet tai joms ne visada sekėsi.

Turint omeny, tokias finansines sąlygas nenuostabu, kad moterys dirbo iki pat gimdymo, kada moters tinkamas poilsis buvo ypatingai svarbus bei vėliau genamos baimės prarasti tarnybą greitai grįždavo į darbą. Trumpos motinystės atostogos neigiamai veikė tiek kūdikio sveikatą, tiek motinos ir vaiko ryšį, todėl nebereikalo klausta: „ar daug pelnys tauta, atitraukusi motiną nuo jos aukštų motinystės pareigų? O pavedusi vieton to, šaltos specialybės- fizinį- kūno darbą, kurį lengvai galėtų atlikti netekėjusios, bevaikės ar bent jau gerai paauginusios savo vaikučius moters.“⁸⁸⁹ Taigi iš principo autorė, nebuvo prieš moterų darbą, bet prieš motinų darbą už namų ribų. Jeigu ištekėjimas, anot lietuvių katalikių, netrukdė moters specialybės darbui, tai daugelis vis tik pasisakė prieš dirbančią mažų vaikų motiną. Užsienyje taip pat daug moterų į dirbančias motinas žiūrėjo neigiamai, kaip įvairiausių šeimos negandų: skyrybos, alkoholizmo, žemo gimstamumo lygio, rasės išsigimimo šaltinį.⁸⁹⁰

P.Pikčilingienė, buvusi LKMD pirmininkė, po dviejų metų pagyrė moterų pasiryžimą dirbti valstybės tarnybose nepriklausomybės pradžioje, kai darbas nebuvo kaip reikiant apmokamas, ir kai reikėjo didelio skaičiaus darbininkų. Jos nuomone, moterys greitai sugebėjo tapti geromis darbuotojomis, bet tai turėjo neigiamos reikšmės pačiai moteriai, nes „darbas šalia šeimos buvo jai sunkoka našta, nes ir įstaigose dirbdama, ji negalėjo palikti nedirbus ir šeimos darbų.“⁸⁹¹ Be to,

⁸⁸⁶ *II seimo stenogramos*, 206 posėdis, 1925 lapkričio.

⁸⁸⁷ Ten pat.

⁸⁸⁸ Ten pat.

⁸⁸⁹ Tulauskienė, „Kokioj padėty atsidūrė motina inteligentė?“, *Moteris*, 1922, nr.1, p.9.

⁸⁹⁰ Taip manė prancūzės LPDF narės, nors ir jos laikui bėgant pripažino profesijos įgijimo naudą merginai. O. Sarti, *The Ligue Patriotique des Francaises (1902-1933)*...p. 191-192.

⁸⁹¹ Pikčilingienė, „Moteris šeimoje,“ *Moteris*, 1924, nr.5, p.69.

moters darbas už šeimos ribų, anot jos, išardė šeimoje tvarką. Prioritetu laikydama šeimos gerovę ji smerkė moterų norą dirbti pamėgtą darbą, arba būti finansiškai nepriklausomai nuo vyro.⁸⁹² Taip diskusija klostėsi kol nebuvo teisinių bandymų apriboti moterų darbą. Buvo pastebima, kad vaikų neturinčios motinos turi dirbti, o tos, kurios turi mažus vaikus, turi susilaikyti nuo profesijos. Stengiamasi įtikinti moteris, kad jų kaip motinų darbas visuomenei yra reikalingesnis, nei lengvai pakeičiamas darbas biure. Taigi daugiausiai buvo diskutuojama, kaip moteris idealiu atveju turėtų elgtis, turint teises galimybes pasirinkti tiek vieną, tiek ir kitą sprendimą. Diskusija įgavo kitokią nuotaiką, atsiradus bandymams ištekėjusias moteris pašalinti iš darbo rinkos.

Ministrų kabinetas 1926 metų lapkričio 3 dieną išleido taisykles, pagal kurias vedę valstybės tarnautojai (valstybės tarnautojais buvo laikomi visi, kurie gauna iš biudžeto algą taigi ir mokytojos, gydytojos bei seselės ligoninėse), jei uždirba tam tikrą normą, vienas iš jų turi būti atleistas. Pirmos į tai sureagavo socialdemokratės moterys: Liudos Purėnienės iniciatyva buvo sušauktas liaudininkų ir socialdemokratų susirinkimas, kuris parašė protesto rezoliuciją. Lapkričio 14 dieną Purėnienė įnešė paklausimą seimui, kuo remiantis buvo išbrauktos moterų teisės. Stengėsi neatsilikti ir katalikės moterys, lapkričio 15 krikščionių demokratų vyrų ir moterų grupė padavė seimui tuo pačiu klausimu interpeliaciją. Bet jau po Purėnienės užklauso Ministras Pirmininkas atsakė, kad taisyklės nebus vykdomos.⁸⁹³ Šios taisyklės, išleistos ir taip tarp katalikių nepopuliaraus ministrų kabineto, labai įžeidė katalikes.⁸⁹⁴ Prie diskutuotinių klausimų, ar gali moteris šalia šeimos dirbti ir profesinį darbą, prisidėjo kitas klausimas, kaip moterims reaguoti į akivaizdų norą riboti jų teises dirbti. Galime pastebėti, kad moterys buvo solidarios: net skeptiškai mąstančios apie motinų darbą pažymėdavo, kad moterų darbas neturėtų būti įstatymų ribojamas. Tiesa, kai kurios katalikės siūlė įvesti įstatymus, kurie skatintų motinas likti namie, bet paliekant pačiai moteriai teisę pasirinkti.

Emilija Gvildienė, buvusi seimo narė, pastebėjo:

Moteris, kuriai netenka auklėti vaikų, gali dirbti lygiai su vyrais ūkiškąjį darbą, tarnauti, dalyvauti politiniame ir kultūriniame gyvenime, kovoti su prostitucija, daugiau gali įgyti gilesnio ir platesnio mokslo, nekaip buvo praeitais amžiais. Bet visa šita negali trukdyti moterims atsiduoti būtiniams šeimos reikalams.⁸⁹⁵

Tai buvo pakankamai konservatyvus požiūris net pačiomis katalikėms. Greitai po to *Moteryje* pasirodė ir mažas valdininkės komentaras “Ar pageidaujama moterys valdiškose tarnybose?” Komentare atkreiptas dėmesys į tai, kad vien tokio klausimo formulavimas išduoda problemą, kuri kilusi dėl to, kad moterys mažai apie save skelbia spaudoje, mažai reiškiasi gyvenime. Autorė pastebėjo, kad populiarėjo požiūris, jog moteris netinka tarnybai. Bet, anot jos, tai neatitiko realybės, “nes moterys iš prigimties sąžiningesnės, jų tarpe nematysim nelaimingų alkoholikų,

⁸⁹² Ten pat.

⁸⁹³ O. Mašiotienė, „Moterų politinis ir valstybiniai tautiškas darbas“, p.32.

⁸⁹⁴ Žvirgždė, „Daugiau taikumo, laiko taupumo ir darbštumo“, *Moteris*, 1927, nr.1, p.4.

⁸⁹⁵ E.Gvildienė, „Šeimos piktžolė“, *Moteris*, 1927, nr.3, p. 36.

kyšininkų ir tam panašių, o tuo tarpu vyrų daug tokių yra.”⁸⁹⁶ Todėl moterys raginamos užimti kuo daugiau vietų tarnybose, o jos nuomone, netinkamus valdininkus reikia šalinti neatsižvelgiant į lytį. Straipsnyje “Netikę papročiai” kritikuojant griežtą moteriškų ir vyriškų darbų atskyrimą, pastebima, kad visuomenės reakcija į “vyriškus” darbus dirbančias moteris yra nenuosekli:

Jei moterims teikiama garbė už norą ir sugebėjimą, paprastai vyrų dirbamus žemės ūkio –lauko darbus dirbti ir surištus su tuo ūkiu reikalus vesti, tai kodėl kai kurių kreivai žiūrima, jei moteris imasi kitų sričių, kad ir vyrų dirbamų darbų, kuriems ji gali turėti patraukimo, gabumo ir sugebėjimo, ypač būdama laisva nuo šeimyninių ryšių.⁸⁹⁷

Įdomu patyrinėti Onos Gaigalaitės, tuo metu baigusios du kursus Teologijos – filosofijos fakultete ir neseniai tapusios LKMD reikalų vedėja,⁸⁹⁸ samprotavimus 1927 metų vasarą. Anot jos, “niekas neprieštarauja, kad moters tiesioginis ir pirmaeilis uždavinys yra tinkamai paruošti gyvenimui naują kartą.” Tuo tarpu moterys išeina iš namų dirbti, ne todėl, kad “tuščiai veržtūsi į darbo sritį, bet gyvas reikalas surasti duonos kąsnį, kuriuo pati turi misti ir kitus maitinti.”⁸⁹⁹

Vyrų egoizmas ir galingesnė pajėga neleido moteriai išeiti iš šeimos ribų ar daryti įtakos visuomenės gyvenimui. Ji ekonominiai buvo priklausoma vyrui, neturėjo jokių teisių, jautė tik pareigas ir žinojo prievoles. Jos auklėjimas toliau nesekė, kaip būti gera šeimininke ir rūpintis kasdieninio gyvenimo reikmenimis.⁹⁰⁰

Be to, moterys darbininkės buvo prasčiau apmokamos nei vyrai. Moterys buvo stumiamos į vargingas darbo sritis, tačiau jos “nenuleisdavo rankų dėl neteisingo jos darbingumo įvertinimo ir ramia širdimi atidirba ir šeimos namų ruošos darbus, kai tuo tarpu vyras atlikęs bet kurią darbą ramiai ilsisi.”⁹⁰¹ Gaigalaitė pastebėjo ir moters dvigubo darbo našumą, ir neteisybę moterims dirbant dėl šeimos, bet neturint teisės spręsti.

Dirbo moteris dėl to pat duonos kąsnio ir kentė skriaudas, kėlė tūkstančius prievolių be jokių teisių, kai vyras tuo tarpu dirbdamas šeimos išlaikymo darbą galėjo laisvai apsispręsti, tarti tuo ar kitu klausimu savo žodį. Tai buvo didžiausia netiesa ir moters pažeminimas. Ji savo prakaitu ir pūslėtomis rankomis turėjo dirbti šeimai pati sau tepasilikdama tik trupinius, o apie laisvą apsisprendimą jai nebuvo galima nė manyti.⁹⁰²

Taigi moteris uždirbti, anot jos, vertė finansinė padėtis, o kartu ir tai, kad vyrai nuvertindavo moterį šeimininę, kuri neturėdavo teisės žodžio pasakyti. Ji atkreipė dėmesį, kad “moterų gražinimas šeimon” vargiai pagerintų šeimų būklę, nes santykiai šeimose, kur moterys nedirbo biure, nėra idealūs.⁹⁰³ Taigi studentė ateitininkė akivaizdžiai nepritarė įstatyminiam moterų gražinimui į šeimą. Ji pati, kai 1930 metais ištekėjo už Povilo Belecko, kuris dirbo Ministrų kabineto kanceliarijos viršininku ir *Vyriausybės žinių* redaktoriumi, tai yra, kai finansinės galimybės jai leido, atsisakė apmokamo darbo ir liko tik savanoriškai dirbti LKMD. Net ir pabaigusi studijas ji nieieškojo papildomo apmokamo darbo. Apgynusi diplominį darbą iš baudžiamosios teisės tema “Elgetavimas

⁸⁹⁶ Valdininkė, „Ar pageidaujama moterys valdiškose tarnybose?“, *Moteris*, 1927, nr.5, p. 74.

⁸⁹⁷ B, „Netikę papročiai“, *Moteris*, 1927, nr.7-8, p. 107.

⁸⁹⁸ Ona Gaigalaitė-Beleckienė, *Neužmirštami metai*, p. 23.

⁸⁹⁹ O.G-tė, „Moters ekonominė būklė“, *Moteris*, 1927, nr.6, p. 1-2.

⁹⁰⁰ Ten pat.

⁹⁰¹ O.G-tė, „Moters ekonominė būklė“, *Moteris*, 1927, nr.6, p. 1-2.

⁹⁰² Ten pat.

⁹⁰³ Ten pat.

ir valkatavimas”, ji gavo iš V. Biržiškos pasiūlymą dirbti universitete asistente prie administracinės teisės katedros. Ji atsisakiusi, nes abejojusi savo gabumais ir sugebėjimu dirbti su studentais.⁹⁰⁴ Kitoje vietoje ji prisipažįsta, kad apie Biržiškos pasiūlymą ji galvojo, “o vyras nenorėjo, tai atsisakiau. Mano galvosena kitaip man diktavo – daugiau gero ir naudos padarysiu savo tautai, visuomenei ir žmogui, galėdama be atlyginimo darbuotis socialinėje sferoje.”⁹⁰⁵ Taigi, turint pakankamai pinigų pragyvenimui ji neieškojo apmokamos tarnybos, o kaip asmenybė ji turėjo sąlygų pasireikšti neapmokamoje visuomeninėje veikloje.

1927 pabaigoje *Moteryje* pasirodė nenustatytos autorystės straipsnis, kur nepaisant deklaracijos, jog autorė yra moterų judėjimo ir moterų darbo visose srityse šalininkė, į moters profesijos siekį žiūrėta kritiškai.⁹⁰⁶ Pristatoma moterų judėjimo nuomonė, kad “moteris yra motina, kad ji gali ir turi ja būti”, kartu pastebint jų požiūrį, kad vaikus galima pavesti daliai laiko svetimiems ir kad motinystė ir profesija gali būt gerai suderinamos. Matyti, kad autorė, nepritarė tokiems samprotavimams, nes profesijos siekį įvardino, kaip moterų puikybę. Anot autorės, profesinį darbą moterys turi palikti “netekėjusioms ir neturinčioms vaikų moterims ar juos jau parengusius savistoviam gyvenimui.”⁹⁰⁷ Čia jau kalbama ne apie paaugintus vaikus (galima įsivaizduoti, kad tai iki mokyklos paauginti vaikai), bet pradėjusius savarankišką gyvenimą, o tai reiškia, jog motina turėjo pasišvęsti vaikams beveik iki jų pilnametystės. Panašūs samprotavimai apie tai, kaip ilgai motina turėtų atsisakyti profesinio darbo, aiškiai nurodoma ir šioje ištraukoje: “Gyvenimas ilgas; daugeliui moterų ateina toks laikas, kada ji vaikams jau nebereikalinga. Vaikai išeina į gyvenimą. Kitaip sakant, jeigu moters – motinos pasėta gera sėkla jau išaugo, tada ji laisvai gali eiti į viešą gyvenimą!”⁹⁰⁸ O jeigu mergina turi didelį norą veikti visuomenėje ar profesijoje, tai jai patarta netekėti: “tai teeina šiuo savo palinkimu ir tepašvenčia jau visas savo jėgas, bet tada teatsizada būti motina.”⁹⁰⁹ Taigi, merginai siūloma rinktis arba šeimą, arba profesiją, to ir to moterims pasirinkti negalima. Tiesa, ir čia pabrėžiama, kad “produktyvus [turima omeny apmokamas -ik] moterų darbas neturėtų būti iš moterų atimtas, jeigu nuo jo nenukenčia vaikų auklėjimas. Bet vis dėlto motinystė yra ir liks pirmaeilium ir palaimingiausiu moters pašaukimu.”⁹¹⁰ Taigi, net šis moterų tarnybai nepalankus straipsnis, apskritai gynė moterų teisę užimti apmokamas tarnybas, nors pabrėžė, kad moterų pareiga yra šeimoje. Su esmine šio straipsnio mintimi, kad motina turi likti su savo mažais vaikais ir pati juos auklėti, sutiko daugelis katalikių, skyrėsi tik suvokimas kaip ilgai ji tai turėtų daryti. Kita vertus, visos sutiko, kad vaikams paaugus arba jų visai

⁹⁰⁴ Ona Gaigalaitė-Beleckienė, *Neužmirštami metai*, p. 37-38.

⁹⁰⁵ Ten pat, p.26

⁹⁰⁶ „Motinystė ir tarnyba“, *Moteris*, 1927, nr.11, p.1-2.

⁹⁰⁷ Ten pat.

⁹⁰⁸ Ten pat.

⁹⁰⁹ Ten pat.

⁹¹⁰ Ten pat.

neturint, „moteris nė kiek neskriaudžiant šeimos, gali ir privalo dirbti visuomenei taip pat neužmiršdama aprūpinti duonos kąšniu senatvę.”⁹¹¹ Toks lietuvių katalikių požiūris į moterų apmokamą darbą nebuvo atgyvena to meto moterų judėjimo kontekste, gal net jį būtų galima vadinti progresyviu, palyginus su kitomis tuo metu dominuojančiomis pažiūromis. Ute Frevert pastebėjo, kad Vokietijoje net moterų profesijas skatinančios organizacijos, manė, kad moterys turėtų uždariauti daugiausiai dešimt metų, nuo paauglystės iki ištekėjimo ar motinystės. Netgi socialdemokratės manė, kad motinystė, buvo moters „aukščiausias pašaukimas”, „jos svarbiausia pilietinė pareiga” ir kaip tokia turėtų būti pripažinta ir įvertina.⁹¹²

Realybėje katalikės gana aršiai gynė moterų teisę dirbti. Tai akivaizdu ir iš to, kad *Lietuvių katalikų mokytojų draugija* M.Galdikienės siūlymu prašė Švietimo Ministerijos netaikyti pradžios mokykloms nutarimo, draudžiančio vyrui su žmona mokytį vienoj mokykloj.⁹¹³ Prašymas buvo argumentuojamas tuo, kad „pradžios mokyklos mokymo darbas reikalingas kuo anksčiausio jos mokytojų bendradarbiavimo”, ir todėl vyro ir žmonos bendradarbiavimas mokyklai buvo naudingas.⁹¹⁴ Taigi, buvo argumentuojama iš bendrojo gėrio, o ne iš feministinių pozicijų, nors aišku, kad tokiam nutarimui įsigalėjus labiausiai nukentėtų moterys mokytojos, nes jos greičiau atsisakytų darbo nei jų vyrai. Apžvelgdamos 1927 metus katalikės moterys būtent ir pastebėjo šį faktą kaip pažeidžiantį moterų interesus, nes mokytojos nenorėdamos ardyti šeimos, turėjo „visiškai atsisakyti nuo mokymo darbo.”⁹¹⁵ Anot Elenos Gailiūtės, moterys taip pat buvo nuvertintos kaip lygiateisės pilietės, kai vienoje mergaičių gimnazijoje vedėju buvo paskirtas vyras „nepaisant to, kad šiandien yra jau išėjusių aukštuosius mokslus, turinčių pakankamos pedagoginės bei administratyvės praktikos nemažas moterų skaičius.”⁹¹⁶

Galima pastebėti, kad lietuvių katalikės šiuo klausimu užėmė kardinaliai priešingą poziciją, nei Vokietijos katalikės. Pavyzdžiui, *Verein Katolischen Deutschen Lehrerinnen* pasisakė už tai, kad tik netekėjusios moterys galėtų dirbti mokytojomis: tai yra, kad moteris būtų arba mokytoja, arba kurtų šeimą. Taip pat ir *Katholische Deutsche Frauenbund* pasisakė prieš mokytojų moterų celibato panaikinimą. Tik maža grupelė moterų Vokietijoje kovojo už celibato panaikinimą.⁹¹⁷ Hedwig Dransfeld, VKdL narė, ilgametė KDFb pirmininkė bei pagaliau parlamentarė, Weimaro konstitucijos proga 1919 metais paskaitoje „Moterų klausimas ir nauja valstybės konstitucija” pastebėjo, kad celibato pašalinimas

kenks pačiai profesijai, nes ištekėjusios moters natūralios sąlygos [vaikų susilaukimas?-I.K.] neleidžia taip išpildyti profesijos kaip vyrui, taip pat tai kenks šeimai, kuri didžiąją dalį dienos

⁹¹¹ B., „Netikė papročiai“, *Moteris*, 1927, nr.7-8, p. 107.

⁹¹² Ute Frevert, *Women in German History: From Bourgeois Emancipation to Sexual Liberation*, Oxford, 1988, p. 200.

⁹¹³ Šis įsakymas buvo priimtas 1927 birželio 11 d. *Moteris*, 1927, nr. 10, p.141.

⁹¹⁴ Ten pat.

⁹¹⁵ Elena Gailiūtė, „Kas buvo ir ko laukiam“, *Moteris*, 1928, nr. 1, p. 1.

⁹¹⁶ Ten pat.

⁹¹⁷ Irmgard Niehaus, „Die Krone unserer Berufswurde“, in *Katholikinnen und Moderne....*, p.55,

turės būti be žmonos ir be motinos; pagaliau kenks pačiai moteriai, kuri po dviguba profesija tarnautojos ir šeimininkės būtinai turės palūžti, jei ji vienos ar kitos profesijos neapleis; tai pagaliau kenks tautai, visiškai užpildant tarnautojų postus iš vienos pusės, neleidžiant sveikai augti šeimoms, kas taip svarbu tautai, bet priešinga tarnautojos interesams, kuri norės savo šeimos dydį kiek galima labiau apriboti; ir pagaliau bus pakenkta moterų klausimui; nes atsiras reakcija apskritai prieš moterų įdarbinimą.⁹¹⁸

Kai mokytojų celibatas buvo Weimaro Vokietijoje panaikintas 1920 metais, VkdL per savo atstoves stengėsi, kad šis sprendimas būtų atšauktas. Kai paaiškėjo, kad įstatymo dėl celibato panaikinimo atšaukti nebegalima, Fanny Imle iš VkdL pastebėjo, kad ji pati mano, jog mokytojos profesija su santuoka yra nesuderinama.⁹¹⁹ Kita KDF narė Maria von Gebsattel 1920 m. buvo išrinkta į Bavarijos Landtagą, kur ji visų pirma pasisakė prieš leidimą susituokusioms moterims dirbti mokytojos darbą. Po jos kalbos buvo vėl nubalsuota už moterų celibatą, tik vėliau kaip prieštaraujantis konstitucijai šis sprendimas buvo atšauktas.⁹²⁰ Tuo tarpu, kai 1925 stengiantis sumažinti tarnautojų skaičių, ištekėjusių moterų atleidimas vėl buvo galimas, Christine Teusch parlamento, o kartu ir KDFb ir VkdL narė reikalavo, kad ir moterims būtų mokomas kompensacijas už atleidimą.⁹²¹

Tiesa, ir Lietuvoje kilo minčių, ar ištekėjusi, o juo labiau besilaukianti moteris gali dirbti mokytoja. 1938 metais LKMD konferencijoje tarp sveikinimų savo nuomonę išplėtė viena kaimo atstovė, seniau buvusi mokytoja. Ji išsakiusi nuomonę, kad “ištekėjusios neturi mokytojauti – būdamos nėščios jos labai nedailiai atrodančios ir vaikams iš to įvairių minčių kyla.”⁹²² Matyti, kad M.Rimkutė, LKMD instruktorė, tokiai nuomonei visiškai nepritarė. Ji pastebėjo, kad tokios “mintys labai nerimtos kalbant apie didelius moters uždavinius. Gali pasipiktinti (o taip gal yra) visuomenė, kad LK moterų Draugija taip nerimtai į tai žiūri ir duoda šnekėti visai nenusimanančiam žmogui į minias, taip, kad moters uždaviniai lieka lyg pajuokti.”⁹²³ Ji siūlė centro valdybai labiau kontroliuoti pasisakymus, kad “prie mikrofono einantieji paduotų trumpą kalbos santrauką”.⁹²⁴

Petras Leonas, M.Galdikienės paprašytas skaityti paskaitą apie “Moteris Lietuvos teisėje” Sekretoriato organizuojamuose kursuose, kalbėdamas apie moterų teises visuomeniniame gyvenime aptarė ir visuomenėje egzistavusią moterų emancipacijos baimę. Jis pastebėjo, kad “kūno pajėgų nelygumas gal ir neginčijamas dalykas,” bet “dėl proto pajėgų ... kai moterys imsis daugiau proto darbais užsiiminėti, jų proto jėgos eis stipryn.”

Vyrų tiek kūno, tiek proto jėgos taip pat nėra lygios, bet tuo faktu nemėginama niekur skirstyti vyrus į kategorijas teisės atžvilgiu. Reikia skirti teisės klausimas nuo užsiėmimo ir darbo

⁹¹⁸ Cituota iš ten pat, p.56-57.

⁹¹⁹ cituota iš ten pat, p. 57.

⁹²⁰ Marie-Emmanuelle Reytier, „Maria Freiin von Gebsattel (1885-19580) eine Adelige mit burgerlichem Engagement“, in *Katholikinnen und Moderne...*, red. Gisela Muschiol, Munster, 2003, p. 231.

⁹²¹ Irmgard Niekaus, „Die Krone unserer Berufswurde“, in *Katholikinnen und Moderne...*, p.56.

⁹²² M.Rimkutės laiškas LKMD centro valdybai 1938 III 25, LCVA, f. 567, ap. 1, b. 83, l.208.

⁹²³ Ten pat.

⁹²⁴ Ten pat.

klausimo. Ir vyrų užsiėmimai ir darbai yra įvairūs, nevienoki, bet teisės jų yra vienokios. Tas pat turi būti ir moterų atžvilgiu; jų teisiška padėtis turi būti tokia pat kaip vyrų, o užsiėmimai ir darbai joms turi tekti tie, kokiems jos tinka savo prigimties savumais ir savo gabumais.⁹²⁵

Taigi, ir teisininkas P. Leonas pastebėjo, kad teisinės diskriminacijos moterų atžvilgiu neturėtų būti.

Įdomus buvo ir Mykolo Krupavičiaus požiūris į moters pareigą dirbti šeimai. Anot jo, reikia “mokėt suderinti savo moterišką specifinį pašaukimą su kitais darbais. Bet lygiai tokia pareiga saisto ir vyrą. Tačiau, kaip vyras ją turėdamas neturi nei teisės nei pareigos atsipalaiduoti nuo kitų darbų, taip lygiai jų neturi ir moteris. Dar mažiau turi teisės koks nors vyras jai kliudyti prie tų darbų eiti.”⁹²⁶ Įdomu tai, kad moterų visuomeninę veiklą jis matė ne kaip teisę, o kaip pareigą. Galima manyti, kad jis pritarė ir moters profesiniam darbui, jei jis suderinamas su pareigomis šeimoje.

Veronika Karvelienė 1930 metais pastebėjo, kad “gabių moterų darbai turi valstybei ypatingos svarbos ir jų skaičiaus augimas įvairiose profesijose lauktinas.”⁹²⁷ Jos nuomone, ištekėjusi gabi moteris, galėjo šeiminkavimą namuose pavesti tarnaitėms ir savo jėgas skirti profesiniam darbui. Tuo tarpu ji pati pripažįsta, kad sunkiau buvo moteriai tapus motina. Ji manė, kad moteris pati turi auginti savo vaikus, bet tai, anot jos, daugiausiai trunka 10-20 metų. “Po to ji gali dirbti šalia namų, nes vaikų darželiai ir mokyklos prižiūri ir auklėja vaikus didesnę dienos dalį.”⁹²⁸ Taigi, galima matyti, kad Karvelienė nelaikė būtina motinai likti namuose, kol vaikai taps savarankiški, bet tik pirmaisiais jų metais. Nors, anot jos, “dviguba profesija yra sunkiausias šių laikų moters gyvenimo klausimas”, vis tik pastebėjo, kad inteligentės motinoms, kurios dažnai turėjo tarnaites, buvo lengviau nei darbininkėms motinoms. Anot Karvelienės, “protinis darbas nepalyginamai mažiau kenkia arba dirbamas su saiku visai nekenkia motinos sveikatai.”⁹²⁹ Ji pastebėjo, kad būtina rasti priemonių apsaugoti šeimą, jei motina dirba dėl jai grėšiančio skurdo, t.y. organizuoti kūdikių namus ir vaikų darželius.”⁹³⁰

Diskusijų apie moters darbą mastai ir kryptys ypatingai priklausė nuo “šalutinių” aplinkos veiksnių, tokių kaip krašto ekonominė situacija ar geopolitinės ir demografinės valstybių aspiracijos. Moterys visoje Europoje karo metu buvo skatinamos užsiimti profesine veikla, o po karo pasikeitus aplinkybėms, bandyta jų atsisakyti, ir joms patariama geriau užsiimti vaikų, kurie dažnai buvo suvokiami kaip ateities gynėjai-kareiviai, auginimu. Vakarų Europoje krentant gimstamumui, pastaroji reprodukcinė moterų funkcija tapo ypatingai svarbi ir pabrėžiama. Valstybių pareigūnai, susirūpinę kariniu potencialu, savo kritiką visų pirma atgrėžė į moteris, kurios, atseit dėl darbo, negali pagimdyti ir išauginti sveikų vaikų, ir kad tokiu būdu moterų teisė

⁹²⁵ P. Leonas, „Moters Lietuvos teisėje“, *Moteris*, 1929, nr. 9, p. 116-117.

⁹²⁶ Krupavičius, „Menininkės – akademikės“, *Moteris*, 1930, nr. 11, p. 137.

⁹²⁷ V. Karvelienė, „Vedusios moters darbai“, *Moteris*, 1930, nr. 7-8, p. 107.

⁹²⁸ Ten pat.

⁹²⁹ Ten pat.

⁹³⁰ Ten pat, p. 106

uždirbti prieštarauja jų “motiniškai pareigai” visuomenei.⁹³¹ Dar trečiajame dešimtmetyje Anglijoje pasirodė tendencija ištekėjusias moteris atleisti iš darbo, neatsižvelgiant į tai ar jos dirbo mokykloje, ar fabrike.⁹³² Vokietijoje, kai 1923 buvo sumažinta valstybinių tarnautojų, tarp atleistųjų daugiausiai buvo ištekėjusių moterų. Buvo teigiama, kad jos uždirba dvigubas pajamas savajai šeimai ir tokiu būdu atima pajamas iš kito vyro, šeimos maitintojo. Ekonominė krizė sustiprėjus, daug valstybių priėmė moterų teisę dirbti ribojančius įstatymus. Pagal 1932 metų įstatymą ištekėjusi moteris Vokietijoje turėjo būti atleidžiama iš valstybinės tarnybos.⁹³³ Įdomu pastebėti, kad Vokietijos Moterų Taryba dėl patriotinių sumetimų neprotestavo prieš šį įstatymą ir, kaip pastebi Ute Frevert, beveik nė viena moterų organizacija nepaskelbė šio įstatymo nekonstituciniu.⁹³⁴ Kartais būtent katalikės pasipriešindavo tokiems įstatymams. Maria Baers, aktyvi katalikė, Belgijos senato narė, nors asmeniškai ir prieštaravo moters darbui už namų ribų ir kaip moters “natūralią užduotį” pabrėžė žmonos ir motinos vaidmenį, bet kai ketvirtajame dešimtmetyje moterų darbas buvo varžomas – joms sumažinti atlyginimai, jos šalinamos iš valstybinių tarnybų,⁹³⁵ ji kartu su kitomis moterimis aktyviai pasipriešino tokiems įstatymams.

Ketvirtajame dešimtmetyje stiprėjant fašistinėms nuotaikoms, ir Lietuvoje vis labiau sklido diskursas “gražinti moteris atgal į šeimą.” Franciska de Haan pastebėjo, kad prieš imantis įstatyminių priemonių prieš moteris, Olandijoje sklandė gandai, kad moterys yra prastos nedrausmingos darbininkės.⁹³⁶ Lietuvoje klostėsi panašus diskursas. Anot Gaigalaitės – Beleckienės, lietuviškuose laikraščiuose nesigėdinta rašyti “su moterimis valdininkėmis esą visai blogai, nes daugumoje nuo jų įstaigos darbas gan nukenčiaš dėl jų dažnų susirgimų ir šiaip įvairių atsitikimų.”⁹³⁷ Toks diskursas taikytas ne samdytoms juodo darbo darbininkėms, bet švaresnio darbo valdininkėms. Gaigalaitė kaip ir anksčiau pastebėjo, kad moteris ne prastesnė valdininkė už vyrą, bet visą laiką yra mėgėjų, “kurie moterį norėtų gražinti vien šeimos ratan, remdamiesi labai gražiomis intencijomis – apsaugoti moters sveikatą ir būsimos kartos sveikatingumą nuo žalingų ir net kenksmingų darbo sąlygų už šeimos ribų.” Anot jos, “pačios gyvenimo sąlygos moterį atvedė į tas veikimo sritis, kuriose ji šiandien dirba ar pasireiškia ir geraširdiški vieno ar kito norai ją vėl aprėžti, padaryti ją ekonominiai priklausoma” nepasieks savo tikslo.⁹³⁸ Pagaliau Gaigalaitė garsiai

⁹³¹ K. Offen, *European Feminisms 1700-1950...*, p.229.

⁹³² B. Anderson, J. Zinnser, *A History of their own*, vol.2, p. 301.

⁹³³ Ute Frevert, *Women in German History...*, p. 197.

⁹³⁴ Ten pat, p. 198.

⁹³⁵ Pagal 1933 metų gegužės įsakymą moterų valstybės tarnautojų algos buvo sumažintos 25 %, jeigu ir vyras buvo valstybės tarnautojas. O po metų buvo nuspręsta, kad visos vyriausybės vietos turi būti prieinamos tik vyrams. Nuo 1934 m. darbo ministras galėjo nustatyti proporcijas, kiek ištekėjusių ir netekėjusių moterų galėjo būti kurioje nors pramonės srityje. 1935 m. vėl buvo sumažintos moterų valstybės tarnautojų algos.

⁹³⁶ Francisca de Haan, *Gender and Politics of Office Work, the Netherlands 1860-1940*, Amsterdam, 1998.

⁹³⁷ O. G-tė, „Moterys tarnautojos“, *Moteris*, 1931, nr.1, p. 10-11.

⁹³⁸ Ten pat, p.10-11.

nusistebėjo, kad vyrai buvo įsikibę kanceliarijos darbo, nors buvo sričių, kur trūko specialistų, “o kanceliarijos darbas, kaip tik geriau tinka ir sąžiningiau atliekamas moterų valdininkų.”⁹³⁹

Ona Beleckienė suformulavo kertinius reikalavimus, kurių turėjo solidariai laikytis viso pasaulio moterys. Pirmuoju buvo įrašytas: “moters teisės privalo būti lygios vyrų teisėmis įstatymų leidžiamoje valdžioje, taip pat tautinėje ir tarptautinėje administracijoje.” Vis tik ji atskiru punktu pabrėžė lygias ištekėjusios moters teises su vyrais. Taigi, nepaisant visų išvedžiojimų, kada gerai yra moterims dirbti, kada ne, anot jos, moterys visada turėjo reikalauti teisių lygybės. Be to, ji reikalavo už lygų darbą lygus su vyrais atlyginimo. O tokius reikalavimus grindė ne tik feministiniais argumentais, bet ir socialiniais: “kas norėtų iš moters atimti jos uždarbį, tai stumtų daugelį moterų į prostitucijos bedugnę.”⁹⁴⁰ Galima matyti, kad su panašia teisine lygybe darbo atžvilgiu sutiko ir krikščionių demokratų autoritetas Mykolas Krupavičius: “Jei moteris gerai dirba, lai bus ji gerai apmokama. Už lygų darbą lygus atlyginimas. Mažinti jai darbo mokesnį, arba visai šalinti nuo darbo tik dėl to, kad ji yra moteris, yra priešinga teisingumui. Kas moters neapkenčia, ją niekina, silpnina vertę ir pakasa tą vieną iš dviejų atramų, kuria yra paremta tauta.”⁹⁴¹

Gandai, kad bus atleidžiamos ištekėjusios moterys iš valstybinių tarnybų, pradėjo skliti 1931 metais. Jie sklido ne be reikalo: kovo 11 dieną biudžeto komisija davė paliepiamą ministerijoms pateikti žinias apie jose tarnaujančių ištekėjusių moterų vyrus bei jų uždarbius. Šie duomenys atrodė taip (paimta iš Vidaus reikalų ministerijos centro ir vietos įstaigose tarnaujančių moterų sąrašo): “Grigienė Jadvyga, darbo statistikos vedėja, kategorija X, atlyginimas 418 dirba centro įstaigoj.” Grafoje kuo užsiima vyras įrašyta karininkas, jo uždarbis 558 lt. taip surašytos įvairių kategorijų moterys nuo V kategorijos tokios kaip kanceliarininkės ir gailestingos sesutės iki tuo metu aukščiausios kategorijos pasiekusios J. Grigienės. Nebuvo paslaptis, kokiais tikslais buvo renkami šie gana specifiniai duomenys. Uniforminis įstatymas, atleidžiantis žmonas, tik atsižvelgiant į vyro uždarbį, realiai galėjo skaudžiai paveikti ir taip sunkiai besiverčiančias moteris. Pavyzdžiui, Valstybinė Kauno Ligoninė turėjo pranešti, kiek joje tarnavo tekėjusių moterų, kiek etatinių, kiek laisvai samdomų darbininkų, tokių kaip virėjų, skalbėjų. Į vidaus reikalų ministerijos sąrašą buvo įtraukta ir Butkienė Engelberta, kuri dirbo gailestingąja sesute valstybinėje Kauno ligoninėje ir uždirbo 184 lt. Jos vyras buvo pulkininkas leitenantas Butkus su maždaug 1420 litų atlyginimu.⁹⁴² Turint omeny būsimuosius įstatymus, ji turėjo būti atleista. 1931 m. kovo 30 d. ligoninės direktorius rašė raštą bendrųjų reikalų direktoriui pranešdamas, kad “gailestingoji sesuo Butkienė Engelberta persiskyrimo su savo vyru dokumentų nėra pristačiusi, nes sutuoktuvės įvykusios R. Kat. bažnyčioje. Tik ligoninei žinoma, kad ji jau 8 metai, kai su savo vyru negyvena.

⁹³⁹ Ten pat, p. 11.

⁹⁴⁰ Ten pat, p. 11.

⁹⁴¹ M. Krupavičius, „Moteris, visuomenė ir politika“, *Moteris*, 1932, nr.11, p. 147.

⁹⁴² Susirašinėjimas vedusių moterų, tarnaujančių VR M-jos įstaigose reikalui, LCVA, f. 377, ap. 2, b. 52, l. 5.

Dukters išlaikymui vyras siunčia pinigus, kartais per ligoninę.⁹⁴³ Akivaizdu, kad nors jos teisėtas vyras Butkus uždirbo didžiulius pinigus, pačiai Butkienei nuo to nebuvo geriau. *Lietuvos Moterų Taryba* reagavo į šiuos gandus memorandumu vyriausybei moterų valdininkų reikalu.⁹⁴⁴ Memorandume, be to, kad pastebėta, jog toks įstatymas prieštarautų konstitucijai, be kitų svarių argumentų nurodoma, kad toks nutarimas pakenktų ir motinos autoritetui:

Moteris turi turėti profesiją ir negali būti jai užkirstas kelias uždarbiauti, dėl to, kad ji ištekėjo. Kitaip ji nebeasmenybė nešanti ant savo pečių pusę atsakingumo už visa, kas darosi visam krašte, bet žemesnis padaras... ypač einantiems mokslą vaikams, ji negali būti autoritetu. Ogi mes tiek kalbame ir tiek laukiame iš moters įtakos ir motinos autoriteto.⁹⁴⁵

Su šiuo memorandumu solidarizavosi ir *Lietuvių katalikių moterų vyriausias sekretoriatas*.⁹⁴⁶

1933 metais buvo pertvarkomas administracijos aparatas. Ona Krikščiūnienė, kuri nors ir nedalyvavo LKMD veikloje, bet buvo aktyvi ateitininkė bei vėliau priklausė *Naujosios vaidilutės* bičiulių rateliui,⁹⁴⁷ buvo toji moteris, kuri sausio pradžioje atkreipė LMT dėmesį, jog vėl pradėtas svarstyti moterų iš įstaigų atleidimas. Ji siūlė, kad Taryba reikalui esant sušauktų mitingą arba organizacijų atstovių pasitarimą.⁹⁴⁸ Ir katalikės, susibūrusios prie *Sekretoriato*, pripažino, kad moterims inteligentėms krizės metu gauti darbą ir pragyvenimą buvo sudėtinga. Jos diskutavo galimybę organizuoti darbo biurą inteligentėms. Vis tik nors jų manymu „darbo biuro inteligentėms projektas girtinas“⁹⁴⁹, bet dėl lėšų stygiaus Centro Valdyba iniciatyvos nesiėmė. 1933 m. gegužės 2 dieną Ministrų kabinetas priėmė nutarimą atleisti iš tarnybų tas moteris, kurių tarnybos pareigos neatitiko jų išeito mokslo specialybei arba kurių vyrai uždirbo daugiau nei numatyta suma, tai yra 600 litų, jei gyvenama Kaune, ir 450 litų, jei gyvenama provincijoje.⁹⁵⁰ Vėl LMT į tai reagavo memorandumu, kurį pasirašė ir katalikių *Sekretoriatas*.⁹⁵¹ Memorandume nusiskūsta, kad tokiu nutarimu „visuomeniniu atžvilgiu moteris stumiami į visišką materialę priklausomybę nuo vyro ir tuo būdu gražinama į pirmykštį beteisį būvį.“⁹⁵² Be to, nurodytos neigiamos tokio nutarimo pasekmės dorovei: „ištekęsios moters šalinimas iš tarnybos griaus šeimą, trukdys naujoms šeimoms kurtis, ...stums šeimą į laisvą sugyvenimą – tuo būdu tas šalinimas atsilieps ir priaugančios kartos dorovei.“⁹⁵³

Katalikės moterys stengėsi ginti moters teises dirbti bei atstovauti moterų interesams, todėl jos rūpinosi užimti oficialias vietas moters darbą reglamentuojančiose įstaigose. M.Galdikienė

⁹⁴³ Ten pat, l.10.

⁹⁴⁴ Ona Mašiotienė, *Moterų politinis ir valstybiniai...*, p. 43.

⁹⁴⁵ *Lietuvos moterų tarybos* memorandumas, LCVA, f. 923, ap.1, b.702, l.19 (96).

⁹⁴⁶ Ten pat, l. (91).

⁹⁴⁷ „N.Vaidilutės bičiulių pobūvis“, *Naujoji Vaidilutė*, 1938, nr.4, p. 188.

⁹⁴⁸ *Lietuvos moterų tarybos* posėdžio 1933 m sausio 12 protokolas, MAB, f. 181/34, l. 98, 104.

⁹⁴⁹ LKMD Centro posėdžio 1933 m. spalio 20 protokolas. LCVA, f.567, ap.1, b. 76, l.2.

⁹⁵⁰ Gegužės 6 dieną šį nutarimą Respublikos Prezidento Kanceliarijos Viršininkui nusiųtė Povilas Beleckas, Ministrų kabineto reikalų vedėjas, Onos Gaigalaitės –Beleckienės vyras, LCVA, f. 923, ap.1, b.781, l.22.

⁹⁵¹ Ona Mašiotienė, *Moterų politinis ir valstybiniai...*, p. 43.

⁹⁵² „Memorandumas“, LCVA, f. 923, ap. 1, b. 787, l. 39.

⁹⁵³ Ten pat.

nurodydama, kad LKMD dirbo socialinį darbą, 1934 m. prašė Vidaus reikalų Ministerijos paskirti bent vieną moterį darbo inspektoriumi. Ji pažymėjo, kad moteris, kaip darbo inspektorė, yra ypatingai tinkama tenai, kur didelę dalį darbininkų sudaro pačios moterys ar jaunuoliai. Ji pastebėjo, kad Vakarų Europoje tas pareigas eina moterys. Anot jos, „moters darbininkės ar mažamečių gyvenimas ir dabar turi skirtingų pusių ir reikalų, kuriuos išsiaiškinti, suprasti ir įvertinti moteriai yra daug prieinamiau ir lengviau, o tas turi įtakos nustatant ir tvirtinant žmonių taksas, tabelius ir vidaus tvarkos taisykles.“ Galdikienė iš karto buvo numačiusi ir kandidatę darbo inspektorės vietai, kaip galima suprasti pagal aprašymą ji siūlė Oną Beleckienę.⁹⁵⁴

M.Galdikienė 1935 metais pastebėjo, kad teisinėje srityje LKMD turėjo susirūpinti palaikyti viešą „opinią už moterų viešą darbą, nes jei to nebus moterys gali nustoti teisės į mokslą. Jei moteris nepriklauso šeimai ji turi kitą darbą dirbti.“⁹⁵⁵ Tuo tarpu moterims šeimoje, anot jos, turėtų būti užtikrinta „moters ekonominė nepriklausomybė, kad moteris galėtų įnešą dalį atsiimti, kad darbininko vyro šeimai būtų skiriama tiesiog iš darbdavio dalis mokesčio, jei vyras pageria.“ Tiesa, ši idėja nebuvo nauja. Dar 1925 m. ji seime siūlė „girtuoklių“ uždarbiui ir turtui uždėti globą jų šeimų naudai, nes „kartais girtuoklis prageria visą turtą ir šeima lieka be pragyvenimo šaltinio“.⁹⁵⁶ Konkrečiai 1935 m. buvo planuojama kiekviename mieste prašyti advokatą specialiai domėtis moterų reikalais, kas jis teisiškai galėtų moterims patarti.⁹⁵⁷

Panašus į 1933 metų ištekęsusių moterų darbo apribojimo sprendimas buvo priimtas ir 1936 metais. Tiesa šio kaip ir 1933 metų nutarimo vykdymas sustabdytas, todėl ir po šių įstatymų liko dirbti ištekęsios moterys, kurių kompetencija ir išsilavinimas atitiko reikalavimus. 1936 metais moterims derantis su vyriausybe, buvo prieita prie kompromiso, kad faktinis moterų šalinimas iš tarnybos nebus bent jau formalus, įstatymą formuluojant „vieno iš dviejų sutuoktinių“, o ne „žmonos“. Deja, greitai ši leksinė pataisa nebeteko prasmės, nes

vieno „iš dviejų sutuoktinių“ šalinimas supamas į klaidinančias legendas, kad tai moterys „gražinamos šeimai“, tartum ne pati šeima turi spręsti, kas jai reik „gražinti“ ir tartum šeimai reik pirmiausia gražinti ne tas moteris, kurios priverstos ilgas valandas dirbti purviną ir sunkų fizinį darbą. Šiandien pinama dogma, kad švaresnis darbas, koks yra valstybės įstaigose, kažkoks sakramentališkas, tik vyriškai lyčiai skirtas, kad jis „tai ne moterų darbas“, nes jos jam esančios per silpnos.⁹⁵⁸

Prieš ištekęsusių moterų teisinį varžymą pasisakė ir Elena Jackevičiūtė, aukščiausią karjerą teisme padariusi moteris. Tiesa, jos, netekėjusios moters nuomone, „šeimos ir profesijos suderinimas yra gan opus klausimas. Jo tinkamas išsprendimas ateities dalykas“⁹⁵⁹. *Moters* korespondentės

⁹⁵⁴ Galdikienės laiškas Vidaus reikalų ministerijai 1934 m. sausio 17, LCVA, f. 567, ap. 1, b. 48, l.238. Greičiausiai į prašymą buvo atsižvelgta, nes Ona Beleckienė rašė, kad ji dirbo Darbo rūmuose neetatine konsultante moterų klausimais. Ona Beleckienė, *Neužmirštami metai*, p. 27.

⁹⁵⁵ Galdikienės išskirti LKDM tikslai LKMD rajonų valdybų suvažiavime 1935 kovo 16; LCVA, f.567, ap.1, b.30, l.4.

⁹⁵⁶ II seimo stenogramos, posėdis 224, 1925 gruodžio 21.

⁹⁵⁷ Galdikienės išskirti LKDM tikslai LKMD rajonų valdybų suvažiavime 1935 kovo 16; LCVA, f.567, ap.1, b.30, l.4.

⁹⁵⁸ Fr.P. [Pikčilingienė], „Moterų darbo tikrovė“, *Moteris ir Pasaulis*, 1939, nr. 2, p. 2.

⁹⁵⁹ Skruzdė, „Pasikalbėjimas su teisėja Elena Jackevičaitė“, *Moteris*, 1932, nr. 6, p. 89.

paklausta, ar teismo darbas nedaro moterų kietaširdėmis ir ar nenaikina jose pasitikėjimo žmonėmis, E.Jackevičiūtė atsakė, kad “teisme maža vietos sentimentalizmui, bet širdies jautrumą labai galima pritaikyti. Teismo darbas yra sulaužytų teisių atstatymas, kuris auklėja protą ir valią visuomenės narių santykiuose.”⁹⁶⁰ Taigi, nepastebėjo, kad teismo darbas netiktų moteriai.

Dar 1932 metais lapkričio mėnesį *Naujojoje Vaidilutėje* buvo išspausdinta anketa, kuri siekė išsiaiškinti moterų požiūrį, ar ištekėjusi moteris turi tarnauti. Atsakymuose atsiskleidė aktyvių katalikių požiūris į dvigubą moters profesiją. Petronėlė Orintaitė į klausimą, ar suderinami moters šeimos darbas su tarnyba už namų sienų, gana stačiokiškai atsakė: “Visai ir derint nereikia, nes tai ir taip yra natūralu”.⁹⁶¹ Tuo metu Orintaitė pati dirbo Šiaulių gimnazijoje lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja bei buvo pradėjusi rašyti, 1934 m. išgarsėjusi lietuvių visuomenėje rezonansą sukėlusia knyga *Paslėpta žaizda*. Besimokydama universitete ji buvusi aktyvi ateitininkė, o atsakinėdama į anketą ji jau buvo 27 metų amžiaus ir turėjo keletą metų mokytojavimo praktikos. Anot jos, moteris neturi likti “vien salione ar vaikų kambary... Ir plačiausios darbo sritys niekad nė vienam žmogui nekenkė ir nekenks!” Ji netgi pastebėjo, kad moterys, kurios “tarnavo įstaigose ar dirbo kokį visuomeninį darbą, buvo rimtesnės, kultūringesnės ir ne tokios tuščios, kaip tos naminės, kurių gyvenimo sąlygos man atrodo mažiau normalios.”⁹⁶²

Ona Labanauskaitė, pasižymėjusi kaip aktyvi pavasarininkių vadė bei nenurimstanti redaktorė⁹⁶³, perspėjo moterų iš tarnybų pašalinimo šalininkus: “meldžiamieji, nebūkit žemažiūriai ir nemanykit, kad pašalinę iš valstybės aparato ištekėjusias moteris (tos, žinoma, tik pradžia, paskui bevalgant apetitai didės), jau užlopysit, biudžeto plyšius ir suproduktyvinsit valdininkų (administracijos) aparatą.”⁹⁶⁴ Atsakinėdama į anketą Labanauskaitė buvo 31 metų, ji dirbo ir studijavo universitete teisę. Atsimindama ją jos studijų draugė Ona Beleckienė rašė: “ji per daug vyriška, jos ir apranga vyriška, eiseną, laikyseną daugiau vyriška, o ne moteriška.”⁹⁶⁵ 1933 metais ji išvažiavo doktorantūros studijų į Lilių, grįžo 1935 metais, 1939 metais ji padarė pirmuosius įžadus pas vargdienių seseris.⁹⁶⁶ Anot jos, priimant valdininką į darbą, “nei tikyba, bei lytis, nei šeimyninė padėtis, nė politiniai, nė kitoki įsitikinimai čia negali vaidinti jokios rolės. Jis turi mokėti tik darbą dirbti.”⁹⁶⁷ Taigi ši religinga moteris aiškiai ir drąsiai gynė moters teisę užimti bet kokią tarnybą, pastebėdama žmonių, kurie moterį nuo to norėjo nušalinti pažiūrų siaurumą.

⁹⁶⁰ Ten pat.

⁹⁶¹ P. Orintaitė, „Ar turi ištekėjusi moteris tarnauti?“, *Naujoji Vaidilutė*, 1932, p.481

⁹⁶² Ten pat.

⁹⁶³ 1926 metais Ona Labanauskaitė redagavo *Moterį*, nuo 1935 metų - *Rytą*, o 1937 metais pradėjo leisti pavasarininkėms skirtą žurnalą *Liepsnos*.

⁹⁶⁴ O. Labanauskaitė, „Ar turi ištekėjusi moteris tarnauti?“, *Naujoji Vaidilutė*, 1933, nr. 2, p.78.

⁹⁶⁵ Ona Beleckienė, *Neužmirštami metai*, p. 103.

⁹⁶⁶ Aldona Kačerauskienė, „Su saule širdyje“, *XXI amžius*, 2006 spalio 11.

⁹⁶⁷ O.Labanauskaitė, „Ar turi ištekėjusi moteris tarnauti“, *Naujoji Vaidilutė*, 1933, nr.2, p.79.

Tuo tarpu Magdalena Galdikienė, LKMD pirmininkė ir jau keletą metų kaip mergaičių mokytojų seminarijos direktorė, pastebėjo: “Moters ištekėjimas dar nepadaro ją netinkama tarnybai. ... Ištekėjusios moters, neturinčios vaikų ar juos jau paauginus, laikas nebus visas užimtas šeimos darbu.”⁹⁶⁸ Jos pozicija nebuvo tokia aiški dėl motinų, auginančių mažus vaikus. Ji visų pirma kreipdama dėmesį į vaiko gerbūvį, darė išvadą, kad vaikui motinos “priežiūra reikalinga ir motinos ilgesnis iš namų pasišalinimas gali sukliudyti motinystės pareigoms.” Kita vertus, ji pastebėjo, kad tam tikras tarnybas, kur dirbama tik kelias valandas, galima suderinti ir su mažų vaikų auginimu. Pasiteiravusi kolegijų mokytojų, ar jų nebuvimas namuose, nekenkė vaikų gerovei, gavo atsakymą, kad “toks vienos, kitos valandos užsiėmimas kitu darbu teigiamai atsiliepia į jų dvasines galias, į nuotaiką ir į nervus.”⁹⁶⁹ Pastebėdama, kad motinos nervingumas visų pirma atsiliepia vaikams, Galdikienė darė išvadą, kad motinos kelių valandų darbas vaikams nekenkia. Apskritai jos nuomone, darbas visuomet naudingesnis už nedarbą, todėl “įstatymas draudžias ištekėjusioms moterims tarnauti, mūs gyvenimo trūkumų nepataisytų, tik padarytų moterims moralinės ir materialinės skriaudos visiškai neužpelnytai, atsižvelgiant į jų jau nemažą darbo stažą ir tinkamą pareigų ėjimą.”⁹⁷⁰ Prisimindama, kad diskursas apie ištekėjusių moterų netinkamumą tarnybai kyla iš žmonių pavydo, šeimas, kur moterys uždarbiauja kaltinant dvigubomis algomis (vyro ir žmonos), kai kitos nieko neturi, Galdikienė pastebėjo, kad šeimoms, kurioms ir užtenka maistui, pinigai reikalinga “nuosavybės įgijimui ar savo giminių rėmimui, į mokslą brolių ar seserų leidimui.”⁹⁷¹ Taigi, ji nurodė, kad ir algas gaunančios moterys paprastai tas algas sunaudojo racionaliai.

Tuo tarpu L.J. (greičiausiai Juodišienė – I.K.) pastebėjo moters ekonominio savarankiškumo svarbą laimingam šeimyniniam gyvenimui. Anot jos, reikia skaitytis su moters, pilnateisio subrendusio žmogaus, noru būti ekonomiškai nepriklausoma, kas sunkiai įmanoma neturint atskirų pajamų. Jos pateiktame pavyzdyje vyras duodavo pinigų šeimos išlaikymui, bet nesusipratimų galėjo kilti, žmonai norint paaukoti kokiai organizacijai, “bet vyras, vadovaudamasis savo įsitikinimais, tokiam tikslui pinigų neskiria ir nedrąsų žmonos priminimą, kad vistiek reikėtų kiek paaukoti, atsako, kad ji juk esanti viskuo aprūpinta. ... Gerbiamieji, kuris iš vyrų norėtų atsidurti tokioje situacijoje, o vistiek moterį norima įtikinti, kad tokia padėtis yra visai normali.”⁹⁷² Todėl, anot jos, koks nors negatyvus įstatymas, kuris draustų tekėjusioms moteris tarnauti įstaigose, yra negalimas. Be to, tokio įstatymo pasėkoje suprastėtų mergaičių lavinimas, “o su juo ir

⁹⁶⁸ M.Galdikienė, „Ar turi ištekėjusi moteris tarnauti“, *Naujoji Vaidilutė*, 1933, nr.2, p. 79.

⁹⁶⁹ Ten pat.

⁹⁷⁰ Ten pat, p. 80.

⁹⁷¹ Ten pat.

⁹⁷² L.J.[Juodišienė], „Ar turi ištekėjusi moteris tarnauti“, *Naujoji Vaidilutė*, 1933, nr.3, p. 130.

šeimos auklėjimas, ir visa krašto kultūra.”⁹⁷³ Ji pabrėžė, kad “teisė dirbti visose profesijose tekėjusioms ar netekėjusioms turi būti visada tokia, kokia taikoma kiekvienam piliečiui. To reikalauja moters pilietinė laisvė.”⁹⁷⁴ Iš kitos pusės, ji sutiko, kad “moterį reikia gražinti į šeimą”, bet per skatinančius įstatymus, o ne draudžiančius. Toks įstatymas turėtų “sulyginti moters ekonomines teises šeimoje, kurių ji dabar neturi ... ir užtikrinti jas net ir tada, kada moteris dėl gausios šeimos negali tarnauti arba sunkiai pakelia tą tarnybą.”⁹⁷⁵ Tuo tarpu pati moteris turėtų apsispręsti “ar tarnauti ir negauti aukščiau minėto įstatymo paramos, ar likti šeimoje ir naudotis anuo įstatymu.”⁹⁷⁶

Čia pateiktoje aktyvių katalikių nuomonė akivaizdžiai liudija, jog jos visos buvo prieš moters tarnybą ribojančius įstatymus, nors dalis šių moterų, V.Karvelienė ir L.Juodišienė, galvojo apie specialias įstatymo numatytas pašalpas moterims, kurios lieka namuose auginti vaikų. Prancūzės katalikės susibūrę prie UFCS per visą ketvirtąjį dešimtmetį mėgino “gražinti” ištekėjusias dirbančias moteris į jų socialinę “misiją” namuose.⁹⁷⁷ Jos stengėsi išgauti, kad nedirbančioms motinoms, tai yra jų šeimoms, būtų mokomi priedai. Vis tik joms skirtingai nei lietuvėms rūpėjo ne tiek moters šeimoje gerovė, kiek šeima. Šių katalikių ir pronatalistų pastangomis 1938 metais Prancūzijoje iškovotas nedirbančių motinų priedas, anot UFCS, turėjo būti mokamas ne pačiai moteriai, bet šeimos galvai, tai yra vyrui.⁹⁷⁸ Tiesa, ir jos prieštaravo, kad kokiais nors teisiniais aktais būtų draudžiama ištekėjusioms moterims dirbti.⁹⁷⁹

Diskusijos užsklandoje vis tik buvo grįžta prie konservatyvesnių pažiūrų, nei daugelis garsių katalikių moterų išsakė. Pabaigoje išsakyti pastebėjimai pasižymėjo prieštaringumu, stengiantis iš vienos pusės pagerinti moterų padėtį, kuri dėl moterų darbo nevertinimo buvo gana bloga, iš kitos pusės stengiantis prisilaikyti katalikiškos pasaulėžiūros. Baigiamajame straipsnyje pažymėta, kad katalikei moteriai, jei ji nori aprūpinti savo šeimą (anot autorių, tokių moterų daugiausiai), negali būti prikišama jos tarnyba, bet ir griežtai pažymima, kad “katalikė moteris neis tarnauti vien tik egoistiniais sumetimais, norėdama būti nepriklausoma nuo vyro, nes tai prieštarautų jos pačioms idealioms pažiūroms į moterystę ir visuomet tokie motyvai skambėtų disonansu.”⁹⁸⁰ Pastarasis pastebėjimas iš principo prieštaravo gana aiškiai už moters finansinę nepriklausomybę išsakytomis Karvelienės ir Juodišienės mintims. Tiesa, moters darbo moralinio ir

⁹⁷³ Ten pat, p. 130- 131.

⁹⁷⁴ Ten pat, p. 131.

⁹⁷⁵ Ten pat, p. 132.

⁹⁷⁶ Ten pat, p. 132.

⁹⁷⁷ Susan Pedersen, „Catholicism, Feminism, and the Politics of the Family during the late Third Republic“, in *Mothers of a New World...*, p. 247-248

⁹⁷⁸ Ten pat, p. 264

⁹⁷⁹ UFCS sąjungininkai, reikalavę pašalpų šeimoms, kuriose motinos nedirbo, kartais buvo priešiški moterų darbui. Pavyzdžiui, socialiniai katalikai siūlė vyriausybei didžiosios ekonominės krizės metais pasinaudoti proga atleisti ne tik ištekėjusias moteris, bet visas moteris. Ten pat, p.257.

⁹⁸⁰ „Diskusijas dėl moterų tarnybos baigiant“, *Naujoji Vaidilutė*, 1933, nr. 4, p. 177.

finansinio įvertinimo būtinybė pastebėta ir baigiamajame straipsnyje: “negalima taip pat jos kaltinti, jei ji, dirbdama sunkų atsakingą šeimos darbą, nori, kad jis būtų teisingai įvertintas ir atlygintas; tuo ji visai neardo šeimos vieningumo ir vieno kitam priklausomybės. Dėlto katalikė turi griežtai kovoti už moters šeimos darbo pripažinimą ir vertinimą. Tuo ji tik patarnaus pačiai šeimai.”⁹⁸¹ Atsiremta ir į prof. Šalkausko mintį, kad “moteris turi turėti visas sąlygas, tarp kitko ir materialiniam savo darbo šeimoje pripažinimui – tas darbas šeimoje turėtų būti lygiai traktuojamas su visuomeninėmis profesijomis.”⁹⁸² Pripažįstama, kad šeimose šie įvertinimo mechanizmai ne visada veikė: “moteriai dažnai tenka nukentėti vien dėl to, kad vyras nepajėgia visai pasiaukoti savo šeimai. ... Tinkamo auklėjimo stoka ir ilgų amžių tradicinė, klaidinga pažiūra į moters darbą šeimoj, kaip į poilsį, (!) padaro ir daugelio inteligentų šeimų sugyvenimą nepakenčiamą.”⁹⁸³ Kita vertus, katalikams atidžiai saugant privačią šeimos sferą nuo valstybės kišimosi į ją, katalikės atmetė galimybę įstatymiškai skirstyti finansus šeimoje. Pažymima “koku nors įstatymu nustatyti moters santykių su šeima dėsnius negalima, nes tie santykiai yra tiek individualūs – pareiną nuo šeimos, vyro ir nuo pačios moters įvairių įvairiausių sąlygų ir padėties – kad jokio bendro principo, kurį galima būtų padėti įstatymo pagrindan, čia negalima pritaikinti.” Atrodo, kad katalikės buvo linkusios pasitenkinti tik normatyvine-ideologine kaita: “Pakanka čia tikamai vertinti moters darbą šeimoj ir sąmoninti ją, kad jos tiesioginis pašaukimas (jeigu kartą ji ištekėjo) yra motinos – auklėtojos darbas, kuriam ji ir turi skirti daugiausia dėmesio.”⁹⁸⁴

1937 metais *Naujojoje vaidilutėje* buvo aptartas ir specifinis tarptautinio katalikiškojo feminizmo požiūris į moters profesinį darbą. Anot katalikių, moteris buvo “priversta” užsidirbti pragyvenimui, tuo išreiškiant požiūrį, kad moterys ne savo noru rinkosi profesinį darbą, bet aplinkybių verčiamos. Pripažįstant aplinkybes pažymėta, kad moteris turi ruoštis visoms profesijoms, kurios nežemina jos asmenybės, o pasirinktoje profesijoje moteris turi visišką teisę gauti atlyginimą, kuris užtikrintų jai garbingą pragyvenimą. Todėl pabrėžta, kad katalikės kovoja prieš neteisingą įprotį, mokėti moteriai mažesnę atlyginimą: “Tai yra didelė neteisybė, nes kiekvienas darbininkas turi teisę gauti reikalingą pragyvenimui atlyginimą, ir už vienodą darbą privalo būti vienodai atlyginta.”⁹⁸⁵ Kita vertus, katalikės nepritarė radikalioms feministėms skelbusioms, kad moterys turi būti visiškai taip pat traktuojamos darbo rinkoje, kaip ir vyrai.

protestuoja prieš teorijas, kurios prisidengę laimės obalsiu, atmeta įstatymų globą darbininkėms. Toks feminizmas nepažįsta moters prigimties, kurios uždavinio vykdymas reikalauja jos fizinės sveikatos ir dorinės neliečiamybės ir kurias kova už būvį gali sunaikinti. Čia glūdi globojančių darbininkę įstatymų pateisinimas.⁹⁸⁶

⁹⁸¹ Ten pat.

⁹⁸² Ten pat, p. 178.

⁹⁸³ Ten pat.

⁹⁸⁴ Ten pat.

⁹⁸⁵ „Moteris ir profesinis darbas“, *Naujoji Vaidilute*, 1937, nr.12, p. 623.

⁹⁸⁶ Ten pat.

Taigi, katalikės moterys visų pirma reikalavo pakankamo pragyvenimui atlyginimo bei darbo pritaikymo moters prigimčiai.⁹⁸⁷ Tiesa, tokios katalikės feministės kaip Maugeret atmetė moters darbo reguliavimą “mes nepriimame jokių varžymų, jokių apribojimų, jokių reguliavimų šios laisvės, ir mes protestuojame su visa mūsų energija prieš bet kokį įstatymą, kuris po melagingu ir hipokritiniu pretekstu mus “apsaugoti”, pasisavina mūsų teisę, visų švenčiausią, sąžiningai užsidirbti pragyvenimui.”⁹⁸⁸ Anot katalikiškojo feminizmo, ištekėjusių moterų darbo klausimas skiriasi, nes, “vieton normalios darbo dienos, į kurią kiekvienas žmogus turi teisę, šeimos motina turi atlikti trigubą darbą: motinos, šeimnininkės ir profesinį darbą.”⁹⁸⁹ Be to, pažymima, kad “motinos apleidimas šeimos židinio yra kenksmingas ne tik šeimai, kur motinos įtaka nepakeičiama, bet ir visuomenei, kurios pagrindas yra šeima.”⁹⁹⁰ Taigi katalikiškojo feminizmo požiūris į moters darbą buvo konservatyvesnis nei lietuvių katalikių. Tiesa, šiame diskurse buvo turimos omeny paprastos darbininkės, tuo tarpu lietuvės, kalbėdamos apie tarnautojas, žinojo, kad daugelis jų pajėgė pasisamdyti tarnaitę, kuri atlikdavo šeimnininkės darbus. Lietuvės taip pat pastebėdavo, kad motinos darbas yra intensyvus ne visą ištekėjusios moters gyvenimą, bet tik jo atkarpa. Tuo tarpu pagal katalikiškąjį feminizmą padaroma išvada,

kad moterys, kurios be reikalo pasitraukia nuo motinos auklėtojos ir namų šeimnininkės pareigų turi klaidingą pažiūrą į savo pareigas ir socialinį vaidmenį. Be abejo šeima ir profesija esmėje neprieštarauja viena kitai. Tačiau moters prigimties teisė ir laisvas moters pasirinkimas savo gyvenimo padėties su visomis iš jos plaukiančiomis pareigomis daro šeimos darbą svarbesniu už profesinį darbą, kuris privalo būti paaukotas, jei jo atlikimas kenkia šeimai.⁹⁹¹

Taigi pabrėžiama, kad jeigu mergina pasirinko ištekėti, tai vėliau turėtų „laisvai pasirinkti“ atsisakyti profesijos. S.Pedersen rekonstravusi katalikių moterų požiūrį į laisvą pasirinkimą pastebėjo, kad nors moteris, kaip žmogus, buvo apdovanota “laisva valia, moteris turi pati “pasirinkti” savo likimą, bet UFCS matė tik vieną motinystės kelią kaip sutinkantį su Dievo valia; visi kiti laisvi pasirinkimai aiškiai buvo patalogiški ir nuodėmingi.”⁹⁹² UFCS lyderė Butillard aštriai kritikavo tas, kurios turėdamos pasirinkimą, vengė motiniškų pareigų. 1937 metų konferencijoje ji pastebėjo: “Jei ištekėjusi ir motina, moteris laisvai pasirenka užsiimti savo profesija vietoj to, kad pildytų Dievo lemtą misiją, tai reiškia, kad ji paprasčiausiai pabėgo nuo jos padėties pareigų”.⁹⁹³ Lietuvės katalikės pačios išitraukusios į profesinį gyvenimą taip griežtai niekada neišsireiškė. Ištekėjimas lietuvių nesulaikydavo nuo intensyvaus profesinio ar visuomeninio darbo. Pavyzdžiui, Ona Naršytė-Januševičienė net ir ištekėjusi toliau vadovavo

⁹⁸⁷ Ten pat.

⁹⁸⁸ Cituota iš K. Offen, *European Feminisms 1700-1950*, p.197.

⁹⁸⁹ „Moteris ir profesinis darbas“, *Naujoji Vaidilute*, 1937, nr. 12, p. 623.

⁹⁹⁰ Ten pat.

⁹⁹¹ Ten pat.

⁹⁹² S. Pedersen, „Catholicism, Feminism, and the Politics of the Kamily...“, in *Mothers of a New World...*, p. 251.

⁹⁹³ Ten pat.

darželių vedėjų kursams, o ir kūdikis nesulaikė jos nuo vadovavimo Socialinei mokyklai.⁹⁹⁴ Tiesa, besilaukianti Veronika Karvelienė norėjo pasitraukti iš LKMD centro valdybos, bet toji nenorėjo atleisti jos iš visuomeninių pareigų, prašė pasilikti net 1935 m. balandžio pradžioje.⁹⁹⁵ Turint omeny tai, kad Ugnė Karvelis gimė 1935 m. birželio 13 dieną, darosi aišku, kad realiai katalikės moterys negalvojo, kad pasiturinti intelektualios moteris turėjo atsisakyti savo visuomeninės veiklos dėl vaiko.

Įdomi ir kita anketa paskelbta *Naujojoje vaidilutėje*, kur buvo klausama kaip turėtų būti lavinamos mergaitės, diskutuojama, kokią įtaką mergaičių auklėjimui daro moterų ar vyrų personalas.⁹⁹⁶ Pedagoginę patirtį turinčios moterys aiškiai pasisakė, kad būtent moterys turėtų būti mergaičių gimnazijų direktorėmis. Jų nuomone, moterys mokytojos mergaičių gimnazijose turėjo geresnę įtaką nei vyrai. Įdomus buvo Onos Krikščiūnienės, *Naujosios vaidilutės* bendradarbės dėstančios Menų Gimnazijoje atsakymas: “Tik moteris geriausia supras augančios mergaitės prigimtį.”⁹⁹⁷ Be to, ji pastebėjo, jog “Moteris, mergaičių mokyklos vedėja, teiks mergaitėms daugiau pasitikėjimo savo jėgomis; priešingai vyrų vadovavimas noroms nenoroms sugestionuoja mintį, kad moterys vadovavimui netinka.” Jos nuomone, taip pat vaikų darželių inspektavimo darbas turėtų būtų pavestas moteriai, “nes jos vienos tą darbą organizavo, sutvarkė ir veda.”⁹⁹⁸ Anot Orintaitės, “Mergaičių mokykloms vadovauti turėtų tik moteris.”⁹⁹⁹ Taip pat jos turėtų vadovauti ir mergaičių mokyklų programų nustatymui ir inspektavimui. O tuometinę situaciją, kad moterims šie veiklos barai nebuvo užleidžiami, ji siejo su bendra europine tendencija “iš bet kokio viešesnio darbo šalinti moteris ne dėl to, kad jos ten netiktų ar nesugebėtų, bet – dėl ekonominio principo, dėl konkurencijos vyrams.”¹⁰⁰⁰ Galdikienė į anketą atsakė labai trumpai, bet ir, anot jos, moteris direktorė gali sėkmingiau vesti mergaites pageidaujama linkme nei vyras direktorius. Be to ji nurodė, kad jau daug yra sėkmingų vadovavimo mergaičių gimnazijoms pavyzdžių.¹⁰⁰¹

Moterų atleidimo iš tarnybų klausimas nurimo iki 1939 metų, kai sausio 10 dieną buvo priimtas nutarimas iki kovo 1 d.¹⁰⁰² atleisti moteris, dirbančias visose valstybinėse ir savivaldybinėse įstaigose, kurių vyrai Kaune gauna algos 600 litų per mėnesį, o kitose vietose –

⁹⁹⁴ Ona Narušytė- Januševičienė, „Lietuvių katalikų moterų organizacijų sąjungos darbo užmojai 1930-1940“, in *Tiesos ir meilės keliu*, p.73.

⁹⁹⁵ LKMD Centro valdybos laiškas V. Karvelienei 1935 IV 5, LCVA, f. 567, ap. 1, b. 48, l.82.

⁹⁹⁶ *Naujosios Vaidilutės* anketoje buvo pateikti tokie klausimai: kodėl būtinai reikalinga moterų vadovybė mergaičių mokykloms? Kokios įtakos ir reikšmės turėtų mergaičių auklėjimui ir švietimui moters dalyvavimas mergaičių mokyklas tvarkant ir nustatant jų programas? Kaip pasireiškia vyrų ir moterų mokytojų įtaka mergaičių mokyklose palaikant discipliną, ugdant mergaičių charakterį ir lavinant jų protą? Ar pageidaujamas vyrų mokytojų bendradarbiavimas mergaičių mokyklose? Koks pedagogų sąstatas turėtų būti mišriose mokyklose?

⁹⁹⁷ O.Krikščiūnienė, „Moteris moterį geriausia supras!“, *Naujoji Vaidilute*, 1938, nr. 7, p. 355.

⁹⁹⁸ Ten pat, p. 356- 357.

⁹⁹⁹ P.Orintaitė, „Mergaičių mokykloms vadovauti turėtų tik moteris“, *Naujoji vaidilute*, 1938, nr. 7, p. 359.

¹⁰⁰⁰ Ten pat, p. 360.

¹⁰⁰¹ M. Galdikienė, „Flirtai sunkina auklėjimo ir protinimo darbą“, *Naujoji vaidilute*, 1938, nr.7, p. 361.

¹⁰⁰² Generalinio sekretoriaus laiškas visoms įstaigoms 1939 sausio 14, LCVA, f. 923, ap.1, b.1090, l.35.

450 Lt.¹⁰⁰³ Šis sprendimas inicijavo gausias diskusijas moterų žurnalų puslapiuose apie moterų profesinės veiklos suderinamumą su motinystės pareigomis, taip pat pasipylė ir argumentuota šio nutarimo kritika. Skaitant to meto spaudą susidarė įspūdis, kad tai tik saujelės moterų problema, ją diskutavo tik *Naujoji Vaidilutė* bei *Moteris ir Pasaulis*, LMT laikraštis pradėtas leisti 1937 metais, kurio redaktore buvo Pranciška Pikčilingienė, ilgametė LKMD valdybos narė. Tuo tarpu *Moteryje* šiuo klausimu tilpo tik informacinio pobūdžio žinutė “Atleidžiamos valdininkės moterys”.

Prieš trejetą metų Ministrų Taryba buvo nutarusi atleisti iš tarnybų tas valdininkes moteris, kurių vyrai yra aukštesnieji valdininkai ir gyvenantieji Kaune gauna 600 Lt atlyginimą, ar gyvenantieji provincijoje 450 Lt. Tačiau moterų visuomenė prieš tą, moterų teises įžeidžiantį nutarimą – tada buvo sukėlusį tam tikrą pasipriešinimą. Visos liet. moterų organizacijos buvo įteikę Ministrų tarybai tuo reikalu atatinkamą memorandumą ir t.t. Tad iki šiol tas nutarimas nebuvo vykdomas. Tačiau šiemet Ministrų Taryba, sausio 10 d. nutarė pavesti visiems ministrams patikrinti ankstyvesnio nutarimo dėl tarnaujančių žmonių atleidimo įvykdymą. Pagal tą nutarimą, jei vienas iš vedusių Kaune gauna 600 litų, o provincijoje 450 litų, tai vienas iš jų turi būti atleidžiamas iš tarnybos. Tas taikoma ne tik valstybinėms, bet ir savivaldybinėms įstaigoms, o taip pat verslamonėms, kur valstybė dalyvauja savo kapitalu.

Nutarimu pavesta ministrams visas tarnautojas, kurios pagal šį nutarimą turėjo būti atleistos iš tarnybos ligi kovo 1 d. atleisti.¹⁰⁰⁴

Taigi, nors ir neigiamai žiūrima į šį nutarimą, vis tik platesnės šio nutarimo analizės *Moteris* nepateikė. Šis nutarimas buvo įgyvendintas, nors jo išdavos buvo ir menkos; pasak *Lietuvos žinių* tik aštuonios moterys buvo atleistos.¹⁰⁰⁵ Tiesa, Paulina Kalvaitytė-Karvelienė prisiminė, kad dėl šio įstatymo Kaune buvo atleistos keturiasdešimt keturios moterys. Buvo atleistas ir vienas vyras, būtent Paulinos Karvelienės sutuoktinis, nes ji kaip gydytoja uždirbo daugiau nei 600 litų.¹⁰⁰⁶

Vyriausybės žingsnis buvo itin kritiškai sutiktas *Lietuvos moterų tarybos*. P. Pikčilingienė pasipiktino ne tik vyriausybės žingsniu, bet ir spaudoje dėl to kilusia džiūgavimo banga, kurią ji įvertino kaip “bendrą sąjūdį prieš lietuvę moterį.”¹⁰⁰⁷ Ji atkreipė dėmesį į kuriamus mitus apie tai, kad “valstybės įstaigose moterys, esą, dirba prabangai, tartum moterys turi kokių specialių “sinekūrinių” tarnybų, kuriose alga lengvai uždirbama, ir tarytum liuksusas yra tose šeimose, kurios iš darbo tegyvena.” Ji pastebėjo, kad ir “moterų gražinimas šeimai” nėra argumentuotas, “nes dirbančios valstybės įstaigose ištekėjusios moterys nėra davusios pagrindo laikyti jas blogesnėmis žmonėmis, motinomis ar namų šeimininkėmis.”¹⁰⁰⁸

Pastebėdama egzistavusius dvigubos moralės standartus, kai iš moters reikalaujama daugiau moralumo, gražesnės praeities; kai moteris už ydą daug griežčiau smerkiama negu vyrai, Pikčilingienė nurodė, kad apribojus moteriai galimybę užsidirbti, ji tampa itin pažeidžiama. Lietuvei buvo palikti moraliai pavojingi darbai: “aptarnauti morališkų ir nemorališkų ... šeimų butus, didžiausio moralinio pavojaus įmones – restoranus, barus ir viešbučius ir pan.” Fabrikuose

¹⁰⁰³ V. Lozoraitienė, „Ar tikrai geras reiškinys?“, *Moteris ir Pasaulis*, 1939, nr. 1, p. 1-2.

¹⁰⁰⁴ „Atleidžiamos valdininkės moterys“, *Moteris*, 1939, nr. 2, p. 18.

¹⁰⁰⁵ „Kiek moterų atleidžiama iš tarnybos?“, *Lietuvos Žinios*, 1939 kovo 2.

¹⁰⁰⁶ Paulina Kalvaitytė-Karvelienė, *Gyvenimo vingiais*, t. 2, London, 1968, p. 48.

¹⁰⁰⁷ Fr. P. [Pikčilingienė], „Moterų darbo tikrovė“, *Moteris ir Pasaulis*, 1939, nr. 2, p. 1.

¹⁰⁰⁸ Ten pat.

moterų darbas buvo apmokamas pernelyg pigiai, “kad gali pakakti tik nebent gyvybei tuo tarpu palaikyti” be to, “už tą egzistencinį minimumą neapšvarintoje darbo rinkoje dažnai reikalaujama ne tik darbo, bet ir antimoralinio pataikavimo.”¹⁰⁰⁹ Įvestomis įstatymo garantijomis moterys, anot Pikčilingienės, pasinaudoti negalėjo, “nes tai reikštų iš viso netekimą vilties gauti darbą perpildytoje darbo rinkoje.”¹⁰¹⁰ Moterų šalinimą iš valstybės tarnybos ji apibrėžė vienareikšmiškai, kaip moterų darbo galimybių siaurinimą.

Moterų teises ribojantys įstatymai vertė ir katalikes moteris keisti savo diskursą. Jos, pripažindamos moters pagrindiniu rūpesčiu šeimą, pradėjo pabrėžti, kad dvigubas moters darbas gali būti suderinamas, kad tai moterys jau įrodė ir kad teisiškai moterys neturėtų būti varžomos. Katalikės inteligentės bekalbėdamos apie moterų darbo galimybes pastebėjo, kad iš principo nors teisiškai lietuvės turėjo lygias teises užimti įvairias pareigas, bet praktiškai jų galimybės liko mažesnės nei vyrų. Pikčilingienė pabrėžė formalių teisių lygybės neatitikimą faktinių galimybių ribotumui: “Ko moterys pasiekė, tai tik pasinaudodamos formalių lygių teisių vardu duotomis galimybėmis, nors faktinai galimybės vistiek liko daug mažesnės.”¹⁰¹¹ Ir jaunos katalikės inteligentės su nerimu žiūrėjo į įsivyrujančias tendencijas. Orintaitė 1939 metais nurodė: “sunkios krizės laikai prasidėjo lietuvių”, visų pirma dėl to, kad kaimo moteris nustojo ekonominio savarankiškumo, o inteligentė miesto moteris, pamažu buvo išstumtama iš savarankiško uždario vietų dėl to, kad moteris.¹⁰¹²

Izabelė Motiekaitienė pripažino, kad inteligentė moteris buvo “išdalinama” tarp namų ir pasaulio, bet anot jos, “didžioji dalis mūsų šviesuolių pajėgi savo dvigubas pareigas atlikti”.

Įrodė tie dvidešimt laisvės metų, kai ji visose srityse veikia lygia greta vyrų, kaip valdinių įstaigų tarnautoja, profesininkė, specialistė, mokslininkė, menininkė, visuomenininkė, kultūrininkė. Jos veiklos balansas milžiniškas. Išvermė, energija bei iniciatyva net stebinti: kad ir tos pačios moterų organizacijos, ariantios kultūrinę vagą mūsų liaudies dirvonuose.¹⁰¹³

Tiesa, niekas nedraudė moterims ir toliau užsiiminėti savanoriškais labdariniais darbais, kaip kad Emilija Petrauskaitė išsireiškė “Moteris niekad nebarama, jei ji dirba neapmokamą darbą.”¹⁰¹⁴

I. Moteikaitienė pastebėjo, kad ir užsienyje tuo metu moterų situacija komplikavosi, - lietuvės žinojo, kad apie bendraeuropines moterų diskriminacijos tendencijas. Moterų “gražinimo į šeimą” absurdiškumą ji prilygino tam, kad kas “išstumtų vyrus iš jų mėgiamų profesijų ir įsakytų per visą gyvenimą siūti batus ar drabužius, nes šeima jų labiausiai reikalinga.”¹⁰¹⁵ Ji netgi panaudojo tam tikrą feministinį diskursą, pažymėdama priešpriešą tarp vyrų ir moterų: “išfilosofuojant vyriškiems

¹⁰⁰⁹ Ten pat, p. 2.

¹⁰¹⁰ Ten pat.

¹⁰¹¹ Ten pat.

¹⁰¹² P. Orintaitė, „Daugiau budrumo savajai kultūrai“, *Naujoji Vaidilutė*, 1939, nr.3, p.141.

¹⁰¹³ Iz. Moteikaitienė, „Dabarties pareiga“, *Naujoji Vaidilutė*, 1939, nr. 2, p. 66.

¹⁰¹⁴ Em. Petrauskaitė, „Šviesuolė ir darbas“, *Naujoji Vaidilutė*, 1939, nr. 3, p. 140.

¹⁰¹⁵ Iz. Moteikaitienė, „Dabarties pareiga“, *Naujoji Vaidilutė*, 1939, nr. 2, p. 66.

protams šią socialinę reformą būta nemaža egoizmo.”¹⁰¹⁶ Tai panašus pastebėjimas į P.Pikčilingienės, kad “Darbo rinkos kamšatyje yra prasidėjęs vyriškas kietų alkūnių judėjimas”¹⁰¹⁷

Anot I.Moteikaitienės, tuo metu moterų pirmąją pareigą buvo apginti savo teises, nes kitaip tėvai nebesirūpintų dukterų mokslu. Įsigalėjęs įstatymui tėvai “turės pagrindo – vietoje mokslinę – siųsti į kulinarijos kursus, išpuošti nudažyti ir – kaip lėlę, - atiduoti tam bankininkui. Pigiau ir laimingiau. Štai kokia naujosios socialinės reformos tendencija: gražinti moterį iš pasaulio namo, susiaurinti jos asmenybę.”¹⁰¹⁸ Pikčilingienė įžiūrėjo ne tik tokių įstatymų, bet ir spaudos reakcijos žalą merginų lavinimuisi: “būtų didelis nuostolis, jei viešosios nuomonės išsišokimai prieš moteris sumažintų mergaičių pastangas pasiekti mokslo ir padidintų mažiau apsišvietusių tėvų nepalankumą dukterų mokslinimui.”¹⁰¹⁹

Pirmosios bangos moterų judėjimo specifika buvo tai, kad bandyta ieškoti kelių, kaip moterys galėjo būti moteriškos bei motiniškos, o kartu savarankiškos, pačios užsidirbančios pragyvenimui. Pasiuokojančios motinos idealą suderinti su realiu kapitalizmo dėsniais gyvuojančio pasaulio buvo sunki užduotis. E.Petrauskaitė išvelgė neatitikimą tarp motiniškojo darbo, kuris yra “idealus ir kilnus” ir pasaulio, kuris vertino tik tai, kas turėjo stiprų ekonominį pagrindą.¹⁰²⁰ Todėl, anot jos, “moterys, pasirinkdamos sau darbą bei studijas, pirmiausia turi nukreipti dėmesį į laisvasias profesijas ir specialias darbo sritis, nes dar šiais laikais tik jos garantuoja jai tikresnį ekonomišką pagrindą, laisvą savo uždavinių vykdymą ir darbą.”¹⁰²¹ Ši išsakyta problema liudijo, kad ir katalikės moterys ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje išvelgė savo pasiaukojime šeimos gyvenimui realias problemas. Moterų raginimas rinktis laisvasias profesijas priminė diskursą, išsakytą antrojo dešimtmečio pradžioje. Moterys raginamos užsiimti amatais (laisvosiomis profesijomis) ir dirbti privačiai, nes jų darbui valstybiniame sektoriuje viešoji nuomonė buvo nepalanki.

Laisvąją profesiją rinktis skatino ir tai, kad kai kurių laisvųjų profesijų atstovėms buvo lengviau padaryti trumpą pertrauką auginant vaikus. Ypatingai merginos buvo raginamos tapti akušerėmis. Anot Mošaičių Mildos, akušerių Lietuvos provincijoje labai trūko. Dėl jų trūkumo bei jų paslaugų brangumo kentėjo kaimo moterys. Be to, akušerės “daugumoje yra nekrikščionės. Mat jau taip iš seniau Lietuvoje yra, kad visi amatininkai daugumoje buvo nelietuviai, taip ir šioj akušerijos srity, kitatautės yra paėmusios viršų.”¹⁰²² Anot jos, tai stabdė moteris kviesti į namus akušeres, kurios kūdikiui mirštant jo nepakrikštytų. Todėl ji ragino mergaites, baigusias gimnaziją ir neturinčias daugiau galimybių mokytis, nedejuoti, kad jau pilna visokiausių tarnautojų ar kad

¹⁰¹⁶ Ten pat.

¹⁰¹⁷ Fr.P. [Pikčilingienė], „Moterų darbo tikrovė“, *Moteris ir Pasaulis*, 1939, nr.2, p. 2.

¹⁰¹⁸ Iz. Moteikaitienė, „Dabarties pareiga“, *Naujoji Vaidilutė*, 1939, nr. 2, p. 67.

¹⁰¹⁹ Fr.P., „Moterų darbo tikrovė“, *Moteris ir Pasaulis*, 1939, nr. 2, p. 2.

¹⁰²⁰ Em. Petrauskaitė, „Šviesuolė ir darbas“, *Naujoji Vaidilutė*, 1939, nr. 3, p.140.

¹⁰²¹ Ten pat.

¹⁰²² Mošaičių Milda, „Gimdyvių vargai Lietuvoje“, *Moteris*, 1932, nr.2, p. 34.

moterų nepriima, bet rinktis šią profesiją. “Jos aptarnaudamos apylinkės gimdyves gražiai sau galėtų pragyventi ir savo širdingu ir jautriu slaugumu daug patarnauti savo krašto motutėms.”¹⁰²³ Beleckienė irgi pastebėjo, kad tarp akušerių ir slaugytojų daugiausia kitataučių. “Jei lietuvės tų profesijų nemėgsta, tai tik atsilikimo, tamsumo padaras, o nekas kitas.” Merginos pasirinkusios šį darbą, anot jos, “atliktų labai naudingą, reikalingą darbą ir kartu padėtų keisti pažiūras, kad gimdyvei prižiūrėti, vaiką auginti, jį slaugyti nereikia mokslo, nereikia nusimanyti.”¹⁰²⁴

Įdomu tai, kad katalikės moterys, o ypač Beleckienė, stengėsi įtvirtinti dar vieną profesiją – profesionalios bei apmokamos socialinės darbuotojos. Ši profesija turėjo būti skirta išimtinai moterims. Ji 1934 m. pasistažavusi Austrijoje pastebėjo, kad moterys ten išsikovojo eksperto teisę socialinės pagalbos srityje. Grįžusi į Lietuvą ji stengėsi įgyvendinti moterų policininkų profesiją. Šios moterys turėjo ne sėdėti prie rašomojo stalo policijos biure, bet aktyviai rūpintis tvarka viešojoje erdvėje, miestų aikštėse, soduose, stotyse, pasilinksminimų vietose, “kur pastebėjusios ištvirkusius vaikus ar jaunimą atiduoda į globos rankas anksčiau, negu kad tie kurį nors prasikaltimą padaro ar pakliūva į prostituciją.”¹⁰²⁵ Taip pat jos turėjo išklaudyti vaikų ir moterų nusiskundimų bei, jei reikalinga, paliudyti kūno sužalojimo ar suvedžiojimo bylose. Ji *Ryto* puslapiuose nurodė, kad daugelyje Europos valstybių jau buvo pradėtos organizuoti moterų policininkės.¹⁰²⁶ Austrijoje moterų policija savo žinioje išlaikė įvairias socialines įstaigas: mergaitėms sustoti namus, kur buvo laikinai priimamos neturinčios pastogės, laikinus vaikų namus, kur buvo priglaudžiami pamestinukai bei gatvės vaikai, kol sutvarkomas tolimesnis jų gyvenimas. Buvusioms prostitutėms buvo sukurta gydymo ir auklėjimo įstaiga, kur jos galėjo apsigyventi.¹⁰²⁷ Beleckienės nuomone, ir darbo biržoje turėtų atsirasti darbuotojų moterų, kurios geriau galėtų pasirūpinti bedarbėmis moterimis: “Argi moterys negalėtų reikalauti, kad jų reikalais rūpintųsi moterys?”¹⁰²⁸ Taigi, ji gana aiškiai nurodė, Europinėje praktikoje moterų policininkų atliekamus darbus. Beleckienė kalbėdama apie moterų policiją pastebėjo, kad “daug kultūringųjų pasaulio valstybių tą instituciją yra jau suorganizavusios“, mat ji buvo rekomenduota ir Tautų Sąjungos, kaip gera priemonė kovojant su baltąja vergija.¹⁰²⁹ Tuo tarpu Lietuvoje padėtis šiuo klausimu buvo prasta: “Tas reikalas visiškai apleistas. Gatvės mergaitės kurios nuo pat vaikystės bastosi daugumoje išauga būsimosios prostitutės.”¹⁰³⁰ Beleckienė pastebėjo, kad Lietuvoje valdžia aktyviai nekovojo ir su moterų prekyba, nors Lietuva buvo ratifikavusi net tris konvencijas, kur kalbama

¹⁰²³ Ten pat.

¹⁰²⁴ O. Beleckienė, „Kūdikių ir vaikų slaugymo mokslo reikalu“, *Moteris*, 1932, nr. 4, p. 53.

¹⁰²⁵ O. Beleckienė – Gaigalaitė, „Mergaičių globa ir abolicionizmas“, *Rytas* 1934 III 16, nr. 62.

¹⁰²⁶ O. Beleckienės duomenimis Anglijoje policininkų dirbo apie šimtą, Vokietijoje apie keturiasdešimt, Lenkijoje penkiasdešimt, po keliolika moterų policininkų dirbo Švedijoje, Norvegijoje. Ten pat.

¹⁰²⁷ O. Beleckienė, „Moterų policija“, *Rytas*, 1934 XI 8, nr. 255.

¹⁰²⁸ O. Beleckienė – Gaigalaitė, „Mergaičių globa ir abolicionizmas“, *Rytas* 1934 III 16, nr. 62.

¹⁰²⁹ Ten pat.

¹⁰³⁰ Ten pat.

apie moterų prekybos pažabojimą. Paskutinė tokia tarptautinė konvencija, priimta Ženevoje 1921 m., įpareigojo valstybes „įsteigti arba paskirti valdžios organą, kuriam būtų pavesta centralizuoti visas žinias dėl moterų ir merginų samdymo išvirkavimo tikslams į užsienį.“¹⁰³¹ Lietuvoje to nebuvo padaryta.

Katalikės moterys pasipriešino bandymui suvaržyti moterų teises darbo rinkoje. Jų pačių diskursui sukantis apie namus ir apie moterų pareigas šeimoje, jos vis tik pasipriešino populiarėjančiai nuomonei „grąžinti moterį į namus“, nes pastebėjo, jog tose ekonominėse ir teisinėse sąlygose tai tebtų moterų diskriminacija. Tiesa, prie apribojimų jos stengėsi prisitaikyti, siūlė merginoms rinktis daugiau laisvasias profesijas, ieškojo naujų darbo sričių, tokių kaip socialinė rūpyba.

III.3 VISUOMENĖ

Pirmoji moterų judėjimo banga stengėsi ne tik suteikti moterims didesnes galimybes šeimoje ir profesijoje, bet taip pat galimybę dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Tiesa, jų dalyvavimas visuomeniniame gyvenime dažnai buvo suvokiamas, kaip rūpinimosi šeima pratęsimas į viešąją sferą.¹⁰³² Visuomenėje veikiančios moterys didelį dėmesį kreipė į šeimos židinį. Tiek Lietuvoje, tiek ir užsienyje buvo populiarios moterys, kurios, kaip ir abolicionisčių lyderė Josephine Butler, buvo geros motinos ir pavyzdingos žmonos, savo darbais įrodžiusios, jog visuomeninį darbą galima suderinti su šeimos pareigomis. Katalikiškojo moterų judėjimo narės iškėlė moterims pareigą neužsidaryti vien savo šeimos ribose, pastebint, kad gyvenimo neteisybės, esančios už namų durų, įsiveržia ir į šeimos židinį.¹⁰³³

Katalikėms buvo svarbu, kad visuomenė įvertintų moterų vaidmenį tautoje, kad atkreiptų dėmesį ne tik į vyrą – tėvynės gynėją, bet ir moterį – tėvynės meilės ugdytoją. Moterys besistengdamos įrodyti, kad jos yra tikros savo šalies pilietės, prisiėmė atsakomybę už tam tikras visuomenės negandas: skurdą, girtavimą.¹⁰³⁴ Visoje Europoje moterys ypatingai rūpinosi socialinių negandų šalinimu. Lietuvoje taip pat moterys stengėsi veikti skurdo prevencijoje: platinti blaivybę, remti našlaičius bei pagaliau padėti apgautoms moterims bei prostitutėms. Svarbu buvo ne tik jų

¹⁰³¹ O. Beleckienė, „Moterų policija“, *Rytas* 1934 XI 8, nr. 255.

¹⁰³² Balčiūnaitė steigdama Alizavo skyrių 1925 metais nurodė, kad moterys yra visuomenės veikėjos ir jos turėtų neužmiršti tos savo pareigos. „Juk visuomenės gyvenimas nėra kas kita kaip jos motinystės aprėptimas.“ Alizavos skyriaus įsteigimo protokolas 1925 metai, LCVA, f. 567, ap. 1, b. 167, l.15

¹⁰³³ Em.Petrauskaitė, „Šviesuolė ir darbas“, *Naujoji Vaidilutė*, 1939, nr. 3, p. 138.

¹⁰³⁴ Maria Bucur studijuodama feminizmo ir nacionalizmo sąsajas amžių sandūros Rumunijoje, pastebėjo, kad ten moterys siekė pilietybės, ne tiek besiremamos liberalios pilietybės, grįstos turtu, sąvoka, kiek respublikoniškąją pilietybę, grįsta dorybėmis, kurias pilietis parodo savo kraštui. Todėl jos visų pirma siekė įgalinti moteris padidindamos moterų pilietines pareigas prisiimant daugiau atsakomybės, tai yra demonstruodamos savo dorybes užuot kovojusios už individualias teises. Maria Bucur, „Between Liberal and Republican Citizenship, Feminism and Nationalism in Romania, 1880-1918,“ *Aspasia*, 2007, p.85.

konkretūs darbai, bet ir viešasis kalbėjimas, primenantis katalikėms, kad jos “nupuolusias” turėtų ne pasmerkti, o joms padėti.

Moterys visuomeniniame gyvenime daugiausiai pasireiškė socialinėje sferoje. Todėl diskursas koncentruotas ne tiek prie abstraktaus visuomeninio veikimo, kiek stengiantis spręsti konkrečias socialines problemas. Jau antrame *Lietuvaitės* numeryje iškeliamą vargšų problema, kurią turėjo išspręsti “mūsų visuomenė”, jos šviesuoliai, bet kadangi jie to neatlieka “Mes Lietuvos pilietės privalome tuo klausimu užsiimti ir galutinai jį išrišti, juk neveltui mums duota jautresnė širdis ir proto vikrumas didesnis.”¹⁰³⁵ Į moteris, kreiptasi “pilietės”, nors joms pilietinės teisės dar nebuvo pripažintos, bet būtent per savęs kaip piliečių suvokimą, įsipareigojimą bendram gėriui jos galėjo tikėtis, kad už jų dorybes (piliečio *virtues*) joms bus pripažintos piliečio teisės. Katalikės jau nuo pat pradžių buvo raginamos ne tik dalinti vienkartinę labdarą, kurios pozityviu veikimu pradėta abejoti, bet taip pat kovoti su skurdo priežastimis, visų pirma, girtuoklyste, be to su prostitucija.

Labdaringas veikimas, o per tai ir socialinių problemų pažinimas, buvo vienas iš pagrindinių faktorių pažadinęs viešą moterų veiklą, o greitai ir patį moterų judėjimą pasaulyje. Tad nenuostabu, kad pačioje pradžioje moterys buvo raginamos užsiimti labdara, gailestingumo darbais, ypač kai ta sritis buvo tokia apleista. P.Januševičius *Lietuvaitėje* pastebėjo, kad per 500 parapijų buvo vos 10 labdaringų draugijų, kai Švedijoje ir Norvegijoje jų buvo šimtai.¹⁰³⁶ Jis siūlė ne senoviškai suprantamą išmaldos dalinimą, bet platesnį socialinį darbą. “Rimtas ir gylus vargų, nelaimės ir bėdų priežasčių ištirimas ir pažinimas; tikroji kova su gemančiomis ir esančiomis jau nuskurdimo ir vargų priežastimis; narsus tamtikrų įrankių ir vaistų ieškojimas nelaimės-bėdos prašalinimui.”¹⁰³⁷ Kad buvo domimasi platesniu socialiniu darbu, išduoda ir kitame *Lietuvaitės* numeryje ilgas aprašymas apie labdarybės sutvarkymą Švedijoje, kur moterys aktyviai veikė labdarybės srityje, įėjo į valdybas, dirbo įstaigų vedėjomis.¹⁰³⁸ Pažymima, kad neužtenka sušelpiti vieną kartą, bet reikia rinkti bei sisteminti medžiagą apie skurdą. Vargdienių globa suprantama, ne kaip pinigų ar rūbų dalinimas, “kiek pažadinime prie darbo, jo suradime, dvasios pakėlime...” Taip pat nurodoma, kad Švedijoje norint dirbti labdaringoje veikloje reikėjo ne tik pašaukimo bei pasiaukojimo, bet ir mokslo.¹⁰³⁹ Socialinis labdaringas veikimas buvo suvokiamas kaip sąmoningos katalikės moters pareiga.

¹⁰³⁵ Viktorija Kryžkelaitė, Mūsų krašto labdarybė, *Lietuvaitė*, 1910, nr.2, p. 18.

¹⁰³⁶ Januševičius turbūt kalbėjo tik apie katalikiškas labdaros draugijas. A.Gaidys nurodė, kad Kauno gubernijoje 1907 metais būta 56 labdaros įstaigos ir draugijos, iš jų tik 12 nežydiškų ir nerusiškų labdaros ir šelpimo draugijų. A.Gaidys, „Lietuvių katalikų draugijų bruožai“, *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t.7, p. 296.

¹⁰³⁷ Viktorija Kryžkelaitė, „Mūsų krašto labdarybė“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.2, p. 18.

¹⁰³⁸ Ona Rymtaitė, „Labdarybės dalykai“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.3, p.38.

¹⁰³⁹Ten pat.

III.3.1. Krikščioniškas feminizmas

Net pats krikščioniškas feminizmas pabrėžė ne lygias moterų teises, bet lygias pareigas. Pareigų visuomenei atlikimas buvo suprantamas, kaip krikščioniškoji pareiga, kaip pareiga Dievui. Kartu tai įgalino moteris reikalauti teisių, suteikiančių moterims galimybių tas pareigas atlikti.

Moteris drauge su vyru turi tarnauti visuomenei, žmogiškumui, kad Tvėrėjas būtų pagarbintas. Bet šioji moters tarnyba pasireiškia specialiu charakteriu – atitinkančiu moters prigimčiai – įvairiose visuomenėse, kur moteris inkorporuota. Šeimoje moteris pasireiškia kaip žmona, motina, šeimininkė, gyvybės ir žmogiškosios didybės gimdytoja ir ugdytoja. Civilinėj visuomenėj moters vieta yra visur (visose įstaigose, visose vietose), kur tik ji sugeba pasitarnauti žmogiškajam gėriui padėti artimui pasiekti savo tikslą šiandienėse visuomenės sudėtingose ir sunkiose sąlygose. Moters rolė laisvojoj visuomenėje, profesijoje ir kitur: padėti šeimai ir individui išvystyti žmogiškąsias vertybes.¹⁰⁴⁰

Vienas iš pagrindinių katalikiškojo feminizmo uždavinių buvo “įsąmoninti moterį jos socialinėse pareigose, pažadinti jos socialinį jautrumą ir padaryti jį veikliu.”¹⁰⁴¹ Taigi padaryti moterį aktyvia visuomeninių procesų dalyve, padaryti ją aktyvia pilietinės visuomenės kūrėja.

XX amžiaus pradžioje plintant feminizmo idėjoms, juo susidomėjo ir dalis dvasininkijos. P.Januševičiaus rankai priskirtiname tekste¹⁰⁴² aiškiai pastebima, kad per mažai vertinamas moterų darbas: „Daug kalbama ir rašoma apie žmonijos veikimą ir likimą, bet apie moterų veiklą beveik nieko.“¹⁰⁴³ Moterų judėjimą jis pristatė kaip pasaulinį, visiems kultūringiems kraštams būdingą reiškinį:

Visuose civilizuoto pasaulio kraštuose (visur ant žemės) jau seniai eina kova ir nuoseklus darbas tuo tikslu, kad moterys turėtų teisių lygybę visuomenėje, užmokestyje ir gyvenime- pasielgime, nes ir jos juk yra žmonės. Šis moterų susipratimas ir judėjimas yra labai svarbus. Bet nelaimėj tą svarbą mato tas tik, kas yra tyrinėjęs moterų veikimo istoriją. ... Istoriskai imant moterų susipratimas ėjo be pertrukio persekiojimo ir vargo keliu. Visur ji buvo pašalinta, pažeminta, suniekinta.”¹⁰⁴⁴

Iš šių minčių galima įtarti, kad Januševičius simpatizavęs feministiniam judėjimui ir jo reikalavimams. Tikrai, jo įtakojamoje *Lietuvaitėje* buvo gausu pastebėjimų apie moterų atžvilgiu neteisingus įstatymus ar papročius. Greičiausiai pats Januševičius prisidengęs moterišku slapyvardžiu pastebėjo:

Moteris nuo senų –senovės suvaržytos įvairiais vyrų išleistais įstatymais. ... Valstijų teisės, įstatymai tam moterų teisių suvaržymui nevien pritarė, bet stačiai padėjo vyrams apkalti moteris visokiai retežiais. ...

Pamatysime begalinę skirtumą tarp vyrų teisių ir moterų: vyrams, padėkime, visos atidarytos mokyklos, o moterims vos tik kai kurios yra prieinamos; vyrui šimtą kartų nusidėjusiam prieš dorą atidaroma vieta į vyršaičius, į valdinikus, į šeimynas, o moterims užtenka vienašyk nusidėti, - jau amžinai bus nubausta; visur jai bus uždaryti vartai, visų ji bus paniekinta; vyrai kuomet tinginiai yra mokinami, o mergaitės ir gambiausios ir doriausios nevalia mokinties; ...? Kame gi čia teisybė ir dorybė?¹⁰⁴⁵

¹⁰⁴⁰ Dr. O. Norušytė, „Katalikiškasis feminizmas“, *Naujoji Vaidilutė*, 1937, nr. 5.

¹⁰⁴¹ Ten pat.

¹⁰⁴² Januševičiaus ranka daryti užrašai KKA, f. 320.

¹⁰⁴³ Januševičiaus ranka daryti užrašai, KKA, f.320.

¹⁰⁴⁴ Ten pat.

¹⁰⁴⁵ Anot Kauno viešosios bibliotekos, jis pasirašinėjo slapyvardžiu Viktorija Kryžkelaitė, todėl manytina, kad ir Valerija Kryžkelaitė, galėjo būti jo slapyvardis. Valerija Kryžkelaitė, *Mūsų liuosybė ir galybė, Lietuvaitė*, 1910, Nr.9, p. 119.

Lietuvaitėje buvo net skirta speciali skiltis su feministiniu judėjimu susijusiems klausimams nagrinėti.¹⁰⁴⁶ Dauguma dvasininkų buvo konservatyvesni už Januševičių ir moterį apibūdino tik kaip motiną. Jie XX amžiaus pradžioje nevalgė kritikuoti “radikalojo” feminizmo, jam kaip priešpriešą statant krikščioniškąjį feminizmą. Anot tėvo Antoine 1912 m. išleistos knygos, radikalusis feminizmas buvo “giliai ydingas, nes jis prieštarauja pačiai moters prigimčiai, jos fiziologijai, jos psichologijai, jos šeimyninei misijai. Moteris yra vyro palydovas esminiam tikslui: motinystei. Viskas kas paneigia moters motinyste savo prigimtimi yra asocialu.”¹⁰⁴⁷ Tuo tarpu tikrasis feminizmas, anot jo, buvo krikščioniškas, kuris siekė sudaryti moteriai sąlygas gyventi namuose, auginti ir auklėti savo vaikus.

Naujoje Vaidilutėje nuo 1937 metų pastebimas vis didesnis dėmesys Katalikiškojo feminizmo, kuris pabrėžė, kad moteris yra socialinė būtybė, fenomenai. Maria Baers *Tarptautinės Katalikių Moterų Sąjungos* studijų savaitėje, skirtoje Katalikiškojo socialinio feminizmo principams¹⁰⁴⁸ analizuoti, pabrėžė, kad “moteris yra žmogus – asmuo ir kaip tokia ji yra socialinė būtybė su visomis teisėmis ir pareigomis, kurias teikia socialinis gyvenimas.”¹⁰⁴⁹ Pagal moters santykį su visuomene ir socialine aplinka ji išskyrė trijų rūšių feminizmą: liberalųjį, socialistinį bei krikščioniškąjį. Verta pastebėti, kad Belgijoje tuo metu plačiai veikė visos šios trys feminizmo šakos.¹⁰⁵⁰ Anot Baers, liberalusis feminizmas, vadovaudamasis individualiste koncepcija, “reikalauja moteriai visišką asmens laisvę, jos emancipacijos be jokių ribų, absoliutinę teisių lygumą su vyru.”¹⁰⁵¹ Ši koncepcija, anot senatorės, buvo klaidinga, nes moterį atpalaidavo nuo socialinės aplinkos, neskiriant jai jokių pareigų visuomenės labui. Dar labiau katalikių buvo kritikuojamas kitas kraštutinis – komunistų koncepcija, pagal kurią “moteris visuomenėje yra gamintoja kolektyvui ir motinystė tampa visuomeninė funkcija”, nes tokiu būdu net privačiausia sfera tampa vieša, kas katalikėms buvo nepriimtina.

Maria Baers straipsnyje “Moteris ir socialinis gyvenimas” nors ir nekalbėjo apie moterų ir vyrų lygumą, nes pabrėžė kiekvienos lyties specifinį uždavinį, bet ir neapribojo moters vien tik motinos pareigomis, pastebėdama, kad “kaip vyras yra sutvertas būti ne vien tėvu, taip ir moteris – ne vien motina.”¹⁰⁵² Katalikių feminisčių srovė, anot jos, vadovaujantis „protu ir Dievo dėsniais” turėtų sužadinti visas pasaulio moteris, kad jos „suprastų socialinio darbo ir sveikos emancipacijos

¹⁰⁴⁶ Problemos pripažinimas ir jos formulavimas kaip „Moterų klausimo“ (palyginimui „darbininkų klausimas“) tuo metu buvo populiarus visoje Europoje, anglų kalboje paprastai formuluojamas kaip „Woman question“. [domus straipsnis apie „moterų klausimą“ Lenkijoje Robert E. Blobaum, „The woman question“ in *Russian Poland, 1900-1914*“, *Juornal of Social History*, 2002 summer.

¹⁰⁴⁷ cituota iš Pedersen, „Catholicism, Feminism, and the Politics of the Family...“, p. 249.

¹⁰⁴⁸ Studijų savaitė vyko Briuselyje 1937 metais. *World Union of Catholic Women's Organisations* puslapis <http://www.wucwo.org/wucwostory.htm#>

¹⁰⁴⁹ O. Norušytė, „Katalikiškasis feminizmas“, *Naujoji Vaidilutė*, 1937, nr. 5-6.

¹⁰⁵⁰ First Wave feminism in Belgium, RoSa, 2003, Nr.28. Gauta iš puslapio www.rosadoc.be/site/maineng/pdf/28.pdf

¹⁰⁵¹ O. Norušytė, „Katalikiškasis feminizmas“, *Naujoji Vaidilutė*, 1937, nr. 5-6.

¹⁰⁵² Maria Baers, „Moteris ir socialinis gyvenimas“, *Naujoji Vaidilutė*, 1938, nr.1, p. 5.

vertę“ ir nugalėtų „prietarus, kurie trukdo moters tarnybą žmonijos gerovei...“¹⁰⁵³ Galima matyti, kad rūpestis moterų veikla buvo ne dėl jų pačių, bet didžiaja dalimi dėl visapusiškos žmonijos gerovės. Tokiu būdu krikščionišką koncepciją Baers pristato kaip vidurio kelią tarp pavojingo individualizmo ir nieko privataus nepaliekančio komunizmo:

visuomenė reikalinga moters dėl jos pačios kaip socialinės būtybės, taip pat moteris reikalinga visuomenės, nes moteris yra asmuo, ji turi savo paskyrimą dėl savęs pačios ne tik dėl vyro ar šeimos. Bet moters ir visuomenės santykiavimas taip pat pažymėtas specialiu charakteriu apvaizdos numatyto moters pašaukimo veiksmų moterišku charakteriu.¹⁰⁵⁴

Taigi, krikščioniškas feminizmas savyje turėjo suderinti (integruoti) įvairias iš pirmo žvilgsnio sunkiai tarpusavyje suderinamas vertybes: tam tikrą moderuotą individualizmą, kuris nebuvo savitikslis, bet nukreiptas visuomenės naudai, gyvą pilietinės atsakomybės (solidarumo tarp bendrapiliečių) jausmą, kuris kaip bebūtų keista kilo iš giliai pajausto moterų religingumo.

III.3.2. Blaivybė

Daugelio socialinių problemų, kurių sprendimui lietuvės moteris įpareigojo katalikiškas feminizmas, priežastis Lietuvoje buvo girtavimas. Blaivybės sąjūdis nuo Valančiaus laikų Lietuvoje ypatingai plito per Bažnyčią. 1908 buvo įkurta *Lietuvių katalikų blaivybės draugija*, į kurią įstojo ir daug moterų. Blaivybė tapo ir kitų katalikų organizacijų, tokių kaip pavasarininkai, ateitininkai, viena iš ideologijos dalių. Tiesa, įstojant į LKMD draugiją nereikėjo išsižadėti alkoholinių gėrimų, bet čia buvo specialiai organizuojamos abstinencijų kuopelės. Per draugiją buvo skleidžiama speciali antialkoholinė propaganda, skatinamos šventės be alkoholio, steigiamos arbatinės, inicijuojamas alkoholio uždraudimas valsčiuose.

Moterys kreipė dėmesį į blaivybę ne dėl to, kad pačios moterys būtų daug gėrę, bet dėl to, kad daugiausiai moterys nukentėdavo nuo alkoholiu piktnaudžiaujančių vyrų, tėvų. Apie vyrų smurtą prieš moteris retai buvo kalbama katalikų spaudoje, ši problema tik retkarčiais išlysdavo bendrame piktnaudžiavimo alkoholiu kontekste. Pavyzdžiui, pastebima, kad kaime moteriai ne tik tenka pakelti girtaujančio vyro pavojingą likimą, šeimos skurdą, “bet dar ir kumščiai.”¹⁰⁵⁵ Buvo nurodoma, kad alkoholis “griauna moterų tieses, ardo šeimas, naikina turtus ir žudo jų gyvenimo džiaugsmą – vaikus. [Nekalbant] Apie tą, kad alkoholis neigiamai veikia ir žmogaus kūną, kad iššaukia įvairias ligas, mažina darbingumą, silpnina atmintį, paraližuoja protą, net trumpina amžių.”¹⁰⁵⁶ Pastebint, kad daugiausiai moterys nukentėdavo nuo girtaujančių vyrų, spauda patarė moterims pasistengti, kad bent jų vyrai negertų, todėl renkantis vyrą patariama žiūrėti, ar jis mėgsta išgerti, ar ne.¹⁰⁵⁷

¹⁰⁵³ Ten pat.

¹⁰⁵⁴ O.Norušytė, „Katalikiškasis feminizmas“, *Naujoji Vaidilutė*, 1937, nr. 5.

¹⁰⁵⁵ J.Drungaitė, „Moteris ir blaivinimo keliai“, *Moteris*, 1930, nr.2, p. 21.

¹⁰⁵⁶ A.D, „Didžiausias moterų priešas“, *Moteris*, 1928, nr.11, p.148.

¹⁰⁵⁷ Ten pat, p.150.

Moters bendradarbė pastebėjo pragaištingą paprotį raginti svečius gerti. “Šeimininkės mažai geriančius svečius ragina, tai už jos sveikata, tai už jos vaikučius vis gerti ir gerti; na ir geria, kol pagaliau po stalu nuvirsta.”¹⁰⁵⁸ Bet jau ir tais laikais pasitaikydavo “karštuolių, kuriems vieno žodžio užtenka muštynes pradėti... gerai dar, jei peilio su savimi neturi. ...”. Vaitkienė prisiminė įvairius atsitikimus, kai po tokių šventimų tekdavo važiuoti pas gydytoją. Dėl šių nelaimių kaltas, anot jos, yra alkoholis ir šeimininkės, kurios ragino, ir net tos, kurios pakankamai alkoholio pastato. “Nesakau, kad savo svečius turime visai nevaišinti, juk galime tokią puikią girelę iš mūsų duonelės be apynių pagaminti, turime ir naminį abuolių vyną, pagaliau, jeigu jau būtinai norime, galime savo svečius pavaišinti, bet negalima duoti pasigerti, kad proto ir valios netektų.”¹⁰⁵⁹

Tuo tarpu namuose girtavimo problemą siūlyta spręsti moterims tampant dar geresnėmis šeimininkėmis. Tuo metu buvo populiaru nuomonė, kad moteris savo moteriškumu gali daug pasiekti. Tad, anot J. Drungaitės, “dažnai vyras nemėgsta būti namie tik todėl, kad namuose nėra tvarkos, nešvaru. Arba lankosi į klubus, kad namie negauna tinkamai paruošto valgio. Arba vėl, šalinasi iš namų dėl perdidelio žmonos irzlumo, ar dėl to, kad ji vis užimta tik vaikais ir savimi.”¹⁰⁶⁰ O aišku išėjęs iš namų vyras geria ir daug prageria. Galiausiai žmona net apkaltinama, kad jos vyras geria: “Tikėkim, dažnai užtat, kad namie sėdi susiraukusi, apsileidusi žmona, nešvarūs, purvini vaikai, vyras nerimsta, nemėgsta namų ir eina smuklėn, nemalonumo pašalinti; nes žmona nemoka, nesistengia sudaryti namuose jaukumo.”¹⁰⁶¹ Arba vėl nurodoma, kad vyras pradeda gerti per moters kaltę.

Gal būt, ji nemokėjo į savo šeimos židini įnešti jaukumo, malonumo ir vyras, nerasdamas jo namie, eidavo kitur ieškoti – pas draugus prie buteliuko. Parėjęs į namus po sunkiausio darbo, gal būt jis trokštė troško praleisti valandžiukę savam šeimos būrely, bet atradęs pikta susiraukusią žmoną, nuolat ieškančią visokių priekabių, širdį sopamas bėgo kuo toliausiai iš savo namų.¹⁰⁶²

Moterys buvo kaltinamos, kad vyrai geria, tarsi, moterims solidariai pasmerkus geriančius vyrus, jie pasikeistų.

Kiekvienoje tautoje vyras yra tuo, kuo moteris nori, kad jis būtų. Jeigu moterys atstumtų nuo savęs visus prie muštynių ir girtavimo linkusius vyrus, tai vyrai pasistengtų būti kitokiais. Bet moterys per mažai save vertina, per mažai jos susipratusių, per mažas jų susiorganizavimas ir per daug vyrų pažiūromis persisunkusios, per daug toms pažiūroms nuolaidumo.¹⁰⁶³

Suabsoliutinas buvo moters kaip auklėtojos vaidmuo. Spauda nurodė, kad moterys turi neleisti vaikams, jaunimui priprasti prie girtybės, „jei moterys šiandien panorėtų, kad Lietuva būtų ateityje blaivi ir šviesi, pagaliau, jei tą norą imtų vykdyti per ištisą metų eilę, tai tikrai sulauktumėm gražios ateities.”¹⁰⁶⁴ Panaši nuomonė apie motinų įtaką vaikams dėl požiūrio į alkoholį dėstyta ir susirinkimuose. Palangos skyriaus susirinkimuose 1938 metais dažnai buvo paliečiamos blaivybės

¹⁰⁵⁸ J.Vaitkienė, „Susirūpinkime“, *Moteris*, 1931, nr.4, p. 6.

¹⁰⁵⁹ Ten pat.

¹⁰⁶⁰ J.Drungaitė, „Moteris ir blaivinimo keliai“, *Moteris*, 1930, nr.2, p. 21

¹⁰⁶¹ E.R. „Moterys šeimoje“, *Moteris*, 1929, nr.4, p.53.

¹⁰⁶² A.D., „Didžiausias moterų priešas“, *Moteris*, 1928, nr. 11, p.149.

¹⁰⁶³ K. Aleksa, „Moteriai apie moterį“, *Moteris*, 1931, nr. 5, p. 4.

¹⁰⁶⁴ E.Gvildienė, „Žiemos blaivybės savaitę paminėjus“, *Moteris*, 1927, nr.2, p.18.

temos. Adyklieñės paskaitoje pastebima, kad “vyrų girtuokliavimas, paeina daugiausia iš motinos.” Užtat motinos raginamos daugiau kreipti dėmesio auklėjant berniukus negu mergaites.¹⁰⁶⁵ Po keletos mėnesių vėl ta pati Aldyklieñė paskaitoje “Auklėkime vaikus blaivybėje” nupasakojo degtinės istoriją, priminė Valančiaus blaivybės sąjūdį. Ji kovą su girtuokliavimu suaktualino pastebėdama, kad “pasienio kaimynai taip pat nori mūsų tautą užmigdyti, taigi mūsų pirmiausia pareiga yra, kad pačios negertų ir vaikai, kad nematytų motinų geriant, jeigu vaikas ir prašo gerti degtinės, tai jau duok vieną kartą stiprios degtinės, kad jis susipurtintų ir kito neprašytų.”¹⁰⁶⁶ Ji nurodė, kad naudinga vaikams leisti dalyvauti įvairiose organizacijose, nes tada nelieka laiko restoranus lankyti. Auklėjimas iškeliamas kaip geriausias įrankis prieš įvairias nelaimes, visiškai pamirštant, kad net ir auklėjanti motina nėra didelis pavyzdys, jei tėvas geria ir to nedraudžia daryti vaikams.

Nors katalikės moterys gana aiškiai pasisakė prieš dvigubą moralę, bet dvigubos moralės retorikos, reikalaujančios didesnių dorybių iš moters, jos neatsisakė. E.Gvildienė skirtingai žiūrėjo į išgeriančią moterį ir išgeriantį vyrą. “O ypač moterys per girtybę pameta kilnų moterišką elgesį. Visi žinom, kad girta moteris yra biauressnė už girtą vyrą.”¹⁰⁶⁷ Girtavimo atžvilgiu buvo taikomi skirtingi kriterijai. “Jei pav. vyras pasigeria – žinoma, tai negera, biauuru, bet vis dar galima pakęsti, bet jei pamatai girtą moterį, tai tiesiog nori bėgti į pasaulio galą”¹⁰⁶⁸ – pastebėjo Marija Pečkauskaitė pavasarininkų konferencijoje.

III.3.3. Dora

Ketvirtajame dešimtmetyje katalikės ypatingai susirūpino visuomenės dora, kurią, anot to metų autorių, griovė iš Vakarų ateinančios mados, nepadorūs šokiai ar pasilinksminimai. Tiesa, vakarietišku rūbų kopijavimas, ypatingai jei tai darydavo moterys, anot Irmos Šidiškienės, jau nuo XIX amžiaus pabaigos buvo palydimas kritikos.¹⁰⁶⁹ Įdomu yra tai, kad ne tik vyrai kritikavo moteris besistengiančias moderniau atrodyti, bet ir pačios moterys smerkė taip vadinamą “mados vaikymąsi”, nes tai, anot jų, davė vyrams pretekstą nuvertinti moteris. Esybė madą prilygino tuštiesiems dalykams. Ypač pragaištinga ji atrodė todėl, kad jai buvo išleidžiama daug pinigų.

O jeigu mes taip tuštiesiems dalykams, kaip madai, laidysime dideles sumas – aišku, tautos gerovė mažės. ... todėl pageidaujama, kad miestietės baliuose daugiau dėvėtų mūs gražiuosius tautiškus rūbus. Kurie tuo bus daug pigiaus, kad jų mada nesikeičia.

Jeigu jau miestas imdamas tautiškus rūbus nešioti, bijo išsiskirti iš kultūringojo pasaulio, tai sodžius atvirksčiai – tuo pasektų kultūringąjį pasaulį. Nes bemaž visų Europos valstybių liaudis – sodiečiai turi savąją tautišką madą. ... tai labai stiprina ir tautišką sąmonę, nes jie viską labiau brangina kas savo, negu svetima. O kiek čia pinigų sutaupoma!¹⁰⁷⁰

¹⁰⁶⁵ Palangos visuotinio susirinkimo 1938 gegužės 29 protokolas, LCVA, f. 567, ap.1, b. 462, l.12

¹⁰⁶⁶ Palangos visuotinio susirinkimo 1938 spalio 15 protokolas, LCVA, f.567, ap.1, b. 462, l.20.

¹⁰⁶⁷ E.Gvildienė, „Žiemos blaivybės savaitę paminėjus“, *Moteris*, 1927, nr. 2, p. 17.

¹⁰⁶⁸ Marija Pečkauskaitė, „Moteriškumas ir bobiškumas“, *Moteris*, 1927, nr.4, p. 54. (jos paskaita buvo skaityta pavasarininkų konferencijoje 1927 kovo 2 d.)

¹⁰⁶⁹ Irma Šidiškienė, *Būti Lietuve*, Versus Aureus, 2004.

¹⁰⁷⁰ Esybė, „Rinkimės tikrai – kas išmintinga“, *Moteris*, 1930, nr. 3, p. 37.

Mados sekimas ekonominės krizės laikais buvo įvardintas kaip “didžiausias žmoniškumo jausmų atbukimo pavyzdys.”¹⁰⁷¹ Katalikės moterys peikė ir madų konkursus, nors jų griežtai ir nesmerkė. Esybė buvo itin nusiteikusi prieš modernius šokius: “dar neseniai pasipiktinimo žvilgsniu lydėjom pirmąsias “drašuolių begėdžių” poras šokančias “fokstrotus” ir “šiberius,” gi šiandien peiktina moteris kaip atsilikėlė, kuri to nedaro!”¹⁰⁷² LKMD rengdama motinoms paskaitas apie dorinį vaikų auklėjimą, mokino kritiškai žiūrėti ir į madas „bei laukinius ir nepadorius šokius.“¹⁰⁷³ Katalikės stengėsi ignoruoti naujus šokius – savo organizuojamose gegužinėse šokdavo liaudiškus šokius.

Dalis kunigų irgi stengėsi saugoti visuomenę nuo pernelyg “nepadorių” moterų madų. Jakšto Dambrauskas viename laiške nusiskundė, kad vasarą surengtoje Kauno moksleivių (berniukų ir mergaičių) sporto šventėje “mergaitės buvo apsilikusios “sportiniais” rūbais vos tik pusėtinai bepridengiančiais jų kūno nuogumą.”¹⁰⁷⁴ Todėl jis apgailestavo, “Vadinas, jau tarsi tradicija vilktis kelnaites ir nuogumą plėsti iki maksimumo, begėdystės tikra to žodžio prasme.”¹⁰⁷⁵

1931 metais sekant Vakarų Europa ir Lietuvoje buvo sumanyta surengti gražuolės rinkimus. Bet šis sumanymas susilaukė pasipriešinimo iš visuomenės, o visų pirma iš moterų organizacijų. *LKM Vyriausias sekretoriatas* išleido atsišaukimą į visas moteris, kad protestuotų prieš šiuos rinkimus, “kaipo nesuderinamus su krikščioniška dorove, įžeidžiančius kuklios lietuvaits garbę”.¹⁰⁷⁶ *Moteryje* pastebėta, kad ir Sofija Čiurlionienė perspėjo skaites, kaip jos į tokį sumanymą turėtų žiūrėti, o LMT pareiškė savo neigiamą nuomonę laikraščiuose ir per radijo pusvalandį. Provincija, anot *Moters* korespondentės, buvo ypatingai pasipiktinusi, nes “argi galima vertinti moterį išviršiniu grožiu, kuris negali būti tikrosios žmogaus vertės dalykas.”

Iki šiol Lietuvoje buvo žinomos tik gyvulių ir negyvų daiktų parodos. Dabar norima rengti moterų paroda, nes moterų “grožio karalienės” išrinkimas be jų kūnų išstatymo parodon nėra galima. Tuo būdu Lietuvos Moteris sulyginama šiuo atžvilgiu su gyvuliu ar negyvu daiktu. Tai naujas moters pažeminimas ir paniekimas.¹⁰⁷⁷

Šios parodos rengimą moterys įvertino “kaip stūmimą moters atgal į tuos laikus, kada ji ne žmogus buvo, bet vyro žaislas”.¹⁰⁷⁸

Daugiausiai kritikos katalikių spaudoje susilaukė nedoras moterų ir vyrų tarpusavio bendravimas. Vyras galėjo turėti nesantuokinių lytinių santykių ir už tai nebuvo baudžiamas, kai tuo tarpu moteris buvo už tą patį griežtai baudžiama. Ši visuomenėje gyvuojanti dviguba moralė iškelta dar Žemaitės pirmojo suvažiavimo metu nedaug pasikeitė ir po dvidešimties metų. Aleksa

¹⁰⁷¹ „Moterų pažeminimas“, *Moteris*, 1927, nr.1, p. 11.

¹⁰⁷² Esybė, „Moters uždaviniai naujai gadynei išaušus“, nr.1, p.2-3.

¹⁰⁷³ O.G-tė [Gaijalaitė], „Mūsų veikimas“, *Moteris*, 1928, nr. 11, p. 146.

¹⁰⁷⁴ Jakšto Dambrausko laiškas *Moters* redaktorei 1935 XI 16, LCVA, f. 567, ap.1, b.47, l.27-28.

¹⁰⁷⁵ Ten pat.

¹⁰⁷⁶ Stebėtoja, „Dėl Lietuvos gražuolės rinkimų“, *Moteris*, 1931, nr.1, p. 16.

¹⁰⁷⁷ Ten pat.

¹⁰⁷⁸ Ten pat.

1931 metais paskaitoje pastebėjo, kad visuomenė dėl doros netekimo kaltino tik moterį, bet ne vyrą:

Vedęs vyras kokių 50-60 metų suvedžiojo mergaitę 16-19 metų. Mergaitė pagimdė vaiką. Visi su panieka žiūrės į mergaitę. O vyrui? Jį retas kuris pakaltins. Ar tai nepasibaisėtina! Ar čia yra atsakomybės, lygybės, ir vienodumo nors truputis. Bet ar gali būti kitaip, kada dabartinė moralė vien vyro tvirta, jam taip patogi.¹⁰⁷⁹

Feministės, tarp jų ir katalikės, pasmerkė dvigubus moralės standartus. Iš kitos pusės Marijos Pečkauskaitės mintys, išsakytos pavasarininkėms, sugestijavo, kad iš moters galima reikalauti daugiau doros, nei iš vyro. „Nujaučiant tą aukštąjį moters pašaukimą, visur ir visados iš jos buvo reikalaujama didesnės doros, negu iš vyro. Tai nemaž neužgauna moters, priešingai, tai daro jai garbės.“¹⁰⁸⁰ Anot jos, kiekviena moteris turėjo taip elgtis, „kad jos akivaizdoje vyro blogos mintys, nepadorūs norai, baurūs žodžiai slėptųsi kuo giliausiai, jo sielos tolimiausiame užkampyje, nedrįsdami nė atsiliiepti.“¹⁰⁸¹ Todėl tvirtino, kad vyro dorumas daugiausiai priklauso nuo moters.

Kaip galėjo derėti dvigubos moralės smerkimas iš vienos pusės, ir reikalavimas iš moterų aukštesnės moralės iš kitos pusės. Reikia pastebėti, kad katalikės besistengdamos pašalinti visuomenėje paplitusią dvigubą moralę, siekė ne moterims leisti nedorai elgtis, bet kad vyrai laikytųsi dorovės normų, reikalaujamų iš moterų. Neteisinant netekėjusių motinų, katalikės reikalavo, kad merginas suvilioję vyrai būtų bent jau finansiškai atsakingi. Tai iš dalies sutapo su Pečkauskaitės mintimis: moteris turi išlaikyti aukštą dorą, kartu pastebinti, kad jos ir iš vyrų turi reikalauti tos aukštos doros. Galima manyti, kad toks požiūris, sureikšminantis moters doros įtaką visuomenėje, buvo būdingas ne tik Pečkauskaitei, bet ir kitoms moterims Europoje. Maria Bucur pastebėjo, kad išsilavinusios elito moteris XIX amžiaus pabaigoje manė, kad moterų autoritetas slėpėsi jų moraliniame susivaldyme ir tyrume, išlaikomame per savišvietą. Būtent toks moterų autoritetas turėjo būti naudojamas namuose, auklėjant dorybingus piliečius.¹⁰⁸²

Prostitucijos reglamentacija, tai yra teisinis prostitucijos įteisinimas, taip pat žeidė katalikių moterų doros jausmą. Tiesa, kovoje prieš prostitucijos reglamentaciją katalikės nebuvo lyderės Lietuvoje, daugiausiai čia pasidarbavo Gabrielė Petkevičaitė, kuri buvo ir *Abolicionistų draugijos* pradininke Lietuvoje. Taip pat šią problemą kėlė ir ilgametė *Abolicionistų draugijos* pirmininkė, rentgenologė Paulina Kalvaitytė. LKMD buvo joms gera tribūna, leidžianti jų idėjoms toli pasklisti. Verta pastebėti, kad G. Petkevičaitė, kuri po moterų judėjimo skilimo skeptiškai žiūrėjo į katalikių moterų veiklą, idėjos labai bendradarbiavo ir su katalikėmis.

Prostitucijos problema, Petkevičaitės analizuota pirmajame suvažiavime, *Lietuvaitėje* nebuvo atskleista. Tiesa, *Lietuvaitė* skelbė perspėjimus dėl mergaičių pirklių, tarsi nurodydama,

¹⁰⁷⁹ K. Aleksa, „Moteriai apie moterį“, *Moteris*, 1931, nr.5, p. 4.

¹⁰⁸⁰ Marija Pečkauskaitė, „Moteriškumas ir bobiškumas“, *Moteris*, 1927, nr.4, p. 54.

¹⁰⁸¹ Marija Pečkauskaitė, „Moteriškumas ir bobiškumas“, *Moteris*, 1927, nr.5, p. 68.

¹⁰⁸² Maria Bucur, „Between Liberal and Republican Citizenship...“, *Aspasia*, p. 88.

kad žmonių prekyba egzistuoja.¹⁰⁸³ *Moteryje* 1927 m. buvo išspausdintas Tautų Sąjungos pranešimas apie moterų prekybą, kur aiškiai pabrėžta, kad “moterų prekyba visais atžvilgiais tebežydi.”¹⁰⁸⁴ Pranešime perspėta, kad moterys į prostituciją dažnai buvo įtraukiamos prikalbėjus ištekėti už nepažįstamo ar siūlant pelningą tarnybą.¹⁰⁸⁵ Anot šio pranešimo, prostitučių eiles didino ir emigrantės, kurios keliaudamos “į svetimus, nežinomus kraštus, kur moterys nemokėdamos svetimos kalbos ir dažnai bijodamos atsidurti be duonos kąsnio esti lengvai suviliojamos siūlant darbą, užmokestį, ir vietoj darbo ir užmokesnio dažniausiai visai netyčia atsiduria prostitučių namuose.”¹⁰⁸⁶ Katalikės stengėsi perspėti lietuves, kad jos netaptų moterų prekybos aukomis.

Nuodugniau šis klausimas pradėtas nagrinėti trečiojo dešimtmečio pabaigoje, kai patyrusios abolicionizmo veikėjos G.Petkevičaitė ir P.Kalvaitytė bandė gauti viešą palaikymą reglamentacijos (prostitučių registravimo) panaikinimui Lietuvoje. Petkevičaitė *Moteryje* nuodugniai pristatė prostitučių reglamentacijos raidą pradedant nuo Napoleono, kuris tai sugalvojo „kariuomenės patogumui (kad galėtų paleistuvauti ir sveiki išlikti)”.¹⁰⁸⁷ Gydytojai turėjo tikrinti prostitučių sveikatą, o užsikrėtusioms neleisti vyrų priiminėti, kas ir pavadinta reglamentacija. “Prostitučių reglamentacija ... tai nuožmus, tiesiog nežmoniškas moters žmogaus, moters pilietės teisių ir asmens laisvės mindžiojimas”¹⁰⁸⁸ – rašė Petkevičaitė, pastebėdama, kad visos moterys turėtų vieningai veikti, kad tai būtų panaikinta. Šis tikslas ir jungė katalikes su Petkevičaitė. J.Drungaite rašė: “Šis klausimas jungia mus su gerbiama jubiliate daugiau negu giminystės ryšys. Mums rūpi vienas ir tas pats reikalas, mums skauda ta pati žaizda, mes ją norime gydyti bendromis jėgomis.”¹⁰⁸⁹

Katalikių žurnalas *Moteris* spausdino keletą Petkevičaitės straipsnių, kur nagrinėta *Abolicionistų draugijos* pradžia, jos pradininkės J.Butler veikla, draugijos tikslai. Petkevičaitė *Moteryje* stengėsi rašyti naudodama krikščionišką retoriką. Ji priminė skaitytojoms Kristaus žodžius (tiesa, savaip persakytus): “meskite akmenį į vandenį ir pažiūrėkite kieno plauks!”¹⁰⁹⁰ Petkevičaitė tarsi žinodama, kiek katalikėms moterims svarbus yra dvasininkijos palaiminimas, pastebėjo, kad net “popiežius Pijus X suteikė tam judėjimui savo palaiminimą. Be to, daug aukštųjų dvasininkų žodžiu arba raštu ištarė palankumą abolicionistų veikimui.”¹⁰⁹¹ Petkevičaitė pasakojo suviliotų merginų istorijas, bandydama parodyti, kad “baltųjų vergių” problema yra reali. “Grobimas gražių, sveikų merginų paleistuvavimo tikslu ne pasaka, bet liūdna ir baisi teisybė. Iki

¹⁰⁸³ P. Gaigalytė, „Mergaičių pirkliai“, *Lietuvaitė*, nr. 8, p. 103; Br. K-tė, „Persergėjimas mergaitėms“, *Lietuvaitė*, 1914, nr.5-6, p. 77.

¹⁰⁸⁴ „Tautų sąjungos pranešimas apie moterų prekybą“, *Moteris*, 1927, nr. 11, p.146.

¹⁰⁸⁵ Ten pat, p. 147.

¹⁰⁸⁶ Ten pat, p. 147.

¹⁰⁸⁷ G. Petkevičaitė, „Šeštasis dievo įsakymas“, *Moteris*, 1928, nr. 12, p. 163.

¹⁰⁸⁸ G. Petkevičaitė, „Žosefina Butlerienė“, *Moteris*, 1929, nr.4, p. 50-51.

¹⁰⁸⁹ J. Drungaite, „Vakar, šiandien, rytoj“, *Moteris*, 1931, nr. 3, p. 7.

¹⁰⁹⁰ G.Petkevičaitė, „Šeimos reikšmė“, *Moteris*, 1928, nr.10, p. 130-131.

¹⁰⁹¹ G.Petkevičaitė, „Žosefina Butlerienė“, *Moteris*, 1929, nr.4, p. 50-51.

šių dienų varoma tiesiog mergaičių prekyba, iš kurios tos rūšies prekybininkas susižarsto nemaža turtu.”¹⁰⁹² Petkevičaitė, nagrinėdama prostitucijos problemą, bandė nustatyti pagrindines jos priežastis. Anot jos, “nelaimingiausias mūsų seseris” (aiškiai išreiškiamas solidarumas su prostitutėmis) prie prostitucijos stūmė “vargas, uždarbio stoka, dažnai vyrų prigavimas, o dar dažniau blogas pavyzdys.” Dėl to ji ypatingai kaltino valstybę, leidžiančią “linksmuosius namus”, argumentuodama, kad „jei nebūtų lengvai prieinamų “linksmųjų namų”, nebūtų tiems namams gyventojų, pritrūktų ir lankytojų.”¹⁰⁹³ Petkevičaitė ragino moteris, kaip lygias teises turinčius subjektus, imtis veiksmų: “nors laikinai pas mus seimo nėra vis dėlto turime ruoštis prie būsimų žygių, kurių pirmas ir svarbiausias – “linksmųjų namų” ir reglamentacijos panaikinimas, nes ... valstybės pagrindas – piliečių kūno ir sielos sveikata.”¹⁰⁹⁴ Taigi, Petkevičaitė kritikavo prostitucijos fenomeną tiek iš feministinės pusės, nes tai žemino moteris, tiek iš nacionalistinės pusės, nes venerinės ligos “silpnino tautą”.

Petkevičaitė pastebėjo, kad prostitučių reglamentacija iš principo neatliko savo paskirties, nes neužkirto kelio lytinėms ligoms plisti, ir dėl to kaikuriuose “laimingose šalyse” jos buvo atsisakyta.¹⁰⁹⁵ Ji atkreipė moterų dėmesį į Lietuvos gydytojų suvažiavimo pageidavimą:

Kadangi veneros ligos paskutiniu laiku žymiai plinta ir prostitučių reglamentacija neatsiekia tikslo, pageidaujama palaipsniui eiti prie prostitučių reglamentacijos visiško panaikinimo, įvedant privalomą ir prieinamą venerų ligomis sergančiųjų gydymą. Apkrėtimą veneros ligomis kvalifikuojant kaip kūno sužalojimą – papildžius atitinkamu straipsniu Baudžiamąjį kodeksą.¹⁰⁹⁶

Petkevičaitė pristatė alternatyvius kelius venerinių ligų plitimo sustabdymui. Jos straipsniai ir Kalvaitytės paskaitos neliko be atsako. LKMD konferencija 1929 m. priėmė rezoliuciją: „Konferencija, apsvarsčiusi viešosios doros palaikymo metodus, reiškia griežčiausią pasmerkimą už leidimą veikti viešai ir slaptai prostitucijos įstaigoms...”¹⁰⁹⁷

Neaišku, kiek tokie problemos išsakymai garsiai turėjo įtakos politikų sprendimams – greičiausiai neturėjo. Pasisakymai buvo svarbesni formuojant viešąją nuomonę šiuo klausimu. Reikšmingas buvo ir praktinis draugijos veikimas, kilęs iš tokio diskurso. Dar 1929 m. konferencijoje buvo nuspręsta įkurti LKMD mergaitėms globoti sekciją,¹⁰⁹⁸ kurios tikslas buvo globoti toli nuo namų savarankišką gyvenimą pradėjusias mergaites, kad dėl skurdo jos netaptų prostitutėmis ar nebūtų parduotos. Tai rodo, kad lietuvėms, kaip ir viso pasaulio moterims, prostitucijos reglamentacijos panaikinimas bei dvigubos moralės pasmerkimas buvo viena svarbiausių užduočių.

¹⁰⁹² G.Petkevičaitė, „Baltosios vergės“, *Moteris*, 1929, nr.7, p. 101.

¹⁰⁹³ G.Petkevičaitė, „Šeštasis dievo įsakymas“, *Moteris*, 1928, nr. 12, p. 163.

¹⁰⁹⁴ Ten pat, p.164.

¹⁰⁹⁵ G. Petkevičaitė, “O moters lietuvės! Jūs saulė tautos!”, *Moteris*, 1929, nr. 11, p.146-147.

¹⁰⁹⁶ G. Petkevičaitė, „Išpina saulė ir į mūsų langą“, *Moteris*, 1930, nr. 1, p. 3.

¹⁰⁹⁷ „LK Moterų d-jos konferencijos išreikštos padėkos ir rezoliucijos“, *Moteris*, 1929, nr.6, p.89.

¹⁰⁹⁸ „Lietuvių katalikių moterų draugijos konferencija“, *Moteris*, 1929, nr. 6, p. 86.

III.3.4. Religija

Religija katalikėms moterims buvo tarsi jėgų šaltinis, leidžiantis pakelti gausius darbus šeimoje, skatinantis moteris veikti visuomenėje. Religinių praktikų plėtojimui, žinių iš Bažnyčios gyvenimo gilinimui buvo skiriama daug dėmesio. Kaip vieni pagrindinių katalikių moterų uždavinių buvo suprantama tikėjimo tiesų aiškinimas, gyvo tikėjimo palaikymas, dorinio susipratimo kėlimas.¹⁰⁹⁹ Nors *Lietuvaitė* ir aiškiai stovėjo katalikybės sargyboje, bet skaitytojoms ji mažai teikė tikėjimą gilinančių žinių ar ragino domėtis religiniais dalykais. Tik viename straipsnyje perspėjama dėl pernelyg didelio tikinčiųjų apsiribojimo ritualais, o iš kitos pusės – dėl indiferentizmo išsilavinusių tarpe.¹¹⁰⁰

Religija buvo suvokiama, kaip pagrindinis moterų veiklos šaltinis:

Savo religija gerai persiėmusios, manau, pajėgsime atlikti ir savo kultūros bei socialinius darbus. O tų darbų daugybė: pradėję beturčių ir našlaičių šelpimu, šiandien jau varome plačia vaga mergaičių globos darbą ir įžengiame į motinos ir vaiko globą. Dar laukia mūs globos senatvės ir ligų ištiktos našlės.¹¹⁰¹

Čia pabrėžiama, kad moterų veikla jų judėjimas plaukė būtent iš religijos. Būtent kaip LKMD dvasios vadas Feliksas Kapočius pastebėjo “Didžiausias moters ginklas už savo teises buvo ir bus tai josios dorybės, gimstančios iš gyvo tikėjimo.”¹¹⁰² Tiesa, čia jis suabsoliutino dorybingumo vertę, daugelis aktyvių katalikių turėjo praktiškesnę požiūrį, bet ir jos kreipė dėmesį į “gyvą tikėjimą” bei moterų dorybių ugdymą. Apskritai katalikėms skirtose paskaitose bei straipsniuose dažnai buvo pastebimas ryšys tarp krikščionybės ir moterų teisių, pabrėžiant, kad būtent “Kristus atėjęs į šį pasaulį sulygino moterį su vyru. Pastatė ją pilnateisių žmonių eilėse”¹¹⁰³.

Katalikių spauda atkreipė dėmesį į šv. Moniką, kaip į šventąją motiną, nurodant, kad ji maldos galia atvertė sūnų šv. Augustiną – ji tarsi turėjo būti pavyzdys ir lietuvėms motinoms. Religiniai pavyzdžiai turėjo paskatinti moteris aktyviau dalyvauti savo visuomenėje. Šv. Elžbieta Tiuringientė turėjo drąsinti moteris darbe vargšų labui. S.Ladygienė straipsnį apie ją pavadino “Šv. Elžbieta – Socialinio teisingumo pavyzdys”. Ji atkreipė dėmesį ir į tai, kad Elžbietos labdarumas nesiribojo vien tik materialine pagalba, “bet remiasi stebinančia morale parama išvargusioms sieloms, vainikuoja jos gili, visiška Dievo meilė.”¹¹⁰⁴ Lietuvėms Elžbieta buvo pateikta ir kaip neturto bei gailėstingumo dorybių pavyzdys: “Elžbieta pati galėdama gyventi turte labiau pamėgo neturtą. Luosąjį laiką ji pašvėsdavo neturtingiems – adė ir mezgė jiems kojines, taisė drabužius, dalino išmalda, neturtingųjų šeimų buvo krikšto motina. ... Ligoniams įsteigė ligoninę, kurioje ji

¹⁰⁹⁹ O. G-tė, „Mūsų veikimas“, *Moteris*, 1928, nr. 11, p. 146.

¹¹⁰⁰ Lelijėlė, „Ar daug mės galime?“, *Lietuvaitė*, 1913, nr.2, p. 23.

¹¹⁰¹ Elena Giliūtė, „Mintys apie LK moterų dr-jos konferenciją“, *Moteris*, 1932, nr. 4, p. 49.

¹¹⁰² F. Kapočius, „Religinis moterų atgimimas“, *Moteris*, 1932, nr. 6, p. 81.

¹¹⁰³ A. Dulkytė, „Kalėdos“, *Moteris*, 1928, nr. 12, p. 162.

¹¹⁰⁴ St L-nė [Ladygienė], „Šv. Elžbieta – Socialinio teisingumo pavyzdys“, *Moteris*, 1932, nr. 6, p. 84.

pati darbavosi.”¹¹⁰⁵ Kalbant apie Elžbietą visų pirma pabrėžtas jos dievotumas, bet taip pat atkreiptas dėmesys ir į tai, kad ji nebuvo abejinga vargšams – juos globojo, įkūrė jiems ligoninę.¹¹⁰⁶

Religinio jausmo stiprinimui daug dėmesio skirta ketvirtojo dešimtmečio pradžioje, nes keitėsi visuomenė: pastebėta, kad ji materialėjo, visuomeninis darbas lyginant su valstybės kūrimo metais nebuvo populiarus.¹¹⁰⁷ Per įvairias religines praktikas bandyta sukrikščioninti supasaulėjusią visuomenę. Amžininkų nuomone, lietuviai per retai viešai deklaravo savo tikėjimą: “Mes lietuvės, daugiausia esame tikinčios, bet dažnai tas tikėjimas atrodo lyg apmiręs, negyvas ir nedrąsus. Mes dažnai savo tikėjimu bijomės pasirodyti viešai, meldžiamės, atgailaujame ir maldaujame dažnai tik savyje užsidarę...”¹¹⁰⁸ Stengtasi ne tik gražinti lietuviams dvasingumą, bet ir norėta tą dvasingumą pademonstruoti.¹¹⁰⁹ Tarp LKMD skyrių vis populiarėjo Jėzaus Širdies garbinimas:

Kai kurie skyriai yra įvedę labai brangų ir gražų įprotį Jėzaus Širdies Intronizaciją (garbinimą). Jėzaus Širdies intronizacija norima sukelti skyriaus nariuose meilės ir apaštalavimo dvasią, kurią reikia nešti į platų visuomenės gyvenimą. Nariuose žadinamas gyvas ir karštas tikėjimas, pamaldumas, kurį katalikės moterys turi perduoti kitiems savo šeimų nariams, kurio dėka, tenka taisyti į gyvenimą įsibrovusių daug klaidų, žadinti užuojautą, artimo meilę ir garbinimą Kristaus.¹¹¹⁰

Moterims buvo primenama pasitikėti Dievu: “Kvieskim, melskim Dievą į namus, o Jis bus su mumis ir mokykloje ir valstybėje ir bažnyčioje.”¹¹¹¹ Dvasingumą į visuomenę stengtasi gražinti per šeimą, o tiksliau per vaikus auklėjančią motiną. Būtent katalikės moterys buvo pagrindinė Katalikų bažnyčios atrama Lietuvoje. Kaip pastebėjo Mošaičių Milda, Vilkaviškio Eucharistinio kongreso eitynėse daugiausiai dalyvavo moterys, organizuotų vyrų beveik nebuvo.¹¹¹²

Kai kurie skyriai laikėsi praktikos susirinkimo pradžioje ir pabaigoje sukalbėti trumpą malda.¹¹¹³ Kituose skyriuose, pavyzdžiui, Palangos būdavo ir trumpos religinės valandėlės. Vienoje jų dvasios vadas Galdikas pastebėjo, kad moterys “turi pasistatyti prieš savo akis obalsį, jog mano šeimoje turi būti viskas religinga. Kiekvienas, žodis, darbas ir mintys turi būti surišti su religija. Jei moteris religinga tai ir vyras turi būti religingas, ir jei mes taip darysime, dievas mums padės.”¹¹¹⁴ Kitoje Palangos skyriaus religinėje valandėlėje kunigas Perpaleigis pastebėjo, kad „moteris apaštalauja, malda, kantrumu, dorumu, meile, atsidavimu kitiems savo švelnumu.“ Nors paprastai apaštalavimas buvo siejamas su veikla, bet čia kalbėta apie specifinį moterų apaštalavimą, kuri

¹¹⁰⁵ „Šv. Elžbieta Tiuringienė“, *Moteris*, 1931, nr. 8-9, p. 2-3.

¹¹⁰⁶ „Šventos Elžbietos paminėjimas“, *Moteris*, 1927, nr.1, p. 3-4.

¹¹⁰⁷ Elena Giliūtė, „Mintys apie LK moterų dr-jos konferenciją“, *Moteris*, 1932, nr. 4, p. 49.

¹¹⁰⁸ O.G-tė, „Mūsų veikimas“, *Moteris*, 1928, nr. 11, p. 146.

¹¹⁰⁹ Kaip Martin Conway pastebėjo, viešas tikėjimo demonstravimas per eisenas, suvažiavimus buvo būdingas katalikams visoje Europoje. Martin Conway, *Catholic Politics in Europe 1918-1945*, p.18-19.

¹¹¹⁰ O.G-tė, „Mūsų veikimas“, *Moteris*, 1928, nr.11, p. 146.

¹¹¹¹ St. L-ienė [Ladygienė], „Iš praeities į ateitį“, *Moteris*, 1928, nr.2, p. 22.

¹¹¹² Mošaičių Milda, „Išpūdžiai iš Eucharistinio kongreso Vilkavišky“, *Moteris*, 1931, nr. 6-7, p. 13.

¹¹¹³ Tokia praktika buvo Švėkšnoje, Palangoje, Pažerų, Kvėdarnos, Kauno Karmelitų skyriuose, LKMD Švėkšnos skyriaus protokolų knyga 1932 – 1934, LCVA, f. 1488, ap.1, b.2.; Palangos protokolų knyga 1937-1940 m., LCVA, f.567, ap.1, b.462; LKMD Pažerų susirinkimų protokolai, LCVA, f. 567, ap. 2, b. 170; LKMD Kvėdarnos skyriaus protokolai, LCVA, f. 1488, ap.1, b.1; LKMD Karmelitų skyriaus protokolų knygos, LCVA, f.567, ap.2, b.131.

¹¹¹⁴ Palangos visuotinio susirinkimo 1939 vasario 5 d. protokolai, LCVA, f. 567, ap.1, b. 462, l.24.

liudijo ne tiek jų veikla, kiek jų tylios dorybės. Taip pat šis kunigas nepamiršo paraginti moterų „susirūpinti griūvančiais kryžiais pakelėse. Susitarus su jaunimo organizacijom atstatyti kryžius, atverti tvorele, apšodinti gėlėmis. Kad matytų praeiviai, jog yra čia religingų moterų.”¹¹¹⁵ Karmelitų skyriuje taip pat dažnai paskaitos būdavo religinėmis temomis, nors skyrius būdamas Kaune ir galėjo pasikviesti įvairių prelegentų, bet daugiausiai jais būdavo kunigai.¹¹¹⁶

Pasitaikydavo ir gana karingų pasvarstymų *Moteryje*, kviečiant ginti tikėjimo prestižą visuomenėje. Esybė tarsi oponuodama išsilavinusiems laisvamaniams, pabrėžė, kad būti kataliku nėra gėdinga: “net pačiam Paryžiu, yra aukšto mokslo žmonių, kaip daktarų, advokatų, generolų ir kitų, kurie kasdien eina prie Švenčiausiojo.”¹¹¹⁷ Tai ji laikė įrodymu, kad mokslą galima suderinti su religija. Kitame straipsnyje Esybė persakė lenkų patarlę: “Kobieta bez wiary – to mostrium”. Netekusios tikėjimo moterys, anot jos, buvo menkos: „daugelis šių dienų “moderniųjų” visų luomų moterų daro įspūdžio ne lygiateisio, protingo, gerbtino, turinčio dvasios turtų asmens, bet tuščios, besistengiančios vyrams patikti – meiluzės.”¹¹¹⁸ Ji moterims priminė, kad gavus lygias teises, moterys kaip ir vyrai turi dirbti bei saugoti žmogaus sielos pasaulį. Lygios teisės, jos nuomone, tik dar labiau įpareigojo moteris keisti visuomenės gyvenimą pagal Dievo valią.

Religija, priklausymas tikinčiųjų bendruomenei skatino moteris veikti. Religinis diskursas gerai tiko priminti moterims jų pareigą rūpintis aplinkiniais, o ši pareiga turėjo atverti joms kelią būti pilnateisėmis pilietėmis. Religinio diskurso priedanga taip pat buvo išsakomos religinės paklusnumo, kuklumo, atsižadėjimo dorybės kaip specifiskai moteriškos, o ne visiems krikščionims derančios. Pastebima, kad “egoizmas moters sielai yra svetimas, nes tikra moteris yra laiminga tada, kada ji pasiaukoti gali.”¹¹¹⁹ Pasiaukojimas, pasišventimas šeimai kaip moters idealai buvo aukštinami ir prancūziškoje *LPDF*, pastebint, kad moterys yra laimingos tik tada, kai pasišvenčia kitiems pamiršdamos save.¹¹²⁰ Dėl to tik religinis diskursas skyriaus moteris palikdavo nepilnai išsilaisvinusias. Kita vertus, derinant su socialiniu, tautiniu ir feministiniu diskursu, religinis diskursas vedė moteris į savo lygybės suvokimą ir atitinkamą religinį įsipareigojimą. Tokį įvairių diskursų derinimą galima pastebėti katalikių spaudoje, tuo tarpu susirinkimuose dominavo religinis ir tautinis diskursas, tik retai pajavairintas feministinėmis įžvalgomis.

Katalikių diskursas buvo įvairialypis: jame nestigo ir radikalios feministinės pozicijos, reikalaujančios moterims lygių teisių profesijoje ar visuomenėje. Pristatydamos Tarptautinės

¹¹¹⁵ Palangos visuotinio susirinkimo 1939 liepos 2 d. protokolas, LCVA, f. 567, ap.1, b. 462, l.35.

¹¹¹⁶ Pavyzdžiui, kunigas Žilinskas 1934 balandžio 15 visuotiniame susirinkime skaitė paskaitą apie Eucharistinius kongresus, LKMD Karmelitu skyriaus visuotinio susirinkimo protokolas, LCVA, f.567, ap.2, b.131, l.1-2.

¹¹¹⁷ Esybė, „Nuvainikuokim!“, *Moteris*, 1928, nr. 4, p. 51.

¹¹¹⁸ Esybė, „Moters uždaviniai naujai gadynei išaušus“, 1927, nr. 1, p. 2-3.

¹¹¹⁹ E.R., „Moterys šeimoje“, *Moteris*, 1929, nr. 4, p.52.

¹¹²⁰ Odile Sarti, *The Ligue Patriotique des Francaises (1902-1933)*, p. 195.

Katalikių moterų Sąjungos reikalavimus memorandume Tautų Sąjungai, lietuvės katalikės pažymėjo, kad šis memorandumas, o kartu ir pats krikščioniškas feminizmas, „laikosi išmintingo vidurio: gina moterį – žmogų ir gina šeimą, visuomenės pagrindą.“¹¹²¹ Jų nuomone, memorandumas gindamas moters teisę rinktis savo pilietybę,¹¹²² abiejų lyčių lygybę moralės atžvilgiu

atremia visus priekaištus, daromus nežinančių ar piktos valios žmonių, kad katalikų Bažnyčia ir kartu jos klausančios moterų organizacijos nepripažįsta iš esmės moteriai jokių asmeninių teisių, o ją pavergia vyrui ir šeimai. Taip nėra. Jos pripažįsta proto ir asmens laisvę, bet taip pat negriauna ir socialinės tvarkos. Šiuo keliu einant bus lengviausia išspręstas taip opus moterų teisių klausimas. Sprendžiant jį kitų doktrinų šviesoje, moteris visada nukentė, nes kada yra sugriauta normalinė socialinė tvarka (Soc. Rusija) nuo to daugiausia nukentė tik pati moteris.¹¹²³

Įvairių problemų iškėlimas leido aktyvioms moterims nužymėti pagrindinius veiklos barus, konsoliduoti savo pastangas keičiant moterų ekonominę, visuomeninę situaciją. Spauda įgalino ne tik keistis mintimis, bet kartu informavo apie moterų pasiekimus pasaulyje, apie jų kampanijas prieš darbo teisių apribojimą ar už balso teisės gavimą. Spauda taip pat supažindino su katalikių moterų darbu Lietuvoje, tokiu būdu leidžiant moterims pasijusti platesnio (ne tik savo parapijos) judėjimo dalimi, sudarant joms sąlygas atsilaikyti prieš valdžios ar kunigo nepalankumą.

Nepaisant savo daugelyje vietų racionalaus diskurso, katalikės į racionalų vyrų pasaulį kaip pilnavertės partnerės dar nebuvo priimtoms, perskyra tarp vyrų ir moterų pasaulio išliko. Pirmoji moterų judėjimo banga ir nesiekė visiškai panaikinti šios perskyros, feminisčių „modelis buvo ne vyrų gyvenimas, ... vietoj to jos norėjo laisvai išvystyti jų pačių galias ir eliminuoti kliūtis iškeltas tradicijos ir įstatymų.“¹¹²⁴ Galima matyti, kad tiek vyro, tiek moters individo laisvei vystytis tarpukario Lietuvoje buvo sunku, šį periodą V.Kavolis pavadino „neužbaigtu išsilaisvinimu“.¹¹²⁵ Tiesa, jis žvelgė iš liberalizmo ir individualizmo taškų, kurie nebuvo centriniai katalikėms moterims, išpraustoms tarp savo individualybės išvystymo ir tradicijų išsaugojimo pareigos.

¹¹²¹ Principai moterų teisei padėčiai tvarkyti, *Rytas*, 1935 X 25, nr. 245

¹¹²² Katalikės moterys, nors ir pripažino reikalavimą, kad šeimos nariai turi būti vienos pilietybės, pastebėjo, kad patys situotiniai – vyras ir moteris turi nuspręsti kokios pilietybės jiems būti, ir neteisinga moteriai ištekęs už kitos šalies piliečio automatiškai atimti iš jos prigimtą pilietybę.

¹¹²³ „Principai moterų teisei padėčiai tvarkyti“, *Rytas*, 1935 X 25, nr. 245.

¹¹²⁴ G. Bock, *Women in European History*, p.116.

¹¹²⁵ V.Kavolis, *Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje*. Skyrius „Neužbaigtas išsilaisvinimas nepriklausomoje Lietuvoje“.

IV. VISUOMENĖS FORMAVIMO BARUOSE

IV.1 ORGANIZAVIMAS

Visuomenininko idealas, įgyvendinti dangaus karalystę ant žemės. Reikalinga steigti skyrius ir sąmoninti narius. Toliau reikia draugiškumą palaikyti tarp savęs. Tokie draugiškumo santykiai gali daugiau padaryti, negu iškilmingi nutarimai.¹¹²⁶

Taip kalbėjo M.Galdikienė LKMD rajonų valdybų suvažiavime 1935 metais. Moterys buvo raginamos burtis, aktyviai įsijungti į visuomeninius procesus, domėtis politika, tobulinti įstatymus, pagaliau rūpintis tais, kurie negali savimi pasirūpinti. Visuomeninis veikimas, kaip iš šitos citatos matyti, buvo glaudžiai susijęs su pasitikėjimu, kuriam išugdyti reikėjo draugiškumo ir bendro darbo. Vienas sudėtingiausių darbų buvo moterų, ne visada raštingų, organizavimas vienam tikslui, organizacinio tinklo visoje Lietuvoje užmezgimas. Nors iš steigiamųjų susirinkimų ataskaitų galima susidaryti įspūdį, kad apylinkės moterys rinkdavosi susidomėjusios, bet to neužteko. Kaip dalies skyrių vangus veikimas liudijo, neužteko vien tik skyrių įkurti, skyrių reikėjo dar palaikyti bei išmokinti moteris savarankiškai dirbti. Dažnai moterys skundėsi, kad organizavimo darbe jos neturėjo pagalbos, kad mokytojos ne visada padėdavo ir ne visi kunigai buvo prielankūs moterų draugijoms. Kai kurių skyrių moterys tiesiog jausdavosi užmirštos: “Mūsų visuomenės vadai daugiausia dėmesio kreipia į jaunimo organizavimą, dažnai visai nuošaliai palikdami suaugusios kartos reikalus.”¹¹²⁷ Panašiai pastebėjo ir studentė M. Rimkutė, ketindama įsteigti Vadoklių skyrių: “Girdėti iš pačių moterų nusiskundimų, kad joms jokių paskaitų nesti, susirinkimų, o viskas tik jaunimui.”¹¹²⁸ Moterys rodė norą dalyvauti moterų draugijoje, nors tas noras daugeliu atveju buvo pasyvus: pačios pasireikšti ar nario mokestį sumokėti dauguma nenorėjo.

Nors pirmoji moterų organizacija *Lietuvos moterų susivienijimas* susikūrė dar 1905 m., bet ji nespėjo pritraukti gausaus moterų rato.¹¹²⁹ Visų pirma eilinės moterys turėjo įsidrąsinti viešai veikti, viešai kalbėti. Reikėjo paprastas moteris drąsinti jungtis prie draugijų, nes išskyrus *Blaivybės draugiją*, moterys organizaciniame gyvenime gausiau nedalyvavo. Pačioje *Blaivybės draugijoje* moterys nebuvo iniciatyvios ar atsakingos, nes nepaisant to, kad sudarė daugumą, buvo nustumtos į šoną.¹¹³⁰

Bet kas stebėtina ir stačiai nesuprantama, kodėl jos leidžia vyrams ir čia vadovauti? ... Paimkime, pavyzdžiui, kad ir visuotiną “Blaivybės” susirinkimą Kaune: kas gi čia buvo atstovais – delegatais. ... buvo beveik vieni vyrai, moterų buvo vos kelios!... Mažai buvo Kaune moterų delegačių dėlei to, kad vyrai jas užrėkė; jie visur šaukė – moterų į delegates nereikia rinkti, rinkite

¹¹²⁶ Galdikienės išskirti LKDM tikslai LKMD rajonų valdybų suvažiavime 1935 kovo 16, LCVA, f. 567, ap.1, b. 30, l.4.

¹¹²⁷ „Mūsų vajas“, *Moteris*, 1932, nr.9, p.113.

¹¹²⁸ M. Rimkutės laiškas LKMD centro valdybai 1932 VIII 23, LCVA, f.567, ap.1, b.47, l.357.

¹¹²⁹ Virginija Jurėnienė rašo, kad “*Lietuvos moterų susivienijimas* įkūrė nemažai kuopelių provincijoje” (p.47) de ja, nenurodo, kiek jų buvę ir kur. Kaip ji pastebėjo, nelegalizavus *Susivienijimo*, kuopelės krašte nunyko (p.53).

V.Jurėnienė, *Lietuvių moterų judėjimas*.

¹¹³⁰ *Lietuvaitėje* pastebėta, kad pagal 1913 metų ataskaitą *Blaivybės draugijoje* tikrųjų narių buvo 10719 vyrų ir 24047 moterų, tai yra moterų dvigubai daugiau. Ažuolas, „Blaivybė tarp lietuvačių“, *Lietuvaitė*, 1914, nr. 3, p. 37.

vyrus..., moteris turi daug darbo: vaikus daboti, karves milžti ir t.t. Kas buvo matyti Kaune, tas pats matyti ir "blaivybės" draugijos skyriuose; - retai kur tėra išrinktos valdybos moteris, nes vyrai be gėdos trumpai pasako: ne moterims valdyboje vieta. ... Tai matote ką daro vyrai – visur visados jie nori būti viešpačiais. Už tokių vyrų darbą moterims priderėtų už juos visai nebalsuoti: reiktų joms balsuoti už saviasias, nes jų dauguma.¹¹³¹

Taigi, nors moterys gausiai dalyvavo šioje organizacijoje, bet jos buvo vyrų užgožtos. P.Januševičius džiaugėsi, kad katalikiškose draugijose moterų buvo du tris kartus daugiau negu vyrų, kad tarp parodų, skaityklų lankytojų daugiau moterų „tas mūsų troškimas mokslo ir apšvietimo; tas mūsų širdies jautrumas dėlei tėvynės labo lemte lemia mums pačioms ir visai mūsų Lietuvai geresnę ateitį.“ Bet kartu jis pastebėjo ir moterų apsileidimą: „Budamos, padėkime, draugijų sąnariais, stovime visų užpakalyje; dalyvaudamos susirinkimuose, nereikalaujame, kad iš mūsų tarpo bent dalis valdybų ar prezidijų būtų išrinkta.“¹¹³² Januševičius lietuvių moterų dėmesį atkreipė į moterų susiorganizavimą užsienyje: „vienos jų draugijos, sąjungos yra įtaisytos savo luomo apginimui ir pakėlimui, kitos – įvairios yra įtaisytos apšvietimo ir išsilavinimo pasiekimui, dar kitos yra įsteigtos kitiems prakilniams tikslams pasiekti, kaip vargšų aprūpinimui; ligonių prižiūrėjimui; labdarybės, mokslo, pramonijos, kultūros išplatimui; susipratimo pakėlimui.“ Jo nuomone, būtent šių draugijų, jų spaudos bei mokyklų dėka moterys pasiekė platesnes teises, o Suomijoje ar Zelandijoje net galėjo dalyvauti rinkimuose: „jos rūpinasi drauge su vyrais žmonių gerovės pakėlimu; jos žiuri, kad nebūtų skriaudų, kad visur viešpatautų teisybė.“¹¹³³

Pradžioje moteris buvo sunku įtikinti įsitraukti į LKMD, o per tai ir į organizacinį gyvenimą. Didžiausia kliūtis buvo tai, kad moterys nesijautė savarankiškos savo sprendimuose, o vyrai įsirašymui į draugiją ne visada buvo palankūs.

Susitinku vieną savo pažįstamą – draugę, klausiu jos, kodėl gi tamsta neprisidedi prie moterų draugijos? Atsako trumpai: "vyras neleidžia". Susitinku antrąją, ta irgi atsako taip pat: "Vyras priešingas... negaliu... bijau"!... trečia ir ketvirta tą pačią giesmę gieda, sakydama: "Labai norėčiau įsirašyti į jūsų draugiją bet bijau vyro..., paprašyk rublio tai par visą dieną barsis, - kasžiną dar užmanysi... nereikia! Kam jums draugijos?! ... negalite sėdėti užpečkyje!"¹¹³⁴

Nepaisant kai kurių vyrų nepalankumo, daugelis skyrių būdavo įkurti sėkmingai. Greičiausiai prisimenant Linkuvos skyriaus įkūrimą buvo pastebėta, kad klebonui pakvietus po pamaldų moteris į kleboniją pasiūnekėti apie moterų reikalus, jų prisirinko labai daug, o dar kalbėtojais paraginus įsirašyti į moterų draugiją, iš karto įsirašė apie 300 moterų. Greitai narių padaugėjo iki 500, bet pastebima, kad "buvo ir tokių, kurios vieną dieną prisirašiusios antrą dieną atbėgo atsirašyti, mat vyras draudžia."¹¹³⁵ Iš tiesų egzistavo problema, kad vyrai neigiamai žiūrėjo į moterų aktyvesnę darbą organizacijoje. Su šia problema buvo susidurta ne tik pirmaisiais metais, bet ir vėliau. 1929 metais pastebima: "Yra ir tokių narių, kurios slapta nuo savo vyrų skyriuose gerai dirba. Net

¹¹³¹ Ažuolas, „Blaivybė tarp lietuvių“, *Lietuvaitė*, 1914, nr.3, p. 37-38.

¹¹³² Paulina Kazimieraitė, „Mūsų susipratimas“, *Lietuvaitė*, 1913, nr. 2, p.18.

¹¹³³ P.J., „Mūsų užsnaudimas“, *Lietuvaitė*, 1913, nr. 2, p. 19.

¹¹³⁴ Valerija Kryžkelaitė, „Mūsų liuosybė ir galybė“, *Lietuvaitė*, 1910, nr. 9, p. 120.

¹¹³⁵ Vargo dukrelė, „Kodėl aš priklausau prie LK moterų draugijos“, *Moteris*, 1931, nr. 6-7, p.7-8.

Vilkaviškio apskrityj yra tokių vyrų ūkininkų, kurių žmonos turi pasislėpusios nuo savo vyrų dirbti didžiausios reikšmės kultūros darbus.”¹¹³⁶ Įdomu tai, kad moterų išitraukimas į organizaciją prieš vyrų norą nebuvo smerkiamas, o veikiau suvokiamas kaip kiekvienos moters teisė. Faktas, kad moterys rizikavo slapta dalyvauti organizaciniame gyvenime, kad skyrių įkūrimu iš karto susidomėdavo labai daug moterų, liudijo, jog tokių susiejimų joms trūko – moterys būrėsi ten, kur buvo kviečiamos. Daug sunkiau skyrių valdyboms sekėsi pradinį entuziazmą išlaikyti.

Ypatingai daug susidomėjimo katalikių moterų draugija buvo parodyta pirmaisiais nepriklausomybės metais. Galima pastebėti, kad tada daugiausiai pačios vietinės moterys organizavo kitas moteris. Tarp organizatorių būta daug mokytojų bei moksleivių. Per pirmuosius du metus tarp 1919 ir 1921 m. narių skaičius išaugo nuo 450 iki 3800,¹¹³⁷ susikūrė apie keturiasdešimt skyrių.¹¹³⁸ Beveik visuose skyriuose sukurtuose pirmaisiais metais, aktyviai pasireiškė pačios moterys. Pavyzdžiui, per vienerius metus Zuzanos Daukšienės dėka Marijampolės skyrius išaugo iki 713 narių. Šiame skyriuje ne tik kas mėnesį buvo daromi bendri susirinkimai, bet ir gausiai rinktos aukos kareiviams, sėkmingai dalyvauta politinėje agitacijoje rinkimuose į savivaldybes, “nes miesto ir valsčių tarybosna katalikai laimėjo.” Ir trys moterys pateko į savivaldybę.¹¹³⁹ Šiame skyriuje be Zuzanos Daukšienės, kuri buvo ūkininkė, valdyboje dirbo Daukšytė – mokytoja, Petronėlė Račkelytė irgi mokytoja, bei audėja Marijona Matulaitytė. Pirmaisiais nepriklausomybės metais aktyviai dirbo Akmenės, Radviliškio skyriai, savo veiklą išplėtė Linkuvos skyrius.

Galima pastebėti, kad LKMD skyriai iki 1926 metų buvo kuriami nuosekliai. Pats draugijos “bumas” buvo pirmaisiais ketveriais metais, per kuriuos išikūrė apie 111 skyrių.¹¹⁴⁰ Vėliau skyrių steigimas sulėtėjo. Ekspansyviai išplėsti veikimą, sustiprinti silpnus skyrius ir steigti naujus ypatingai susirūpinta 1926 metais. Pagal paskaitas, skaitomas steigiamuose susirinkimuose, galima spręsti, kad tai buvo politinio pobūdžio LKMD bumai – vien per 1926 m. buvo įkurti 37 nauji skyriai (palyginus su prieš tai metais buvusiu saikingu keliolikos skyrių per metus steigimu).¹¹⁴¹ Susumavus – per pirmus aštuonis metus buvo įsteigti apie 194 skyriai. 1929 metais draugija turėjo 238 skyrius.¹¹⁴² Nuo 1926 metų pradžios iki 1929 m. narių skaičius išaugo nuo 12 880 iki 18 530.¹¹⁴³ 1929 metais buvo grįžta prie įsteigimo keliolikos skyrių per metus. Pradėta draugijos

¹¹³⁶ „Lietuvių katalikių moterų draugijos konferencija“, *Moteris*, 1929, nr.6, p. 85.

¹¹³⁷ LKMD skyrių ir rajonų anketos LCVA, f.567, ap.1, b.112, l.17.

¹¹³⁸ „Veikimas nepriklausomoje Lietuvoje“, *Tiesos ir meilės tarnyba*, p. 53-54.

¹¹³⁹ LKMD Marijampolės skyriaus ataskaita už 1921 metus, LCVA, f.567, ap.1, b. 411, l.167,168.

¹¹⁴⁰ Nuo 1919 iki 1920 spalį gyvavo 39 skyriai. Per 1921 išikūrė 28 nauji skyriai; per 1922 metus išikūrė 44 nauji skyriai. „Veikimas nepriklausomoje Lietuvoje“, *Tiesos ir meilės tarnyba*, p. 53-54.

¹¹⁴¹ Ten pat.

¹¹⁴² „LKMD centro valdybos aplinkraštis nr.5, 1929 balandžio 26. LCVA, f. 652, ap.1, b.4.

¹¹⁴³ LKMD skyrių rajonų anketos, LCVA, f. 567, ap.1, b.112, l.17.

mastu naudoti įvairias propagandos priemones, „organizacinius mėnesius”.¹¹⁴⁴

Toks gausus naujų skyrių skaičius 1926 m. pasiektas tik dėl to, kad buvo specialios instruktorės, kurios važinėjo po parapijas ir steigė naujus skyrius. Pavyzdžiui, į Deltuvą Marcelė Balčiūnaitė atvyko 1926 metų vasario 21 dieną, kur ji sukvietus moterų susirinkimą „pranešė apie LKMD centro valdybos darbuotę seime ir šiaip visuomenėje.” Vietos moterys išskėlė joms svarbų miškų ir malkų klausimą.¹¹⁴⁵ Narių prisirašė virš 90, į valdybą sutiko įeiti Deltuvos pradžios mokyklos mokytoja A.Bundonienė.¹¹⁴⁶ Alksnėnuose kovo mėnesį lankėsi iš Kauno LKMD centro valdybos atsiųsta prelegentė J.Kubilinskaitė, kuri pasakojo apie moterų priespaudą ir jų užduotis.

Kaip jos seniau buvo mažai ką skaitomos ir žeminamos iš vyrų pusės, neatsižvelgiama į jų nuopelnus ir širdies prakilnumą. Dabar kuomet pasaulis pradėjo suprasti svarbią moteries užduotį šeimos ir visuomenės gyvenime davė jai lygias teises su vyru. Taigi ir visoms moterims laikas būtų suprasti savo vertę ir panaudoti savo dvasios jėgas, savo didiems uždaviniams ir prakilniams tikslams.¹¹⁴⁷

Perskaičius įstatus nariais įsirašė 20 asmenų.¹¹⁴⁸ Kubilinskaitė ataskaitoje centro valdybai pastebėjo: “Tos apylinkės moterėlės tamsios ir apie draugijas supratimo turi maža. Inteligenčių visai nematyti. Valdyba susidaro irgi iš prastų kaimo moterėlių. Nors jos prižadėjo sulig savo išgalių veikti, bet kartu ir prašė centro valdybos jų neužmiršti ir po kiek laiko vėl nusiųsti joms atstovę.”¹¹⁴⁹

Kompliktuotas skyriaus kūrimas buvo ir Dotnuvoje, kur jį steigė instruktorė studentė Juozelėnaitė. Ji pabrėžė draugijos ekonominę veiklą, „kokias įstaigas kooperatyviu būdu moterys čionai galėtų įsikurti. Pavyzdžiui audimo, mezgimo, vištyną ... Kalbėdama apie vištyną išdėstė, kad būtų gera prie kiekvienos moterų draugijos skyriaus sudaryti kiaušinių supirkimo ir rūšiavimo punktai.” Iš susirinkusių 35 moterų, nariais įsirašė tik 20.¹¹⁵⁰ Savo ataskaitoje Juozelėnaitė pastebėjo, kad parapija labai sulenkėjusi. “Į moterų draugiją bijojo rašytis, kad nebūtų kokio lietuviniavimo tikslo. Bet vietos mokytojai labai prikalbinėjant įsirašė. ... Todėl čionai iš karto jokia būdu negalima kitų temų gvildinti, apart ekonominio ūkiško pobūdžio.”¹¹⁵¹

Kita instruktorė Stasė Mikutavičaitė kovo mėnesį įsteigė skyrių Apytalaukyje, kur iš susirinkusių 42 moterų, narėmis tapo 23. Steigiamajame susirinkime Mikutavičaitė skaitė paskaitą “Daržas ir daržovės.” Atsiskaitydama centrai instruktorė pastebėjo, kad sąlygos draugijai toje vietoje buvo nepalankios, nes liaudies mokykla tebuvo viena, kur dirbo mokytoja rusė. “Žmonės pusiau sulenkėję. ... Moterų draugijai klebonas nepalankus. Valdyba išrinkta iš sodiečių

¹¹⁴⁴ Organizatorė, „Dirbkime“, *Moteris*, 1929, nr.9, p.113.

¹¹⁴⁵ Deltuvos steigiamojo susirinkimo 1926 vasario 21 d protokolas, LCVA, f. 567, ap.1, b. 202, l.10.

¹¹⁴⁶ Balčiūnaitės ataskaita iš Deltuvos steigiamojo susirinkimo, 1926 kovo 1d, LCVA, f.567, ap.1, b.202, l.13.

¹¹⁴⁷ Alksnėnų LKMD skyriaus steigiamojo susirinkimo 1926 III 7 protokolas, LCVA, f.567, ap.1, b.171, l.24.

¹¹⁴⁸ Ten pat. Anot pačios J. Kubilinskaitės, į narius įsirašė apie 40 asmenų J.Kubilinskaitės ataskaita centro valdybai, LCVA, f.567, ap.1, b.171, l.25.

¹¹⁴⁹ Ten pat.

¹¹⁵⁰ Instruktorės I. Juozelėnaitės ataskaita iš Dotnuvos, 1926 kovo 7, LCVA, f.567, ap.1, b.203, l.14.

¹¹⁵¹ Ten pat.

moterų.”¹¹⁵² Kiek tas skyrius gyvavo sunku pasakyti, bet jau 1934 metais centro valdyba teiravosi, kodėl niekas neatsakinėja į centro valdybos raštus,¹¹⁵³ ir 1935 metais šis skyrius turėjo būti iš naujo įkurtas.¹¹⁵⁴

Aktyvi krikščionių demokratų šalininkė Janušaitytė, dirbusi aplink Nemunaitį taip pat stengėsi kiek galima daugiau skyrių įkurti dar prieš 1926 m. rinkimus. Alovėje jos sušauktame susirinkime narėmis užsirašė 28 moterys. Mažą susidomėjusių skaičių ji aiškino tuo, kad trūko informacijos. “Pas moteris yr didelis noras ir jos duoda man žodį, kad busią šimtas ir daugiau tik nežinojo kad šiandien daroma susirinkimas.”¹¹⁵⁵ Informacijos trūkumą būtų galima aiškinti tuo, kad parapijos klebonas nebuvo palankus draugijai “Jis man išsireiškė: esą nereikia yra tretininkų ir užtenka”.¹¹⁵⁶ Alovės skyrius irgi neilgai gyvavo, nes jau 1932 metais jį teko iš naujo steigti. Šį kartą čionai iniciatyvą rodė kunigas Akseinas.¹¹⁵⁷ Taigi, nors daug skyrių buvo įsteigta 1926 m., didelė dalis jų pasižymėjo netvirtumu, nes ne visuomet turėjo kunigo ar aktyvesnių moterų palaikymą.

Elena Gailiūtė įvertindama 1927 metų veiklą pastebėjo, kad tais metais draugijoje jautėsi apsnūdimas dėl pakitusios valstybės padėties, sugriežtėjusių taisyklių rengiant susirinkimus. “Juk, buvo atsitikimų, kad moterims nebuvo leista susirinkimo padaryti.”¹¹⁵⁸ Ir per šiuos metus buvo įkurta naujų skyrių: Betygaloje, Paežerėliuose, Slavikuose, bet jų buvo nedaug. Santvarkos pokyčiai įtakojo ir pačios draugijos gyvybingumą, bet jau 1928 metais katalikiškasis moterų judėjimas įgavo naujų jėgų. Tam pasitarnavo dvidešimties metų katalikiškojo moterų judėjimo jubiliejus. Šiam jubiliejui pažymėti buvo suorganizuotas didelis katalikių moterų kongresas, kuriame dalyvavo apie 3170 žmonių,¹¹⁵⁹ tarp jų 1890 atstovių iš 143 skyrių ir 1288 svečių.¹¹⁶⁰ Stefanija Ladygienė prie šio kongreso suorganizavo moterų spaudos parodą, kurioje buvo pristatoma ne tik katalikių moterų pasiekimai spaudos darbe, bet apskritai lietuvių moterų pasiekimai. Čia buvo galima pamatyti net Žemaitės bei Vaidilutės darbus. Parodos turinys liudijo, kad atrinkta buvo ne tiek pagal pasaulėžiūrinę priklausomybę, kiek pagal raštų gerumą.

LKMD konferencijos vyko kartą per metus ir jos buvo svarbus veiksnys konsoliduojant draugiją. Pagal iš anksto centro valdybos numatytą dienotvarkę vykdavo pranešimai, buvo apsvarstomi svarbiausi klausimai. Ypatingai į konferencijas buvo kviečiamos skyrių atstovės, kitos narės galėjo dalyvauti svečių teisėmis, bet dėl transporto brangumo, ypač tolimesni skyriai ne

¹¹⁵² Apytalaukio steigiamojo susirinkimo 1926 kovo 7 d. protokolas, LCVA, f. 567, ap.1, b.174, l.20.

¹¹⁵³ LKMD Centro valdybos laiškas Apytalaukio klebonui, 1934 I 26, LCVA, f.567, ap.1, b.174, l.18.

¹¹⁵⁴ O.Vaitonytės ataskaita apie Apytalaukio steigiamąjį susirinkimą 1935 gruodžio 12, LCVA, f.567, ap.1, b.174, l.15.

¹¹⁵⁵ Z.Janušaitytės ataskaita iš Alovės, 1926 III 29, LCVA, f. 567, ap.1, b.169, l.27.

¹¹⁵⁶ Ten pat.

¹¹⁵⁷ Alovės steigiamojo susirinkimo 1932 VII 26 protokolas, LCVA, f. 567, ap.1, b.169, l.17-18.

¹¹⁵⁸ Elena Gailiūtė, „Kas buvo ir ko laukiam“, *Moteris*, 1928, nr.1, p.1.

¹¹⁵⁹ LKMD garbės narys, „Garbingų sukaktuvių šventę praleidus“, *Moteris*, 1928, nr.7-8, p. 98.

¹¹⁶⁰ „Katalikių Moterų kongresas“, *Moteris*, 1928, nr.7-8, p. 101.

visuomet atsiųsdavo savo atstoves į konferencijas. Pavyzdžiui, 1929 metų konferencijoje dalyvavo tik virš 100 atstovių (turint omeny, kad skyrių tuo metu buvo apie 238, daugiau kaip pusė skyrių buvo neatstovaujami).¹¹⁶¹ Tiesa, konferencijoje dalyvavo ir 136 svečiai, tarp jų ir garbingi hierarchai vyskupas M. Reinys, prelatas A.Dambrauskas- Jakštas, ir KVC atstovai – pirmininkas A.Tumėnas bei K.Pakštas. Įdomu, kad šią konferenciją pasveikino ir Ona Mašiotienė, neseniai susikūrusios *Lietuvos moterų tarybos* pirmininkė,¹¹⁶² nors LKMD ir nepriklausė LMT. Mašiotienė LKMD sveikino dar ir ateinančiais 1930 metais,¹¹⁶³ vėliau sveikinti nustojo – nežinia, ar dėl to, kad katalikės jos nepageidavo, ar dėl to, kad palaikyti katalikes valdžiai lojaliai LMT buvo per daug pavojinga. 1930 metais konferencijoje LKMD sveikino ir Sofija Čiurlionienė *Mergaičių Bičiulių draugijos* vardu.¹¹⁶⁴ Nuo 1931 metų LKMD sveikino tik katalikiškos organizacijos.¹¹⁶⁵

LKMD vadovės turėjo ambicijų suorganizuoti visas katalikes moteris, nors pačių moterų jėgos neleido sparčiai plėstis. Vis tik ambicijų neatsisakyta, bet nuspręsta pagalbos kreiptis į kunigus. 1931 m. konferencijoje buvo priimtas nutarimas kreiptis į visą katalikiškąją inteligentiją, o pirmiausia į kunigiją, prašant stoti į draugijos bendrą darbą, o kur reikia ir į vadovybę bei patraukti į skyrių daugiausia parapijos moterų, “jas apšviesti, sukultūrinti ir padaryti sąmoningas katalikes, lietuves ir pilietes.”¹¹⁶⁶ Šis kreipimasis į dvasininkiją yra visiškai suprantamas, turint omeny, kad LKMD jau buvo sudėtinė *Katalikų Veikimo Centro* dalis. 1933 metais švenčiant draugijos 25 metų jubiliejų buvo paskelbti draugijos vajeaus metai. Tais metais buvo numatyta “laimėti 10.000 naujų narių ir įsteigti 100 naujų skyrių.”¹¹⁶⁷ Siekiant geresnių rezultatų numatyta į darbą įtraukti klierikus ir kunigus. Buvo specialiai kreiptasi į seminarijos rektorių, siūlant seminarijoje skaityti šešias paskaitas apie moterų organizavimą. Buvo leistos trys paskaitos: kun. Grauslio „moterų veikimas“, kun. Barausko „Moterų vaidmuo katalikų akcijoje“, kun. F.Kapočius, tuometinio LKMD dvasios vado, paskaita apie LKMD.¹¹⁶⁸ Pagalbos buvo kreiptasi ir į studentus, važiuojančius atostogų namo, taip pat į ateitininkų ir ateitininkų korporacijas. Nepaisant didelių pastangų, iki kitų metų vasaros buvo pasiekta tik pusė užsibrėžto tikslo. Iš studenčių buvo prašoma, kad jei kurios

tėviškėje dar nėra skyriaus, jį įsteigti; o jei jau veikia, prašome atsilankyti į jo susirinkimą su paskaita, jį gaivinti, jam padėti. Ypač laukia moterys paskaitų iš namų ruošos. Padėkite, sesės, kilti kaimo moterims iš vargo, kurį jos kenčia dėl stokos žinių. Kuriai būtų galimumo labai prašytumėm pasirūpinti ir kitomis kaimynėmis parapijomis, kur dar nėra skyrių – įsteigti juos.”¹¹⁶⁹

¹¹⁶¹ „Lietuvių katalikių moterų draugijos konferencija“, *Moteris*, 1929, nr.6, p. 84. Panašiai buvo ir 1931 konferencijoje: skyrių atstovių dalyvavo tik 120, nors tuo metu jau buvo 250 skyrių. „LK Moterų draugijos konferencija“, *Moteris*, 1931, nr. 10, p.8.

¹¹⁶² „Lietuvių katalikių moterų draugijos konferencija“, *Moteris*, 1929, nr. 6, p. 84.

¹¹⁶³ „Lietuvių katalikių moterų draugijos konferencija“, *Moteris*, 1930, nr.7-8, p.107.

¹¹⁶⁴ Ten pat.

¹¹⁶⁵ „LK Moterų draugijos konferencija“, *Moteris*, 1931, nr.10, p. 6.

¹¹⁶⁶ „LK Moterų draugijos konferencijos priimtos rezoliucijos“, *Moteris*, 1931, nr.10, p. 4.

¹¹⁶⁷ M. Galdikienė, „Ko atsiėkėme“, *Moteris*, 1934, nr. 12, p. 180.

¹¹⁶⁸ LKMD Centro valdybos posėdžio 1934 sausio 31 d. protokolai, LCVA, f.567, ap.1, b.76, l.12.

¹¹⁶⁹ Kvietimas Dotnuvos Žemės Ūkio akademijos Ateitininkų korporacijai “Gabija” dalyvauti LKMD vajeaus konferencijoje, 1934 birželio 4 d., LCVA, f. 567, ap.1, b. 48, l.162.

Nors ir forsuotai įkurti, kai kurie šių skyrių pakankamai sėkmingai gyvavo, bet juos jau reiktų vertinti ne kaip kilusius iš vietinių moterų iniciatyvos, bet kaip gero LKMD centro, KVC ir parapijos kunigų bendradarbiavimo vaisių. Vien Apolonija Sereikytė per 1934 metų vieną mėnesį Vilkaviškio vyskupijoje įkūrė 16 skyrių, į kuriuos įsirašė 1008 nariai.¹¹⁷⁰ Šioje vyskupijoje buvo išsikeltas uždavinys, kad neliktų nei vienos parapijos, kur nebūtų moterų draugijos skyriaus. Iš viso šioje vyskupijoje per vajaus metus buvo įkurta 20 skyrių, bet dar buvo likę penkios parapijos, kur nebuvo LKMD skyriaus.¹¹⁷¹ Jei anksčiau skyriai buvo steigiami sekmadieniais, tai vajaus metais skyriai steigti ir paprastomis dienomis. Tokia parapijos Moterų diena prasidėdavo 9 val. ryto šv. Mišiomis, kur buvo pasakomas specialiai moterims pritaikytas pamokslas. 10 valandą įvykdavo susirinkimas, kur būdavo skaitomos dvi paskaitos – viena organizacinė, kita iš auklėjimo srities. Moterų diena baigdavosi apie 13-14 valandą. Ataskaitoje pastebima, kad tokios moterų šventės buvo “labai gausiai lankomos prisirinkdavo net iki kelių šimtų moterų.” Tuo nereikia stebėtis – Sereikytė garsėjo kaip gera oratorė. Kitą dieną Sereikytė parapijoje surengdavo išrinktai LKMD skyriaus valdybai ir pavasarininkių valdybai kursus, kuriuose buvo aiškinami įstatai, nurodomos valdybos narių pareigos, sustatomas veikimo planas.¹¹⁷²

Kitose vyskupijose darbas nėjo taip sparčiai. Kauno vyskupijoje iš viso vajaus metais buvo įsteigta 15 skyrių, nors tik vieną jų įsteigė regiono instruktorė Ona Vaitonytė. Panevėžio vyskupijos instruktorė Stasė Ramoškaitė įsteigė irgi tik vieną skyrių, o šioje vyskupijoje per vajaus metus įsteigti 6 skyriai.¹¹⁷³ Vis tik, anot Galdikienės, 1934 m. pabaigoje tikslas buvo pasiektas: “Vajus tikslą atsiekė – draugija laimėjo daugiau kaip 10 000 narių ir 83 naujus skyrius.”¹¹⁷⁴ Nors ir nepavyko įkurti tiek skyrių, kiek norėta, bet seniesiems skyriams pritraukus naujų narių rezultatai buvo geri. Draugija turėjo 349 skyrius.¹¹⁷⁵ LKMD dar toli buvo nuo savo tikslo, nes dar apie 200 parapijų nebuvo LKMD skyrių. Be to, ketvirtajame dešimtmetyje vis aiškiau buvo jaučiama kartu problema, pastebint jaunų moterų trūkumą. Apgailestauta “kad ištekėjusios pavasarininkės ne visos stoja į LKMD eiles, o pasilikę neorganizuotos, pagaliau visiškai nutolsta nuo katalikiško veikimo.”¹¹⁷⁶ Todėl, Galdikienės nuomone, buvo būtinas didesnis bendradarbiavimas tarp pavasarininkių ir LKMD, kam turėtų padėti KVC, derindamas visų katalikiškų organizacijų veiklą. Taigi galima matyti, kad ketvirtajame dešimtmetyje moterų draugijos skyriai buvo kuriami ne tiek moterų padėčiai gerinti, jų susiorganizavimui didinti, kiek stengiantis plėsti katalikiškąją akciją, sukurti lietuviškas sąlygas visą gyvenimą praleisti kurioje nors katalikiškoje organizacijoje.

¹¹⁷⁰ LKMD Centro valdybos posėdžio 1934 gegužės 18 d. protokolas, LCVA, f. 567, ap.1, b.76, l.19.

¹¹⁷¹ Ten pat.

¹¹⁷² Ten pat.

¹¹⁷³ Ten pat.

¹¹⁷⁴ M.Galdikienė, „Ko atsiekėme“, *Moteris*, 1934, nr. 12, p. 180.

¹¹⁷⁵ O Jonk. [Jonkaitytė], „Kas man darbo“, *Moteris*, 1934, nr.12, p. 185.

¹¹⁷⁶ M.Galdikienė, „Ko atsiekėme“, *Moteris*, 1934, nr. 12, p. 180.

Ir toliau LKMD sparčiai vystėsi, į savo narių tarpą įtraukdama vis daugiau narių, kurių dalis net rašyti nemokėdavo.¹¹⁷⁷ Skyrius steigti stengtasi visur, net ir ten, kur tam nebuvo sąlygų, tam pasišventusių, raštingų moterų. Todėl daug įsteigtų skyrių nesugebėdavo ilgiau nei porą metų išlikti aktyvūs. Sunku suskaičiuoti kiek skyrių buvo aktyvių, kiek silpnų, nes daugelio skyrių gyvenimas buvo banguotas. Paprastai kelis metus po įkūrimo skyriai būdavo aktyvūs, vėliau sumenkėdavę iki poros susirinkimų per metus, dar vėliau pasikeitus dvasios vadovui ar valdybai galėjo, vėl suaktyvėti. Galima aiškiai matyti, kad skyrių vidinė raida daugiausiai priklausė nuo asmenybių, kurios jam vadovavo. Per visą draugijos egzistavimo laikotarpį girdėjosi iš skyrių nusiskundimai¹¹⁷⁸, kad inteligentės moterys per mažai domisi skyrių veikla, nepadeda organizuotis. Luokės skyrius, 1938 metais aprašęs savo varganą padėtį centrui, pastebėjo:

... mūsų skyriaus veikimas yra labai silpnas, mes tiesiog neturim iš ko ir valdybos išrinkti. Visos kaimo moterys, beto ir pagyvenusios, jaunų moterų skyriuje nėra, raštingų beveik visai nėra, tas nereiškia, kad kuri moka vos pasirašyti. Kad reikia ką nors parašyti tai reikia eiti samdyti, ką gali galvoti apie koki nors knygų vedimą, tai knygos yra, bet niekas neveda. Kunigai vienas senas, antras jaunas, kurs moterų visai nepripažįsta, o mes vienos ... nieko negalim daryti.¹¹⁷⁹

Tiesa, skyriaus narė pastebėjo, kad būta įvairių norų, bet nežinant kaip veikti, beveik visi norai liko neįgyvendinti, pasitenkinant tik kartą metuose ruošiamą Motinos dieną. Procentus nuo nario mokesčio Luokės skyriaus valdyba atsisakė atsiųsti, nes skyrius nesugebėjo jų surinkti.¹¹⁸⁰

Tiesa, buvo skyrių, kurie sugebėjo gerai veikti ir neturėdami inteligentių moterų. Vienas tokių buvo Lukšių skyrius įsteigtas 1926 m. sausio 6 d. dviejų vietinių ateitininkų iniciatyva. Pradžioje narėmis įsirašė tik 29 moterys,¹¹⁸¹ bet jau 1928 metais narių buvo 100.¹¹⁸² Tais metais rašytoje skyriaus istorijoje buvo pažymėta, kad "Skyriui veikti padėjo ir padeda šio skyriaus steigimo iniciatorės moksleivės ateitininkės. Bet jos grįžta į Lukšius tik atostogoms šiaip skyrius jokių inteligentinių pajėgų neturėjo, nežiūrint to skyriaus veikimas nors ir silpna vaga, ėjo pirmyn. Žinoma labiau sukruisdavo skyrius, grįžus atostogoms, vietinėms ateitininkėms, tuo laiku buvo švenčiama ir metinė šventė."¹¹⁸³ Net ir bemokslės moterys tvarkėsi ne per blogiausiai: skyrius per metus iki 1929 m. gegužės surengė 10 valdybos posėdžių, penkis visuotinius susirinkimus,

¹¹⁷⁷ Moterų neraštingumo problema egzistavo ir ketvirtajame dešimtmetyje ir netgi Panemunėje, Kauno priemiestyje. Aldona Šabaniauskaitė-Rugelienė prisiminė, kad jos motina, keturiasdešimtųjų pabaigoje buvusi Panemunės LKMD vicepirmininke, preneravo *Moterį*. Daug moterų aplinkui buvo neraštingos, todėl Šabaniauskienės vaikai tarpe jų ir Aldona turėjo iš eilės garsiai skaityti. "Visos susėda mūsų kieme prie staliuko ... ir visos klauso, kad nepervargtų vienas, tai kiekvienas ten po straipsnį ar po kiek. Laikraštis buvo perskaitomas visas – tik ne vienu kartu, kad atsimintų." Iš Indrės Karčiauskaitės interviu su Aldona Šabaniauskaite-Raugeliene, 2003 lapkritis. Panaši padėtis buvo ir kitose vietose Troškūnuose pagal 1923 metų surašymą buvo 2912 moterų iš jų skaitė ar rašė 1389, iš pastarųjų tik skaitė – 611. (*Lietuvos gyventojai: pirmojo 1923 m. rugsėjo 17 d. visuotinio gyventojų surašymo duomenys*, p.87.)

Sprendžiant iš 1937 m. moterų prašymų priimti nariais į Troškūnų LKMD skyrių beveik pusė narių (65 iš 132) nemokėjo rašyti – pasirašė padėdamos kryžiukus. Troškūnų LKMD skyriaus narių prašymai, LCVA, f.652, ap.1, b.42.

¹¹⁷⁸ Ir 1930 konferencijoje konstatuota, kad trūksta "intelligentinių jėgų". „Lietuvių katalikių moterų draugijos konferencija“, *Moteris*, 1930, nr.7-8, p.108

¹¹⁷⁹ Stonkienės iš Luokės laiškas LKMD centro valdybai, 1938 V 13, LCVA, f.567, ap.1, b.392, l.6.

¹¹⁸⁰ Ten pat.

¹¹⁸¹ LKMD Lukšių skyriaus steigiamojo susirinkimo 1926 sausio 6 d. protokolas, LCVA, f. 567, ap.1, b.391, l.84.

¹¹⁸² Lukšių skyriaus pirmininkės Užupytės ataskaita centrui 1928 balandžio 3d., LCVA, f. 567, ap.1, b.391, l.80.

¹¹⁸³ Samuolytės surašyta Lukšių skyriaus istorija 1928 sausio 20 d., LCVA, f. 567, ap.1, b.391, l.59.

kuriuose skaitytos paskaitos: „Girtuoklybė ir moteris, Tiesa ir meilė, tvarkingumas, Apie auklėjimą,“ įsigijo už 700 litų bažnytinę vėliavą. Tiesa, pažymėjo, kad susirinkimų dažniau šaukti negalėjo, nes Lukšiuose buvo tik vienintelė *Žiburio* draugijos salė, kurioje visos organizacijos darė susirinkimus, ir dėl to kas sekmadienį ji buvo užimta.¹¹⁸⁴ Narių skaičius iki 1934 metų nepakito, buvo jų apie 100, kasmet buvo sušaukiami apie šeši visuotiniai susirinkimai, dažnai su paskaitomis, nors ir gana paprastomis, kaip, pavyzdžiui, iš centro gauta paskaita „Savęs ir gyvenamųjų namų priežiūra“, „Apie darbus darže: pavasary, vasarą ir rudenį“, „Šventės ir jų reikšmė“, „Apie šeimų pasiaukojimą šv. Jėzaus širdžiai“.¹¹⁸⁵ Skyrius aktyviai dalyvavo kaimyninių LKMD skyrių metinėse bei angelaičių, pavasarininkų šventėse. 1934 metais buvo suruoštas vakaras, kuris skyriui davė virš 100 lt pelno. Atrodo, kad skyriaus gyvenimas suintensyvėjo gavus naują dvasios vadą. Apie 1935 metus pastebima, kad kun. Povilo Grabliko dėka ir valdybos darbštumu Lukšių prieglaudos ir miestelio senutėms buvo suruoštos Kalėdinės vaišės.¹¹⁸⁶ Daugelyje skyrių rūpintasi gražiai pagerbti mirusias nares. Gražios laidotuvės narėms buvo svarbu, todėl Lukšių skyrius oficialiai nutarė narei mirus laidotuvėse dalyvauti su skyriaus vėliava ir vainiku. Tiesa, taip pagerbti buvo numatytos tik užsimokėjusios nario mokesčių narės,¹¹⁸⁷ kas savo ruožtu buvo paskata moterims sumokėti šį mokesčių. Lukšių skyrius per 1934 metus padidėjo 72 narėmis, o 1935 metais narių buvo 218. Vis tik šį skaičių reiktų laikyti labiau prijaučiančiųjų skaičiumi, o ne tikrųjų narių, nes už 1934 metus nario mokesčių susimokėjo tik 98 narės bei 9 buvo atleistos nuo mokesčio.¹¹⁸⁸ Dar tais pačiais 1935 m. skyrius teiravosi centro, ką daryti su narėmis, kurios nesumoka nario mokesčio, pavyzdžiui, „už du arba net už tris metus, ar jas bus reikalinga paliuosuoti iš moterų draugijos ar kaip?“¹¹⁸⁹ Į tai centro valdyba atsakė, kad „nariais negali būti laikomas tos, kurios jau 2-3 metai neužsimoka nario mokesčio. Narių sąrašas turi būti daromas kiekvienais metais. Į jį įrašomos užsimokėjusios ir atleistos nuo mokesčio narės.“¹¹⁹⁰ Taigi nors Lukšių moterys pradžioje susilaukė pagalbos iš ateitininkų, vėliau iš dvasios vado, vis tik ir pačios sugebėjo veikti. Panašiai buvo pastebėta dar 1929 metų konferencijoje, kad „yra skyriuose narių, kurios nei rašyti nei skaityti nemoka, tačiau savo veiklumu ir sumanumu organizaciniuose reikaluose toli pralenkia ne vieną mūsų jaunesniųjų moterų, kad ir klasės mokslą ragavusią.“¹¹⁹¹

Centras daug vargo turėjo organizuodamas rajonus, kurie turėjo padėti skyriams veikti. Jų organizavimas prasidėjo dar 1921 m. ir užsitęsė labai ilgai. Iš tiesų rajonai sėkmingai veikė tik keletoje vietų, Vilkaviškyje (Stankevičaitė), Prienuose (Kemežytė), Marijampolėje

¹¹⁸⁴ Lukšių skyriaus ataskaita 1929 V 30, LCVA, f. 567, ap.1, b.391, l.73.

¹¹⁸⁵ Lukšių skyriaus ataskaita už 1934 metus, 1935 gegužės 19 d., LCVA, f. 567, ap.1, b.391, l.51-55.

¹¹⁸⁶ Lukšių skyriaus ataskaita už 1935, LCVA, f. 567, ap.1, b.391, l.49-50.

¹¹⁸⁷ Ten pat.

¹¹⁸⁸ O.Liudžiuvienės iš Lukšių laiškas centro valdybai, 1935 V 21, LCVA, f. 567, ap.1, b.391, l.48.

¹¹⁸⁹ Ten pat.

¹¹⁹⁰ M. Galdikienės atsakymas Lukšių skyriaus valdybai, LCVA, f. 567, ap.1, b. 391, l.46.

¹¹⁹¹ „Lietuvių katalikių moterų draugijos konferencija“, *Moteris*, 1929, nr.6, p. 85.

(Endziulaitienė), Zarasuose (Čeilytkaitė – Žagrakalienė¹¹⁹²) bei Kražiuose (Folkmanaitė), būtent kur tam darbui buvo pasišventusių moterų.¹¹⁹³ Tuo tarpu daugelis kitų rajonų nepasižymėjo veikla, o kai kurie net nustodavo veikę. Pavyzdžiui, 1932 metais buvo pastebėta, kad “Kėdainiuose visai negalima sudaryti rajono valdybos, nes nėra katalikių intelligenčių, galinčių dirbti rajono valdyboj.” Todėl centro valdyba kaip paprastai prašė vietos ateitininkų pagalbos, kad jos vadovautų Kėdainių LKMD rajonui.¹¹⁹⁴

Gerai veikiančiuose rajonuose organizaciniai rezultatai buvo geri. Pavyzdžiui, Vilkaviškio rajonas 1935 metais pranešė, kad jų rajone visose parapijose jau egzistavo draugijos skyriai, o susumavus skyrių narių skaičių, paaiškėjo, kad LKMD Vilkaviškio rajone jungė per 1400 moterų.¹¹⁹⁵ Tai buvo didesnis nei LKMD narių skaičius nei visoje Telšių vyskupijoje prieš tris metus – tuo metu ten veikė 22 LKMD skyriai, kuriuose (išskyrus du skyrius) buvo 1382 nariai. Gausiausi skyriai, turėję virš šimto narių Telšių vyskupijoje buvo Kvėdarnos, Šilalės, Tauragės, Telšių.¹¹⁹⁶ Tiesa, Vilkaviškio rajono ribose esančių skyrių veikimo mastai bei skyriams priklausiusių narių skaičiai labai skyrėsi.¹¹⁹⁷ Jeigu šešių susirinkimų per metus sušaukimas (prie to priskaičiuojama ir vakarų surengimas) jau vadinamas geru veikimu, tai iš septyniolikos rajonui priskiriamų skyrių gerai veikė net 14¹¹⁹⁸, vidutiniškai veikė tik du skyriai (nuo 3 iki 5 susirinkimų)¹¹⁹⁹, tik vienas Alvito skyrius tuo metu blogai veikė. Stengiantis atsekti galimą kunigų vaidmenį skyriaus veikime, pastebėta, kad iš 17 skyrių net septyniuose nurodomi kunigų adresai, skyriaus korespondencijai siųsti. Tai leidžia galvoti, kad tuose skyriuose kunigo įtaka buvo ypatingai didelė.¹²⁰⁰

Nepaisant Vilkaviškio rajono pažangumo, iš 17 tik trijuose skyriuose buvo sugebėta surinkti nario mokesčių beveik iš visų narių, tuo tarpu kituose skyriuose gana didelis procentas moterų nesumokėdavo nario mokesčio. Tai rodo, kad moterys nebuvo itin organizaciškai

¹¹⁹² Antanina Čeilytkaitė – Žagrakalienė buvo ateitininkų draugijos *Giedra* narė, kur subūrė literačių grandį „trylika“. Ji pati buvo vertėja ir rašytoja.

¹¹⁹³ Apolonija Sereikyte, „Keli bruožai iš rajonų organizavimosi“, in *Tiesos ir meilės tarnyboj*, p. 116.

¹¹⁹⁴ LKMD Centro valdybos raštas Dotnuvos Ž.Ū. akad. studentų ateitininkų “Gabijos” draugovės valdybai, 1932 XI 10, LCVA, f. 567, ap.1, b. 48, l. 463.

¹¹⁹⁵ Susumavus šešiolikos skyrių narių skaičių gavosi 1401, bet neįskaičiuota Vilkaviškio rajonui priklausiusio Kybartų skyrius nariai. Vilkaviškio rajono ataskaita 1935 kovo 10 d., LCVA, f. 567, ap.1, b.30, l.7.

¹¹⁹⁶ Telšių vyskupijoje veikė šie LKMD skyriai: Adakavo, Darbėnų, Endrėjavo, Gaurės, Grus., Karklėnų, Kartenos, Kvėdarnos, Leckavo, Lieplaukės, Luokės, Mažeikių, Mosėdžio, Nemakščių, Palangos, Plungės, Salantų, Šilalės, Švėkšnos, Tauragės, Telšių, Tirkšlių, Viekių, Aleksandrijos. Telšių rajono KVC ataskaita apie Telšių vyskupijoje veikiančius skyrius, 1932 XI 8, LCVA, f.567, ap.1, b.47, l.337.

¹¹⁹⁷ Pavyzdžiui toks Lankeliškių skyrius sakėsi turįs 209 narius, nors tik 97 buvo susimokėję, o Bartninkuose buvo 136 nariai, iš kurių net 130 buvo susimokėję. Dideli virš šimto narių buvo ir Vilkaviškio bei Vilkaviškio apylinkės skyriai, tuo tarpu Vištyčio skyriuje buvo tik 50 narių. Vilkaviškio rajono ataskaita 1935 kovo 10, LCVA, f.567, ap.1, b.30, l.7.

¹¹⁹⁸ Bartininkų, Bogotosios, Lankeliškių, Gižų, Pajavonio, Virbalio, Vilkaviškio, Vilkaviškio apylinkės, Pilviškių, Žaliosios, Keturvalakių, Alksnėnų, Vištyčio bei Kybartų skyriai. Ten pat.

¹¹⁹⁹ Didvyžių, Gražiškių skyriai. Ten pat.

¹²⁰⁰ Ten pat.

susipratusios (pačias neturtingiausias valdyba galėjo nuo mokesčio atleisti¹²⁰¹). Nenormalią padėtį dėl nario mokesčio surinkimo nurodė ir centro valdyba. “Dešimtis tūkstančių organizacijos skaitoma narių iš jų tarpo keliolika gal tūkstančių teužsimoka nario mokesnį, visi kiti save skaitydami, šios didžios ir plačiai apimančios organizacijos nariais visai gerai jaučiasi neįnešdami to taip menko metinio mokesnio 1 lt.”¹²⁰² Iš daugelio vietų sklido nusiskundimai dėl sunkumų renkant nario mokesťį.

Nors labai mažai mūsų Adakavo kuopelė ką nuveikė, nes begalo tamsus kampelis, niekaip neleidžia sau kalbinti stoti ton draugijon, tai reta, kuri moterėlė išdrįsta, įstoja, o kaip tik primeni, kad į metus litas reikia įmokėti, tai žiūrėk jau ir pabėgo. Bet ačiū Dievui, nors ir labai mažai, tik 50 narių turime, bet šiaip taip sutiko moterėlės dėti ant mišių, kurias iškilmingai š.m. grabnyčių dieną ir visos narės priėjom išpažinties ir priėmėm bendrai šv. Komuniją.¹²⁰³

Labai daug skyrių atsiprašinėjo centrinę valdybą dėl nepajėgumo atsiųsti penkiasdešimt procentų nuo nario mokesčio, nes nedaug narių pačiame skyriuje susimokėdavo. Su tokiais pačiomis problemomis susidūrė ir vienuolių *Moterų kultūros draugijos* kuruojamas Antalieptės LKMD skyrius. Beveik po vienerių veikimo metų buvo pastebėta, kad susidomėjusių skyriaus veikla buvo apie septyniasdešimt moterų, paskaitose lankydavosi iki šimto, bet užsimokėjusių nario mokesťį buvo tik trisdešimt, kurias tik ir skaitė tikraisiais nariais,¹²⁰⁴ nors dar steigiamojo susirinkimo metu buvo prisirašiusios 55 narės.¹²⁰⁵ Nors skyrius dirbo intensyviai: 1931 m. sušaukė devynis susirinkimus su vienuolika paskaitų, bet ekonominei krizei sustiprėjus susimokėjusiųjų skaičius sumažėjo. Antalieptės ataskaitoje už 1930 ir 1931 metus, pastebėta, kad nors susirinkimai skaitlingi ir gyvi, nors norinčių dalyvauti juose buvo iki šimto, bet užsimokėjusiųjų tikrai penkiolika.¹²⁰⁶ Nepaisant to, kad daug narių nesusimokėdavo nario mokesčio, greičiausiai draugijos pateikiama statistika apėmė tiek susimokėjusius, tiek ir ne, juoba kad LKMD administracija, negaudama tikslių žinių iš skyriaus narių skaičių skaičiuodavo pagal dviejų ar trejų metų senumo duomenis.

IV.1.1. Dvasios vadų įtaka

Aktyvesnių kunigų įtaka LKMD skyriams galėjo būti didelė. Pati LKMD jau nuo 1929 m. turėjo savo dvasios vadą. Pirmuoju tapo profesorius kun. Meškauskas. 1931 rudenį jam atsisakius šių pareigų jas pradėjo eiti kun. dekanas Feliksas Kapočius.¹²⁰⁷ Taip pat ir kiekvienas LKMD regionas turėjo savo atskirą dvasios vadą. 1933 metais dvasios vadais buvo: kun. Dailidė (Vilkaviškio), kun.

¹²⁰¹ Yra išlikę Karmelitų skyriaus moterų prašymai atleisti jas nuo nario mokesčio. “Aš Marijana Lietuvninkienė nuolankiai prašau valdybos arba paliuosuoti mane nuo mokesčio arba visai išbraukti nes aš pati neturiu ir negaliu užsimokėti, nors gana norėčia priklausyti. Su pagarba prašanti”. Ji buvo atleista nuo mokesčio 1935 sausio 9. Kitas Onos Astrauskienės prašymas: “Esu našlė be darbo ir silpnos sveikatos. Tai prašau atleisti nario mokesťį, kuri gavusi darbą sutinku apmokėti. Visai mažai dirbu, skalbiu baltinius gal trys kartus per mėnesį, gaunu 15 lt. prašau išklaustyti mano prašymą.” Parašyta labai gražiai, bet pažymėta, kad prašytoja beraštė, o apačioje padėti trys kryžiukai. Prašymas patenkintas 1935 sausio 9. Karmelitu skyriaus susirašinėjimas, LCVA, f.567, ap.2, b.132, l.244 -245.

¹²⁰² Centro valdyba, „Organizaciniu reikalu nariams, skyriams ir rajonams“, *Moteris*, 1927, nr.11, p. 159.

¹²⁰³ Zofijos Bridikienės iš Adakavo laiškas centro valdybai 1928 III 12, LCVA, f. 567, ap. 1, b. 163, l.16.

¹²⁰⁴ Antalieptės skyriaus pirmininkės Zoštautaitė laiškas centro valdybai 1929 V 30, LCVA, f.567, ap.1, b.165, l.28.

¹²⁰⁵ Antalieptes steigiamojo susirinkimo 1928 liepos 29 d. protokolas, LCVA, f. 567, ap.1, b.165, l.36.

¹²⁰⁶ Antalieptės skyriaus ataskaita už 1930 ir 1931 metus, LCVA, f. 567, ap.1, b.165, l.23.

¹²⁰⁷ *Moteris*, 1931, nr.11, p.15.

monsinjoras Simaitis (Telšių), kun. Telksnys (Kauno), kun. Kiškis (Kaišiadorių), kun. Alfonsas Lipnickas (Lipniūnas) (Panevėžio).¹²⁰⁸ Tuo tarpu Kauno rajono dvasios vadu buvo garsus veikėjas socialinėje veikloje Želvys.¹²⁰⁹

Palankūs kunigai buvo LKMD skyrių stabilumo garantas. Paprastai vien kunigo iniciatyvos nepakako, kad skyrius gerai veiktų, tam būtinai reikėjo ir aktyvių vietinių moterų, o moterims esant neaktyvioms, kunigas galėjo paskatinti jas vidutiniškai veikti. Kai kurie kunigai patys imdavosi iniciatyvos savo parapijoje kurti LKMD skyrių. Pavyzdžiui, 1933 m. Kapčiamiesčio kunigas Zdančius prašė atsiųsti LKMD įstatus bei nors dešimt numerių laikraščio *Moteris*, tam kad lengviau būtų įkalbėti vietines moteris stoti į draugiją.¹²¹⁰

Tiesa, kunigai ne visada pritardavo skyrių steigimui. Tai pastebėjo ir studentė M.Rimkutė besistengdama įkurti Vadoklių skyrių: “Klebonas su organizacijomis nepernoriai užsiima, taigi man ši sumanymą pasakius, kad link steigimo skyriaus pasakė: žinokis. Yra pas mus dar ir kitas kunigas – altaristas, bet taip pat senas. Iš jų nurodymų sunku tikėtis, bet esant skyriui jie šiaip ar taip aišku remia jį.”¹²¹¹ Tuo tarpu Butkiškės klebonas apsvarstęs LKMC centro ir KVC raginimus gana kategoriškai atsisakė kurti skyrių. Ir prašė numatytos prelegentės nesiųsti.

Butkiškės parapija organizuotis be galo sunkiai duodasi, nėra jokių inteligentinių pajėgų, o visų katalikiškų organizacijų tiesioginiu ar netiesioginiu pirmininku nepajėgsiu. Tai viena, o antra, jei bus įkurta moterų draugija į ją įeis tik keletą ir tai iš pavasarininkių ar sakramentiečių ir kuomet reiks nario mokestis ar laikraštis prenumeruotis jau tuomet nieko gero nebus ir saviškai skurs ir didesnio gyvumo nerodys. ... Kitokių narių, kaip pavasarininkės ir sakramentietės, tikras esu, kad neatsirastų, mat visos palankesnės jau suburtos į minėtas draugijas.¹²¹²

Taip pat ir Raudonės klebonas nematė reikalo steigti LKMD skyriaus. Jis pastebėjo, kad nors LKMD prašymu gali paprastą dieną sukviesti moteris į bažnyčią, pasakyti pamokslą, “bet klausytų jo tik senutės tretininkės, kurios jūsų draugijai nenaudingos. Jūs, manau nepatikėsit, bet taip yra: visoje mano parapijoje nėra šviesesnio namo, kuriame galėtų rasti tinkamų žmonių organizaciniam veikimui. Mano šeimininkė beraštė; mokytojos veiktų, bet ne šiais laikais.”¹²¹³ Buvo matyti, kad kunigams buvo mielesnės religinės organizacijos, ypač kad jų vedimui nereikėjo tiek formalumų.

Esu dirbęs organizacijose daugokai ir numanau, kad įkurti ir neveikti yra blogiau, neg visai neišsikurti ir vis tik žymia dalimi per bažnyčią tą patį be jokių organizacinių formalumų daryti, kur klausys 200% daugiau neg organizacijos salėje, kokios Raudonėje tik įsikūrusioje, nėra. ... Raudonėje galit įkurti ir merdėti, bet manau Jūs to nenorit ir aš irgi.¹²¹⁴

Kartais tarp LKMD skyrių ir kunigų įvykdavo dideli konfliktai. Galima aiškiai matyti, kad LKMD centro valdyba paprastai palaikydavo klebonų pusę, gal dėl to, kad nuo klebono palankumo dažnai priklausydavo ir pats skyriaus išgyvenimas ar jo gyvavimo kokybė. Konfliktas tarp LKMD ir klebono įvyko 1936 metais Alytuje. Raštas buvo išsiųstas vienos moters, bet atrodė, kad ją rėmė

¹²⁰⁸ *Tiesos ir meilės tarnyboje*, red. Ona Beleckienė - Gaigalaitė, įklija tarp 120 ir 121 puslapio.

¹²⁰⁹ LKMD Kauno rajono valdybos posėdžio 1938 balandžio 12 protokolas, LCVA, f.567, ap.2, b.108, l.2.

¹²¹⁰ Kun. Zdančiaus iš Kapčiamiesčio laiškas LKMD centro valdybai, 1933, LCVA, f.567, ap.1, b.284, l.14.

¹²¹¹ M. Rimkutės iš Vadoklių laiškas LKMD centro valdybai, 1932 VIII 23, LCVA, f.567, ap.1, b.47, l.357.

¹²¹² Kun. Pr.Bikino iš Butkiškės laiškas LKMD centro valdybai, 1935 I 3, LCVA, f.567, ap.1, b. 47, l.123.

¹²¹³ Kun. Autsyriaus laiškas centro valdybai, LCVA, f.567, ap.1, b.47, l.82-83.

¹²¹⁴ Ten pat.

ir daugiau LKMD narių. Problema buvo ta, kad dvasios vadas Tumosa, turėdamas didelės galios skyriuje 1931 m. lapkritį Alytaus skyriaus visuotiniame susirinkime pasiūlė pašalinti I.Linkevičienę, tų metų skyriaus vicepirmininkę, iš narių tarpo, argumentuodamas tuo, kad ji “kenksminga įstatams”.¹²¹⁵ Jis Linkevičienei viešai nurodė, kad ją valdyba jau pašalino, nors skyriaus pirmininkė Višinskienė pastebėjo, kad valdyba nematė net priežasčių tai daryti. Bet kun. Tumosos reikalavimu buvo balsuojama ir nubalsuota už pašalinimą. Kunigo nepalankumą Linkevičienė manė užsitraukusi dėl to, kad išdrįso nepritari dvasios vado nuomoni.¹²¹⁶ Ji pastebėjo, kad šis pašalinimas iš draugijos jai buvo labai skaudus. “Skaudus ypač dėl to, kad aš už savo vienuolikos metų darbą draugijoje gavau tokį atpildą. Ilgus metus aš dirbau Kalvarijoje, Marijampolėje.”¹²¹⁷

Vėliau sekė kitas Alytaus LKMD skyriaus skundas, šį kartą dėl klebono. Šitame skunde galima pastebėti, kad LKMD buvo tarsi klebono doros sargas. “Gyvename sunkiais atšalimo nuo bažnyčios laikais. Dažnai tenka susiremti su visokiais žmonių užmetimais, kartais tuos užmetimus pasiseka atremti, o kartais nepasiseka ir kovą pralaimim, netenkam ginklų.”¹²¹⁸ Laiške centro valdybai pastebėta, kad neaiškumai klebonijoje prisideda prie atšalimo nuo bažnyčios. “Nuostabu, kodėl klebonas nepasirūpina josios [šeimininkės – I.K.] pašalinti tuo pat ir savo vardą ir visos dvasiškijos pakeltų, kuri ant dvasiškių gamina visokias paskalas ir šmeižtas.” Taip pat pastebėta, kad žmonės nepatenkinti klebonu, kuris už paslaugas net ir iš neturtingų brangiai ėmė. “Žmonės rugoja ant vietos klebono, kad neturtingiems žmonėms norintiems stoti į luomą moterystės nepadaro jokios nuolaidos šliūbui, neatsižvelgiant ar jie jie turtingi ar visiškai skurdo žmonės. Be to dar virš taksos imama už indultas į 30 ir 40 lt.”¹²¹⁹ Be to, labai papiktino moteris tai, kad kartu gyvenančių nesusituokusių žmonių sūnus krikšto dokumentuose buvo pažymėtas kaip gimęs iš teisėtos moterystės. Šias žinias LKMD narės persiuntė ir vyskupui, dėl ko klebonas labai supyko.

Aš kuri pasirašiau minėtam rašte, susitikus su klebonu, klebonas iškoliojo bauriais žodžiais su pagrasinimais. Klebonas pradėjo bartis: “kam tu pasirašei?” Tą išgirdus Moterų Dr-jos pirmininkė kuri buvo su manim sako: “Klebone, nejos vienos čia darbas, čia buvo daug kuriems rūpėjo tas dalykas pataisyti. Klebonas: “kas tą darė? Tai jūs dvasios vadai piemenys. ... Klebonas: “tai ne jus dalykas, kas jums galvoj, į tokius dalykus kištis... į aktus knistis, vyskupijai pranešinti... valkatos. ... aš ateisiu į jūsų visuotinį susirinkimą ir viską iškelsiu kokio tikslo jūs siekiat. ... Tą išgirdus iš

¹²¹⁵ Ievos Linkevičienės laiškas LKMD Centro valdybai 1931 XII 23, LCVA, f.567, ap.1, b.162, l.44.

¹²¹⁶ Visuotiniame susirinkime prieš Velykas, kun. Tumosai nedalyvaujant, buvo pasiūlyta Velykų proga nunešti kaliniams dovanų, o susirinkime dalyvavęs klebonas pasiūlė įsteigti kalinių globos sekciją, kam buvo pritarta. Vėliau valdybos posėdyje kun. Tumosa supyko, “kad jam nedalyvaujant nutarta steigti kažkokią sekciją. Kadangi posėdis vyko jo bute, tai jis net norėjo neleisti apie tos sekcijos įkūrimą ir darbo planą kalbėti, motyvuodamas tuo, kad čia yra dalykas išeinąs ir d-jos ribų ir dėl to jis, kaip buto savininkas nenorįs, kad jį valdžia patrauktų atsakomybėn.” Tiesa, šį savo pasiūlymą užsistojo klebonas Baltrušaitis, kuris pasakė, kad visą atsakomybę jis prisiima. Valdybos narė Linkevičienė paklausė: “ant kieno žemės stovi šis namas?” – “Ant klebonijos” – atsakė klebonas. Na tai ko čia kunigėli bijoti – sakau aš – klebonas ir atsakys. Kun. Tumosa trenkė kumščiu į stalą ir suriko: “Na Linkevičiene, tu atsiirūgsi”. Vėliau Linkevičienei prirėkus pinigų ji paprašė valdybos jai paskolinti 100 litų iš draugijos, net nepaprašius tų pinigų gražinti kunigo iniciatyva vekselis buvo užprotestuotas. Ten pat.

¹²¹⁷ Ievos Linkevičienės laiškas LKMD Centro valdybai 1931 XII 23, LCVA, f.567, ap.1, b.162, l.46.

¹²¹⁸ Pranciškos Baliukonienės laiškas LKMD centro valdybai, LCVA, f.567, ap.1, b.162, l.21.

¹²¹⁹ Ten pat.

klebono, tokius šiurpulingus žodžius, dar šventoj vietoj šventoriuj, pasidarė be galo šiurpu ir baisu. Iš tikrųjų ką mes turėsime daryti, jeigu klebonas kun. Baltrušaitis atsilankytų į susirinkimą su panašiais žodžiais. Nors už teisybę, tačiau LKMD pirmininkė bijo ir susirinkimo šaukti nes gali kilti daug nemalonumų.¹²²⁰

Biržų rajono valdybą irgi ištiko nesusipratimai. 1931 m. čia rajono pirmininke tapo Užesniauskienė. Anot jos, darbas jai sekėsi, bet pamaišė “pletkai”. Būtent viena iš skyriaus narių klebonui pasakiusi, kad Užesniauskienė turi artimus santykius su slaptos policijos viršininku, kuris jai davęs šimtą litų, kad ta išduotų draugijos paslaptis. Vietos klebonas patikėjo ir nurodė Užesniauskienei pasitraukti iš LKMD, o jei ne, tai jos vyrą vargonininką atleisias iš tarnybos.

Aš apie tai ir sapne nesu sapnavusi, dirbu senai katalikiškose organizacijose ir niekas ant manęs nėra panašių užmetimų padaręs. Tuomet aš turėjau rajono knygas atiduoti Morkūnienei kuri tik vargiai pasirašyti moka ir pirmą kartą pakliuvo į valdybą. Vietos narės ir valdybos narės nori, kad aš dirbčiau ir dėjo pastangas kiek galėjo bet klebonas pasiliko prie savo nusistatymo.¹²²¹

Todėl ji prašė Centro valdybos tą klausimą išnagrinėti, nes nors ir „galėjo“, bet nenorėjo aiškintis santykių teismo keliu, nes “geriau aš nukentėsiu, negu katalikų nesantaika skambės visų reformatų akyse.”¹²²² Vėliau šios moters pavardės draugijos aktyvių narių sąrašuose nepavyko aptikti, dėl to galima spręsti, kad vis tik buvo priimtas klebono sprendimas. Jos kaltinimas Morkūnienei, kad ta vos tik pasirašyti moka, nebuvo teisingas, nes kitą laišką prašant namų ruošos kursų ši pakankamai gražiai surašė.¹²²³

1934 metais kilus dideliame skandalui *Darbo Federacijoje*¹²²⁴, moterys prijaučiančios Ambrozaičiui dvasininkų iniciatyva buvo nušalintos nuo LKMD veiklos. P.Dielininkaitis ir P.Dovydaitis pastebėjo tam tikrus K.Ambrozaičio finansinės veiklos neaiškumus, be to jie nurodė, kad skyriuose pernelyg sureikšmintas Ambrozaičio kaip vado kultas. Galima dar pastebėti, kad *Darbo federacija*, nors ir buvo katalikiška organizacija, bet į KVC sudėtį neįėjo. Tas didelis savarankiškumas, manoma, gąsdino KVC. Todėl buvo norima pašalinti LKMD Marijampolės rajono sekretorę Statkevičienę ne tik iš rajono valdybos, bet ir iš narių tarpo. Priežastis buvo jos klaidingai pasirinktas lojalumas: “Ji yra akla p.Ambrozaičio adjutantė ir visur rūpinasi darbiečių steigimu, kas yra nesuprantama dabartinėse aplinkybėse. Dėl jos į Marijampolės valdybą nepateko inteligentės moterys. ... Žodžiu visas jos veikimas ir taktika nėra suderinama su LKM veikimu.”¹²²⁵

Pati Statkevičienė buvo parašiusi ilgą laišką apie savo visuomeninę veiklą.

Veikdama pas moteris ir pas darbiečius aš vadovavaus mūsų draugijos žodžiais – tarnauti tiesai ir meilei. Moterų tarpe ir kituose gyventojų sluoksniuose aš nepastebėjau jokios neapykantos darbiečiams. Darbiečiai daug yra padėję moterims, dr. Ambrozaitis yra skaitęs kelias paskaitas moterims. Visi tomis paskaitomis buvo patenkinti.¹²²⁶

¹²²⁰ Ten pat, l.22.

¹²²¹ St. Užesniauskienės iš Biržų laiškas LKMD centro valdybai, 1931 VIII 10, LCVA, f. 567, ap.1, b.159, l.56.

¹²²² Ten pat.

¹²²³ A. Morkūnienei laiškas LKMD centro valdybai, 1931 X 5, LCVA, f.567, ap.1, b.159, l.54.

¹²²⁴ Konfliktų priežastis galima išvelgti šiuose straipsniuose: K.Ambrozaitis, „Katalikų visuomenės gyvenimo skauduliai“, *Rytas*, 1934 IV 27, nr. 95; Pr.Dielininkaitis, „Katalikų visuomenės skaudulių sanacija“, *Rytas*, 1934 V 2, nr.99.; K. Ambrozaitis, „Katalikų visuomenės skaudulių sanacija“, *Rytas*, 1934 V 8, nr. 104.

¹²²⁵ Kun. Ragašinsko iš S.Kalvarijos laiškas LKMD centro valdybai, 1935 XII 13, LCVA, f. 567, ap. 1, b. 47, l.16.

¹²²⁶ M.Stašienės [Stankevičienės?] laiškas LKMD centro valdybai, 1935 XI 13, LCVA, f.567, ap.1, b. 47, l.29.

Ji pabrėžė: “Aš negalėjau ir negaliu sutikti su negarbingu ir griežtai nekatalikišku darbiečių ir jų vado žeminimu ir šmeižimu.”¹²²⁷ Tuo tarpu Marijampolės rajono KVC valdybai Statkevičienė parašė dar griežtesnį raštą, iš kurio sužinome, kad 1935 m. lapkritį vykusiame pasikalbėjime Statkevičienei padaryti priekaištai dėl veiklos *Lietuvos darbo jaunimo sąjungoj*.

Visų pirma pareiškiu, kad pas Darbiečius dirbau pilna sąmone ir gryna katalikės sąžine ir iki šiol nepastebėjau pas juos jokių nukrypimų nuo katalikų pasaulėžiūros. Deja ir iš Jūsų aš niekuomet negirdėjau katalikybe paremtų priekaištų. Jūsų daromi priekaištai buvo ir tebėra taikomi vienam asmeniui, būtent Dr. Ambrozaičiui.¹²²⁸

Iš ties ir spaudoje galima išvelgti, kad ateitininkai nepritarė ne pačiam darbiečių veikimui, bet Ambrozaičio įtakai šiam veikimui.

Nesuprasdama ir negalėdama pakelti netiesos, daromos katalikybės vardu, aš pasitraukiu iš jūsų tarpo t.y. iš Marijampolės KVC valdybos. ... Traukiuosi iš Jūsų tarpo skaudama širdimi, iš darbo kuri myliu, kuriam aukavausi, bet turiu trauktis nes pati katalikų Bažnyčia išmokino mane mylėti tiesą ir už ją kovoti. Dėkodama už bendrą darbą ir išeidama aš paskutinį kartą savo silpnu balsu keliu protestą prieš baisią skriaudą, kurią jūs darote darbiečiams ir jų vadui ir katalikės moters balsu šaukiu pagalvoti ir paliauti tai darius.¹²²⁹

Kartais kunigai visaip stengėsi savo įtaką skyriuje stiprinti. Pavyzdžiui, skaitant Švėkšnos LKMD skyriaus protokolus iš 1932 metų, galima pastebėti, kad tiek pats skyrius, tiek jo pirmininkė Klumbienė buvo veikli, skyrius net planavo organizuoti sveikatos patarimų centrą. Tuo tarpu nežinia kieno spaudimu (ar be spaudimo) 1933 m. Klumbienė atsisakė įeiti į valdybą, dėl to pirmininke tapo Milienė. Pasikeitus pirmininkei skyriaus veikloje pradėjo reikštis kunigas Mikalauskas, kuriam vienas svarbiausių dalykų buvo graži vėliava, net jei dėl to skyrius bristų į skolas. Galiausiai protokoluose pastebima, kad jubiliejinėje knygoje *Tiesos ir Meilės tarnyboje* apie Švėkšnos moterų skyrių: “patalpintos melagingos žinios; žeminančios tikinčiųjų, kunigų ir moterų vardą. Tai 1932 metų valdybos darbas.”¹²³⁰ Knygoje buvo parašyta: „Valdyba šiomet manė įkurti motinoms ir vaikams patariamąjį punktą, ... gautas pritarimas ir vietinio gydytojo. Tik, deja, tam reikalui pasipriešino kunigai, kurie ar nesuprato ar dėl kurios kitos priežasties tam nepritarė.”¹²³¹

Taip pat ir Kazlų Rūdoje kunigas kišosi į LKMD skyriaus reikalus. Jo manymu, skyriaus pirmininkė Marijona Lenčinskienė, klausydama blogos valios žmonių ir pati būdama nervinga vedė nepagrįstus piktumus su vietos vargonininku. “... Pamatęs ko jie nori, aš nedaviau ne vienam kalbėti, o Lenčinskienei liepiau savo namais ir vaikais rūpintis, jais užsiimti ir auginti.”¹²³² Jau greitai kunigas gyrėsi, kad jam pavyko išrinkti naują LKMD valdybą. “Nauja valdyba, nors susidarė iš paprastų moterų, inteligentės neprisideda, atrodo galės, žinoma, man padedant dirbti. Moters geros, ramios, padorios, be pretenzijų ir norinčios dirbti.”¹²³³ Taigi, šiam kunigui buvo

¹²²⁷ Ten pat.

¹²²⁸ M Statkevičienės pareiškimas Marijampolės Rajono KVC valdybai, 1933 XI 13, LCVA, f.567, ap.1, b.47, l.30.

¹²²⁹ Ten pat, l.32.

¹²³⁰ LKMD Švėkšnos skyriaus susirinkimo 1933 m. protokolas, LCVA, f.1488, ap.1, b.2, l.27.

¹²³¹ Švėkšna, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 225.

¹²³² Bacevičiaus, Kazlų rūdos klebono, laiškas LKMD centro valdybai 1933 VI 30, LCVA, f.567, ap.1, b.282, l.26.

¹²³³ Bacevičiaus, Kazlų rūdos klebono, laiškas LKMD centro valdybai, 1933, LCVA, f. 567, ap. 1, b.282, l.24.

ypatingai svarbu pačiam kontroliuoti LKMD skyrių, o valdybos nares parinkti pagal jų nuolankumo laipsnį.

Nesutarimas tarp kunigo ir LKMD skyriaus valdybos kilo ir Mažeikiuose ruošiantis statyti naują bažnyčią. Kaip aiškėjo iš kunigo paaiškinimo, dalis moterų nenorėjo, kad nauja bažnyčia būtų statoma, o tik kad sena bažnyčia būtų remontuojama. Visuotiniame susirinkime, anot LKMD skyriaus valdybos, buvo vienbalsiai nutarta remontuoti senos bažnyčios sienas. Klebonas atseit pradžioje pritaręs ir net skelbiąs konkursą darbams atlikti. Bet nupirkus medžiagas klebonas uždraudė darbą vykdyti ir “suteiktą auką atmetė, aiškindamas, kad čia nebus leistinas remontas, tol kol nebus mieste naujų bažnyčių pastatytų. ... Jei katalikiška organizacija netiek neturi teisės skirti auką, kaip bažnyčios pataisymui, tai nėra reikalo organizuotis.”¹²³⁴ Po metų kunigas rašė LKMD centrui pastebėdamas, kad skyrius, nors prieš tai neblogai veikęs, nebeveikė.

“Priežastim iširimo yra pati skyriaus valdyba, kuri savo užsispyrimu prarado pasitikėjimą narių tarpe ir įėjo į konfliktą su buvusiu klebonu ir dvasine vyriausybe. Konfliktas kilo dėl statymo naujos bažnyčios Mažeikiuose. ... Nežiūrint Kurijos parėdymų, skyrius visą laiką varė agitaciją ir stengėsi kenkti kurijos parėdymų įgyvendinimui, per tai kurios narės apleido skyrių.”¹²³⁵

Labiausiai naujos bažnyčios statybai priešinosi skyriaus pirmininkė Stančikienė, nes šalia senosios bažnyčios ji turėjo savo namus. Ji nenorėdama, kad skyriaus vadovybė pereitų į kitas rankas visai nedarė susirinkimų. Todėl kunigas prašė, kad kas nors atvyktų iš centro ir sutvarkytų skyriaus gyvavimą.¹²³⁶ Mažeikių skyrius buvo “sutvarkytas” tik 1932 m. birželio 19 d., kunigo Budvyčio, kuris asmeniškai sukvietė užsilikusius narius ir svečius. Naujų narių įsirašė penkiasdešimt. Kunigui pasisekė į valdybą pakviesti pakankamai apsišvietusias moteris, iš kurių pirmininke tapo Petronėlė Busmienė dirbusi teismo sekretore.¹²³⁷

Nors ketvirtajame dešimtmetyje stengtasi pagilinti bendradarbiavimą tarp pasauliečių ir kunigų, nors buvo steigiamos bažnyčios palaikymo tarybos, bet kaip pastebėjo Šablinskas, ne vienas klebonas savo parapijoje buvo tikras „imperatorius“.¹²³⁸ Jeigu LKMD skyriaus klebonas buvo toks „imperatorius“, tai moterys turėjo būti itin taktiškos, kad iš viso galėtų veikti. Ypač sunku buvo ketvirtame dešimtmetyje, kai daug skyrių buvo sukurta kunigų iniciatyva, kurie ir siūlė susirinkimui, kokias moteris rinkti į skyriaus valdybą.¹²³⁹ Konfliktai kildavo ir dėl nesusipratimų, ir dėl to, kad moterys stengėsi būti kunigų dorybių ir Bažnyčios moralės saugotojomis. Šiaip ar taip, konfliktų rezultatas paprastai būdavo tai, kad išdrįsusios kvestionuoti kunigo elgesį moterys turėjo pasitraukti nuo aktyvesnio dalyvavo draugijos veikloje.

¹²³⁴ O. Stančikienės iš Mažeikių laiškas LKMD centro valdybai, 1930 VI 9, LCVA, f. 567, ap. 1, b. 402, l.47.

¹²³⁵ Mažeikių klebonas LKMD centro valdybai 1931 IV 29, LCVA, f. 567, ap. 1, b. 402, l.43.

¹²³⁶ Ten pat.

¹²³⁷ Kun. Budvyčio raštas LKMD centro valdybai, kur nurodyta nauja Mažeikių skyriaus valdybos sudėtis, 1932 VI 21, LCVA, f. 567, ap. 1, b. 402, l.38.

¹²³⁸ A.Šablinskas, *Kūrybinis katalikų veikimas*, p.12.

¹²³⁹ Paprastai buvo siūlomos kokios septynios moterys, o penkios gavusios daugiausiai balsų būdavo išrenkamos.

IV.1.2. Skyrių kasdienybė

Visuotiniai skyrių susirinkimai, pagrindinė moteris siejanti veikla, kaip ir patys skyriai, buvo įvairūs. Ketvirtajame dešimtmetyje ypatingas dėmesys susirinkimuose buvo skiriamas religinei moterų saviugdai ir našesniai šeiminkavimui. Pavyzdžiui, rajono valdyba neseniai įsteigtam Antazavės skyriui 1935 m. patarė susirinkimus pradėti malda ir skirti penkiolika minučių religinei valandėlei. Po to patarė pasikviesti šeiminkų kursus baigusią moterį ar šiaip geresnę šeiminkę ir pakalbėti apie daržus. Siūlė pagalvoti, apie daržų konkurso galimybę.¹²⁴⁰ Nežinia, ar skyrius tikrai laikėsi tokių instrukcijų, bet gyveno jis ne blogai, per 1935 metus buvo sušaukęs septynis susirinkimus, kur skaitytos šešios paskaitos ir keturi referatai. Narių tais metais turėjo 84.¹²⁴¹

Aldonos Šabaniauskaitės mama Šabaniauskienė buvo LKMD Panemunės skyriaus pirmininkės pavaduotoja. Ji savo globoje turėjo dešimties moterų grupelę, kuri susibėgdavo jos kieme. Tuose susibėgimuose iš *Moters* skaitydavusios ne moterys, kurios ne visos ir skaityti mokėdavo, bet Šabaniauskienės vaikai. “Vaikai mes skaitydavom. O visos tai ado... Buvo mada adyti. ... Nes iš kur naujų daiktų nupirksi, tai ado arba mezga, siuvinėja. Daugiausiai tai megzdavo, adydavo arba lopydavo. Pagrindė. Per tą patį laiką ir išgirsti, paskui visos straipsnį aptaria, kaip čia ką ir kur, tai reiškia diskutuoja.”¹²⁴² Vėliau tuos darbelius iškeisdavo į fantus, surinktus per pažįstamus ir organizuodavo loterijas, vakarėlius su programa, vasarą gegužines. “Šitaip surinkdavo lėšų ir Velykas, Kūčias ... padarydavo močiutėms tokius pietus, vakarienę, jas apdovanodavo. Toms kurios negali nunešdavo lauknešėlį. Tenais pyrago, kiaušinėlių dažytą, kas ką įdėdavo.”¹²⁴³ Tai pat pasirodė, kad Panemunės LKMD skyrius ruošdavo ekskursijas savo narėms. Jos buvo Dubingiuose, Šiluvoj, Garliavoje. Prieš tai prisikepdavo, įsidėdavo maisto, kartais pasiimdavo ir vaikus.

Vienas iš veikliausių buvo Marijampolės skyrius. Jis pradėjo veikti dar prieš karą.¹²⁴⁴ Bet karo metu veikla sustojo, ir skyrius iš naujo buvo įkurtas 1920 vasarį. Pastebima, kad pirmaisiais metais buvo ypatingai daug dirbama, padaryti net 11 susirinkimų, kuriuose buvo skaitytos šešios paskaitos. Moterys gausiai rinkosi į susirinkimus, diskutavo įvairiais klausimais, padarė rinkliavą kariuomenės naudai. Po metų skyriui pradėjo vadovauti Zuzana Daukšienė, kuri skyriaus pirmininke buvo iki 1927 m. kovo 15 d. Būtent jos pirmininkavimo metu skyrius labai išaugo, apjungė virš 1000 narių. Toks skyrius jau buvo per didelis, todėl padalintas į 12-13 kuopelių, kurios atskirai veikė: ruošė susirinkimus, paskaitas, bet kartą per mėnesį taip pat rinkosi Marijampolėje. Pastebima Marijampolės skyriaus istorijoje, kad “valsčiaus savivaldybė buvo

¹²⁴⁰ Instrukcija LKMD Antazavės skyriui 1935, LCVA, f.1114, ap.1, b.4, l.22.

¹²⁴¹ Antazavės skyriaus ataskaita už 1935 metus, LCVA, f.1114, ap.1, b.4, l.48.

¹²⁴² Indrės Karčiauskaitės interviu su Aldona Šabaniauskaite- Raugeliene, 2003 lapkritis.

¹²⁴³ Indrės Karčiauskaitės interviu su Aldona Šabaniauskaite- Raugeliene, 2003 lapkritis.

¹²⁴⁴ Veiklą tuo metu organizavo Magdalenos Galdikienės sesuo Apolonija Draugelytė Čemarkienė. „Ižymios Lietuvos moterys XIX a. antroji pusė - XX a. pirmoji pusė, parengė D.Marcinkevičienė, Vilnius, 1997, p.46.

pravesta vienas asmuo iš moterų. Vedama didelė kova ir išnešami protestai prieš prostituciją, girtuokliavimą ir išmetimą tikybos iš mokyklų, tam tikslui ruošiamos paskaitos.”¹²⁴⁵ Buvo įsteigtas knygynas, arbatinė. Taip pat moterų draugija rūpinosi organizuoti vaikus į angelaičių draugiją. Pastebima, kad Daukšienė buvusi charizmatinė asmenybė, jai pirmininkaujant moterys ne tik aktyviai dalyvaudavo, bet ir pačios ruošė loterijas, rinkliavas. “Daukšienės maloni šypsena patraukdavo kiekvieną. ...Nebuvo aplinkui to sodžiaus kuriame nebūtų buvę ligi 10 asmenų priklausančių šiai organizacijai.”¹²⁴⁶ Vis tik toks skyriaus laikymasis ant vieno žmogaus buvo pavojingas, Daukšienei apsirgus visas skyrius sušlubavo. Ir toliau buvo daromi susirinkimai, bet jų nebuvo nei daug, nei jie buvo skaitlingi.¹²⁴⁷

Moterys, susibūrusios į LKMD skyrius, pratinosi organizuotai veikti. Nors skyrių iniciatorėmis ne visada buvo moterys, bet vis tik dauguma skyrių buvo svarbūs moterų socializacijai kaime. Skyrių susirinkimuose būdavo rūpinamasi savišvieta: daugiausiai religinėje, auklėjimo, higienos ir šeiminingumo srityje. Daug dėmesio moterys skyrė ir įvairių švenčių, tarp jų ir bažnytinių, organizavimui, papuošimui, paskaninimui. Centras ragino moterų skyrius nepamišti ir socialinės veiklos – rūpintis bendruomenės nepasiturinčiais, gimdančiomis moterimis ir seneliais. Vis tik skyriai apsiribojo daugiausia tik labdaringa veikla, kuri būdavo prisiminta prieš didžiąsias katalikiškas šventes ir motinos dieną.

IV.2. ŠVENTĖS

Švenčių organizavimas ir pats jų šventimas užėmė labai svarbią vietą visoje organizacijoje. Galima pastebėti, kad šventės pildė trilypes funkcijas. Visų pirma jos solidarumo ryšiais sujungdavo skyriaus moteris, tuo sustiprindamos patį skyrių, todėl centras išakmiai ragino skyrius švęsti skyriaus metinę šventę. Antra, moterys organizuodamos šventes parodydavo vietinei bendruomenei moterų organizuotumą ir primindavo jų egzistavimą – jos tapdavo aiškiai matomos. Kartu buvo parodomas visos katalikiškosios visuomenės organizuotumas, todėl ne be reikalo katalikių šventės pasižymėdavo vizualumu. Tiek skyriaus metinės šventės, tiek Motinos diena, tiek Šeiminingųjų diena turėjo būti švenčiama organizuotai, su tvarkingomis eisenomis, su vėliavomis, net pageidaujant, kad skyrių nariai dėvėtų tautinius rūbus. Trečia, jos mokindavo moteris organizuoti bei suteikdavo tam tikrų pajamų skyriaus egzistavimui. Neveltui vakarėlių, gegužinių, spektaklių, “laimės šulinių” organizavimas tapo pagrindiniu skyriaus pajamų šaltiniu.

Galima išskirti tris švenčių tipus. Visų pirma, tai pačių katalikių moterų sukurtos šventės, turėję padėti visuomenei pastebėti svarbius moterų darbus, tai – Motinos diena ir Šeiminingųjų

¹²⁴⁵ Mg Kisielytės surašyta Marijampolės skyriaus veikimo apyskaita, 1928 VI 27, LCVA, f.567, ap.1, b.411, l.101.

¹²⁴⁶ Ten pat.

¹²⁴⁷ Ten pat.

diena. Antra, tai būtų pačios LKMD organizacijų skyrių švenčiamos metinės šventės bei įvairūs organizacijos kongresai. Pagaliau, skyrių savarankiškai organizuojami viešieji vakarai, turėję atnešti skyriui šiek tiek pelno bei suteikti vietinei bendruomenei moralių pasilinksminimų galimybę. Daugelis skyrių, organizuodami spektaklius, gegužines kartu su kitomis aktyviau veikusiomis organizacijomis parapijoje, įnešdavo daug gyvumo provincijos gyvenime. Kartu buvo aišku, kad moterys turės tuose bažnytkaimiuose tik tiek pramogų, kiek jos pačios sau jų susikurs.

IV.2.1. Motinos diena

Motinos dienos šventės pirmaisiais nepriklausomybės metais Lietuvoje nebuvo. Ši šventė tuo metu dar tik plito Europoje. 1928 metais *Moteryje* buvo rašoma: “Iki šiol kantrioji ir visa ugda lietuvė moteris – motina viešai ir bendrai nebuvo gerbiama ir minima, kaip kitose kultūringose šalyse.”¹²⁴⁸ Motinos dienos mintis kilo Amerikoje ir vėliau paplito visame pasaulyje. Motinos diena buvo Anna Reeves Jarvis’s idėja, kuri dar vadinosi Motinos darbo diena. Ši moteris kvietė visas motinas gelbėti žūstančius dėl blogų sanitarinių sąlygų kareivius. Julia Ward Howe, 1870 metais Amerikos pilietinio karo metu, parašė Motinos dienos atsisaukimą, kur motinos buvo kviečiamos aiškiai pasisakyti prieš karą. Ji 1872 metais pradėjo švęsti Motinos dieną (birželio 2 d.) kaip taikos šventę. Ši šventė pakankamai išplito Amerikoje. Anna Jarvis mirus 1905 metais, jos dukters prašymu, 1907 metais buvo laikomos iškilmingos mišios už motinas. Duktė Anna Jarvis stengėsi išpopuliarinti Motinos dieną, kaip dieną, kada prisimenamas kiekvienos individualios motinos pasiaukojimas šeimai. Būtent tokia šventės interpretacija išpopuliarėjo Amerikoje, tapdama viena didžiausių švenčių. Ši šventė 1914 Amerikoje buvo paskelbta tautine švente. Atrodo, kad lietuvės žinojo tik paskutinę šios šventės versiją, juo labiau, kad net ir Amerikoje pirminė versija jau buvo primiršta. Gana greitai ši šventė pasiekė ir Europą. Šveicarijoje ji pradėta švęsti anksčiausiai – dar 1917 m., Norvegijoje – 1918 m.; Švedijoje – 1919 m., Vokietijoje – 1922 m.¹²⁴⁹, o Austrijoje, kurios šventimo būdas ypatingai įtakojo Lietuvą, 1924 metais. Kaip daugelis tyrinėtojų pastebėjo į Europą motinos dienos šventimas atėjo kaip vartotojiška šventė, kokia ji jau buvo virtusi Amerikoje, skatinama gėlių verslo. Lietuviams buvo svarbu neatsilikti nuo kitų tautų. *Moteryje* pastebima “Ir mes kartu su visu civilizuotu pasauliu, švenčiame Motinos dieną 1-ąją gegužės sekmadienį.”¹²⁵⁰ Feministės skeptiškai žiūrėjo į motinos dieną, nes pradžioje ją instrumentalizavo gėlių pardavėjai bei įvairios Bažnyčios, o vėliau ją panaudojo fašistai ir nacionalsocialistai. Kyla klausimas, ar Lietuvoje idėja pagerbti motinas, atnešė daugiau naudos ar žalos moteriai. Čia bus mestas žvilgsnis į katalikių moterų indėlį propaguojant šią šventę, šventimo

¹²⁴⁸ Duktė, „Pagerbkime motinas“, *Moteris*, 1928, nr.5, p.70.

¹²⁴⁹ Jau 1930 ši diena išpopuliarėjo kaip “vokiečių motinos garbės diena”. Ute Frevert, *Women in German history*, p.196.

¹²⁵⁰ B. Bajorienė, „Motinos Diena“, *Moteris*, 1929, nr. 5, p.67.

būdus. Tiesa, pradėdant ketvirtuoju dešimtmečiu iniciatyvą švęsti motinos dieną perėmė ir kitos organizacijos, tarp jų ir feministiškesnė *Lietuvos Moterų Taryba*.

Ona Gaigalaitė prisiminė, kad 1927 m. Magdalenai Galdikienei kilo mintis švęsti Motinos dieną Lietuvoje.¹²⁵¹ Galdikienė pasitarimui sušaukė įvairių pažiūrų studentų susirinkimą. Anot Gaigalaitės, atėjo daugiausia ateitininkės, dalyvavo varpininkės, neolitanės ir bespalvės. Taigi iš principo Motinos dienos minėjimui rengti buvo kviečiamos visos moterys. Galdikienė, atėjusi pas studentes, nupasakojo motinos vaidmens reikšmingumą gyvenime, ypač šeimoje, jaunosios kartos auklėjime. Visos studentės pritarė, kad Motinos dienos reiktų. Šventės data parinkta kiekvienų metų gegužės mėnesio pirmasis sekmadienis. Tiesa, dar keletą metų buvo abejojama, ar nereiktų sekti kitų šalių tradicijomis ir švęsti antrąjį gegužės sekmadienį.

Šią šventę populiarinti padėjo studentės, kaip prisiminė Gaigalaitė: “Daug rašėme spaudoje, redagavome įvairius aplinkraščius studentų korporacijoms, Švietimo ministerijai, redakcijom, parapijų kunigam, vyskupams.”¹²⁵² Tam tikslui 1928 m. *Lietuvių katalikių moterų vyriausio sekretoriato* iniciatyva buvo sušaukta platesnis organizacijų ir spaudos atstovų pasitarimas. Tame pasitarime nutarta motinos dieną Lietuvoje švęsti gegužės mėnesio pirmąjį sekmadienį. Numatyta, kad šventėje dalyvaus visa Lietuva be pažiūrų skirtumo.¹²⁵³ 1928 m. pirmą kartą viešai švęsta motinos diena – studentų atstovybė suorganizavo motinoms minėjimą Universiteto didžiuosiuose rūmuose.¹²⁵⁴ 1929 metais buvo sukviestas įvairių Lietuvos organizacijų atstovų posėdis motinos dienos šventimo aptarimui. Kaip ir Amerikoje buvo numatyta pagerbti motinas išoriniu dėmesiu. “Motinos Diena norime iškilmingai pagerbti motinas, pareikšti joms dėkingumo, meilės; nušviesti jų vaidmenį visuomeniškam gyvenime, auklėjimo srityje, paminėti motinystės pašaukimą, jį tinkamai išaiškinti; padėti motinoms esančioms vargingose materialinėse sąlygose.”¹²⁵⁵

Kitas entuziastingas Motinos dienos propaguotojas buvo J.Leimonas. Jis *Tiesos kelyje*, bažnytiniame laikraštyje, nupasakojo kaip Motinos diena yra švenčiama Austrijoje, kur, anot jo, dalyvauja visi be pažiūrų, amžiaus, padėties ir lyties skirtumo. “Visa šalis tą dieną rodos, daugiau nieko nežino tik motiną.”¹²⁵⁶ “Ir katalikai ir socialistai ir žydai ir kitos tautos. Neturtingoms motinoms tą dieną visoj Austrijoj organizuojama didelė rinkliava. Sergančios motinos yra pažįstamų visą dieną lankomos”¹²⁵⁷ – taip Motinos dieną apibūdino Leimonas *Sekretoriato* surengtuose kursuose. Turbūt turėdamas omeny tai, kad ši šventė sugeba suvienyti įvairių pažiūrų žmones, jis pastebėjo, kad “šita šventė mūsų tautai ypač yra reikalinga.”¹²⁵⁸

¹²⁵¹ O.Beleckienė, *Neužmirštami metai*, p.95.

¹²⁵² Ten pat.

¹²⁵³ J.Leimonas, „Motinos diena“, *Tiesos kelias*, 1928, nr.4, p. 251.

¹²⁵⁴ O.Beleckienė, *Neužmirštami metai*, p.95.

¹²⁵⁵ Motinos Dienai organizuoti komitetas, „Lietuvos visuomene, minėkime Motinos Dieną“, *Moteris*, 1929, nr. 4, p.51.

¹²⁵⁶ J.Leimonas, „Motinos diena“, *Tiesos kelias*, 1928, nr. 4, p. 251.

¹²⁵⁷ Jonutė, „Renkimės motinos dienai“, *Moteris*, 1929, nr. 3, p. 39.

¹²⁵⁸ J.Leimonas, „Motinos diena“, *Tiesos kelias*, 1928, nr.4, p. 251.

Panašiai kaip ir Austrijoje, sudedamąją šventės dalimi turėjo tapti neturtingųjų moterų šalpa, ar vaišių joms suorganizavimas. Gaigalaitė prisiminė, kad prieš motinos dieną LKMD išrūpindavo leidimą rinkliavai Kauno gatvėse neturtingoms motinoms sušelpiti pinigais ar vaikams drabužiams.. Iš Kauno savivaldybės būdavo gaunama sąrašas šeimų, reikalingų pašalpos. Toms šeimoms studentės įteikdavo dovanų, pasveikindavo motinas.¹²⁵⁹ Rinkliavos neturtingoms motinoms bei sveikatos centrų labai buvo organizuojamos ir bažnyčiose. LKMD parūpindavo iš vyskupų specialius leidimus rinkliavai organizuoti, o klebonai atskirais laiškais buvo prašomi tai daryti. Katalikės moterys taip pat prašė kunigų atkreipti dėmesį į šią dieną, specialiai pritaikyti pamokslus bei pagaliau nukreipti parapijiečių dėmesį į motinų skurdą.

Jei tamstos perdaug neapsunkintų, prašome prieš rinkliavą keliatu žodžiu apibūdinti rinkliavos reikalingumą, neturtingųjų motinų liūdną padėtį ir jų šelpimo būtinumą. Yra nemaža nelaimingų motinų, kurių niekas neatmena. Jos kenčia vargą ir jų skurdo niekas nesistengia sumažinti. Mes žinodamos ir jausdamos motinystės kilnumą, motinos pasiaukojimo gilumą norime jų vargą sumažinti.¹²⁶⁰

Pradedant 1929 metais didžioji dalis penkto *Moteris* numerio buvo skiriama motinos išaukštinimui. Stengtasi išplatinti idėją, kad kiekvienas vaikas turi pasveikinti motiną paštu, jei negalėtų jos tą dieną aplankyti. Buvo spausdinami laiškų motinoms pavyzdžiai.¹²⁶¹ Visa tai galima įvardinti kaip amerikietiškos tradicijos perėmimą. Įdomiau tai, kad viename motinai skirtame numeryje buvo išplatintas ir *Tarptautinės Abolicionistų Sąjungos* atsišaukimas, specialiai Gabrielės Petkevičaitės motinos dienai pritaikytas.¹²⁶² Taigi būtent Petkevičaitė, sena kovotoja už moterų teises, šią dieną stengėsi žvelgti ne tik į motinos darbus, bet ir į motinos bei moters pažeminimą, kuris realiai vyko laikantis reglamentacijos.

Jau 1929 m. pradėjo plisti Motinos dienos šventimas provincijoje. Tais metais motinos dieną organizuotai šventė silpnas Kazlų rūdos skyrius. Šventės programa buvo paprasta - šv. Mišios ir po jų paskaitos.¹²⁶³ 1931 metais kai kurie LKMD skyriai aprašė, kaip buvo švenčiama Motinos diena jų vietovėje. Pavyzdžiui, Kupiškėje įvyko iškilmingas LKMD posėdis motinai pagerbti. Tai dienai pritaikytas paskaitas skaitė mokytojai. Liudvinave po iškilmingų pamaldų įvyko susirinkimas, kur skyriaus dvasios vadas skaitė paskaitą "Motinos reikšmė ir jos uždaviniai."¹²⁶⁴ 1932 metais švęsta buvo jau plačiau: Žemutinėj Panemunėj šią šventę organizavo visos katalikiškos organizacijos kartu, kunigas Šukys skaitė paskaitą "Dėl ko mes turime mylėti motinas".¹²⁶⁵ Buvo formuojamos tam tikros tradicijos kaip švęsti šią dieną. Visoje Lietuvoje stengtasi už motinas laikyti pamaldas, jų intencijai sakyti pamokslus, skaityti apie motinos reikšmę

¹²⁵⁹ O.Beleckienė, *Neužmirštami metai*, p. 96.

¹²⁶⁰ Motinos ir vaiko sekcijos centro komiteto laiškas klebonams 1935 IV 26, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.16.

¹²⁶¹ E. Žukauskaitė, „Mamytei“, *Moteris*, 1929, nr. 5, p.71; Vincas, „Laiškas savo mamytei“, *Moteris*, 1929, nr.5, p.71.

¹²⁶² Petkevičaitė, *Moteris*, 1929, nr. 5, p.70.

¹²⁶³ Kazlų rūdos skyriaus pranešimas metinei konferencijai, 1929 V 31, LCVA, f. 567, ap.1, b.282, l.36.

¹²⁶⁴ Kupiškis, *Moteris*, 1931, nr.6-7, p.21; Liudvinavas, *Moteris*, 1931, nr.6-7, p.21.

¹²⁶⁵ Žemutinė Panemunė, *Moteris*, 1932, nr.6, p.94.

paskaitas. Švietimo ministerijai rekomendavus švęsti šią dieną, mokyklos taip pat prisidėdavo. Motinos dienos tikslas buvo paprastas – beveik toks pats kaip ir Amerikoje: “Šia motinos diena norima pripratinti mūsų jaunuomenę, mūsų suaugusiąją visuomenę, kad kiekvienas galėtų savo motinai patiekti dovanėlių, ar kaip kitaip pareikšti jai savo pagarbos ir meilės jausmus.”¹²⁶⁶

Nors Motinos diena greitai plito, bet dar 1932 metais negalima sakyti, kad ji būtų visuotinai paplitusi. Kaip matyti iš protokolų, dar 1932 metais Švėkšnoje reikėjo moterims aiškinti, kas yra Motinos diena; plačiau švęsti šią dieną tame krašte dar nebuvo priimta. Švėkšnos pirmininkė O.Klumbienė prašė savo narių, kad jos savo šeimą paruoštų tai dienai ir “duotų progos save sveikinti. Ir kad moterys pajustų šeimos jaukumą.” Nepamiršta buvo priminti, kad motinos papasakotų vaikučiams apie Mariją – Dievo motiną.¹²⁶⁷ Kartu matėsi, kad dar nesiimta organizuotai šios dienos švęsti, tik bendrais bruožais priminta apie šią šventę.

Rietavo dvasios vadas kun. Valaitis siūlė Motinos dieną pradėti švęsti iškilmingomis pamaldomis, kuriose dalyvautų angelaičiai ir melstūsi už savo motinas bendrai priimdami šv. Komuniją. Po pamaldų įvyktų iškilmingas susirinkimas salėje, kur į prezidiumą būtų pakviestos gausiausių šeimų motinos, o tai, kuri turėtų daugiausiai vaikų, būtų įteikta pinigine dovana. Toks kunigo sumanymas buvo entuziastingai priimtas.¹²⁶⁸ Iš principo šis sumanymas priminė fašistinės ideologijos požiūrį į moterį, tik kaip motiną, reprodukcijos mašiną. Pagal tokį scenarijų ir įvyko Motinos dienos šventė 1933 m. gegužės 7 d. Rietave kooperacijos salėje. Klebonas Valaitis į garbės prezidiumą pakvietė tas motinas, kurios turėjo septynis ir daugiau vaikų. Net dvi turėjo po dvylika vaikų, viena vienuolika ir viena dešimt, net šešios devynis, ir net trylika po aštuonis.¹²⁶⁹ Garbės prezidiume dalyvavusioms neturtingoms motinoms kunigas, surinkęs iš vietinės inteligentijos, padalino pinigų. Paskui kun. Valaitis skaitė paskaitą apie Motinos dieną. Meniškąją dalį atliko Angelo sargo vaikai ir vidurinės mokyklos mokiniai suvaidindami “Koplytėlė miške”, kuriuos parengė ir LKMD pirmininkė mokytoja Savickaitė. Tą dieną pagerbdami motinas 30 vaikų įstojo į *Angelo sargo sąjungą*. Visas susirinkimas buvo baigtas tautos himnu.¹²⁷⁰

Susikūrus Motinos ir vaiko sekcijai, ši perėmė Motinos dienos šventimo agitaciją. Buvo stengiamasi, kad ši diena būtų iškilmingai ir organizuotai paminėta kiekvienoje parapijoje. Sekcijos kreipimesi į nares 1934 metais, pabrėžiamas motinos vargas duodant naują žmogų, tarsi suponuojant, kad motina ir turi kentėti, iš kitos pusės pastebinti, kad tą kančią reikia ir įvertinti.

Brangios sesės. Artinasi didelė šventė – Motinos diena, kurioje pagerbiama motina savo sveikatos, turto savo kentėjimų kaina davusi pasauliui naują žmogų, naują Bažnyčios narį, naują Tėvynės mylėtoją. Niekas pasaulyje tiek daug nekenčia kaip motina, todėl nors kartą metuose

¹²⁶⁶ E.G., „Motinos diena“, *Moteris*, 1930, nr.5, p.68.

¹²⁶⁷ LKMD Švėkšnos visuotinio susirinkimo 1932 balandžio 10 protokolas, LCVA, f.1488, ap.1, b.2, l.8.

¹²⁶⁸ Rietavo LKMD visuotinio susirinkimo 1933 balandžio 30 d. protokolas, LCVA, f.567, ap.1, b.39, l.6-7.

¹²⁶⁹ Rietavo LKMD visuotinio susirinkimo 1933 gegužės 7d. protokolas, LCVA, f.567, ap.1, b.39, l.7-8.

¹²⁷⁰ Ten pat.

iškilmingai švenčiame Motinos Dieną. Mūsų pareiga yra sušvelninti kiek galima motinų vargą, kad nors tą dieną motina pasijustų laiminga.¹²⁷¹

Šiame kreipimesi pastebėta, kad vien tik gražiais žodžiais negalima guosti suvargusių moterų, bet reikia jas ir materialiai paremti. Todėl patariama, kad skyriaus apylinkėje būtų renkamos aukos ne tik pinigais, bet ir natūra: maisto produktais, drabužiais bei medžiagomis, netgi malkomis. O “pats surinktų daiktų išdalinimas turi būti atliekamas Motinos dieną sujungiant jį su tam tikra programa, vaišėmis.”¹²⁷² Siūloma rengti loterijas ir kitas pramogas, kurių pelnas būtų skiriamas motinų ir vaikų patariamiesiems punktam.¹²⁷³

Motinos ir vaiko sekcija pasiūlė ir galimos šventės planą: Motinos dienos paminėjimą reikėtų pradėti bažnyčioje. Patarta narėms priėti išpažinties ir priimti Komunija. “Gražu jei pamaldų metu dalyvaus visos katalikiškos organizacijos su savo vėliavomis.”¹²⁷⁴ Vėliau turėtų įvykti iškilmingas susirinkimas, kur pagerbiamos motinos su paskaita bei linksmąja dalimi: poezijos skaitymais, dainomis, vaidinimais. Neturtingoms motinoms turėtų būti organizuojamos vaišės, dalinamos dovanos, o negalinčios ateiti aplankomos namuose.¹²⁷⁵ Panašios instrukcijos aplinkraščiu buvo paskleistos ir 1935 metais. Deja, šios instrukcijos dažnai vėlavo: pavyzdžiui 1935 m. aplinkraštis buvo išsiųstas tik balandžio 15 d., tad kai kurie skyriai nespėjo paruošti nei rinkliavos¹²⁷⁶, nei įdomesnės programos. Šventei populiarėjant centro komitetas pastebėjo, kad Motinos dienos iškilmes organizuoti privalėtų vaikų ir jaunimo organizacijos, tik jei nebūtų kam kitam organizuoti, to imtis turėtų LKMD skyriai. “Svarbu, kad kiekvienoj vietoj motinos diena praeitų iškilmingai.”¹²⁷⁷ Visi skyriai 1935 m. buvo prašomi informuoti Motinos ir vaiko sekciją kaip jie šventė Motinos dieną. Tai paskatino skyrius rimčiau žiūrėti į šventės organizavimą.

Yra išlikusios 1935 metų skyrių ataskaitos. Salamiestyje prisidėjus ir kitoms organizacijoms buvo iškilmingai švenčiama Motinos diena. Pagrindiniu akcentu tapo organizuotas ėjimas į bažnyčią, kur, kaip ataskaitoje pažymima, “visos atliko išpažintį ir šv. Komuniją”. Kadangi kapinės buvo toli, tai ant jų neita, bet pasimelsta mirusiųjų intencija po mišų. Po pamaldų organizuotai bei iškilmingai eita į pradžios mokyklą, kur vyko paskaitos, deklamacijos, prie programos buvo prisidėjusios ir kitos organizacijos. Po susirinkimo žemės ūkio mokykloj buvo suruošti pietūs neturtingoms motinoms, kur buvo pakviesta apie 20 neturtingų motinų ir pavaišinta.”¹²⁷⁸ Deja, detaliau šie pietūs nebuvo aprašyti, todėl neaišku, ar tai padidino solidarumą Salamiesčio gyventojų tarpe, ar tik leido giliau pajusti socialinį skirtumą.

¹²⁷¹ Motinos ir vaiko sekcijos aplinkraštis Antazavės skyriui, 1934 IV 7, LCVA, f.1114, ap.1, b.4, l.8.

¹²⁷² Motinos ir vaiko sekcijos aplinkraštis “Motinos Dienai” paminėti, 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.205.

¹²⁷³ Motinos ir vaiko sekcijos aplinkraštis Antazavės skyriui, 1934 IV 7, LCVA, f.1114, ap.1, b.4, l.8.

¹²⁷⁴ Ten pat.

¹²⁷⁵ Ten pat.

¹²⁷⁶ Plungės skyrius raštą apie rinkliavą gavo per vėlai, todėl rinkliavos nesurengė. Plungės ataskaita apie 1935 Motinos Dieną, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.89.

¹²⁷⁷ Motinos ir vaiko sekcijos aplinkraštis Antazavės skyriui, 1934 IV 7, LCVA, f.1114, ap.1, b.4, l.8.

¹²⁷⁸ Salamiesčio valdybos ataskaita apie Motinos dieną, 1935 gegužės 20 d., LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.33.

Reikia pripažinti, kad daugelis skyrių stengėsi šelpti neturtingas motinas, nors tokios pašalpos dažnai buvo juokingos. Rokiškio skyrius tą dieną surinko 70 litų, iš jų 28 litus nusiuntė centrui, o 30 litų padalino neturtingoms motinoms. „Trims po penkis litus, ir 5 po tris litus.“¹²⁷⁹ Tai akivaizdžiai iliustruoja, kad dovanos buvo išties labai mažos. Eržvilko skyrius sušelpė dvi sergančias neturtingas motinas, kurių viena augino net penkis mažus vaikus. Pinigais aukų surinkta 32 litai 25 centai ir daiktais 7 litai 25 centai. Iš viso pašalpos duota už 40 lt.¹²⁸⁰ Ši paaukota suma palyginus su kitomis aukomis, nebuvo menka. Pavyzdžiui, Šeštokų skyrius vargšų sušelpė produktais tik už dešimt litų.¹²⁸¹ Žemaitkiemyje aukos buvo renkamos tiek daiktais, tiek produktais, tiek pinigais. Anot ataskaitos, surinkta maždaug už penkiasdešimt litų, bet tai buvo skirta net trylikai neturtingų motinų ir vienai našlaičių šeimai „Išdalinta labai proporcingai ir iškilmingai. Baigiant susirinkimą, tą pačią dieną joms tas dovanos buvo įteiktos, ir prakalbėta į jas užuojautos žodis. Taip pat nuo tų vargšių motinų buvo padėkuota toms motinos, kurios prisidėjo savo aukomis.“¹²⁸² Kalvarijoje, kur veikė Motinos ir vaiko patariamasis punktas aukų pinigais surinkta tik 30 lt, ir jie visi atiduoti šiam punktui. O maistu ir drabužiais surinkta už 390 lt, kuriais buvo sušelpta 150 „šeimų“.¹²⁸³ Įdomu tai, kad buvo šelpiamos būtent šeimos, o ne pačios motinos, tai rodo, kad skyriuose nevisiškai įsisąmoninta, kad reikia stengtis pagerinti ir pačios moters dalią. Kaip ataskaitos pastebi, daugelis sušelpėtų motinų ne tik buvo labai neturtingos, bet dar dažniausiai augino mažus vaikus. Taigi net ir motinos dienos proga jaučiami tradiciniai prioritetai: dėmesys ne tiek pačiai suvargusiai motinai, kiek jos auginamam suvargusiam vaikui.

Ne visi skyriai suprato, kad Motinos dienos proga surinktos aukos turi būti skiriamos motinų materialinei padėčiai pagerinti. Pavyzdžiui, Veisėjuose „buvo renkamos aukos pinigais po miestelį ir kaimus, surinktas aukas paaukavome užpirkdamos gedulingas pamaldas motinos dienai už visas mirusias motinas. Visoms motinoms buvo bendra komunija, po to buvo atgiedotos egzekvijos paskui eisena į kapus.“¹²⁸⁴ Tiesa, ir po religinių apeigų dar šis tas vyko. Organizacijų atstovai sveikino moteris, „padėklamuota joms gražių eilučių ir Ilgiausių metų pagiedota. Po iškilmingo posėdžio motinoms pagerbti suvaidinom šeimyninį vakarą „Šv. Agnietė“, į kurią visas motinas sukvietėme.“¹²⁸⁵ Tuo tarpu Baisiogalos skyrius raportavo, kad jis Motinos dienos proga „savo lėšomis apkrikštijo du neturtingus vaikus.“¹²⁸⁶ Taigi, nei vienu, nei kitu atveju surinktos aukos nevedė prie motinų padėties pagerinimo.

¹²⁷⁹ Rokiškio skyriaus ataskaita apie Motinos dieną, 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.55.

¹²⁸⁰ Eržvilko skyriaus ataskaita apie Motinos dieną, 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.34.

¹²⁸¹ Šeštokų skyriaus ataskaita apie Motinos dieną 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.38.

¹²⁸² Žemaitkiemio skyriaus ataskaita apie Motinos dieną 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.42.

¹²⁸³ Kalvarijos skyriaus ataskaita apie Motinos dieną 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.58.

¹²⁸⁴ Veisėjų skyriaus ataskaita apie Motinos dieną 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.61.

¹²⁸⁵ Ten pat.

¹²⁸⁶ Baisiogalos skyriaus ataskaita apie Motinos dieną 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.40.

Pinigų rinkliavose paprastai būdavo surenkama nedaug. Be to, nors pusę pinigų skyriai turėjo siųsti centrui, Motinos ir vaiko patarimų punktų išlaikymui, bet tai ne visada buvo padaroma. Pavyzdžiui, Švėkšnos skyrius nors ir surinkęs 56 litų, prašė, kad pinigai būtų palikti būtent Švėkšnoje, nes joje daug neturtingų motinų bei “skyrius pasiryžęs šiomis dienomis steigti motinos patariamąjį punktą, tad prašome centro komitetą palikti mums tamstoms priklausomą surinktų pinigų dalį, nes iš kitur lėšų negavome, nors ir prašėme.”¹²⁸⁷ Zaruosuose tuo tarpu buvo surinkti tik 42 litai.¹²⁸⁸ Skyriui vadovaujanti Žagrakalienė centro atsiprašinėjo, kad silpnai pavykę, nors pačios zarasiškės rinkliava buvo patenkintos. “Man gi žinant prie kurių davinių jūs pripratę Kaune, pasakysiu atvirai, sarmata net ir visą laimikį siunčiant. Bet nieko nepadarysi, čia jau toks kraštas ir visame tokios mizernos skaičių sumos, kai tik imi skaitliuot ir noromis ir nenoromis rankos nusvyra ir daug reikia valios, kad vėl jas priverstum krutėti.”¹²⁸⁹

Tik keletas skyrių prisipažino, kad nebuvo padaryta nei rinkliavų, nei sušelptos motinos. Ukmergės skyrius prisidėjo prie kitų katalikiškų organizacijų, bet ten nebuvo numatyta šelpti motinas.¹²⁹⁰ Specialios rinkliavos nedarė ir Šakių skyrius, pasiteisindamas, kad vietos klebonas pataręs rinkliavos nedaryti, nes

tuo pat laiku prieš motinos dieną buvo vykdoma Šakiuose ir apylinkėje rinkliava Šakių parapijos bažnyčios statymo ruošiamai loterijai, o taip ir vietos šaulių rengiamai loterijai, tokiu būdu mūsų rinkliava nebūtų atsiekusi jokio tikslo, nes žmonės įvairios rinkliavos jau labai įkyrėjusios. Be to prieš Velykų šventes Šv. Vincento a Paulo draugijos Šakių skyrius buvo padaręs rinkliavą ir buvo sušelpta Velykų šventėms produktais, drapanomis ir pinigais neturteliai vargšai.¹²⁹¹

Be to sekretorė, pažymėjo, kad negalintys dirbti vargšai skyriaus yra ir taip šelpiami. Šakiuose visą šventę organizavo KVC, manoma, kad LKMD prie organizavimo neprisidėjo.

Kai kuriose vietovėse Motinos dienos šventimas priartėjo prie siektino lietuvių vieningumo. Anot Utenos skyriaus ataskaitos, Motinos diena paminėta labai iškilmingai, nes buvo švenčiama bendrai su kitomis organizacijomis. Kaip pastebima specialiai motinoms skirtose mišiose organizuotai bei su vėliavomis dalyvavo tiek LKMD narės, tiek šaulės, tiek pavasarininkai ir angelaičiai. Po pamaldų organizuotai eita į kapines, vyko iškilmingas gausus susirinkimas, kur būta ir linksmosios dalies. Anot ataskaitos, “Kiekvienos motinos veidas šypsojosi malonia šypsena. Rodos nēr ir nebuvo nei vargo, nei nelaimių. Visos jautėsi kaip viena šeima.”¹²⁹² Palangoje 1938 m. savaitę prieš motinos dieną LKMD iniciatyva buvo sukviestos visų moterų organizacijų atstovių posėdis rinkliavos suruošimo klausimu, numatyta po porą moterų iš pavasarininkų, šaulių, ir jaunalietuvių draugijos.¹²⁹³ Tą kartą jiems viešoje rinkliavoje pavyko surinkti 112 litų, kurie ir buvo

¹²⁸⁷ Švėkšnos skyriaus ataskaita apie Motinos dieną 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.60.

¹²⁸⁸ Zarasų skyriaus ataskaita apie Motinos dieną 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.77.

¹²⁸⁹ Žagrakalienės laiškas LKMD Motinos vaiko sekcijos centro komitetui, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.78.

¹²⁹⁰ Ukmergės skyriaus ataskaita apie Motinos dieną 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.71.

¹²⁹¹ Šakių skyriaus ataskaita apie Motinos dieną 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.63.

¹²⁹² Utenos skyriaus ataskaita apie Motinos dieną 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.47.

¹²⁹³ Palangos organizacijų atstovių posėdžio 1938 balandžio 25 protokolas, LCVA, f.567, ap.1, b. 462, l.11.

išdalinti neturtingoms motinoms.¹²⁹⁴ Jeigu Utenoje ar Palangoje šventėje dalyvavo ne vien grynai katalikiškos organizacijos, bet ir šaulės, tai tebuvo išimtinai atvejai. Iš daugelio ataskaitų matyti, kad daugiausiai organizuotai su vėliavomis dalyvavo tik katalikiškos organizacijos. Pavyzdžiui, Paežerėliuose mišiose, kurios “moterų buvo užpirtos”, dalyvavo “treinininkai, moterys, pavasarininkai, katalikų veikimo ir angelaičiai.” LKMD skyrius taip pat buvo suruošęs vaišes visoms katalikiškų organizacijų nariams ir neturtingoms motinoms.¹²⁹⁵ Galima pastebėti, kad daugelyje vietų Motinos dienos šventimas jau buvo išplitęs, prie jo dažniausiai prisidėdavo pavasarininkai. O LKMD skyriui dažnai likdavo tik įprasta “motiniška užduotis” – paruošti vaišes.¹²⁹⁶ Tik katalikiškos organizacijos kartu šventė Motinos dieną Gelgaudiškyje¹²⁹⁷, Skrebotiškiuose.¹²⁹⁸

Kaune iškilmingai buvo minima ši diena, didesnis dėmesys skiriamas ir pačioms motinoms. Motinos ir vaiko sekcijos centro komitetas jėzuitų salėje paruošė neturtingoms motinoms dovanų dalinimą su trumpa programa. P.Pikčilingienė tenai savo kalboje pastebėjo, kad motinos vertos pagarbos, nes “jų nuopelnai mūsų tautai nėra mažesni už jos sūnų, iškovojuusių mums nepriklausomybę.”¹²⁹⁹ Ir Kaune, pavyzdžiui, Šančiuose, iškilmingumą stengiasi pasiekti didinant bažnytinių apeigų skaičių. Motinos diena 1935 m. buvo pradėta minėti dar šeštadienį, kai septintą valandą ryto kunigas atlaikė Mišias už mirusias motinas, o aštuntą vakaro buvo atlaikytos pamaldos kapinėse, kur kunigas pasakė prakalbą. Anot ataskaitos, dalyvavo daug žmonių ir būrys angelaičių su vėliavomis. Sekmadienį vėl pamaldos, kuriose stengiantis suteikti iškilmingumo, dalyvavo visos organizacijos su vėliavomis ir “priėmė bendrą šv. Kominiją.” Po to įvyko iškilmingas susirinkimas su paskaita, deklamacijomis ir giesmėmis. LKMD skyrius surengė vaišes: pavaišino gardžiais pusryčiais apie 60 vargšių motinų ir sušelpė drabužiais bei produktais apie 80 moterų.¹³⁰⁰ Ataskaitoje pastebėta, kad aukų surinkta: pinigais – 118,10 lt.; produktų – 40, 60 lt.; senų drabužių – 18 lt. Beveik visi surinkti pinigai buvo prapirkti įvairiems daiktams: Audimo fabrikui už medžiagą palaidinukėms ir prijuostėms sumokėta 54 lt, už 25 skareles – 17,50 lt., Gulbinaitei už 19 metrų medžiagos - 26,60 lt. “Paramai” už duoną ir cukrų sumokėta 9,30 lt. Be to dar 5 litai duoti sargui už kapų sutvarkymą.¹³⁰¹

Garliavoje Motinos dieną visos katalikiškos organizacijos šventė kartu: organizuotai atžygiavo į bažnyčią. Susirinkime Masilionis skaitė paskaitą “apie motinos reikšmę”. Organizacijų atstovai sveikino motinas, o mokyklos vaikai padeklamavo ir padainavo. Po to dainavo bažnytinius

¹²⁹⁴ Palangos visuotinio susirinkimo 1938 gegužės 29 d. protokolai, LCVA, f.567, ap.1, b. 462, l.13.

¹²⁹⁵ Paežerėlių skyriaus ataskaita apie Motinos dieną 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.59.

¹²⁹⁶ Rokiškio skyriaus ataskaita apie Motinos dieną 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.55.

¹²⁹⁷ Gelgaudiškio LKMD dvasios vado laiškas Motinos ir vaiko sekcijai 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.89.

¹²⁹⁸ Skrebotiškių skyriaus ataskaita apie Motinos dieną 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.85.

¹²⁹⁹ Motinos ir vaiko sekcijos prašymas leidimo dovanų dalinimui Kaune, 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.105

¹³⁰⁰ Šančių skyriaus ataskaita apie Motinos dieną 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.36.

¹³⁰¹ Ten pat, l.37.

choras. Baigiamąją kalbą pasakė pirmininkavęs studentas Valaitis. Taigi, pats Garliavos LKMD skyrius programoje aktyviai nedalyvavo, daugiausiai prie šventės prisidėjo dvasiškiai bei jaunimo katalikiškos organizacijos. Tik rinkliava buvo LKMD skyriaus rankose, per kurią surinkti 33 litai. Pusė pinigų pasiūsta centrui, o pusė išdalinta dešimčiai neturtingų motinų.¹³⁰² Kristaus prisikėlimo parapijos skyrius Motinos dienos proga sušelpė 20 pačių vargingiausių Žaliakalnio šeimų. Taip pat buvo suruošta neturtingoms motinoms ir jų vaikams arbatėlė, kurioje dalyvavo virš 100 asmenų. Iš viso daiktais ir maisto produktais sušelpa už 310 lt.¹³⁰³

Šventės trafaretą, kurį pasiūlė Motinos ir vaiko centro komitetas, daugelis skyrių išlaikė. Kaip esminė šventės dalis yra suvokiamos Šv. Mišios, palydimos bendros narių Komunijos. Dar šeštadienį ar iš karto po mišių organizuotai eita į kapus. Ir tik tada vykęs susirinkimas, kartais pradedamas Tautos himnu, skaitomos paskaitos, kurios daugiausiai būdavo bendromis temomis, apie Motinos dieną arba apie motinos reikšmę, kartais pedagoginės “tėvų rūpesčiai vaikams augant”, “vaikų santykiai su tėvais”,¹³⁰⁴ kurios ne tik pagerbdavo motiną, bet ir įpareigojo ją tobulintis auklėjimo srityje. Net ne visada šie iškilmingi susirinkimai buvo palydimi linksmaja dalimi.¹³⁰⁵ Ši dalis retai priklausė nuo LKMD skyriaus, dažniau ji buvo atliekama pavasarininkų ar moterų organizuotų angelaičių. Dažniausiai LKMD skyriai centro prašymu buvo atsakingi už rinkliavą savo apylinkėje neturtingų motinų labai bei vaišių švenčių dalyviams organizavimu. Nors duodamos pašalpos dažnai buvo tiesiog skurdžios, bet bendros neturtingų motinų ir jų vaikų vaišės su kitais parapijos žmonėmis solidarizuojančiai veikė parapiją.

Stebint kokiomis temomis buvo skaitomos paskaitos, kaip “pagerbiamos” daug vaikų turinčios motinos, galima manyti, kad ši tokia šventė daugiau tarnavo patriarchaliniams tikslams, sureikšminant pasiaukojančios kuklios motina ideala, nei atkreipė visuomenės dėmesį į moterų indėlį į bendrąją gerovę. Įdomu tai, kad S.Ladygienė taip pat pastebėjo, jog motinos diena nevisiškai tinkamai buvo švenčiama Lietuvoje. Dėl to, anot jos, buvo kaltos ir pačios moterys, per daug naivios, per daug pasiaukojančios: “inteligentė moteris vaikiškai naiviai patiki, kad jos kelias yra romantiška meilė ir serviliškas pasiaukojimas (jei ji yra kilni), ir šių idėjų užliūluota ji nesiryžta panaudoti protingą įtaką įstatymdavystės institucijoms, socialinei globai.”¹³⁰⁶ Serviliškas pasiaukojimas yra suprantamas ne kaip dorybė, bet kaip silpnumas, nesugebant protestuoti prieš

¹³⁰² Garliavos skyriaus ataskaita apie Motinos dieną 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.41.

¹³⁰³ Prisikėlimo skyriaus ataskaita apie Motinos dieną 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.51.

¹³⁰⁴ Tokios paskaitos skaitytos Žemaitkiemyje. Žemaitkiemio skyriaus ataskaita apie Motinos dieną 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.42.

¹³⁰⁵ Ši trafaretą beveik visiškai atitiko Šeštokų skyriaus šventimas, taip pat Darbėnų bei Gudžiūnų skyriaus šventimas irgi tebuvo trafareto interpretacija. Tiesa, Gudžiūnų skyriuje buvo paskaityta keletą paskaitų. Motinos ir vaiko sekcijos centro komiteto Motinos Dienai 1935 V 5 paminėti byla, LCVA, f.567, ap.1, b.49. l.38, 43, 70.

¹³⁰⁶ St. Ladygienė, „Išsivadavimas“, *Naujoji vaidilutė*, 1940, nr.5-6, p. 176.

zoologiską motinystės traktavimą šimtalitėmis premijomis.¹³⁰⁷ Ladygienė gal ir sutiktų su kunigais, kad motinos savęs atsižadėjimas yra dorybė, bet ji atkreipė dėmesį į negatyvų išorės poveikį.

Motinystė – kai ūkininko ir darbininko buto plane nėra vaikams skirto kambario.

Motinystė – kai negalima namo ar buto savininkui drąsiai pasakyti turimojo vaikų skaičiaus.

Motinystė – kai tikrai vyras gauna atlyginimą, o vaikams ir žmonai dalios nelieka.

Motinystė prie nepriderintų šeimai atlyginimo normų yra skaudi ironija.¹³⁰⁸

Atrodo, kad ir kitos centro valdybos moterys stengėsi Motinos dienos proga atkreipti visuomenės dėmesį į motinų bėdas, į tai, kad dažnai su mažais vaikais jos būna bejėgės atsispirti skurdui. Jos pastebėjo, kad svarbu ne tik deklaruoti pagarbą motinai, bet ir sudaryti palankias sąlygas šeimai, atkreipti dėmesį į motinų socialinę globą. Iš tiesų nors motinos buvo skatinamos gimdyti ir auklėti vaikus tautai, bet visuomenės pažiūra į vaikus bent jau Kaune nebuvo gera. A.Šabaniauskaitė prisiminė, kad Kaune butą nuomotis buvo brangu, be to nenorėdavo į butą priimti su vaikais.¹³⁰⁹ Taip pat ir viename straipsnyje *Moteryje* pastebimas Motinos dienos šventimo paviršutiniškumas. “Dabar Lietuvoje yra gražus paprotys švęsti motinos dieną, ir tikrai labai gražiai švenčiama ta diena. ... Po tos iškilmingos dienos vėl gyvenimas slenka sena vaga, vėl kaimietė moteris palieka vyro vergė.”¹³¹⁰ Taigi, po vienos dienos gražių žodžių, po vienos dienos atjautos bei dovanų, seka ilgi metai sunkaus bei nevertinamo moters bei motinos darbo.

IV.2.2. Šeiminių diena

Stengiantis atkreipti visuomenės dėmesį į sudėtingą namų šeiminių darbą bei paskatinti moteris domėtis šeiminių naujovėmis, nuo 1938 m. LKMD Šeiminių sekcija nusprendė skyriuose išplatinti Šeiminių dieną. Tiesa, tokių gerų rezultatų kaip populiarinant Motinos dieną nepasiekta, gal būt dėl trumpo propagandos laiko: tik kai kurie skyriai pasistengė surengti specialias šeiminių dienas.

1939 metų birželio mėnesio LKMD Šeiminių sekcija, vadovaujama Sidaravičienės, išleido aplinkraštį, kuriame moterys buvo skatinamos organizuoti šeiminių šventę. Šios šventės pagrindinis tikslas buvo “šeimininkei bei jos darbui suteikti tinkamą vertę bei pagarbą.”¹³¹¹ Kita vertus, švente norėta visas lietuves šeimines paskatinti “daryti savo darbe dar didesnę pažangą – atitinkamai šviestis, lavintis, šeiminių darbą racionalizuoti, gerinti.”¹³¹² Kaip ir kitose katalikiškose šventėse, viena iš sudedamųjų dalių turėjo būti eitynės (ryškiausiai matomos miestelyje) su gyvaisiais paveikslais, pavyzdžiui, Šv. Mortos ir Marijos arba verpėjos ir „Vargo

¹³⁰⁷ Ten pat.

¹³⁰⁸ Ten pat.

¹³⁰⁹ Aldonos Šabaniauskaitės dėdė su dėde nuomavo butą “niekas nepriimdavo į butą su vaikais, tai jie irgi Regimantą paliko pas mus, paskui pamatė, kad labai geri žmonės tai parsivedė, tada sutiko.” Indrės Karčiauskaitės interviu su A.Šabaniauskaite.

¹³¹⁰ „Kaimietės moters balsas!”, *Moteris*, 1936, nr.11, p.166.

¹³¹¹ LKMD Šeiminių sekcijos aplinkraštis 1939 birželio 14 d., LCVA, f.567, ap.1, b.84, l.32.

¹³¹² Ten pat.

mokyklos“. Stengiantis sukurti daugiau vizualumo, siūloma persirengti švaria šeimininke, kur šalia eitų apsileidusi šeiminkė, švarūs vaikai ir susivėlę, murzini, apiplyšę. Taip pat parodyti geriausias audinius, mezginius; gerai išaugintas daržoves, patobulintus namų ūkio darbo įrankius. Eitynėms pasibaigus turėtų būti daromi iškilmingi posėdžiai, kur skaitomos paskaitos bei pagerbiamos apylinkės pavyzdingos šeiminkės, sakomi eilėraščiai, vaidinama, dainuojama, šokami tautiniai šokiai. Kadangi buvo svarbu darbus ne tik gerai daryti, bet ir sparčiai, todėl šeiminkinių dienos proga siūloma suruošti verpimo, daržų ravėjimo, karvių melžimo konkursų varžybų. Priminta, kad būtų gražu jog narės šeiminkinių dieną būtų pasipuošę tautiniais rūbais.¹³¹³

Įdomiai šeiminkinių dieną 1939 m. liepos 30 dieną šventė Palangos LKMD skyriaus moterys, tą dieną suruošusios ekskursiją į Šventąją. Kaip ir kitos šventės, ši šventė prasidėjo religine dalimi. Susirinkusios dar prieš Mišias, jos visos atliko išpažintį bei dalyvavo aštuntos valandos Mišiose su bendra Komunija. Po Mišių sunkvežimiu dainuojant lietuviškas dainas važiavo į Šventąją. Iš ten buvo pakviestos į svečius, į Būtingę, skyriaus dvasios vado Galdiko tėviškę. Ten jos nužygiavo pėsčiomis, kur išklusė Mišių ir Galdiko pamokslo.¹³¹⁴ Po pamaldų pasisvečiavo pas Galdiką, kur Gerylienė, skyriaus sekretorė, perskaitė paskaitą “šeiminkavimo pažangos beišskant”, kurioje pastebėta, kad šeiminkinių diena yra

viena iš priemonių įžiebtį didelę liepsną, kurios užtektų per visus metus kasdieninį darbą dirbti kas kart tobuliau, kad kiekvienas šeiminkės žingsnis turėtų vienintelę tikslą – bent vienu laipsniu palypėti aukštin namų ūkio kultūros srity. Pavyzdžiui švaroje... .. švariai vežkime produktus į turgų, nes iš turguje palaikomos švaros užsieniečiai sprendžia apie mūsų kultūros pakilimą.¹³¹⁵

Po paskaitos moterys, apžiūrėjusios Šventosios apylinkes, važiavo namo dainuodamos. Šeiminkinės šventę buvo numatę švęsti ir Jiezno skyrius, į kurią buvo pakviestos ir Stakliškių moterys. Vienuoliktą valandą buvo planuotos pamaldos bažnyčioje, po to – eitynės per miestelį su dešimt gyvųjų paveikslų, o po to iškilmingas posėdis parapijos salėje.¹³¹⁶

Organizuotumas daugelio skyrių buvo suvoktas per išorinius atributus ir veiksmus: vėliavas, žygiavimą, bendrą visų ėjimą šv. Komunijos. Vėliavų svarbą organizacijos gyvenime rodė ir tai, kad kiekvienas skyrius tik pradėdamas krutėti susirūpindavo savo vėliava.¹³¹⁷ Paprastai vėliavos buvo brangios, ne reta kainavo 500 litų.¹³¹⁸ Šaukoto ataskaitoje su pasididžiavimu pastebėta, kad skyrius prieš Motinos dieną įsitaisė skyriaus organizacinę vėliavą bei devynios narės

¹³¹³ Ten pat.

¹³¹⁴ Palangos skyriaus visuotinio susirinkimo 1939 liepos 30 d. aprašymas, LCVA, f.567, ap.1, b. 462, l.39.

¹³¹⁵ Ten pat, l.40.

¹³¹⁶ Jiezno skyriaus šeiminkinių dienos programa; LCVA, f.567, ap.1, b.84, l.30.

¹³¹⁷ Pavyzdžiui, Švedriškės skyrius įkurtas 1937 pradžioje, jau per liepos 4 d. susirinkimą svarstė vėliavos finansavimo klausimus. Tiesa, šis skyrius pradžia išsirinko labai pigią vėliavą, tik už 60 lt. (LKMD Švedriškės visuotinio susirinkimo 1937 liepos 4 d. protokolas, LCVA, f.1114, ap.1, b.6, l.13). Taip pat ir Papilės skyrius buvo įsteigtas tik 1934 gruodžio 25, o jau 1935 balandžio 7 dieną svarstė vėliavos įsigijimą. Tiesa, vėliavos šiam skyriui greitai įsigyti nepavyko. Papilės visuotinio susirinkimo 1935 balandžio 7 protokolas, LCVA, f.567, ap.2, b.165, l.1-5.

¹³¹⁸ Akmenės skyrius įsigijo vėliavą už 500 lt. (Kun. K.Petrausko ataskaita už Akmenės LKMD skyrių 1936 V 15, LCVA, f.567, ap.1, b.158, l.17.) Biržų skyrius taip pat įsigijo vėliavą už 500 litų. (Biržų skyriaus ataskaita, 1932 V 2., LCVA, f.567, ap.1, b.159, l.48.) O Lukšių skyrius už bažnytinę vėliavą sumokėjo net 700 litų. (Lukšių skyriaus ataskaita 1929 V 30, LCVA, f. 567, ap.1, b.391, l.73.)

pasisiūdino lietuviškus tautinius rūbus. Visos narės dalyvavo Motinos dienos minėjime, kuriame skyriaus pirmininkė pasakė baigiamąją kalbą, kur pabrėžė, kad “motinos stengsis auklėti savo vaikus katalikiškoje dvasioje ir išaugins gerais lietuviais patriotais, išsižadant lenkystės, kuri Šaukoto padangėje neviena motina laiko aprėpusi.”¹³¹⁹ Taigi, organizuotumo demonstravimas vėliavomis ir eisenomis, tautiškumo demonstravimas tautiniais rūbais buvo neatsiejama draugijos gyvenimo dalis.

IV.3. ŠVIETIMAS

Daug dėmesio katalikių moterų spaudoje ir dar daugiau susirinkimuose buvo skirta plačiai suprastam švietimui moterų tarpe kelti. Mergaičių švietimo klausimas, kaip ypatingai svarbus, buvo iškeltas dar pirmojo moterų suvažiavimo metu. Steigiamajame LKMD susirinkime 1908 m. balandžio 26 dieną, nors buvo siūlyti du svarstylini klausimai, bet apsistota daugiausiai prie namų ruošos mokyklos mergaitėms steigimo. Spauda taip pat skatino motinas leisti savo dukteris į mokyklas ir kiek galima pačioms šviestis. *Lietuvaiteje* nuo pirmųjų numerių pastebimas neteisingas tėvų požiūris į mergaičių mokslą. Draugijos pirmininkė Jadvyga Stanelytė 1910 metais rašė “Iki šiam laikui Lietuvoje mergaitės buvo skriaudžiamos kas link mokslo. Abelna nuomonė buvo ir yra dar tokia, kad mergaitė privalo tik triūsti apie namus: verpti, austi, visiems patarnauti, o mokslas joms visai esąs nereikalingas.”¹³²⁰

Katalikės aiškiai pritarė liberalesnėms moterims dėl mokslo reikalingumo moterims. Kalbėta, kad būtina platinti mokyklų, skirtų mergaitėms, tinklą Lietuvoje. Kita vertus, katalikės nagrinėjo klausimą, koks būtų mokslas moterims būtų naudingiausias, koks moterų mokslas atneštų daugiausiai naudos visuomenei, ar mokyklos turėtų būti mišrios, ar mergaitės mokomos atskirai. Katalikės buvo vienos aktyviausių koedukacijos priešininkių tiek gimnazijų, tiek profesinių mokyklų lygyje. Pavyzdžiui, Zaštautaitė 1924 metų konferencijoje pastebėjo, kad “mišrios gimnazijos toliau neturi būti toleruojamos, nes mišrios mokyklos neigiamai atsiliepia į moksleivių moralę. Gimnazijų direktoriai daugumoje nesirūpina mergaičių auklėjimu, tik bendrai visus auklėja.”¹³²¹ Todėl, jos nuomone, labai svarbu kurti atskiras mergaičių gimnazijas, kurios būtų vadavaujamos pačių moterų. Ji taip pat reikalavo lygių stipendijų merginoms kaip ir vaikinams studijoms Lietuvoje ar užsienyje.¹³²² Galima pastebėti, kad katalikės moterys palaikė visus moterų švietimo lygius – tiek elementarų lygį, kur moterys turėjo būti mokinamos higienos, valgių gaminimo, elementarios pedagogikos, kartais tiesiog skaityti ir rašyti, tiek profesinį, praktinį merginų mokslą žemės ūkio ir namų ruošos mokyklose, tiek pagaliau aukštesnį mergaičių mokslą

¹³¹⁹ Šaukoto skyriaus ataskaita apie Motinos dieną 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.86.

¹³²⁰ Jadvyga St-tė [Jadvyga Stanelytė], „Kaimo mergaitė“, *Lietuvaite*, 1910, nr.2, p.23.

¹³²¹ „L. Kat. Moterų draugijos konferencija“, *Moteris*, 1924, nr.7-8.

¹³²² Ten pat.

gimnazijose ir universitetuose. Tiesa, aukštesniojo moterų mokslo labai katalikės nedaug nuveikė. Kaip didesnius darbus reiktų įvardinti Kauno LKMD skyriaus išlaikomą bendrabutį studentėms¹³²³, Biržuose LKMD skyriaus išlaikomą bendrabutį mokiniams¹³²⁴ bei iniciatyvą organizuojant socialinę mokyklą. Vis tik katalikės ypatingai daug kreipė dėmesio į elementarų švietimą ir profesinį merginų mokymą, o ypatingai modernų šeiminių paruošimą.

IV.3.1. Profesinis mokymas

Katalikų socialinei doktrinai ypatingai svarbu buvo kovoti su žmonių skurdu, materialiniais nepritekliais. Susipratę lietuviai kunigai pabrėžė prekybos naudą bei būtinybę lietuviams mokytis amatų. Panašiai ir moterys katalikės ypatingą dėmesį skyrė praktinio mergaičių mokslo platinimui. XX amžiaus pradžioje Lietuvoje ruošos, amatų, žemės ūkio mokyklų nebuvo. Lietuvės buvo priverstos mokintis užsienyje. Kelios lietuvės mokėsi Ingelbohl'io mieste Šveicarijoje pas Šventojo kryžiaus seseris.¹³²⁵ Tarp lietuvių buvo populiarios Lenkijos mokyklos Zakopanė ir Chiliškai. Todėl P.Januševičiaus įtakoje pirmiausia buvo susirūpinta modernių šeiminių, gerai išmanančių maisto produktų gamybos paslaptis, paruošimas.

Dar 1908 metais susirūpinta steigti mergaičių namų ruošos ir amatų mokyklą, kur merginos turėjo mokytis rašyti, skaityti ir religijos bei praktiškų dalykų: virimo, siuvimo, skalbimo bei namų ūkio vedimo. Gubernatorius mokyklą steigti leido, bet susidurta su lėšų trūkumu. Lėšų gauta renkant aukas. Šiai mokyklai aukojo ir keli Lietuvos didikai; pavyzdžiui, Marija Tiškevičaitė iš Vilniaus paaukojo 50 rublių, Aleksandras Tiškevičius iš Kretingos – 45 rub., Marija Oginskienė – 50 rub.¹³²⁶ Magdalena Radziwill paaukojo du kartus po 150 rub.¹³²⁷ Aukojo ir kunigai: Januševičius paaukojo 10 rublių, o kunigas Marma net 100 rub.¹³²⁸ Gavusi aukų mokykla įsisteigė: pradžioje įsikūrė Rabašausko namuose (greičiausiai valdybos narės Rabašauskienės vyro), kur

¹³²³ Kaune atsidarius Lietuvos Universitetui ir butams esant labai brangiems, LKMD Kauno skyrius įsteigė du bendrabučius: vieną studentams vyrams, kitą merginoms. Studentams susiorganizavus į korporacijas ir šiek tiek palengvėjus butų problemai, vyrų bendrabutis buvo uždarytas, o merginų bendrabučiu Daukanto 7, Vailokaičių namuose, ir toliau rūpinosi Kauno skyrius, ypač daug prisidėjo bendrabučio vedėja M. Šalkauskienė. („Katalikių moterų veikimas Kaune“, *Moteris*, 1928, nr.11, p.155) Bendrabutis buvo nedidelis 40 vietų. Gyvenimas nebuvo ištaigus, kaip prisiminė Ona Beleckienė: jos gyveno keturios kambarių (Ona Beleckienė, *Neužmirštami metai*, p.67.), bet studentėms buvo minimaliai aptarnaujamos. Šalkauskienė pastebėjo Beleckienei, kad jų kambarys buvo jai pats mieliausias “jums visada buvo geros Barbutė ir Amelija (patarnautojos), gerai tvarkė kambarius, gerai kūreno pečius, gerai virė arbatą, pietus. Iš jūsų nebuvo jokių skundų, nė viena nedraskėte man akių, nekvietėte daryti rodos tarpusavio santykiuose.” (Ona Beleckiene, *Neužmirštami metai*, p. 106.) Iš to galima spręsti, kad kitos studentės nebuvo patenkintos bendrabučiu bei gyvenimo sąlygomis.

¹³²⁴ „Biržai“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 143.

¹³²⁵ „Lietuvaitės Šveicarijoje“, *Šaltinis*, 1907, nr.44, p.696.

¹³²⁶ „Lietuvių Katalikių Moterų draugija prieš Didįjį Karą“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 31.

¹³²⁷ Ten pat, p. 33. *Lietuvaitėje* 1914, 5-6 numeryje pastebima, kad Kunigaikštienė Marijona Radvilienė paaukojo mokyklos labui 1500 rub. Deja, neaišku apie kokie Marijoną Radvilienę eina kalba.

¹³²⁸ „Lietuvių Katalikių Moterų draugija prieš Didįjį Karą“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 31.

patalpas, o kartu ir nuomos mokestį mokykla dalinosi su “Dainos” draugija.¹³²⁹ Mokykla patalpose būdavo dienomis, o draugija vakarais. Mokyklą parėmė ir besikuriantis lietuvių verslas: 1908 m. rugsėjo 25 dieną kolonijaliniame magazine “Nemunas” Kaune tam tikras procentas nuo parduotų prekių sumos buvo skirtas mergaičių amatų mokyklos naudai.¹³³⁰ Kad būtent “Nemunas” parėmė LKMD nėra nieko stebėtina, nes galima manyti, kad būtent Januševičius buvo šios vartotojų draugijos pirmininkas.¹³³¹

Mokslas mokykloje prasidėjo 1908 m. rudenį. Mokyklos vedėja buvo pakviesta E. Budrytė, kuri buvo baigusi panašią mokyklą Zakopanėje. Už mokslą ir išlaikymą per metus mokinės turėjusios mokėti po 150 rublių, o mokslas truko du metus. Taigi, ne kiekviena mergina įstengė ten mokytis. Netgi po šešerių metų darydama ataskaitą apie mokyklą tuometinė vedėja Justina Čekanauskaitė pastebėjo, kad “mokinės beveik visos neperturtingos, ruguoja, kad per brangu; yra daug norinčių stoti į mokyklą, bet neturi pinigų apsimokėti.”¹³³² Panaši mokykla Zakopanėje, anot jos, buvo labiau visuomenės remiama, be to, ten neturtingesnėms mergaitėms buvo teikiamos stipendijos. Ji pastebėjo, kad būtų naudinga, jei “atsirastų tarp moterų draugija, kuri šelptų lietuvaites, einančias mokslus.”¹³³³ Tokia draugija buvo numatyta steigti – 1914 m. birželio mėnesio *Lietuvaitėje* pastebėta, kad buvo paduotas prašymas patvirtinti mergaičių sušelpimo draugijos “Sesutė – šelpėja” įstatus.¹³³⁴

Nors 1908 m. mokslo metai pradėti tik su viena mokine, bet jau pirmųjų metų pabaigoje mokykloje mokėsi 15 mokinių. Reikėjo didesnių patalpų, todėl nuo 1909 metų mokykla persikėlė į Maironio namus.¹³³⁵ Galima numanyti, kad mokykloje iki karo pradžios galėjo mokytis iki 200 merginų.¹³³⁶ Mokyklą pilnai baigė ir gavo baigimo liudijimus tik 52 merginos. 1914 metų pavasarį mokykloje mokėsi 60 mokinių.¹³³⁷ Anot Čekanauskaitės, ši mokykla ruošė geras šeimininkes, jos mokinių pageidavo dvarai ir klebonijos.¹³³⁸ Todėl socialisčių Amerikoje priekaištas, kad katalikių mokyklose nebuvo prieinamos darbininkų dukterims, kad merginos buvo ruošiamos būti klebonų šeimininkėmis, dalinai buvo teisingas.¹³³⁹

¹³²⁹ A.Gaidys, „Lietuvių katalikų draugijų bruožai“, p.300, pastebėjo, kad katalikiškos draugijos įtraukė savo veiklos orbiton kitas draugijas, tame tarpe ir *Dainos* draugiją, kuriai priklausė ir Kauno lietuviai katalikai veikėjai. Katalikiškų draugijų susirinkimuose buvo aptariama ir *Dainos* veikla.

¹³³⁰ Skelbimas, *Viltis*, 1908, nr.110.

¹³³¹ Įvairūs *Nemuno* dokumentai, Kauno Kurijos Archyvas, f.320.

¹³³² J.Čekanauskaitė, „Apie mergaičių amatų ir naminės ūkės vedimo mokyklą Kaune“, *Lietuvaitė*, 1914, nr.3, p.40.

¹³³³ Ten pat.

¹³³⁴ „Žinios“, *Lietuvaitė*, nr.5-6, p.83.

¹³³⁵ „Lietuvių Katalikių Moterų draugija prieš Didįjį Karą“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 32.

¹³³⁶ Ten pat, p.33 parašyta, kad mokykla paruošė 158 šeimininkes. Tuo tarpu J.Čekanauskaitė darydama ataskaitą pažymėjo, kad mokykloje mokinosi 175 mokinės, bet neaišku, ar pirmametės buvo įtrauktos į tą skaičių.

¹³³⁷ J.Čekanauskaitė, „Apie mergaičių amatų ir naminės ūkės vedimo mokyklą Kaune“, *Lietuvaitė*, 1914, nr.3, p. 40.

¹³³⁸ Ten pat.

¹³³⁹ Lietuvių darbininkų susivienijimas Amerikoje pasitiko Pr.Pikčilingienę, į Ameriką atvykusią rinkti aukų Karmėlavos mokyklai itin kritiškai: „LKMD susideda iš kunigų gaspadinių, baltarankių poniučių ir suklaidintų tamsių tikinčių moterų. Jai vadovauja davatkos, kurios nė sapnuot nesapnuoja apie darbininkų klasės gyvenimą ir vargus. Jos

Be praktiškų dalykų mokykloje, buvo mokoma tikybos, lietuvių kalbos, istorijos ir gamtos, nors tie dalykai rusų valdžios ir nebuvo leisti. Tikybą dėstė P. Dogelis, gamtą ir istoriją – Teresė Kubilinskaitė, lietuvių kalbą Januševičius. Greičiausiai jie visi dėstė be atlyginimo.¹³⁴⁰ Kadangi šios pamokos nebuvo legalios, tai jos vyko labai anksti, pavyzdžiui, lietuvių kalbos pamokos vyko nuo 5 ar 6 valandos ryto, kai mokyklos inspektorius dar miegodavo.¹³⁴¹ Atvažiavusių merginų žinios buvo įvairios. Čekanauskaitė pastebėjo, kad pradžioje atvažiuodavo su menkesnėmis žiniomis, tuo tarpu 1914 metais „jau daugiau buvo baigusių pradinės mokyklas.“¹³⁴² Elena Vaitkevičienė prisimindama prieškarį laikus nurodė gerą mokyklos ir miesto įtaką mokinėms:

Po kelių metų mergaičių jau nebegalima buvo pažinti. Iš kaimo atvykdavo jos išsigandusios, nedrąsios, nepratusios prie miesto ir žmonių. Bet greit viskas keitėsi: bendravimas su mokytojais, pamokinančios paskaitos, jaukūs susirinkimai, vaidinimai ir šokių vakarėliai, į kuriuos rinkdavosi lietuvių inteligentų jaunuomenė, moksleivija, viskas tas teigiamai veikė mergaites ir auklėjo jų būdą.¹³⁴³

Pagrindinis dėmesys mokykloje buvo skiriamas praktikai. Tai atsispindėjo ir mokymo programoje. Jeigu per pirmuosius metus mergaitės mokykloje mokėsi paprasčiausių darbų ir sąskaitybės, tai antrų metų programoje buvo sudėtingesni darbai: kumpių sūdymas ir rūkymas, daržovių ir vaisių išlaikymas per žiemą; agurkų ir kopūstų paruošimas, acto gaminimas, konservavimas, marinavimas, kompotų bei uogienių virimas, pagaliau sulčių ir vynu darymas. Kepimo skyriuje mokėsi pyragėlių, tortų kepimo, saldinių darymo. Skalbimo skyriuje antrais metais mokėsi elegantiškų baltinių skalbimo ir lyginimo.¹³⁴⁴ Tam, kad merginos turėtų daugiau praktikos buvo atidaryti valgykla su skaitykla ir kepykla,¹³⁴⁵ kuri tarnavo ir lietuvių tautiniams tikslams – Stakauskas prisiminė, kaip skaitykla laikoma Januševičiaus buvo lietuvių susitikimo vieta.¹³⁴⁶ Bronė Buivydaitė 1912 m pavasarį baigusi buhalterijos kursus, Jeržikevičaitės, moterų kooperacijos „Grožybės“ pirmininkės, buvo pakviesta dirbti LKMD steigiamoje galanterijos krautuvėje prie katedros. Deja, grįžusi po praktikos iš Vilniaus, ji rado parduotuvę dar neatidarytą.¹³⁴⁷ Draugija davė pradžiai šiek tiek pinigų, o už patalkininkavimą pardavinėjant bilietus į valgyklą ji gaudavo pietus. Buivydaitė prisiminė, kad „daug inteligentijos ateidavo čia pietauti. Valgius gamindavo mokinės švariai, gražiai, skaniai. Pilni pietūs kainuodavo 60 kap. – atnešdavo visą vazą sriubos, keturis kotlietus ir nemažą indelį trečio patiekalo.“¹³⁴⁸ Pasak jos buvo

zuja aplinkui klebonijas ir dvarus.... Tose mokyklose neva esą mokinama mergaitės, kaip skanius valgius išvirti. ... ten durys kietai uždarytos dukrelėms darbininkų šeimynų, kurių duonpelniai vaikštinėja Kauno gatvėmis be darbo ir kurie gyvena baisiausiuose urvuose. Taigi, Pikčilingienė nori, kad Amerikos lietuviai dėtų pinigus užlaikymui mokyklų dėl Lietuvos buožių, dvarponių ir buržujų dukrelių.“ LCVA, f.567, ap.1, b.63, l.53.

¹³⁴⁰ „Lietuvių Katalikių Moterų draugija prieš Didįjį Karą“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 32.

¹³⁴¹ Ten pat.

¹³⁴² J.Čekanauskaitė, „Apie mergaičių amatų ir naminės ūkės vedimo mokyklą Kaune“, *Lietuvaitė*, 1914, nr.3, p. 40.

¹³⁴³ „Veteranės kalba“, *Moteris*, 1937 spalio, nr.20, p. 292.

¹³⁴⁴ Elžbieta Valiušaitė, „Moterų draugijos mergaičių amatų ir naminės ūkės mokykla“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.8, p.102.

¹³⁴⁵ „Lietuvių Katalikių Moterų draugija prieš Didįjį Karą“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 31.

¹³⁴⁶ J.Stakauskas, „Prelatas Paulius Januševičius Jo 70 metų amžiaus sukakties proga“, *Lietuvos aidas*, 1937 IX 27.

¹³⁴⁷ Bronė Buivydaitė, Autobiografija. LLMA, f.90, ap.1, b.126, p.6.

¹³⁴⁸ Ten pat, p.7.

galima imti ir pusę pietų, kurie kainavo 30 kapeikų. M. Naujalienė prisiminė, kad kepykla taip pat buvo populiari: „Pastaroji buvo tuomet vienintelė krikščioniška Kaune ir pasisekimą turėjo nepaprastą – pareikalavimas buvo žymiai didesnis, ir kartais buvo neįmanoma visus patenkinti.“¹³⁴⁹ Namų ruošos ar žemės ūkio mokyklose apsišvietusios mergaitės, anot katalikių, bus naudingiausios Lietuvai.

Vėliau Lietuvos valstybei skatinant, dauguma LKMD ir vienuolynų mokyklos buvo paverstos žemesniosiomis žemės ūkio mokyklomis. Visos privačios mergaičių žemės ūkio mokyklos buvo vedamos katalikių moterų. Iš jų LKMD išlaikė mokyklas Karmėlavoje, Rietave, Balbieriškyje bei Kunigaikštienės Birutės Salamiestyje. Mergaičių mokyklą Aukštadvaryje įsteigtą 1923 m. išlaikė ir ten dėstė *Lietuvos Moterų Kultūros draugija* (slaptosios vienuolės); *Lietuvaičių švietimo draugija* (taip pat slaptųjų vienuolių) laikė Adakavo mokyklą, įsteigtą 1925 metais; *Švenč. Jėzaus Širdies tarnaičių seserų kongregacija* laikė Antalieptės mokyklą, įsteigtą 1924. Žiburio draugija išlaikė Karklinių mergaičių mokyklą, įsteigtą 1927 metais¹³⁵⁰, kuri vėliau irgi buvo perduota administruoti vienuolėms.

Privačių mokyklų buvimas leido išplėsti praktinį mergaičių mokslą, nes pradžioje valstybines mergaičių ūkio mokyklas nedaug merginų lankė. Katalikiškose mokyklose ypatingas dėmesys buvo kreipiamas į merginų auklėjimą, tvarką ir našų ūkininkavimą. Nors ir pastebėta, kad šeimininkei viską sutvarkyti buvo sunku, bet kartu pabrėžiama, kad išmanant tai yra įmanoma. Kaip pavyzdys lietuviams, buvo nurodomos Danijos šeimininkės, kur “namai kaip stiklinė švarūs: blizga grindys, žiba langai ir kokių ten gražių dalykėlių nepamatysi! Kaip viskas tvarkinga, savo vietoj!”¹³⁵¹ Taip pat ir ketvirtajame dešimtmetyje mergaičių žemės ūkio ir ruošos mokyklose, turint omeny, kad daug mokinių vėliau taps motinomis, prie dėstomų dalykų įvestas ir vaikų auginimo mokslas, kaip kad buvo užsienyje.¹³⁵² Kai kuriose mokyklose, kaip pavyzdžiui Rietavo, pedagogika buvo dėstoma nuo pačių pradžių.¹³⁵³ Merginos šiuos dalykus „mokėsi su visišku atsidėjimu, kartais net su skriauda sodininkystei ar gyvulininkystei.“¹³⁵⁴

Pirmoji LKMD išlaikoma žemės ūkio mokykla buvo įsteigta Karmėlavoje dar 1918 metais. Tik vokiečiams leidus 1917 m. šiek tiek pradėjo judėti ir LKMD, vadovaujama Pranciškos Pikčilingienės. Vienu iš pirmųjų klausimų buvo specialios mokyklos mergaitėms steigimas. Kadangi tuo metu mieste trūko maisto, tai ieškota ūkio netoli Kauno. Buvo rastas niekam nepriklausantis Karmėlavos dvaras ir prašyta vokiečių valdžios, kad jis būtų perleistas LKMD. Pažadas atiduoti Karmėlavos dvarą draugijai buvo gautas 1917 m. lapkritį. Reikėjo sumokėti už

¹³⁴⁹ „Veteranės kalba“, *Moteris*, 1937, spalio, nr.20, p. 292.

¹³⁵⁰ Žemės ūkio mokyklos, LCVA, f.567, ap.1, b.32, l.13.

¹³⁵¹ Mokyklos vedėja, „Mergaičių žemės ūkio mokykla Rietave“, *Moteris*, 1926, nr.11, p.94.

¹³⁵² P.Sp., „Mokykimės auginti vaikus“, *Moteris*, 1929, nr.5, p.72-73.

¹³⁵³ Mokyklos vedėja, „Mergaičių žemės ūkio mokykla Rietave“, *Moteris*, 1926, nr.11, p.94.

¹³⁵⁴ Em.Gvildienė, „Mergaičių ž. Žemės ūkio mokyklos“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p.109.

vokiečių kareivių pasėta pasėli 30000 markių, bet vėliau nusiderėta iki 12 000 markių. Pradžioje draugijai pinigų paskolino vyskupas Karevičius, vėliau draugija, gavusi iš *Komiteto nukentėjusiems nuo karo šelpti*, 10000 markių skolą gražino. Mokyklos pradžia buvo sunki, nes dvaro trobesių beveik nebuvo, geresni buvo tik dvaro administracijos namai. Besikuriančios lietuviškos mokyklos, anot Pikčilingienės, nesveikino ir sulenkėjęs Karmėlavos miestelis.¹³⁵⁵ Daugiausiai Karmėlavoje mokytojavo moterys, baigusios mergaičių ruošos mokslus Lenkijoje. Vedėjomis čia dirbo ir Kotryna Paliulytė (Stefanijos Ladygienės vyresnė sesuo), ir Justina Čekanauskaitė prieš tai keletą metų vadovavusi Kauno LKMD ruošos mokyklai.¹³⁵⁶ Karmėlavos žemės ūkio mokykloje, kaip ir kitose LKMD mokyklose, buvo mokinama žemdirbystės, daržininkystės, gyvulininkystės bei pienininkystės, bet, anot Gvildienės, merginas labiausiai domino namų ruošos dalykai. “Virti, kepti kiekviena norėjo išmolti. Daug buvo ir tokių, kurios stojo į mokyklą tik dėl ruošos dalykų, ypač, kad mokėtų gerai virti.”¹³⁵⁷

Sunku pasakyti, kiek mokykla buvo populiari, nes E.Gvildienė pateikė statistiką tik mokyklą baigusių, o ne ten besimokiusių mokinių. Baigusiųjų nebuvo daug: pirmą laidą 1921 metais baigė devynios mokinės, 1922 metais aštuonios. Tiesa, vėliau mokinių padaugėjo ir būdavo iki dvidešimt. Per 12 metų nuo 1921 iki 1933 metų baigė mokyklą 200 mokinių.¹³⁵⁸ Dėl Karmėlavos mokyklos visa LKMD turėjo daug finansinių problemų. Dar 1925 metais buvo pradėtas statyti naujas modernus pastatas, ir tam buvo paimta didelė paskola. Karmėlavos mergaičių mokykla turėjo taip pat didelį 122 ha ūkį, kurį tinkamai apdirbti ar rasti nuomininką draugijai buvo sunku - dažnai nesisekė, nuomininkai apgaudavo. Pati Karmėlavos mokykla buvo užtraukusi draugijai dideles skolas, kurių draugija nepajėgė gražinti, todėl nuo 1932 metų Karmėlavos ūkis buvo išnuomotas 36 metams Kotrynos seserims už tai, kad jos išmokės skolas. Jos buvo paprašytos ir vadovauti mokyklai. Jos sutiko, 1939 tenai dirbo ir gyveno apie 11 seserų.¹³⁵⁹

Rietavo mergaičių žemesnioji žemės ūkio mokykla buvo įkurta 1925 m., kunigaikštienės Oginskaitės dvare. Dvare buvo įrengti specialūs kambariai virimui, kepimui, skalbimui, lyginimui, rankdarbiams. Kaip didelis mokyklos privalumas buvo nurodoma, kad visur naudojamasi elektra, o ypatingu patogumu įvardintas “vandentraukis.” “Mokinės neturi nuovargio vandeniui nešti: ir koridoriuose, ir virtuvėje atsuki kraną ir neškis sau pilną ąsotėlį. Ypatingai gerai įrengta skalbykla čia tiesiog į katilus leidžiamas vanduo, nereikia nei truputį nešti.”¹³⁶⁰ Mokykloje dar nuo Oginskių laikų buvo likę geri inspektai ir gėlynai. Mokinės praktikos sumetimais užsiėmė ir vazoninių gėlių

¹³⁵⁵ „Veikimas Nepriklausomoje Lietuvoje“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p.41

¹³⁵⁶ Ten pat, p.110.

¹³⁵⁷ Ten pat, p.109.

¹³⁵⁸ Ten pat, 110.

¹³⁵⁹ R.Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*, p.196.

¹³⁶⁰ A.V., „Rietavas“, *Moteris*, 1927, nr.11, p.155-156.

auginimu bei jų pardavinėjimu. 1936 metais ypatingu pasiekimu buvo pažymėta tai, kad “Rietavo mokykla net vynuoges augina.”¹³⁶¹ Mokykla stengdamasi suteikti daugiau praktinių įgūdžių mokinėms priiminėdavo užsakymus tortams ir pyragaičiams, be to, siūlė mokinių paslaugas ruošiant vaises, vestuves.¹³⁶²

Šią mokyklą baigė nedaug merginų. Per šešias laidas mokyklą baigė tik 76 mokinės.¹³⁶³ Tiesa, šią mokyklą lankiusių buvo daugiau: pavyzdžiui, 1925-1926 metais pradėjo mokslą 16 merginų,¹³⁶⁴ o kitais metais baigti teįstengė tik 12.¹³⁶⁵ Mokinių skaičiumi Rietavas ilgą laiką buvo viena mažiausių LKMD mokyklų: 1927 rudenį mokėsi tik 14 merginų; tuo tarpu Balbieriškyje – 35, Karmėlavoje – 60, Vabalninke – 42.¹³⁶⁶ 1934- 1935 mokslo metais LKMD išlaikomose keturiose mokyklose mokėsi 146 mergaitės.¹³⁶⁷ Tai sudarė apie pusę privačiose žemės ūkio mokyklose besimokančių merginų.¹³⁶⁸ 1935- 1936 mokslo metais Draugijos mokyklose mokėsi 139 merginos: iš jų Rietavo mokykloje – 27, Balbieriškio – 31 mokinė, Karmėlavos – 47, Salamiesčio – 34.¹³⁶⁹ Reikia pripažinti, kad LKMD mokyklose paprastai mokėsi mažiau mokinių, nei mokyklos buvo pajėgios priimti. 1928 metais priėmimo į mokyklas sąlygos buvo spausdinamos net *Moters* spalio numeryje, pabrėžiant, kad mokinės dar gali pradėti mokslą tiek Balbieriškio, tiek Rietavo, tiek Vabalninko mokyklose. Vadinas, šios mokyklos dar nebuvo surinkusios pakankamai norinčiųjų.¹³⁷⁰ Tik viena Karmėlavos mokykla surinko daug mokinių.

Balbieriškio mergaičių žemesnioji žemės ūkio mokykla buvo įkurta 1926 m. liepos 6 d, buvusio Žultausko dvaro centre. Prie mokyklos buvo 61 hektaras žemės.¹³⁷¹ Balbieriškio mokyklai net keturis metus 1928 –1932 m. vadovavo Emilija Gvildienė. Tiesa, neatrodo, kad jos vadovavimas būtų teikęs daug naudos. 1930 metais mokyklą baigė tik šešios mokinės, sekančiais metais trylika, o 1932 m. – vėl tik aštuonios. Situacija tikrai buvo sudėtinga. Draugijai net teko specialiai kreiptis į Balbieriškio kleboną prašant praveisti specialią propagandą, paraginti motinas leisti savo dukteris į šią mokyklą.

“Šiandien Balbieriškio merg. žemesnioji žemės ūkio mokykloje labai sumažėjo mokinių skaičius. Ir jei mokinių skaičius nepadidės, tai mokyklą turėsime uždaryti. Dėl to labai nukentėtų krašto ūkio kultūra. Labai prašytume gerbiamo Klebono, paraginti savo parapijiečius leisti dukteris į Balbieriškio mergaičių žemesniąją ūkio mokyklą. Jei galima, prašytume apie tai ir iš sakyklos paskelbti.”¹³⁷²

Vėliau, kaip matyti, mokinių skaičius šiek tiek padidėjo.

¹³⁶¹ „Mūsų draugijos mokyklos“, *Moteris*, 1936, nr.5, p.75.

¹³⁶² A.V., „Rietavas“, *Moteris*, 1927, nr.11, p.155-156.

¹³⁶³ Em.Gvildienė, „Mergaičių ž. žemės ūkio mokyklos“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 111.

¹³⁶⁴ Mokyklos vedėja, „Mergaičių žemės ūkio mokykla Rietave“, *Moteris*, 1926, nr.11, p. 94.

¹³⁶⁵ Em.Gvildienė, „Mergaičių ž. žemės ūkio mokyklos“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 111.

¹³⁶⁶ A.V., „Rietavas“, *Moteris*, 1927, nr.11, p.157.

¹³⁶⁷ „Mokyklų vedėjų ir mokytojų pasitarimas“, *Rytas*, 1934 XI 8, nr. 255.

¹³⁶⁸ Žemės ūkio mokyklos, LCVA, f.567, ap.1, b.32, l.15.

¹³⁶⁹ „Mūsų draugijos mokyklos“, *Moteris*, 1936, nr.5, p. 75

¹³⁷⁰ „Mergaičių žemės ūkio mokyklos“, *Moteris*, 1928, nr.10, p.142.

¹³⁷¹ Em.Gvildienė, „Mergaičių ž. žemės ūkio mokyklos“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 111.

¹³⁷² Galdikienės laiškas Balbieriškio klebonui, LCVA, f.567, ap.1, b. 48, l.473.

Vabalninko skyriaus kuriojama atskira mokykla mergaitėms pradėjo savo veiklą 1924 metais, kai Švietimo ministerija vietoj naikinamos Salose mergaičių ruošos mokyklos norėjo atidaryti mišrią žemės ūkio mokyklą. Vabalninko skyrius, palaikydamas idėją, kad merginos turi būti atskirai lavinamos, kreipėsi į švietimo ministeriją, kad ruošos mokyklą iš Salų būtų perkelta į Vabalninką. Buvo leista. Bet kai ruošos mokyklos 1927 m. buvo perduotos Žemės ūkio departamentui, Vabalninko ruošos mokyklą norėta vėl panaikinti ir inventorių atiduoti kitoms mokykloms. Dar kartą valdžios prašyta, kad mokykla būtų palikta Vabalninke. Žemės ūkio departamentas sutiko palikti, jei mokykla bus perorganizuota į žemesniąją žemės ūkio mokyklą, ir jei LKMD perims ją į savo rankas.¹³⁷³ Kadangi pačiame Vabalninke žemės ūkio mokyklai vietos nebuvo, tai buvo nusižiūrėtas Salamiesčio dvaras su 58 ha žemės. Šis dvaras, anot moterų, buvo toks apleistas, kad valdžia nebegalėdavo nė nuomininko rasti.¹³⁷⁴ Moterų draugijai prašant valdžia leido persikelti į Salamiesčio dvarą dar 1927 metais, bet kadangi dvarą reikėjo daug remontuoti, tai persikelta tik 1930 m.. Persikėlus į naują ūkį Vytauto didžiojo metais, mokykla Vytauto didžiojo motinos pagerbimui pavadinta kunigaikštienės Birutės vardu.¹³⁷⁵ Nuo 1928 iki 1932 metų mokyklą baigė 69 mokinės.¹³⁷⁶ Per 10 metų (nuo 1924 iki 1934) mokykla išleido apie 140 mokinių.¹³⁷⁷

Privačiose mokyklose už mokslą buvo imamas mokestis, nors ir nedidelis. Už mokslą 1927-1928 metams buvo imama 50 litų, panašus mokestis buvo ir vėlesniais metais. Taip pat buvo imamas 40-60 litų mokestis per mėnesį (priklausomai nuo mokyklos) už maistą ir gyvenimą bendrabučiuose prie mokyklų.¹³⁷⁸ Turint omeny, kad mokslas trukdavo du metus, ne kiekviena mergina išgalėjo tokią mokyklą baigti. Tiesa, mokyklos kasmet turėdavo po keletą stipendininkių, kurios mokslą ir išlaikymą mokyklose gaudavo veltui, bet baigusios, jos turėjo atidirbti mokyklose tik už išlaikymą.¹³⁷⁹ Iš lentelės matosi, kad ekonominės krizės metais mokinių skaičius privačiose mokyklose beveik neaugo. To priežastimi reiktų laikyti ūkininkų nepajėgumą surasti pinigų dukrų mokymui. Grynujų pinigų trūkumu reiktų laikyti ir tai, kad Salamiesčio mokykla krizės laikais sutiko, kad mokinės pristatytų maisto produktų už 40 litų per mėnesį. Daugiausiai mokyklas lankydavo ūkininkų dukros. Pasiturinčios baigusios mokyklą, paprastai grįždavo į namus ir ten stengėsi pritaikyti žinias, o neturtingos mokinės dažniausiai ėjo šeiminių, ūkio vedėjų ar bent virėjų pareigas.¹³⁸⁰

Iš viso keturiose Draugijos mokyklose dirbo 22 mokytojai. Iš jų 15 buvo pagrindinių dalykų mokytojai (trylika moterų ir du vyrai), keturi tikybos dėstytojai kunigai, viena higienos dėstytoja,

¹³⁷³ O. Alminaitė – Sličiuvienė, „Kunig. Birutės mokykla“, *Moteris*, 1931, nr.11, p. 10.

¹³⁷⁴ Em.Gvildienė, „Mergaičių ž. žemės ūkio mokyklos“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 113.

¹³⁷⁵ O. Alminaitė – Sličiuvienė, „Kunig. Birutės mokykla“, *Moteris*, 1931, nr.11, p.11.

¹³⁷⁶ Em.Gvildienė, „Mergaičių ž. žemės ūkio mokyklos“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 113.

¹³⁷⁷ „Kunigaikštienės Birutės ž. ž. ū. mokyklos Salamiestyj dešimtmetį minint“, *Rytas*, 1934 XI 2, nr.250.

¹³⁷⁸ „Mergaičių žemės ūkio mokyklos“, *Moteris*, 1928, nr.10, p.142.

¹³⁷⁹ Em.Gvildienė, „Mergaičių ž. žemės ūkio mokyklos“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p.113.

¹³⁸⁰ „Mūsų draugijos mokyklos“, *Moteris*, 1936, nr.5, p. 75

du dainų dėstytojai. Kiekvienoje mokykloje buvo bendrabučio šeiminkė, kuri parūpindavo mokinių praktikai reikalingų produktų ir rūpinosi kitais ūkiniais dalykais.¹³⁸¹ Mokytojų algoms mokėti Draugija pinigų gaudavo iš Švietimo ministerijos. Tai sudarydavo 18 000 litų kiekvienai mokyklai per metus. Katalikės pastebėjo, kad panašiai valdiškai mokyklai paprastai būdavo skirta apie 60 000, todėl jos nurodė, kad Draugija sutaupo daug valdžios pinigų.¹³⁸²

Mokyklos taip pat stengėsi būti švietimo centrais savo apylinkei. Kartais ir apylinkių moterims būdavo ruošiami šeiminkavimo kursai. Mokyklose apylinkės gyventojai galėdavo nusipirkti tinkamų sėklų, daržovių, sodams medelių, geros veislės gyvulių bei paukščių. Taip pat kai kurios mokyklos laikė specialiai kergimui geros veislės bulius, kuilius. Balbieriškio mokykloje ketvirtam dešimtmetyje buvo įsteigtas grietinės nugriebimo punktas.¹³⁸³

Katalikės moterys aiškiai išsakė nuostatą, kad Lietuvos gyventojai turėtų būti kuo labiau išsilavinę. Moterys drąsintos ne tik vaikus skatinti prie mokslo, bet ir pačios mokintis “be išimties siekime mokslo, nepaisant ar mes kurios nors įstaigos darbą dirbsime, ar vaikus auklėsime, ar šeiminkausime. Visur mokslas naudingas. Išsilavinęs, mokytas žmogus sugebės kiekvieną darbą tinkamiau atlikti ir visą gyvenimą kultūringesniu padaryti.”¹³⁸⁴ 1932 metų konferencijoje M.Galdikienė kalbėjo: “Šiandien girdime jau šauksmus, kad per daug turime inteligentų, per daug mokyklų, bet tai netiesa; jų nebus per daug, kol mes visi netapsime inteligentais.” Tiesa, inteligentais ji vadino ne tik aukštojo, bet kiekvieną daugiau mokslo paragavusį žmogų. Anot jos, visi ūkininkai turėtų išeiti žemės ūkio, o šeiminkės – namų ruošos mokslus.¹³⁸⁵

IV.3.2. Socialiniai kursai

Socialinės mokyklos, kurios Europoje paplito XX amžiaus pradžioje, leido profesionaliau organizuoti socialinės rūpybos darbą ir nors jos nebuvo feministinės, bet stiprino moterų pozicijas visuomenėje. Jos svarbios tuo, kad kūrė naujas apmokamas darbo vietas, paprastai tik moterims. Be to, jų dėmesys buvo nukreipta į socialiai pažeidžiamiausius, kuriais dažnai buvo moterys ir jų priežiūrai patikėti vaikai. Socialine globa domėjosi įvairių pažiūrų moterys, bet katalikės jautė ypatingą pareigą organizuoti socialinę globą. Veronika Karvelienė pastebėjo, kad popiežius “Leonas XIII ragina mus užsiimti socialine akcija, uždeda mums pareigą kelti viešumon socialinius klausimus ir ugdyti atsakomybės jausmą dėl vargo ir skurdo, kuris kylą dėl netinkamų visuomeninių santykių, dėl mūsų sąžinės nejautrumo, matant vargstančių būklę.”¹³⁸⁶ Apskritai, anot Karvelienės, socialinė tarnyba buvo artima krikščionybei, kuriai socialinės mokyklos

¹³⁸¹ Ten pat.

¹³⁸² Ten pat

¹³⁸³ Ten pat

¹³⁸⁴ „Nauji Metai – naujos viltys“, *Moteris*, 1930, nr.1, p.2.

¹³⁸⁵ „M.Galdikienės kalba atidarant konferenciją“, *Moteris*, 1932, nr.5, p.65.

¹³⁸⁶ V.Karvelienė, „Ką duos socialinė katalikių moterų mokykla“, *Moteris*, 1932, nr.7-8, p. 98.

profesionaliai ruošė.¹³⁸⁷ *Moteryje* buvo atsekta ir užsienio moterų patirtis steigiant socialines mokyklas. Pastebima, kad specialus pasirengimas socialiniam darbui Berlyne buvo pradėtas dar 1893 m., kai buvo įkurta moterų socialinio darbo sąjunga.¹³⁸⁸ Vis tik daugiausiai lietuvės sekė Belgijos katalikių moterų socialinę veiklą, gal dėl to, kad būtent Briuselio Katalikių socialinėje mokykloje mokėsi dvi lietuvės. Viena iš jų buvo Leokadija J. Juodišienė, kuri specializavosi kūdikių priežiūros srityje.¹³⁸⁹ *Moteryje* aprašyta Briuselio Katalikių socialinė mokykla buvo aukštoji mokykla, ruošianti socialinio darbo vadoves. Anot Juodišienės, socialinės mokyklos atsirado dėl to, kad buvo suprasta, kad reikia rūpintis darbininkų lavinimo reikalais, nes pradinio mokslo neužteko ir darbininkams.¹³⁹⁰ Mokykloje mokslas trukdavo tris metus. Pirmais mokslo metais buvo mokomasi bendrųjų dalykų: tikybos, moralinės filosofijos, civilinės, administracinės teisės, darbo legalizavimo, politinės, socialinės ekonomikos, psichologijos, pedagogikos, higienos, ligonių slaugymo, labdarybės, socialinės globos. Antrais metais studentės pasirinkdavo savo sritį, kurioje specializuodavosi. Tos sritys buvusios: 1) kūdikystė, 2) socialinė globa, 3) pramonė, 4) socialinis apsidraudimas, 5) šeimos gyvenimas, 6) bibliotekinystė.¹³⁹¹ Pasirinktoje srityje studentėm reikėdavo atlikti ir praktiką. Pramonės srityje reikėjo slapčia drauge su darbininkais dirbti fabrike šešis mėnesius, kad geriau pažintų darbininkų būklę, jų santykius su darbdaviais.¹³⁹² Juodišienė pastebėjo, kad socialinė mokykla buvo reikalinga ir Lietuvoje. Iš kitos pusės ji dar 1931 metais pastebėjo, kad tokią mokyklą įsteigti Lietuvoje trūktų potencialo “nėra žmonių, parengtų žmonių, tai mokyklai vadovauti. Tokioje mokykloje dėstyti negana vien tik diplomuotam, kuris neapčiuopiama teorija maitins jos klausytojus, bet čia reikia teorija suderinti su praktika, nes socialinėje mokykloje mokslas su gyvenimu sugretintas.”¹³⁹³

Socialinės mokyklos įkūrimu buvo domimasi jau nuo trečiojo dešimtmečio pabaigos. Kaip ir užsienyje pradžia mokyklai buvo socialiniai kursai. LKMD tokius kursus organizavo 1931 m. gruodį Panevėžyje.¹³⁹⁴ Realus pagrindas mokyklai įsikurti atsirado, kai buvo pradėtas planuoti Katalikų universitetas. Socialinė moterų mokykla turėjo būti užuomazga šiam universitetui. Nuo 1931 metų LKMD intensyviai ruošėsi socialinės mokyklos įsteigimui. Šiai mokyklai prototipu buvo numatyta Vienos aukštoji socialinė mokykla, jau daug metų veikianti ir vadovaujama parlamento atstovės Prichel. Perspektyvios katalikės inteligentės buvo siunčiamos į užsienį, kad vėliau galėtų užimti dėstytojų vietas mokykloje. M.Galdikienės rūpesčiu į Vienos universitetą rengti disertacijos išvažiavo pedagogė Ona Narušytė. Taip pat Galdikienė prikaltė Oną

¹³⁸⁷ Ten pat.

¹³⁸⁸ „Socialiniam darbui pasirengimas“, *Moteris*, 1930, nr.2, p. 25.

¹³⁸⁹ „Katalikių socialinė mokykla“, *Moteris*, 1929, nr. 9, p.121.

¹³⁹⁰ Antonija Č-tė, „Socialinės mokyklos“, *Moteris*, 1931, nr. 4, p. 9-10.

¹³⁹¹ „Katalikių socialinė mokykla“, *Moteris*, 1929, nr.9, p.120.

¹³⁹² Ten pat.

¹³⁹³ Antonija Č-tė, „Socialinės mokyklos“, *Moteris*, 1931, nr.4, p.9-10.

¹³⁹⁴ „Artimiausi L.K.Moterų D-jos uždaviniai motinos, vaiko ir jaunimo globoj“, *Moteris*, 1932, nr. 1, p. 4-5.

Beleckienę užsienyje pagilinti žinias apie socialines mokyklas ir vėliau imtis organizacinio darbo.¹³⁹⁵

Taip 1932 m. vasario mėnesį tikintis, kad rudenį Kaune atsidarius Katalikų universitetui, prie jo atsidarys Socialinė katalikių moterų mokykla, taip rašyta:

Reikalas socialinės mokyklos Lietuvoje yra ne tik gyvas, bet ir pribrendęs. Matome, kaip auga socialiniai labdaringas darbas, kuris sėkmingai sunku varyti neturint pasiruošusių žmonių. LKMD pradėjo organizuoti mergaičių globą, motinoms ir vaikams patariamuosius punktus ir čia tuoj susidursime su sunkumais – trūksta tam darbui pasiruošusių žmonių.¹³⁹⁶

Karvelienė taip pat matė daug darbo socialiniam darbuotojoms Lietuvoje, nes, jos nuomone, vargas ir skurdas Lietuvoje “kyla ne tiek dėl nedarbo, ar kitų neturto sąlygų, kiek dėl neturtingųjų sluoksnių tamsumo, dėl šeimų gyvenimo nesveikumo. Didelis motinų ir kūdikių mirtingumas, didelis ligonių ir gyvenimo paliegėlių skaičius dėl motinų nenusimanymo pagrindiniuose sveikatos ir auklėjimo klausimuose.”¹³⁹⁷ Tai buvo vienpusiškas požiūris, nuvertinantis tiesioginį skurdo poveikį. Kitos katalikės realiau vertino tą situaciją, kai namuose nebuvo pinigų akušerės pagalbai gimdymo metu apmokėti, arba kai gimdyvė, neturėdama tarnaitės pati turėjo dirbti visus namų ruošos darbus. Kita vertus, Karvelienė dalinai buvo teisi, nes daug vargo buvo galima išvengti, jei žmonės būtų labiau apsišvietę. Todėl, anot jos, buvo ypatingai svarbu organizuoti žmonių švietimą bei patarimų dalinimą.¹³⁹⁸ Bet neįsteigus Katalikų universiteto liko neįsteigta ir socialinė moterų mokykla.

1934 metais vėl buvo bandoma įsteigti moterų socialinius kursus, vadovaujantis švietimo viceministro žodiniu pažadu, kad kursams leidimas bus duotas. Ona Beleckienė paskelbė kursų programą kviesdama merginas stoti. Šios rūšies kursai turėjo rengti merginas įvairiam socialiniam –labdariniam darbui ir pedagoginėms profesijoms.

Kursai duos: 1) religiniais, doroviniiais, pedagoginiais, šeimyninio auklėjimo, higienos, sveikatos, fizinio lavinimo, juridiniais, socialiniais, ekonominiais ir ūkio klausimais reikalingų ir naudingų žinių socialiniam pedagoginiam darbui. 2) gaus praktišką pasiruošimą – mašinarščio, stenografijos, buhalterijos, korespondencijos, raštinės, knygynų, skaityklų vedimo, spaudos darbo, kalbėjimo meno ir kitų praktiškų darbo sričių.¹³⁹⁹

Kursuose buvo numatyta teorinė dalis bei praktika darželiuose, auklėjimo įstaigose, lopšeliuose, ligoninėse, patarimuose punktuose, raštinėse ir kitose socialinės globos įstaigose. Taip pat buvo numatyta mokyti gaminti maistą ligoniams, naujagimiams ir šeimoms, siūti paprastus rūbus bei slaugyti namuose ligonius.¹⁴⁰⁰ Baigusioms kaip perspektyvios darbo vietos buvo numatytos: vaikų darželiai bei aikštelės, dienos lopšeliai, motinystės namai, darbo namai, pataisos įstaigos, nepilnamečių auklėjimo įstaigos, knygynai, patariamieji punktai. Buvo pastebėta, kad tai bus profesija, iš kurios moteris galės pragyventi. Kartu tie kursai turėjo būti naudingi ir toms, kurios

¹³⁹⁵ Tris mėnesius Beleckienė praleido Vienoje, Prahoje ir Berlyne. Ona Beleckienė, *Neužmirštami metai*, p. 99.

¹³⁹⁶ Vargo dukrelė, „Ką katalikų universitetas duos moterims“, *Moteris*, 1932, nr.2, p.28.

¹³⁹⁷ V.Karvelienė, „Ką duos socialinė katalikių moterų mokykla“, *Moteris*, 1932, nr.7-8, p. 98.

¹³⁹⁸ Ten pat.

¹³⁹⁹ O.Beleckienė, „Moterų socialiniai kursai“, *Moteris*, 1934, nr.8, p. 119.

¹⁴⁰⁰ Ten pat.

rinkosi šeimos gyvenimą.¹⁴⁰¹ Buvo numatyta priimti tik moteris, nejaunesnes nei 18 metų. Šie dviejų metų kursai turėjo būti mokami – 150 litų į metus.¹⁴⁰² Kad mokykla buvo reikalinga, rodė didelis norinčiųjų ten mokytis skaičius, prašymų buvo gauta per 200, nors planuota priimti tik 50-60 mokinių.¹⁴⁰³ Buvo jau numatytas ir dėstytojų personalas: vysk. Reinys, prof. P.Dovydaitis, prof. S.Šalkauskis, prof. J.Eretas, kun. Dr.J.Gruodis, Dr.V.Karvelienė, O. Beleckienė, Dr.K.Ruginis, dr. M.Ruginienė, prof. J.Tumėnienė. Nepaisant šio garbaus personalo valdžia mokyklai leidimo nedavė. “Buvo apmaudu ir skaudu. Buvo įdėta daug darbo ir pastangų ruošiantis mokyklos steigimui .. be to, nesuprastas buvo tokios mokyklos reikalingumas, kai Vakarai kamavosi apimti pasaulinės ekonominės krizės, o šios reiškiniai jau grasino ir Lietuvos ekonomikos būviui bei jos socialiniam sugyvenimui.”¹⁴⁰⁴

Profesionalių darbuotojų ypatingai reikėjo šv. *Vincento Paulo* draugijai, kuri tuo metu plėtė neturtingiems vaikams darželių tinklą¹⁴⁰⁵, LKM Draugijai, tai pat moterų vienuolynams, kurie plačiai dirbo socialinį darbą. Visos šios organizacijos *Katalikų veikimo centre* nusprendė pradėti nuo apačios, nuo tuo metu aktualiausiu atrodančiu vaikų darželių klausimo. Nutarta jiems ruošti darbuotojas vienu metų kursuose, kuriuos išlaikyti apsiėmė šv. *Vincento Paulo* draugija. Kursų vedėja tapo Ona Naršytė, 1935 metais Vienoje apgynusi disertaciją. Į kursus buvo priimamos moterys baigusios bent šešias gimnazijos klases. Baigusios kursus turėjo gauti švietimo ministerijos nustatytą pažymėjimą. Šie kursai buvo mokami: jie kainavo 150 lt.¹⁴⁰⁶ Ypatingas dėmesys kursuose buvo skiriamas praktikai, atliekamai prieš pietus vaikų darželiuose, o paskaitos skaitytos vakarais Saulės rūmuose. Vaikų aikštelių praktika buvo atliekama vasarą.¹⁴⁰⁷ Kaip speciali mokymo institucija šie kursai buvo pavaldūs švietimo ministerijos pradžios mokslo departamentui, kurio direktorius Knyva buvo palankus kursų organizavimui. Kursuose dėstė Kun. Stasys Yla, gydytoja Ragaišienė, E.Starkienė, Kaveckienė, K. Marijošienė, J.Drungaitė, K. Bajerčius, K. Inčiūra ir kiti.¹⁴⁰⁸

Šie kursai buvo planuoti atidaryti 1935 m. spalio pirmą dieną.¹⁴⁰⁹ Deja, dėl neaiškių priežasčių atidarymas buvo atidėtas iki spalio 15 d.,¹⁴¹⁰ o prašymus buvo galima paduoti dar ir

¹⁴⁰¹ Ten pat.

¹⁴⁰² Ten pat.

¹⁴⁰³ Ona Beleckienė, *Neužmirštami metai*, p. 99.

¹⁴⁰⁴ Onos Beleckienės išpūdžiai. Ona Naršytė- Januševičienė, „Lietuvių katalikų moterų organizacijų sąjungos darbo užmojai 1930-1940“, in *Tiesos ir meilės kelias*, p.60.

¹⁴⁰⁵ 1934 Šv. *Vincento a Paulo* draugija turėjo apie 30 darželių, tuo tarpu 1935 jų skaičius siekė 40. „Atidaryti vaikų darželių vedėjų kursai“, *Rytas*, 1935 XI 5.

¹⁴⁰⁶ „Numatoma atidaryti vaikų darželių ir aikštelių vedėjų kursai“, *Rytas*, 1935 IX 12, nr. 208.

¹⁴⁰⁷ „Vaikų darželių vedėjų kursai Kaune“, *Rytas*, 1935 X 3, nr. 226

¹⁴⁰⁸ Ona Naršytė- Januševičienė, „Lietuvių katalikų moterų...“, in *Tiesos ir meilės kelias*, p.61.

¹⁴⁰⁹ „Numatoma atidaryti vaikų darželių ir aikštelių vedėjų kursai“, *Rytas*, 1935 IX 12, nr. 208. Ona Naršytė, prisimindama kursų atidarymą jį datuoja 1935 rugsėjo 1 diena. Ona Naršytė- Januševičienė, „Lietuvių katalikų moterų...“, in *Tiesos ir meilės kelias*, p.61.

¹⁴¹⁰ „Vaikų darželių vedėjų kursai Kaune“, *Rytas*, 1935 X 3, nr. 226

spalį. Tai reiškė, kad kursams trūko klausytojų, - tai galėjo lemti ir vėlyvas paskelbimas apie kursų egzistavimą. Iš tiesų šie kursai atsiradė tik lapkričio ketvirtą.¹⁴¹¹ Kursus sveikino Galdikienė LKMD vardu; Kriščiūnienė - *Lietuvos vaiko draugijos* vardu. Į kursus priimta 30 kursančių.¹⁴¹² Jau nuo rugsėjo 20 dienos Kauko g. 13 pradėjo veikti Narušytės vadovaujamas “moderniškas, pavyzdingas, vien inteligentų vaikams darželis”¹⁴¹³ Manoma, būtent šiame darželyje kursantės atliko praktiką.¹⁴¹⁴

Įdomu tai, kad V.Karvelienė, nors tiesiogiai nebuvo įtraukta į kursų vedimą (neseniai jai buvo gimusi dukra), bet ji, anot Norušytės, nuolat tiek laiškuose, tiek pasikalbėjimuose priminė kursantėms, jog reikia susipažinti su tos srities darbu Vakarų šalyse.¹⁴¹⁵ Šie vaikų darželių auklėtojų kursai gyvavo ketverius metus, kiekvienas metais išleisdami po 30-40 paruoštų vaikų darželių auklėtojų.¹⁴¹⁶ Šie kursai nebuvo vieninteliai ruošiantys darželių auklėtojas, tokius kursus buvo įsteigusi ir *Lietuvos vaiko draugija*.¹⁴¹⁷ Katalikės vaikų darželių vedėjos mažai prisidėjo prie *Lietuvos vaiko draugijos* leidžiamo žurnalo *Motina ir vaikas*, bet leidinyje *Lietuvos mokykla* turėjo savo atskirą skyrelį “priešmokyklinis auklėjimas”, pradėta vesti nuo 1936 lapkričio mėnesio.

1939 metais buvo nuspręsta dar kartą pabandyti įkurti platesnio pobūdžio socialinius kursus, kurie turėjo būti dvimečiai. Šį kartą leidimas buvo duotas ir kursai pradėjo darbą 1939 m. rugsėjo pirmąją Karmelitų namuose. Lapkritį Norušytė, pagrindinė kursų iniciatorė, buvo pakviesta į Švietimo ministeriją, kur jai buvo pasiūlyta kraustyti į Vilnių, nes švietimo ministerijai perimant Vilniaus mokyklas, buvo rasta panašaus pobūdžio puikiai įrengta lenkiška mokykla.¹⁴¹⁸ Norušytė nuvažiavo apsižiūrėti ir buvo priblokšta: “Visko tiek daug, viskas taip reikalinga, kad primena radinį sapne. Supratau, kad tai parodomoji mokymo įstaiga...”¹⁴¹⁹ Buvo nuspręsta persikraustyti į Vilnių. Anot Norušytės, perdavimas vyko palyginti ramiai, bet akivaizdu, kad lietuvės išvijo lenkes iš tos mokyklos.

Direktorė paskelbė, kad nuo perdavimo dienos įstaiga nustoja veikusi. Aš pastebėjau, kad mokinės norinčios mokytis gali pasilikti mokykloje, nes jos profilis artimas, tik visi dalykai bus dėstomi lietuvių kalba (kelios mokinės liko). Kviečiau ir motinas leisti vaikus į darželį. Žadėjau, kad dirbs auklėtoja, mokanti lenkiškai, bet vaikai palaipsniui bus mokomi kalbėti lietuviškai.¹⁴²⁰

Ji stengėsi neįskaudinti lenkų, bet, iš kitos pusės, laikėsi griežtų lietuviškų pozicijų. Šioje mokykloje buvo du vaikų darželiai. Vietoj vieno jų, darbą pradėjo lietuviškas vaikų darželis, kuri

¹⁴¹¹ „Atidaryti vaikų darželių vedėjų kursai“, *Rytas* 1935 XI 5

¹⁴¹² Ten pat.

¹⁴¹³ „Žaliakalny steigiami du nauji vaikų darželiai“, *Rytas*, 1935 IX 2, nr. 199.

¹⁴¹⁴ „Atidaryti vaikų darželių vedėjų kursai“, *Rytas*, 1935 XI 5.

¹⁴¹⁵ Ona Narušytė- Januševičienė, „Lietuvių katalikių moterų“, in *Tiesos ir meilės keliu*, p.62.

¹⁴¹⁶ Ten pat.

¹⁴¹⁷ *Lietuvos vaiko draugijos* vaikų darželių auklėtojų kursai pradėjo veikti nuo 1936 pavasario, antroji laida nuo 1937 kovo 5 d.. Per metus šiuos kursus baigė ir egzaminus išlaikė 42 kursantės. A.Jonikaitis. „Antroji laida eina auklėti“, *Motina ir vaikas*, 1938, nr. 5.

¹⁴¹⁸ Ona Narušytė- Januševičienė, „Lietuvių katalikių moterų“, in *Tiesos ir meilės keliu*, p. 64.

¹⁴¹⁹ Ten pat, p.66.

¹⁴²⁰ Ten pat.

lankė į Vilnių persikėlusią valdininkų ir inteligentų vaikai, tuo tarpu numatytas lenkiškasis darželis, kurį prieš tai lankė pasiturinčių šeimų vaikai, buvo tuščias. Kadangi pagal savo prigimtį mokykla turėjo padėti neturtingiesiems, socialinės pagalbos labiausiai reikalingiems, kursų mokytojos nusprendė į darželį prisivilioti lenkų darbininkų vaikus. Felicija Litvinaitė, kuri anot Norušytės, buvo susipažinusi su socialinės veiklos būdais Europos didmiesčiuose Vienoje, Romoje ir Paryžiuje, ėmėsi iniciatyvos suartėti su darbininkų šeimomis, be to, ji gerai mokėjo lenkų kalbą. Kartu su medicinos seserimi ji apkeliaavo darbininkų kvartalų lūšneles, pakalbėjo su motinomis, pažaidė su vaikais. Kai motinos pradėjo atvežti į darželį savo vaikus, Norušytė buvo nustebinta tų vaikų bei jų šeimų skurdo.

Mūsų auklėtojos jau buvo dirbusios Kauno darbininkų vaikų darželiuose, tačiau Vilniuje reikalai buvo prastesni. ... Priėmusios vaikus rytą, pirmiausia juos maudydavom, valydavom galveles, o jų namų drabužėlius tuoj pat merkdavom, skalbdavom. ... Vaikus aprengdavom darželio drabužėliais, kuriuos pačios auklėtojos ir mokinės buvo pasiuvusius.¹⁴²¹

Vaikus gabeno "tai į skudurus susuktus, tai palaikėse rogutėse apkamšytus. ... Maitinome gerai, o tai šioms šeimoms buvo bene svarbiausia."¹⁴²² Tokiu būdu socialiniai kursai užsitarnavo darbininkų pasitikėjimą. Įsteigus Vilniuje socialius moterų kursus buvo rūpinamasi prie jų atidaryti ir

sveikatos ir auklėjimo patarimų kabinetą, kur būtų ne tik padedama motinoms ir vaikams sveikatos ir auklėjimo reikaluose, bet dar minėtų kursų mokinės galėtų atlikti joms reikalingą praktiką ir toje srityje turėtų progos išbandyti įvairių priemonių sėkmingumą, keliant motinų ir vaikų sveikatingumą bei atkreipiant daugiau dėmesio į mažų vaikų auklėjimo reikšmę."¹⁴²³

Lietuvos Karitas Sąjungos Socialinės moterų mokyklos sveikatos ir auklėjimo patarimų kabinetas turėjo padėti Socialinės Moterų mokyklos mokinėms susipažinti su įvairiomis vaikų ir motinų ligomis, iškrypimais, auklėjimo klaidomis ir jų vengimu, taip pat atitaisymu.¹⁴²⁴

1940 m. birželio 14 d. Sovietų Sąjungai paskelbus Lietuvai ultimatumą, socialinės mokyklos padėtis tapo netikra – kursai turėjo trukti dvejus metus, bet buvo neaišku, ar mokyklai kitais metais leis egzistuoti. Norušytė nuvažiavusi į Švietimo ministeriją senųjų valdininkų neberado, o ją priėmęs Liudas Dovydenas, patarė kursus užbaigti dar tais metais: "Tęskit darbą, bet užbaikit jį šiomet. Mokinės tegu laiko egzaminus: išduokit diplomus, o mes patvirtinsim."¹⁴²⁵ Tad pasakė, kad mokykla bus uždaryta, bet sudarė galimybę mokslus įpusėjusioms kursistėms gauti diplomus. Norušytė prisiminė: „Mokinėms buvo įteikti baigimo diplomai, kuriais remiantis buvo galima įsidarbinti atitinkamose įstaigose. Mūsų suteiktos žinios išliko vertingos ne vieną dešimtmetį, nors Lietuvoje jau buvo kita santvarka."¹⁴²⁶

¹⁴²¹ Ten pat, p.68.

¹⁴²² Ten pat.

¹⁴²³ Prašymas sveikatos departamento direktoriui leisti prie Socialinių Moterų Kursų Vilniuje įsteigti sveikatos ir auklėjimo patarimų kabinetą, LCVA, f.567, ap.1, b.32, l.197.

¹⁴²⁴ Lietuvos Karitas Sąjungos Socialinės moterų mokyklos sveikatos ir auklėjimo patarimų kabineto Statutas, LCVA, f.567, ap.1, b.32, l.198.

¹⁴²⁵ Ona Narušytė- Januševičienė, „Lietuvių katalikių moterų...“, in *Tiesos ir meilės keliai*, p.74.

¹⁴²⁶ Ten pat, p.73.

IV.4 SOCIALINIS DARBAS

Socialinis veikimas pagrįstas artimo meile, yra praktiškas krikščionybės išreiškimas, ypač artima moters prigimčiai visuomeninio darbo dirva. Teikti pagalbą vargstantiems, ginti ir globoti silpnuosius ir nuskriaustuosius yra katalikės moters asmeninė, visuomeninė ir pilietinė pareiga.¹⁴²⁷

Socialiniam darbui katalikės moterys dėjo ypatingai daug pastangų. Rūpinimasis silpnėsiais buvo suvokiama tarsi motiniškos misijos sąsaja, o kartu tinkamiausia moteriai aktyvi veikla. Socialiniam darbui ragino ir Katalikų socialinė mintis, matydama, kad stokojančius esminių pragyvenimo reikmių labiau viliojo komunizmo siūlomas šviesus rytojys, nei dangiškieji pažadai. Moterų socialinis darbas turėjo mažinti skurdą. Šis darbas dalinai buvo dirbamas šviečiant moteris, verčiant jas iš paskutiniųjų gerinti gyvenimo sąlygas: buitinę higieną bei maistą tam, kad žmonės būtų atsparesni ligoms, kurios daugeliu atveju reiškė didesnę skurdą. Karvelienė pastebėjo, kad socialinė tarnyba bandė užtikrinti socialinę gerovę, stengdamasi sudaryti sveikas sąlygas našlaičiams, mokant gyventojus išvengti ligų, skurdo.¹⁴²⁸

LKMD skyriai ketvirtajame dešimtmetyje išplitę po daugelį parapijų buvo raginami dirbti socialinį darbą steigti ir vesti našlaičių, senelių prieglaudas, o kur jų nėra asmeniškai globoti našlaičius. Ypatingas dėmesys kreiptas į vaikų darželius, pastebint, kad LKMD skyriai turėtų organizuoti vaikų darželius neturtingiems vaikams, bei vaikų pasilinksminimus.¹⁴²⁹ Tai daryta stengiantis atitraukti vaikus nuo gatvės, kuri turėjo blogos įtakos vaikų auklėjimui. Šioje socialinės veiklos srityje LKMD nebuvo vieniša – čia plačiai veikė lietuvių vienuolės tiek našlaičių ir senelių globoje, tiek organizuojant vaikų darželius.¹⁴³⁰ Taip pat socialinės labdarės srityje veikė ir kitos Lietuvos moterų organizacijos, kaip *Lietuvių moterų globos komitetas* organizavęs našlaičiams prieglaudas ir amatų mokyklas, taip pat *Lietuvos vaiko draugija*, pagaliau *Pieno lašo draugija*.

IV.4.1. Motinoms ir vaikams patarimo punktai

Šeimos globa yra visos socialinės globos branduolys. Jei mes visais atžvilgiais padėsime šeimai plėtotis ir neaplenksime nei vienos suvargusios šeimos, pasikeis geroji pusė visų viešų gyvenimų. Tenebunie Jūsų parapijoj nei vienos apleistos šeimos, suvargusios motinos, suskurdusio kūdikio, kuriems Jūs skyriais katalikės moterys neištiesė laiku pagalbos rankos.¹⁴³¹

Taip 1931 metais rašė skyriams naujai įsikūrusios Motinos ir vaiko sekcijos centro komitetas. Motinos ir vaiko sekcijos kūrimas, atspindėjo katalikų moterų didesnę susidomėjimą moterų sveikatos reikalais, kuriais valstybė nesirūpino tiek, kiek reikėjo. Buvo būtina kažką daryti stengiantis sumažinti kūdikių ir gimdančių motinų mirtingumą Lietuvoje. Kaip daktaras Elziejus Draugelis (Galdikienės brolis) pastebėjo, nors nepriklausomoje Lietuvoje buvo jaučiama pažanga įvairiose srityse, bet ji buvo menka provincijos sveikatingumo atžvilgiu: “Po senove kasmet miršta

¹⁴²⁷ V. Karvelienė, „Socialinės globos sekcijos“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 80.

¹⁴²⁸ Dr. V. Karvelienė, „Ką duos socialinė katalikų moterų mokykla“, *Moteris*, 1932, nr. 7-8, p. 98.

¹⁴²⁹ LKMD Motinos ir vaiko sekcijos aplinkraštis, LCVA, f.1114, ap.1, b.3, l.17.

¹⁴³⁰ Regina Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*, Lietuvos istorijos institutas, 1997, p.113

¹⁴³¹ LKMD Motinos ir vaiko sekcijos aplinkraštis, LCVA, f.1114, ap.1, b.3, l.17.

be tinkamos pagalbos tūkstančiai gimdančių motinų.”¹⁴³² Spaudoje buvo nurodoma, kad valstybė daug laimėtų, jei parūpintų kiekviename valsčiuje bent po vieną akušerę.¹⁴³³ Problema buvo ta, kad dar daugelį vaikų priimdavo bobutės, kurios ne visada laikėsi švaros reikalavimų. Reikėjo pasiekti, kad kiek galima daugiau moterų gimdytų su akušerės pagalba, kuri laiku pastebėjusi komplikacijas išskviestų gydytoją. Pastebėta ir galima kunigų pagalba sprendžiant šią problemą.

Vokietijoje, norėdami nusikratyti nuo kaimo “bobučių” pagalbos gimdančiom motinom, kunigai atsisakydavo vaiką krikštyti, jei jis buvo priimtas “bobutės”. Kadangi kiekvienas katalikas, o ypač katalikė motina nori, kad jos vaikas tuoj būtų atpalaiduotas nuo gimtosios nuodėmės ... pasirūpindavo, kad prie gimdančios būtų mokyta akušerė.¹⁴³⁴

Lietuvoje reikėjo pirma padaryti, kad akušerė būtų prieinama, tiek finansiniu, tiek ir nuotolio atžvilgiu.

Ketvirtojo dešimtmečio pradžioje ateitininkės, medicinos studentės susirūpino dėl ypatingai didelio lietuvių kūdikių mirtingumo, kuris buvo vienas didžiausių Europoje. Čia tikraja to žodžio prasme susirūpinta lietuvių, o ne Lietuvos kūdikių mirtingumu, nes pavyzdžiui žydų kūdikių mirtingumas Lietuvoje buvo daug mažesnis nei lietuvių. Ateitininkės savo rūpestį pareiškė LKMD, didžiausiai moterų organizacijai Lietuvoje. 1931 metų pradžioje katalikių rajonų suvažiavime buvo iškelta mintis, kad pačiai LKMD reikia rūpintis steigti motinoms patarimo punktus, slaugymo ir moterystės kursus.¹⁴³⁵ Vėliau LKMD konferencija vykusį rugsėjį pripažino, kad lietuvės mažai žino apie higieną ir sveikatingumą, dėl to įkūrė Motinos ir vaiko sekciją, kuri turėjo tas žinias platinti.¹⁴³⁶ Ši sekcija oficialiai pirmą kartą susirinko 1931 lapkričio 17 d.¹⁴³⁷ Pirmąjį centro komitetą sudarė daktarė A.Ragaišienė, Pr.Pikčiligienė, L.Juodišienė, studentės J. Petrauskaitė (*Gajos* korporacija) ir Kisielytė.¹⁴³⁸ Tiesa gana greitai, reikalaujant prof. Mažyliui, A. Ragaišienei teko palikti Sekcijos centro komitetą.¹⁴³⁹ Todėl pirmininkavimą perėmė Pr. Pikčiligienė.

Motinos ir vaiko sekcija rūpinosi mažinti neturtingų motinų skurdą. Vis tik pagrindinis dėmesys buvo skiriamas ne pačiai motinai, kiek jos auginamam vaikui: “ypatingai rūpinasi palengvinti varge augančių mažų vaikų gyvenimą, duoti materialią bei moralią motinoms ir vaikams pagalbą, teikti medicinos bei higienos patarimų.”¹⁴⁴⁰ Kartu ši sekcija turėjo padėti moterims auklėti savo vaikus katalikiškai, tokiu būdu užkertant kelią socialistinių idėjų plitimui visuomenėje. Komunistinės ideologijos įtaką numatyta mažinti siūlant įvairias socialines paslaugas, patariamuosius punktus, motinystės namus, dienos lopšelius ir darželius.¹⁴⁴¹

¹⁴³² Dr. E.Dr [Eliziejus Draugelis?], „Apleistas reikalas“, *Moteris*, 1930, nr.2, p.23.

¹⁴³³ P. Sp, „Mokykimės auginti vaikus“, *Moteris*, 1929, nr.5, p. 72-73.

¹⁴³⁴ O.Beleckienė, „Kūdikių ir vaikų slaugymo mokslo reikalai“, *Moteris*, 1932, nr.4, p.53.

¹⁴³⁵ „Katalikių rajonų suvažiavimas“, *Moteris*, 1931, nr.2, p.16.

¹⁴³⁶ „LK Moterų draugijos konferencijos priimtos rezoliucijos“, *Moteris*, 1931, nr.10, p.4-5

¹⁴³⁷ LKMD Motinos ir vaiko sekcijos centro komiteto protokolai, LCVA, f.567, ap.1, b.29, l.41.

¹⁴³⁸ Dr.V.Karvelienė, „Socijalinės globos sekcijos“, *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 90–91.

¹⁴³⁹ LKMD Motinos ir vaiko sekcijos centro posėdžio 1932 birželio 1 protokolas, LCVA, f.567, ap.1, b.29, l.37.

¹⁴⁴⁰ Motinos ir vaiko sekcijos darbai (ataskaita), LCVA, f.567, ap.1, b.38, l.193.

¹⁴⁴¹ Ten pat.

Motinos ir vaiko centro komitetas susipažinęs su užsienio praktika pripažino, kad ypatingą reikšmę kovoje su kūdikių mirtingumu turėjo patariamieji punktai.¹⁴⁴² Juodišienė pastebėjo, kad Belgijoje veikė net 80 tokių naujagimiams patarimo punktų.¹⁴⁴³ Todėl dar tais pačiais 1931 metais Motinos ir vaiko centrinis komitetas išsiuntinėjo aplinkraščius LKMD skyriams ragindamas kurti patariamuosius punktus bei nurodymas kaip tai reiktų daryti, iš kur gauti lėšų. Dalies lėšų ar bent jau butą ir arklį sesutei buvo galima prašyti iš valsčių valdybų, dalį lėšų bandyta gauti iš vidaus reikalų ministerijos. Buvo siūloma tartis su vietiniais gydytojais, kad sutiktų bent pradžioje dirbti punkte nemokamai. Skyriams, kurie nesugebėtų išlaikyti viso patariamojo punkto buvo patariama išlaikyti savo parapijoje bent akušerę auklėtoją šeimoms lankyti.

Jau pačioje pradžioje buvo aišku, kad daugelis skyrių finansiškai nepajėgs išlaikyti nė seselės, todėl Panevėžio socialiniuose kursuose buvo patariama, užsienio pavyzdžiu, surasti idėjai pasišventusių moterų, kurios lankytų motinas. Pastebima, kad Vokietijoje globos organizavimas taip pat išėjo iš moterų organizacijų iniciatyvos ir katalikės moterys socialinėje globoje vaidino svarbų vaidmenį. „Jos rinko iš keleto asmenų punkto motinų tarybą, kurios nariai nesant punkto seseriai, padėdavo gydytojui punkte priėmimo valandomis, o liuoslaikiu lankydamo šeimas, teikdamos joms reikalingų patarimų ir paramos.“¹⁴⁴⁴ Motinų tarybos idėja turėjo būti įgyvendinama ir Lietuvoje. Motinų tarybos narės turėjo duoti sveikatos ar auklėjimo patarimus, lankyti šeimas. „Mūsų kaime dar tiek nežinojimo, jam reikalinga duoti paprasčiausių patarimų dėl švarumo, kurios sugebėtų duoti daugiau apsišvietusi ir turinti pasitikėję pas žmones moteris.“¹⁴⁴⁵ Šią tarybą pradžioje galvota sudaryti iš išrinktų 5-15 apsišvietusių ir susipažinusių su sveikatos ir auklėjimo klausimais moterų. Jos rūpintųsi materialiais punkto reikalais, rinktų aukas, maistą drabužius neturtingų motinų vaikams, retkarčiais aplankytų neturtingas šeimas ir paragintų lankytis punkte, priėmimo metu pasišnekėtų su motinomis, duotų joms patarimų.¹⁴⁴⁶ Kadangi sunkiai sekėsi išlaikyti jau įkurtus patariamuosius punktus, nauji punktai buvo steigiami retai, bet sekcija vis tik stengėsi įtikinti skyrius kurti bent jau motinų tarybas. 1933 metai siūlyta Motinų tarybas sudaryti iš 3-7 asmenų. „Sudarę Motinų tarybas dirbkite vargstančių motinų ir vaikų labui, o tuo pačiu ir visai tautai. Tenelieka nė vieno skyriaus, kuris neįsteigtų motinų tarybos ir nedirbtų visuomenės vargū pašalinti.“¹⁴⁴⁷ Šitie raginimai davė tik skurdžių vaisių. Naumiesčio motinų tarybos pirmininkė 1935 metais pranešė, kad prieš pusmetį jų skyriuje buvo įkurta Motinų taryba. „Ne ką tenuveikėm. Dirbti daug žadėjosi, o kai reikėjo tai atsirado visokių kliučių, nebuvo laiko. Buvom nusistačiusios paskaitų ciklą auklėjimo ir higienos klausimais, motinų vakarą, bet dažniausia salės

¹⁴⁴² Dr. V. Karvelienė, „Socialinės globos sekcijos“, *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 91.

¹⁴⁴³ E. J. J., „Ką pasiekė Belgijos katalikės“, *Moteris*, 1931, nr. 3, p. 9.

¹⁴⁴⁴ „Artimiausi LKMD uždaviniai motinos vaiko ir jaunimo globoj“, *Moteris*, 1932, nr. 2, p. 23.

¹⁴⁴⁵ Ten pat

¹⁴⁴⁶ LKMD Motinos ir vaiko sekcijos aplinkraštis, LCVA, f. 1114, ap. 1, b. 3, l. 17

¹⁴⁴⁷ LKMD Motinos ir vaiko sekcijos aplinkraštis, 1933 rugpjūčio 25, LCVA, f. 1114, ap. 1, b. 3, l. 2.

negaudavom.”¹⁴⁴⁸ Galiausiai prisipažįsta, kad tik privačiai ir tik skyriaus susirinkimų metu ragino rūpintis geresne motinų padėtimi, teikdavo šiokią tokią informaciją. Be to surinko šiek tiek baltinių, rūbų ir slaugymo priemonių, kurias žadėjo išdalinti sergančioms moterims.¹⁴⁴⁹

Kai kurie skyriai nesiėmė iniciatyvos kurti motinoms ir vaikams patariamojo punkto, nes nematė tiesioginės iš to naudos. Zarasų rajono pirmininkė ir buvusi ateitininkė Žagrakalienė 1935 metais nurodė, kad ji norėjusi įkurti patarimo punktą, bet greitai pas ją atėjo delegacija, “kad girdi punkto nereikia, kad valstybei daryt nereikalingų išlaidų, jeigu viena jau sena, kita su vainikėliu ir mirsianti, kam tas motinoms ir vaikams patariamasis punktas, nes pirmųjų vaikai užaugę, o paskutiniųjų ar taip ar šiaip jų nebūsią. Tai ką daryt – nusispjoviau ir mečiau reikalą.”¹⁴⁵⁰

Per pirmus 1932 metus buvo įkurti šeši patariamieji punktai: Aukštojoje Panemunėje, Karmėlavoje, Pakruojuje, Plungėje, Panevėžyje, Marijampolėje. Pirmasis patarimo punktas buvo įsteigtas sausio 1 d. Aukštojoje Panemunėje (Kaune). Ten pradžioje išlaikyta tik sesuo, o gydytoja Zubrienė veltui priiminėjo motinas. Iš sekcijos centro Panemunės punktui buvo skirta 250 lt: sesutės algai 115 lt, butui – 50 litų, dar 12 litų sumokėta už iškabą. Jau birželį pranešta, kad Aukštosios panemunės punktas turi skolą Zubrienei, vadinasi ji jau nebedirbo tik iš idėjos.¹⁴⁵¹ Vėliau išaiškėjo, kad visas punkto išlaikymas per mėnesį kainavo 400 lt.¹⁴⁵² Aukštosios Panemunės punktas savo funkcijas atliko gana gerai. Čia per penkiolika pirmųjų mėnesių, pagal ataskaitą apsilankė 1002 motinos ir vaikai, o sesuo šeimose aplankė 2677 asmenis. Anot 1934 metų apyskaitos, punkte motinų ir vaikų apsilankė 631, o punkto sesuo aplankė 1240.¹⁴⁵³ Šie skaičiai greičiausiai reiškia kiek apskritai būta vizitų, o ne kiek žmonių buvo pagelbėta, nes gimdyvės turėjo punkte lankytis dažniau nei vieną kartą. Karmėlavos punkte 1934 metais moterų ir vaikų apsilankė 953, sesuo aplankė 569 šeimas.¹⁴⁵⁴ Tuo metu LKMD tikslas, kad visos moterys gimdytų su akušerės pagalba buvo toli nuo įgyvendinimo. Anot akušerės Januškevičiūtės, dirbusios Karmėlavos patarimo punkte, iš 95 Karmėlavos parapijoje 1934 m. parkrikštytų vaikų su akušerės pagalba gimė 27 vaikai.¹⁴⁵⁵

1934 metais sveikatos patariamųjų punktų, kuriuose dirbo akušerė ir sesuo, buvo dešimt: Pakruojuje, Karmėlavoj, Panevėžy, Anykščiuose, Žemaičių Kalvarijoj, Aukštojoje Panemunėj, Utenoj, Plungėj, Šėtoj.¹⁴⁵⁶ Visi punktai turėjo finansinių problemų, dažnai didelė dalis išlaikymo gulė ant vietinio skyriaus pečių. Tik vienintelis Pakruojo punktas buvo pilnai išlaikomas sekcijos

¹⁴⁴⁸ A.Dobrovolskienės iš Naumiesčio laiškas Motinos ir vaiko sekcijai, 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.157.

¹⁴⁴⁹ Ten pat.

¹⁴⁵⁰ A.Žagrakalienės laiškas Motinos ir vaiko sekcijai, 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.78.

¹⁴⁵¹ LKMD Motinos ir vaiko sekcijos centro posėdžio 1932 birželio 1 d. protokolai, LCVA, f.567, ap.1, b.29, l.37.

¹⁴⁵² „A. Panemunė“, in *Tiesos ir meilės tarnyba*, p.141.

¹⁴⁵³ Aukštosios Panemunės patariamojo punkto ataskaita, LCVA, f.567, ap.1, b.47, l.97.

¹⁴⁵⁴ Karmėlavos patariamojo punkto ataskaita, LCVA, f.567, ap.1, b.47, l.98.

¹⁴⁵⁵ Akušerės Januškevičiūtės ataskaita apie Karmėlavos patariamąjį punktą 1934 m., LCVA, f.567, ap.1, b.47, l.98.

¹⁴⁵⁶ „Ką mūsų vadai nutarė (LKMD konferencija)“, *Moteris*, 1934, Nr. 7, p. 102.

centro komiteto. Būtent šis punktas nepateisino vilčių, net per porą metų neužsitarnavo pasitikėjimo miestelyje. “Iš anketų¹⁴⁵⁷ matyti, kad punktą labai mažai žmonių aplankė palyginant su kitais punktais ir žmonės lanko nenoriai.”¹⁴⁵⁸ Todėl punktą 1935 m. buvo nuspręsta laikinai uždaryti. Vis tik neaišku, kodėl sekcija leidosi į avantiūrą steigti punktą ten, kur LKMD skyrius per eilę metų nepasižymėjo tvirtumu. Šio skyriaus veikimas susilpnėjo jau 1926 metais, tais metais įvyko tik trys visuotiniai susirinkimai (prieš tai vykdavo bent šeši), sekančiais metais tik du, 1929-1930 metais iš viso tik po vieną visuotinį susirinkimą, nors valdyba rinkosi ir dažniau. Tiesa, vėliau vėl vykdavo po tris visuotinius susirinkimus, bet toks skyrius gali būti laikomas tik silpnu. Būtent čia 1932 metais buvo įkurtas Pakruojo patariamasis punktas, dėl kurio vėliau iškilo tiek daug problemų.¹⁴⁵⁹

Sveikatos punktus pradėjo steigti ir *Lietuvos motinoms ir vaikams globoti organizacijų sąjunga*, vadovaujama J.Tūbelienės. 1938 m. rugpjūtį šios sąjungos žinioje buvo 22 sveikatos centrai, kur taip pat buvo priimamos nėščios motinos ir vaikai iki 6 metų. Sąjunga buvo apskaičiavusi, kad Lietuvai tokių sveikatos centrų reiktų apie 200, tačiau jų brangumas – vieno išlaikymas per metus kainavo apie 9000 litų, neleido steigti daugiau nei po keletą punktų kasmet.¹⁴⁶⁰ Todėl nors keletas draugijų vykdė panašią veiklą, bet dirbant skirtingose vietose, jos nekonfliktavo.

Motinos ir vaiko sekcija rūpinosi pagrindinių žinių apie higieną ir sveiką gyvenseną platinimu provincijoje. Socialiniuose kursuose Panevėžyje buvo pastebėta, kad “išlavinant ir patraukiant į darbą pačias motinas būtų daug sutaupoma darbo pajėgų ir lėšų vaikų globoj. Todėl patartina ruošti motinų vakarus, kuriuose būtų aiškinami praktiški sveikatos ir auklėjimo klausimai.”¹⁴⁶¹ Sekcija 1932 metų vasarai paruošė eilę paskaitų apie ligonių priežiūrą, sveikatos palaikymą, o ypač apie kūdikių priežiūrą. Skyriai, kurie norėjo šių paskaitų, turėjo atsiliepti.¹⁴⁶² Vienoje tokioje bendroje paskaitoje buvo aiškinama apie moters higieną. “Moters organizmas pritaikytas jos uždaviniui – atnešti pasauliui naują gyvybę.” Iš juodraščio matyti, kad buvo manyta

¹⁴⁵⁷ Jau nuo pačios pradžios patariamieji punktai turėjo pildyti anketas apie kūdikius. (Centro komiteto susirinkimo 1932 sausio 15 d. sprendimu, LCVA, f.567, ap.1, b.29, l.39.) Tose anketose be asmeninių vaiko duomenų, turėjo pateikti platesnę informaciją apie šeimą, t.y. ar šeimoje nesergama tuberkulioze, ar nėra nervų ligų, ar niekas neserga alkoholizmu, kelintas vaikas šeimoje, kiek auga ir kiek mirė vaikų toje šeimoje, be to kokiam būste šeima gyvena, jo sąlygos. Aišku, buvo aprašomas ir pats vaikas, kaip maitinamas, nuo ko paskiepytas. (Patariamųjų punktų anketa, LCVA, f.567, ap.1, b.38, l.195.) Vėliau anketa buvo šiek tiek išplėsta, prašant apibūdinti sąlygas namuose, kaip, akušerės nuomone, užlaikomas vaikas, ar miega kartu su motina ar atskirai. (Patariamųjų punktų anketa, LCVA, f.567, ap.1, b.38, l.196.)

¹⁴⁵⁸ Laiškas Pakruojo skyriaus valdybai, 1935, LCVA, f.567, ap.1, b.49, l.139.

¹⁴⁵⁹ „Pakruojis“, in *Tiesos ir meilės tarnyba*, p.192.

¹⁴⁶⁰ „Motinų ir vaikų globos metinis suvažiavimas“, *Motina ir vaikas*, 1938, nr. 10, p.18. Skirtumas, tarp 9000 ir 4800 lt. (1932 metais pateiktos LKMD Aukštosios Panemunės patariamąjo punkto ataskaitos, sąnaudos siekė 400 lt per mėnesį, tai yra 4800 per metus) galėjo atsirasti dėl to, kad Aukštojoj Panemunėje gydytoja dirbo ne visomis dienomis, o tik porą dienų savaitėje. Be to gali būti, kad LKMD tenkinosi menkesniais butais patariamajam punktui, nei tai darė *Lietuvos motinoms ir vaikams globoti organizacijų sąjunga*.

¹⁴⁶¹ „Artimiausi LKMD uždaviniai motinos vaiko ir jaunimo globoj“, *Moteris*, 1932, nr.2, p. 23.

¹⁴⁶² A.Dirsytė, „Ką dirba LK motinos ir vaiko sekcija“, *Moteris*, 1932, nr.6, p.85.

aiškinti apie moters lytinius organus bei juose vykstančius procesus, bet vėliau tai išbraukta. Paruoštoje paskaitoje pastebima, kad mergaičių tolimesnei sveikatai labai svarbus brendimo laikotarpis. “Nuo šio laikotarpio tinkamos priežiūros pareina dažnai visas tolimesnis mergaitės gyvenimas, nes per sunkus darbas, menkas vienodas valgis, per trumpos poilsis gali nusilpinti, padaryti liguistą mergaitę visam gyvenimui.”¹⁴⁶³ Taip pat gana aiškiai pastebima, kad “Nėštumo metu moteris turi būti ypatingai atsargi ir žiūrėti savo sveikatos, nes čia jau eina reikalas ne apie jos vienos sveikatą, bet apie dviejų žmonių gyvybę ir sveikatą. Savo kūdikiu rūpintis privaloma ne tik jam užgimus, bet žymiai anksčiau.”¹⁴⁶⁴ Primygtinai patariama savaitę po gimdymo gulėti, „kad gimtuvė ir pilvo sienelės galėtų susitraukti, nes kitaip moteris visam amžiui gali likti ligota, nepajėgianti darbo dirbti“.¹⁴⁶⁵ Apskritai pabrėžiama švaros svarba, paaiškinama, kodėl oda turėtų būti kaip galima dažniau švari. Pastebima, kad kojas reiktų plauti kas vakarą, o kojines keisti “reikia dažnokai, bent du kart į savaitę, o kai daugiau prakaituoja, dulksta ir dažniau.” Naujai paplitusį paprotį nešioti kelnaites tik pasveikintino pastebint, kad tada “mažiau pavojaus peršalti, mažiau apdulka kūnas, o ir padoriau.”¹⁴⁶⁶ Taigi sekcija supažindindavo kaimo moteris su elementariomis taisyklėmis, kurios šiuolaikiniam žmogui jau yra įprastos.

Kita sekcijos veiklos sritis buvo vaikų darželių kūrimas, vaikų aukštelių išlaikymas, tiesa šioje veiklos sferoje LKMD nebuvo svarbiausia organizacija. Pirmasis vaikų darželis Lietuvoje buvo atidarytas 1920 metais, o 1938 metų pradžioje veikė 160 vaikų darželių, iš kurių 120 buvo lietuvių. Vaikų darželius tuo metu lankė apie 5000 vaikų.¹⁴⁶⁷ Darželius išlaikė visuomeninės draugijos. Tiesa, trečdalis darželių vedėjų ir padėjėjų algas gavo iš švietimo ministerijos.¹⁴⁶⁸ Daugiausiai vaikų darželių steigė *Lietuvos vaiko draugija*, kuriai tuo metu priklausė trečdalis visų Lietuvos vaikų darželių (57¹⁴⁶⁹), antroje vietoje buvo katalikų *Šv. Vincento a Paulo* draugija.¹⁴⁷⁰ Anot Reginos Laukaitytės, beveik kas trečiame Lietuvos darželyje dirbo įvairių kongregacijų vienuolės.¹⁴⁷¹ Aldona Šabaniauskaitė prisiminė lankiusi Kazimieriečių darželį. Darželio lankymas buvo suprantamas kaip pažangos dalykas - “tėvai buvo pažangūs lankėme ir darželį.” Įdomu, kad nors jos tėvas ir nemėgo kunigų (mat jų parapijoje jie buvo “gobšūs”), bet pas vienuoles į darželį

¹⁴⁶³ Moters higiena (Motinos ir vaiko sekcijos paskaitos konspektas), LCVA, f.567, ap.1, b.38, l.202.

¹⁴⁶⁴ Ten pat.

¹⁴⁶⁵ Ten pat, l.204.

¹⁴⁶⁶ Ten pat, l.209

¹⁴⁶⁷ O. Krikščiūnienė, „Vaikų darželiai Lietuvoje“, *Motina ir Vaikas*, 1938, nr.3, p.1.

¹⁴⁶⁸ Ten pat, p.2. Anot LKMD centro, Švietimo ministerija apmokėdavo mokytojai algą, jei darželį lankydavo 60 vaikų. Vidaus reikalų ministerija taip pat skyrė pašalpą neturtingų vaikų pusryčiams ir vakarienei. Centro valdybos laiškas LKMD Kelmės valdybai, 1929 II 27, LCVA, f.567, ap.1, b.280, l.51. Kaip galima įsivaizduoti viena auklėtoja negalėjo tinkamai prižiūrėti 60 vaikų, todėl tiek nedaug auklėtojų algą gavo iš valstybės biudžeto.

¹⁴⁶⁹ „Lietuvos vaiko draugijos veikimas 1937 metais“, *Motina ir vaikas*, 1938, nr.6, p. 2.

¹⁴⁷⁰ O. Krikščiūnienė, „Vaikų darželiai Lietuvoje“, *Motina ir Vaikas*, 1938, nr.3, p.3.

¹⁴⁷¹ Regina Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*, p.115.

vaikus leido. Tai buvo motinos nuopelnas: “mama šviesuolė daugiau buvo, žinojo suprato, kad daugiau paruoš viską.”¹⁴⁷²

Vaikų darželių organizavimu susirūpinta, nes daug vaikų be priežiūros žaidė gatvėje. Kelmės LKMD skyrius 1929 metais norėjo įsteigti vaikų darželį, kurį galėtų lankyti neturtingų, dirbančių motinų vaikai bei našlaičiai. Anot jų darželį buvo būtina steigti, nes “daug mažų vaikų valkiojasi gatvėmis išmaldų prašydami.”¹⁴⁷³ Deja, tai buvo tik geri norai, nes jos neturėjo nei numatytos darželio vedėjos, nei lėšų. Katalikės skubėjo įkurti darželį, nes “pradėjus grįsti planus vaikų darželiui socialistinės moters irgi numatė gyvą reikalą darželį steigti ir todėl mes norim paskubėti.”¹⁴⁷⁴ Deja, sumanymas nebuvo įgyvendintas. Nesėkmingai susiklostė ir Alytaus LKMD skyriaus noras 1926 vasarą steigti vaikų aikštelę.¹⁴⁷⁵

Darželiai buvo suvokiami kaip socialinė paslauga darbininkėms moterims, kurios turėjo dirbti, norėdamos išsilaikyti ir išlaikyti savo vaikus. Kita vertus katalikės moterys susirūpino darželiais ne todėl, kad moterys turėtų didesnių galimybių dirbti, ar vaikai būtų anksčiau lavinami, o kad būtų išvengta didesnių socialinių problemų, kurios grėsė vaikams augant gatvėje. Biržų LKMD skyrius nuo ketvirto dešimtmečio pradžios¹⁴⁷⁶ laikė vaikų darželį, nes darbininkės moterys, išeidamos į darbą, neturėjo kur palikti savo vaikų. Darželio finansavimui skyrius rengė vakarus ir gegužinės.¹⁴⁷⁷ Sėkmingai vaikų darželius išlaikė ir Ramygalos skyrius.¹⁴⁷⁸ Kybartų skyrius kiekvienais metais organizuodavo vieno mėnesio vaikų aikštelę. 1934 metais pirmą kartą jai vadovauti buvo pakviestos vargdienių seserys iš Marijampolės.¹⁴⁷⁹ Aikštelę tais metais lankė 72 vaikai, daugiausiai iš nepasiturinčių šeimų.¹⁴⁸⁰

IV.4.2. Motinystės namai

LKMD Motinos ir vaiko sekcija atkreipė dėmesį į itin blogą netekėjusių motinų padėtį Lietuvoje. Suprato, kad joms “patarimais nedaug tepadės, jei motina su kūdikiu neturi pastogės ar maisto.”¹⁴⁸¹ Pastebėta, kad tokių “motinų yra nemažai, ypač miestuose. Jos nerasdamos išeities pameta vaikus, arba motinos – mergaitės žudosi pačios ir žudo vaikus.”¹⁴⁸² Kad to išvengti sekcija numatė įsteigti Motinystės namus, kuriuose motinos atrastų prieglaudą ir pastogę nors trumpam laikui. Savo veiklą argumentavo krikščionišku mokymu: “Labai nekrikščioniška, puolusiam nepaduoti rankos, o dar

¹⁴⁷² Indrės Karčiauskaitės interviu su Aldona Šabaniauskaite- Raugeliene, 2003 lapkritis.

¹⁴⁷³ I.Pikturnienės iš Kelmės laiškas centro valdybai, 1929 II 25, LCVA, f.567, ap.1, b.280, 1.52.

¹⁴⁷⁴ Ten pat.

¹⁴⁷⁵ Kadangi iš centro paramos nebuvo gauta, aikštelė tą vasarą neįsteigta, LCVA, f.567, ap.1, b.162, 1.60.

¹⁴⁷⁶ Šis darželis jau veikė 1930 metais. Biržų skyriaus ataskaita už 1930 m, LCVA, f.567, ap.1, b.159, 1.60.

¹⁴⁷⁷ „Biržai“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 143.

¹⁴⁷⁸ O.G-tė, „Mūsų veikimas“, *Moteris*, 1928, nr.11, p. 146.

¹⁴⁷⁹ „Kybartiečių šventė“, *Moteris*, 1934, nr.12, p.195.

¹⁴⁸⁰ *Rytas*, 1934, IX 7, p.204

¹⁴⁸¹ A.Dirsytė, „Ką dirba LK motinos ir vaiko sekcija“, *Moteris*, 1932, nr.6, p.85.

¹⁴⁸² Ten pat.

daugiau pastūmėti į bedugnę.”¹⁴⁸³ Kad problema buvo pribrendusi rodė kunigo Želvio patirtis Žaliakalnyje. Šiam kunigui, pagarsėjęs savo socialiniais darbais, parapijietės atvedavo merginas su kūdikiais ar prieš pat gimdant, kurias jos rasdavo gatvėse. Daliai merginų Žaliakalnio LKMD skyrius stengdavosi parūpinti prieglaudą šeimose, dalis kaip matyti iš darbo namų statistikos prisiglausdavo būtent ten, nors tie namai turėjo kitą tikslą.

Besivadovaudamos požiūriu, kad su kūdikiais turi būti pačios motinos, LKMD moterys norėjo ir merginoms suteikti šią galimybę. “Pati prigimtis reikalauja, kad duotų mergaitei motinai sąlygas, kuriose ji galėtų palikti vaiką pas save ir būtų aprūpinta, kol motinos pareigos neleidžia jai dirbti.”¹⁴⁸⁴ 1931 metų pabaigoje buvo kreiptasi į vidaus reikalų ministeriją ir miesto valdybą, prašant pašalpos motinos ir vaiko globos namų įsteigimui. Prašyme pažymėta, kad “namai priims benames ir mergaites motinas ir išlaikys jas nėštumo ir kūdikio maitinimo metu, iki jos galutinai sustiprės ir gaus vietą. Tuose namuose bus išlaikoma paslaptis ten gyvenančių merginų.”¹⁴⁸⁵

Atsižvelgiant į Želvio socialinio darbo patirtį namai buvo numatyti Žaliakalnyje. Privačiom aukom parėmus 1932 liepos 1 d. tokie namai buvo įsteigti. Pradžioje juose buvo tik dešimt lovų motinoms ir dešimt lovelių kūdikiams. Nuo 1933 metų Vidaus reikalų ministerija šiai įstaigai skyrė 8000 Lt pašalpą, kuri leido išplėsti namus, priimti daugiau motinų. Namuose buvo suteikiama tik minimali pagalba. Į namus buvo priimamos motinos paskutiniaisiais nėštumo mėnesiais, negalinčios per savivaldybes ir ligonių kasas patekti į ligonines. Gimdyti buvo siunčiamos į raudonąjį kryžių. Iš ligoninės motinos su kūdikiais grįždavo į globos namus. Globos namuose motina galėjo pasilikti ilgiausiai pusę metų. Kūdikiai, jei motinos jų negalėjo pasiimti, buvo paliekami iki 3 metų. Vėliau atiduodami į šeimas ir į prieglaudas. Globojamiems vaikams išlaikyti motinos turėjo skirti 40% savo uždarbio.¹⁴⁸⁶ Buvo norėta tokius motinos ir vaiko namus įsteigti visuose apskričių centruose, nes pastebėta, kad varguomenės motinos, negaudomos reikalingo poilsio, statė savo ir vaikų gyvybę į mirties pavojų.¹⁴⁸⁷ Šio noro nepavyko įgyventi. Netekėjusiomis motinomis buvo rūpinamasi ne tiek dėl pačių tų motinų, kiek dėl bendros visuomenės tvarkos ir dėl jų vaikų, kurių ypatingai daug mirdavo. “Visa, kas atitolina motiną nuo kūdikio, stato jį į ligų ir kančių pavojų. Jei būtų užtikrintos mergaitei – motinai sąlygos pasilikti kūdikį prie savęs, sumažėtų, arba ir visai išnyktų pamestinukai... pagaliau, išnyktų ir priešingas moters prigimčiai veiksmas – kūdikių žudymas.”¹⁴⁸⁸

Motinos ir vaiko globos namus išlaikyti dėl didelių kaštų buvo sunku, nepaisant to, kad buvo gaunamos palyginti didelės pašalpos iš valdžios. Pavyzdžiui, 1934 m. Motinos ir vaiko

¹⁴⁸³ A. Dirsytė, „Ką dirba LK motinos ir vaiko sekcija“, *Moteris*, 1932, nr.6, p.85.

¹⁴⁸⁴ V. Karvelienė, „Socijalinės globos sekcijos“, *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 93.

¹⁴⁸⁵ Ten pat, p. 94.

¹⁴⁸⁶ Ten pat, p. 95.

¹⁴⁸⁷ Ten pat, p. 96.

¹⁴⁸⁸ Ten pat, p. 93.

Globos namai Žaliakalnyje gavo 15000 litų pašalpos iš Vidaus reikalų ministerijos. Tuo metu juose gyveno 13 gimdyvių. 1935 rudenį taip pat vienu metu gyveno 12 kūdikių ir jų motinos.¹⁴⁸⁹ 1938 metais namų balansas buvo 15 741 litų. Tais metais globota ir maitinta 73 motinos ir tiek pat kūdikių.¹⁴⁹⁰ Moters ir vaiko sekcijai išlaikyti patariamuosius punktus bei motinystės namus reikėjo daug lėšų, kurių paprastai trūko. Todėl dažnai buvo prašoma visuomenės bei firmų aukoti. Paramos prašyta ne tik iš lietuvių, kuriuos sekcija daugiausiai rėmė, bet ir žydų įstaigų ir iš žydų asmenų. Pavyzdžiui, centrinis žydų bankas parėmė 25 litais, ne daug mažiau nei kooperacijos bankas parėmęs 30 litų. Lipšicas davė dvi atraizas medžiagos.¹⁴⁹¹

Tarp LKMD archyve saugomų bylų galima buvo rasti ir asmeninių laiškų centro valdybai prašant patarimų ar pagalbos. Būdavo ir apgautų merginų ar primuštų žmonių laiškų. Pavyzdžiui, Bronė 1935 metais išsikėlė į Klaipėdos kraštą tarnauti pas ūkininkus ir čia 1936 metais susipažino “su vienu rimtesniu bernužėliu” ir jie nutarė sekančiais metais apsivesti.

Kovo mėnesį gavau iš jo laišką, kuriame pranešė, kad jis nuo vedybų atsisako. Kadangi aš iš jo nėščia, tad buvo man tokia žinia pirmas ir labai skaudus smūgis mano gyvenime, kurs man būtų be maž gyvybę atėmęs. Juk aš iki šiol gyvenusi tvarkingai ir dorai, ir tik eidama jau dvidešimt tris metus galvodama sukurti šeimos židinį, pasitikėjau matyt nieko vertam žmogui, ir likau gyvenimo prigauta. Dabar mano didžiausias rūpestis tame, kur reikės dėti kūdikį, kurio susilauksiu rugpjūčio gale, pas motiną atiduoti negaliu, žinau tikrai, kad ji nepriims, giminių kaip ir neturiu, tarnaudama pas save taip pat negalėčiau laikyti, o kokiam evangelikui, čia Klaipėdos krašte ir ne norėčiau savo kūdikio leisti auginti.”¹⁴⁹²

Todėl ši mergina klausė LKMD, kur galima rasti katalikišką prieglaudą, pastebėdama, kad ji būdama tarnaite tik mažai gali sumokėti.¹⁴⁹³

Kaip aiškėja iš laiškų daug merginų pasiduodavo vaikinių vilionėms, tik kai gaudavo pažadą vesti. Taip atsitiko ir Petrei, kuri jaunystėje pasižymėjo aktyviu katalikišku veikimu: tris metus buvo pavasarininkių kuopos pirmininkė, taip pat dirbo ir LKMD skyriaus valdyboj. Ten turbūt ir sužinojo apie socialines LKMD įstaigas ir prašėsi priimama į mergaičių globos namus.

Buvau susitarusi šiais metais apsivesti bet... mano jeigu galima pavadinti sužadėtinis išplėšė mano brangiausią turtą ir ... aš tapau motina.

Kokia aš nelaiminga, jeigu aš būčiau netikinti nieko negalvojusi būčiau padariusi abortą arba nutraukusi gyvybės siūlą, bet padariusi vieną nuodėmę daryti kitą dar didesnę ne, aš to negaliu nes aš užaugau religingoj šeimoj ir buvau dora mergaitė.¹⁴⁹⁴

Ji jautėsi užtraukusi gėdą šeimai ir mergaičių kuopai. Panašiai jautėsi ir merginos prisiglaudusios Motinos ir vaiko globos namuose. *Ryto* korespondencijoje iš šių namų pastebima, kad “Sugriautas gyvenimas ir nuolatinis to jutimas motinas, matyti, giliai kankina. Visų veidus dengia liūdni šešėliai, akyse – svajinga melancholija. Jaučiasi visuomenės atstumtos, niekinamos.”¹⁴⁹⁵ Nepaisant šių merginų varganos padėties didelė dalis žmonių į globos namus, kaip į prieglobstį netekėjusioms motinoms žiūrėjo nepalankiai.

¹⁴⁸⁹ J.Sipavičius, „Nelaimingų mergaičių motinų namai“, *Rytas*, 1935 IX 27, nr. 221.

¹⁴⁹⁰ Kauno Šv. Antano LKMD skyriaus ataskaita, LCVA, f.567, ap.1, b.283, l.7.

¹⁴⁹¹ Motinos ir vaiko sekcijos aukotojų sąrašas, LCVA, f.567, ap.1, b.38, l. 259 – 263.

¹⁴⁹² Bronės laiškas LKMD valdybai, 1937 VII 7, LCVA, f.567, ap.1, b.83, l.260.

¹⁴⁹³ Ten pat.

¹⁴⁹⁴ Petrės laiškas LKMD valdybai, 1937 XI 25, LCVA, f.567, ap.1, b.83, l.251.

¹⁴⁹⁵ J.Sipavičius, „Nelaimingų mergaičių motinų namai“, *Rytas*, 1935 IX 27, nr. 221.

Netekėjusiai motinai ir mūsų visuomenėje beveik nėra pasigailėjimo ... Pasmerkia lengvai ir greitai. Vistiek ar ji motina iš palaidumo, ar dėl pasitikėjimo iššauktos klaidos, kuri kiekvieną dieną karčia širdgėla graužia savijautą ir nuodija nuotaiką. Visuomenei tačiau tai nesvarbu. Jos tūlas narys randa "pagrindo" pasmerkti ar papeikti net ir tuos, kurie rūpinasi tokių motinų ir jų kūdikių globojimu. Todėl daugeliui ši įstaiga atrodo, lyg neverti jokios paramos raupsuotojų namai.¹⁴⁹⁶

Sipavičius pastebėjo, kad net šių namų atidarymas 1932 metais buvo sutiktas nepalankiai.¹⁴⁹⁷

Pirmųjų trijų metų veiklos statistika rodė šių namų reikalingumą, juose prieglaudą rado net 138 moterys. LKMD Žaliakalnio skyriaus pirmininkės Piaseckienės nuomone "neminint vienos antros, visos buvo geros mergaitės."¹⁴⁹⁸ Sipavičius *Ryte* stengėsi parodyti, kad šie namai nebuvo maloni įstaiga merginoms ir dėl to jokių būdu neskaitino jų lengvabūdiškam gyvenimui. Tikrai, pagal aprašymą šie namai beveik priminė pataisos namus. Moterys be svarbaus reikalo iš namų išeiti negalėjo, o išėjusios turėjo grįžti nustatytu metu. Vakaraus išeiti iš viso nebuvo leidžiama. Jos taip pat turėjo namuose dirbti, be to buvo siunčiamos į *Šv. Vincento a Paulo draugijos* Šv. Antano skyriaus senelių prieglaudą skalbti, ravėti daržus ar padėti virtuvėje. "Visa tai turint omeny, nayvu būtų patikėti, kad Globos Namų buvimas mergaites atpalaiduoja nuo atsargumo."¹⁴⁹⁹

IV.4.3. Mergaičių globa

Mergaičių globa susirūpinta 1928 metais, kai kelios moterys susidomėjusios emigruojančių merginų problemomis lapkričio 2 d. susitiko su Šveicarijos *Federation des Amies de la jeune fille* centro komiteto dviem atstovėm.¹⁵⁰⁰ Šios tarptautinės organizacijos tikslas buvo sukliudyti moterų prekybą. Turint omeny, kad organizacija buvo netikybė, galima suprasti, kad šis susitikimas visų pirma paskatino *Mergaičių bičiulių draugijos*, vadovaujamos Sofijos Čiurlionienės įkūrimą 1929. Tais pačiais metais, turbūt nenorint išleisti šios veiklos sferos iš katalikų įtakos, buvo įkurta atskira LKMD sekcija, besirūpinanti mergaičių globa. Tiesa, katalikiškoji mergaičių globa taip pat turėjo ilgas tradicijas. Dar 1897 metais Freiburge buvo įkurta tarptautinė organizacija globoti katalikes mergaites, vykstančias ieškoti darbo svetur.

Tiek *Mergaičių bičiulių draugija* tiek ir LKMD Mergaičių Globos sekcija paprašė 1930 m. Vidaus reikalų ministro pašalpos savo veiklai. Bet tas tik katalikėms pasiūlė susijungti su *Mergaičių bičiulių draugija*, kuri, anot jo, turėjo analoginius uždavinius ir priemones. Bet katalikės nenorėjo jungtis prie tikėjimo atžvilgiu neutralios draugijos, be to jau priklausyta prie skirtingų tarptautinių organizacijų¹⁵⁰¹, dėl to Globos sekcija pasiūlė *Mergaičių bičiulių draugijai* pasidalinti darbą. *Bičiulių draugija* pasiėmė steigti Kauno geležinkelių stotyje misiją ir neturtingoms

¹⁴⁹⁶ Ten pat.

¹⁴⁹⁷ Ten pat.

¹⁴⁹⁸ Ten pat.

¹⁴⁹⁹ Ten pat.

¹⁵⁰⁰ „Emigruojančių mergaičių apsauga“, *Moteris*, 1928, nr.11, p.154.

¹⁵⁰¹ Beleckienė 1933 metais pastebėjo kad Mergaičių globos sekcija tamprus santykius palaikė su *Tarptautine Mergaičių globos Sąjunga*, kuriai siuntinėjo aplinkraščiais žinias, kurios vėliau turėjo būti dedamos į biuletinį prie Tautų Sąjungos. LKMD centro komiteto posėdžio 1933 lapkričio 2 d. protokolas, LCVA, f.567, ap.1, b.76, l.3.

moksleivėms bendrabutį. LKMD mergaičių globos sekcija įsteigė patarimų ir darbo tarpininkavimo biurą mergaitėms ir darbo namus su amatų mokykla.¹⁵⁰² Susitarus dėl veiklos pasidalinimo Mergaičių globos sekcija gavo iš valdžios 3000 lt pašalpos, su kuria 1930 metų spalio mėnesį įsteigė darbo tarpininkavimo biurą. Taip pat geležinkelio bei autobusų stotyse buvo iškabinti plakatai, kuriuose perspėta apie pavojus kelionėse bei nurodyta, kur merginos gali kreiptis ieškodamos darbo.¹⁵⁰³ Spausdintuose plakatuose „Jaunoms mergaitėms žinotina!“ stengtasi įtikinti merginas likti namuose: „Pasilikite gimtose vietose ir čia ieškokite darbo, nes kasdien darosi sunkiau mieste gauti padorų užsiėmimą.“ Perspėjamos nevažiuoti iš namų, kol neišmoks namuose: kirpimo, siuvimo, skalbimo, lyginimo ir kitų namų ruošos darbų. „Neturėdamos šių žinių jūs sunkiai gausite padorią pastovesnę tarnybą.“ Be to griežtai pataria nevažiuoti, kol neturės detalesnių žinių apie darbo vietą.¹⁵⁰⁴ Prasidedant ekonominei krizei darbo ieškančių buvo daug daugiau negu darbą siūlančių. Per trumpą laiką į tarpininkavimo biurą kreipėsi 112 ieškančių darbo merginų, o darbdavių tik 36. Galiausiai darbo biuras padėjo 55 mergaitėms susirasti darbo.¹⁵⁰⁵ Vadinasi pusei merginų darbo biuras negalėjo nieko pasiūlyti. Bedirbant pastebėta, kad kaimo merginai sunku buvo gauti darbą mieste, nes ji nemokėjo ruošos darbų, reikalingų mieste.¹⁵⁰⁶ „Nemokėdamos miestieškų darbų, jos negauna užsiėmimo ir atsiduria gatvėj. Jų likimas žinomas: dėl duonos kėsnio eidamos per meilužių rankas atsiduria registruotų ištvirkėlių landynėse, kur galutinai supūdo savo sielą ir kūną.“¹⁵⁰⁷ Todėl buvo būtina kurti namus, kur merginos galėtų trumpam apsistoti ir pramokti paprasčiausių darbų.

Darbo namai buvo atidaryti Mergaičių globos sekcijos iniciatyva 1931 sausio 1 d. prie Benediktinių vienuolyno. Ten iškart apsigyveno 15 moterų. 1931 vasario 24 d. namai buvo perduoti vesti *Lietuvaičių švietimo draugijai*, tai yra neviešoms vienuolėms, kurios ir įrengė juos savo namuose. 1931 metų gegužę namuose gyveno 5-8 merginos.¹⁵⁰⁸ Anot Veronikos Karvelienės pateiktos statistikos, namuose per 1932 metus išlaikyta 8656 moterys.¹⁵⁰⁹ Darbo namuose buvo mokoma ir vykdomi siuvimo, mezgimo, baltinių taisymo užsakymai. Vėliau buvo įkurta ir skalbykla. Šie namai turėjo būti kaip laikina prieglauda darbo negaunančioms, ir tokiu būdu atlikti prevencinę funkciją, „nes statistikos žiniomis įrodyta, kad dauguma mergaičių patenka į prostituciją dėl negavimo užsidirbti pragyvenimo.“¹⁵¹⁰

¹⁵⁰² V.Karvelienė, „Socijalinės globos sekcijos“, in *Tiesos ir meilės tarnyboj*, p.86.

¹⁵⁰³ „Mergaičių globos sekcijos“, *Moteris*, 1930, nr.12, p.163.

¹⁵⁰⁴ „Jaunoms mergaitėms žinotina“, *Moteris*, 1932, nr.3, p.49. „Jaunoms kelevėms žinotina“, *Moteris*, 1932, nr.3, p.49.

¹⁵⁰⁵ „Mergaičių globa“, *Moteris*, 1931, nr.5, p. 11.

¹⁵⁰⁶ Ten pat.

¹⁵⁰⁷ „Konferencijai besitarianant“, *Moteris*, 1931, nr.8-9, p. 1.

¹⁵⁰⁸ „Mergaičių globa“, *Moteris*, 1931, nr.5, p. 11.

¹⁵⁰⁹ V.Karvelienė, „Socialinės globos sekcijos“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 87. Tokia pati statistika pateikta ir Reginos Laukaitytės nurodant, kad tiek merginų buvo suteikta pagalba. (R.Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*, p.116.) Tuo tarpu straipsnyje *Ryte* konkrečiai pasakyta, kad tiek kartų buvo suteikta paslauga, bet nepasakyta, kiek konkrečiai moterų ja pasinaudojo. („Mergaičių globos įstaigos“, *Rytas*, 1934 III 9.)

¹⁵¹⁰ „Mergaičių globa“, *Moteris*, 1931, nr.5, p. 11.

Mergaičių darbo namų statistika iš 1932 ir 1933 rodė, kad šie namai buvo reikalingi. Pateikiant statistiką aiškiai nurodyta, kad prieglobstis skaičiuojamas, kiek kartų buvo suteikta paslauga, o ne kiek moterų.¹⁵¹¹

	1932 m.	1933 m.
Išlaikyta bendrabutyje	8656	9706
Įregistruota darbdavių	523	512
Darbininkų įsiregistravo	608	280
Grąžinta į tėviškę	84	89
Globota nėštumo metu	26	39
Išsiūsta į ligoninę gimdyti	26	31
Grįžo iš ligoninės su kūdikiais	26	13
Grąžintos tėvams su kūdikiais	2	3
Atiduoti kūdikių už įsūnį	1	1
Kūdikiai talpinti į lopšelių	17	10
Išgelbėta nuo abortų	2	4

Pastebėta, kad dauguma merginų iš darbo namų išeidavo rimtai nusiteikusios, visiškai „pakrikusių ir užsispyrusių“ per pirmus tris metus pasitaikė tik keturios, kurios išėjo iš namų po gana ilgo laiko nė kiek nepasitaisiusios. Galima manyti, kad prieglobsčio šiuose namuose dažniausiai ieškojo tos, kurios atvyko į Kauną besitikėdamos lengvesnio pragyvenimo. Vedėjos pastebėjo, kad

ūkio darbai beveik visų, kurios per įstaigą perėjo nemėgiami, siuvimo rankdarbių dažniausiai nemoka, o per tokį trumpą laiką išmokyti neįmanoma. Mergaitės mano kad bet koks fizinis darbas yra juodas, negarbingas darbas, tad jo labiausiai ir vengia. Dainos, giesmės, mėgiamos ir jos gerai nuteikia mergaites.¹⁵¹²

Svarbiausia, anot autorės, merginoms buvo materialinis, kad ir skurdus aprūpinimas. „Neretai mergaites ištraukus iš materialinio skurdo, pakyla jos ir iš dorinio puolimo.“¹⁵¹³ Draugijos konferencijoje darbo namų vedėja Sikorskaitė pranešė

nors dar silpna, tačiau nieko nepamainoma moterims užuovėja. Užlaikymas ir maistas yra pats kukliausias, tačiau buvusios yra dėkingos už suteiktą pagalbą ir suieškotą darbą. ...Dauguma atvažiavusių nemoka paprasčiausių ruošos darbų. Reikalaujama tarnaičių, bet sugebančių gerai virti, kepti, siūti ir pan: Tuo tarpu kaimo mokslas netaikomas mieste. Čia ir atsitinka visa bėda – nēr darbo.¹⁵¹⁴

Žmonės iš provincijos pakankamai skeptiškai žiūrėjo į darbo namų veiklą, kaltinant, kad šie vilioja kaimo merginas į miestą.¹⁵¹⁵ Bet, anot Beleckienės, ji darė viską, kad gražintų merginas atgal į provinciją, pastebėdama, kad ir tėvai turėtų atkalbinėti dukras nuo važiavimo į miestą užsidirbti, „ypatingai dabar, kada visi stengiasi mažinti darbininkų skaičių. Darbo namai perpildyti,

¹⁵¹¹ „Mergaičių globos įstaigos“, *Rytas*, 1934 III 9.

¹⁵¹² Ten pat.

¹⁵¹³ Ten pat.

¹⁵¹⁴ Michalina Korgaudaitė, „L.Katalikių Moterų dr-jos konferencija“, *Moteris*, 1932, nr.5, p.73.

¹⁵¹⁵ O. Beleckienė, „Ne į miestą“, *Moteris*, 1931, nr. 12, p. 6.

darbo biuras nebepajėgia surasti tiek vietų, kiek jų ieško. Pramonės įmonės, fabrikai, dirbtuvės mažina darbininkų skaičių, mieste visai striukai su darbo gavimu.”¹⁵¹⁶ Urmanienė, mergaičių globos sekcijos sekretorė pastebėjo, kad gauna laiškų, kuriuose prašoma rasti darbo Kaune. Bet anot jos, tuo metu

Kaune pragyvenimo sąlygos labai sunkios. Tarnysčių gauti labai sunku. Jaunimas baigęs universitetą ar gimnazijas su ašaromis maldauja darbo, sutinka dirbti pradžioj kelis mėnesius be atlyginimo, kad tik kaip nors įlįsti į pastovią vietą. Tarnaičių, kurių darbas labai sunkus, irgi sumažinus valdininkams algas, mažai kas besamdo – daugelis ponių pačios dirba namų ruošą. Taigi pareikalavimas darbininkų Kaune kas kart mažėja.¹⁵¹⁷

Laikui bėgant bei ekonominei krizei pasunkinus gyvenimo sąlygas mergaičių globos sekcija pastebėjo tam tikrų darbo namų trūkumą, dėl pernelyg skirtingų juose apgyvendinamų merginų. Auklėjimo atžvilgiu tuose pačiuose namuose “laikyti mergaites nedarbingas, sergančias, puolusias ir moraliniai pakrikusias kartu su sveikomis kaip kūnu ir dvasia, darbingomis bedarbėmis yra netikslu ir turi blogos auklėjančios įtakos. Taip pat sunku tokią įstaigą tvarkyti ir vesti.”¹⁵¹⁸ Todėl įstaiga pertvarkyti į du atskirus namus: mergaičių globos namus, kur priimamos puolusios, esančios policijos priežiūroje, tai yra registruotos kaip prostitutės ir tos, kurios dėl fizinių ar moralinių trūkumų negali ar nesugeba dirbti darbo,¹⁵¹⁹ o į mergaičių darbo namus – darbą praradusias ar iš provincijos tik atvažiavusias. Gal būt dėl to Regina Laukaitytė, pastebėjo dvejus darbo namus Kaune: vienus įsteigtus Vidaus reikalų ministerijos ir perduotus *Lietuvaičių švietimo draugijai* 1931 metais, kitus įsteigtus LKMD ir perduotus pranciškonėms 1934 metais.¹⁵²⁰ Mano manymu čia įvelta klaida: darbo namai buvo įsteigti Mergaičių globos sekcijos su vidaus reikalų ministerijos pašalpa¹⁵²¹, o kiti darbo namai atsirado Mergaičių globos sekcijai supratęs, kad reikia darbo namus dalinti į namus doroms bedarbėms ir kitus policijos priežiūroje esančioms merginoms.

Todėl nuo 1934 spalio 20 d. sveikoms ir darbingoms merginos, netekusioms darbo ir neturinčioms pastogės buvo atidaryti atskiri darbo namai, Žemaičių 59. O mergaičių globos namai buvo palikti Italijos gatvėje.¹⁵²² Kadangi darbo namuose mergaitės turėjo greitai mokintis tarnaitėms reikalingų darbų, todėl jau lapkritį praktikos sumetimais buvo atidaryta valgykla, kur pietūs iš trijų patiekalų kainavo tik 50 centų, tai yra buvo parduodami tik už savikainą. Taip pat tie namai priimdavo kepimo užsakymus. Tokiu būdu merginos gyvendamos šiuose namuose greitai turėjo išmokti kepimo ir virimo.¹⁵²³ Prie šių, pranciškonių vedamų namų buvo organizuotos ir lavinimosi valandos dirbančioms tarnaitėms, kasdien nuo 5 iki 6 valandos. Ten jos galėjo išmokti

¹⁵¹⁶ Ten pat, p. 7

¹⁵¹⁷ G.Urmanienė, „Kuo padedame mergaitėms“, *Moteris*, 1934, nr.9, p.136-137.

¹⁵¹⁸ Ten pat.

¹⁵¹⁹ Ten pat.

¹⁵²⁰ R.Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos*, p.116.

¹⁵²¹ Ir pačios R.Laukaitytės sudarytoje lentelėje prie *Lietuvaičių švietimo draugijos* socialinės veiklos parašyta, kad ji 1931 m. perėmė LKMD Mergaičių globos sekcijos darbo namus. R.Laukaitytė, *Lietuvos Vienuolijos*, p.189.

¹⁵²² „Mergaičių darbo namai“, *Rytas* 1934 X 19, nr.239.

¹⁵²³ „Darbo mergaičių globa ir švietimas“, *Rytas*, 1934 XI 16, nr. 262.

geriau rašyti, skaičiuoti, tvarkos darbų. Lavinimosi valandas vedė seserys pranciškonės padedamos studentėms.¹⁵²⁴

Išlaikyti mergaičių globos namus daug kainavo. Pavyzdžiui, 1935 m. sausio mėnesį išlaidų buvo 1825 lt, tuo tarpu įplaukų tik 1729 lt. Didžiausią įplaukų dalį sudarė 1500 gauti iš LKMD (pervedama valstybės pašalpa). Iš skalbyklos gauta 73 litai, iš siuvyklos – tik 24 lt., iš bendrabučio – 120 lt. Nors vėliau pajamos iš siuvyklos šiek tiek išaugo, vis tik jos liko nežymios. Didžiausią dalį išlaidų sudarė nuoma 333 lt, algos personalui – 350 lt, malkos apie 240 lt.¹⁵²⁵

Ypatingai daug nerimo aktyvioms moterims kėlė, kad daug lietuvių, ieškomos geresnės buities, emigravo į svetimus kraštus. Problema buvo tai, kad emigrantės dažnai nemokėdamos kalbos, sunkiai rasdavo darbą, o klestint moterų prekybai galėjo būti lengvai prigaunamos. „Nemaža jų [emigrančių] dalis patekusi į įtartinų agentų rankas, tampa ištvirkimo aukomis, vadinamomis baltosiomis vergėmis.“¹⁵²⁶ Juodišienė pasakodama apie Tarptautinės mergaičių globos sąjungos kongresą Budapešte pastebėjo sąjungos siūlymą užmegzti kontaktus su valdžia, prašant, kad toji neišduotų pasų, kol „emigrantė neturi žinių iš vietos, į kurią ji vyksta, apie tarnybą ir gyvenimo sąlygas. Šias žinias valdžia galėtų gauti per Mergaičių Globos darbo ir informacijos biurą, podraug pavesdama nepilnametes mergaites šios įstaigos globai.“¹⁵²⁷ Greitai ir lietuvės gavo Vidaus reikalų ministerijos pritarimą, kad keleivei, norinčiai išvykti į užsienį, nebūtų išduodamas užsienio pasas, kol mergina neturės mergaičių globos sekcijos užpildytos kelionės legitimacijos kortelės ir kol nebus suteiktos tinkamos žinios.¹⁵²⁸ Apie prekybą moterimis, prostitucijos grėsmę buvo užsiminta ir pokalbyje su kunigu Janilioniu apie lietuves Pietų Amerikoje.¹⁵²⁹

Mergaičių globos sekcija stengėsi įtikinti visus LKMD skyrius susidomėti šia problema bei globoti mergaites provincijoje. Moterys buvo raginamos auklėti jaunuomenę katalikiškai ir labiau jaunimą kontroliuoti. Pavyzdžiui, buvo patariama skatinti jaunimą, bei savo samdinius, prisidėti prie bažnytinio giedojimo ar gegužinių pamaldų. Svarbiausia moterys turėjo atkalbinėti merginas važiuoti į miestus ir užsienį, nes ten negaudamos darbo, jos dažnai patenka į moterų prekybos agentų rankas ar tampa prostitutėmis. Tik nepajėgus atkalbėti nuo išvažiavimo, patariama suteikti visas reikiamas kelionei žinias.¹⁵³⁰ Keliaujančiom merginoms buvo patarta visada prašyti Tarptautinės Mergaičių Globos Sąjungos budėtojų pagalbos. LKMD gavo atitinkamus lapelius, kuriuos skyriai turėjo įduoti į užsienį keliaujančiom merginoms, kartu su Mergaičių globos adresais

¹⁵²⁴ Ten pat.

¹⁵²⁵ Mergaičių globos namų kasos knyga, LCVA, f.567, ap.1, b.53, l.1-2.

¹⁵²⁶ „Konferencijai besitarianant“, *Moteris*, 1931, nr.8-9, p. 1.

¹⁵²⁷ L. J. J. [L. Januševičiūtė – Juodišienė], „Mergaičių globos kongresas Budapešte“, *Moteris*, 1931, nr.8-9, p. 10.

¹⁵²⁸ G. Urmanienė, „Kuo padedame mergaitėms“, *Moteris*, 1934, nr. 9, p. 136-137.

¹⁵²⁹ Kalbėta apie moterų darbus, uždarbį, laisvą laiką, kurio nebuvo. Kunigas pastebėjo, kad „viešųjų namų pasibaisėtina daug“. „Lietuvės Pietų Amerikoje“, *Moteris*, 1932, nr.12, p.164-165.

¹⁵³⁰ „Mergaičių globa“, *Moteris*, 1931, nr.5, p.13.

tų vietų, per kurias teks merginai važiuoti. Kiekvienoje stotyje užsienyje patardavo išlipus laikyti lapelį iškelus, kurį pastebėjus budinčiosios, paimtų mergaitę savo globon ir duotų tolimesnei kelionei patarimų.¹⁵³¹ Kad tokia pagalba būtų užtikrinta ir Lietuvoje, Mergaičių globos sekcija prašė savo skyrių bent jau didesnėse stotyse kaip Šiauliuose, Klaipėdoje, Kybartuose, Joniškyje parūpinti budėtoją, kuri atvykusią vienišą mergaitę paglobotų. Galiausiai skyriaus narėms patariama atlaidžiau žiūrėti į “puolusias” merginas, “jų nesmerkti, neišvaryti, nes dažnai dėl jų puolimo kaltos apystovos, kuriose jos gyvena, bet jas gelbėti, suieškant joms vietų, kur jos galėtų užsidirbti pragyvenimą ir toliau padoriai gyventi.”¹⁵³² Sekcijos vidaus veikimui plėsti manyta panaudoti Sekcijos Globėjos Šv. Panelės Gerosios Patarties šventę.¹⁵³³

Mergaičių globos reikalams tvarkyti sekcijos nurodymu, kiekvienas skyrius turėjo paskirti vieną asmenį – mergaičių globos reikalų rūpintoją. Jos veikla turėjo būti: budėti, melstis, veikti.

Ji yra pamaldi, religijos vykinimo gyveniman pavyzdys. Ji meldžiasi už savo globojamas ir aiškina jaunoms mergaitėms, kad malda nėra paprastas formalumas, net pats gyvenimas.

Ji veikia pasitardama su vietos klebonu ir skyriaus valdyba. Ji seka atidžiai mergaičių gyvenimą... Ji deda pastangas, kad jaunos katalikės visos įstotų į katalikiškas jaunimo organizacijas, kurios formuoja jaunas sielas ir jas apsaugo. ... LKMD skyriai privalo griežtai kovoti su mergaičių plūdimu į didmiesčius ir užsienį visais galimais būdais: paskaitomis, asmeniniais patarimais, padedant surasti pragyvenimą vietoje.¹⁵³⁴

Tokia buvo mergaičių globos sekcijos centro komiteto idėja, o realybėje skyriai šiais darbais nesidomėjo. “Skyriai visai nesirūpina bendru veikimu, nesiteirauja, neprašo žinių nei patarimų” skundėsi sekcijos centro komitetas.¹⁵³⁵ Tik keli skyriai - Kybartų, Kauno Karmelitų, Jonišio ėmėsi konkretnių darbų mergaičių globoj.

1933 metais Kauno Autobusų stoty Karmelitų skyriaus iniciatyva buvo įkurta Mergaičių globos misija.¹⁵³⁶ Jos vedėja buvo “rūpestinga, vyriškos drąsos, didelės energijos” T. Raguckienė.¹⁵³⁷ Ji budėjo nuo septintos ryto iki aštuonių vakaro. Paprastai į dieną ji duodavo apie 20 – 25 patarimus, palydėdavo keliolika žmonių į teismus, ligonines. Darbas nebuvo lengvas, nes misijos darbuotoja sudarė konkurenciją žmonėms, kurie teikė informaciją atvykusiems kaimiečiams už pinigus. “Kartais pasiūlius pagalbą, išnaudotojo įbauginta moteris kritiškai nuo kojų iki galvos išmatuoja vedėją ir suka į šalį. ... Čia pat pasisiūlo įtartinas tipas ir nustūmęs vedėją daro biznį.” Kartais “biznio gynėjai” net specialiai pasijuokdavo iš misijos darbuotojos “patys dedasi atvykėliais ir prašosi pagalbos, paskui juokiasi apgavę “dorybių” saugotoją.”¹⁵³⁸ Nepaisant sunkumų Karmelitų skyrius išlaikyti šią misiją. Nuo 1936 m. šioje misijoje dirbo Degteriovienė, baigusi šešias gimnazijos klases, ir septynis metus prieš tai dirbusi labdaringose draugijose. Ji

¹⁵³¹ Ten pat.

¹⁵³² Ten pat, p. 12.

¹⁵³³ LKMD Centro ir sekcijų valdybų posėdžio 1933 lapkričio 2 d. protokolas, LCVA, f.567, ap.1, b.76, l.3.

¹⁵³⁴ „Mergaičių globos darbas“, *Moteris*, 1932, nr.4, p. 55.

¹⁵³⁵ Michalina Korgaudaitė, „L.Katalikių Moterų dr-jos konferencija“, *Moteris*, 1932, nr.5, p.73.

¹⁵³⁶ LKMD Karmelitų skyriaus visuotinio susirinkimo 1934 balandžio 15 d. protokolas, LCVA, f.567, ap.2, b.131, l.1-2.

¹⁵³⁷ K. St., „Kauno užmiesčio autobusų stoties Misija“, *Rytas*, 1934 VIII 23.

¹⁵³⁸ Ten pat.

pažadėjo darbą atlikti be atlyginimo, tik skyriaus valdyba turėjo apmokėti jos padarytas išlaidas dėl merginų.¹⁵³⁹ Bet jau po keleto mėnesių ji pareikalavo 80 lt. per mėnesį užmokesčio, sutikdama dirbti už 60 lt, kol draugija atras galimybę užmokestį pakelti.¹⁵⁴⁰ Ir vėliau Karmelitų skyriaus ataskaitoje buvo išlaidų eilutė susijusi su autobusų stoties misijos išlaikymu. 1938 metais algai sumokėti išleista 600 lt, tuo tarpu sušelpiant keleivius tik 50 lt.¹⁵⁴¹

Ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje darbo tarpininkavimo biuras dirbo gana efektyviai. Pavyzdžiui, viena darbdavių registracijos knyga prasidėjo 1939 birželio 27 dieną 1567 numeriu. Per tą dieną užregistruota dešimt darbdavių – visi pageidavo darbininkės visai ruošai.¹⁵⁴² Jų adresais buvo išsiųstos aštuonios merginos, kas leidžia spręsti, kad darbo pasiūla vasarą buvo didesnė nei paklausa. Kartais darbdaviai pageidaudavo auklės, virėjos, bet tokiems darbams retai būdavo randamos tinkamos merginos, kas leidžia spręsti, kad ir ketvirto dešimtmečio pabaigoje daugelis merginų atvykdavo neturėdamos savo specializacijos. Siuvimo buvo galima pramokti ir globos namų siuvykloje, kurioje būdavo priimami užsakymai. Suknelės pasiuvimas kainavo nuo penkių iki septynių litų, sijono – iki dviejų litų.¹⁵⁴³ Per visus 1939 metus buvo užregistruota 3029 darbdavių.¹⁵⁴⁴

IV.5. EKONOMINĖ VEIKLA

Lietuvių katalikių moterų draugija vienu iš pagrindinių tikslų kėlusį moterų ekonominio būvio pagerinimą, rūpinosi ir įvairių bendrovių kaip arbatinių, viešbučių, skalbyklų, audimo įstaigų, vištidžių steigimu. Tiesa, tai pavykdavo įgyvendinti tik aktyvesniems skyriams, bet ir jiems buvo sunku išlaikyti šias įstaigas pelningomis, todėl dažnai po keletos metų veikimo jos užsidarydavo.

Dar LKMD gyvavimo pradžioje sklandė idėja apie Moterų vartotojų draugiją. Tokia draugija pavadinta *Grožybė* buvo įsteigta 1912 metais. *Grožybės* pirmininkė buvo K.Jeržikevičaitė (buhalterijos kursų Kaune vedėja), sekretorė A.Rošinskienė, o išdininke ta pati Teresė Kobelinskaitė.¹⁵⁴⁵ 1912 rugsėjį ši draugija surengė gausiai moterų lankytas paskaitas apie Vartotojų draugijas. Čia paskaitą apie moterų išnaudojimą bei apie organizacijos reikalingumą ir naudingumą skaitė Čiurlionienė. Kitą paskaitą apie vartotojų draugijas užsienyje bei Kauno gubernijoje skaitė ekonomikos daktaras kun. Maliauskas. Nuo 1912 lapkričio 10 dienos draugija atidarė galanterijos

¹⁵³⁹ Degteriovienės prašymas priimti į darbą Karmelitų skyriaus valdybai, 1936 V 28, LCVA, f.567, ap.2, b.132, l.194.

¹⁵⁴⁰ Degteriovienės prašymas Karmelitu skyriaus valdybai, 1936 X 2, LCVA, f.567, ap.2, b.132, l.185.

¹⁵⁴¹ 1938 metu islaidu ataskaita, Karmelitu susirasinejimas, LCVA, F.567, Ap.-2, B.132, L.77.

¹⁵⁴² Darbdavių registracijos knyga 1939, LCVA, f.567, ap.1, b.115.

¹⁵⁴³ Mergaičių globos namų siuvyklos kvitų knygelė, LCVA, f.567, ap.1, b.115.

¹⁵⁴⁴ Darbdavių registracijos knyga 1939, LCVA, f.567, ap.1, b.115.

¹⁵⁴⁵ „Kauniškės vartotojų draugijos „Grožybė“ atsišaukimas“, *Lietuvaite*, 1912, Nr.10, p.132-133.

parduotuvę, kurioje buvo pardavinėjami vietiniai dirbiniai: audimai, mezginiai, nėriniai, išsiuvinėjimai,¹⁵⁴⁶ taip stengiantis pakelti krašto pramonę.

Nežiūrint nei į didelį mūsų lietuvių gabumą ir darbštumą, nei į jų išdirbinių puikumą, jos visos turi iš to labai mažą pelą; jų dirbtuvės yra menkos; išplėtoti jų negali dėl to, kad nėra kas jų išdirbinių pirktų ir gerai už juos mokėtų. ... Iki šiolei ir mes visos ir mūsų dirbtuvės buvome prigulmingos nuo mažų, labai tankiai nesąžiningų, tarpininkų ir tarpininkių – svetimtaučių, kuriems priverstos budavome savo išdirbinius parduoti už tiek, kiek jie mums duodavo, mes kitokių pirktų mes neturėdavome. ... Kaime mūsų krašto išdirbiniai: drobės, čerkasai, milai, rankšluosčiai, karbatkėlės ir t.t. būdavo labai pigūs, o miestuose, eidami per tarpininkų rankas, jie būdavo neprieinami dėl savo brangumo taip, kad retas žmogus tegalėdavo jų nusipirkti.¹⁵⁴⁷

Užmačios buvo geros, bet realiai pradžia buvo sunki. Bronė Buivydytė pirmoji dirbusi parduotuvėje *Grožybė* prisiminė: “Prekių buvo labai maža. Man liepė lentynas užpildyti tuščiomis dėžutėmis, kad nebūtų tuščios vietos. Aš dirbau viena. Prekyba ėjo silpnai. Tik pagyvėdavo prieš Kalėdas, kai klierikai važiuodavo namo ir ateidavo pas mus pirkti dovanų seserims ir kitiems namiškiams.”¹⁵⁴⁸ Ji toje parduotuvėje dirbo neilgai – greitai persikėlė į Anykščius, kur vietinėje vartotojų draugijoje gavo darbo. O LKMD dar 1912 rugsėjo 29 prie katedros atidarė cukrainę.¹⁵⁴⁹ Anot Januševičiaus, šios įstaigos nešė gerą pelną draugijai.¹⁵⁵⁰

LKMD skyriuose ypatingai buvo populiarūs arbatinių steigimai. Arbatinės buvo steigiamos ne tiek stengiantis gauti pelną (nes jų išlaikymas pakankamai brangiai kainuodavo), kiek “Buvo manyta, kad įkūrus arbatinę bus galima atitraukti daugelį sodiečių žmonių iš žydų užkampių, kur jie dažniausiai apsistoja, o paskui palieka ir savo uždirbtus centus.”¹⁵⁵¹ Apie prieškarinio arbatinės prisiminta, kad tai buvo „židinys, kuriame spietėsi visi lietuviai savo reikalų aptarti, iš ten paguoda ėjo vargstantiems.“¹⁵⁵² Kėmėšaitė (greičiausiai Felikso Kėmėšio sesuo), kaip Aluntos skyriaus pirmininkė, atsisakė 1926 paaukoti pinigų centrui, nes pastebėjo, kad pats skyrius įbridęs į skolas, nes daug vargo turėjo su arbatine, kur “daug daiktų trūksta, dabar žiema artinas reikia langų durų ir pačios sukam galvas, iš kur paimti pinigų, prašom šiuo kartu dovanoti, kad negalim šelpti”.¹⁵⁵³ Jos tuo metu bandė atremontuoti karo metu sudegintą *Blaivybės* draugijai priklausantį namą, kuriame ir atidarė valgyklą arbatinę. Neaišku, kiek vėliau joms ta arbatinė pelno davė, nes 1933 metais pastebėjo: kad arbatinė valgykla, laikoma daugiau ne dėl pelno, bet kultūriniais tikslais, nes prie arbatinės veikė ir skaitykla.¹⁵⁵⁴

Švėkšnos LKMD skyriaus vienu pirmųjų darbų buvo arbatinės atidarymas. Pats Švėkšnos skyrius buvo įkurtas 1922 vasario mėnesį, pirmąją valdybos pirmininke sutiko būti Janina Broel-Pliatereinė. Arbatinė, kartu su svetaine, kur taip pat buvo galima daryti susirinkimus bei gauti

¹⁵⁴⁶ Ten pat.

¹⁵⁴⁷ Ten pat.

¹⁵⁴⁸ Bronė Buivydytė, „Autobiografija“, LLMA, f. 90, ap.1, b.126, p. 7.

¹⁵⁴⁹ Žinios iš Lietuvos, *Lietuvaitė*, 1912, nr.9, p.125.

¹⁵⁵⁰ „Lietuvių Katalikų Moterų Draugija prieš Didįjį karą“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 32-33.

¹⁵⁵¹ Vargų dukrelė, „Kodėl aš priklausau prie LK moterų draugijos“, *Moteris*, 1931, nr.6-7, p.8.

¹⁵⁵² Ten pat, p.8.

¹⁵⁵³ Alantos skyriaus pirmininkės Kėmėšaitės laikas centro valdybai, 1926 XI 15, LCVA, f.567, ap.1, b.168, l.26.

¹⁵⁵⁴ Alunta, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p.138.

nakvynę buvo atidaryta tų pačių metų rudenį. Plačios paskirties svetainė neišsilaikė ir kitais metais liko veikti tik arbatinė. Viską pavertė niekais Švėkšną nusiaubęs didelis gaisras 1925 metais. Nepaisant to skyrius po metų vėl atidarė arbatinę, kuri sugebėjo išsilaikyti.¹⁵⁵⁵ Švėkšnos arbatinė laikėsi ne per blogiausiai, nes 1931 metais gauta pelno, iš kurio dviems arbatinės tarnaitėms buvo paskirta po 50 litų dovanų bei 500 litų paaukota steigiamam Kaune Katalikiškam Universitetui. Turėta pinigų ir gražinti grafienei Pliaterienei skolą, bet jai sutinkant skola buvo pervesta Labdaringai draugijai.¹⁵⁵⁶ Šioje arbatinėje būta ir problemų – tarnaitės turėjo būti išpėtos, kad švariau pačios rengtųsi ir turėtų baltas prijuostas bei kepuraites, be to stengtųsi arbatinėje ir kepykloje švariau dirbti.¹⁵⁵⁷ Po metų situacija pablogėjo – žmonės skundėsi arbatinės tarnaitėmis, kad jos nemandagiai elgiasi. “Žmonės pradėjo nebeiti pirkti geriau, sako, eiti pas žydą, kaip klausytis jos šaukimo.”¹⁵⁵⁸ Ir nors vieną nepaklusnią tarnaitę valdyba nusprendė atleisti, bet dėl to kilo dar didesni nesusipratimai draugijoje.

Dusetose nuo 1924 metų visos katalikiškos draugijos bendrai laikė arbatinę, deja nežinia ar pati arbatinė sunyko, ar tiesiog LKMD nebeprisidėjo prie jos išlaikymo, nes jau 1928 metų ataskaitoje apie arbatinę nebeužsiminta. Problema buvo, kad Dusetose, skyriaus gyvenimas priklausė tik nuo poros aktyvių draugijos narių. Mazūrienė buvusi Dusetų skyriaus sekretorė, prisiminė:

Kadangi Dusetiškiei dideli mėgėjai degtinės ir alaus, todėl skyrius statė sau uždaviniu kiek galima plėsti blaivinimo idėją... Renkant valsčiaus tarybos narius iš skyriaus dvi narės (M. Ziesienė ir aš [Mazūrienė – I.K.]) tapo išrinktos tarybos nariais... Padedant kitiems katalikiško bei dorovinio nusistatymo tarybos nariams pavyko praveisti tarybos nutarimus uždaryti Dusetų miestely visus traktierius ir alines, o įsteigti tik savivaldybių vardu svaigiųjų gėrimų krautuvę išsinešimui. Vėliau buvo pravesta ir visuotinas valsčiaus priešalkocholinis balsavimas.¹⁵⁵⁹

Linkuvos skyrius arbatinę buvo įsteigęs dar 1919 metais ir kaip galima matyti ji veikė ne tik kaip priešalkoholinė agitacija, bet ir nešė pelną. Nes kai 1925 metais buvo nuspręsta įkurti manufaktūros krautuvę, tai daugiausiai tai buvo finansuojama iš arbatinės pajamų. Vis tik Linkuvos moterų krautuvė nors ir remiama moterų ilgai neišsilaikė “nemokėta išlaikyti žydų konkurencijos, ir po poros metų krautuvę reikėjo likviduoti. Tas padarė skyriui daug nuostolių.”¹⁵⁶⁰ Kad arbatinė palyginti gerai laikėsi, rodo ir tai, kad 1928 metais jos inventorių buvo įkainuotas 2637 litų. Prie arbatinės pradžioje buvo suorganizuota ir skaitykla bei didelis knygynas, bet įsikūrus Linkuvos KVC skyriui LKMD skyrius savo knygyną sujungė su KVC knygynu.¹⁵⁶¹

¹⁵⁵⁵ Švėkna, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, 223-224.

¹⁵⁵⁶ Švėkšnos valdybos posėdžio vykusio 1932 vasario 14 protokolas, LCVA, f.1488, ap.1, b.2, l.2.

¹⁵⁵⁷ Ten pat.

¹⁵⁵⁸ Švėkšnos valdybos posėdžio vykusio 1932 XI 13 protokolas, LCVA, f.1488, ap.1, b.2, l.13.

¹⁵⁵⁹ Dusetos, LCVA, f.567, ap.1, b.205, l.19-20.

¹⁵⁶⁰ Linkuva, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 175.

¹⁵⁶¹ Linkuva, *Moteris*, 1929, nr.1, p. 15.

Ir Tauragės skyrius 1924 metais atidarė valgyklą,¹⁵⁶² bet ta valgykla nešė daugiau nuostolių nei pelno. 1925 gruodžio 13 dienos susirinkime, pastebima, kad skyrius turi “labai švariai užlaikomą valgyklą” labai gražiuose Kazimieriečių namuose, kurie, deja, brangiai kainavo. Kadangi “Tauragės daugumoj socialistiškoji inteligentija ją boikotuoja, todėl be galo sunku verstis. Turi nuolatinių valgytojų 8 ir 1200 skolas.”¹⁵⁶³ Stengiantis sumažinti išlaidas skyriaus valdyba, prašė sumažinti salės nuomą, bet kazimieriečiai atsisakė.¹⁵⁶⁴ Negalėdamos išsiversti valgyklą uždarė.¹⁵⁶⁵ Bet jau greitai 1929 buvo pasišauta steigti skalbyklą, „nes tokios įstaigos Tauragėje nėra. Tik mes neturime geros to amato žinovės. Gal tamstos galėtumėte rasti tokią pas zitietais.”¹⁵⁶⁶ Be to centro prašyta padaryti sąmatą skalbyklos įsteigimui. O.Gaigalaitė atsakydama pastebėjo, kad skalbyklos vedėja turi išmanyti ne tik skalbimą, bet ir įstaigos vedimą, cheminį valymą, bei pateikė sąmatą, kuri be buto nuomos viršijo 2000 litų.¹⁵⁶⁷ Skyrius nebuvo pajėgus surinkti tiek pinigų, nes pastebėjo, kad gali padengti tik ketvirtadalį sąmatos.¹⁵⁶⁸

Paprastai įstaigų steigimas daug priklausydavo nuo vieno žmogaus iniciatyvos. Matyt, kad gabūs organizatoriai buvo Baisogalos vikarai dirbę iki 1925 metų. Jie sugebėjo įkurti skyrių, jį tvarkyti bei suplanuoti arbatinę. “Tam padėta nemažai triūso nupirkta virduklė, tačiau arbatinė realybėje nepasirodė, nes išvažiavus rėmėjams kuriais buvo Baisogalos vikarai, sustojo visas skyriaus veikimas: susirinkimai labai retai tevykdavo ir tuos pačius gyvumo maža beliko.”¹⁵⁶⁹ Skyrių metų pabaigoje bandė atgaivinti Kvėdaraitė,¹⁵⁷⁰ bet matyti, kad savarankiškai skyrius negalėjo gyvuoti ir vėliau visiškai apmirė, nes 1934 metais jį teko naujai steigti.¹⁵⁷¹

Panašiai visas Marijampolės draugijos skyrius savo geraisiais laikais skaičiavęs 1000 narių¹⁵⁷² laikėsi ant Daukšienės. Tada buvo sumanyta įsteigti ir pavyzdinę vištidę. Dar 1923 metais buvo įsigyta 30 geresnių rūšių vištų, ir pradėta rūpintis tvartų pastatymu, be to šalia buvo manyta įrengti krosnį vaisių džiovinimui. Bet vien laikinai vištidei sąmata buvo 4110 lt.¹⁵⁷³, todėl buvo prašoma LKMD centro valdybos suteikti skyriui pašalpą¹⁵⁷⁴ ar tiesiog išrūpinti iš Žemės ūkio

¹⁵⁶² Daug darbų Tauragėje padaryta S.Dikavičiūtės -Šimkienės (greičiausiai vietinio kun. V.Dikavičiaus sesers), kuri skyriaus valdyboje buvo iki 1936 metų. LKMD Tauragės skyriaus istorija (1923- 1934), LCVA, f.567, ap.1, b.656, l.29.

¹⁵⁶³ Tauragės skyriaus visuotinio susirinkimas 1925 gruodžio 13 d. protokolas, LCVA, f.567, ap.1, b.57, l.50.

¹⁵⁶⁴ Ten pat.

¹⁵⁶⁵ Pagal LKMD Tauragės skyriaus 1926 - 1927 ataskaitą, skyrius valgyklos nebeturejo, LCVA, f.567, ap.1, b. 656, l.42. Matyti, kad tuo metu pats skyrius buvo palyginti silpnas – narių turėjo tik 56, o susimokejusių tik 21.

¹⁵⁶⁶ Tauragės LKMD valdybos laiškas centro valdybai, 1929 VIII, LCVA, f.567, ap.1, b. 656, l.41.

¹⁵⁶⁷ Centro valdybos laiškas Tauragės skyriui, 1929 VIII 26, LCVA, f. 567, ap.1, b. 656, l.40.

¹⁵⁶⁸ Tauragės skyriaus laiškas Centro valdybai, 1930 VI 4, LCVA, f.567, ap.1, b. 656, l.39.

¹⁵⁶⁹ Em.Kvėdaraitė ataskaita centrui iš vizito Baisogalos skyriuje 1925 gruodžio 8, LCVA, f.567, ap.1, b.57, l.51.

¹⁵⁷⁰ Ten pat.

¹⁵⁷¹ Baisogalos LKMD skyriaus įsteigimo dokumentai, LCVA, f.567, ap.1, b.192., l. 20, 21, 22.

¹⁵⁷² Marijampolės LKMD skyriaus ataskaita iš 1923 metų, kai narių buvo 993, LCVA, f.567, ap.1, b.411, l.146.

¹⁵⁷³ Laikinos vištidės sąmata, LCVA, f.567, ap.1, b.411, l.130.

¹⁵⁷⁴ Z.Daukšienės prašymas LKMD centro valdybos suteikti pašalpą vištidei, LCVA, f.567, ap.1, b.411, l.148.

ministerijos pinigine pašalpa.¹⁵⁷⁵ Po kelių metų susirgus Daukšienei ir pasitraukus iš aktyvios veiklos vištos ir vištidė turėjo būti atiduotos už dyką šalia gyvenančiam ūkininkui.

Palangos skyrius 1927 metais sezono metu buvo įsteigęs skalbyklą, bet verslas nesisekė, todėl skalbykla dar tais pačiais metais buvo likviduota.¹⁵⁷⁶ Vėliau buvo išnuomojama tik skalbyklos iškaba, už kurią 1937 metais gauta 30 lt.¹⁵⁷⁷ Kiti skyriai kaip Kazlų Rūdos net neįstengdavo savo sumanymų įgyvendinti. Tik įsisteigęs skyrius Kazlų rūdoje buvo pasišovęs įsteigti arbatinę ir teiravosi centro valdybos dėl mokesčių. Centro valdyba pastebėjo, kad pradžiai galima laikyti arbatinę tik šventadieniais, tada reiktų kreiptis tik į valsčiaus valdybą leidimo.

O, jie norėtųmėt platesnę arbatinę įkurti, tada reikės iš apskrities mokesčių inspekcijos išpirkti patentą, kuris teišduodamas tik pusei metų ir pigiausias, trečios rūšies arbatinei laikyti, kainuotų irgi apie 200 lt. Be to, tabako ir kepyklai reikalingi atskiri patentai, kurie irgi nemaža kainuotų. Mano išmanymui, geriausia pasitarti su valsčiaus valdyba ir prašyti, kad ji išduotų be mokesnio kaipo kultūriniai ir labdaringai draugijai, leidimą šventadieniais pardavinėti arbatą ir pyragą, kvasą ir t.t.¹⁵⁷⁸

Vis tik arbatinė nebuvo įsteigta. Panašiai atsitiko ir Pilviškių skyriui, kuris 1925 m. norėjo kooperatyvo pagrindais įsteigti audyklą. Buvo gauti iš centro įstatai, pasirūpinta kitais dalykais, bet vedėjai iškėlus „labai aukštas sąlygas“ ją pabijota priimti, o kitos vedėjos nepavyko rasti.¹⁵⁷⁹

Biržų skyrius siuntė savo vieną narę Kotryną Šimonytę, draugijos lėšomis į Vabalninką mokintis megzti. Po metų ji sugrįžo ir tada buvo atidaryta mezgimo mokykla, vėliau išaugusi ir į audimo mokyklą. Biržų skyriaus ataskaitos byloja kad šis skyrius laikė nėrimo, audimo ir juostų dirbimo įstaigą. K.Šimaitė, nėrėja, įėjo tais metais ir į skyriaus valdybą.¹⁵⁸⁰ Deja, jau 1924 metų ataskaitoje šios mezgimo ir audimo dirbtuvės neberandame, vienintelė paminėta įstaiga buvo arbatinė-valgykla.¹⁵⁸¹ Vis tik net valgyklą Biržuose nuolat laikyti buvo per daug nuostolinga, todėl 1928 metų ataskaitoje pastebima, kad valgyklą laikinai uždarė, nes „dabar lietingas laikas ir niekas nesilanko iš kitur neatvažiuoja.“¹⁵⁸² Nežinia ar arbatinės reikalai pasitaisė, ar skyrius tiesiog norėjo pasigirdi, bet draugijos jubiliejinėje knygoje randame, kad Biržų katalikės „norėdamos kaimo žmones atitraukti nuo sustojimo smuklėse ar šiaip įvairiosiose nakvynės namuose, kur jie apsistoję neretai prageria savo pinigus, įkuria arbatinę. Arbatinė turėjo didelį pasisekimą.“¹⁵⁸³

Pradžioje labai verslus buvo Liolių skyrius. Jų narės prisiminė, kad kai vokiečių okupacijos metais trūko muilo, tai „valdyba nutarė muilą gaminti ir nebrangiai pardavinėti žmonėms.“¹⁵⁸⁴ Iš uždirbtų pinigų valdyba nupirko neriamą mašiną už 1000 markių ir už 200 markių išmokė vieną

¹⁵⁷⁵ Prašymas LKMD centro valdybai dėl vištidės, 1923 gruodžio 30, LCVA, f.567, ap.1, b.411, l.139.

¹⁵⁷⁶ Palanga, *Moteris*, 1928, nr. 6, p. 93.

¹⁵⁷⁷ Palangos visuotinio susirinkimo 1937 rugsėjo 19 protokolas, LCVA, f.567, ap.1, b.462, l.4; Palanga, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 195.

¹⁵⁷⁸ LKMD Centro valdybos laiškas Kazlų Rūdos skyriui, 1928 XI 19, LCVA, f. 567, ap. 1, b.282, l.37.

¹⁵⁷⁹ Pilviškiai, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 202.

¹⁵⁸⁰ Biržų skyrius ataskaita LKMD centrui, 1920 X 10, LCVA, f.567, ap.1, b.159, l.93.

¹⁵⁸¹ Biržų skyrius ataskaita LKMD centrui, 1924 VI 26, LCVA, f.567, ap.1, b.159, l.86.

¹⁵⁸² Biržų skyrius ataskaita LKMD centrui, 1928 VI 27, LCVA, f.567, ap.1, b.159, l.70.

¹⁵⁸³ Biržai, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 143.

¹⁵⁸⁴ Lioliai, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 177.

narę taja mašina nerti. “Taja mašina nariams nebrangiai nerdavo kojines ir pirštines.” Bet pasikeitus aplinkybėms moterų verslumas žymiai sumažėjo. “Dabar neriamoji mašina dar yra skyriuje, bet ją niko neveikia, nes neapsimoka. Nėrėjos laikymas brangiau kaštuoja negu pajamų iš jos gaunama.”¹⁵⁸⁵

Vienas sėkmingiausių projektų buvo Vabalninko skyriaus nėrimo ir audimo dirbtuvės, įsteigtos dar 1911 metais. Čia daug merginų išmoko austi ir megzti. Dirbtuvės sėkmingai veikė ir per karą. 1919 m. pelnas buvo mažas, bet dirbtuvės vis dar veikė.¹⁵⁸⁶ Jos buvo uždarytos tik 1924 metais, “nes dar po karo sudegintas miestelis neatsistatė, butai buvo labai brangūs”.¹⁵⁸⁷ Problema buvo ir mokesčiai, dar 1922 metais skyriaus valdyba prašė centro tarpininkauti dėl mokesčių dirbtuvėms sumažinimo: „ar nėra galimybės nuimti mokesnius nuo nėrimo audimo įstaigos, nes jos be jokio pelno žmonėms tarnauja, o valdžia dideliais mokesčiais jas apkrovusi“.¹⁵⁸⁸ Nepaisant nepasisekimo su audimo dirbtuvėmis, 1928 m. Vabalninko skyriui įsirengiant savus namus įrengta ir kepykla bei skalbykla, kam paimta 1200 lt paskola.¹⁵⁸⁹ Vabalninko skyrius daugelį sumanymų galėjo įgyvendinti, nes jam vadovavo sumanios moterys (daug prisidėjo seserys Natalija, Valerija, Severina Paliulytės) bei turėjo gausų tikrųjų narių skaičių. Vabalninko skyrius ir 1938 metais buvo vienas iš gausiausių – vien iš nario mokesčio įplaukų turėta 150 litų, reiškia, tiek buvo ir tikrųjų narių. Linkuvos skyrius irgi galėjo pelningai išlaikyti savo arbatinę, nes jo narių irgi buvo daug – 1938 metais net 104 litai buvo gauti iš nario mokesčio.¹⁵⁹⁰

Gi daugelis kitų projektų išgyvendavo tik keletą metų. Čia jau minėtos Linkuvos ir Prienų krautuvės, taip pat ir Radviliškio viešbutis buvo įsteigtas 1920 metais ir uždarytas 1925, sėkmingai gyvavęs tik porą pirmųjų metų.¹⁵⁹¹ Nuo 1924 metų šiame skyriuje ryškiai sumažėjo narių - nesiekė 50, be to ir pats veikimas nebuvo ryškus. Panašiai savo gyvavimą baigė ir Šiaulių LKMD viešbutis, įkurtas 1924 metais. Jį jau po poros metų reikėjo likviduoti, be to jis užtraukė skyriui porą tūkstančių litų skolos. Nuostolių priežastis buvo gerų vedėjų trūkumas.¹⁵⁹² Tiesa, vėliau skyrius atsigavo, bet nebebandė jėgų ekonominėje veikloje. Nesėkmė lydėjo ir Pasvalio LKMD verslus pradžioje gana išsiplėtusius. Pastebėdamos, kad po karo Pasvalyje nebuvo tinkamų nakvynės namų, LKMD skyrius įsteigė viešbutį su valgykla. Prie valgyklos skyrius rengė nariams virimo ir kepimo paaiškinimus.¹⁵⁹³ Nepaisant to, kad skyrius turėjo tik mažai narių, kas reiškė menką

¹⁵⁸⁵ Ten pat.

¹⁵⁸⁶ Pagal Vabalninko LKMD skyriaus 1919 apskaitą audimo dirbtuvių pajamos buvo 1483 rub., išlaidos 1269 rub.; nėrimo dirbtuvių pajamos 1492 rub., išlaidos – 1138 rub., arbatinės pajamos 13180 rub., išlaidos – 9905 rub. LCVA, f.567, ap.1, b.687, l.193-194.

¹⁵⁸⁷ Vabalninkas, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p.235, 236, 238.

¹⁵⁸⁸ St.Ladygienės laiškas LKMD centro valdybos narei, 1922 III 15, LCVA, f.567, ap.1, b.687, l.191.

¹⁵⁸⁹ Vabalninko skyriaus ataskaita už 1928 metus, LCVA, f.567, ap.1, b.687, l.114.

¹⁵⁹⁰ LKMD skyrių rajonų ir regijonų anketos (pildytos 1939 metais už 1938 metus), LCVA, f.567, ap.1, b.112.

¹⁵⁹¹ Radviliškis, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p.207.

¹⁵⁹² Šiauliai, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 220.

¹⁵⁹³ Pasvalys, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, p. 200.

palaikymą parapijoje: 1925 m. tikrųjų narių būta tik 23 ir vienas patarėjas, tą metų vasarą stengiantis suteikti gimnazistams geresnes gyvenimo ir auklėjimo sąlygas sumanyta įsteigti bendrabutį, bet neatsiradus pakankamai norinčiųjų, sumanymo teko atsisakyti, dėl to draugija turėjo 208 litų nuostolio.¹⁵⁹⁴ Taip pat 1925 m. skyrius pradėjo sviesto ir kiaušinių prekybą.¹⁵⁹⁵ Sviestą pristatydavo Kaunan bendrabučiams ir klubams. Kadangi dauguma klientų prekes apmokėdavo gale mėnesio, tai skyriui trūko apyvartinių lėšų.¹⁵⁹⁶ Didžiausios problemos kilo dėl viešbučio, kurį nuo 1925 m. skyrius nenuomojo, o bandė pats vesti. Viešbučio balansas 1925-1926 metais buvo 8918 lt, kaip grynas pelnas skaičiuota 692 lt. Bet šis viešbutis buvo labai įsiskolinęs: skola įvairiems asmenims siekė tris su puse trūkstančio, be to Lietuvos Bankui 1950 litų. Taip pat daug asmenų buvo neatlyginę savo skolos viešbučiui, skola jam siekė 3164 lt.¹⁵⁹⁷ Todėl nieko nuostabaus, kad 1926 m. jis turėjo 2802 litų nuostolio, ko pasėkoje jis bankrutavo. Skoloms padengti 1927 m. visas draugijos turtas teismo antstolio iš varžytinių buvo parduotas, todėl draugija liko be jokios įstaigos ir be turto. Draugija susikompromitavus jos nariai atsisakė mokėti nario mokesnį. 1928 m. sausio 6 dieną susirinko „visi keturi tikrieji draugijos nariai“ ir buvo nuspręsta, kad organizacija nustojusi pasitikėjimo daugiau gyvuoti nebegalinti ir pasiūlyta „draugiją, kaip subankrutavusių likviduoti.“¹⁵⁹⁸ Skyrius buvo atgaivintas tik 1932 metais.¹⁵⁹⁹

Galima pastebėti, kad pirmaisiais nepriklausomybės metais pradėjusios veikti įvairios įmonės vis tik nesugebėdavo ilgiau išsilaikyti ir jau trečiojo dešimtmečio viduryje buvo likviduojamos. Aktyvesni skyriai išlaikydavo daugiausiai tik arbatines, bet ne tiek verslo, kiek blaivybės propagavimo sumetimais. Taigi nors moterys nuo pat LKM Draugijos įsikūrimo buvo skatinamos, pačios susikoooperavus stengtis pagerinti savo ekonominę padėtį ir pagaliau pakelti vietinės bendruomenės gyvenimo lygį suteikiant galimybę lankytis arbatinėse, kuriose nepardavinėjama alkoholio. Vis tik daugeliui LKMD skyrių buvo per sunku tai įgyvendinti – trūko solidarumo, trūko veiklių narių. Galima matyti, kad didžioji dauguma grynai finansinių projektų iš principo nepavyko. Kita vertus, reikia stebėtis su kiek daug optimizmo įvairios įstaigos buvo kuriamos mažuose Lietuvos miesteliuose, darydamos moteris aktyviomis bendruomenės narėmis.

¹⁵⁹⁴ Pasvalio LKMD skyriaus veikimo ataskaita nuo 1925 iki 1926 sausio 15 d., LCVA, f.567, ap.1, b.481, l.39.

¹⁵⁹⁵ Ten pat.

¹⁵⁹⁶ Biržų -Pasvalio Lietuvos ūkininkų sąjungos agronomo pareiškimas LKMD centro valdybai, 1925 XI 3, LCVA, f.567, ap.1, b.481, l.43.

¹⁵⁹⁷ Pasvalio LKMD skyriaus viešbučio „Rūta“ balansas 1925 m., LCVA, f.567, ap.1, b.481, l.41.

¹⁵⁹⁸ Pasvalio skyriaus susirinkimo 1928 m. sausio 6 d. protokolas, LCVA, f.567, ap.1, b.481, l.37.

¹⁵⁹⁹ Pasvalio skyriaus susirinkimo protokolas, LCVA, f.567, ap.1, b. 481, l.33-34.

IŠVADOS

1. Lietuvos moterys XX amžiaus pradžioje žinojo apie moterų judėjimą pasaulyje apie jo keliamus reikalavimus. Kaip ir Europos feministės jos Pirmajame moterų suvažiavime reikalavo moterų švietimo, teisinio statuso pagerinimo. Pirmojo moterų suvažiavimo nutarimas sukurti vieningą *Lietuvos moterų sąjungą* liko neįgyvendintas dėl liberalių moterų išdidžios laikystenos Kauno moterų atžvilgiu, iš vienos pusės, ir Kauno moterų nesugebėjimo suvokti bendradarbiavimo naudos, iš kitos pusės. Moterys susibūrusios į *Lietuvių katalikių moterų draugiją* stengėsi pagerinti moterų gyvenimo sąlygas, o kartu sustiprinti moterų religinę bei tautinę savimonę. Laikas tam buvo palankus, nes tautiniam judėjimui reikėjo pasiaukojančių ir sąmoningų moterų, o kunigams moterų pagalbos socialistinių idėjų plitimui sustabdyti. Kartu tautinis judėjimas ir katalikų socialinės iniciatyvos atvėrė naujas galimybes moterims dalyvauti visuomeniname gyvenime.
2. Priešingai nei liberalios moterys pradžioje LKMD nereikalavo teisių lygybės, bet tik moterų teisių praplatinimo. Tik susidarius palankioms aplinkybėms (kuriantis nepriklausomai Lietuvai) pareikalauta politinių teisių, nors popiežiaus nuomonė šiuo klausimu nebuvo palanki. LKMD lyderės nepriklausomoje valstybėje aktyviai įsitraukė į politinį šalies gyvenimą, rinkimuose agituodamos už krikščionių demokratų sąrašą. Arši politinė propaganda, demonizavusi socialdemokratus buvo būdinga ne tik LKMD, bet ir to meto katalikybei Europoje. Autoritarinio režimo metais katalikės prisijungė prie KVC, kuris dar labiau stūmė LKMD apsiriboti vien tik katalikiškom idėjom.
3. Nepaisant griežto katalikiško diskurso, asmeniškai aktyvios katalikės bendradarbiavo su kitų pažiūrų moterimis sprendžiant opias visuomenės problemas. Katalikės taip pat sekė tarptautinį moterų judėjimą. Nors jos ir neprisidėjo prie *Lietuvos Moterų Tarybos*, bet idėjos išreikštos LMT sulaukdavo atgarsio ir katalikių moterų tarpe. Galima teigti, kad be liberalesnių moterų keliančių pažangius klausimus, katalikės būtų konservatyvesnės, bet be katalikių dauguma feministinių idėjų nebūtų pasiekusios kaimo moterų.
4. Socialdemokratų ketinimai pašalinti privalomas tikybos pamokas, įvesti civilinę metrikaciją, buvo kritikuoti katalikių spaudoje, kviečiant moteris naudotis savo pilietinėmis teisėmis tikėjimo gynimui. Smetonos režimui varžant katalikiškas draugijas, LKMD skyrių veikla nukentėjo, nes skyriai ne visada gaudavo leidimus susirinkimams, esant kontrolei nedrįsdavo skaityti paskaitų. Siekiant išvengti nesklaidumų gilintasi į apolitinės – buitines ar religines temas, tik retai išdrįsta kelti aktualius moterims teisinius klausimus.
5. Katalikės moterys tradiciškai suprato šeimą kaip svarbiausią moters veiklos vietą, bet aštriai kritikavo beteisę moters padėtį šeimoje. Nors jos nesiekė visiškos moterų ir vyrų lygybės šeimoje, bet pastebėjo, kad vyrai turėtų moterims padėti namų ruošoje bei įvertinti jų kaip šeiminių ir

vaikų auklėtojų darbą, kuris tiek pat vertingas kaip vyro darbas. Todėl katalikių spaudoje stengiasi iškelti šeiminių finansinės priklausomybės nuo vyrų problemą. Moterų padėčiai šeimoje pagerinti moterys turėjo susiorganizuoti, išeiti į viešą gyvenimą. Visuomeninį veikimą katalikiškoji moterų judėjimo srovė suvokė kaip motiniškos pareigos pratęsimą bendruomenėje. Katalikiškame diskurse moterys skatintos parodyti savo pilietiškumą prisiimant visuomenines pareigas: tautinį vaikų auklėjimą, rūpestį silpnesniaisiais, kovą su dvigubais doros standartais, skleidžiant švenčių be alkoholio idėją. Tikėjimas turėjo joms padėti dirbti šioje srityje.

6. Lietuvėms katalikėms gal net labiau nei Vakarų Europos katalikėms buvo svarbus ekonominis savarankiškumas, o kartu ir savęs realizavimas per mėgstamą darbą: ar tai būtų profesinis tarnautojos darbas, ūkininkavimas ar šeiminkavimas. Katalikės atsižvelgdamos į finansinio savarankiškumo svarbą realiame pasaulyje, pabrėžė, kad moteriai naudinga turėti profesiją, nors moters pagrindinis darbas turėjo būti rūpestis šeima. Namie atliekamas profesinis darbas, anot jų, geriausiai tiko moteriai, nes tuo pat metu ji dirbo ir rūpinosi namais. Didžiausios diskusijos kilo dėl motinų profesinio darbo naudingumo visuomenei. Valdžiai priėmus sprendimus šalinti ištekėjusias moteris iš darbo, „gražinti moteris į namų židini“, katalikės gynė moterų teisę pasirinkti, ar dirbti profesijoje, ar likti namie.

7. Atlikta analizė rodo, jog lietuvių katalikių moterų diskursas laikėsi vidurio: viena vertus kėlė moterų savigarbą padarydamos jas atsakingas už vaikų auklėjimą ir šeiminkavimą, kita vertus laikantis idealaus šeimos sutvarkymo modelio, nepakankamai atkreipė dėmesį į besitęsiančią moters-motinos spaudą šeimoje. Griežtai kovojo prieš įstatymišką moterų teisių suvaržymą profesiniame darbe, kita vertus, nespėdė moterų diskriminacijos, priimančios į darbą, problemas. Pasisakė už moters aktyvų dalyvavimą visuomeniniame gyvenime, būtent pagalbą tautos silpnesniaisiais, bet neskyrė didesnio dėmesio moterų dalyvavimui bendroje politikoje. Idealiame lygyje inteligentės katalikės sutaikė katalikišką pasaulėžiūrą su feministine: suderino pasiaukojančios motinos ir žmonos vaidmenį su savo tikslą žinančios profesionalės. Vis tik ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje jos pastebėjo, jog pasaulis ir toliau vertino profesinius pasiekimus, o idealios pasiaukojančios moters pastangos liko neįvertintos.

8. LKMD per tris dešimtmečius išaugo į didelę organizaciją, turinčią savo skyrius daugelyje parapijų. Veikdamos vietinėje bendruomenėje – keldamos moterų buitinę kultūrą, pajvairindamos bendruomenės gyvenimą paskaitomis ir šventėmis, jos buvo svarbi pilietinio tinklo dalis. Savo veikla ekonominėje, religinėje, tautinėje srityje jos plėtė moterų sferą visuomenėje. Ypatingai bendruomenės telkė šventės su eisenomis, demonstruojančiomis bendruomenės katalikiškumą. Kaip ir visoje Europoje, viena pagrindinių katalikių užduočių buvo moterų švietimo gerinimas, ypač daug dėmesio skiriant profesiniam moterų rengimui. Todėl draugija rūpinosi namų ruošos ar žemės ūkio mokyklų mergaitėms kūrimu.

9. LKMD centro valdyba ne tik diskurso keliu keitė visuomenės požiūrį į moterį, motiną, vienodą moralę, bet taip stengėsi suteikti galimybių motinoms labiau rūpintis savo ir savo kūdikių sveikata, padėti vaikinų paliktoms merginoms – motinoms, buvusioms prostitutėms. Dorybės diskursas ir praktinė veikla, solidarizacija su nuskriaustaisiais stiprino bendruomenės jausmą, o kartu ir pilietinę visuomenę, sugebančią pasirūpinti savais silpnesniaisiais.
10. Darbe nustatyta, kad nepaisant demokratinių laisvių suvaržymo, katalikių pilietinis įsipareigojimas patarnauti bendruomenei buvo aiškiai juntamas. Atsargūs priminimai viešojoje spaudoje apie moterų teisių suvaržymus, apie moterų diskriminaciją, skurdo problemą liudijo, kad jos stengėsi išlikti aktyviomis visuomeninių reiškinių stebėtojomis. Pagaliau sąjungininkų ieškojimas katalikiškajai idėjai įgyvendinti ne vien tarp katalikų, bet ir tarp liberalių moterų liudija, kad katalikės moterys susiorganizavę į *Lietuvių katalikių moterų draugiją* tikėjo asociacijų nauda siekiant bendrų tikslų, tai reiškia, kad jos racionaliai veikė jas ribojusiose aplinkybėse kaip pilietinės visuomenės narės.

ŠALTINIAI

Naudoti archyvų ir bibliotekų rankraštytųjų fondai:

LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas.

- F.377, ap. 2, b. 52 – Susirašinėjimas vedusių moterų reikalu
- F.567 – *Lietuvių katalikių moterų draugijos* fondas.
- F.570 – *Lietuvių katalikių moterų draugijos* Utenos rajono fondas.
- F.652 - *Lietuvių katalikių moterų draugijos* Panevėžio regiono fondas
- F.923, ap.1, b:702, 781, 787.
- F.1114 – *Lietuvių katalikių moterų draugijos* Zarasų rajono fondas.
- F.1488. – *Lietuvių katalikių moterų draugijos* Tauragės rajono fondas.

KKK – Kauno arkivyskupijos Kurijos archyvas F.320, 323.

LLMA – Lietuvos literatūros ir meno archyvas

- F.90 – Bronės Buivydatės fondas.

MAB Lietuvos Mosklų Akademijos bibliotekos rankščių skyrius

- F181- Onos Mašiotienės fondas

Periodika:

- Draugija*, 1907- 1909
- Lietuvaitė*, 1910, 1912-1914.
- Lietuvos ūkininkas*, 1907-1908.
- Moteris*, 1921-1940.
- Moteris ir pasaulis*, 1937-1939
- Moterų dirva*, 1920 – 1928.
- Motina ir vaikas*, 1936-1940.
- Naujoji Vaidilutė*, 1930 – 1940.
- Rytas*, 1933-1934.
- Šaltinis*, 1907-1908.
- Tiesos kelias*, 1927-1933.
- Vienybė*, 1907-1910.,
- Vilniaus žinios*, 1907-1908.
- Viltis*, 1907- 1908.
- Žarija*, 1907.
- Žibutė*, 1911, 1912, 1913.

Publikuoti šaltiniai:

1. *II seimo stenogramos*, 206 posėdis, 1925 metai.
2. A.B., „Žydai Lietuvoje“, *Lietuvaitė*, 1913, nr.4.
3. A.D., „Didžiausias moterų priešas“, *Moteris*, 1928, nr.11.

4. A.L. [A.Lūkošiūtė?], „Spalių 9-ta“, *Moteris*, 1929, nr.10.
5. A.V., „Rietavas“, *Moteris*, 1927, nr.11.
6. Ad.B., „Žmogaus maitinimas“, *Moteris*, 1928, nr.1.
7. Aleksa K., „Moteriai apie moterį“, *Moteris*, 1931, nr. 5.
8. Aleksytė Marijona, „Naudokimės talentais“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.8.
9. Aleliūnienė O., „Žodelis iš užjūrio“, *Moteris*, 1927, nr.5.
10. Alminaitė- Sličiuvienė O., „Kunig. Birutės mokykla“, *Moteris*, 1931, nr.11.
11. Ambrozaitis K., „Katalikų visuomenės gyvenimo skauduliai“, *Rytas*, 1934 IV 27, nr. 95;
12. Ambrozaitis K., „Katalikų visuomenės skaudulių sanacija“, *Rytas*, 1934 V 8, nr. 104.
13. Antonija Č-tė [Antanina Čeilytkytė?], „Monterssori auklėjimas Lietuvoje“, *Moteris*, 1931, nr.2.
14. Antonija Č-tė [Antanina Čeilytkytė?], „Socialinės mokyklos“, *Moteris*, 1931, nr. 4.
15. „Ar galime patikėti?“, *Moterų Dirva*, 1920, nr. 1.
16. „Artimiausi L.K.Moterų D-jos uždaviniai motinos, vaiko ir jaunimo globoj“, *Moteris*, 1932, nr.1, nr.2.
17. „Atidaryti vaikų darželių vedėjų kursai“, *Rytas*, 1935 XI 5.
18. „Atleidžiamos valdininkės moterys“, *Moteris*, 1939, nr.2.
19. „Atsakymas „Židiniui““, *Naujoji Vaidilutė*, 1938, nr.8.
20. Ažuolas, „Blaivybė tarp lietuvačių“, *Lietuvaitė*, 1914, nr. 3.
21. B., „Netikę papročiai“, *Moteris*, 1927, nr.7-8.
22. Baers Maria, „Moteris ir socialinis gyvenimas“, *Naujoji Vaidilutė*, 1938, nr.1.
23. Bajorienė B., „Motinos Diena“, *Moteris*, 1929, nr. 5.
24. Beleckienė O., „Kūdikų ir vaikų slaugymo mokslo reikalu“, *Moteris*, 1932, nr. 4.
25. Beleckienė O., „Lietuvės Vilniaus Golgotoje“, *Naujoji Vaidilutė*, 1938.
26. Beleckienė O., „Moterų policija“, *Rytas*, 1934 XI 8, nr. 255.
27. Beleckienė O., „Moterų socialiniai kursai“, *Moteris*, 1934, nr.8.
28. Beleckienė O., „Mums reikia mokslo“, *Moteris*, 1932, nr. 7-8.
29. Beleckienė O., „Ne į miestą“, *Moteris*, 1931, nr. 12.
30. Beleckienė-Gaigalaitė O., „Mergaičių globa ir abolicjonizmas“, *Rytas* 1934 III 16, nr. 62.
31. Br. K-tė, „Persergėjimas mergaitėms“, *Lietuvaitė*, 1914, nr.5-6.
32. Brizgys, „Šventasis tėvas Pijus XI ir katalikų akcija“, in *Pijus XI*, Kaunas, 1937.
33. Castii Conubii, *Tiesos kelias*, 1931, nr. 3, p. 51.
34. Centro valdyba, „Organizaciniu reikalu nariams, skyriams ir rajonams“, *Moteris*, 1927, nr.11.
35. Centro valdybos sveikinimas Antanui Smetonai, *Moteris*, 1927, nr.1.
36. Čekanauskaitė J., „Apie mergaičių amatų ir naminės ūkės vedimo mokyklą Kaune“, *Lietuvaitė*, 1914, nr.3.
37. [Dambrauskas Jakštas A.], Druskius „Pirmasis lietuvių moterų susivažiavimas Kaune“, *Draugija*, 1907, nr.11.
38. [Dambrauskas] Jakštas A., A.a. Kazys Samajauskas [Nekrologas], *Lietuvos aidas*, 1937 V 27, nr.233.
39. „Dar prie lietuvių moterų komiteto susivažiavimo“, *Vilniaus Žinios*, 1907 XII14, nr. 218.
40. „Darbymetė“, *Moteris*, 1932, nr. 7-8.
41. „Darbo mergaičių globa ir švietimas“, *Rytas*, 1934 XI 16, nr. 262.

42. „Dėlei Kat. moterų draugijos revizijos“, *Moteris*, 1926, nr.10.
43. Dielininkaitis Pr., „Katalikų visuomenės skaudulių sanacija“, *Rytas*, 1934 V 2, nr.99.;
44. Dielininkaitis Pranas, „Pijus XI ir socialinė katalikų doktrina“, in *Pijus XI*, Marijampolė, 1937.
45. Dirsytė A., „Ką dirba LK motinos ir vaiko sekcija“, *Moteris*, 1932, nr.6.
46. „Diskusijas dėl moterų tarnybos baigiant“, *Naujoji Vaidilutė*, 1933, nr. 4.
47. Dogelis, Povilas. *Mano gyvenimo prisiminimai*, Kaunas, 1936
48. [Draugelis E.] Dr.E.Dr. „Apleistas reikalas“, *Moteris*, 1930, nr.2.
49. Draugelis E. „Moterų higiena“, *Moteris*, 1927, nr.10.
50. Drungaitė J., „Moteris ir blaivinimo keliai“, *Moteris*, 1930, nr.2.
51. Drungaitė J., „Vakar, šiandien, rytoj“, *Moteris*, 1931, nr. 3.
52. [Drungaitė Jadvyga] J. D., „Mes norime balso“, *Moteris*, 1926, nr. 10.
53. Duktė, „Pagerbkime motinas“, *Moteris*, 1928, nr.5.
54. Dulkytė A., „Kalėdos“, *Moteris*, 1928, nr. 12.
55. „Dvi iš vienos“, *Viltis*, 1908 balandžio 9, nr. 48.
56. E.G., „Motinos diena“, *Moteris*, 1930, nr.5.
57. E.J.J, „Ką pasiekė Belgijos katalikės“, *Moteris*, 1931, nr. 3.
58. E.R. „Moterys šeimoje“, *Moteris*, 1929, nr.4, p.53.
59. E.R., „Kristina Frederick ir jos idėjos namų ūkio srityje“, *Moteris*, 1928, nr.1, p.4.
60. El. Starkienė, „Kaimietės kultūrinė padėtis“, *Rytas*, 1935 XI 22, nr. 268
61. „Emigruojančių mergaičių apsauga“, *Moteris*, 1928, nr.11.
62. Esybė, „Dėl šeimų pakrikimo“, *Moteris*, 1931, nr. 11.
63. Esybė, „Moters uždaviniai naujai gadynei išaušus“, *Moteris*, 1927, nr.1.
64. Esybė, „Nuvainikuokim!“, *Moteris*, 1928, nr. 4.
65. Esybė, „Rinkimės tiktai – kas išmintinga“, *Moteris*, 1930, nr. 3.
66. Gaigalaitė- Beleckienė, Ona. *Neužmirštami metai*, Kaunas, 2004.
67. [Gaigalaitė] O. G-tė, „Moterys tarnautojos“, *Moteris*, 1931, nr.1.
68. [Gaigalaitė] O. G-tė, „Mūsų veikimas“, *Moteris*, 1928, nr. 11.
69. [Gaigalaitė] O. G-tė, „Rūpinkimės savąją spaudą“, *Moteris*, 1930, nr.7-8.
70. [Gaigalaitė] O. G-tė, „Sudėję rankų nelaukime“, *Moteris*, 1927, nr. 3.
71. [Gaigalaitė] O.G., „Moterys ir laikraštis“, *Moteris*, 1929, nr.1.
72. [Gaigalaitė] O.G., „Moterų solidarumas“, *Moteris*, 1927, nr. 12.
73. [Gaigalaitė] O.G-tė, „Moterys, visos į spaudos talką“, *Moteris*, 1929, nr.4.
74. [Gaigalaitė] O.G-tė, „Moters ekonominė būklė“, *Moteris*, 1927, nr.6.
75. Gaigalytė P., „Mergaičių pirkliai“, *Lietuvaitė*, nr. 8.
76. Gailiūtė Elena, „Kas buvo ir ko laukiam“, *Moteris*, 1928, nr. 1.
77. [Draugelytė-Galdikienė M.] M. Draugė, „Visos į rinkimus“, *Moteris*, 1926, nr. 5.
78. Galdikienė M., „Ar turi ištekėjusi moteris tarnauti“, *Naujoji Vaidilutė*, 1933, nr.2.
79. Galdikienė M., „Flirtai sunkina auklėjimo ir protinimo darbą“, *Naujoji vaidilutė*, 1938, nr.7.
80. Galdikienė M., „Ko atsiekėme“, *Moteris*, 1934, nr. 12.
81. Giliūtė Elena, „Mintys apie LK moterų dr-jos konferenciją“, *Moteris*, 1932, nr. 4.
82. Giliūtė Elena, „Suvažiavimo belaukiant“, *Moteris*, 1930, nr.6.
83. Griniuvienė, „Išvirksčiausias moterų komitetas“, *Vilniaus Žinios*, 1907 XI 30, nr.207.

84. Gvildienė E. „Šeimos piktžolė“, *Moteris*, 1927, nr.3.
85. Gvildienė E. „Žiemos blaivybės savaitę paminėjus“, *Moteris*, 1927, nr.2.
86. Gvildienė Em., „Mergaičių ž. žemės ūkio mokykla“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, red. Ona Beleckienė, Kaunas, 1933
87. I.P., „A.A. Konstancija Jakovickienė“, *Moteris*, 1927, nr.7-8.
88. Indrulytė Pelicija, „Moterų klausimas ir mūsų apsileidimas“, *Lietuvaitė*, 1910, nr. 10.
89. Indrulytė Pelicija, „Švarumas ir nešvarumas“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.9.
90. „Isteigiamasai Lietuvių Moterų Katalikių Draugijos susirinkimas Kaune“, *Viltis*, 1908.
91. „Iš motinos ir vaiko apsaugos darbų“, *Moteris*, 1931, nr.12.
92. „Iš Vyriausiojo Kat. Moterų Sekretoriato“, *Moteris*, 1930, nr.2.
93. Ivaškevičiūtė-Prapuolenienė St., „Šeima ir naminis auklėjimas“, *Moteris*, 1932, nr.2.
94. J.L., „Kokią naudą turime iš draugijų“, *Lietuvaitė*, 1914, nr.2.
95. J.Naujalytė, Z. Čalkytė, J. Mažeikaitė. "Gerbiamoji Redakcija!..", *Vienybė*, 1918 kovo 21, nr. 9.
96. J.S. „Moterystės tvarkymas“, *Moteris*, 1932, nr.1.
97. J.T., „Moteris-žemietės“, *Lietuvaitė*, 1910. nr. 8.
98. Jacynienė Halina, „Tarptautinės Moterų Tarybos atstovė Lietuvoje“, *Moteris*, 1928, nr. 10.
99. Jakštas A., „Žmogus pašventęs jėgas jaunimo auklėjimui (Prel. Povilo Januševičiaus sukakties proga 1867-1937), *XX amžius*, 1937 IX 22, nr.215.
100. [P.Januševičius] Gražbylys P., *Teresė Kubilinskaitė: jos gyvenimas ir mirtis: dovanėlė 25 lietuvaitėms ir mylinčioms tėvynę mergaitėms*, Kaunas, 1931.
101. [Januševičius P.Gražbylys]P.G., „Kokią aš pelną turėsiu?“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.10.
102. Januševičius Povilas, „Lietuvių vartotojų draugijos pagal 1912 m. anketos“, *Viltis*, 1912, nr.70.
103. [Januševičius] P.J., „Kas yra reikalingiausia Lietuvos moterų ir mergaičių buvo pagerinimui“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.7.
104. [Januševičius] P.J., „Moterys ir apsišvietimo dalykai“, *Moterų balsas*, 1918 liepa, nr.1.
105. [Januševičius] P.J., „Musų užsnaudimas“, *Lietuvaitė*, 1913, nr.2.
106. [Januševičius] P.K., „Lietuvių vartotojų draugijos pagal 1912 m. anketos“, *Viltis*, 1912, nr.74.
107. [Januševičius] Paulina Kazimieraitė, „Mūsų susipratimas“, *Lietuvaitė*, 1913, nr. 2.
108. [Januševičiūtė – Juodišienė L.] L. J. J., „Mergaičių globos kongresas Budapešte“, *Moteris*, 1931, nr.8-9.
109. [Januševičiūtė-Juodišienė] L.J., „Ar turi ištekJusi moteris tarnauti?“, *Naujoji Vaidilutė*, 1933, nr.3.
110. [Jastremskaitė] Jastr-tė, Zosė „Imkimės už pramoninos“, *Lietuvaitė*, 1910, nr. 12.
111. [Jastremskaitė] Jastr-tė, Zosė „Mokinkimės amatų“, *Lietuvaitė*, 1910, nr. 9.
112. [Jastremskaitė] Jastr-tė, Zosė „Moterų klausimas, Kur mūsų laimė? Turtas?“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.12.
113. Jauna Lietuvaitė, „Moterų sąjungos komitetui“, *Vilniaus žinios*, 1907 XII 15.
114. „Jaunoms kelevėms žinotina“, *Moteris*, 1932, nr.3.
115. „Jaunoms mergaitėms žinotina“, *Moteris*, 1932, nr.3.
116. Jonikaitis A., „Antroji laida eina auklėti“, *Motina ir vaikas*, 1938, nr. 5.

117. [Jonkaitytė] O. Jonk., „Kas man darbo“, *Moteris*, 1934, nr.12.
118. Jonkaitytė - Gratkauskienė, Ona. „Donelaičio 24,“ in *Tiesos ir Meilės keliu*, Vilnius, 1995.
119. Jonutė, „Antroji Motina“, *Moteris*, 1929, nr.12.
120. Jonutė, „Renkimės motinos dienai“, *Moteris*, 1929, nr. 3.
121. K. St., „Kauno užmiesčio autobusų stoties Misija“, *Rytas*, 1934 VIII 23.
122. K.Barauskas „Eugenikos klausimas enciklikoje „Casti Connubii““, *Naujoji Vaidilutė*, 1934, nr. 4.
123. K.Br., „Enciklika Rerum Novarum ir moterys“, *Moteris*, 1931, nr.6-7.
124. K.K.L., „Kariai ir Moterys“, *Moteris*, 1928, nr.12.
125. K.Zienytė, „Žodis „Vienybės“ skaitytojams“, *Vienybė*, 1918, nr.11.
126. „Ką mūsų vadai nutarė (LKMD konferencija)“, *Moteris*, 1934, nr. 7.
127. Kabarkšteika, „Lietuvos Moteris“, *Vienybė*, 1918, nr.7 -nr.8.
128. Kalvaitytė, „Brangiausias mūsų turtas“, *Moteris*, 1928, nr.7-8.
129. Kalvaitytė, „Švaros reikšmė sveikatai“, *Moteris*, 1929, nr.7-8.
130. Kamyle D-te, „Žydai Žuvėdijoje“, *Lietuvaitė*, 1913, nr.4.
131. Kapočius F., „Religinis moterų atgimimas“, *Moteris*, 1932, nr. 6.
132. Karvelienė Paulina, *Gyvenimo vingiais*, d.2, London, 1968.
133. Karvelienė V., „Dorinis jaunuomenės auklėjimas“, *Moteris*, 1931, nr.2.
134. Karvelienė V., „Ką duos socialinė katalikių moterų mokykla“, *Moteris*, 1932, nr.7-8.
135. Karvelienė V., „Šeimos moralės klausimai“, in *Krikščioniškoji šeima*, Kaunas, 1936.
136. Karvelienė V., „Vedusios moters darbai“, *Moteris*, 1930, nr. 7-8.
137. Karvelienė V., „Socijalinės globos sekcijos“, *Tiesos ir meilės tarnyboje*, red. Ona Beleckienė, Kaunas, 1933
138. „Kas moterims o kas vyrams skyriama“, *Lietuvaitė*, 1912, nr. 2.
139. „Katalikės moterys!“, *Moteris*, 1922, nr.4.
140. „Katalikių Moterų kongresas“, *Moteris*, 1928, nr.7-8.
141. „Katalikių moterų veikimas Kaune“, *Moteris*, 1928, nr.11.
142. „Katalikių rajonų suvažiavimas“, *Moteris*, 1931, nr.2.
143. „Katalikių socialinė mokykla“, *Moteris*, 1929, nr. 9.
144. Katryna Kryžkelaitė, „Mergaičių apšvietimas“, *Lietuvaitė*, 1910, nr. 3.
145. „Kauniškės vartotojų draugijos „Grožybė“ atsišaukimas“, *Lietuvaitė*, 1912, Nr.10.
146. Kauno Kardas, „Moterų klausimas“, *Vienybė*, 1908, nr.17.
147. *Kelias į laimingą šeimą*. LKMD leidinys, nr.10. Kaunas, 1939
148. „Kiek moterų atleidžiama iš tarnybos?“, *Lietuvos Žinios*, 1939 kovo 2.
149. „Kybartiečių šventė“, *Moteris*, 1934, nr.12.
150. Kymantaitė Sofija, „Lietuvių moterų sąjungos pranešimas“, *Viltis*, 1908, nr.2.
- ¹⁵¹Kymantaitė-Čiurlionienė, Sofija. *Atsiminimai, Žemaitę atsimenu...*, *Raštai*, t.3,
152. „Ko mes norime Lietuvoj?“, *Moteris*, 1926 balandžio 30, nr.5.
153. Kobėlinskaitė Teresė, „Mažų vaikų auklėjimas“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.8.
154. Komitetas, „Moterų susivažiavimo dienos tvarka“, *Vilniaus Žinios*, 1907 rugsėjo 23, nr. 150.
155. „Konferencijai besitarianant“, *Moteris*, 1931, nr.8-9.
156. Korgaudaitė Michalina, „L.Katalikių Moterų dr-jos konferencija“, *Moteris*, 1932, nr.5.
157. *Krikščioniškoji šeima*. Lietuvių katalikių moterų draugijos leidinys. Kaunas, 1936.

158. Krikščiūnienė O., „Vaikų darželiai Lietuvoje“, *Motina ir Vaikas*, 1938, nr.3.
159. Krikščiūnienė O., „Moteris moterį geriausia supras!“, *Naujoji Vaidilute*, 1938, nr. 7.
160. Krupavičius M., „Katalikė Moteris griūvančios šeimos akivaizdoje“, *Moteris*, 1932, nr.9.
161. Krupavičius M., „Menininkės –akademikės“, *Moteris*, 1930, nr. 11.
162. Krupavičius M., „Moteris, visuomenė ir politika“, *Moteris*, 1932, nr.11.
163. Krupavičius M., „Moterys ir Katalikų Akcija“, *Moteris*, 1933, nr.10, p.145. nr.7.
164. Krupavičius M., „Moterys katalikų akcijoje“, *Naujoji Vaidilutė*, 1933 spalio, nr.10.
165. [Krupavičius] M.J.K., „Moterys ir politika“, *Moteris*, 1923, nr.5.
166. Kunigaikštienės Birutės ž.ž.ū. mokyklos Salamiestyje dešimtmetį minint“, *Rytas*, 1934 XI 2, nr.250.
167. Kupiškis, *Moteris*, 1931, nr.6-7.
168. „L. K. Moterų d-jos konferencijos išreikštos padėkos ir rezoliucijos“, *Moteris*, 1929, nr.6.
169. „L. K. Moterų draugijai atimama pašalpa mokyklos“, *Moteris*, 1926 spalio 5, nr.10.
170. „L. K. Moterų Draugijos 1923 m konferencijos rezoliucijos“, *Moteris*, 1923, nr. 5.
171. „L. K. Moterų draugijos konferencija“, *Moteris*, 1931, nr.10, p. 6.
172. „L. K. Moterų draugijos konferencijos priimtos rezoliucijos“, *Moteris*, 1931, nr.10.
173. „L. K. Moterų Vyriausiasis Sekretoriatas“, *Moteris*, 1929, nr.1.
174. „L. Kat. Moterų draugijos konferencija“, *Moteris*, 1924, nr.7-8.
175. L.Jante, „Vartotoju Draugija“, *Lietuvaite*, 1912, nr.2.
176. Labanauksaitė O., „Ar turi ištekėjusi moteris tarnauti?“, *Naujoji Vaidilutė*, 1933, nr. 2.
177. Ladigienė Stefanija, „Modernioji kultūra ir katalikės moters uždaviniai“, *Naujoji Vaidilutė*, 1933, Nr.8-9
178. Ladygienė St., „Išsivadavimas“, *Naujoji vaidilutė*, 1940, nr.5-6.
179. Ladygienė St., „Patrijotizmas ir moterys“, *Moteris*, 1924, nr.12.
180. [Ladygienė] St L-nė, „Šv. Elžbieta – Socialinio teisingumo pavyzdys“, *Moteris*, 1932, nr. 6.
181. [Ladygienė] St. L-ienė, „Iš praeities į ateitį“, *Moteris*, 1928, nr. 2.
182. [Ladygienė] St. L-nė, „Rekolekcijos ir paskaitos“, *Moteris*, 1932, nr.2.
183. Laiškas į *Vilniaus Žinių* redakciją, *Vilniaus Žinios*, 1908 I 18, nr.15.
184. Leimonas J., „Motinos diena“, *Tiesos kelias*, 1928, nr. 4.
185. Lelijėlė, „Ar daug mės galime?“, *Lietuvaitė*, 1913, nr.2.
186. Leonas P., „Moters Lietuvos teisėje“, *Moteris*, 1929, nr.9.
187. Leonienė C., „Visuomeniškas moterų padėjimas Lietuvoje ir jų kultūriški uždaviniai“, *Vilniaus Žinios*, 1907 X 24, nr.176 -nr.177.
188. Leonienė, *Vilniaus Žinios*, 1907 XII 14, nr. 218.
189. „Leono XIII motina“, *Moteris*, 1931, nr. 6-7.
190. „Liaudies mokyklos ir vaikai“, *Moteris*, 1926, nr. 9.
191. „Liet. Katalikių Moterų Dr-jos metinis suvažiavimas“, *Moteris*, 1923, nr.5.
192. „Lietuvaitės Šveicarijoje“, *Šaltinis*, 1907.
193. „Lietuvė moteris per daug ir per sunkiai dirba, sako užsienio lietuviai“, *Moteris*, 1937, nr.16.
194. „Lietuvės Pietų Amerikoje“, *Moteris*, 1932, nr.12.
195. „Lietuvių katalikių moterų draugija“, *Vilniaus Žinios*, 1908 balandžio 9.
196. „Lietuvių Katalikių Moterų Draugijos įstatai“, *Moteris*, 1933, nr.1.
197. „Lietuvių Katalikių moterų draugijos konferencija“, *Moteris*, 1927, nr. 7-8.

198. „Lietuvių katalikių moterų draugijos konferencija“, *Moteris*, 1929, nr. 6.
199. „Lietuvių katalikių moterų draugijos konferencija“, *Moteris*, 1930, nr. 7-8.
200. „Lietuvių moterų reikalavimas panaikinti degtinės pardavinėjimą“, *Viltis*, 1908, nr.55.
201. „Lietuvių moterų sąjungos komiteto atsakymas Vilniaus moterų delegatėms“, *Vilniaus Žinios*, 1908 II 5, nr.29.
202. „Lietuvių moterų sąjungos posėdžio protokolas“, *Vilniaus žinios*, 1908, nr. 27.
203. „Lietuvių moterų susivažiavimas Kaune“, *Šaltinis*, 1907, nr. 43.
204. „Lietuvos moterų baigusiu aukštąjį mokslą sąjunga“, *Moteris*, 1928, nr.6.
205. „Lietuvos Moterų taryba“, *Moteris*, 1929, nr.1.
206. „Lietuvos Moterų Tarybos metinis susirinkimas“, *Moteris*, 1930, nr.6.
207. „Lietuvos vaiko draugijos veikimas 1937 metais“, *Motina ir vaikas*, 1938, nr.6.
208. „Linkuva“, *Moteris*, 1929, nr.1.
209. „Liudvinavas“, *Moteris*, 1931, nr.6-7.
210. LKMD Mažeikių skyriaus valdyba, „Moterys būkime atsargios ir neapsivilkime“, *Moteris*, 1922, nr.11-12.
211. Lozoraitienė V., „Ar tikrai geras reiškinys?“, *Moteris ir Pasaulis*, 1939, nr.1.
212. Lūkošiūtė A., „Organizuokimės“, *Moteris*, 1930, nr. 7-8.
213. M. R...tė, „Rinkimų į seimą akivaizdoje“, *Moteris*, 1922, nr.9-10.
214. „M.Galdikienės kalba atidarant konferenciją“, *Moteris*, 1932, nr.5.
215. Mačiulienė E.A., „Civilinė metrikacija ir persiskyrimų pasekmės moterims“, *Moteris*, 1932, nr. 5.
216. Margalis, „Iš Lietuvos, Kaunas“, *Vienybė*, 1918, no.7.
217. Matulevičius Jurgis, „Trumpas išaiškinimas šių dienų socialinio klausimo“, *Draugija*, 1909, nr.31-32.
218. „Mergaičių darbo namai“, *Rytas* 1934 X 19, nr.239.
219. „Mergaičių globa“, *Moteris*, 1931, nr.5.
220. „Mergaičių globos darbas“, *Moteris*, 1932, nr.4.
221. „Mergaičių globos įstaigos“, *Rytas*, 1934 III 9.
222. „Mergaičių globos sekcijos“, *Moteris*, 1930, nr.12.
223. „Mergaičių žemės ūkio mokyklos“, *Moteris*, 1928, nr.10.
224. Mikalauskas J., „Lietuvės moters gyvenimo istorijos bruožai“, *Moteris*, 1928, nr.6.
225. Mikas, „Lietuvių moterų susivažiavimas Kaune“, *Lietuvos ūkininkas*, 1907, nr. 42.
226. Milevičienė E., „Kas apsunkina sodžiaus moteris“, *Moteris*, 1926, nr. 2.
227. Mokyklos vedėja, „Mergaičių žemės ūkio mokykla Rietave“, *Moteris*, 1926, nr.11.
228. „Mokyklų vedėjų ir mokytojų pasitarimas“, *Rytas*, 1934 XI 8, nr. 255.
229. „Mokytojos į talką LKMoterų Dr-jai“, *Naujoji vaidilutė*, 1936, nr. 6-7.
230. Mošaičių Milda, „Gimdyvių vargai Lietuvoje“, *Moteris*, 1932, nr.2.
231. Mošaičių Milda, „Išpūdžiai iš Eucharistinio kongreso Vilkavišky“, *Moteris*, 1931, nr. 6-7.
232. Mošaičių Milda, „Kaimo moterys ir miestelių turgai“, *Moteris*, 1929, nr.12.
233. Mošaičių Milda, „Kaimo moterų kultūra“, *Moteris*, 1929, nr.3.
234. Mošaičių Milda, „Virbalis“, *Moteris*, 1932, nr. 2.
235. Moteikaitienė Iz., „Dabarties pareiga“, *Naujoji Vaidilutė*, 1939, nr. 2.
236. „Moteris ir profesinis darbas“, *Naujoji Vaidilute*, 1937, nr.12.

237. Moteris kaimietė, „Kaimietės moters balsas!“, *Moteris*, 1936, nr.11.
238. „Moterų pažeminimas“, *Moteris*, 1927, nr.1.
239. „Moterų seimas Kaune“, *Žarija*, 1907, nr.14.
240. „Motinystė ir tarnyba“, *Moteris*, 1927, nr.11.
241. Motinos Dienai organizuoti komitetas, „Lietuvos visuomene, minėkime Motinos Dieną“, *Moteris*, 1929, nr. 4.
242. „Motinų ir vaikų globos metinis suvažiavimas“, *Motina ir vaikas*, 1938, nr. 10.
243. M-tė, „Vartotojų ir paskolų arba kredito draugijos“, *Lietuvaitė*, 1914, nr.3.
244. „Mūsų draugijos mokyklos“, *Moteris*, 1936, nr.5.
245. „Mūsų uždaviniai“, *Moteris*, 1929, nr.6.
246. „Mūsų vajas“, *Moteris*, 1932, nr.9.
247. „N.Vaidilutės bičiulių pobūvis“, *Naujoji Vaidilutė*, 1938, nr.4.
248. Našlė Nebutienė, „Moterų klausimas apie pasogą“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.2.
249. „Nauji Metai – naujos viltys“, *Moteris*, 1930, nr.1.
250. „Naujiems vėjams pradėjus pūsti“, *Moteris*, 1926 liepos 22, nr. 8.
251. Norušytė O., „Katalikiškasis feminizmas“, *Naujoji Vaidilutė*, 1937.
252. Norvaišytė Juzė, „Vyro ir moters darbas“, *Moteris*, 1931, nr.3.
253. Norvilienė E., „Pirmoji moterų organizacija Lietuvoje“, *Naujoji vaidilutė*, 1938, nr.3.
254. „Numatoma atidaryti vaikų darželių ir aikštelių vedėjų kursai“, *Rytas*, 1935 IX 12, nr. 208.
255. O. P-nė [Pakštienė?], „Katalikių sąjunga“, *Naujoji Vaidilutė*, 1937.
256. Ona Biržietė, „Mūsų teisės ir veiklumas“, *Lietuvaitė*, nr.1, 1910.
257. Ona Č-tė, „Moteris ir jų gyvenimas“, *Lietuvaitė*, 1912, nr.7.
258. Ona Rymtaitė, „Labdarybės dalykai“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.3.
259. Ona Šeimynikė, „Naminė tvarka – mūsų pareigos“, *Lietuvaitė*, 1912, nr.1.
260. Organizatorė, „Dirbkime“, *Moteris*, 1929, nr.9.
261. Orintaitė, P. „Ar turi ištekėjusi moteris tarnauti?“, *Naujoji Vaidilutė*, 1932.
262. Orintaitė, P. „Daugiau budrumo savajai kultūrai“, *Naujoji Vaidilutė*, 1939, nr.3.
263. Orintaitė, P. „Mergaičių mokykloms vadovauti turėtų tik moteris“, *Naujoji vaidilute*, 1938, nr. 7.
264. P. Sp, „Mokykimės auginti vaikus“, *Moteris*, 1929, nr.5.
265. P.Leonas, „Dar apie pirmąjį lietuvių-moterų susivažiavimą ir apie jų būsimą sąjungą“, *Vilniaus Žinios*, 1908 I 4, nr.3- 4.
266. P.S. Š-tė, „Mūsų moterys ir būsimieji Seimo rinkimai“, *Moteris*, 1922, nr.8.
267. Palanga, *Moteris*, 1928, nr. 6.
268. Palitikė, „Kunigaikštietė Radvilaitė Kaune“, *Moteris*, 1931, nr.1.
269. Paltarokas Kazimieras, *Katalikų veikimo centras ir svarbiausi jo uždaviniai Lietuvoje*, 1929.
270. Parušaitis, „Mums trūksta specialistų“, *Moteris*, 1928, nr. 9.
271. Paulina Linkuvė, „Mūsų apsileidimas ūkėje“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.1.
272. Pauliukonis, Vl. „Pirmasis lietuvių moterų susivažiavimas“, *Vilniaus Žinios*, 1907 X 2, nr. 154, nr.157.
273. Pečkauskaitė Marija, „Moteriškumas ir bobiškumas“, *Moteris*, 1927, nr.4.
274. Pelenė, „Kova Snaudienės su Mussolini“, *Moteris*, 1930, nr.2.
275. Pelenė, „Moterys ir nusiginklavimas“, *Moteris*, 1930, nr.2.

276. Petkevičaitė G., „Baltosios vergės“, *Moteris*, 1929, nr.7.
277. Petkevičaitė G., „Intelligenčių moterų pridermės sulyg jaunosios kartos“, *Vilniaus Žinios*, 1907 X 19, nr.172.
278. Petkevičaitė G., „Ispins saulė ir į mūsų langą“, *Moteris*, 1930, nr. 1.
279. Petkevičaitė G., „Moterų sąjungos tikslas“, *Vilniaus Žinios*, 1908 II 7.
280. Petkevičaitė G., „O moters lietuvės! Jūs saulė tautos!“, *Moteris*, 1929, nr. 11.
281. Petkevičaitė G., „Šeimos reikšmė“, *Moteris*, 1928, nr.10.
282. Petkevičaitė G., „Šeštasis dievo įsakymas“, *Moteris*, 1928, nr. 12.
283. Petkevičaitė G., „Žosefina Butlerienė“, *Moteris*, 1929, nr.4.
284. [Petkevičaitė G.] G. „Moteris, kurios pirmos sau lygių teisių su vyrais ėmė jieskoti“, *Žibutė*, 1912, nr.1
285. Petkevičaitė, „Išpūdžiai iš moterų susivažiavimo“, *Vilniaus Žinios*, 1907 XI 20, nr. 198, 199, 200.
286. Petkevičaitė, *Moteris*, 1929, nr. 5.
287. Petrauskaitė Em., „Šviesuolė ir darbas“, *Naujoji Vaidilutė*, 1939, nr. 3.
288. Petrušauskienė R., „Netekėjusių kaimo moterų verslai“, *Moteris*, 1937, nr.11.
289. Pijaus XII žodis moterims“, *Naujoji Vaidilutė*, 1939.
290. Pikčilingienė Fr., „Ponios A.Nausėdienės visuomeninio darbo sukaktuvės“, *Moteris*, 1929, nr. 5 [Pikčilingienė] Fr.P., „Moterų darbo tikrovė“, *Moteris ir Pasaulis*, 1939, nr.2.
291. Pikčilingienė P., „Ponia Aleliūnienę palydėjus“, *Moteris*, 1927, nr.2.
292. Pikčilingienė, „Moteris šeimoje,“ *Moteris*, 1924, nr.5.
293. Pikčilingienė, „Amerkios Lietuvių R. Kat Moterų sąjunga“, *Moters*, 1929, nr.1.
294. Pizzardo Juozapas, „Katalikiškojo veikimo direktyvos“, *Tiesos kelias*, 1930, nr. 12.
295. „Pranešimas rajonų ir skyrių dėmesiui“, *Moteris*, 1928, nr.11.
296. „Principai moterų teisinei padėčiai tvarkyti“, *Rytas*, 1935 X 25, nr. 245.
297. „Protestas“, *Moteris*, 1926, nr.10.
298. „Protokolas“, *Moterų dirva*, 1926, nr.10.
299. „Račiulaitytė E.A., „Civilinė metrikacija – šeimų nelaimė“, *Moteris*, 1932, nr.6.
300. „Radviliškis dirba“, *Moteris*, 1931, nr.6-7.
301. Ragaišienė A., „Grynas oras – vaikų sveikata“, *Moteris*, 1931, nr.1.
302. Ragaišienė A., „Motina ir vaikas“, *Moteris*, 1929, nr.1.
303. *Rerum Novarum*, in *Katalikų socialinė pasaulėžiūra*, Kaunas, 1931.
304. „Rinkimams praėjus“, *Moteris*, 1926, nr.6.
305. „Seimas“, *Moteris*, 1926 gegužės 25, nr.7.
306. Sereikyte Apolonija, „Keli bruožai iš rajonų organizavimosi“, in *Tiesos ir meilės tarnyboj*.
307. Sipavičius J., „Nelaimingų mergaičių motinų namai“, *Rytas*, 1935 IX 27, nr. 221.
308. Skausmas, „Argi nereikalingas moterų laikraštis?“, *Viltis*, 1907, nr.9.
309. Skrebys J., „Prelatas Povilas Januševičius tautos dirvonuose“, *Lietuvos mokykla*, 1937, nr.11.
310. Skruzdė, „Pasikalbėjimas su teisėja Elena Jackevičaite“, *Moteris*, 1932, nr. 6.
311. Skuodienė Elžbieta, *Kai vėluoja laimė*, Vilnius, 2002.
312. „Socialiniai kursai“, *Moteris*, 1929, nr.3.
313. „Socialiniam darbui pasirengimas“, *Moteris*, 1930, nr.2.

314. Stakauskas Juozapas, „Prelatas Paulius Januševičius Jo 70 metų amžiaus sukakties proga”, *Lietuvos aidas*, 1937 IX 27, nr.438.
315. [Stanelytė Jadvyga] Jadvyga St-tė, „Kaimo mergaitė“, *Lietuvaitė*, 1910, nr. 2.
316. Starkienė E., „Berniukų paruošimas šeimai“, *Moteris*, 1936, nr. 6.
317. Starkienė Elena, „LK moterų vyriausias Sekretoriatas“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, red. Ona Beleckienė, Kaunas, 1933
318. Steponaitis A., „Katalikiškoji akcija“, *Tiesos kelias*, 1928, nr. 4.
319. Šalčiuvienė-Gustaitytė A., „Motinystė“, *Moteris*, 1930, nr.5.
320. Šalčiuvienė-Gustaitytė, „Šeimos pakrikimas“, *Moteris*, 1931, nr.4.
321. Šlumštytė Juzė, „Moterų klausimas“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.1.
322. Šnapštys Juozas, „Į protestą“, *Vienybė*, 1918 kovo 21, nr. 9.
323. „Šv. Elžbieta Tiuringienė“, *Moteris*, 1931, nr. 8-9.
324. „Šventos Elžbietos paminėjimas“, *Moteris*, 1927, nr.1.
325. „Tarpt. Socijalės moralės kongresas Budapešte“, *Rytas*, 1934 X I 16, nr. 262
326. „Tarptautinės katalikių moterų sąjungos dėsniai“, *Moteris*, 1931, nr. 4.
327. „Tarptautinis katalikių moterų kongresas Romoje“, *Rytas* 1936 IV 10, nr. 80.
328. „Tarptautinis Moterų kongresas Genevoje“, *Moteris*, 1921, nr.1.
329. „Tarptautinis Moterų kongresas Romoje“, *Moteris*, 1923, nr. 7.
330. „Tautų sąjungos pranešimas apie moterų prekybą“, *Moteris*, 1927, nr. 11, p.146.
331. „The Good Wife’s Guide“, *Housekeeping Monthly*, 1955 May 13.
332. *Tiesos ir meilės tarnyboje*, red. Ona Beleckienė, Kaunas, 1933.
333. Tulauskienė, „Kokioj padėty atsidūrė motina inteligentė?“, *Moteris*, 1922, nr.1.
334. Tumas, „Pirmasis lietuvių moterų suvažiavimas“, *Viltis*, 1907, nr.1, 2.
335. Tumėnienė, Vanda. *Mano atsiminimai*, Chicago, 1957.
336. Urmanienė G., „Kuo padedame mergaitėms“, *Moteris*, 1934, nr. 9.
337. V.K.P., „Depopuliacija ir pastoracija“, *Tiesos kelias*, 1931, nr. 10.
338. Vabalniko Juozas, „Moterų papročiai įvairiose Lietuvos vietose“, *Lietuvaitė*, 1910, nr. 3.
339. Vaikų darželių vedėjų kursai Kaune“, *Rytas*, 1935 X 3, nr. 226
340. Vaitkevičienė Elena, „Prie lietuvių moterų susivienijimo“, *Vilniaus Žinios*, 1907 XI 18, nr. 197.
341. Voitkevičienė Elena, *Vilniaus žinios*, 1907 XII 15, nr.219.
342. Vaitkienė J., „Moters pareigos šeimyniniame gyvenime“, *Moteris*, 1928, nr.11.
343. Vaitkienė J., „Moters reikšmė senovėje ir dabar“, *Moteris*, 1928, nr.6.
344. Vaitkienė J., „Nemuškime vaikų“, *Moteris*, 1929, nr. 2..
345. Vaitkienė J., „Susirūpinkime“, *Moteris*, 1931, nr.4.
346. Vaitkus, Mykolas. *Per giedrą ir audrą: atsiminimai*, London: Nida, 1965.
347. Valavičaitė Petronėlė, „Apie pirmąją visos Rusijos moterų susivažiavimą“, *Lietuvaitė*, 1913, nr. 2, nr.3, nr.4.
348. Valdininkė, „Ar pageidaujama moterys valdiškose tarnybose?“, *Moteris*, 1927, nr.5.
349. Valerija Kryžkelaitė, „Mūsų liuosybė ir galybė“, *Lietuvaitė*, 1910, nr. 9.
350. Valinčaitė J., „Gabrielė Petkevičaitė“, *Moteris*, 1931, nr.3.
351. Valiušaitė Elžbieta, „Moterų draugijos mergaičių amatų ir naminės ūkės mokykla“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.8.

352. Vargelienė, „Lietuvos moteris“, *Vienybė*, 1918, nr.13.
353. Vargo dukrelė, „Kodėl aš priklausau prie LK moterų draugijos“, *Moteris*, 1931, Nr.6-7.
354. Vargo dukrelė, „Ką katalikų universitetas duos moterims“, *Moteris*, 1932, nr.2.
355. Vargo dukrelė, „Žemaitė“, *Moteris*, 1931, nr.12.
356. „Veikimas Nepriklausomoje Lietuvoje“, in *Tiesos ir meilės tarnyboje*, red. Ona Beleckienė, Kaunas, 1933.
357. Veisaitė Irena, *Esame Stefanija Ladigienė*, Vilnius, 2003.
358. Veteranės kalba“, *Moteris*, 1937 spalio, nr.20, p. 292.
359. Viktorija Kryžkelaitė, „Mūsų krašto labdarybė“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.2.
360. Viktorija Kryžkelaitė, „Naminė moterų ukė ir pramonina“, *Lietuvaitė*, 1910, nr. 4.
361. Vincas, „Laiškas savo mamytei“, *Moteris*, 1929, nr.5.
362. „Visos Rusijos moterų susivažiavimas“, *Lietuvaitė*, 1913, nr.1.
363. „Vyriausis Moterų Sekretoriatas“, *Moteris*, 1931, nr.12.
364. Znavykas, „Lietuvių moterų susivažiavimas Kaune“, *Šaltinis*, 1907, nr. 43.
365. Zitietė, „Žodis į sesutes“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.9.
366. Žagrakalienė Antonija, „Kas kaltas?“, *Naujoji Vaidilutė*, 1933, nr. 9.
367. Žaliakalny steigiami du nauji vaikų darželiai“, *Rytas*, 1935 IX 2, nr. 199.
368. Žemaitė, „Dar trigrašis apie lietuvių moterų susivažiavimą Kaune“, *Lietuvos ūkininkas*, 1907, nr. 49.
369. Žemaitė, „Iš lietuvių moterų susivažiavimo“, *Vilniaus Žinios*, 1907, nr.174
370. Žemaitė, „Lietuvių katalikų moterų susirinkimas Kaune Balandžio 28d.“, *Lietuvos ūkininkas*, 1908, nr.22.
371. Žemaitė, „Moterų teisių sulyginimo priešams“, *Žibutė*, 1912, nr.2 (birželio 13).
372. Žemaitė, „Sodžiaus mergaičių skriaudos“, *Vilniaus Žinios*, 1907 IX 29.
373. „Žinios iš užsienio“, *Lietuvaitė*, 1910, nr.1.
374. „Žinios iš užsienio“, *Lietuvaitė*, 1912, nr. 9.
375. Žukauskaitė E., „Mamytei“, *Moteris*, 1929, nr. 5;
376. Žvirgždė, „Daugiau taikumo, laiko taupumo ir darbštumo“, *Moteris*, 1927, nr.1.

377. Pusiau struktūruoto pokalbio metodu atlikti interviu

378. 2003 lapkričio 13 I.Karčiauskaitės interviu su Julija Jablonskyje Lukėniene.
379. 2003 lapkričio 18 I.Karčiauskaitės interviu su Aldona Šabaniauskaite-Raugeliene.
380. 2003 lapkričio 25 I.Karčiauskaitės interviu su Anastazija Kiziene.
381. 2003 lapkričio 26 I.Karčiauskaitės interviu su Kazimiera Galauniene.

LITERATŪRA

1. Aerts, Mieke. „Catholic Constructions of Femininity Three Dutch Women’s Organizations in Search of a Politics of the Personal, 1912-1940“. In *Women in Culture and Politics: a Century of Change*, red. Judith Friedlander. Bloomington, 1986.
2. *A.LRK. Moterų Sąjunga 1914 – 1964 metai*. red. Donna Zillis. Chicago, 1964.
3. Aleksandravičius E., Kulakauskas A.. *Carų valdžioje*. Vilnius, 1996.
4. Almond, Gabriel. *The Civic Culture*. Boston, 1972.
5. Anderson, Benedict. *Įsivaizduojamos bendruomenės*. Vilnius, 1999.
6. Anderson, Bonnie S. *Joyous Greetings, the First International Women’s Movement, 1830-1860*. Oxford, 2000.
7. Anderson, Bonnie, Zinnser, Judith. *A History of their own*, vol.2, New York, 1988.
8. Aničas, Jonas. „Iki galo liko ištikima Vilniui“, in *Vilniaus kultūrinis gyvenimas: moterų indėlis 1900-1945*. Vilnius, 2005.
9. Balkelis, Tomas. “The Lithuanian National Intelligentsia and the Women's Issue, 1883-1914”, *Canadian Slavonic papers*, 2004, vol. 46, n°3-4.
10. Barbara Molony, “Frameworks of Gender: feminism and Nationalism in Twentieth- century Asia”, in red. Teresa A.Meade and Merry E.Wiesner-Hanks, *A Companion to Gender History*. Malden, 2004.
11. Bianka Pietrow- Ennker. *Russlands “neue menschen”*. Campus, 1999.
12. Blobaum, Robert. “The “Women question” in Russian Poland, 1900-1914.” In *Journal of Social History*, Summer 2002.
13. Blom, Ida. “International Trends: Feminism and Nationalisms in the Early Twentieth Century: A Cross- Cultural Perspective.” *Journal of Women’s History*, vol.7, 1995.
14. Bock, Gisela. „Antinatalism, maternity and paternity in National Socialist racism“, in *Maternity and Gender Politics*. red. Gisela Bock ir Pat Thane, London, Routledge, 1991.
15. Bock, Gisela. *Women in European History*. Oxford, 2002.
16. Bohachevsky- Chomiak, Martcha. *Feminists Despite Themselves: Women In Ukrainian Community Life, 1884 –1939*. Edmonton, 1988.
17. Bradley, Joseph “Subjects into Citizens: Societies, Civil Society, and Autocracy in Tsarist Russia.” *American Historical Review*, 2002 october, vol.107, no.4.
18. Breuer, Gisela. *Frauen-bewegung in Katholizismus, Der Katholische Frauenbund 1903-1918*. Frankfurt am Main, 1998.
19. Buškevičienė, Angelė. “Jį vadino antruoju Tumu”, *XXI amžius*, 2005, nr.69.
20. Buškevičienė, Angelė. “Lietuvių tautinės savimonės žadintojų gretose”, *XXI amžius*, 2003, nr.12.
21. Buškevičienė, Angelė. “Sunki pradžia, graži praeitis, svarbi dabartis Lietuvos katalikių moterų draugijos 95-mečiui”, *XXI amžius*, 2003, nr.31.
22. Buškevičienė, Angelė. *Barzdų parapija (istorija, žmonės likimai)*, Kaunas, 2005
23. Butkuvienė, Anelė. “Tiesos, meilės, meno vardan,” *Šeimininkė*, 2001 X 3, nr. 40;
24. Butkuvienė, Anelė. *Garsios Lietuvos moterys*, Vilnius, 2007.
25. Conway, Martin. *Catholic politics in Europe 1918-1945*. Routledge, 1997.

26. Čepyte, Julija, and Garnienė, Živilė, eds. *Periodika moterims Lietuvoje 1918-1940 metais*, Kaunas, 1997.
27. Davin, Anna. "Imperialism and Motherhood." In *Tensions of Empire: Colonial Cultures in Bourgeois World*, eds. Frederick Cooper, and Ann Laura Stoler. California Press, 1997.
28. Drenth, Annemieke van. Haan, Francisca de. *The Rise of Caring Power*. Amsterdam, 1999.
29. *Esame Stefanija Ladigienė*, Vilnius, 2003.
30. A.Gaidys, „Lietuvių katalikų draugijų bruožai“, *Lietuvių atgimimo istorijos studijos, Atgimimas ir Katalikų Bažnyčia*, t.7, Vilnius, 1994.
31. Gaigalaitė, Aldona. *Klerikalizmas Lietuvoje 1917-1940*. Vilnius, 1970,
32. Gečys, *Katalikiškoji Lietuva*. Chicago, 1946.
33. Gellner, Ernest. *Conditions of Liberty, Conditions of Liberty: Civil Society and its Rivals*. London, 1994.
34. Gellner, Ernest. *Tautos ir Nacionalizmas*. Vilnius, 1996.
35. Gerin, Paul. „Louise van den Plas et Les Debuts du „Feminisme chretien de Belgique““, *Revue Belge d'Histoire Contemporaine*, 1969.
36. Girnius, Saulius. "Katalikų Bažnyčios vaidmuo nepriklausomos Lietuvos visuomenėje", in red, Vytautas Vardys, *Krikščionybė Lietuvoje*. Čikaga, 1997.
37. Gražiūnas, Albinas. *Krikščioniškoji demokratija Lietuvoje*. Vilnius, 1994.
38. Haan, Francisca de. *Gender and Politics of office work, the Netherlands 1860-1940*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1998.
39. Habermas, Jurgen. *Between facts and norms*. Cambridge, 1996.
40. Jayawardena, Kumari. *Feminism and Nationalism in the Third World*. London, 1992.
41. Jegelavičius, Sigitas. *Nemunaitis ir jo parapija*, t2. Vilnius, 2002.
42. Jurėnienė, Virginija. *Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pirmoje pusėje*, Vilniaus universiteto leidykla, 2006.
43. *Įžymios Lietuvos moterys: XIX a. antroji pusė - XX a. pirmoji pusė*, parengė Dalia Marcinkevičienė, Vilnius, 1997.
44. Kall, A. *Katholische Frauenbewegung in Deutschland*. Paderborn, 1983.
45. Kalwa, Dobrochna. *Kobieta aktywna w Polsce miedzywojennej* Krakow, 2001.
46. Kavolis, Vytautas. *Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje*, Vilnius, 1992.
47. *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, sud. Vytautas Ališauskas, Vilnius : Aidai, 2006.
48. Kurczewska, Joana. "Der frühe polnische Nationalismus und die Frauenthematik." in *Geschlecht und Nationalismus in Mittel und Osteuropa 1848 – 1918*. Osnabruck, 2000.
49. Laukaitytė, Regina. *Lietuvos vienuolijos. XX a. istorijos bruožai*. Vilnius, 1997.
50. Regina Laukaitytė, „Legalios katalikiškos spaudos pradžia Lietuvoje“, *Lietuvių atgimimo istorijos studijos, Atgimimas ir Katalikų Bažnyčia*, t.7, 1994.
51. Malečkova, Jitka. "The Emancipation of Women for the Benefit of the Nation: The Czech Women's Movement", in *Women's Emancipation Movements in the Nineteenth Century: A European perspective*, red. Sylvia Paletschek, Bianka Pietrow-Ennker. Stanford, 2004
52. Marcinkevičienė, Dalia. *Vedusiųjų visuomenė: santuoka ir skyrybos Lietuvoje XIX amžiuje - XX amžiaus pradžioje*, Vilnius, 1999.
53. Mašiotienė Ona, *Moterų politinis ir valstybiniai tautiškas darbas*, Kaunas, 1938.

54. McClintock, Anne “‘No Longer in a Future Heaven’: Gender, Race and Nationalism.” In *Dangerous Liaisons: Gender, Nation and Postcolonial Perspectives*, ed. Anne McClintock, Aamir Mufti and Ello Shohat. University of Minnesota Press, 1997.
55. McMillan, James F. “Wollstonecraft's daughters and the daughters of Joan of Arc: Marie Maugeret and Christian Feminism in the French Belle Epoque”, in *Wollstonecraft's Daughters: Womanhood in England and France 1780-1820*, ed. Clarissa Campbell Orr, Manchester and New York, 1996.
56. Medrzecki, Włodzimierz. “W Społecznościach lokalnych I w parafii. Kobiety w życiu publicznym wsi polskiej na przełomie wieków”. In *Kobieta I świat polityki*, eds. A.Zarnowska, and A. Szwarc. Warszawa, 1994.
57. Meiwes, Relinde. „Katholische Frauenbewegung und religiöses weibliches Genossenschaftswesen im wilhelminischen Deutschland“, *Katholikinnen und Moderne, Katholische Frauenbewegung zwischen Tradition und Emanzipation*. Red. Gisela Muschiol, *Katholikinnen und Moderne*, Münster, 2003.
58. Michielsens, Magda. *Egalite et inegalites en Belgique 1830-2005*, 2005.
59. Miknys, Rimantas. *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t.10, *Lietuvos demokratų partija 1902-1915 metais*. Vilnius, 1995.
60. Najmadi, Afsaneh “Crafting an Educated Housewife in Iran,” in *Remaking Women: Feminism and Modernity in the Middle East*, ed. Lila Abu Lughod, Princeton, 1998.
61. Narūnė, Janina. *Pirmūnės akademikės*, Chicago, 1980.
62. Z.Naujalytė Didenkienė „Naujalis gyvenimo kelias“, in *Juozas Naujalis*. Vilnius, 1968.
63. Niekaus, Irmgard. „Die Krone unserer Berufswurde“ in *Katholikinnen und Moderne, Katholische Frauenbewegung zwischen Tradition und Emanzipation*, red. Gisela Muschiol. Münster, 2003.
64. D.Noreikaitė-Kučėnas. *Žemaitė Amerikoje*. Chicago, 1994.
65. Offen, Karen. *European Feminisms 1700-1950, a political history*. Stanford, 2000.
66. Pedersen, Susan. „Catholicism, Feminism, and the Politics of the Family during the late Third Republic,“ in *Mothers of a new world*, ed. Seth Koven, Sonya michel, 1993.
67. Pruskus, Valdas. *Katalikų socialinė mintis Lietuvoje (XIX a. antroji pusė – XX a. pradžia)*, Vilnius, 1995.
68. Pruskus, Valdas, „Prelatas – verslo ir amatų ugdytojas“, *Katalikų pasaulis*, nr.5, 1995.
69. Pruskus, Valdas. *Socialinė katalikybė tarpukario Lietuvoje*, Vilnius, 2001.
70. Putnam, Robert, *Bowling Alone*, New York, 2000.
71. Putnam, Robert *Kad demokratija veiktų*, Vilnius, 2001.
72. Putnam, Robert, *Making Democracy work*, Princeton, 1993.
73. Renan, Ernest, „What is a nation?“, in *Nationalism in Europe 1815 to the present*, ed. Stuart Woolf, Routledge, 1996.
74. Rohr, Dorothea Zur Grundungsgeschichte des Katholischen Frauenbundes in Freiburg, *Katholikinnen und Moderne*. Gisela Muschiol, *Katholikinnen und Moderne*, Münster, 2003.
75. Rupp, Leila. *Worlds of Women. The Making of an International Women's Movement*. Princeton, 1997
76. S. Hause, A. R. Kenney, *Women's Suffrage and Social Politics in the French Third Republic* (Princeton: Princeton University Press, 1984).

77. Sarti, Odile. *The Ligue Patriotique des Francaises (1902-1933): a Feminine Response to the Secularization of French Society*, Hamden, 1992.
78. Schwarte, Hergard. „Unterrichten und erziehen, o welche Heiliger Beruf!“, Der verein katholischer deutscher Lehrerinnen, in Gisela Muschiol, *Katholikinnen und Moderne*, 2003.
79. Sklar, Kathryn Kish. *Women's rights emerges within the antislavery movement, 1830 – 1870*. Boston, 2000.
80. Skrebys, Jurgis. „Prelatas Povilas Januševičius tautos dirvonuose“, *Lietuvos mokykla*, 1937, rr.11.
81. Sliesoriūnas, Feliksas. „Marija Andziulytė-Ruginienė – pirmoji lietuviška istorijos mokslų daktarė“, *Istorija*, 1999.
82. Smith, Anthony D. *Nacionalizmas XX amžiuje*, Vilnius, 1994.
83. Anthony D. Smith, *The Ethnic Origins of Nations*, Blackwell, 1991,
84. Stakauskas, Juozapas. *Naujieji nacionalizmai ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*. Vilnius, 2003.
85. Stegmann, Natali. *Die Töchter der geschlagenen Helden „Frauenfrage“*, *Feminismus und Frauenbewegung in Polen 1863-1919*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2000.
86. Stites Richard, *The Women's Liberation Movement in Russia*, 1978.
87. Šablinskas, A. [Vladislovas Butvila]. *Kūrybinis katalikų veikimas*. Kaunas, 1939.
88. Irma Šidiškienė, *Būti lietuvi: etninio stiliaus apranga XIX a. pabaigoje - XX a. pirmojoje pusė*, Vilnius, 2004.
89. Thebaud, Françoise. „The Great War and the Triumph of Sexual Division.“ In *Toward a Cultural Identity in the Twentieth Century, A History of Women in The West*, ed. Françoise Thebaud, Cambridge, Harvard University Press, 1996.
90. A.Tyla. *Lietuva prie vasario 16-osios slenksčio*, Vilnius, 2004,
91. Tocqueville, Alexis de. *Apie demokratiją Amerikoje*, Vilnius, 1996.
92. Trentmann, Frank „The Problem with Civil Society“, in *Exploring Civil Society Political and Cultural Contexts*, red. M.Glasius, D.Lewis, Routledge, 2004.
93. Trepekūnienė, Regina. „Ošia savo šilui“, *XXI amžius*, 2005 II 25.
94. Trumpa, Vincas. „Į platesnius horizontus“, *Lietuva XIX amžiuje*, Chicago, 1989
95. Truska, Liudas. *Antanas Smetona ir jo laikai*, Vilnius, 1996.
96. Frevert, Ute. *Women in German History: From Bourgeois Emancipation to Sexual Liberation*. Oxford, 1988.
97. Vailionytė, Danutė. „Nenuilstanti Lietuvos pilietinės visuomenės kūrėja“, *XXI amžius*, 2001 IV 25, nr.31.
98. Vasiliauskienė, Aldona. „Women in The Lithuanian Catholic Academy of Science“, *Lituanus*, Vol. 47, no. 1 - Spring 2001.
99. Žaltauskaitė, Vilma. „Povilas Januševičius. Visokių atsiminimų sąrašas. Nu metų 1895 iki [1898] m.: autorius, rankraštis, parengimo principai“, in *Povilas Januševičius. Visokių atsiminimų sąrašas*. Vilnius, 2004.

Indrė **KARČIAUSKAITĖ**

**KATALIKIŠKOJI MOTERŲ JUDĖJIMO SROVĖ
LIETUVOJE (1907-1940)**

Daktaro disertacija

Išleido ir spausdino – Vytauto Didžiojo universiteto leidykla
(S. Daukanto g. 27, LT-44249 Kaunas)
Užsakymo Nr. 53. Tiražas 10 egz. 2007 08 22.
Nemokamai.